UNIWERSYTET RZESZOWSKI

WYDZIAŁ SOCJOLOGICZNO- HISTORYCZNY

INSTYTUT HISTORII

mgr Krzysztof Kopciuch

ADWOKATURA W POLSCE (1982-2016).

STUDIUM HISTORYCZNO-PRAWNE

Dysertacja doktorska
napisana pod kierunkiem
prof. UR dr hab. Sabiny Grabowskiej

Rzeszów 2017

Spis treści

WSTĘP 4

ROZDZIAŁ I 10

HISTORIA ADWOKATURY POLSKIEJ 10

1.1. Adwokatura w Polsce od czasów najdawniejszych do rozbiorów 13

1.2. Historia polskiej adwokatury w czasach rozbiorów 39

1.2.1. Księstwo Warszawskie 41

1.2.2. Wielkie Księstwo Poznańskie i zabór pruski 44

1.2.3. Królestwo Polskie i zabór rosyjski 49

1.2.4. Galicja i zabór austriacki 55

ROZDZIAŁ II 61

HISTORIA ADWOKATURY W POLSCE W LATACH 1914–2016 61

2.1. Dwudziestolecie międzywojenne w historii adwokatury polskiej 61

2.2. Adwokatura w czasach II wojny światowej 114

2.3. Historia adwokatury polskiej w latach 1945–1982 121

2.4. Prawo o adwokaturze - ustawa z 26 maja 1982 r. 145

2.4.1. Uwarunkowania polityczno-prawne regulacji 145

2.4.2. Nowelizacje ustawy Prawo o adwokaturze 153

ROZDZIAŁ III 198

USTRÓJ ADWOKATURY 198

3.1. Samorząd zawodowy adwokatów 198

3.2. Aplikacja adwokacka 207

3.3. Organizacja adwokatury 248

ROZDZIAŁ IV 309

WYKONYWANIE ZAWODU ADWOKATA 309

4.1. Wpis na listę adwokatów oraz skreślenie z listy adwokatów 309
4.2. Aspekty wykonywania zawodu adwokata 325
4.2.1. Siedziba zawodowa adwokata 327
4.2.2. Zawód adwokata 330
4.2.3. Immunitet adwokata 338
4.2.4. Tajemnica adwokacka 344
4.2.5. Wynagrodzenie adwokata 354
4.2.6. Odpowiedzialność cywilna adwokata. 357
4.2.7. Udzielanie pomocy prawnej w urzędu 364
4.2.8. Inne przejawy działalności zawodowej adwokata 379
4.3. Formy wykonywania zawodu przez adwokata 387
4.3.1. Zespoły adwokackie 390
4.3.2. Kancelarie adwokackie 402
4.3.3. Spółki prawa prywatnego 408
ROZDZIAŁ V 418
ZASADY ETYKI I GODNOŚCI ZAWODU ADWOKATA 418
5.1. Stosowanie norm etycznych i moralnych 418
5.2. Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokata 473
ZAKONCZENIE 518
BIBLIOGRAFIA 525
Akty normatywne 525
Uchwały samorządu adwokackiego 527
Literatura 529

WSTĘP

Adwokat jest powołany do obrony najważniejszych interesów obywateli: wolności, majątku, czci, spraw rodzinnych i zawodowych. Jednocześnie ciąży na nim obowiązek współdziałania z władzami państwowymi w procesie wymiaru sprawiedliwości. Jest on również powołany do tego, aby chronić porządek prawny. Adwokat musi mieć zatem świadomość, że jego zawód jest nie tylko źródłem zarobkowania, ale przede wszystkim pełni funkcję publiczną o istotnym znaczeniu społecznym.

Uwzględniając uwarunkowania ustrojowe, instytucjonalne, polityczne i społeczne, adwokatura na przestrzeni wieków funkcjonowała mając świadomość szczególnej roli i znaczenia w polskim państwie i społeczeństwie. Działalność zawodowa adwokatów była zawsze ściśle związana z aktualną rzeczywistością polityczną, społeczną i gospodarczą.

Omawiany okres ma szczególne znaczenie w całej historii adwoktury polskiej, gdyż jest to przedział czasu niezwykłych przemian organizacyjnych. Sama geneza powstania obowiązującej ustawy - Prawo o adwokaturze z dnia 26 maja 1982 r. jest interesująca, a jej początkowe postanowienia - zdaniem wielu adwokatów - były wyjątkowo liberalne, choćby ze względu na obowiązujący wówczas okres stanu wojennego. Adwokatura czuła się uprawniona do wypowiadania się w sprawach o szczególnym znaczeniu dla życia publicznego i ładu społecznego, zwłaszcza w okresie przemian polityczno - gospodarczych. Już w demokratycznym państwie prawa, adwokatura pełniła ważną rolę w budowaniu społeczeństwa i państwa obywatelskiego oraz niejednokrotnie stawała w obronie jego podstawowych wartości i zasad. Wyrazem podjętych działań jest ukształtowany, sprawnie funkcjonujący samorząd zawodowy.

Samorząd adwokacki, korporacja zrzeszająca wszystkich adwokatów, poprzez działalność organów adwokatury i poszczególnych izb adwokackich może wykorzystać mechanizm motywowania adwokatów do świadczenia usług jak najwyższej jakości oraz unikania postępowania wątpliwego etycznie, bądź

niestarannego, w obawie przed utratą dobrego imienia w środowisku. Znajomość standardów prawidłowego działania, zawartych w: „Zbiorze Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu" wpływa wychowawczo na młodych adeptów zawodu adwokackiego, stanowiąc dla nich wzorzec zawodowego i społecznego działania, budząc w nich poczucie odpowiedzialności.

Przeprowadzone na użytek dysertacji badania pozwoliły na wyodrębnienie pięciu obszarów, odpowiadających kolejnym rozdziałom niniejszej dysertacji. Dwa początkowe rozdziały zostały poświęcone analizie źródeł, w tym aktom normatywnym o istotnym znaczeniu dla historii adwokatury.

W rozdziale pierwszym została omówiona i scharakteryzowana ewolucja sposobu rozumienia zadań adwokatury od początku państwowości polskiej do rozbiorów. W początkowej części rozdziału omówiono genezę instytucji zastępstwa procesowego, by w dalszej części pracy podjąć się scharakteryzowania unormowań prawnych (konstytucji, statutów), a także piśmiennictwa - dotyczącego organizacji staropolskiej palestry. Szczególną uwagę poświęcono dwóm dokumenty z XVIII wieku: „Kodeksowi Praw" autorstwa Andrzeja Zamoyskiego i broszurze „Adwokat polski za cnotą". Zakończeniem rozdziału jest charakterystyka historii adwokatury polskiej w okresie rozbiorów. W tym zakresie czasowym (1795 - 1914) uwzględniono organizację palestry z czasów napoleońskich w Księstwie Warszawskim, a także warunki wykonywania zawodu adwokata na terenie poszczególnych zaborów. Przedstawiono również analizę zjazdów adwokatury polskiej na początku XX wieku.

W rozdziale drugim przedstawiona została geneza i ewolucja charakteru prawnego samorządu adwokackiego w czasach dwudziestolecia międzywojennego, II wojny światowej, a także najnowsza historia adwokatury od okresu powojennego do roku 1982. Początek rozdziału stanowi omówienie podjętych prób w zakresie reorganizacji struktury adwokatury po odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie. Przeanalizowano poszczególne akty prawne o ustroju adwokatury, czyli Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. - Prawo

o ustroju adwokatury i ustawę z 4 maja 1938 r. - Prawo o ustroju adwokatury. W dalszej części rozdziału przedstawiono losy adwokatów w czasie wojny i okupacji. Następnie scharakteryzowano organizację zawodu adwokata i ustroju samorządu w socjalistycznej Polsce. Uwzględniono w pracy tzw. dwa okresy weryfikacji adwokatów oraz dokonano komparytystycznej analizy dwóch ustaw o ustroju adwokatury: ustawy z 27 czerwca 1950 r. oraz ustawy z 19 grudnia 1963 r. Poświecono szczególną uwagę zasadom organizacji pracy adwokatów w formie uspołecznienia adwokatury, czyli nakazu wykonywania zawodu w zespole adwokackim. Osobny podrozdział traktuje o obowiązującej ustawie Prawo o adwokaturze z 26 maja 1982 r. - jej uwarunkowaniach polityczno - prawnych, charakterystyce przepisów oraz przyjętych nowelizacjach. Scharakteryzowano przebieg prac samorządu nad nowa ustawą, dokonano analizy jej pierwotnych przepisów. Zakończenie rozdziału stanowi omówienie poszczególnych ustaw nowelizujących Prawo o adwokaturze, ze szczególnym uwzględnieniem najważniejszych orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego oraz stanowiska samorządu adwokackiego wobec zmian prawno - organizacyjnych.

W rozdziale trzecim został zaprezentowany ustrój adwokatury w oparciu o ustawę Prawo o adwokaturze z 26 maja 1982 r. Poddano analizie akty prawne, składające się na organizację samorządu zawodowego adwokatów, organów adwokatury i izb adwokackich. Wstępnie omówiono istotę samorządu, jego cele i zadania, by następnie przedstawić zasady, przebieg i warunki odbywania aplikacji adwokackiej. Następnie scharakteryzowano całokształt organów adwokatury: Krajowy Zjazd Adwokatury, Naczelną Radę Adwokacką, Wyższy Sąd Dyscyplinarny, Wyższą Komisja Rewizyją oraz instytucję Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury; a także organy samorządu adwokackiego na szczeblu lokalnym - organy izb adwokackich: zgromadzenie izby, okręgową radę adwokacką, sąd dyscyplinarny, rzecznika dyscyplinarnego oraz komisję rewizyjną.

W rozdziale czwartym opisano elementy składające się na całość spraw związanych z właściwym wykonywaniem zawodu adwokata. Uwzględnione

zostały m.in. następujące elementy: wpis na listę i skreślenie z listy adwokatów, ustalenie siedziby zawodowej, zasady immunitetu i tajemnicy zawodowej adwokata, wynagrodzenie adwokata wraz z udzielaniem pomocy prawnej z urzędu. Przedstawione zostały również formy wykonywania zawodu, zarówno w ramach kancelarii adwokackiej, jak i w kolektywie: zespole adwokackim czy spółkach prawa handlowego.

Ostatni, rozdział piąty obejmuje swoim zakresem analizę przepisów obejmujących zasady etyki i godności zawodu adwokata, orzecznictwo sądów dyscyplinarnych, a także przepisy proceduralne obejmujące postępowanie dyscyplinarne.

Na użytek niniejszej pracy zostały sformułowane następujące hipotezy badawcze:

Hipoteza 1: Rozpatrując historię zawodu adwokackiego, powiązaną z historią narodu polskiego, należy dostrzegać nie tylko pozytywne osiągnięcia zawodu, ale widzieć też jego wady i przewinienia. Znajomość historii adwokatury i działalności społecznej i politycznej wybitnych adwokatów stanowi ważny element w procesie poznawali roli i zadań zawodu.

Hipoteza 2: Działalność zawodową adwokata należy postrzegać w kontekście całego samorządu zawodowego adwokatury. Należy, zatem uwzględnić całokształt organów adwokatury, a także organy samorządu adwokackiego na szczeblu lokalnym - organy izb adwokackich.

Hipoteza 3: Okres aplikacji adwokackiej jest poświęcony na praktyczną naukę wszystkich aspektów składających się na wykonywanie zawodu adwokata, a przede wszystkim na kształtowanie przestrzegania zasad etyki i godności zawodu.

Hipoteza 4: Samorząd adwokacki ma prawo do stanowienia norm prawnych i jednoczenie obowiązek czuwania nad przestrzeganiem przez jego członków zasad deontologii zawodowej. Ma zatem obowiązek kształtować własne postawy wśród jego członków oraz wyciągać konsekwencje dyscyplinarne wobec tych, którzy ustalonych standardów nie przestrzegają.

Podstawową metodą badawczą zastosowaną w dysertacji, była metoda analizy historycznej, ukazująca genezę zawodu adwokata oraz rozwój samorządu. Źródłem poznania dziejów staropolskiej palestry nie są, bowiem tylko teksty ustaw, materiały praktyki sądowej czy dawnej literatury prawniczej, ale także literatura pamiętnikarska oraz obyczajowa. Dodatkowych informacji dostarczają prace naukowe J. Rafacza, A. Vetulaniego, T. Reka czy I. Lewina. Duże znaczenie w tym zakresie miały również historyczne akty źródłowe, a także literatura prawnicza z początku lat 20 XX w., w której analizowano pierwotne źródła ukazujące mechanizm powstawania zawodu adwokata. Kolejną metodą badawczą jest analiza historyczna aktów prawnych obrazujących przekształcenia w zakresie organizacji samorządu w czasach zaborów oraz po II wojnie światowej. Dała ona możliwość zidentyfikowania zasadniczej przemiany w funkcjonowaniu samorządu zawodowego po 1989 r., jaka nastąpiła w wyniku kolejnych reform wymiaru sprawiedliwości.

Istotną częścią prac badawczych była analiza publikacji naukowych zmieszczonych w „Palestrze" w latach 20. i 30. minionego stulecia oraz opublikowanych po reaktywowania pisma po II wojnie świtowej, aż do chwili obecnej. Nie bez znaczenia były prace autorstwa R. Łyczywek, Cz. Jaworskiego, M. Materniak - Pawłowskiej - a także prace zbiorowe opisujące historię adwokatury polskiej współautorstwa A. Kisza, Z. Krzemińskiego, R. Łyczywek oraz w nowszej wersji pod redakcją A. Redzik i T. J. Kotlińskiego. Jeśli chodzi o zasady etyki adwokackiej za kluczowe należy uznać prace autorstwa S. Janczewskiego oraz Z. Krzemińskiego.

W dysertacji zastała także zastosowana metoda prawno - dogmatyczna. Przy jej zastosowaniu przeprowadzono analizę aktów prawnych rangi ustawowej i podstawowej, pozostałych dokumentów (jak np. uchwał samorządu zawodowego), a także orzecznictwa Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego i sądownictwa administracyjnego w przedmiotowym zakresie. Analizie poddane zostały również orzeczenia dyscyplinarne oraz wykładnie przepisów etycznych i godności zawodu adwokata.

Ważną rolę w badaniach odegrała metoda prawno - komparatystyczna, umożliwiająca analizę aktów prawnych, zarówno z okresu międzywojennego (Statutu Tymczasowego Palestry Państwa Polskiego, rozporządzenia z 1932 r. i ustawy o ustroju adwokatury z 1938 r.), oraz z okresu powojennego (ustawy o ustroju adwokatury z 1950 r. i 1963 r.) Pozwoliło to uchwycić przeobrażenia w poszczególnych aktach prawnych w zakresie organizacji samorządu oraz zasad wykonywani zawodu, w tym sądownictwa dyscyplinarnego.

Przedmiotem szczegółowej analizy prawnej były regulaminy, pozwalające uzyskać wiedzę na temat organizacji, funkcji i zasad funkcjonowania poszczególnych organów adwokatury, jak i organów izb adwokackich, zasad wykonywania zawodu oraz odbywania aplikacji adwokackiej.

Praca uwzględnia stan prawny na dzień 30 grudnia 2016 r.

****

Autor chciałby serdecznie podziękować Pani Promotor - Pani Kierownik Zakładu Teorii Państwa, Prawa i Polityki w Instytucie Nauk o Polityce, Wydziału Socjologiczno - Historyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego - prof. UR dr hab. Sabinie Grabowskiej, za poświęcony czas, cierpliwość, cenne wskazówki i uwagi udzielone podczas tworzenia niniejszej dysertacji doktorskiej.

ROZDZIAŁ I

HISTORIA ADWOKATURY POLSKIEJ

Historia adwokatury polskiej obejmuje nie tylko czasy, w których istniała ona jako zorganizowana grupa zawodowa, ale także okres wcześniejszy, w którym takiej sformalizowanej grupy jeszcze nie było, lecz w którym działali ludzie wykonujący czynności obrońców sądowych lub pełnomocników w sprawach cywilnych albo miały miejsce jeszcze inne zjawiska życia społecznego wskazujące na kształtowanie się adwokatury. Trudności terminologiczne okazują się dużo większe, gdy się weźmie pod uwagę, że w dawnych czasach osobę spełniającą funkcje adwokackie określano terminami, które dzisiaj niewiele nam mówią (np. responsalis), są mylące (np. procurator) lub mają wydźwięk pejoratywny (np. przyprawca).

Polska pod względem ustroju i organizacji adwokatury nie naśladowała obcych wzorów, gdyż wytworzyła instytucje obrońcy samoczynnie, czyniąc zadość wymaganiom życia publicznego i prywatnego. Zewnętrzny ustrój stanu obrończego, jego prawa, przywileje i obowiązki związane były ściśle z historią sądownictwa polskiego w ogóle. Szczegóły zaś znajdują się w badaniach historycznych nad dawnym prawem polskim i litewskim oraz historią wymowy sądowej. Źródłem poznania dziejów palestry staropolskiej nie są tylko teksty ustaw, materiały praktyki sądowej czy dawnej literatury prawniczej, ale także literatura pamiętnikarska oraz obyczajowa. Z materiałów tych korzystało już wielu autorów, którzy w swoich pracach zajmowali się historią adwokatury w dawnych wiekach. Mniej lub więcej wyczerpujące wiadomości na ten temat przynoszą pracę J. Rafacza, A. Vetulaniego, T. Reka czy I. Lewina.

Badania wykazują, iż u podstaw historycznych adwokatury polskiej leży instytucja *participium*, tj. patronatu w sensie starorzymskim. Wiąże się to z tym,

że adwokatura istniała w Polsce co najmniej 200–300 lat wcześniej, niż nastąpiła recepcja prawa zachodnioeuropejskiego. Instytucja ta doszła do nas bezpośrednio z Grecji, poprzez ludy słowiańskie zamieszkujące Bałkany, a zwłaszcza przez Państwo Wielkomorawskie. Przybierała ona w państwie bizantyńskim rozmaite formy w zależności od stopnia wolności chłopa, jednak istotną cechą tej instytucji było to, że patron ochraniał interesy chłopów lub innych grup ludności przed nieprawidłowościami książęcej administracji lub książęcego sądu. W podobny sposób przejawiała sie funkcja tej instytucji na terenach polskich. Patron, z reguły właściciel ziemski, ochraniał interesy chłopów przed nieprawidłowościami administracji centralnej, a także reprezentował ich w sądzie. Funkcja patrona w Polsce już bardzo wcześnie była związana z nazwą „adwokat", gdyż patron (adwokat) broniący praw pozostającej pod jego pieczą ludności wobec władzy centralnej stawał często na czele tej ludności, gdy zaczęła uzyskiwać własną, silniejszą organizację społeczną. Doszło zatem do specyficznego zjawiska, iż obrońca prawny jakiejś grupy ludności z chwilą jej usamodzielnienia się stawał na jej czele i tracił przez to swą dawną pozycję przedstawiciela prawnego ludności wobec władzy, ponieważ władzę tę sam teraz zaczął wykonywać. W takiej sytuacji osoba występująca jako faktyczny obrońca lub pełnomocnik musiała się inaczej nazywać – używano tytułów *defensor*, *procurator* lub *interlocutor*. Warto zauważyć, iż Gall Anonim w swoim dziele *Kronika Polska* mówi o królu Bolesławie Chrobrym (Wielkim) *patronus* i *advocatus*.

Najpowszechniejszą nazwą obrońcy aż do końca XVII w. było określenie „prokurator" – zarówno w języku polski, jak i łacińskim. Nazwa ta oznacza zastępcę procesowego i wywodzi się z łacińskiego określenia *causas procurare*, co oznacza 'bronić spraw'. W XVII w. pojawiają się określania „plenipotent" oraz „patron", następnie napotykamy terminy „umocowany" oraz „mecenas". To ostatnie okresie najprawdopodobniej powstało, jak wskazuje I. Lewin, w wyniku ludowego spolonizowania określenia *procurator mercenarius* – 'zastępca zawodowy', 'zastępca płatny'. Przyjąć można, iż określenie *mercenarius* było

powszechnie używane, a w ciągu wieków w sposób łatwy przekształciło się w sformułowanie „mecenas”[1].

Dodać należy, iż niekiedy osobom wykonującym czynności adwokackie nie nadawano żadnej nazwy, natomiast w niektórych źródłach, np. Statutach Wiślickich, osobę spełniającą czynności adwokackie nazywano adwokatami, pomimo że nie należała ona do adwokatury w sensie zorganizowanej grupy zawodowej.

Niezależnie od nazwy czy określenia funkcji, które dana osoba wykonująca czynności adwokackie pełniła – czy była jedynie pomocnikiem strony, czy od razu ją zastępowała – jak wskazuje I. Lewin – istnienie jej w najdawniejszym okresie sądownictwa polskiego jest faktem stwierdzonym szeregiem dokumentów. Natomiast od czasów statutu wiślickiego Kazimierza Wielkiego stała się instytucją prawnie uznaną i chronioną, a nawet zalecaną do powszechnego użytku w przewodzie sądowym[2]. Stąd też przyjmując różnego rodzaju określenie wsparcia przy udzielaniu pomocy prawnej, stanowiącego niewątpliwie główną cechę instytucji adwokatury, przyjąć należy za zasadny podział działań pierwszych protoplastów adwokatów na osoby zajmujące się udzielaniem pomocy poza sądem, głównie przed władzami administracyjnymi, oraz osoby zajmujące się zastępowaniem i obroną przed sądem. Wydaje się bowiem, że w początkowym okresie Polski piastowskiej częściej spotykane były czynności pierwszego rodzaju – administracyjnoprawne, a dopiero później zaczęły przeważać czynności drugiego rodzaju.

Za najstarsze określenia zastępcy procesowego J. Rafacz uważa *responsalis*, *procurator*, *advocatus*. Pada również *factor* oraz *actor*, a w języku polskim „pierca”, „mówca”, „przyprawca” oraz „rzecznik”[3]. R. Taubenschlag

[1] I. Lewin, *Palestra w Dawnej Polsce*, Lwów 1936, s. 12.

[2] *Ibidem*, s. 4.

[3] J. Rafacz, *Dawny proces polski*, Warszawa 1925, s. 95.

wymienia jeszcze następujące określenia: *causidicus* oraz *nuncius*[4]. Jak wynika z samych Statutów Wiślickich, określenie *nuncius* oznacza zastępcę.

Termin „palestra" pochodzi z XVIII w. Po raz pierwszy używa go konstytucja z 1726 r. Pamiętnikarz z okresu saskiego Jędrzej Kitowicz w ten sposób określa palestrę: „Imieniem palestry w Polsce oznacza się ludzi prawych, z których jedni są patronami, służącymi w sprawach prawujących się osobom, drudzy, wpisujący się do ksiąg publicznych i z nich wypisujący dekreta, manifesta, relacje pozwów i inne transakcje czyli kontrakty publiczne"[5]. Nazwa „palestra" była początkowo stosowana wyłącznie do określenia stanu obrończego, następnie – w XVIII w. – nabrała znaczenia ogólnego. Mianem palestrantów, jak wskazuje A. Kraushar, określano „urzędników sądowych pracujących po kancelariach, a jednocześnie wysługujących się obrońcom celem nabrania praktycznej znajomości prawa. Takich palestrantów, stosownie do rodzaju zajęć kancelaryjnych, nazywano: *inducentami*, *extradentami*, *feryantami*, *klawierami*"[6].

1.1. Adwokatura w Polsce od czasów najdawniejszych do rozbiorów

Najstarsza wzmianka o czynnościach adwokackich znajduje się w dziele Jana Długosza *Annales*, a dotyczy wyznaczenia przez polskiego króla Bolesława Chrobrego obrońców, oskarżycieli i pełnomocników. Chrobry, który w 1012 r. wkroczył do Saksonii i ustanowił tam granicę, rok później wyruszył na północ, odzyskał Pomorze i Kaszuby, by w 1015 r. zająć Prusy i zhołdować je dla Polski. Po przeprowadzeniu tych działań, jak pisze Długosz, Chrobry zajął się m.in. wymiarem sprawiedliwości. Te zasługi Długosz pochwalał, wskazując, iż Chrobry „wszystkim wdowom, małoletnim sierotom i ludziom wiejskim i ubogiego stanu wyznaczał obrońców, syndyków i oskarżycieli, płatnych ze

[4] R. Taubenschlag, *Proces polski w XIII i XIV wieku do statutów Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1927, s. 21–25.

[5] J. Kitowicz, *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, oprac. M. Janik, Warszawa 1925, s. 80–81.

[6] A. Kraushar, *O palestrze staropolskiej*, „Palestra" 1959, nr 6, s. 18.

Skarbu Państwa, surowo ich napominając i zalecając, aby z największą pilnością i skrupulatnością podejmowali się obrony i popierali sprawy wdów, sierot i ubogich”[7].

Treść tej przywołanej wzmianki odpowiada sytuacji społecznej, jaka powstała po wojnach prowadzonych przez Chrobrego w latach 1012–1015. W tych wojnach utracił on wielu wojowników i gdy nastał pokój, zmuszony został do pomocy w załatwieniu spraw materialnych wdów i sierot, które pozostały po zmarłych. W ten sposób przyznał niektórym osobom prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, godząc się na opłacanie jej ze Skarbu Państwa celem udzielenia stosownej opieki. Opisane przez Długosza wyznaczanie przez Chrobrego adwokatów z urzędu potwierdzały ceremonie uroczystości koronacyjnych. Podczas koronacji podawano korowanemu miecz z zaleceniem karania poddanych po ojcowsku, a nowy król wyciągał rękę w kierunki wdów i sierot na znak swojego miłosierdzia. Udzielenie pomocy wdowom i sierotom było według tej formuły związane z wymiarem sprawiedliwości i stanowiło jeden z głównych obowiązków króla[8]. Szczególna troska Chrobrego o wdowy, sieroty i ubogich jest znana także z *Kroniki polskiej* Galla Anonima. Wskazuje on szczególną zaletę Bolesława wobec ubogich i kobiet– cechę sprawiedliwości i pokory[9].

Staropolska adwokatura nie była zorganizowana w korporację zawodową, co jednak nie znaczy, że każdy człowiek mógł występować przed sądem jako adwokat. Zwyczaj sądowy decydował o tym, kogo można było dopuścić jako obrońcę lub pełnomocnika. Do połowy XV w. pełnomocnikami mogły być również kobiety, a do XVII w. adwokatami oprócz rycerzy i szlachta mogli być też mieszczanie[10].

---

[7] J. Długosz, *Roczniki, czyli kroniki sławnego królestwa polskiego*, ks. II, Warszawa 1962, s. 352.

[8] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury polskiej*, Warszawa 1995, s. 18–19.

[9] Por. szerzej: Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, s. 27–28.

[10] A. Kisza, *Tradycje adwokatury polskiej do czasu rozbiorów*, „Palestra” 1971, nr 9, s. 16.

W praktyce sądowej dawnej Rzeczypospolitej samo występowanie pełnomocnika przed sądem nie zwalniało stronę od jej osobistego stawiennictwa. Zasada osobistego zgłaszania się strony przed sądem była rygorystycznie przestrzegana, stąd niektóre stany społeczne zabiegały o ustalenie dla nich odpowiedniego przywileju zwalniającego z takiej powinności. Pierwszy, najbardziej znamy przywilej uprawniający do wyręczania się w sądzie pełnomocnikiem uzyskał w 1249 r. biskup wrocławski Tomasz I z rodu Rawiczów od księcia Bolesława Rogatki. Przywilej ten znajduje się w dokumencie zamieszczonym w Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski. Książę Rogatka za cofnięcie rzuconej na niego klątwy przyrzekł nie naruszać wyliczonych praw Kościoła oraz zawarł przyrzecznie, z którego wywodzi się prawo zastępstwa[11].

Podobne regulacje dotyczące prawa zastępstwa wydał król Kazimierz Wielki na rzecz arcybiskupa gnieźnieńskiego w 1343 i 1357 r. – są to dwa odrębne przywileje, przy czym drugi jest powtórzeniem pierwszego. I tak, przywilej z 1357 r. mówi: „Zezwalamy arcybiskupowi i tegoż następcom, aby także nieobecni w sądzie mogli ustanawiać zastępców procesowych, a to przez swoje pisma zaopatrzone pieczęcią". Wynika z tego, iż nie ma tu mowy o nadaniu prawa występowania przez zastępcę w ogóle, ale przywilej wprowadza specjalne uprawnienie do skutecznego mianowania zastępcy procesowego przez wystawienie określonego pisma uwierzytelnionego pieczęcią wystawcy, a nie wyłącznie osobiście przed sądem. Nie chodzi tu o samą instytucje, ale o sposób powoływania zastępców[12].

[11] Odmiennie: A. Vetulani, *Zastępstwo procesowe w Polsce przed Statutami Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1926, s. 6, który stwierdza, iż: „W żaden sposób nie można dopatrzeć się w tym przywileju udzielenia biskupowi uprawnienia do wyręczania się w procesie zastępcy – gdyż termin «procurator» używa przywilej na określenie osoby spełniającej funkcje administracji kościelnej".

[12] *Ibidem,* s. 7.

S. Janczewski podziela pogląd J. Rafacza wyrażony w publikacji *Zastępcy stron w dawnym prawie polski*[13], gdzie wysuwa tezę, iż instytucja zastępców procesowych mogła się rozwinąć najwcześniej w drugiej połowie XIV w., ponieważ jeszcze w 1357 r. Kazimierz Wielki ponowił udzielony arcybiskupowi gnieźnieńskiemu w 1343 r. przywilej zastępowania się w sądach przez pełnomocnika, co zwalniało arcybiskupa od obowiązku osobistego stawiennictwa w sądzie. Brak wzmianki w prawie zwyczajowym o istnieniu zastępców procesowych świadczy zdaniem Janczewskiego o tym, iż jeszcze w XII w., a nawet w XIV w. biskupi i opaci uzyskiwali od panujących przywileje uprawniające ich do zastępowania się w sądach przez pełnomocników[14].

Normalnym i najczęstszym sposobem ustanawiania zastępcy procesowego było ustne upoważnienie uskutecznione przed sądem. Obok tego rozwijało się w drodze zwyczaju – mimo oporu sądów niższych – pełnomocnictwo procesowe ustanowione na piśmie, które stanowiło wystarczającą legitymację zastępcy. Pełnomocnictwo pisemne w pełni uznawał sąd książęcy, a stąd dopiero przeszło do sądów niższych rzędów[15].

Kolejny ze znaczących aktów prawa, który kształtował instytucję zastępstwa procesowego, to uchwała synodu uniejowskiego z 1326 r. W samej uchwale duchowieństwo skarżyło się na to, że prokuratorzy, tj. pełnomocnicy ustanowieni za pomocą pism autentycznych, nie są przez sąd dopuszczani, przez co zapadają wyroki zaoczne, które uznają strony za nieposłuszne prawu. Przepis ten był próbą wywalczenia dla pełnomocnictw pisemnych pełnego uznania ich skuteczności i prawomocności. W tej uchwale przejawia się dążność duchowieństwa do upowszechnienia we wszystkich sądach instytucji pisemnego upoważnienia[16].

[13] J. Rafacz, *Zastępcy stron w dawnym procesie polski*, Kraków 1924, s. 5.

[14] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury w dawnej Polsce*, Warszawa 1970, s. 4.

[15] A. Vetulani, *op. cit.*, s. 14.

[16] *Ibidem*, s. 8.

A. Vetulani stwierdził, iż dokładna interpretacja przywilejów wydanych przez Kazimierza Wielkiego oraz uchwały synodu uniejowskiego wskazuje, iż instytucja zastępców procesowych była rozpowszechniona przed statutem Kazimierza Wielkiego, gdy przywileje wprowadzają tylko specjalną formę powołania zastępcy i o tę specjalną formę walczyło duchowieństwo. Prawdopodobnie, jak wskazuje autor, normalnym sposobem powołania zastępcy było jego ustne ustanowienie przed sądem, a do takiego ustanowienie nie potrzeba było żadnego przywileju, gdyż ideę zastępstwa w procesie uznało prawo polskie w pełni najpóźniej w XIII w.[17] O tej odmiennej tezie wyrażonej przez Vetulaniego w publikacji *Zastępstwo procesowe przed statutami Kazimierza Wielkiego* wspomina również S. Janczewski, który zaznacza, iż według Vetulaniego nie chodziło o wyjątkowe dopuszczenie zastępowania się w sądach przez pełnomocników, a o sposób pisemnego ich powołania[18].

Z Księgi henrykowskiej wynika, że w sporze zawisłym w 1244 r. między klasztorem a komesem Piotrem z Piotrowic na wiecu przed ks. Bolesławem występowały nie strony osobiście, ale ich zastępcy. Podkreślić należy, iż jedna ze stron – komes Piotr – była osobą świecką. Według dokumentu Henryka Pobożnego z 1268 r. w imieniu klasztoru występował braciszek klasztorny – frater J. Dodać należy, iż pełnomocnictwo zastępcy klasztoru henrykowskiego przed sądem nie było kwestionowane[19].

Ze wskazanych dokumentów wynika, iż instytucja zastępstwa procesowego była znana prawu polskiemu przed statutami Kaźmierza Wielkiego, ponieważ opierała się na powszechnych zasadach prawa, a nie na specjalnych przywilejach. Na pewno prawo to przysługiwało Kościołowi i wyższym warstwom rycerstwa. Formą mianowania zastępcy procesowego było ustne umocowanie pełnomocnika przez stronę procesową dokonane przed sądem, choć istnieją źródła wskazujące na korzystanie z innej formy ustanawiania zastępcy, a mianowicie przez wystawienie

[17] *Ibidem.*

[18] S. Janczewski, *op. cit.*, s. 5.

[19] A. Vetulani, *op. cit*., s. 9.

pełnomocnictwa pisemnego. Takim pełnomocnictwem legitymował się „frater J." jako zastępca klasztoru henrykowskiego w sporze o stróże już w 1268 r. Ponadto pisemnie upoważniono w 1329 r. przeora Bernarda do zastępstwa klasztoru ołohockiego[20].

Reasumując, należy zgodzić się z poglądem A. Vetulaniego, iż instytucja zastępstwa procesowego była znana w Polsce najpóźniej w XIII w. Z tej instytucji korzystano w sporach toczonych według prawa polskiego świeckiego w świeckich polskich sądach. Nie znajdujemy śladów, aby możliwość posługiwania się zastępcami procesowymi opierała się na specjalnych przywilejach, stąd wniosek, że prawo zastępstwa ma swoje podstawy w powszechnie uznanych, choć niesprecyzowanych zasadach prawa[21].

O konflikcie poglądów między J. Rafaczem a A. Vetulanim wspomina T. Wonder, który stara się również ustalić czas powstania instytucji zastępstwa procesowego. Rafacz uważał, że uprawienie stron do zastępowania przez zastępców procesowych zostało ustalone na podstawie Statutów Wiślickich, tymczasem Vetulani stwierdził, iż zastępstwo procesowe w Polsce było znane przed Statutami Wiślickimi i to co najmniej od XIII w. Statuty je tylko upowszechniły. W świetle dalszych badań pogląd Vetulaniego upowszechnił się, gdyż Statuty Wiślickie z 1347 r. rozciągają znaną już przedtem instytucję zastępstwa procesowego na całe społeczeństwo[22].

Niewątpliwie kolejnym wielkim dziełem w historii adwokatury są regulacje zawarte w statutach wiślickich wydanych za czasów Kazimierza Wielkiego, najprawdopodobniej w latach 1347–1370. Statuty te świadczą o wysokim poziomie XIV-wiecznej polskiej myśli prawniczej. Oto przepis Statutu X, który wchodzi w skład pierwszych 114 statutów, pochodzenia małopolskiego: „Ponieważ obrona i ochrona będące prawem naturalnym nie są zabronione, więc

[20] *Ibidem,* s. 13.

[21] *Ibidem,* s. 10.

[22] T. Woner, *Pierwsze polskie ordynacje adwokackie*, „Palestra" 1960, nr 4, s. 3–4.

postanawiamy, że w sądach naszego królestwa każdy człowiek, niezależnie od stanu i okoliczności, może i powinien mieć adwokata, pełnomocnika lub rzecznika”[23].

Badacze dawnego prawa polskiego określenie *habere suum advovatum procuratorem seu prolucutorem* wyjaśniają w ten sposób, że każdy może mieć swojego adwokata, który ma charakter procuratora (zastępcy) lub też prolocutora (rzecznika). Pomimo iż statuty wymieniają nazwy, którymi posługiwano się dla określenia osób należących do zawodu obrończego, bynajmniej nie stanowią dowodu na to, iż zawód taki wówczas już istniał. W tym tłumaczeniu termin *advocatus* jest określeniem ogólny, zaś *procurator i prolocutor* stanowią określenia szczegółowe. *Procurator* oznacza pełnomocnika zastępującego stronę w procesie i mogącego działać zamiast strony pod jej nieobecność, podczas gdy *prolocutor* pomaga swojemu mocodawcy w jego obecności na procesie, jest jego rzecznikiem, mówcą[24]. T. Rek uważa, iż wyrażenie *advovatus et prolocutor* rozumiano jako określenie rzeczników strony stającej przed sądem obok strony, a przez wyrażenie *procurator* rozumiano zastępcę strony, który mógł działać samodzielnie. Podobnego zdania co T. Rek jest I. Lewin w publikacji *Palestra w dawnej Polsce*[25], zaś oba poglądy neguje S. Janczewski[26].

Statut wiślicki przyjmuje zasadę, że obrona jest wynikiem prawa natury i dlatego każdemu pozwanemu przed sąd przysługuje prawo do obrońcy bez względu na stan czy powołanie. Ustawodawca kładł nacisk na to, iż każdy, jakiekolwiek byłoby jego położenie socjalne, może występować w procesie przez zastępcę. Przepis ten rozszerza prawo zastępstwa na wszystkie warstwy społeczne;

---

[23] *Quia cuilibet sua defensio et tuitio (cum juris sit naturalis) non est deneganda, ideoque statuimus, quod in iudicis nostri regni quilibet homo, cuiusunque sit status et condinionis, potest et debet habere suum advocatum, procuratorem seu prolocutorem*, tłum. L. Łysiak, S. Roman, *Polskie statuty ziemskie według redakcji najstarszych drukiem (syntagmata)*, Wrocław–Kraków 1958, s. 106.

[24] T. Rek, *Adwokatura jej funkcje i oblicze*, Warszawa 1953, s. 21.

[25] I. Lewin, *op. cit.*, s. 10.

[26] S. Janczewski, *op. cit.*, s. 9.

już nie tylko osoby posiadające wyższe stanowisko w różnicującym się społeczeństwie, ale wszyscy bez wyjątku mogą mianować swojego zastępcę procesowego. Cel statutów był jasny: nie chodzi o wprowadzenie instytucji niedopuszczalnej w ogóle dotąd w prawie polskim bez specjalnego przywileju, ale o udostępnienie jej jak najszerszym warstwom[27].

Samo uzasadnienie statutu znajdujące się w jego pierwszej części zawiera zasadę, że prawo do obrony jako prawo naturalne nie jest zabronione. Negatywne sformułowanie tej części statutu, że obrona nie jest zabroniona, daje mocniejszy efekt, gdyż wyłącza interpretację, że wprawdzie każdemu przysługuje prawo do obrony, ale *in concreto* prawo to zostaje im odebrane. Omawiany kazimierzowski przepis o adwokaturze jest wyraźnie demokratyczny, gwarantuje bowiem prawo do obrony i ochrony praw podmiotowych każdemu człowiekowi niezależnie od przynależności stanowej. Znajdujemy tu jeden z przejawów zwalczania możnowładców przez szerokie rzesze szlacheckie i to nawet kosztem rozszerzenie uprawnień niższych stanów[28]. Sam pomysł ustawodawcy z XIV w. zawierający przepis, który odpowiada dzisiejszemu pojęciu przymusu adwokackiego, jest dla historii adwokatury w Polsce szczególnie i niezmiernie ważny, bo stwierdza niezwykłą ewolucję instytucji obrońcy w naszym kraju[29].

W czasach wydania statutów kazimierzowskich w niektórych polskich miastach stosowano nadal prawo niemieckie, choć prawo saskie i magdeburskie nie występowały w Polsce w czystej postaci, ponieważ w praktyce stosowano kombinacje prawa saskiego i magdeburskiego lub kombinacje tych praw z jeszcze innym prawem. Mylono często prawo saskie z prawem magdeburskim, również we wczesnych aktach wprowadzających je do miast polskich. W 1356 r. Kazimierz Wielki złożył w Sądzie Najwyższym Prawa Niemieckiego egzemplarz *Zwierciadła saskiego*, który był powiększony o 26 artykułów, tzw. Ekstrawaganty Krakowskie. Mieszanie się przepisów obu systemów prawnych utrudnia ustalenie,

[27] A. Vetulani, *op. cit.*, s. 12.

[28] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 24.

[29] S. Car, *Zarys historii adwokatury w Polsce*, „Palestra" 1925, nr 6–7, s. 272.

jakie normy prawa zachodniego dotyczące adwokatury miały największe znaczenie w polskiej praktyce. Wydaje się za A. Kiszą, iż najbardziej reprezentatywne były normy stosowane w sądach krakowskich, które zebrał później B. Groicki w dziele *Porządek sądów i spraw miejskich w Koronie Polskiej*. Prywatny zbiór Groickiego można uznać za spolonizowaną nie tylko językowo, lecz także merytorycznie kombinację prawa saskiego i magdeburskiego. *Zwierciadło saskie* przewidywało w procesie współudział adwokata, który miał otrzymać zapłatę za spełnienie swoich obowiązków. Zauważyć należy jednak, iż w prawie saskim i magdeburskim większe znaczenie miał pełnomocnik w sprawach cywilnych niż obrońca w sprawach karnych[30].

Wśród źródeł odnoszący się do dawnej adwokatury najwięcej jest takich, które dotyczą zastępstwa bądź obrony ludzi bardzo bogatych albo biednych. Wspomniana przewaga skrajnych sytuacji majątkowych w źródłach historycznych wynika stąd, że procesy możnych z natury rzeczy były bardzo głośne i pisało się o nich znacznie więcej, natomiast ludzie biedni nie byli w stanie opłacać honorariów adwokackich, wskutek czego wydawano przepisy, których celem było zapewnienie takim ludziom zastępstwa bądź obrony. W XV w. odbyły się dwa procesy, o których warto wspomnieć: w pierwszych z nich klientem był sam król Władysław Jagiełło w sprawie przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu o wydanie zagarniętych ziem i odszkodowanie, drugim – pokrzywdzeni mieszkanie krakowscy oskarżeni o zabójstwo Jana z Tęczyna. Występujący w tych sprawach pełnomocnicy i obrońcy uzyskali rozgłos i sławę. Reprezentujący króla Mistrz Bertold z Raciborza poprowadził proces wzorcowo, sąd badał dowody ponad półtora roku i przesłuchał około 126 świadków. Ostatecznie wyrokiem z 15 września 1339 r. sąd uwzględnił powództwo odszkodowawcze w całości i zasądził od pozwanego Zakonu na rzecz króla 194 500 grzywien, a ponadto zobowiązał Zakon do wydania ziem: pomorskiej, włocławskiej, brzeskiej, dobrzyńskiej, chełmińskiej i michałowskiej[31]. Drugi spór sądowy przed sądem

[30] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit*., s. 26.

[31] Ibidem, s. 28–29.

soborowym w Konstancji przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu prowadził Paweł Włodkowic, pełnomocnik Władysława Jagiełły. Spór ten również dotyczył własności ziem: pomorskiej, michałowskiej i chełmińskiej, a także sprawy odszkodowawczej. Odpowiednio przygotowany do sporu pełnomocnik króla przedłożył szereg pism procesowych, w których przedstawił argumenty procesowe strony polskiej. W pismach tych Włodkowic powoływał się na Cycerona, wykazywał się znajomością pism filozofów oraz ksiąg Starego Testamentu.

Kolejny z wielkich procesów polskiego średniowiecza dotyczył sprawy o zabójstwo Andrzeja z Tęczyna[32]. Morderstwa dokonali 16 lipca 1461 r. krakowscy mieszczanie. Powodem był najprawdopodobniej fakt, iż ofiara dopuściła się pobicia krakowskiego płatnerza, co bezpośrednio doprowadziło do rozruchów, a potem do zabójstwa Andrzeja. Sama zbrodnia była efektem wielkiego napięcia, jakie wyrosło między stanem mieszczańskim i szlacheckim, stad proces miał szczególne znaczenie. Kazimierz Jagiellończyk przyrzekł surowo ukarać sprawców i już 6 grudnia 1461 r. odbyła się pierwsza rozprawa przed sądem sejmowym w Nowym Korczynie. Sąd miał ustalić ogólnie winę rajców miejskich, mistrzów i pospólstwa krakowskiego bez wymienienia ich z nazwisk – był to więc właściwie proces przeciwko wszystkim mieszczanom krakowskim. Obrony oskarżonych podjął się szlachcic Jan Oraczewski, który jednak działał bez dokumentu pełnomocnictwa. Podniósł brak właściwości sądu sejmowego do rozpoznania sprawy, gdyż jego zdaniem właściwy miał być sąd prawa miejskiego. Wyrok w sprawie był niekorzystny, ponieważ sąd uznał winę mieszczan. Na podstawie tego wyroku król zobowiązał władze miasta do wydania winnych. Na odpowiedź, że rada miejska nie zna winnych, król zażądał wydania burmistrza miasta i ośmiu innych osób. Ostatecznie 15 stycznia 1462 r. ścięto sześć osób, w tym samego burmistrza Krakowa[33].

[32] Por. szerzej: J. Skocznur, *Proces o zabójstwo Andrzeja Tęczyńskiego*, „Palestra" 1960, nr 7–8, s. 42–47.

[33] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 33.

W połowie XV w. Statuty nieszawskie przewidywały zastępstwo sądowe dla osób nieporadnych lub niezamożnych, które z własnych przyczyn same nie mogły prowadzić procesu sądowego. Przywileje nieszawskie *sensu largo* obejmują kilka aktów ustawodawczych, z których pierwszy był wydany w 1454 r. przez Kazimierza Jagiellończyka na skutek żądań szlachty dla poszczególnych ziemi, a ostatni – obejmujący poprzednie w jedną całość – został zatwierdzony przez sejm piotrkowski w 1496 r. za panowania Jana Olbrachta. Formalnoprawnie przywileje uniezależniły wymiar sprawiedliwości od króla i możnowładców, gdyż szlachta uzyskała prawo wybierania kandydatów na sędziów, a nawet pisarzy sądowych. Zasada wyrażona w art. 1 przywilejów, iż nikt nie będzie więziony bez wyroku sądowego, który musi być zgodny z prawem[34], podniosła autorytet sądów i zasadę kontradyktoryjności procesu, a tym samym znaczenie obrońców w procesie. W dużej mierze przepisy przywilejów stanowią powtórzenie zasad ogólnie znanych i stosowanych przez ówczesne sądy, jednak przywileje nieszawskie stanowią dla adwokatury kamień milowy na drodze jej rozwoju. Od tego czasu procesowe znaczenie obrońców i pełnomocników wzrastało systematycznie[35].

Przywileje nakazały przydzielenie obrońcy z urzędu osobie, która „rzeczy swych słusznie rozporządzać nie umiała" lub też która „przyjaciela nie mogła mieć, co by za nią chciał mówić", zakazując jednocześnie pozwów oszczerczych oraz wygłaszania zbyt długich oracji. Postanowienia te jednak normowały zakres obowiązków zastępców procesowych jako takich, a nie jako zawodowych adwokatów[36].

S. Janczewski wysunął tezę, iż omawiane przywileje były *de facto* wprowadzeniem instytucji obrony z urzędu stosowanej od tego czasu w Polsce w szerokim zakresie, przy czym obrońcą z urzędu mógł być każdy nadający się do tego zadania. W następstwie obrona z urzędu stała się jednym z obowiązków

[34] Inaczej zasada *neminem captivabimus nisi iure victum.*

[35] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 34.

[36] T. Woner, *op. cit.*, s. 4.

prokuratorów zawodowo trudniących się obroną przed sądami[37]. Nałożony na obrońców obowiązek obrony z urzędu stanowił powinność spłacaną przez adwokaturę społeczeństwu za przywilej wnoszenia obrony przed sądami. Powinność ta przetrwała do dziś i często z poświęceniem i dużym nakładem pracy jest wykonywana przez adwokaturę polską[38].

Przeciwny tym twierdzeniom był T. Rek, który stwierdził, iż omawiana zasada odnosiła się wyłącznie do stanu szlacheckiego i kleru; tym samym nie dotyczyła innych stanów: chłopów i mieszczaństwa. W konsekwencji nie chroniła ona ludzi niższego pochodzenia i przynależności klasowej bez dostatecznej podstawy prawnej czy postanowienia sądowego, a nawet w drodze prywatnych zarządzeń[39].

Cele i obowiązki adwokatury trafnie scharakteryzował B. Groicki – autor rozprawy prawniczej *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego*[40]: „Prokuratorowi są bardzo w Rzeczypospolitej potrzebni i zawód ich jest uczciwy. Aby którzy w swej rzeczy sprawować, albo przy niej być nie chcą albo nie mogą, albo też sprawiać nie umieją, przez insze sprawować i sprawiedliwości swej dochodzić mogli. Przeto są usprawnieni dla pospolitego pożytku, prawa i pospolitemu człowiekowi na posługę, aby przez nie tak powód jako i pozwany szkód swych przestrzegali. A są jakoby sądowi rycerze, albowiem jako rycerz waleczny pokoju pospolitego mieczem broni, tak prokurator dowcipem swoim sprawiedliwości mnoży a niesprawiedliwość tłumi”[41].

Nie ulega wątpliwości, iż w okresie pisania tej pracy przez Groickiego istniała już zawodowa adwokatura stająca przed sądami miejskimi. Korzystanie

---

[37] S. Janczewski, *op. cit.*, s. 12.

[38] S. Janczewski, *Udział adwokatury w kształtowaniu kultury Polski przedrozbiorowej*, „Palestra” 1966, nr 8, s. 5.

[39] T. Rek, *op. cit.*, s. 22.

[40] B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953, 43.

[41] S. Podemski, *Adwokat – pełnomocnik, obrońca, doradca*, Warszawa 1977, s. 30.

z usług zastępców procesowych wcześniej nastąpiło w sądach miejskich niż w sądach ziemskich, gdyż mieszczaństwo nie było wówczas tak dostatecznie obeznane z prawem niemieckim jak szlachta z rodzimym prawem ziemskim. Zawód adwokata musiał bezsprzecznie powstać wcześniej, skoro prokuratorzy pobierali honoraria za zawodowe zastępstwo procesowe, i to niekiedy nazbyt wygórowane[42].

Wiek XVI uznać należy za okres, w którym nastąpiło ukształtowanie się palestry jako grupy zawodowej – początkowo była to palestra miejska, a z czasem i palestra ziemska.

Już w XVI w. w ordynacjach królewskich czytamy wskazówki króla dla ówczesnych obrońców – prokuratorów. Ustawowe uregulowanie ich obowiązków nastąpiło w konstytucji sejmu krakowskiego w 1545 r. Odpłatność ich usług, związana jednocześnie z zawodowością, miała decydować o tworzeniu się korporacji adwokackich. Ordynacje królewskie obowiązywały zastępców zawodowych broniących odpłatnie przed sądami spraw powierzonych im przez klientów – nie podlegały ich obowiązkowi osoby, które jedynie dorywczo zajmowały się bezpłatną pomocą w prowadzeniu spraw znajomych czy krewnych. Adwokaci składali uroczystą przysięgę sądowi, „aby tym pilniej powinności swoich baczyli i na nie pamiętali". Sejm zobowiązywał ich do wspierania swą radą i pomocą tylko spraw słusznych, gdyż „nie powinni spraw niesprawiedliwych ani przyjmować, ani w nich radzić, ani ich prowadzić"[43].

Intensywna działalność ustawodawcza dotycząca spraw adwokatury w XVI w. wskazuje, że w związku z gwałtownym rozwojem tej instytucji zaczęły powstawać liczne zakłócenia natury legislacyjnej. W grę wchodzą następujące akty ustawodawcze:

[42] T. Woner, *op. cit.*, s. 6.

[43] S. Podemski, *op. cit.*, s. 9.

- uchwała sejmu radomskiego z 1506 r. *De mało procuratorio* dotycząca głównie przedstawiania w sądzie niewłaściwie sporządzonych pełnomocnictw i kar dla nieupoważnionego należycie pełnomocnika,
- konstytucja sejmu piotrkowskiego z 1511 r. *De potestate procuratoris*, która ustanawiała zakres pełnomocnictwa procesowego i określała uprawienia zastępcy procesowego występującego także pod nieobecność zastępowanej strony, bez prawa jednak ustanawiania zapisów i kwitowania odbioru sum pieniężnych m.in. co do inskrypcji, czyli wpisów do ksiąg prowadzonych w sądach dla poszczególnych nieruchomości,
- konstytucja sejmu krakowskiego z 1543 r. *Procuratores mercenarii* zalecająca zaprzysięganie prokuratorów zawodowo trudniących się obroną przed sądami (tzw. prokuratorzy płatni) i zabraniająca im prowadzenia niesłusznych procesów; jest to pierwszy statut palestry polskiej, który uznaje ustawowo zawodowych adwokatów i normuje ich uprawnienia,
- ordynacja Zygmunta Augusta z 1548 r. dotycząca m.in. taryfy adwokackiej, która nakazywała prowadzenie spraw przez prokuratorów według rejestru oraz unikanie przeciągania spraw, normowała zasady odpowiedzialności cywilnej prokuratora za wyrządzenie stronie wskutek swojego niedbalstwa szkody – strona, która przegrała proces wskutek niedbalstwa pełnomocnika, mogła żądać od niego wynagrodzenia z tytułu wyrządzonej szkody,
- ordynacja Zygmunta Augusta z 1559 r. *Mandatum super pocuratoribus causarum* regulująca prawa i obowiązki zawodowych adwokatów w sądzie królewskim i sejmowym – była to próba zebrania w jedną całość wszystkich przepisów o pełnomocnikach i obrońcach; głównym celem ordynacji było usprawnienie i przyśpieszenie postępowań sądowych.

Ponadto wskazane działania ustawodawcze w Koronie wywierały wpływ na legislację na Litwie, gdzie w 1566 r. w statucie litewskim II oraz

w 1588 r. w statucie litewskim III pojawiły się regulacje prawne dotyczące pełnomocników i obrońców[44].

Zastępstwo procesowe było w XIV i XV w. wykonywane przez osoby dorywczo powoływane i ustanawiane przez strony, a więc krewnych, sąsiadów czy znajomych. Przy takim powoływaniu zastępców procesowych prawdopodobnie dochodziło do nadużyć w formie składania oświadczeń procesowych, skoro – jak wynika z wyżej wymienionych aktów prawnych – zachodziła konieczność unormowania formy i zakresu pełnomocnictwa procesowego. Zastępstwo procesowe początkowo było wykonywane również przez sędziów i dlatego już statut Władysława Jagieły z 1423 r. zakazał sędziom „prokurować" cudze sprawy. Nawet duchowni zajmowali się zastępstwem procesowym przed sądami świeckimi. Dopiero konstytucja sejmu piotrkowskiego z 1538 r. zakazała im takiego zastępstwa[45].

Wszystkie omówione konstytucje i statuty normowały wyłącznie samą instytucję zastępstwa procesowego, natomiast nie czyniły tego jeszcze w stosunku do uprawnień adwokata jako zawodowego zastępcy procesowego. Nie znaczy to, że w tym czasie nie powstała lub nie ukształtowała się pozycja zawodowa adwokatury, obok bowiem przyjaciół i krewnych strony zaczęły już wtedy powoływać jako zastępców procesowych osoby wyróżniające się dobrą znajomością prawa i form procesowych.

Do zawodu adwokata odnosili się również poeci dobry renesansu. Z *Pieśni świętojańskiej o sobótce* autorstwa J. Kochanowskiego wywnioskować można, że poeta uważa zawód adwokata za trudny i niewdzięczny. Los adwokata przeciwstawia zaś spokojnej egzystencji rolnika. Również M. Rej w *Krótkiej rozprawie między trzema osobami: Panem, Wójtem a Plebanem* nazywa adwokatów prokuratorami – są to „tęgie doktory", którzy potrafią niejednemu popsuć szyki, także dlatego, że używają łaciny i za pomocą tego języka mogą

[44] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 37.

[45] T. Woner, *op. cit.*, s. 5.

człowieka nawet zwymyślać, o czym ten nie wie. A gdy się ich prosi o pomoc, zadzierają nosa. W rozmowie okrążają swego klienta z daleka, najpierw wymawiają się trudnościami, potem brakiem czasu, a gdy w końcu klient przedstawi swoją sprawę – zaczynają go obwiniać, że źle postąpił i prawie nie przeoczył terminu sądowego. Ostatecznie gdy adwokat popracuje nad sprawą pilnie, zwłaszcza gdy uzyska „trochę pieniądza", to proces jest do uratowania[46].

A.F. Modrzewski w dziele *O poprawie Rzeczypospolitej* pisał: „kto pozwany nie ma tak wiele majętności, żeby mógł zapłacić swojemu przeciwnikowi, co by jego rzeczy bronił, temu Rzeczpospolita niech rzecznika swoim kosztem obmyśli, żeby kto przez ubóstwo albo dla nieumiejętności swej, albo dla obłądzenia sędziego niesprawiedliwie był skazan"[47]. Wielki przedstawiciel polskiej myśli polityczno-prawnej w dobie renesansu wypowiedział kilka słów krytyki pod adresem ówczesnej adwokatury. W księdze II *O prawach,* w rozdziale *Poskarżeniu i obronie tak w sprawach prywatnych jak i publicznych, o cenzorach i rzecznikach sądowych* zwracał uwagę na następujące kwestie[48]:

- rozwlekłość mów sądowych, w czym celują adwokaci, co przeszkadza wymiarowi sprawiedliwości; brak zwięzłych twierdzeń stron powoduje trudności przy rozpoznawaniu sprawy,
- wywieranie presji na sąd przez przychodzenie do sądu tłumnie oskarżycieli i obwinionych z bronią, co wpływa negatywnie na samą instytucję wymiaru sprawiedliwości,
- niedostateczna obrona sądowa praw ludzi niższego stanu, gdyż w procesach przeciwko możnym trudno jest znaleźć adwokata, który podjąłby się sprawy; stąd postuluje ustawianie pełnomocników procesowych i pełnomocników pokrzywdzonych jako oskarżycieli z urzędu,

[46] S. Podemski, *op. cit.*, s. 38.

[47] *Ibidem,* s. 30.

[48] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 41.

– urzędowe doprowadzenie do istnienia adwokatury, w tym do wydania taryfy adwokackiej.

Na drugą połowę XVI w. przypada w Polsce ważna epoka w historii sądownictwa polskiego, gdyż w 1578 r. król Stefan Batory ustanowił Trybunał Koronny jako organ sądowy najwyższej instancji, którego zadaniem było rozstrzyganie apelacji wnoszonych od wyroków sądów ziemskich, grodzkich, podkomorskich, komisarskich. W Koronie Trybunał był jeden, ale orzekał na zmianę w Lublinie i Piotrkowie Trybunalskim – w Piotrkowie dla dziewięciu województw i dwóch ziem wielkopolski, w Lublinie dla siedmiu województw małopolski. Litwa przystąpiła do ustawy o Trybunale w 1581 r. Trybunały te były największe ze względu na sposób swojego działania, jak i obszar jurysdykcji sądowej w Polsce. Forma sądzenia we wszystkich Trybunałach była jednakowa[49]. Prowadzenie spraw przed Trybunałem wymagało ze strony adwokatów pogłębionej wiedzy prawniczej, większej staranności w przygotowaniu obrony.

Cechą charakterystyczną adwokatury czasów nowożytnych było zgrupowanie jej przy poszczególnych sądach: asesorskich, referendarskich, ziemskich i grodzkich oraz przy Trybunałach Koronnym czy Litewskim, wreszcie przy Komisji Skarbowej i Komisji Wojskowej. Dlatego też palestrę czynną przy Trybunałach nazywano „palestrą trybunalską", przy sądach asesorskich – „asesorską, a przy sądach ziemskich i grodzkich – odpowiednio „ziemską" i „grodzką"[50]. Palestranci trybunalscy nosili strój i kolor swoich województw, obrońcy niższych instancji – po ziemskie i grodzkie – ubierali się zwyczajnie, ale charakterystycznie[51]. Przy sądach kanclerskich, czyli asesorskich, gdzie rozstrzygano sprawy miejskie w ostatniej instancji, występowali obrońcy dzielący się na patronów oraz agentów. Agent był to właściwie sekretarz patrona.

[49] A. Kraushar, *op. cit.*, s. 15.

[50] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 25.

[51] S. Car, *Zarys historii adwokatury w Polsce*, „Palestra" 1924, nr 5–7, s. 553.

Czynnikiem podnoszącym prestiż i rangę społeczną adwokatury był fakt, iż sama przez się była ona instytucją publiczną mającą do spełnienia określone zadania i cele o niemałej wadze państwowej i wartości społecznej. Realizacja tych celów i zadań wymagała nie tylko fachowego przygotowania, ale i odpowiedniego poziomu moralnego, który by gwarantował należyte wykonywanie obowiązków zawodowych. Publiczny charakter działalności adwokatury i konieczność utrzymywania jej działań na jak najwyższym poziomie moralnym były powodem tego, że od najdawniejszych czasów władze państwowe uzależniały zezwolenie na wykonywanie zawodu od złożenia przysięgi[52]. Obowiązek składania przysięgi wielokrotnie jest powtarzany w konstytucjach, ordynacjach sądowych i uchwałach sejmików szlacheckich. Złożenie przysięgi, po której następowało zapisanie w feriarzu, musiała poprzedzić zgoda sądu, przy którym patron miał funkcjonować. Wyrażenie tej zgody przez sąd wymagało, aby kandydat do palestry odpowiadał pewnym warunkom oraz żeby nie zachodziły przeszkody uniemożliwiające wykonywanie zawodu obrończego. S. Janczewski uważa, iż złożenie przysięgi należałoby traktować za czynność konstytutywną, od której zależało nabycie prawa do patronizacji i co za tym idzie – stanowiska patrona przy danym sądzie. Odnotowanie w księgach sądowych miało jedynie znaczenie urzędniczego potwierdzenia faktu złożenia przysięgi. Stopniowo jednak wpisy do feriarza nabierały znaczenia urzędowego[53].

Dawne prawo polskie nie znało tego, co dzisiaj nazywamy wpisem na listę adwokatów. Nie istniała lista czy wykaz potwierdzający prawo do patronizacji, przez długi czas nie było przewidziane prowadzenie przez poszczególne sądy spisy patronów działających przy danym sądzie. Koniecznym warunkiem do patronizacji, tzn. do zastępowania stron przed sądem, było złożenie przysięgi przed sądem, w którym patron miał funkcjonować. Konstytucja sejmu krakowskiego 1543 r., wydana przez króla Zygmunta Starego, wymagała złożenia przysięgi przez prokuratorów występujących przed sądem, zabraniając

[52] S. Janczewski, *Udział adwokatury*…, s. 5.

[53] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 33.

jednocześnie wykonywania zawodu obrońcom nieprzysięgłym. Od tego obowiązku nie byli zwolnieni nawet ci prokuratorzy, którzy posiadali pisemne pełnomocnictwa od klientów. Wszyscy stawiający się w sądach jako obrońcy-prokuratorzy mieli obowiązek ukazania świadectwa sądu ziemskiego, iż są zaprzysiężeni. Tekst tej przysięgi przekazał nawet B. Groicki w swoim dziele *Porządek Sądów i Spraw Miejskich Prawa Magdeburskiego*[54].

Tych zawodowych prokuratorów Konstytucja sejmu krakowskiego z 1543 r. odróżniała od obrońców przypadkowych, którzy podejmowali się obrony cudzych spraw z pobudek przyjaźni lub pokrewieństwa bądź też bronili interesów swojego pana jako „czeladź domowa". Od obrońców tej kategorii prawo wymagało, aby nie zajmowali się obroną zawodowo[55].

Rota przysięgi z drugiej połowy XVIII w. zobowiązywała mecenasów do tego, aby dochowali wierności klientowi, nie żądali wygórowanej zapłaty za swe czynności adwokackie, nie odstępowali od prowadzenia sprawy po otrzymaniu wynagrodzenia, nie udostępniali stronie przeciwnej posiadanych w sprawie wiadomości, nie przewlekali spraw, nie zatajali przed sądem dokumentów oraz nie posługiwali się w procesie nierzetelnymi argumentami[56]. Ponadto w końcówce XVIII w. wprowadzono listę adwokatów zwaną „księgą mecenasów" oraz egzaminy adwokackie. W kolejnej konstytucji sejmowej czytamy: „nie mogą być patronami, którzy by potrzebnych wiadomości prawa krajowego, prawa powszechnego, cywilnego i znajomości doskonałej języków ojczystego i łacińskiego dla zrozumienia dawnych dekretów nie posiadali"[57].

Pomimo braku w tych czasach wspólnych dla całego państwa norm prawnych regulujących status adwokatury warunki, od których zależało uzyskanie prawa patronizacji, były na ogół jednakowe. Pomijając warunki ogólne, takie jak pełnoletność czy zdolność do czynności prawnych, znajomość prawa i zwyczajów

[54] Tekst przysięgi dostępny w: S. Janczewski, *Udział adwokatury*…, s. 6.

[55] S. Car, *Zarys historii…*, *op. cit*., s. 282.

[56] T. Rek, *op. cit.*, s. 27.

[57] S. Podemski, *op. cit*., s. 9.

prawnych, obycie z praktyką sądową, uzyskanie patronizacji wymagało spełnienia warunków formalnych. Niektóre z nich wymienia konstytucja sejmu walnego z Grodna z 1726 r., która uzależniała zaliczenie w poczet patronów i agentów przy sądach i trybunałach od spełnienia trzech warunków[58]:

- pochodzenie szlacheckie, zwłaszcza gdy chodziło o Trybunały – w pozostałych zaś sądach mogły być patronami osoby pochodzenia mieszczańskiego,
- osiadłość – inaczej ustanowienie siedziby – oznaczała związanie patronów z poszczególnymi sądami,
- dobra sława, nieskazitelność – nie udzielano prawa patronizacji osobom, które dopuściły się czynu występnego lub haniebnego.

Poza warunkami, od których zależało uzyskanie prawa do patronizacji, istniało szereg przeszkód, które uniemożliwiały wykonywanie zawodu[59]:

- płeć żeńska – kobieta nie mogła być zastępcą, choć w średniowieczu sąd dopuszczał ich udział w tej roli,
- ustalony jeszcze w 1538 r. w konstytucji sejmu piotrkowskiego brak możliwości wykonywania zawodu przez osoby duchowne, zgodnie z którym zakazywano im mieszania się do sądów świeckich,
- piastowanie stanowiska sędziowskiego – wspominał o tym zakazie statut warecki z 1420 r., który zabraniał funkcjonariuszom sądowym prowadzenia spraw osób trzecich; następnie przepis o zakazie widnieje w konstytucji Zygmunta Augusta z 1550 r. oraz konstytucji sejmu grodzieńskiego z 1726 r.,
- pozostawanie w służbie wojskowej – zgodnie z przepisami konstytucji sejmu grodzieńskiego z 1726 r. wojskowy nie miał prawa patronizacji; tracił je z chwilą wstąpienia do służby wojskowej,
- sprawowanie funkcji deputata do Trybunału – zgodnie z przepisami konstytucji sejmu grodzieńskiego z 1726 r. deputat nie miała prawa patronizacji,

[58] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 27–28.

[59] *Ibidem*, s. 30–31.

– sprawowanie funkcji państwowych uregulowane – przepisy konstytucji z 1726, 1775 oraz 1793 r. stanowiły, że patronowie nie mogli być urzędnikami sądowymi, ziemskimi, grodzkimi, tak samo jak poseł i inni urzędnicy państwowi nie mogli być patronami.

Poziom etyczny palestry polskiej w XVIII w pozostawiał wiele do życzenia. Okres panowania w Polsce saskiej dynastii Wettynów to czas, w którym zaznaczył się widoczny regres poziomu fachowego i wartości moralnych adwokatów. Notoryczne braki odpowiednich kwalifikacji, złe przygotowanie oraz sama atmosfera wystąpień sądowych obniżały prestiż adwokatury. Bardzo zły stan wymiaru sprawiedliwości znalazł odbicie w aktach prawnych odnoszących się do palestry. W odpowiedzi na niezadawalający poziom funkcjonowania sądownictwa wydane zostały przepisy dyscyplinarne, o zakazie *incompatibilitatis*, wprowadzono ograniczenie liczny patronów w poszczególnych sądach, zakazy zatrzymania tytułem zastawu za honorarium akt i dokumentów[60].

A. Kraushar stawiał tezę, iż „w pewnych epokach dziejowych przewaga ujemnych wpływów palestry polskiej na obyczaje ludności była widoczna, to wina takiego stanu rzeczy nie leżała bynajmniej w wadliwym ustroju instytucji obrończej, lecz raczej szukać jej należy w objawach wyjątkowych, w posuniętej do ostatecznych granic możliwości swobodzie słowa oraz w zbytnim uwzględnieniu woli i samowoli jednostek, które stawiały częstokroć interes osobisty nad interesem ogółu i wymagania prawa”[61]. Do moralnego upadku palestry przyczyniła się ta okoliczność, iż naukową kwalifikację jej członków zastąpiła wyłącznie praktyka u głośnych prawników oraz wybór patronów z grona dependentów.

S. Car stał na stanowisku, iż do upadku stanu obrończego przyczyniło się w pierwszym rzędzie obniżenie poziomu naukowego palestry. Wykłady nauki prawa nie zdawały egzaminu, gdyż studia teoretyczne były całkowicie zaniedbane,

[60] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 60.

[61] A. Kraushar, *op. cit.*, s. 12.

a prawa uczono głównie z podręczników o naturze praktycznej. Ponadto palestrę staropolską charakteryzował całkowity brak organizacji oraz brak autonomii korporacyjnej. Jak wiadomo, polska palestra pozostawała w ścisłej zależności od sądów, które sprawowały nad nią władzę zwierzchnią. Koncepcja rady obrończej nie dojrzała jeszcze w dziełach prawodawczych, choć próby jej utworzenia pojawiły się w połowie XVIII w. Stąd autor wysunął tezę, iż brak izb obrończych w dawnej Polsce było najbardziej bezpośrednią przyczyną, która doprowadziła do upadku stanu obrończego oraz w konsekwencji obniżenia się intelektualnego oraz moralnego poziomu tego stanu[62].

A. Kisza starał się połączyć wszystkie tezy dotyczące przyczyn upadku stanu prawniczego. Jego zdaniem klęska była przede wszystkim wynikiem niedostosowania sytuacji prawnej w Polsce do zmian i potrzeb czasów nowożytnych. Twierdzi on również, iż w większości opracowań historycznych odnoszących się co adwokatury XVII i XVIII w. aż roiło się od błędów w zakresie wskazania przyczyn upadku adwokatury, dlatego też wskazał na trzy główne powody takiego niekorzystnego obrotu sprawy[63]:

1. W omawianym okresie oprócz adwokatów istniały liczne zawody, profesje i zajęcia nienależące do adwokatury- pokątni pisarze, plenipotenci, palestranci- którzy określani byli nazwami podobnymi, do nazw określających adwokatów
2. Błędy historyków powstały poprzez wyciąganie wniosków o dawnych faktach przepisów prawnych, co zdaniem autora jest błędem metodologicznym- zwłaszcza, gdy nie uwzględnia się faktu, iż normy prawne mogą być wytworem innych zjawisk,
3. Dotychczasowe opracowania dot. adwokatury nie uwzględniały całości zjawisk społecznych, a w szczególności konwiktów jakie miały miejsce między adwokaturą a niektórymi warstwami społecznymi.

[62] S. Car, *Zarys historii adwokatury…*, *op. cit.*, s. 562.

[63] A. Kisza, *op. cit.*, s. 22.

Jak podaje A. Kisza, bliższa analiza historyczna wykazuje, iż upadek życia państwowego nie objął adwokatury bądź nie objął jej w takim zakresie, jak wskazują historycy. Zdaniem autora w XVII i XVIII w. adwokatura usiłowała uzdrowić stosunki społeczne, a zwłaszcza sądownictwo. W omawianym okresie, gdy już wykształcił się zawód adwokata, obrońcy i pełnomocnicy byli w odróżnieniu do sędziów dobrymi znawcami prawa. Kolejny problem autor widział w przekupstwie sądu, gdyż jego zdaniami korupcja sędziów najbardziej szkodziła adwokaturze, ponieważ w przekupnym sądzie nie działają argumenty prawne, a tym samym przestaje istnieć sens zawodu[64]. Z uwagi na powyższe to sędziowska ignorancja dla prawa i przekupstwo doprowadziły do sprzeciwu u adwokatów w postaci tzw. tumultów palestry. Miały one formę strajków polegających na zorganizowanym niestawiennictwie na rozprawach, co skutkowało niemożnością wyrokowania przez sąd. Konflikt sądowy przenosił się w dziedziny polityczne i działał przeciwko adwokatom, którzy i tak będąc obrońcami mieszczaństwa, byli uważani przez szlachtę za wrogów „złotej wolności". Wspomniane okoliczności nakazują zachować ostrożność w ocenienie diariuszy sejmowych jako źródła wiedzy o historii adwokatury[65].

Druga połowa XVIII w. to czas odrodzenia narodowego w Polsce na szerokim froncie życia politycznego i prawnego. Objęło ono zwłaszcza dziedzinę ustrojową, oświatę, sprawy społeczne, a znalazło swój wyraz w działalności Collegium Nobilium S. Konarskiego, w szkołach pijarskich, Szkole Rycerskiej Czartoryskiego, reformach prawnych T. Czackiego, działalności Komisji Edukacji Narodowej, pracach nad Kodeksem Zamoyskiego oraz ostatecznie w przepisach Konstytucji z 3 maja 1791 r. Wśród wielu reform podejmowanych przez najbardziej światłych i patriotycznie nastawionych przedstawicieli społeczeństwa na jedno z pierwszych miejsc wysunięto reformę ustawodawstwa.

[64] *Ibidem*, s. 23.

[65] A. Kisza, *op. cit.*, s. 23.

Przy pracach nad Kodeksem Praw[66] podejmowanych w specjalnej komisji pod kierunkiem Andrzeja Zamoyskiego znaleźli się również adwokaci: adwokat Michał Węgrzecki, adwokat Antoni Rogalski, zaś sekretarzem komisji był adwokat Józef Wybicki[67] Kodeks ten w art. XIII zatytułowanym *O patronach spraw* dość szczegółowo (w 27 paragrafach) określał zasady wykonywania zawodu adwokackiego. Czytając przepisy Kodeksu o stanie obrończym, słusznie należy uznać pogląd S. Janczewski, który stwierdził, iż zawierają one sporo materiałów zaczerpniętych z dawnych konstytucji sejmowych. Kodeks nie tylko materiały te podporządkował, ale jednocześnie przejęte z dawnych konstytucji przepisy uzupełniał przepisami nowymi, których konieczność dyktowały zarówno interes społeczny, jak i dobro zawodu obrończego[68].

Zbiór przewidywał spełnienie przez patronów wymagań dotyczących kwalifikacji moralnych oraz kwalifikacji fachowości: doskonała znajomość języka polskiego oraz łacińskiego, nabycie dobrych obyczajów, znajomość prawa polskiego, rzymskiego i prawa natury, jak również historii Polski. Po trzyletniej praktyce w kancelarii sądowej lub urzędniczej oraz praktyce u patrona oraz otrzymaniu odpowiedniego zaświadczenia kandydat przystępował zgodnie z przepisami Zbioru: „do egzaminu w sądzie i w urzędzie, przy którym miał być ustanowiony". Po pomyślnym jego zdaniu oraz po zaprzysiężeniu według przypisanej roty uzyskiwał prawo patronizacji. Rota przysięgi odpowiadała tekstowi ustanowionemu w konstytucji z 1768 r. dla mecenasów trybunalskich. Wymogi stawiane patronom gwarantowały należyte przygotowanie do zawodu obrończego oraz ich kwalifikacje moralne. Pomyślnie zdany egzamin uprawniał kandydata do reprezentowania przed sądami pierwszej instancji, a następnie, „po pozytywnej opinii ogółu patronów i ponownym egzaminie", mógł on uzyskać prawo do występowania przed wyższymi instancjami. Kodeks przyjmował zasadę,

[66] Pełna nazwa Kodeksu Zamojskiego to: Zbiór praw sądowych na mocy Konstytucji 1776 r. przez J.W. Andrzeja Zamoyskiego, exkanclerza koronnego, kawalera orderu Orła Białego, ułożony na Seym roku 1778 podany.

[67] M. Zaborski, *Zarys ustroju i dziejów adwokatury polskiej*, „Palestra" 2003, nr 11-12, s. 58.

[68] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 65.

iż patroni są umiejscowieni przy tych sądach, do których zostali przyjęci. Wyjątek stanowili jedynie patroni pracujący przy sądach wyższych instancji, którzy mogli sprawować zastępstwa przy niższych instancjach. Dalsza część przepisów miała charakter raczej porządkowy, w tym m.in. regulowała sposób zachowania się patronów w sądzie. Patronom przysługiwał tytuł „wielmożnych" oraz prawo do ustanowienia substytutów. W zakresie zakazów, nakazów *incompatibilis* Kodeks przeważnie podtrzymywał zasady uprzednio już ustalone we wcześniejszych konstytucjach. Co więcej, prawo to ustanawiało również kary dyscyplinarne[69].

Kodeks Zamojskiego nie tworzył organizacji wewnętrznej palestry, toteż trudno go nazwać, jak to czyni S. Car, jej statutem organizacyjnym. W porównaniu jednak z rozproszonymi po konstytucjach fragmentarycznymi postanowieniami o patronach stanowił olbrzymi krok naprzód, a ponadto zawierał postanowienia sięgające w głąb istoty adwokatury do dziś aktualne[70]. Nie był wytworem myśli indywidualnej, lecz raczej syntezą zdobytych na przestrzeni wieków doświadczeń, zebraniem, uporządkowaniem oraz zaktualizowaniem przepisów znajdujących się w różnych konstytucjach sejmowych. Niezależnie od powstałej formy świadczą one o wysiłkach podejmowanych w ciągu wieków dla należytego uregulowania zagadnienia obrony sądowej, w tym adwokatury i jej obowiązków[71].

Choć formalnie sam Kodeks Zamoyskiego został przez Sejm odrzucony, zapoczątkował on proces uchwalania szeregu aktów prawnych odnoszących się do adwokatury. Projekt ten mógł mieć przełomowe znaczenie dla ukształtowania się stosunków społecznych w Polsce. Należy uznać za udaną podjętą próbę zebrania i uporządkowania prawodawstwa rozproszonego w konstytucjach, instrukcjach i zarządzeniach przy jednoczesnym wprowadzeniu nowych aktów prawnych, których zadaniem było przede wszystkim unowocześnienie i zaktualizowanie ustawodawstwa.

[69] I. Lewin, *op. cit.*, s. 91–93.

[70] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 67.

[71] S. Janczewski, *Udział adwokatury*…, s. 8.

O znaczeniu, jakie w okresie reform u schyłku pierwszej Rzeczypospolitej spełniała adwokatura, świadczy także jej działalność, która stała się w okresie Sejmu Czteroletniego przedmiotem dość ożywionej publicystyki. Wydana anonimowo[72] w Warszawie broszura *Adwokat polski za cnotą* formułuje obronę tego zawodu przeciwko głoszonym krytykom. Stwierdzając, iż palestra dla sądu jest przewodnikiem, tłumaczem i nauczycielem, autor rozważa kolejno zarzuty stawiane adwokaturze i przyczyny tych negatywnych ocen oraz opisuje zaszczyty, jakie spotykały adwokaturę od wieków – wręcz omawia postulaty dotyczące formowania się zawodu. Wylicza ułomności: brak szkół prawniczych i brak teoretycznego przygotowania do stanu obrończego, nieograniczony dostęp do patronatu, nieznajomość języka łacińskiego, brak pisemnych form postępowania. Autor wypowiada się zdecydowanie za ograniczeniem liczby adwokatów, gdyż przy tej liczbie osób o niesprawdzonych kwalifikacjach zawodowych i moralnych mogą znaleźć się nieodpowiednie osoby. W związku z tym, nawiązując do podejmowanych reform, nawołuje on do przeprowadzenia reformy palestry i zorganizowania jej na zupełnie nowych zasadach[73].

Projekt J. Tomaszewskiego, autora dzieła *Adwokat polski za cnota*, przewidywał utworzenie uczelni, która w ramach Collegium Advocatorium kształciłaby młodzież w lepszych warunkach i dyscyplinie. Miała to być realizacja postulatów H. Kołłątaja, który w swoich poglądach dążył do stworzenia w Polsce wysokiego poziomu szkolnictwa, podkreślając niedostatek wiedzy adwokatów[74]. Kolegia Adwokackie (Collegium Advocatorium) podzielone na: kolegia wojewódzkie, kolegium prowincji oraz Kolegium Generalne (Collegium Generale) z siedzibą w Warszawie – miały być *de facto* radami adwokackimi powołanymi w drodze wyborów. Kolegia te miały sprawować również władzę sądowniczą – wymierzać jako kary: karę nagany lub skreślenia z rejestru. Wpisy

[72] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 67 wskazuje, iż autorem broszury, jak ustalił K. Estreicher na podstawie wzmianek na samej broszurze oraz w innej pracy *Postylion z trabką warszawski*, był J. Tomaszewski.

[73] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 65.

[74] A. Kisza, *op. cit.*, s. 24.

do rejestru miały być dokonywane przez kolegia prowincjonalne, które byłyby zobowiązane zawiadomić o każdym dokonanym wpisie Kolegium Generalne. Projekt przewidywał powołanie przy każdym kolegium prowincji egzaminatorów. Kandydaci na patronów, jak wówczas nazywano adwokatów, mieli podlegać egzaminowi z jurysprudencji oraz historii powszechniej i ojczystej. Szkolenie kandydatów do zawodu adwokackiego miał regulować specjalny regulamin uchwalony przez Kolegium Generalne. Przysięgę od kandydata do zawodu odbierałoby kolegium, a nie jak dotąd sąd, przez co adwokatura stałaby się uniezależniona od sądów. Projekt przewidywał również prowadzenie przez Kolegium Generalne rejestru całej palestry, tj. pełnej listy adwokatów z całej Polski, oraz utworzenie archiwum, w którym byłyby przechowywane akta po zmarłych adwokatach[75].

Na tle dokonanych przez Sejm Czteroletni reform ustrojowych reforma adwokatury budzi podziw ze względu na jej celowość, szczególne podobieństwo form organizacyjnych do tych, na których opiera się współczesna organizacji adwokatury[76].

1.2. Historia polskiej adwokatury w czasach rozbiorów

Utrata niepodległości kraju miała istotny wpływ na zakres społecznych i narodowych funkcji adwokatury polskiej. Obok zadań ściśle zawodowych w coraz szerszej mierze spadał na nią obowiązek podejmowania się reprezentowania wobec zaborców nie tylko indywidualnych praw i interesów poszczególnych osób, ale i interesów całej społeczności polskiej. Zadania te w wielu sytuacjach wykraczały znacznie poza problematykę czysto prawną, natomiast wiązały się z sytuacją, w jakiej znajdował się polski naród. Mając status własnej legalności na terenie państw zaborczych oraz uprawnienia wynikające z charakteru swojego zawodu, adwokatura mogła wpływać na poprawę sytuacji

[75] S. Janczewski, *Udział adwokatury*…, s. 8.

[76] *Ibidem*, s. 9.

ludności polskiej. Rola, jaka przypadła adwokaturze polskiej pod zaborami, jest bezprecedensowa, gdyż stanowi przykład działania adwokatury w obcym państwie jako organizacji wrogiej wobec panującej władzy i stanowiącej jakby namiastkę nieistniejącej władzy własnej[77].

Poświęcenia szczególną uwagę zasługują te fragmenty historii adwokatury polskiej, które pozostają w związku z losem narodu polskiego w okresie rozbiorów. W skali przekraczającej normalne funkcje adwokackie adwokaci polscy w okresie rozbiorów pełnili zadania w zakresie reprezentowania interesów i ochrony prawnej ludności polskiej w stosunku do rządów zaborczych. Przyznane przez zaborców zawodowe uprawnienia adwokatów stawały się swego rodzaju punktem wyjścia do odegrania przez palestrę polską znacznie większej roli, niż tylko funkcję ochrony interesów klientów[78].

Chociaż stopniowo zanikało na poszczególnych terytoriach zaborczych pojęcie obywatelstwa polskiego oraz nigdy nie wytworzyło się tam pojęcie zawodowej odrębności organizacyjnej adwokatów polskich, to jednak zawsze ostatecznie jasno rysowało się osobowe poczucie polskiej odrębności narodowej. Teren działania adwokatów polskich obejmował nie tylko ziemie dawnej przedrozbiorowej Rzeczypospolitej, ale również rdzenne narodowo tereny państw zaborczych oraz liczne środowisko polskiej emigracji. Wszyscy adwokaci polscy, zupełnie niezależnie od miejsca swojego zamieszkania oraz terenu dzielności zawodowej i społecznej, stanowili adwokaturę polską[79]. Używanie pojęcia „adwokatura polska" wydaje się w pełni usprawiedliwione ze względu na trwającą przez cały omawiany okres jedność ideowo-narodową adwokatów polskich i jej ścisłe powiązanie z międzyzaborczymi przejawami życia polskiego społeczeństwa

[77] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 67.

[78] R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w b. carstwie rosyjskim na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, red. R. Łyczywek, Warszawa 1976, s. 8.

[79] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 68.

oraz ze względu na wytrwałe starania adwokatów polskich o stworzenie własnego samorządu zawodowego[80].

Utrata przez Polskę niepodległości nie doprowadziła do pełnego wprowadzenia nowych zasad ustrojowych, sądownictwa i organizacji adwokatury na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Zmiany na terenie poszczególnych zaborów następowały początkowo w wyniku przemian politycznych, jakim podlegała wówczas cała Europa, głównie w następstwie wojen napoleońskich i traktatu wiedeńskiego z 1815 r. Na obszarze Polski przedrozbiorowej poszczególne terytoria były traktowane w sposób różny przez poszczególnych zaborców. Część naszych ziem państwa zaborcze stopniowo inkorporowały w zakresie organizacji wymiaru sprawiedliwości, pozostałe zaś pod tym względem posiadały faktyczną lub pozorną odrębność w formie autonomii. Właśnie z powody wymienionych przyczyn nie da się historii adwokatury polskiej XIX w. ująć według ustrojowej przynależności do poszczególnych zaborców, gdyż na jej aktywność wpływ miała przede wszystkim problematyka polityczno-narodową. W sferze zawodowej adwokatura przez cały okres zaborów ze wzrastającą siłą podejmowała starania o wytworzenie więzi zawodowej między grupami i organizacjami adwokatów polskich z różnych zaborów[81]. Charakterystyczne dla omawianego okresu jest następujące zestawienie dla 1913 r.: w Niemieckiej Rzeszy jeden adwokat przypadał na 5280 mieszkańców, w Austrii – na 5066 mieszkańców, natomiast w europejskiej części Rosji na 30 950 mieszkańców[82].

1.2.1. Księstwo Warszawskie

Początkiem XIX w. w Księstwie Warszawskim dekretem króla saskiego Fryderyka Augusta, którego powołano na tron, wprowadzono na tym terenie francuską organizację sądownictwa. Poważnym zmianom uległa organizacja

[80] R. Łyczywek, *Historia adwokatury polskiej okresu zaborów*, „Palestra" 1971, nr 9, s. 28.

[81] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.,* s. 69.

[82] R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w b. cesarstwie rosyjskim na przełomie XIX i XX wieku,* [w:] R. Łyczywek (red.), *Szkice z dziejów adwokatury polskiej,* Warszawa 1976, s. 12.

samorządu adwokackiego według reformy ówczesnego ministra sprawiedliwości Feliksa Łubieńskiego. Nowa organizacja adwokatury stworzona na podstawie instrukcji ministra sprawiedliwości z 13 maja 1808 r. oraz dekretu z 11 lipca 1809 r. wprowadzała podział obrońców na trzy kategorie[83]: przy trybunałach pierwszej instancji ustanowiono patronów, przy sądach apelacyjnych – adwokatów, a przy Sądzie Kasacyjnym – mecenasów. O nominacji do dwóch pierwszych grup decydował minister sprawiedliwości, przy czym patronów mianował minister sprawiedliwości na wniosek trybunału pierwszej instancji, a adwokatów na wniosek sądu apelacyjnego. O nominacji do trzeciej grupy decydował król Fryderyk August na wniosek ministra sprawiedliwości, przy czym liczba mecenasów na mocy zarządzenia z 3 kwietnia 1810 r. wynosiła 12 osób. Z chwilą zniesienia w Warszawie Sądu Najwyższego zmieniono tytuł mecenasów na obrońców przy warszawskich Departamentach Stanu. Patron mógł występować tylko przed trybunałem pierwszej instancji, adwokat – przed sądem apelacyjnym i trybunałami, zaś mecenas – przed sądem kasacyjnym, apelacyjnym i trybunałami[84].

Nowa forma organizacji adwokatury przewidywała samorząd adwokacki, tj. izby obrońców publicznych przy trybunałach pierwszej instancji oraz najwyższą izbę w Warszawie. Ostatecznie nie doszło do powołania w życie proponowanych przez Łubieńskiego izb adwokackich, które miały powstać w Warszawie i Płocku, dlatego adwokaci zostali podporządkowani nadzorowi sądowemu. Postępowanie dyscyplinarne w sprawach adwokackich unormowane było w przepisach organizacyjnych Sądu Kasacyjnego.

Głównymi założeniami reformy Łubieńskiego było podniesienie rangi społecznej adwokatury poprzez zrównanie w pewnym sensie jej członków z funkcjonariuszami sądowymi, a jednocześnie uniezależnienie adwokatury pod

[83] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 30 –wskazuje tezę, iż organizacja adwokatury według dekretu S. Łubieńskiego zaprojektowana została jak w nieuchwalonym projekcie A. Zamojskiego w zakresie trójstopniowej organizacji adwokatury polskiej.

[84] T. Rek, *op. cit.*, s. 34.

względem organizacyjnym. Celowi temu miało służyć powołanie izb obrotów publicznych przy każdym trybunale oraz Izby Najwyższej w Warszawie. W związku z tym Łubieński dążył do podniesienia poziomu zawodowego adwokatury, uzależniając dostęp do niej od posiadania wykształcenia prawniczego oraz złożenia egzaminu rządowego[85].

Przy nominacji na patrona kandydat zobowiązany był przedstawić zaświadczenie szkoły prawa o ukończeniu studiów teoretycznych oraz złożyć egzamin asesorski przed komisja składającą się z trzech sędziów trybunału pierwszej instancji. Awans na adwokata mógł nastąpić po upływie co najmniej dwuletniej praktyki w charakterze patrona i złożeniu egzaminu teoretyczno-praktycznego, zwanego sędziowskim. Mecenasi awansowani byli spośród adwokatów po odbyciu co najmniej dwuletniego stażu adwokackiego. Dzięki wprowadzeniu obowiązku praktyki i egzaminów kwalifikacyjnych na patronów i adwokatów podniósł się poziom fachowy palestry.

Poza drobnymi zmianami system ustroju adwokatury autorstwa Łubieńskiego utrzymał się w Królestwie Polskim aż do 1876 r., kiedy wprowadzono rosyjską ustawę sądową. Jedynie zmiany w organizacji sądów powodowały odpowiednie zmiany w nazwie obrońców. Kiedy w 1815 r. Sąd Kasacyjny przekształcono w Sąd Najwyższy Instancji, mecenasi zostali przeniesieni do tego sądu. Po zniesieniu Sądu Najwyższego Instancji i utworzeniu Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu w 1842 r. nazwę „mecenasi" zastąpiono nazwą „obrońcy przy warszawskich departamentach Rządzącego Senatu". Podział na patronów, adwokatów i obrońców przetrwał do reformy sądownictwa z 1876 r., w następstwie której istniejące dotychczas sądy polskie zostały zastąpione przez organizację sądową obowiązującą na terenie Cesarstwa Rosyjskiego.

Inkorporacja rozległych terenów Polski przedrozbiorowej do państw zaborczych i zmiany charakteru prawnego poszczególnych ziem czynią dość

[85] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 82.

trudnym określenie, jakie tereny możemy uznać za obszary państw zaborczych w przeciwstawieniu do ziem polskich. Trudno tu wzorować się na przedrozbiorowych liniach granicznych, które już nigdy nie miały stać się aktualne, ani też nie można korzystać z granic zasięgu narodowościowego różniącego się przecież dość znacznie w tym czasie od układu wpływów w wymiarze sprawiedliwości.

Około połowy XIX w. w poszczególnych państwach zaborczych przeprowadzono reformy zarówno w dziedzinie ustawodawstwa, jak i reorganizacji adwokatury. Wiązało się to w dużym stopniu z koniecznością unormowania stosunków między grupami adwokatów narodowości polskiej w krajach zaborczych a adwokatami zaliczającymi się do narodowości zaborczej. Adwokaci państw zaborczych na ogół dobrze rozumieli specyfikę spraw polskich i nie wykazywali się brakiem zrozumienia dla narodowo-politycznego zachowania się adwokatury polskiej. Do samych adwokatów polskich odnosili się życzliwie, nie utrudniając im podejmowania działalności wykraczającej w sposób oczywisty poza typową działalność zawodową. Znajdowało to często wyraz we wspólnym występowaniu w polskich procesach politycznych.

1.2.2. Wielkie Księstwo Poznańskie i zabór pruski

Traktat wiedeński powołał do życia Wielkie Księstwo Poznańskie z ziem należących do zaboru pruskiego, gdzie Polacy mieli możliwość utrzymania własnych tradycji narodowych, w tym m.in. organizacji sądów i adwokatury. Połowa lat 50. XIX w. to okres, kiedy rozpoczął się coraz intensywniejszy proces germanizacyjny – najpierw ze strony Prus, a następnie powstałej Rzeszy Niemieckiej. Nacisk ten w ramach walki o *Kulturkampf* realizowany był m.in. w postaci wprowadzenia systemu prawa niemieckiego, zarówno materialnego, jak i procesowego. Już w 1835 r. zreorganizowano w Poznańskiem sądownictwo na wzór czysto pruski. Do czasu pełnej unifikacji prawnej adwokatura polska działała na zasadach przedrozbiorowych bądź też opartych na reformie dokonanej przez

Łubieńskiego w Księstwie Warszawskim. Walka adwokatów przeciwko dominacji języka niemieckiego w sądach i administracji przybierała różne formy[86].

W latach 40. XIX w. na terenie Wielkopolski rozwinęły działalność loże wolnomularskie, zyskując stopniowo charakter wyraźnie narodowy i wiążąc się z wolnomularstwem polskim innych zaborów. Wśród czynnych członków tych lóż wymienić należy adwokatów: Wawrzyna Wierzbińskiego, Ignacego Milewskiego, Feliksa Topińskiego czy Jakóba Szredera. Nadmienić należy, że na omawianym terenie działała w tym okresie bardzo nieznaczna liczba adwokatów[87].

W zaborze pruskim pojęcie adwokatury jako wolnego zawodu w ogóle nie istniało. Ordynacja z końca XVIII w. wprowadziła instytucje komisarzy sprawiedliwości – byli oni w gruncie rzeczy urzędnikami, których zadaniem nie było tylko zastępowanie stron i reprezentowanie ich interesów, ale także poszukiwanie prawdy materialnej. Urzędnikom tym organizacja sądowa z 2 stycznia 1849 r. nadała nazwę *Rechtsanwalte*, aczkolwiek w rzeczywistości nie mieli oni wiele wspólnego z adwokaturą w dzisiejszym rozumieniu tego pojęcia[88].

Nieustępliwa walka toczona przez Prusy przeciwko Polakom, której fundamenty stworzył przede wszystkim O. Bismarck, nie sprzyjała rozwojowi adwokatury polskiej. Całkowita zmiana sytuacji adwokatury w Wielkim Księstwie Poznańskim miała miejsce w 1879 r., kiedy weszła w życie nowa pruska ordynacja adwokacka z 1 lipca 1878 r. Dodać należy, iż ordynacja ta w zakresie dotyczącym kwalifikacji obowiązywała w zachodnich województwa Polski do 1932 r., kiedy wydano jednolitą ustawę o adwokaturze w Polsce.

Pruska ordynacja adwokacka z 1 lipca 1878 r. wprowadziła samorząd adwokacki w postaci izb adwokackich przy sądach apelacyjnych i odebrała adwokatom całkowicie charakter urzędniczy. Według niej adwokat musiał posiadać zdolność sprawowania urzędu sędziowskiego. Ordynacja ta wymagała

[86] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.,* s. 71.

[87] R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w roku Wiosny Ludów*, „Palestra" 1971, nr 7–8, s. 62.

[88] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 72.

wysokich kwalifikacji od przyszłych adwokatów: sześć semestrów studiów zakończonych egzaminem referendarskim (kwalifikacje sędziowskie) i 46 - miesięczna aplikacja zakończona egzaminem asesorskim. W czasie aplikacji kandydat był obowiązany aplikować w sądach: powiatowym, okręgowym i apelacyjnym, prokuraturze, u adwokata oraz notariusza. Dotyczyło to zarówno tych, którzy zamierzali poświęcić się służbie w sądownictwie, jak i tych, którzy pragnęli poświęcić się adwokaturze. Ten okres praktyki uważano za nader ważny, bo miał zapoznać przyszłego sędziego z potrzebami życia codziennego. Po zdaniu egzaminów droga do adwokatury miała stać otworem[89].

O dopuszczeniu do wykonywania zawodu adwokackiego decydował minister sprawiedliwości po wysłuchaniu opinii tej Izby Adwokackiej, w której kandydat zamierzał się pracować. Mimo konstytucyjnej równości wszystkich wobec prawa uzyskanie dostępu do adwokatury nie było dla Polaków rzeczą prostą, ponieważ przed dopuszczeniem kandydata do aplikacji władze badały, czy jest on prawomyślny pod względem politycznym, a jeżeli uważały, że kandydat nie daje dostatecznej gwarancji w tym względzie, odmawiały dopuszczenia go do aplikacji. Obowiązek aplikacji sądowej oraz kontrola ministerstwa sprawiedliwości nad wpisami do adwokatury spowodowały, że przez długie lata liczba Polaków-adwokatów w zaborze pruskim była nieznaczna, nawet na terenach o prawie jednolitym polskim składzie narodowościowym[90]. W zaistniałych warunkach politycznych na terenie zaboru pruskiego nie było żadnych realnych szans na powołanie polskiego samorządu adwokackiego.

W myśl ordynacji adwokackiej z 1878 r. adwokaci z każdego okręgu Sądu apelacyjnego tworzyli izbę adwokacką, na czele której stał zarząd składający się z 9- 15 członków. Do izby adwokackiej należeli wszyscy adwokaci okręgu sądu apelacyjnego. Nadzór nad izbą sprawował prezes sądu apelacyjnego. On również rozstrzygał odwołania od uchwał zarządu. Przy każdej izbie funkcjonował sąd

[89] M. Koszewski, *Współczesny stan adwokatury w zachodniej dzielnicy Polski*, „ Palestra" 1927, nr 3, s. 107.

[90] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 71.

dyscyplinarny, który zasiadał w składzie pięciu członków z udziałem prokuratora. Sąd mógł wymierzyć kary: ostrzeżenia, nagany, pieniężną, przy czym karę nagany można było łączyć z karą grzywny oraz wykluczeniem ze stanu adwokackiego[91].

Niepodobna nie wspomnieć o stosunkach adwokatury polskiej pod zaborem pruskim. Ponieważ każdy adwokat musiał najpierw być aplikantem sądowym, więc nieprzyjazne władze zaborcze miały dostateczną sposobność, aby Polakom utrudnić dostęp do adwokatury. Po zdanym egzaminie aplikacyjnym zaczynało się szczegółowe badanie, czy kandydat jest dla władz dogodny. Często wynik tych działań był taki, iż władze odmawiała nominacji na aplikanta, ponieważ kandydat nie dawał dostatecznej gwarancji, że będzie sumiennym urzędnikiem pruskim. Aplikantów polskich z reguły wysyłano w głąb Niemiec, gdzie byli odcięci od życia narodowego. Sam adwokat polskiego pochodzenia wobec sądów na ogół był pozornie traktowany nie gorzej niż adwokat Niemiec, tylko w sprawach politycznych można było zauważyć różnice[92].

W zupełnej sprzeczności z układem narodowościowym ogółu ludności ziem zaboru pruskiego Polacy stanowili w adwokaturze zdecydowaną mniejszość. W chwili, gdy ostatecznie uformowała się w 1878 r. wolna adwokatura pruska, na terenie całych Prus było zaledwie 15 adwokatów narodowości polskiej. Nieco większa liczba adwokatów polskich praktykowała na obszarze Śląska (15) czy Pomorza (21). Wśród adwokatów-Polaków 13 osób miało jednocześnie zgodnie z pruskim prawem o ustroju adwokatury uprawnienia notariuszy[93]. W roku 1914 obliczono liczbę adwokatów polskich w cesarstwie niemieckim na 112 osób, z czego: 37 adwokatów polskiego pochodzenia pracowało na terenie prowincji pomorskiej, 79 osób miało siedzibę w dawnej „prowincji poznańskiej", 4 miało siedzibę w Berlinie, a jeden w Bochum. Warto dodać, że w Poznaniu liczba

[91] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 74.

[92] M. Koszewski, *op. cit.*, s. 109.

[93] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 92.

adwokatów niemieckich i żydowskich była dwukrotnie większa niż liczba adwokatów polskich[94].

Jeszcze trudniejsze warunki do podejmowania pracy zawodowej przez adwokatów istniały na terenie Śląska. Tam przemysł był typowo niemiecki, zarządzany przez ziemiaństwo i inteligencję zaborcy. Niezamożna młodzież polska była bardzo ograniczona w zakresie dostępu do szkolnictwa wyższego i zdobycia odpowiedniego wykształcenia. Nie przeszkadzało to jednak osiedlaniu się polskich adwokatów na terenie Śląska[95].

W czasach germanizacji, wzrastając w trudnych warunkach życia narodowego, adwokaci polscy nieustanie promowali polską kultura i język. Nie było organizacji wojskowej, narodowej, politycznej lub społecznej, w której adwokatura nie odgrywałaby poważnej roli. Dodać należy, iż wielką rolę w zachowaniu polskości w zaborze pruskim odegrały polskie organizacje społeczno-gospodarcze, rolnicze i rzemieślnicze. Ze względu na stosowaną w bezwzględny sposób przez zaborcę eksterminacyjną politykę w zakresie narodowym i gospodarczym trzeba było szerokiej fali germanizacyjnej przeciwstawić się głównie na tych polach. Łączyło się to nieustannie ze stosowaniem wobec działaczy polskich wszelkich szykan o charakterze administracyjnym, na jakie pozwalał przystosowany do tego celu system formalnej praworządności w cesarstwie niemieckim. Rezultatem pracy przygotowawczej było uzyskanie przez Polaków mandatów poselskich zarówno w sejmie pruskim, jak i w Reichstagu – liczba polskich posłów w Reichstagu w 1871 r. wynosiła 13, zaś w 1907 r. – 20 osób. Znaczna część posłów rekrutowała się właśnie spośród adwokatów. Wśród nich ważnymi postaciami byli: B. Chrzanowski, W. Trąbczyński, W. Seyda.

[94] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 37.

[95] *Ibidem*, s. 38.

1.2.3. Królestwo Polskie i zabór rosyjski

W zaborze rosyjskim przez pierwszych kilkadziesiąt lat po kongresie wiedeńskim najwięcej cech odrębności ustrojowej z dawnych ziem polskich zachowało Królestwo Kongresowe. Również sądownictwo Królestwa utrzymywało w ogólnych zarysach przez okres wielkich powstań polski charakter[96]. W okresie poprzedzającym powstanie listopadowe istniały warunki, które umożliwiały zrzeszanie się społeczeństwa w różnego rodzaju stowarzyszenia bądź związki reprezentujące interesy narodowe. Wielu adwokatów należało właśnie do tego typu organizacji, jak np. Towarzystwo Patriotyczne czy Związek Wolnych Polaków. Warto podkreślić, iż adwokaci prowadzili ożywioną działalność w tym zakresie. Upadek powstania wyłączył z działalności na rzecz kraju większość aktywnych Polaków, część społeczeństwa udała się na emigrację. Patriotycznie nastawiona inteligencja polska zmuszona została do poszukiwania nowych dróg ocalenia narodowego.

Wyrazem patriotyzmu były zrywy narodowe w czasie Wiosny Ludów oraz partyzanckie powstanie styczniowe. Udział adwokatów polskich w powstaniu był tak znaczny, że jeden z kolejnych rządów narodowych nazwany był popularnie „rządem adwokatów". Jakkolwiek bezpośrednie działania powstańców nie przekroczyły w zasadzie granicy Królestwa Polskiego, to jednak społeczeństwo polskie w pozostałych zaborach żywo uczestniczyło w tych działaniach, biorąc udział w walkach lub też w inny sposób pomagając powstańcom. Adwokaci walczyli w powstaniach narodowych (I. Krotowski, W. Majewski, L. Mazurkiewicz, L. Madeyski), bronili praw społeczeństwa polskiego w parlamentach zaborczych (M. Machalski, B. Łangowski, W. Mieczkowski, Z. Seyda) i przed zaborczymi sądami (S. Patek, S. Wróblewski, L. Papierski). Prawie wszyscy uczestnicy konspiracji powstańczej znaleźli się potem na zesłaniu.

Wraz z okresem upadku powstania styczniowego, na kraj spadły surowe represje ze strony caratu. Władze wprowadziły ostry kurs zarówno w stosunku do osób, którym zarzucono udział w powstaniu, jak i do wszelkich autonomicznych

[96] *Ibidem*, s. 32.

instytucji na terenie Królestwa Kongresowego. Trzeba zaznaczyć, iż inteligencja polska spotykała się w głębi Rosji z reguły z życzliwym przyjęciem władzy i ludności. Adwokaci polscy w Rosji nie rekrutowali się wyłącznie z rodzin polskich osiadłych na tych terenach, lecz w dużej mierze stanowili oni element napływowy, głównie z terenów Królestwa[97].

Reforma wymiaru sprawiedliwości w Rosji pokrywa się czasowo z okresem upadku powstania styczniowego. Rosyjska reforma sądowa z 1864 r. powstała pod wpływem liberalnych powiewów, które towarzyszyły szeregowi zmian za panowania cara Aleksandra II. Jest ona jednocześnie datą narodzin rosyjskiej adwokatury, gdyż do tego czasu adwokatura jako podmiot prawa nie istniała w Rosji[98]. Reformę rosyjską z roku 1864 wprowadzono na terenie Królestwa Polskiego w 1876 r., przy czym do tego okresu, adwokatura na terenie Królestwa zorganizowana była na dawnych zasadach – tj. w szczególności opierała się na ustawie z 13 maja 1808 r., wywodzącej się jeszcze z czasów Księstwa Warszawskiego.

Ustawa o postępowaniu sądowym z 1864 r., wprowadzająca nowy ustrój sądów, zmieniła również ustrój adwokatury. Miejsce dawnej, trzystopniowej organizacji zajęła jednolita dla całego imperium carskiego instytucja obrońców sądowych nosząca nazwę adwokatury przysięgłej. Wymagania stawiane kandydatom, zarówno te fachowe, jak i osobiste, były wysokie. Obowiązywały wyższe studia prawnicze – ukończenie wydziału prawa jednego z uniwersytetów na terenie Rosji oraz 5-letnia praktyka w charakterze pomocnika adwokata przysięgłego lub też 5-letnia praktyka w charakterze kandydata do posad sądowych lub w charakterze sekretarza lub podsekretarza sądowego. O wpisie na listę adwokatów przysięgłych decydowało ogólne zgromadzenie sędziów sądu okręgowego. Z reguły odmawiano wpisu na listę kandydatów uznanych za nieprawomyślnych pod względem politycznym. W praktyce stanowisko adwokata

[97] R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w b. cesarstwie*…, s. 10.

[98] S. Car, *Stan adwokatury w Królestwie Polskim. Referat na pierwszy ogólnopolski zjazd adwokatów polskich we Lwowie w roku 1914*, Warszawa 1915, s. 13.

przysięgłego było dostępne jedynie dla ludzi zamożnych, pochodzenia burżuazyjnego czy z górnych warstw aparatu urzędniczego[99].

Prawo z 25 maja 1874 r. ustanowiło niezależnie od istniejącej adwokatury przysięgłej adwokaturę prywatną. Uzyskanie tytułu obrońcy prywatnego uzależnione było od złożenia egzaminów z praktycznej znajomości prawa oraz od uiszczenia corocznie ustanowionej opłaty. Według zamierzeń pierwotnych adwokatura prywatna była formacją tymczasową do czasu, gdy lista adwokatów przysięgłych będzie kompletna. Tymczasem praktyka wykazała, iż wbrew wyraźnym przepisom, pomimo widocznego przepełnienia w szeregach adwokatury przysięgłej, instytucja adwokatów prywatnych została utrzymana. Poziom wiedzy tych adwokatów zdaniem S. Cara „pozostawia wiele do życzenia, nie mówiąc już o poziomie etycznym, który w znacznym stopniu deprecjonuje powagę całego stanu obrończego w oczach społeczeństwa”[100].

Ustawa przewidywała również powołanie rad obrończych na obszarze rdzennej Rosji, ale już nie na terenie Królestwa Polskiego. W Rosji rady były powoływane w drodze wyboru przez ogólne zebranie adwokatów przysięgłych. Rady te miały szerokie kompetencje, decydowały o przyjęciu kandydata do adwokatury, sprawowały nad adwokatami władzę dyscyplinarna itp. Brak ich ustanowienia powodował fakt, iż adwokatura w Królestwie Polskim pozostawała w całkowitej zależności od sądu rosyjskiego[101].

Reformę tą na ówczesne warunki rosyjskie uważa się za niewątpliwie postępową. Ustawa nie przewidywała konieczności obrony formalnej w tzn. sądach pokoju (tj. sądach gminnych i zjazdach sędziów pokoju). W sądach ogólnych ustanowić można było obronę z wyboru lub z urzędu, a w wyższej

[99] T. Rek, *op. cit.*, s. 37.

[100] S. Car, *Stan adwokatury*…, s. 15.

[101] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 87.

instancji (Izbie Sądowej) obrona była obligatoryjna. Obrońcy nie byli dopuszczeni do obrony w śledztwie[102].

Po wprowadzeniu w życie reformy sądownictwa nastąpił szybki postęp rusyfikacji. Doprowadziła ona do zaostrzenia stosunków między sądami a adwokatami. Stało się to wynikiem stopniowej rusyfikacji sądownictwa, czego konsekwencją było ustalenie, iż Polacy nie mogą zajmować stanowisk sędziowskich. Do 1876 r. sędziami w sądach Królestwa byli jeszcze wyłącznie Polacy, natomiast w 1913 r. na 48 sędziów Sądu Apelacyjnego w Warszawie nie było ani jednego Polaka; nie było też żadnego Polaka na stanowisku prokuratora[103]. Liczba Polaków w sądownictwie w Królestwie wynosiła 4%, tymczasem liczba Polaków w sądownictwie rosyjskim na terenie Rosji azjatyckiej przekraczała 10%. Wprawdzie ten proces rusyfikacji w małym tylko stopniu dotknął adwokaturę, to jednak warto zauważyć, że adwokaci Polacy odgrywali dużą rolę w składzie obrońców na terenie Rosji, gdyż liczyli około 25%[104].

Tymczasem adwokatura nie straciła polskiego charakteru. Adwokaci polskiego pochodzenia, zamieszkujący tereny Królestwa odczuwali bardzo dotkliwie fakt wprowadzenia nowego ustroju sądownictwa. Walka o język polski sądownictwa przejawiała się m.in. poprzez odmowy składania zeznań w języku rosyjskim czy głośne procesy polityczne. Zdarzały się wypadki skreślenia adwokatów z listy obrończej na skutek odmowy składania przysięgi przed sądami w języku rosyjskim.

W 1873 r. w Warszawie założono tygodnik „Gazeta Sądowa Warszawska", który wychodził bez przerwy do wybuchu II wojny światowej. Wokół tego pisma skupiła się adwokatura polska, jej przedstawiciele je redagowali i zasilali jego łamy swoimi artykułami. Uważane było ono za pierwsze pismo, które zajęło się tematyką adwokacką, choć nie było pismem *stricte* adwokackim. Podkreślić

[102] R. Łyczywek, *Adwokaci polscy w b. cesarstwie*…, s. 11.

[103] *Ibidem.*

[104] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 44.

należy, iż tygodnik ten był drukowany w języku polskim, choć stosownie do udzielonej koncesji miał być drukowany również po rosyjsku[105].

Ważny dla adwokatury był fakt ogłoszenia w „Gazecie Sądowej Warszawskiej" w 1886 r. ankiety na temat etyki adwokackiej. Wprawdzie sama ankieta nie prowadziła do opracowania kodeksu etycznego, jednak ułatwiła dalsze prace późniejszym kodyfikatorom w zbiorze podstawowych norm moralnych i etycznych, na których opiera się działania adwokatów. Podjęta wówczas idea doprowadziła do uchwalenia w 1961 r. Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu[106].

Pomimo wyraźnej aprobaty ze strony cara – na terenie Królestwa Polskiego, nie powołano samorządu obrończego, prawdopodobnie z powodu celowych działań zmierzających do osłabienia roli adwokatury polskiej w Królestwie. Bezpośrednio po ogłoszeniu nowych ustaw sądowych adwokaci warszawscy A. Radgowski oraz D. Krysiński przygotowali w 1865 r. projekt organizacji izby obrończej, co jednak również nie dało żadnego rezultatu. Adwokatura warszawska stale podtrzymywała stanowisko, iż konieczny jest samorząd adwokatury – leżało to w interesie zarówno w interesie samych adwokatów, jak i przede wszystkim w interesie funkcji społecznej, jaką mają spełnić adwokaci. Konsekwentnie jednak zaborca nie doprowadził do powstania samorządu adwokackiego w Królestwie[107]. Pozbawieni możliwości jawnego działania na zewnątrz, adwokaci czynili wysiłki w celu organizowania komórek ukrytych pod płaszczykiem organizacji społecznych i charytatywnych.

Obok adwokata H. Krajewskiego, który przez długie lata był uważany za faktycznego dziekana adwokatury warszawskiej, na czoło środowiska adwokackiego wysunął się adwokat A. Suligowski. Pozbawiona samorządu adwokatura warszawska podejmowała próby stworzenia namiastki takiego

[105] P. Asłanowicz, *Zarys historii czasopisma „Palestra"*, „Palestra" 1971, nr 9, s. 51.

[106] *Ibidem*, s. 52.

[107] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 46.

samorządu w postaci prywatnych spotkań przedstawicieli adwokatury nazwanych popularnie „piątkami u Suligowskiego". Była to grupa adwokatów warszawskich skupionych wokół „Gazety Sądowej Warszawskiej" – pisma z pozoru prawniczo-sądowego, będącego jednak zakamuflowanym organem adwokatury nieustającym w wysiłkach o utrzymanie polskości i poziomu etyki adwokatury. Pismo to słusznie można określić jako adwokackie, gdyż redagowane było wyłącznie przez adwokatów. Redaktorem naczelnym przez przeszło 30 lat był adwokat H. Koniec. Sam Suligowski wykonywał zawód od 1875 r., miał wielkie zasługi w zakresie organizacji samorządu miejskiego Warszawy. W 1912 r. został skreślony z listy adwokatów, gdyż będąc słuchany jako świadek przed sądem carskim, dwukrotnie odmówił złożenia przysięgi w języku rosyjskim[108]. Funkcjonował także nieformalny samorząd o takim autorytecie, iż prezes Sądu Okręgowego w Warszawie I. Zakriewski przedstawił rosyjskiemu ministrowi sprawiedliwości adwokata H. Krajewskiego jako „uznawanego za dziekana".

W 1885 r. powołano do życia Kasę Pomocy Adwokatom Przysięgłym. Mając na celu pozornie przychodzenie z pomocą finansową członkom adwokatury, Kasa stała się w rzeczywistości tajnym organem adwokatury wyposażonym w swego rodzaju egzekutywę, gdyż §6 jej statutu dawał Zarządowi Kasy możliwość usuwania z jej grona członków, którzy popełnili czyn niezgodny z prawem, honorem lub godnością zawodu. Władze zaborcze szybko odkryły, że Kasa miała stanowić szeroko rozumiana reprezentację zawodu, dlatego też zakazano jej działalności.

W 1900 r. powołane został Koło Młodych Prawników, trzy lata później powstała Ogólna Kasa Pomocy dla Więźniów Politycznych, która dała początek Kołu Obrońców Politycznych. Wówczas również powołano do życia sąd koleżeński dla adwokatów, który z uwagi na brak jawnego samorządu adwokackiego miała charakter fakultatywny – na podstawie indywidualnej deklaracji każdego z adwokatów. Pewne znaczenie organizacyjno-samorządowe miało też powołanie w 1905 r. Konsultacji Adwokatów Przysięgłych. Celem tej

[108] *Ibidem,* s. 40.

organizacji było udzielanie bezpłatnych porad prawnych osobom niezamożnym. Poza tym w latach 1905–1908 działał Związek Adwokatury Polskiej, któremu jednak władze zaborcze także nie pozwoliły na wprowadzenie i utrwalenie zasad samorządu adwokackiego[109].

1.2.4. Galicja i zabór austriacki

Do Wiosny Ludów najbardziej niepomyślnie kształtowała się sytuacja polskiego społeczeństwa na terenie zaboru austriackiego. Austria zobowiązała się na kongresie wiedeńskim zagwarantować swobodę działalności polskich instytucji narodowych, ale przez dłuższy czas nie wywiązywała się z tego obowiązku. W czasie panowania cesarza Józefa II zmieniono w Galicji system sądownictwa na wzór austriacki i systematycznie eliminowano z życia politycznego język polski. W związku z tym w niedługim czasie zniesiono istniejące sądy szlacheckie ziemskie oraz sądy grodzkie, a na ich miejsce wprowadzono nowe sądy. Już w 1788 r. na mocy austriackiego zarządzenia zniesiono obronę w sprawach karnych, a więc jedynie sprawy cywilne należały do zakresu działalności obrońców. Dopiero procedura karna z 1850 r. dopuściła ponownie obrońców do udziału w sprawach karnych.

Zdecydowanie wroga wobec polskości polityka zaborcy spotkała się z czynnym oporem ze strony społeczeństwa polskiego. W latach poprzedzających Wiosnę Ludów na terenie zaboru austriackiego działało szereg organizacji konspiracyjnych. Organizatorem tego oporu było Stowarzyszenie Ludu Polskiego – szeroko rozwinięta organizacja, w której szczególną rolę odegrali adwokaci lwowscy. Kierownictwo stowarzyszenia noszące nazwę „Zboru głównego" to przede wszystkim adwokaci, którzy następnie przez długie lata pełnili główne funkcje w życiu politycznym Galicji: F. Smołka, F. Ziemiałkowski, R. Herein czy L. Korecki. Komórki organizacyjne Stowarzyszenia zostały rozbite w latach

[109] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 88.

1841–1842, zaś w licznych procesach znaczna liczba członków-adwokatów została skazana na karę śmierci[110].

Po 1848 r. ukształtował się na obszarze Austrii, włącznie z Galicją, system organizacji adwokatury oparty na realnym samorządzie. Na podstawie ustawy o ustroju adwokatury z 1849 r. powołano w Galicji izby adwokackie w Krakowie, Lwowie, Rzeszowie, Cieszynie i Przemyślu. Taki stan rzeczy usankcjonowała nowa ustawa o ustroju adwokatury z 6 lipca 1868 r. obowiązująca na obszarze zaboru austriackiego od 1 stycznia 1869 r.

Jest rzeczą uderzającą zbieżność dat, z którymi łączy się reforma adwokatury w Austrii – dat przełomowych dla państwa austriackiego: 1848 r.- wybuch Wiosny Ludów i 1867 r. – ogłoszenie konstytucji zapewniającej wszystkim krajom wchodzącym w skład monarchii równe prawa. Tak więc 16 sierpnia 1849 r. została uchwalona w Austrii ustawa regulująca prowizorycznie ustrój adwokatury, a 6 lipca 1868 r. obowiązujące do dziś w Austrii prawo wprowadzające ustrój adwokatury. Wprowadzone w Galicji nowe prawo austriackie oparte było na dwóch fundamentalnych zasadach: na całkowitym samorządzie oraz uznaniu niezależności adwokata od sądu, co łącznie stwarzało pomyśle warunki do rozwoju adwokatury[111].

Ordynacja adwokacka składała się z części wprowadzającej oraz zasadniczej, merytorycznej części podzielonej na pięć rozdziałów. Pierwszy został poświęcony wymogom niezbędnym do wykonywania zawodu adwokata. Były wśród nich wymogi ogólne, takie jak: obywatelstwo oraz zdolność do czynności prawnych, oraz szczególne: ukończenie studiów prawniczych, odbycie aplikacji adwokackiej zakończonej egzaminem adwokackim oraz – występujący tylko na tym obszarze i później wielokrotnie dyskutowany – wymóg osiągnięcia tytułu doktorskiego w zakresie nauk prawnych. W rozdziale pierwszym unormowano również sprawy związane z wpisem na listę adwokatów. Kolejny rozdział, który

[110] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 34.

[111] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury*…, s. 78.

składał się z czternastu bardzo obszernych i wyczerpujących paragrafów, regulował prawa i obowiązki adwokata. Rozdział trzeci dotyczył ustroju samorządowego adwokatury. Zostały w nim unormowane wszelkie kwestie związane z funkcjonowaniem izby adwokackiej oraz jej organów. Rozdział następny, składający się jedynie z jednego paragrafu, wskazywał na okoliczności prowadzące do wygaśnięcia prawa do wykonywania zawodu adwokackiego. Ostatnie siedem paragrafów składające się na rozdział piąty poświęcono przepisom przejściowym[112]. Ponadto na terenie cesarstwa obowiązywał statut dyscyplinarny, a właściwie Statut porządkowo-karny dla adwokatów i kandydatów adwokackich wydany na mocy § 33 ordynacji adwokackiej. Wprowadzała go ustawa z 1 kwietnia 1872 r. o sprawowaniu karności służbowej nad adwokatami i kandydatami adwokackimi. Statut wszedł w życie 9 kwietnia 1872 r.

Bezpośredni nacisk narodowy ustał, wprowadzono język polski do sądów, powołano do życia również samorząd adwokacki. Na terenach narodowo polskich obowiązywała zasada, iż kierownictwo samorządu adwokackiego pozostawało w rękach adwokatów polskich. Pierwszym rezydentem Izby Adwokackiej we Lwowie pozostał F. Smolka, długoletnimi jego następcami byli W. Gozdawa-Godlewski oraz M. Grek. Pierwszym prezydentem Izby Adwokackiej w Krakowie był M. Kański, zaś długoletnim prezydentem Izby Adwokackiej w Przemyślu był L. Tarnawski[113].

W zaborze austriackim uniwersytety w Krakowie czy Lwowie zachowały polski charakter i na nich przeważnie Polacy kończyli studia prawnicze. Pod koniec XIX w. uczelnie te opuszczało wielu młodych Polaków, którzy odmiennie niż w pozostałych zaborach obejmowali liczne stanowiska nie tylko w palestrze, ale również w magistraturze i administracji.

---

[112] M. Materniak-Pawłowska, *Adwokatura II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Poznań 2009, s. 33.

[113] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 44.

Liberalne stosunki polityczne w zaborze austriackim zaowocowały działalnością podejmowaną przez społeczeństwo, w tym adwokatów. W dość szerokim wachlarzu ugrupowań politycznych Galicji adwokatura była reprezentowana zarówno w kołach konserwatywnych, jak i liberalnych oraz ruchu ludowego. Zasadniczym forum dla działalności politycznej stanowił parlament Galicji. Pierwszoplanową postacią życia parlamentarnego w Austrii był lwowski adwokat F. Smolka. Ponadto wśród adwokatów małopolskich zasiadających w sejmie galicyjskim i parlamencie wiedeńskim wymienić należy Z. Marka i H. Liebermana, którzy w szeregach PPS-u przez długie lata sprawowali funkcje kierownicze. W samej Izbie Poselskiej w Wiedniu Polacy stanowili około 20% ogółu posłów, co dawało im znaczący wpływ na politykę kraju[114].

Poważnym elementem pracy adwokatów w Galicji był ich udział w działaniach samorządu terytorialnego. W Galicji obowiązywała ustawa gminna, która uprawniała rady miejskie do wyboru burmistrzów, jednak w praktyce zastosowano ją po 1860 r. Od tego czasu często wybierano adwokatów na stanowiska burmistrzów bądź prezydentów miast. We Lwowie funkcje te pełnili adwokacki: F. Ziemiałkowski, M. Gnoiński, G. Małachowski, a wiceprezydentami byli adwokaci: L. Stahl oraz S. Aschkenaze. Prezydentem Krakowa przez dłuższy czas byli adwokaci: F. Lichocki, F. Szlachtowski, M. Zyblikiewicz, F. Weigel M.M. Koy. W Rzeszowie prezydentem miasta byli adwokaci R. Krogulski i W. Zbyszewski, w Przemyślu – adwokat L. Tarnawski[115].

W drugiej połowie XIX w. nie było na terenie zaboru austriackiego prób germanizacji sądownictwa. Podobnie przedstawiała się sytuacja w adwokaturze. W 1909 r. w Krakowskiej Izbie Adwokackiej wykonywało zawód 372 adwokatów, w samym Krakowie było ich 131. Początek XX w. przyniósł tutaj kolejny problem – zagadnienie przepełnienia zawodowego adwokatury[116]. Na przełomie XIX i XX w. zorganizowano szereg zjazdów prawniczych –

[114] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 90.

[115] *Ibidem*, s. 91.

[116] *Ibidem*, s. 89.

adwokackich, których zadaniem było utrzymanie właściwej rangi zawodu w okresie budzącym coraz większe nadzieje na najbliższą przyszłość oraz nawiązanie silnej więzi między polskimi adwokatami wszystkich zaborów[117]. Pierwszy zjazd, który odbył się we Lwowie w 1887 r., zgromadził wspólnie adwokatów i ekonomistów. Uczestniczyło w nim ponad 378 osób, w tym 83 przyjezdnych z Królestwa Kongresowego i Rosji, z zaboru pruskiego było 7 osób. Zjazdowi przewodniczył A. Cieszkowski. Drugi zjazd odbył się również we Lwowie, w 1890 r. Przewodniczył mu adwokat F. Smołka. W zjeździe uczestniczyło 569 osób, podczas tego zjazdu adw. A. Suligowski podniósł konieczność powołania do życia polskiego pisma prawniczego[118].

W okresie rewolucji w 1905 r. nastał ożywiony kontakt między adwokatami, który umożliwił konfrontacje różnych stanowisk i zapatrywań. W kwietniu tego roku odbył się w Moskwie zjazd adwokatów rosyjskich zorganizowany głównie przez stronnictwa kadeckie. Organizatorzy zajadu zwrócili się do adwokatów polskich z zaproszeniem do wzięcia w nim udziału. Z Warszawy w obradach uczestniczyło kilku adwokatów, przy czym w zjeździe brali udział również adwokaci z Wileńszczyzny i Podola. Dwa miesiące później, w czerwcu 1905 r., odbył się zjazd adwokatów w Warszawie z udziałem 61 uczestników. Podczas Zjazdu powołano Związek Adwokatury Polskiej i podjął jednocześnie uchwałę następującej treści: „Związek Adwokatury ma na celu ochronę praw narodu polskiego oraz zespolenie działalności zawodowo-społecznej adwokatów polskich z uwzględnieniem w obu tych kierunkach czynnika politycznego". W skład wybranego na zjeździe zarządu weszli, obok adwokatów warszawskich, także przedstawiciele adwokatów polskich z Kowna, Mińska, Moskwy, Rygi czy Petersburga. W 1907 r. odbył się w Warszawie następny zjazd adwokatów polskich z Rosji, jednak panująca wówczas sytuacja polityczna przeszkodziła realizacji planów Związku Adwokatury Polskiej[119].

[117] R. Łyczywek, *Historia adwokatury*…, s. 48.

[118] M. Zaborski, Zarys ustroju i dziejów…, s. 61.

[119] R. Łyczywek, *Historia adwokatury…,* s. 49.

W czasie kolejnego zjazdu – tym razem Zajazdu Prawników i Ekonomistów we Lwowie w 1912 r. odbyła się konferencja adwokatów pod przewodnictwem A. Suligłowskiego. Jej uczestnicy postanowili zorganizować w możliwe najkrótszym czasie wielki zjazd adwokatów polskich ze wszystkich zaborów. Planowany zjazd odbył się rzeczywiście w przededniu wybuchu I wojny światowej, tj. w czerwcu 1914 r., we Lwowie. Udział w nim wzięło 300 uczestników – oprócz adwokatów z Małopolski także liczni przedstawiciele adwokatury z pozostałych zaborów – manifestując w ten sposób łączność i wspólność interesów całej adwokatury polskiej. Na zjeździe wygłoszono referaty o stanie adwokatury polskiej w poszczególnych zaborach. Referat o adwokaturze w zaborze pruskim wygłosił adwokat A. Mieczykowski z Poznania, a referat o sytuacji w zaborze rosyjskim – adwokat S. Car z Warszawy[120].

[120] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 97.

ROZDZIAŁ II

HISTORIA ADWOKATURY W POLSCE W LATACH 1914–2016

2.1. Dwudziestolecie międzywojenne w historii adwokatury polskiej

Pierwsze lata XX w. były zapowiedzią zmian w sytuacji Polaków żyjących na terenie trzech zaborców. Przewidywany konflikt międzynarodowy mógł spowodować, że sprawa niepodległości Polski wypłynie na arenę międzynarodową. Tylko taka sytuacja dawałaby gwarancję, iż marzenia Polaków o odzyskaniu niepodległości staną się realne. Konflikt trzech państw zaborczych rodził nadzieję na odzyskanie niepodległości.

W momencie wybuchu wojny między państwami zaborczymi adwokatura polska zorganizowana była w co najmniej trzy systemy ustrojowe odpowiadające trzem zaborom: austriackiemu, pruskiemu i rosyjskiemu. W każdym z tych zaborów obowiązywały – jeśli chodzi o adwokaturę – inne przepisy i inny ustrój. Zasady organizacyjne samorządu w Prusach i Austrii były w ogólnym zarysie nowoczesne; po wprowadzeniu zmian uzupełniających i przejściowych można było ustawy o adwokaturze obowiązujące w tych państwach w zasadzie zaadaptować do warunków niepodległej Polski.

Na terenie byłego zaboru pruskiego obowiązywała niemiecka ordynacja adwokacka z 1 lipca 1878 r. znowelizowana ustawą z 22 maja 1910 r., która dzieliła obszar na dwie izby adwokackie: poznańską oraz toruńską. W byłym zaborze pruskim zachodziła jeszcze konieczność odgermanizowania adwokatury i jej samorządu, gdyż biorąc pod uwagę treść obowiązującej ustawy - członkowie tych izb byli adwokatami niemieckimi, pomimo faktycznego polskiego pochodzenia. Nie było to konieczne w zaborze austriackim, ponieważ tutaj samorząd adwokatury miały polski charakter i korzystały z dość szerokich uprawnień. Organizacja adwokatury małopolskiej oparta była na austriackiej ustawie z 6 lipca 1868 r. Składała się z pięciu izb: krakowskiej, lwowskiej,

tarnowskiej, samborskiej i cieszyńskiej. Każda z tych izb posiadała wydział wykonawczy z prezydentem na czele. W byłym zaborze rosyjskim, na terenie było Królestwa Polskiego, adwokaci stanowili zwartą i jednolitą grupę etniczną. Organizacja adwokatury oparta była na zasadach organizacyjnych uregulowanych rosyjską ustawą z 1864 r., jednak w okręgach sądowych, które przypadły na ziemie polskie, nie było zorganizowanego samorządu adwokackiego. Stąd wynikała tu konieczność dokonania większych zmian organizacyjnych[121].

Wszystkie te trzy obce ordynacje adwokackie umożliwiały w zasadzie wykonywanie zawodu adwokata osobom pochodzenia polskiego z większymi lub mniejszymi ograniczeniami. Dotkliwy był jednak ucisk germanizacyjny oraz rusyfikacyjny przy wykonywaniu zawodu przez adwokatów-Polaków.

Sam wybuch wolny sprawił, że adwokatura przeszła do wykonywania czynności poświęconych odbudowie agend wolnego państwa[122]. W czasie kolejnych działań wojennych adwokaci przedstawiali jasne stanowiska dotyczące konieczności odbudowania wolnego państwa. Dziejowa rola przypadła adwokaturze warszawskiej, gdyż tutaj wskutek przymusowego opuszczenia centralnej Polski przez władze i wojsko rosyjskie pod naciskiem wojsk niemieckich powstała możliwość zorganizowania wymiaru sprawiedliwości. 11 września 1915 r. odbyło się w Warszawie ogólne zebranie adwokatury warszawskiej, na którym zapadła uchwała odmawiająca udziału w organizacji sądownictwa wprowadzonego przez władze niemieckie. Zebraniu przewodniczył H. Konic[123].

Na ponownie zwołanym zgromadzeniu, 16 września 1915 r., doszło do spotkania wszystkich adwokatów polskich w celu powołania własnego oficjalnego

---

[121] S. Janczewski, *Dzieje prasy adwokackiej w XX-leciu międzywojennym*, „Palestra" 1967, nr 3, s. 57.

[122] Por. szerzej: K. Pol, *Adwokaci polscy w drodze do niepodległości (1914-1918),* „Palestra" 2003, nr 11-12, s. 71-80.

[123] *Idem, Adwokatura międzywojenna (Przyczynek do dziejów adwokatury)*, „Palestra" 1968, nr 11, s. 26.

przedstawicielstwa. Na zebraniu tym powołano do życia Delegację Adwokatury Warszawskiej, która miała oficjalnie reprezentować polskie środowisko adwokackie przez cały okres wojny. W rzeczywistości było ona organem funkcjonującym aż do chwili ukonstytuowania się organów adwokatury na podstawie dekretu w przedmiocie Statutu Tymczasowego Palestry Polskiej z grudnia 1918 r. Zadaniem Delegacji było reprezentowanie ogółu adwokatury w sprawach zawodowych oraz zarządzanie wszystkimi sprawami adwokatury warszawskiej i decydowanie w jej imieniu w sprawach bieżących. Delegacja składała się z 30 adwokatów. Pracami Delegacji kierował Wydział Wykonawczy, w którego skład wchodzili: S. Bukowiecki, J. Higersberg, H. Konic, J.J. Litauer, E. Śmiarowski oraz jako sekretarze: S. Nowodworski oraz M. Lemieszewski. Przedstawiciele Delegacji toczyli z przedstawicielami władz okupacyjnych rozmowy, w czasie których dochodziło do wymiany poglądów na temat władzy sądowniczej[124].

Powołanie do życia stałego organu adwokatury w postaci Delegacji, nieopartego wprawdzie na przepisach ustawy, lecz mającego za sobą autorytet zebrania, nie tylko nadawało adwokaturze wewnętrznej spoistości, ale i pozwoliło na wytworzenie jej organizacji zewnętrznej i zorganizowanie prawdziwego samorządu zawodowego. Delegacja Adwokatury Warszawskiej stała się tym samym organem wykonawczym adwokatury, który realizował wszystkie sprawy związane z przynależnością do zawodu, sprawdzał umiejętności oraz dokonywał wpisów na listę adwokatów i pomocników adwokatów przysięgłych. 4 listopada 1916 r. utworzono sąd dyscyplinarny, do którego Delegacja wytypowała swoich członków[125]. Przy powołanej w 1916 r. Tymczasowej Radzie Stanu zorganizowano Departament Sprawiedliwości. Pierwszym dyrektorem Departamentu został członek Delegacji, adwokat S. Bukowiecki, zaś w składzie 16 osób tego organu aż 14 było adwokatami, w tym 7 członkami Delegacji.

[124] Z. Krzemiński, *Adwokaci w walce o niepodległość Polski w pierwszej wojnie światowej*, „Palestra" 1978, nr 11–12, s. 13.

[125] S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 2.

Kolejną znaczącą datą był 1 września 1917 r., kiedy to nastąpił uroczysty akt otwarcia sądów królewsko-polskich, gdzie na ogólna liczbę 47 nominacji sędziami zostało aż 34 adwokatów. Nie udało się ostatecznie uregulować kwestii związanych z zagadnieniami samorządu adwokackiego[126].

Jeszcze w czasie wojny, w sierpniu 1916 r., Delegatura Adwokatury Warszawskiej powołała trzy komisje: dla opracowania projektu sądownictwa, do opracowania projektu organizacji adwokatury i do zasad adwokackiej etyki zawodowej. Opracowany przez komisję projekt Statutu Palestry Królestwa Polskiego został opublikowany w „Gazecie Sądowej Warszawskiej" w 1917 r., a następnie przedstawiony Departamentowi Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa występującemu jako organ Rady Regencyjnej. Ostatecznie 24 grudnia 1918 r. ogłoszony został Statut Tymczasowy Palestry Polskiej jako akt ustawodawczy w postaci dekretu Naczelnika Państwa. Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego[127] – tak brzmiała oryginalna nazwa wymienionego aktu ustawodawczego dotyczącego adwokatury– otrzymał moc obowiązującą od 1 stycznia 1919 r. Został podpisany przez Naczelnika Państwa J. Piłsudskiego, był kontrasygnowany przez Prezydenta Ministrów J. Moraczewskiego oraz Ministra Sprawiedliwości L. Supińskiego.

Myślą przewodnią dokumentu było obowiązywanie tego aktu na obszarze całego państwa, jednak w rzeczywistości Statut obowiązywał początkowo na terenie byłego Królestwa Kongresowego, a następnie na całym terytorium byłego zaboru rosyjskiego. Na pozostałych obszarach uznane zostały dawne przepisy zaborcze pruskie i austriackie. Taki stan ustawodawstwa dzielnicowego w zakresie organizacji adwokatury trwał do 1932 r.[128] Dumą adwokatury polskiej i redakcji dekretu było to, iż nawiązując do dawnych tradycji polskich i stojąc na gruncie

[126] Z. Krzemiński, *Adwokaci w walce*…, s. 15.

[127] Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego (Dz.U. z 1918 r., nr 22, poz. 75).

[128] T. Rek, *op. cit.*, s. 52.

zachodnich ustawodawstw, stworzono dzieło ustawodawczo oryginalne, zwłaszcza poprzez ustanowienie w ustroju adwokatury nieznanego innym organu zwierzchniego wobec adwokatów w postaci Naczelnej Rady Adwokackiej (dalej: NRA)[129].

Przepisy przejściowe Statutu normowały kwestie związane z wejściem w życie Statutu i likwidacją poprzedniego stanu prawnego. Na obszarze obowiązywania Statutu – dawne ziemie zaboru rosyjskiego – utraciły moc wszystkie przepisy sprzeczne z jego postanowieniami, a pochodzące z okresu rozbiorów. O Statucie Tymczasowym Palestry mówiono w czasie jego obowiązywania, że „było to dzieło nie tylko oryginalne, lecz także pożyteczne", że był tworem samej adwokatury, a więc bardzo dla niej przydatnym aktem organizacyjno-prawnym. Pierwszy w niepodległej Polsce akt prawny o ustroju adwokatury wykazywał cechy postępowości, trafnie określał ramy organizacyjne samorządu adwokackiego, zajmując od początku stanowisko, iż niezawisłość sądownictwa powinna odpowiadać niezawiłości adwokatury[130]. Tematyka Statutu Tymczasowego ujęta została w 59 artykułach oraz przepisach przejściowych zgrupowanych w ustępach zatytułowanych: *Adwokaci*, *Aplikanci adwokaccy*, *Izby i rady adwokackie*, *Rada naczelna adwokacka*, *Sąd dyscyplinarny*, *Postępowanie dyscyplinarne*.

Dekret o statucie tymczasowym głosił, iż palestrę stanowią adwokaci i aplikanci adwokaccy (art. 1). W ten sposób ustawodawca zerwał z dawnym nazewnictwem zawodu, gdyż spotykane były takie określenia, jak: mecenas, adwokat przysięgły, pomocnik adwokata przysięgłego, obrońca sądowy. Przepisem o szczególnej wymowie był art. 2, zgodnie z którym językiem urzędowym palestry był język polski – co nakazywało adwokatom mniejszości narodowych posługiwanie się wyłącznie językiem polskim. Zgodnie

[129] A. Chmurski, *Historia Statutu Palestry*, „Palestra" 1931, nr 10–11, s. 522.

[130] S. Mizera, *O statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego*, „Palestra" 1978, nr 11–12, s. 4.

z art. 3 Statutu, adwokatem mógł zostać każdy, kto był obywatelem Państwa Polskiego, bez względu na płeć, który:

- ukończył wydział prawny uniwersytetu krajowego,
- odbył aplikację sądową i adwokacką w myśl dekretu oraz złożył egzaminy: sądowy i adwokacki,
- był pod względem moralnym nieposzlakowany.

Zgodnie z dalszymi postanowieniami wskazanego artykułu, nie mógł być adwokatem „pozbawiony własnej woli lub ograniczony w czynnościach cywilnych, upadły, skazany na karę ciężkiego więzienia, więzienia od półtorej roku do lat sześciu (dom poprawczy) lub za przestępstwo uwłaczające czci”[131].

Statut cechowały nowoczesność i postępowość. Według kolejnych postanowieniach Statutu (art. 4) adwokat powinien być rzecznikiem prawa i słuszności, poświęcać się swym obowiązkom z całą gorliwością i sumiennością, mając na względzie dobro publiczne, okazywać poszanowanie i posłuch dla sądów, urzędów i organów adwokatury, przestrzegać zasad koleżeństwa, strzec nawet w życiu prywatnym powagi swojego stanu i zachowywać się zgodnie z wymaganiami przyzwoitości i honoru.

Statut proklamował zasadę wykonywania zawodu adwokackiego jako indywidualnego zajęcia zarobkowego w kancelarii adwokackiej i określał, iż czynności zawodowe adwokata polegają na udzielaniu porad prawnych, prowadzeniu spraw klientów i ich obrony we wszystkich instancjach sądowych i administracyjnych. Nie wolno było łączyć z wykonywaniem zawodu adwokackiego żadnego urzędu państwowego, prowadzenia przedsiębiorstw przemysłowych lub handlowych, pośrednictwa interesów oraz w ogóle zajęć nielicujących z powołaniem (funkcją) adwokata. Wolno było jednak łączyć z zawodem adwokackim zawód nauczyciela i radcy prawnego. Adwokat miał zagwarantowane prawo wyboru siedziby i jej zmiany bez potrzeby uzyskania zgody organu samorządowego. Mógł wykonywać swoje czynności zawodowe po

[131] A. Dałczyński, *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego*, „Palestra” 1998, nr 1 –12, s. 7.

złożeniu przysięgi przed dziekanem rady adwokackiej lub jego zastępcą według roty w sposób określony w przepisach szczególnych.

Statut tymczasowy wprowadzał obowiązek zachowania tajemnicy adwokackiej, stanowiąc, że adwokat powinien zachować tajemnice co do wiadomości otrzymanych z tytułu wykonywania swojego zawodu i nie może być zmuszony do ich wyjawienia przed sądem lub jakąkolwiek władzą (art. 8). Podobne ograniczenie wykonywania zawodu wprowadzał art. 10 stanowiący, iż adwokatowi nie wolno przyjmować obrony strony lub udzielać jej porady prawnej w procesie, w którym bronił stronę przeciwną lub udzielał jej porady prawnej.

Statut przyznawał adwokatowi przy wykonywaniu obowiązków zawodowych przywilej korzystania z wolności słowa i pisma (art. 9). Zarazem jednak za nadużycie tego prawa, jeżeli stanowiło ono zniewagę stron, ich zastępców, świadków, biegłych, adwokat mógł być pociągnięty do odpowiedzialności dyscyplinarnej z inicjatywy rady adwokackiej, sądu, urzędu lub osoby poszkodowanej. Za wszelkie inne nadużycie wolności słowa i pisma w postępowaniu sądowym miał odpowiadać dyscyplinarnie lub sądownie. Co do wynagrodzeń za czynności adwokackie Statut stanowił, że adwokat ma prawo pobierać honorarium od klienta zgodnie z zawartą z nim umową, a dopiero przy braku umowy – według taksy. Statut nakazywał prowadzenie spraw cywilnych i karnych tzw. z urzędu bezpłatnie, udzielał jednak NRA upoważnienia do stosowania wyjątków od tej zasady[132].

Aplikacja adwokacka łącznie z sądową miała według Statutu trwać 4 lata, 2 lata bowiem trwała aplikacja sądowa zakończona egzaminem oraz 2 lata aplikacja adwokacka odbywana w kancelarii patrona, zakończona egzaminem przed komisją zgodnie z programem ustalonym przez NRA. W toku aplikacji aplikant obowiązany był pracować w kancelarii patrona oraz brać czynny udział w zajęciach praktycznych i teoretycznych organizowanych przez miejscową radę

[132] S. Mizera, *op. cit.*, s. 6.

adwokacką (art. 15), przy czym nie mógł prowadzić spraw sam. Jeśli chodzi o prawo do zastępstwa, aplikant mógł się stawiać w sądach i urzędach w każdej sprawie jedynie ma mocy specjalnego upoważnienia od adwokata i na jego odpowiedzialność. Niedopuszczalne było zastępstwo przed Sądem Najwyższym. Statut pomijał sprawę wynagrodzenia aplikantów[133].

W kwestii przepływu do adwokatury osób z innych zawodów prawniczych, co wywołało falę oburzenia, Statut stanowił, że przechodzący do adwokatury sędziowie i prokuratorzy wszelkich stopni, prokuratorzy Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych oraz – jeśli odbyli 4-letnią służbę sądową – podprokuratorzy sądów okręgowych, notariusze i pisarze hipoteczni są zwolnieni z aplikacji adwokackiej i egzaminu adwokackiego (art. 18). Statut nie regulował sprawy przepływu członków adwokatury do magistratury i na stanowiska prokuratorskie, choć w praktyce sporo adwokatów objęło wówczas wiele stanowisk w sądownictwie[134].

W myśl Statutu ustalono dwustopniowy model samorządu zawodowego. Pierwszy stopień stanowiły organy izb adwokackich, drugi – organ noszący nazwę Rady Naczelnej Adwokackiej. Organizacja adwokatury zakładała przynależność adwokatów i aplikantów adwokackich do izby adwokackiej. Zauważyć należy, iż na terenie dawnego zaboru pruskiego i austriackiego izby tworzyli sami adwokaci. Odpowiadały one zasięgiem terytorialnym sądom apelacyjnym, przy czym NRA mogła utworzyć w okręgu danego sądu apelacyjnego kilka izb adwokackich. Każda izba posiadała osobowość prawną i musiała liczyć co najmniej 50 adwokatów (art. 21).

Organami izby były: walne zgromadzenie członków izby oraz wybieralna rada adwokacka. Adwokaci należący do danej izby adwokackiej dokonywali wyboru spośród innych adwokatów danej izby większością głosów w głosowaniu tajnym składu rady adwokackiej. Liczba członków rady była zmienna i wynosiła

[133] A. Dałczyński, *op. cit.*, s. 8.

[134] S. Mizera, *op. cit.*, s. 7.

9–15 członków, ponieważ była uzależniona od liczby adwokatów danej izby. W przypadku izby liczącej ponad 50 adwokatów na każdych następnych 10 wybierało się po jednym członku rady ponad 10, dopóki ich liczba nie osiągnęła 15. Wybory rady adwokackiej miały następować corocznie w marcu, ale mandaty trwały 3 lata, gdyż co roku miała ustępować 1/3 członków rady – w ciągu pierwszych 2 lat przez głosowanie, a następnie według starszeństwa wyborów. Członkowie rady wybierali ze swojego grona dziekana i jego zastępcę, bibliotekarza, sekretarza i skarbnika.

Rada była uważana za przedstawicielkę izby adwokackiej. Do jej kompetencji należały szerokie uprawnienia szczegółowo opisane w art. 24:

- wpisywanie na listę adwokatów i aplikantów adwokackich, wykreślanie z listy, wpisywanie zastępców,
- nadzór nad należytym wykonywaniem obowiązków zawodowych przez członków palestry oraz nad przestrzeganiem etyki zawodowej,
- wykonywanie władzy dyscyplinarnej nad adwokatami i aplikantami adwokackimi,
- zwoływanie walnych zgromadzeń izby adwokackiej oraz składanie na nich sprawozdań,
- zarządzanie funduszami izby adwokackiej,
- określanie na żądanie adwokata lub strony honorarium adwokackiego,
- kierowanie kształceniem zawodowym i egzaminami aplikantów adwokackich,
- wydawanie wszelkich opinii na żądanie NRA.
- załatwianie w drodze polubownej sporów między członkami palestry, jak również pomiędzy nimi a osobami trzecimi,
- rozstrzyganie wniosków o zwolnienie obrońcy od zastępstwa z urzędu z powodu oczywistej bezzasadności sprawy lub z innych powodów,

Dziekanowi zostały nadane uprawnienia do reprezentowania rady na zewnątrz, kierowania jej pracami, przewodniczenia na jej posiedzeniach i wykonywania uchwał rady. Do dziekana należało również prawo wyznaczania

z urzędu obrońców do prowadzenia spraw osób, które zwróciły się o to do rady (art. 25).

Statut nakazywał, by posiedzenia rady odbywała się co najmniej raz w miesiącu. Postanowienia rady zapadały większością głosów. W razie równej liczby głosów rozstrzygał głos przewodniczącego. Do prawomocności uchwał potrzeba było obecności 2/3 ogólnej liczby członków rady. Rada mogła w razie pociągnięcia adwokata lub aplikanta adwokackiego do odpowiedzialności karnej zawiesić adwokata w czynnościach na czas trwania procesu, zaś aplikanta adwokackiego pozbawić prawa stawania w sądach i urzędach. Hierarchiczny układ wewnątrz adwokatury potwierdził przepis art. 26, zgodnie z którym wszystkie uchwały i zarządzenia rady adwokackiej i walnych zgromadzeń wraz z odpisami protokołów rada adwokacka była obowiązana przesłać NRA w ciągu 14 dni od daty posiedzenia.

Statut przewidywał także sytuację podjęcia odpowiednich działań przez NRA, gdy rada adwokacka nie wykonywała swoich obowiązków lub wykraczała poza przepisy ustawy. W takiej sytuacji NRA władna była sprzeczne z ustawą zarządzenia lub uchwały uchylić, względnie zastosować odpowiednie środki zaradcze, a nawet rozwiązać radę adwokacką i rozpisać natychmiast nowe wybory z terminem dwutygodniowym, polecając czasowe pełnienie obowiązków rady adwokackiej wskazanym przez siebie delegatom (art. 37).

Charakterystyczną cechą Statutu było ograniczenie nadzoru państwowego nad palestrą pozostającego w gestii ministra sprawiedliwości do wąskiego zakresu. Ingerencja tegoż ministra w sprawy samorządu adwokackiego mogła nastąpić jedynie w przypadkach niewykonywania obowiązków przez organy adwokatury lub wykraczania przez nie przeciwko ustawie[135]. Jeżeli rada adwokacka nie przedsiębrała środków zaradczych, sama wykraczała przeciwko ustawie lub przestała funkcjonować, wówczas minister sprawiedliwości po bezskutecznym wezwaniu miał prawo do uchylenia sprzecznego z ustawą zarządzenia lub uchwały

[135] *Ibidem,* s. 8.

rady. Rada Ministrów zaś na wniosek ministra sprawiedliwości w wyjątkowych przypadkach miała prawo do zniesienia danej rady miejscowej lub NRA z natychmiastowym zarządzeniem nowych wyborów w terminie dwutygodniowym, polecając tymczasowe pełnienie funkcji rady naczelnej Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie, a rady adwokackiej – właściwemu sądowi okręgowemu. Przeciwko zarządzeniom ministra sprawiedliwości lub Rady Ministrów przysługiwało radom w ciągu 14 dni od daty doręczenia zawiadomienia prawo zażalenia do Sądu Najwyższego, który rozstrzygał je w izbach połączonych. Powołany w miejsce rady sąd okręgowy lub w miejsce NRA – sąd apelacyjny stosował analogiczne przepisy Statutu (art. 37). Wysokość składek członkowskich uiszczanych przez adwokatów miała być określona przez walne zgromadzenie, przy czym opóźnienie w płatnościach bez usprawiedliwionej przyczyny było podstawą do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec zalegającego z płatnościami adwokata.

Walne zgromadzenie adwokatów izby odbywać się miało corocznie w marcu. Zgromadzenie miała obowiązek zwołać rada adwokacka – z własnej inicjatywy lub na pisemne żądanie przynajmniej 1/4 adwokatów należących do danej izby, przy czym o terminie zawiadamiać miała pisemnie każdego adwokata należącego do danej izby. Wnioski formalne powinny być wnoszone do rady adwokackiej przynajmniej na 8 dni przed dniem walnego zgromadzenia. Uchwały zgromadzenia były prawomocne bez względu na liczbę obecnych adwokatów. Obowiązywał nakaz uczestnictwa wszystkich adwokatów w walnym zgromadzeniu izby pod rygorem kar pieniężnych orzekanych przez radę adwokacką.

Do kompetencji walnego zgromadzenia należy zaliczyć:

- wybór adwokatów wchodzących w skład rady adwokackiej i NRA,
- rozpoznawanie wniosków rady adwokackiej i wniosku członków w sprawach dotyczących palestry oraz zarządzeń rady,
- uchwalenie środków na potrzeby izby, w szczególności ustalenie wysokości składek,

– zatwierdzenie sprawozdań rady, a w szczególności sprawozdania finansowego (kasowego),

Statut w kolejnej części zajmował się NRA jako zwierzchnim organem palestry. Do zakresu jej działań należało (art.32 Statutu):

– przedstawicielstwo interesów palestry i czuwanie nad jej honorem oraz powagą,
– nadzór nad izbami i radami adwokackimi,
– wykładnia przepisów statutu obowiązująca izby i rady adwokackie,
– rozpoznawanie w drodze instancji lub nadzoru uchwał oraz zarządzeń izb i rad adwokackich, a także uchwał i wyroków w sprawach dyscyplinarnych,
– ustalanie zasad etyki zawodowej,
– wydawanie regulaminów dla NRA, izb i rad adwokackich,
– ustalanie programu zajęć i egzaminu dla aplikantów adwokackich,
– przyjmowanie w poczet adwokatów i aplikantów adwokackich za zgodą ministra sprawiedliwości tych obywateli Państwa Polskiego lub państw obcych narodowości polskiej, którzy ukończyli uniwersytet zagraniczny i którzy według ustaw państwa obcego uzyskali prawo do adwokatury lub do urzędu sędziego, względnie do aplikacji sądowej lub adwokackiej,
– prowadzenie listy adwokatów i aplikantów adwokackich oraz przesyłanie tej listy corocznie w kwietniu ministrowi sprawiedliwości wraz ze składem rad adwokackich i rady naczelnej (niezależnie od tego o każdej zmianie w listach w ciągu roku rada naczelna bezzwłocznie miała obowiązek zawiadomić ministra sprawiedliwości),
– wydawanie opinii co do projektu ustaw na wezwanie ministra sprawiedliwości po uprzednim zasięgnięciu opinii rad adwokackich,
– przedstawianie ministrowi sprawiedliwości projektów ustaw i wniosków w zakresie sądownictwa i w sprawach palestry.

Skład NRA ustalony został w art. 32 Statutu, który stanowił, iż Rada składała się z delegatów izb adwokackich, które wybierały ich w ten sposób, że na

pierwszych 50 członków adwokatów przypadało3 delegatów, a na każdych 50 następnych – jeden delegat. Corocznie ustępowała połowa członków NRA, przy czym w pierwszym roku odbywało się to poprzez losowanie, a następnie według starszeństwa wyboru. Ustępujący członkowie mogli być ponownie wybrani po upływie roku. Delegatem nie mógł być członek rady adwokackiej.

Kadencja NRA wynosiła 2 lata. Rada wybierała corocznie spośród swojego grona w głosowaniu tajnym większością głosów wydział wykonawczy oraz sąd dyscyplinarny drugiej instancji (składający się z pięciu członków i dwóch zastępców). Uchwały Rady i wydziału wykonawczego zapadały większością głosów obecnych, przy czym w razie równości głosów rozstrzygał głos przewodniczącego. Do prawomocności uchwał NRA wymagana była obecność połowy jej członków.

Zasadom odpowiedzialności dyscyplinarnej, postępowaniu dyscyplinarnemu oraz sądownictwu dyscyplinarnemu Statut poświęcił art. 38–59. Generalna zasada odpowiedzialności dyscyplinarnej zawarta została w art. 38, zgodnie z którym adwokat i aplikant adwokacki odpowiadali dyscyplinarnie przed radą adwokacką za wszelkie wykroczenia przeciwko obowiązkom zawodowym, honorowi i godności stanu adwokackiego, przy czym odpowiedzialność karna, cywilna lub sądowa nie wyłączała odpowiedzialności dyscyplinarnej. Sądy i urzędy miały obowiązek zawiadomić właściwą radę adwokacką o każdym przypadki wszczęcia dochodzeń karnych przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu, aresztowaniu go, prawomocnym ukończeniu postępowania, dołączając za każdym razem odpis uchwały lub wyroku.

Takie właśnie powiązanie rady adwokackiej z sądownictwem dyscyplinarnym uznaje się jako ewidentna luka legislacyjna Statutu, oceniana zresztą negatywnie. Co prawda, orzekanie w sprawach dyscyplinarnych, zgodnie z założeniami statutu należało do niezawisłego sadu, to jednak nie był on odrębnym organem – lecz częścią samej rady. Sama rada adwokacka do przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego wyłaniała bowiem spośród siebie sąd dyscyplinarny, który składał się z przewodniczącego (którym z urzędu był

dziekan lub jego zastępca, ewentualnie najstarszy wiekiem członek sądu) oraz sześciu członków[136].

Rada adwokacka wszczynała postępowanie dyscyplinarne wskutek skargi osoby prywatnej, zawiadomienia sądu lub z urzędu bądź z inicjatywy własnej. Jeżeli przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu wytoczono z powodu tego samego czynu postępowanie karne, rozpoczęte postępowanie dyscyplinarne ulegało zawieszeniu do czasu prawomocnego ukończenia postępowania karnego (art. 39).

Postępowanie dyscyplinarne prowadziła rada adwokacka tej izby, której członkiem był obwiniany. Obowiązkiem przewodniczącego sądu było zwoływanie posiedzeń, kierowanie postępowaniem oraz rozprawą, tak aby „sprawy dyscyplinarne załatwione były szybko, rzeczowa i wyczerpująco". Obwiniony miał prawo do wyłączenia dwóch członków sądu dyscyplinarnego bez podania przyczyny wyłączenia. Warto dodać, iż co 3 miesiące każdy dziekan był zobowiązany do składania NRA sprawozdania odnośnie do rozpoczętych i ukończonych dochodzeń dyscyplinarnych. NRA zaś miała możliwość w przypadku stwierdzenia „opieszałości" przy postępowaniach dyscyplinarnych wydawać odpowiednie zarządzenia (art. 43).

Samo postępowanie dyscyplinarne zgodnie z art. 40 prowadziło się z urzędu i z zasady nie było jawne. Na wniosek obwinionego sąd dyscyplinarny mógł zarządzić jawność rozpraw. Skargę lub wniosek dyscyplinarny przewodniczący doręczał obwinianemu, wzywając go do złożenia wyjaśnień piśmiennych w terminie 14 dni. Po złożonych wyjaśnieniach lub bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu sąd dyscyplinarny mógł prowadzić śledztwo dyscyplinarne lub wyznaczyć rozprawę. Sam sąd obowiązywała zasada swobodnej oceny dowodów i wyników rozprawy. Rozprawa przed sądem dyscyplinarnym była ustna, rozpoczynała się od relacji jednego z sędziów dyscyplinarnych

[136] T. J. Kotliński, *Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego –ocena historyczno-prawna,* „Palestra" 2008, nr 11-12, s. 26.

(art. 48). Sąd ogłaszał sentencję wyroku bezpośrednio po rozprawie, władny był jednak odroczyć jego ogłoszenie do 14 dni. Sam wyrok powinien być sporządzony na piśmie w terminie 14 dni od dnia ogłoszenia. Wyrok należało doręczyć obwianemu oraz skarżącemu (art. 49).

Katalog kar dyscyplinarnych dla adwokatów i aplikantów obejmował: przestrogę, napomnienie, naganę, zawieszenie w czynnościach zawodowych adwokata na okres do jednego roku, zaś aplikanta – przedłużenie aplikacji lub zabronienie do stawania w sądach i urzędach do jednego roku oraz wykreślenie z listy. Ponadto sąd mógł orzec w wyroku skazującym utratę biernego prawa wyborczego skazanego do rady adwokackiej lub NRA do 3 lat (art. 50). Skarżącemu i obwinionemu przysługiwało prawo do złożenia zażalenia od wyroku w ciągu 14 dni od daty jego otrzymania, przy czym obwiany miał to prawo, jeżeli został skazany na karę nagany, zawieszenia w czynnościach zawodowych, przedłużenia aplikacji lub zakazu stawiennictwa w sądach i urzędach, ewentualnie skreślenia z listy, a skarżącemu w przypadku wydania wyroku uniewinniającego lub skazania obwinionego na karę przestrogi, napomnienia lub nagany. W przypadku złożenia zażalenia przez skarżącego sprawa w całości ulegała powrotnemu rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji. Skarżący miał prawo do złożenia zażalenia przeciw decyzji o umorzeniu postępowania do sądu drugiej instancji w ciągu 14 dni od daty jej doręczenia. W sytuacji, kiedy obwiany zmarł przed prawomocnością wyroku, prawdo do złożenia odwołania służyło wdowie, rodzicom lub dzieciom (art. 51). Drugą instancję w sprawach dyscyplinarnych dotyczących wyłącznie honoru i godności stanu adwokackiego stanowił wyłoniony przez NRA sąd dyscyplinarny drugiej instancji składający się z pięciu członków i dwóch zastępców (art. 52).

Statut przewidywał dla spraw dot. obowiązków adwokata, nadużycia pisma lub słowa rozpoznawanych jako druga instancja Senat dla spraw dyscyplinarnych adwokackich w Sądzie Najwyższym, złożony z przewodniczącego i pięciu członków. Na przewodniczącego i dwóch członków powoływani byli przez uchwałę połączonych izb Sądu Najwyższego sędziowie tegoż sądu, natomiast

trzech pozostałych członków i trzech zastępców wybierała corocznie NRA sposób swojego składu. W postępowaniu przez takim składem brał udział prokurator Sądu Najwyższego (art. 53).

Orzeczenia sądów dyscyplinarnych pierwszej i drugiej instancji zapadały większością głosów, a w przypadku równości głosów przeważało zdanie przewodniczącego. Jeżeli zdania tak się podzieliły, że głos przewodniczącego nie mógł przeważyć, przewagę miało zdanie mające jednakową liczbę głosów, które było najwzględniejsze dla obwianego. W przypadku wykreślenia z listy kara ta mogła zostać orzeczona w pierwszej instancji najmniej pięcioma głosami, zaś w drugiej instancji najmniej czterema głosami. Narada i głosowanie odbywały się bez udziału stron (art. 56).

Ważność dekretu o Statucie Tymczasowym Palestry wygasła 1 listopada 1932 r. Z tą datą zaprzestano wydawania upoważnień do przeprowadzenia spraw cudzych przewidzianego w dekrecie z 8 lutego 1919 r. w przedmiocie przepisów tymczasowych o obrońcach sądowych i obrońcach przy sądach pokoju (niebędących adwokatami). Stało się to wskutek wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta RP (z mocą ustawy) z 7 października 1932 r.[137]. W myśl dekretu o Statucie Tymczasowym organizacja adwokatury została terenowo związana z okręgami sądów apelacyjnych przez utworzenie izb adwokackich w okręgu każdego z tych sądów. Pierwsze, organizacyjne zebranie adwokatury okręgu Sądu Apelacyjnego w Warszawie odbyło się 29 marca 1919 r. po dokonaniu wyborów do Rady Adwokackiej i NRA oraz po ukonstytuowaniu się organów. Dziekanem Rady Adwokackiej w Warszawie został J. Hebdzyński, zaś pierwszym prezesem NRA – C. Ponikowski[138].

Przeszkody na drodze do ujednolicenia ustroju adwokatury na obszarze całego państwa skłoniły Związek Adwokatów Polskich we Lwowie do

[137] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1932 r., nr 86, poz. 733).

[138] S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 30.

zainicjowania ogólnego Zjazdu Adwokatury Polskiej. Odbył się on w Warszawie w 1919 r. z udziałem około 350 uczestników. Wypowiedzieli się oni za wprowadzeniem niezwłocznie jednolitego ustroju adwokatury na terenie państwa, gdyż różnorodność przepisów prawa materialnego i procesowego obowiązująca w poszczególnych dzielnicach skutecznie uniemożliwiała pełne zjednoczenie. Za nagłą konieczność uznano wprowadzenie języka polskiego do sądownictwa na terenie byłego zaboru pruskiego[139].

Jeśli chodzi o przepisy dotyczące wykonywania zawodu adwokata na terenie byłego zaboru pruskiego, dalsze zastosowanie miała tu pruska ordynacja adwokacka z 1 lipca 1878 r., która została zmodyfikowana rozporządzeniem Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z 23 czerwca 1920 r., głównie w zakresie dopuszczalności do wykonywania zawodu czy odpowiedzialności dyscyplinarnej. Adwokatem w byłej dzielnicy pruskiej mógł odtąd zostać wyłącznie obywatel Rzeczypospolitej Polskiej mający kwalifikacje do sprawowania urzędu sędziowskiego w tej dzielnicy. Wszystkich adwokatów dopuszczonych do wykonywania zawodu w byłej dzielnicy pruskiej na mocy dotychczas obowiązujących przepisów uznano za dopuszczonych do wykonywania zawodu w myśl rozporządzania – mieli oni jednak obowiązek złożyć przysięgę adwokacką do 1 września 1920 r.[140]

Obszar byłego zaboru pruskiego obejmował część województwa poznańskiego oraz tereny przyznane Polsce traktatem wersalskim – Pomorze, część Poznańskiego, powiaty Dolnego Śląska nieobjęte plebiscytem oraz przyznane w wyniku plebiscytów tereny Powiśla, Mazur i Górnego Śląska. Z uwagi na powyższe skoro rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z 23 czerwca 1920 r. weszło w życie 1 sierpnia 1920 r. na obszarze, który wówczas znajdował się w granicach pastwa, zaszła zatem konieczność rozciągnięcia mocy prawnej przepisów na obszar Mazur i Powiśla – była to ustawa o wprowadzeniu dekretów, ustaw sejmowych i rozporządzeń rządu oraz o dalszym uzgodnieniu

[139] *Ibidem.*

[140] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 28.

ustawodawstwa na obszarze byłej dzielnicy pruskiej z 23 czerwca 1921 r. Jeśli chodzi o obszar Górnego Śląska, zwrócić uwagę należy na rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 16 czerwca 1922 r. o adwokaturze w górnośląskiej części województwa śląskiego oraz z 12 grudnia 1922 r. zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze w górnośląskiej części województwa śląskiego. Łącznie na skutek wejścia w życie tych rozporządzeń powstał dość specyficzny stan prawny, bo choć na obszarze całego zaboru pruskiego, czyli w województwach poznańskim, pomorskim i górnośląskiej części województwa śląskiego, obowiązywały te same regulacje pozaborcze, to jednak adwokaci z województwa poznańskiego i pomorskiego podlegali formalnie innym ustawom niż adwokaci z górnośląskiej części województwa śląskiego[141].

Ziemie dawnego zaboru austriackiego, które ostatecznie znalazły się w granicach II Rzeczypospolitej, to Galicja, Śląsk Cieszyński oraz Spisz i Orawa. Na tym obszarze do 1932 r. obowiązywały przepisy austriackie: ordynacja adwokacka z 6 lipca 1868 r. oraz ustawa o sprawowaniu karności służbowej nad adwokatami i kandydatami adwokackimi zawierająca statut porządkowo-karny dla adwokatów i kandydatów adwokackich z 1 kwietnia 1872 r., tzw. statut dyscyplinarny. Niewielkie zmiany wprowadzono ustawą z 23 września 1922 r. w przedmiocie niektórych postanowień statutu dyscyplinarnego dla adwokatów i kandydatów adwokackich w b. dzielnicy austriackiej – w zakresie wysokości grzywien przewidzianych w postępowaniu dyscyplinarnym. Ponadto w 1925 r. wydano ustawę z 19 lutego 1925 r. w sprawie zmiany ustawy z 6 lipca 1868 r. o adwokaturze w b. zaborze austriackim, która zmieniała dotychczasowe wymogi niezbędne do wykonywania zawodu adwokata, a określone właśnie w treści ordynacji adwokackiej.

Natomiast jeśli chodzi o ziemie wschodnie, gdzie ustrój sądów był podobny do ustroju istniejącego w byłym Królestwie Polskim, to ustrój adwokatury na tych obszarach uregulowało rozporządzenie Rady Ministrów z 23 czerwca 1922 r. w przedmiocie rozciągnięcia na Ziemie Wschodnie mocy obowiązującej

[141] *Ibidem*, s. 29.

dekretu z 24 grudnia 1918 r. dotyczącego Statutu Tymczasowego Palestry państwa polskiego.

W momencie odzyskania niepodległości adwokaci polscy obejmowali stanowiska wojskowe, administracyjne i gospodarcze – adwokatami byli: komendant powstańczy Poznania, prezydenci Torunia, Bydgoszczy czy Poznania. Adwokaci stanęli jako wojewodowie na czele nowo powstałych województw: poznańskiego (W. Celichowski) oraz pomorskiego (S. Łaszewski). Marszałkiem województwa śląskiego został adwokat K. Wolny. Na samym Śląsku wszyscy adwokaci polscy brali udział w akcji plebiscytowej i w powstaniu. Do grona najbardziej zasłużonych współpracowników W. Korfantego, który w trzecim powstaniu śląskim miał pozycję dyktatora, należeli: wspomniany już K. Wolny, adwokaci A. Rostek, Z. Wusatowski i W. Borth.

Trudne warunki organizowania administracji polskiej po I wojnie światowej, spowodowały falę odpływu adwokatów od dotychczasowej działalności zawodowej do sądownictwa i administracji państwowej. W Królestwie już w 1917 r. przeszło do sądownictwa około 28% adwokatów i że zajęli oni ponad połowę stanowisk sędziowskich, w tym zajmowali wysokie stanowiska w hierarchii sądowej. Pierwszymi prezesami Sądu Najwyższego byli kolejno: F. Nowodworski, W. Seyda i L. Supiński. Z adwokatury wyszli również pierwsi prezesi rządu: J. Kucharzewski i J.K. Steczkowski, którzy potem pełnili funkcje ministerialne w rządach z czasów Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej. Wspomnieć należy, iż praktykę adwokacką mieli za sobą prawie wszyscy ministrowie sprawiedliwości okresu międzywojennego: S. Bukowski, J. Higersberger, J. Hebdzyński, L. Supiński, B. Sobolewski, S. Piechocki, W. Makowski, S. Nowodworski, C. Michałowski, S. Car oraz J. Morawski[142].

W okresie dwudziestolecia 1918–1939 adwokatura licznie reprezentowana była w demokratycznych stronnictwach politycznych, a jej przedstawiciele odważnie przeciwstawiali się niepraworządnym praktykom władz prowadzonym

[142] Z. Krzemiński, *Adwokaci w walce*…, s. 16.

w administracji i sądownictwie[143]. Zróżnicowanie układów partyjno-politycznych w okresie międzywojennym doprowadziło do tego, że adwokaci byli w tym czasie szczególnie poszukiwanymi przywódcami we wszystkich w zasadzie stronnictwach politycznych. Obrońcy polityczni T. Dukacz, E. Śmiarowski i L. Berenson zapisali się w historii kraju swymi śmiałymi i bezkompromisowymi wystąpieniami podejmowanymi w obronie praw prześladowanych jednostek i całego społeczeństwa. Wśród przywódców politycznych ugrupowań centrowych – Chrześcijańskiej Demokracji, Narodowej Partii Robotniczej, Partii Pracy – wymienić należy takich adwokatów, jak: W. Bitner, J. Chaciński, A. Chądzyński, S. Piechocki, K. Rokossowski, S. Nowodworski czy B. Krzyżanowski. Jako zbliżoną do centrum należy ocenić pozycję ugrupowań chłopskich – szczególnie PSL-u „Piast". Wśród jego działaczy za przedstawicieli adwokatury należy uznać: W. Kiernika, S. Korbońskiego, S. Białego. Licznie byli też reprezentowani adwokaci w ugrupowaniach prawicowych. Zaliczyć do nich można: B. Bielawskiego (prezes NRA), K. Kowalskiego (prezes Zarządu Głównego Stronnictwa Narodowego), S. Niebudka, S. Dobrzańskiego. W ostatnich latach przed II wojną światową wzrosły wpływy grup narodowo-radykalnych. Wśród ich przywódców można wymienić następujących adwokatów: H. Rossmana, M. Prószyńskiego, J. Jodzewicza. Znaczna część adwokatów związana była również z Polską Partią Socjalistyczną: H. Lieberman, L. Gumplowicz, A. Pragier, Z. Miarka, S. Koszutski. Niektórzy z adwokatów socjalistów zbliżali się swoimi poglądami do komunizmu, np. H. Świątkowski, S. Koszutski czy T. Duracz. Wreszcie, we wszystkich grupach demokratycznych, w Klubach Demokratycznych i w Stronnictwie Demokratycznym również wielu adwokatów zajmowało pozycje kierownicze: S. Bukowski, W. Makowski, W. Barcikowski, W. Abramowicz, J. Langrod czy aplikant L. Chajn. W ugrupowaniach tych nastąpiły poważne reorientacje polityczne z chwilą ożywienia działalności

[143] Por. szerzej: Z. Krzemiński, *Adwokatura polska w latach 1918- 1939,* „Palestra" 1988, nr 11-12, s. 71-73.

politycznej bloku związanego z J. Piłsudskim (BBWR), zaś ku blokowi przesunęli się W. Makowski, S. Car i S. Patek[144].

We wszystkich izbach ustawodawczych okresu międzywojennego adwokaci odznaczyli się wielką aktywnością, w poszczególnych kadencjach zasiadało w Sejmie około 30, zaś w Senacie 15 adwokatów.

Z brakiem jednolitego ustawodawstwa w okresie I wojny światowej oraz brakiem jednolitej organizacji zawodu adwokackiego wiązała się sporna kwestia wolnego przemieszczania się adwokatów w obieraniu siedziby zawodowej. W byłym zaborze austriackim był nadmiar adwokatów, zaś w pruskim ich brakowało – proporcjonalnie było ich w zaborze austriackim trzy razy więcej niż w Wielkopolsce. W izbach dawnego zaboru pruskiego: poznańskiej, toruńskiej czy katowickiej liczba adwokatów nie przekraczała 100 osób[145]. Tymczasem rady adwokackie województw centralnych i zachodnich z reguły odmawiały wpisu na listę adwokatów z województw południowych, powołując się na różnice w zakresie ustawodawstwa pozaborczego, co mogło utrudniać wykonywanie zawodu adwokackiego. Warto dodać, że adwokaci najchętniej osiedlali się w większych miastach – prym wiódł Lwów, Warszawa, Kraków.

Taka liczebność i rozmieszczenie adwokatów były konsekwencją określonych stosunków polityczno-prawnych panujących na terenie poszczególnych ziem polskich jeszcze w okresie rozbiorów. Przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości najmniej korzystne warunki dla rozwoju adwokatury polskiej panowały właśnie w zaborze pruskim, gdzie władze utrudniały, nawet nieraz uniemożliwiały Polakom rozpoczęcie praktyki zawodowej, co skutkowało tym, że ich liczba była tam niewielka. Najbardziej korzystne warunki panowały w drugiej połowie XIX w. dla adwokatury polskiej na terenie zaboru austriackiego, co w efekcie przyniosło ciągle rosnącą liczbę adwokatów. Na terenie zaboru rosyjskiego zawód adwokata był właściwie jedynym zawodem

[144] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 121.

[145] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 290.

prawniczym, do którego władze rosyjskie dopuszczały Polaków bez większych przeszkód[146].

Niezależnie od szybko powstających struktur państwowych stan ustroju adwokatury pozostawał przez jeszcze wiele lat w ramach dawnych, częściowo zmodyfikowanych zaborczych przepisów. Według stanu na 1 lipca 1926 r. na ówczesnym obszarze całego państwa było 3812 adwokatów, z czego w Małopolsce i na ziemiach zachodniej Ukrainy – 2394, w Kongresówce i Kresach Wschodnich – 1086, w Wielkopolsce, Pomorzu i Śląsku – 322. W skali ogólnej przypadał jeden adwokat na 7100 mieszkańców. Ogólna liczba członków palestry w Polsce z 4394 adwokatów i 1470 aplikantów w 1929 r. wzrosła w 1937 r. do 7211 adwokatów i 3599 aplikantów[147]. Kiedy od 1930 r. dał się odczuć poważny kryzys ekonomiczny, nowym tematem w dyskusji w adwokaturze stał się problem przeludnienia w zawodzie. Wzrost konkurencyjności usług spowodował obnażenie poziomu stosowania zasad etyki zawodowej przez adwokatów, którzy wielokrotnie zmuszeni byli podejmować się różnych form zarobkowych kolidujących z obowiązującymi przepisami. Konsekwencją zaistniałej sytuacji był przepis w ustawie z 1938 r. o możliwości zawieszenia dostępu do wykonywania zawodu przez adwokatów, jaką ustawa dawała ministrowi sprawiedliwości.

Rok 1938 okazał się szczytowy w zakresie dostępu do zawodu. Stan liczebny członków palestry wykonujących zawód na trenie Rzeczypospolitej wyniósł odpowiednio 8009 adwokatów oraz 3607 aplikantów adwokackich, przy czym w izbie lwowskiej 2587 adwokatów i 1512 aplikantów, w izbie warszawskiej 2163 adwokatów i 840 aplikantów, w izbie krakowskiej 1431 adwokatów i 801 aplikantów, w izbie poznańskiej 634 adwokatów i 196 aplikantów, w izbie wileńskiej 347 adwokatów i 103 aplikantów, w izbie lubelskiej 293 adwokatów

[146] *Ibidem*, s. 291.

[147] S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 33.

i 70 aplikantów, w izbie toruńskiej 292 adwokatów. Najmniej liczna była izba katowicka (262 adwokatów i 85 aplikantów)[148].

Nadmierny wzrost liczebny adwokatury przy trwającym w Polsce od dłuższego czasu kryzysie gospodarczym prowadził do pauperyzacji w zawodzie, spadku poziomu etyki adwokackiej, uganiania się za klientami, pieniactwa i obniżania stawek adwokackich. Na przeludnienie wpływ miała m.in. względna łatwość w dostępie do zawodu uregulowana nowymi ujednoliconymi przepisami prawa o adwokaturze. Jako remedium na te trudności wysuwano projekt ograniczenia, a nawet zamknięcia wpisów na listy adwokackie. Towarzyszyły temu spory w kwestiach narodowościowych – odnośnie do ograniczenia dostępu Żydów do wykonywania zawodu, co doprowadziło do incydentów na walnych zgromadzeniach oraz do ostrej polemiki w prasie adwokackiej.

Kres polemice położyła uchwała NRA z 29 litego 1936 r. zobowiązująca adwokatów do unikania w stosunkach wzajemnych wszelkich wystąpień o charakterze manifestacyjno-agitacyjnym na tle antagonizmów zawodowych, koleżeńskich, narodowych, wyznaniowych – pod rygorem odpowiedzialności dyscyplinarnej za uchybienia powadze i godności zawodu[149].

W okresie dzielącym moment odzyskania niepodległości i czas ujednolicenia przepisów adwokatury zaznaczyć należy, iż Związek Adwokatów Polskich we Lwowie odegrał ważną rolę w utrzymaniu międzyzaborczej łączności zawodowej między adwokatami. Na odbytym 7- 8 grudnia 1924 r. we Lwowie zjeździe uchwalono nowy statut Związku, ustalając siedzibę główną zarządu w Warszawie i przewidując jednocześnie utworzenie oddziałów terenowych w głównych miastach Rzeczypospolitej. Podczas III Zjazdu Adwokatury, który odbył się 25- 29 września 1925 r., podjęto po raz kolejny ważne uchwały w zakresie ujednolicenia zasad ustroju palestry, odnośnie do szeregu zagadnień

[148] *Mały rocznik statystyczny* za lata 1935–1939; *Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej* za lata 1922–1930.

[149] S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 34.

i zadań związanych z organizacją i sprawami zawodowymi. Akcentowano krzewienie i podnoszenie poziomu etyki zawodowej oraz konieczność podnoszenia poziomu wykształcenia zawodowego[150].

Niezależnie od organizacji samorządowej mającej charakter publicznoprawny, niezwykle szerokiego udziału adwokatów we wszystkich ugrupowaniach politycznych oraz wielu organizacji społecznych adwokatura wytworzyła szereg własnych organizacji, które skupiały bądź to samych adwokatów, bądź też innych jeszcze prawników na zasadzie swobodnej przynależności. Pierwszą tego typu organizacją był wspomniany już Związek Adwokatów Polskich założony jeszcze w 1911 r. we Lwowie, powołany w celu skupienia jak największej liczby adwokatów. Organizacja adwokacka o lewicowych poglądach to Zrzeszenie Adwokatów Specjalistów powstałe w 1930 r., zaś reprezentująca poglądy narodowe to Narodowe Zrzeszenie Adwokatów powstałe w 1931 r. i skupiające zwolenników narodowej demokracji oraz ugrupowań narodowo-radykalnych. W 1931 r. powstało również Koło Adwokatów RP, które w założeniu miało charakter ponadpartyjny, faktycznie jednak reprezentowało stanowisko obozu rządzącego. Węższe znaczenie miały takie organizacje, jak powstały w 1927 r. Klub Adwokatów oraz Stowarzyszenie Prawników Polskich powołane w 1931 r. po rozwiązaniu przez władze administracyjne Koła Adwokatów Polskich. Odnotować należy także koła adwokackie skupiające mniejszości narodowe, np. polski Związek Prawników Kresowych założony w 1926 r. i skupiający prawników zamieszkałych Ziemie Wschodnie, Stowarzyszenie Adwokatów, Koło Adwokatów Żydów oraz Sojusz Adwokatów Ukraińskich – działały one głównie województwach południowo-wschodnich[151].

Jeśli chodzi o działalność piśmienniczą adwokatów, wskazać należy, iż obok tradycyjnie wydawanej „Gazety Sądowej Warszawskiej" oraz wychodzącego we Lwowie „Czasopisma Adwokatów Polskich" ukazywało się

[150] *Ibidem*, s. 31.

[151] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 115.

w okresie międzywojennym wiele nowych pism adwokackich, które stawiały za cel forsowanie określonej koncepcji organizacji zawodowej.

„Gazeta Sądowa Warszawska" wychodziła nieprzerwanie od 1873 r. do czasu wybuchu II wojny światowej. Stała się poważnym czasopismem prawniczym, przy tym ukrytym pismem adwokackim, gdyż kolejnymi jej redaktorami oraz współpracownikami byli adwokaci warszawscy. Z chwilą odzyskania niepodległości Gazeta nie zmieniła swojej nazwy ani wyglądu, stając się w pełni organem adwokatury warszawskiej – nie tylko stołecznej, gdyż publikowała też uchwały, komunikaty oraz sprawozdania NRA, jak również sprawozdania z walnych zgromadzeń innych izb[152].

Stopniowo autorytet wyrobił sobie miesięcznik „Palestra" ukazujący się od 1 marca 1924 r., wydawany przez adwokaturę stołeczną. Pierwszym redaktorem naczelnym został S. Car. Czasopismo z biegiem czasu przekształciło się w regularnie wychodzący miesięcznik. W szeroko zakrojonym programie „Palestra" była wydawnictwem prawniczym poświęconym zagadnieniom życia zawodowego adwokatury. Jeśli chodzi o plany redakcyjne, czasopismo zostało podzielone na następujące działy: organizacja adwokatury, studia porównawcze, historia adwokatury, autonomia, udział w pracach legislacyjnych, stosunek do władz i urzędów, stosunki z sądownictwem, kronika, część urzędowa[153].

Redaktorami naczelnymi „Palestry" byli w zasadzie urzędujący dziekani rady adwokackiej, natomiast redaktorem odpowiedzialnym i sekretarzem redakcji był przez wiele lat adwokat K. Krauhauser. Ostatnim redaktorem naczelnym przedwojennej „Palestry" był zamordowany przez hitlerowców ostatni dziekan przedwojennej Warszawskiej Rady Adwokackiej – adwokat L. Nowodworski[154].

„Czasopismo Adwokatów Polskich" zaczęło wychodzić we Lwie od 1916 r. jako czasopismo wydawane przez Związek Adwokatów Polskich.

[152] S. Janczewski, *Dzieje prasy*…, s. 5.

[153] *Ibidem*, s. 60.

[154] P. Asłanowicz, *op. cit.*, s. 54.

Poświęcone było głównie problemom związanym z działalnością zawodową adwokatury. Drukowało również artykuły z różnych dziedzin prawa, choć wiązały się one z wykonywaniem zawodu. Redaktorem przez 17 lat był A. Dzięddzielewicz, prezes Związku[155].

We Lwowie ukazywały się: „Głos Prawa", „Nowa Palestra" (od 1933 r.), przy czym oba te pisma wychodziły do wybuchu wojny, oraz „Młoda Palestra". W Krakowie ukazywał się „Głos Adwokatów" – czasopismo bardziej poruszające problematykę fachową interesującą adwokatów niż zajmujące się tematyką adwokacką. W Wilnie ukazywał się „Wileński Przegląd Prawniczy"[156].

Należy zauważyć, iż od 1926 r. zaczęło się ukazywać w Poznaniu „Czasopismo Adwokatów Polskich – Dział Województw Zachodnich" pod redakcją adwokata S. Dembińskiego. W Poznaniu od 1937 r. zaczęło wychodzić czasopismo „Wiadomości Prawnicze" wydawane wspólnie przez izby adwokackie w Poznaniu i Katowicach, którego redaktorem był adwokat S. Dembiński. Wobec braku danych uznaje się, że „Czasopismo Adwokatów Polskich – Dział Województw Zachodnich" przestało się ukazywać lub przeszło pod inną redakcję[157].

Wielką próbą charakteru i pozycji adwokatury stał się fakt związany z procesem brzeskim. W nocy z 9 na 10 września 1930 r. władze administracyjne dokonały aresztowań przywódców politycznych wielu ugrupowań lewicowych i centrowych skupionych w tzw. Centrolewie. Wśród aresztowanych znalazło się dwóch adwokatów – W. Kiernik (PSL „Piast") i H. Lieberman (PPS) oraz dwóch aplikantów adwokackich: A. Dębski (Stronnictwo Narodowe) oraz A. Pragier (PPS). Zatrzymanych ulokowano w twierdzy w Brześciu.

Już następnego dnia po aresztowaniu – 10 września 1930 r. – Warszawska Rada Adwokacka podjęła uchwałę protestującą przeciwko tym aresztowaniom

[155] S. Janczewski, *Dzieje prasy*…, s. 63.

[156] P. Asłanowicz, *op. cit.*, s. 54.

[157] *Ibidem*, s. 53.

i domagającą się zwolnienia aresztowanych. Niemniej jednak uchwała ta została przez cenzurę skonfiskowana. Delegacja Rady udała się do S. Cara – ówczesnego ministra sprawiedliwości, a wcześniej adwokata – który stwierdził, iż aresztowań dokonała władza administracyjna, a Ministerstwo Sprawiedliwości nie ma z tym nic wspólnego. Niezależnie od tego Ministerstwo Sprawiedliwości wystąpiło do NRA z pismem wytykającym formę wystąpienia Rady Warszawskiej z jednoczesną sugestią podjęcia stosownych działań, by „przywrócić w Radzie normalne stosunki prawne, pogwałcone przez wydanie przytoczonej uchwały”[158]. Minister sprawiedliwości S. Car uznał uchwałę warszawskiej izby za bezprawną i dającą podstawę do rozwiązania tamtejszej rady przez NRA lub przez Radę Ministrów na wniosek ministra.

13 września 1930 r. NRA podjęła w tej kwestii jednomyślną uchwałę, w której merytorycznie całkowicie solidaryzowała się z uchwałą Rady Warszawskiej. Rada podkreślała, iż jej aresztowani członkowie pełnili do chwili aresztowania normalnie swoje obowiązki zawodowe i nic nie uzasadniałoby przypuszczenia, że mieli oni zamiar uciec. NRA zwróciła się do ministra sprawiedliwości będącego jednocześnie prokuratorem naczelnym, by zechciał w zakresie swoich uprawnień zlecić przewiezienie aresztowanych adwokatów i aplikantów do właściwego więzienia podlegającego władzy prokuratorskiej, gdyż przebywali oni w twierdzy wojskowej w Brześciu nad Bugiem. Ostatecznie uchwała zwracała uwagę na fakt dokonania aresztowania w nocy, chociaż Rada nie posiadała informacji o jakimkolwiek przestępstwie popełnionym przez powyższych czterech członków izby. W konkluzji NRA zajęła stanowisko, że „wystąpienie Rady Adwokackiej w Warszawie do Ministra Sprawiedliwości, jako Naczelnego Prokuratora RP, z wnioskiem o interwencję u władz administracyjnych i spowodowanie zwolnienia aresztowanych członków Izby nie można uznać za wykroczenie poza zakres Rady i pogwałcenie normalnych stosunków prawnych”[159].

[158] R. Łyczywek, *Adwokatura międzywojenna i sprawa brzeska*, „Palestra” 1969, nr 7, s. 55.

[159] *Ibidem,* s. 56.

Jeszcze bardziej demonstracyjny charakter miało wystąpienie Koła Prawników Polskich, które uchwaliło protest przeciwko aresztowaniom brzeskim i postanowiło poddać pod orzeczenie własnego sądu koleżeńskiego swoich członków (byłego ministra sprawiedliwości C. Michałowskiego i aktualnego – S. Car) w związku z ich postawą w sprawie brzeskiej. Jednocześnie Związek Adwokatów Polskich podjął uchwałę protestującą przeciwko aresztowaniu działaczy politycznych za ich przekonania. W międzyczasie powołano Komitet Obrońców z udziałem dziekana J. Nowodworskiego oraz adwokatów: E. Śmiarowskiego, L. Berenson, S. Urbanowicza, W. Szumańskiego i Z. Gralińskiego[160].

Taką samą postawę wobec sprawy brzeskiej zachowali adwokaci w czasach samego procesu, który toczył się na przełomie lat 1931 oraz 1932. Rozpoczął się on 26 października 1931 r. Na ławie oskarżonych zasiadło również dwóch adwokatów: W. Kiernik i H. Lieberman oraz jeden aplikant adwokacki – A. Pragier (aresztowany z nimi A. Dębski został wcześniej zwolniony z aresztu i nie został objęty aktem oskarżenia), zaś wielu adwokatów występowało z ławy obrończej. Oskarżenie zarzucało im, iż od 1928 r. do momentu aresztowania w 1930 r. przygotowywali zamach, którego celem było usunięcie członków rządu i zastąpienie ich innymi osobami. Podkreślić należy, iż zarówno adwokaci występujący w charakterze oskarżonych, jak i ich obrońców oraz występujący w charakterze świadków: były marszałek Sejmu Ustawodawczego i Senatu W. Trąbczyński, były Prezes Sądu Najwyższego A. Mogiliński, emerytowany Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego W. Seyda, poseł W. Bitner czy Prezes Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji J. Chaciński złożyli zeznania jak najbardziej krytyczne w ocenie reżimu sanacyjnego i tym samym przyjęli postawę jednoznacznie potępiającą fakt naruszenia praworządności[161]. W procesie brzeskim zapadły wyroki skazujące na karę pozbawienia wolności od 1,5 do 5 lat. Postawa adwokatury w tej sprawie zaważyła na jej dalszych stosunkach z władzą

[160] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 118.

[161] R. Łyczywek, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 57.

sanacyjną, stając się przyczyną zdecydowanego ochłodzenia wzajemnych relacji oraz podjęcia ze strony rządowej starań o ograniczenie samorządności korporacji[162].

Unifikacja prawa o adwokaturze była koniecznością, gdyż ciągle obowiązywały przepisy państw zaborczych częściowo znowelizowane po wojnie. Od kilku lat znajdował się w opracowaniu Komisji Kodyfikacyjnej projekt nowego prawa o adwokaturze, którego głównym referentem był adwokat J.J. Litauer. W czasie prac nad nową ustawą przeprowadzono narady z udziałem przedstawicieli środowiska adwokackiego reprezentujących stanowisko RNA, poszczególnych izb adwokackich, Związku Adwokatów Polskich i Ministerstwa Sprawiedliwości. Głównym przedmiotem obrad były takie kwestie, jak: kwalifikacje naukowe kandydatów, wymagania etyczne, czas trwania i tryb przebiegu aplikacji adwokackiej. Omawiano zagadnienia dotyczące pozycji NRA, sprawy związane z postępowaniem dyscyplinarnym oraz wiele innych problemów dotyczących funkcjonowania palestry. Pod koniec 1927 r. projekt ustawy o ustroju adwokatury był gotowy, krótko potem został wysłany do sądów, izb adwokackich i innych instytucji prawnych z prośbą o opinię.

Wykorzystując ten fakt, iż od czasu odzyskania niepodległości brakowało w Polsce jednolitej ustawy regulującej ustrój adwokatury, Ministerstwo Sprawiedliwości (ministrem był wówczas były adwokat C. Michałowski) bez porozumienia z Komisją Kodyfikacyjną szybko przygotowało swój projekt ustawy i przekazało go Sejmowi. Pomimo przygotowanego przez Komisję Kodyfikacyjną projektu przyjętego pozytywnie w środowisku prawniczym Ministerstwo wniosło do Sejmu swój projekt, uznając dalszą pracę Komisji za bezprzedmiotową. Nowe przepisy miały charakter oczywistej represji za postawę adwokatów w sprawie brzeskiej, ponieważ projekt ograniczał w znacznym stopniu swobodę wykonywania zawodu przez adwokatów i zakres uprawnień samorządu adwokackiego. Przeciwko niemu niemalże wszystkie organizacje adwokackie zgłosiły stanowczy protest. Prasa adwokacka poświęciła projektowi nowej ustawy

[162] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 343.

wiele miejsca, ponieważ numer 10–11 „Palestry" z 1931 r. był niemal wyłącznie poświęcony tej kwestii[163].

Prace Komisji Kodyfikacyjnej trwały wiele lat, gdyż Komisja na każdym etapie prac konsultowała się w sposób szczegółowy z przedstawicielami adwokatury oraz z reprezentacjami innych środowisk prawniczych. Celem twórców projektu było stworzenie prawa, które będzie zgodne z innymi powstającymi równolegle regulacjami: prawem o ustroju sądów powszechnych z 1928 r. oraz procedurami: karną z 1928 r. oraz cywilną z 1930 r. Projekt stanowił wynik pracy najwybitniejszych prawników polskich oraz współpracy z przedstawicielami wszystkich izb adwokackich. Prace nad nim odbywały się przy stałym udziale delegacji Ministerstwa Sprawiedliwości. Dla kontrastu – projekt ministerialny powstał w całkowitej tajemnicy, niespodziewanie, bez udziału przedstawicieli adwokatury i sądownictwa. Nie był oparty na wcześniejszych konsultacjach czy naradach. Sama jego treść przedstawiona została jedynie podkomisji przygotowawczej Komisji Kodyfikacyjnej. Nieoczekiwane działania Ministerstwa budziły zdumienie i zaniepokojenie również dlatego, że przez lata trwała jego owocna współpraca z Komisją. Nieoczekiwanie jednak te wypracowane przez lata mechanizmy współpracy okazały się całkowicie bezprzedmiotowe, a Ministerstwo ograniczyło się tylko do zawiadomienia członków Komisji Kodyfikacyjnej, iż uważa jej kilkuletnią pracę nad projektem za bezprzedmiotową[164].

Ogłoszone w formie rozporządzenia Prezydenta RP z 7 października 1932 r.[165] Prawo o ustroju adwokatury oznaczało odrzucenie projektu przygotowanego przez m.in. C. Michałowskiego. W tej sytuacji sanacja – oprócz stosowanych dotychczas środków o charakterze administracyjnoprawnych – zastosowała środki o charakterze politycznym. Ustawa miała na celu jak

[163] R. Łyczywek, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 58.

[164] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 59–60.

[165] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1932 r., nr 86, poz. 733).

najściślejsze podporządkowanie palestry organom władzy i osłabienie niezależności korporacyjnej. Ograniczono w sposób znaczny swobodę wykonywania zawodu i pod znakiem zapytania postawiono niezależność samorządu adwokackiego. Należy stwierdzić, że ten akt prawny został przyjęty bez entuzjazmu w środowisku adwokackim, jako trochę mniej restrykcyjny od pierwotnego projektu, który to projekt dziekan Izby Warszawskiej – adwokat Jan Nowodworski w przemówieniu poselskim określił dość dosadnie jako „ustawa o rozstroju adwokatury”[166].

Nowe prawo o ustroju adwokatury znosiło odrębność izb adwokackich na dawnych terenach pozaborczych. Ustawa ta formalnie składała z kompilacji sformułowań ostatniej austriackiej ordynacji adwokackiej oraz przepisów Statutu Palestry Państwa Polskiego z 1918 r. Rozporządzenie Prezydenta składało się ze 130 artykułów podzielonych na dziewięć rozdziałów zatytułowanych kolejno: *Postanowienia ogólne*, *Warunki przyjęcia do adwokatury*, *Obowiązki i prawa adwokata*, *Ustrój i działalność izb adwokackich*, *Naczelna Rada Adwokacka*, *Nadzór państwowy*, *Odpowiedzialność dyscyplinarna*, *Aplikanci adwokaccy*, *Przepisy przechodnie i końcowe*.

Dużo rozwiązań, odpowiednio zmodyfikowanych trafiło do ustawy z przepisów Statutu: definicja adwokatury, zadania samorządu, organizacja (izby, rady, Naczelna Rada Adwokacka), warunki przyjęcia do zawodu, obowiązki i prawa adwokatów. Zmienił się natomiast status prawny sądownictwa dyscyplinarnego, które zostało całkowicie wyodrębnione z rady adwokackiej i pochodziło z wyborów dokonanych na walnym zgromadzeniu izby. W sprawach odwoławczych jako II instancja orzekał Senat Dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższym lub Sąd Dyscyplinarny przy NRA – w zależności od rodzaju spraw[167].

[166] M. Zaborski, *Zarys ustroju i dziejów…,* s. 62.

[167] A. Bąkowski, *Regulacje prawne ustroju adwokatury polskiej w latach 1918- 1988*, „Palestra” 1988, nr 11-12, s. 44.

Adwokaci będący rzecznikami prawa i słuszności mieli się zajmować udzielaniem porad prawnych oraz obroną i zastępstwem stron przed sądami i urzędami. Artykuł 15 ustawy nakładał na adwokatów obowiązek wykonywania zawodu gorliwie i sumiennie, mając na względzie dobro Państwa, nakazywał im okazywać przy tym poszanowanie dla sądów, urzędów oraz organów adwokatury, przestrzegać zasad honoru i koleżeństwa oraz strzec powagi i godności adwokatury. W nowych przepisach przyjęto zasadę jedności zawodu oznaczającą brak podziałów adwokatów ze względu na rodzaj przypisanych im czynności na tych, którzy trudnili się jedynie udzielaniem porad prawnych, oraz tych, którzy zajmowali się wyłącznie obroną i zastępstwem stron w sądach. Zakres uprawnień adwokatów był ograniczony jedynie pod względem terytorialnym i pod względem kategorii sądów, przed którymi mogli stawać – nie zaś pod względem czynności zawodowych. Razem ze wspomnianą zasadą jedności organizacyjnej wprowadzono zasadę jedności terytorialnej rozumianą jako dopuszczenie adwokata do wykonywania czynności zawodowych na obszarze całego kraju, przed wszystkimi sądami, niezależnie od miejsca jego siedziby. Adwokatom zapewniano formalną możliwość swobodnego przenoszenia swojej siedziby do dowolnie wybranej izby adwokackiej na terenie całego kraju – po spełnieniu wymogów formalnych[168]. Zmiana siedziby w okręgu tej samej izby mogła być dokonana po upływie 2 miesięcy od chwili zawiadomienia o tym izby. Natomiast przeniesienie siedziby do innej izby wymagało uprzedniego zawiadomienia o tym izby, w której okręgu siedziba adwokata miała się znajdować, oraz odpowiedniego wpisu na listę adwokatów (art. 22).

Nie wolno było łączyć z wykonywaniem zawodu adwokackiego żadnego urzędu państwowego, prowadzenia przedsiębiorstw przemysłowych lub handlowych, pośrednictwa interesów oraz w ogóle zajęć nielicujących z powołaniem (funkcją) adwokata. Wolno było jednak łączyć z zawodem adwokackim zawód nauczyciela i radcy prawnego.

[168] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 63.

Podobnie jak w Statucie Tymczasowym, nowa ustawa gwarantowała przywilej wolności słowa adwokata w trakcie udzielania pomocy prawnej przy jednoczesnym zachowaniu tajemnicy adwokackiej. Regulowała również obowiązek zachowania tajemnicy adwokackiej, stanowiąc, że adwokat powinien zachować w tajemnicy wiadomości udzielone mu z tytułu wykonywania jego zawodu (art. 20). Podobne ograniczenie wykonywania zawodu wprowadzał art. 17 stanowiący, iż adwokatowi nie wolno udzielać pomocy prawnej, jeżeli udzielił już jej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub brał w niej udział z ramienia władzy publicznej. Ustawa dopuszczała prawo adwokata do odmowy udzielania pomocy prawnej bez podania powodu (art. 16).

W art. 24 ustawa przyznawał adwokatowi przy wykonywaniu obowiązków zawodowych prawo korzystania z wolności słowa i pisma. Nadużycie tego prawa, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę strony, jej zastępców, świadka, biegłego podlegało ukaraniu tylko w drodze dyscyplinarnej. Zarazem jednak za nadużycie tego prawa stanowiące inne przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego adwokat podlegał ukaraniu w postępowaniu dyscyplinarnym, zaś w drodze sądowej tylko w przypadku, gdy pokrzywdzony uzyskał wcześniejsze zezwolenie składu orzekającego, przed którym nadużycie zostało popełnione.

Co do wynagrodzeń za czynności adwokackie ustawa stanowiła w art. 25, że adwokat ma prawo pobierać honorarium od klienta zgodnie z zawartą z nim umową, a dopiero przy braku umowy – według taksy. Ustawa nakazywała udzielanie pomocy prawnej z urzędu bezpłatnie, chyba że na stronę przeciwną spadnie obowiązek zwrotu kosztów procesu (art. 19).

Ogólne warunki przyjęcia do adwokatury zostały podobne jak w Statucie Tymczasowym (art. 9). Należały do nich:

- posiadanie obywatelstwa polskiego oraz korzystanie z pełnych praw cywilnych i obywatelskich,
- posiadanie nieskazitelności charakteru,
- znajomość języka polskiego w mowie i piśmie,

– ukończenie prawniczych studiów uniwersyteckich na krajowym uniwersytecie,
– ukończenie aplikacji adwokackiej,
– pozytywnie zdany egzamin adwokacki.

Zagadnieniom aplikacji adwokackiej poświęcono odrębny VIII rozdział ustawy. Zgodnie z art. 100 patronem mógł być adwokat, który co najmniej od 5 lat wpisany był na listę adwokatów. Adwokat mógł zatrudniać u siebie tylko jednego aplikanta (rada adwokacka mogła zezwolić adwokatowi, który miał znaczą praktykę, na przyjęcie dwóch lub więcej aplikantów). Aplikacja zgodnie art. 103 polegała na zaznajomieniu się ze wszystkimi działami czynności adwokackich i trwała 5 lat, ale nie przewidywała praktyki sądowej. Aplikant adwokacki zobowiązany był do pracowania w kancelarii patrona i pod jego rzeczywistym kierownictwem oraz uczestniczenia w pracach zorganizowanych przez radę adwokacką celem kształcenia zawodowego. Aplikant mógł zastępować swojego patrona w sądach i urzędach na mocy szczególnego w każdej sprawie upoważnienia patrona i na jego odpowiedzialność, z wyjątkiem sądów apelacyjnych, Sądu Najwyższego, Najwyższego Trybunału Administracyjnego oraz Trybunału Kompetencyjnego. Po pierwszym roku aplikacji aplikant mógł zastępować patrona przed sądem grodzkim i sądem pracy, zaś przed sądem okręgowym po trzecim roku aplikacji. Po jej zakończeniu aplikant mógł przystąpić do egzaminu adwokackiego przed komisją egzaminacyjną działającą przy radzie adwokackiej. Egzamin adwokacki dzielił się na część pisemną i ustną, zaś jego przedmiotem były wszystkie dziedziny prawa, których znajomość była konieczna w zawodzie adwokata[169].

Największe znaczenie miały jednak przepisy dotyczące działania samorządu zawodowego, gdyż organizacja samorządowa bardzo wyraźnie zaznaczała samodzielność poszczególnych izb adwokackich. Utrzymano dwustopniową strukturę samorządu wprowadzoną przepisami Statuty Tymczasowego opartego na NRA jako przedstawicielce całej palestry oraz

[169] S. Urbanowicz, *Nowe prawo o ustroju adwokatury*, „Palestra" 1932, nr 3–10, s. 105.

samorządnych izbach adwokackich. Izby obejmujące wszystkich adwokatów mających siedzibę w okręgu jednego sądu apelacyjnego działały przez swoje organy: walne zgromadzenie, radę adwokacką i sąd dyscyplinarny. Ustalono następujące izby adwokackie: katowicką, krakowską, lubelską, lwowską, poznańską, toruńską, warszawską i wileńską – zlikwidowano izby działające w Cieszynie, Łucku, Przemyślu i Samborze z uwagi na brak okręgu sądu apelacyjnego[170].

Walne zgromadzenie adwokatów izby odbywać się miało w siedzibie izby; mogło być zwyczajne lub nadzwyczajne. Zgromadzenie zwyczajne zbierało się każdego roku w listopadzie, nadzwyczajne zgromadzenie zaś miało zebrać się w ciągu miesiąca - wskutek uchwały rady adwokackiej lub na wniosek co najmniej 1/5 adwokatów wchodzących w skład izby. Wszyscy adwokaci wchodzący w skład izby mieli obowiązek uczestniczyć w walnych zgromadzeniach pod rygorem kar pieniężnych.

Uchwały walnego zgromadzenia były prawomocne bez względu na liczbę obecnych adwokatów i zapadały zwyczajną większością głosów. Walne zgromadzenie otwierał dziekan rady adwokackiej lub jego zastępca, po czym następował wybór przewodniczącego, wiceprzewodniczącego oraz odpowiedniej liczby asesorów i sekretarzy. Wnioski członków powinny być wnoszone do rady adwokackiej co najmniej na 8 dni przed terminem walnego zgromadzenia (art. 36).

Do kompetencji walnego zgromadzenia należało (art. 34):

- wybór adwokatów wchodzących w skład rady adwokackiej i NRA,
- wybór członków sądu dyscyplinarnego izby,
- zatwierdzenie sprawozdania rocznego i zamknięcia rachunkowego przedstawionego przez radę adwokacką,
- uchwalanie budżetu izby, wysokości składki wpisowej i rocznej na potrzeby izby oraz statutów wzajemnej pomocy,

[170] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 64.

– stanowienie uchwał – na wniosek rady adwokackiej lub co najmniej 10 członków izby – w sprawach ogólnych należących do zakresu działania rady adwokackiej.

Rada adwokacka składała się z 9–19 członków w zależności od liczebności izby. I tak w izbach liczących do 300 członków rada składała się z 9 członków. W izbach liczących 300–1000 członków było 15 członków rady, zaś w izbach liczących powyżej 1000 członków skład rady wynosił 19 członków. Członkowie rady wybierani byli w głosowaniu tajnym (art. 38). Bierne prawo wyborcze przysługiwało adwokatom, którzy co najmniej od 5 lat wpisani byli na listę.

Rada adwokacka obejmowała swoje czynności od 1 grudnia każdego roku. Na pierwszym posiedzeniu wybierała spośród swoich członków dziekana, wicedziekana, sekretarza, skarbnika i rzeczników dyscyplinarnych oraz dokonywała podziału czynności między innymi członkami. Zaraz po ukonstytuowaniu się składu rada zawiadamiała o swoim składzie ministra sprawiedliwości, NRA oraz prezesa właściwego sądu apelacyjnego (art. 40). Dziekan reprezentował radę adwokacką, kierował jej pracami oraz przewodniczył jej posiedzeniom. Zastępca dziekana był jednocześnie wicedziekanem rady adwokackiej (art. 41).

Do ważności uchwał rady adwokackiej wymagana była obecność oprócz przewodniczącego dziekana: w radach składających się z 9 członków – 5 członków, w radach złożonych z 15 członków – 8 członków oraz w radach złożonych z 19 członków – 10 członków. Uchwały rady adwokackiej zapadały zwykłą większością głosów, przy czym w przypadku równości głosów przeważał głos przewodniczącego (art. 42). Rada adwokacka miała obowiązek przesłania do wiadomości NRA protokołów walnych zgromadzeń i posiedzeń rady, sprawozdań rocznych wraz z zamknięciami rachunkowymi oraz regulaminów wewnętrznych (art. 44). Nowa ustawa w kolejnej części zajmowała się NRA jako zwierzchnim organem palestry. Do zakresu jej działań zgodnie z art. 48 należały:

– nadzór nad działalnością rad adwokackich,
– rozstrzyganie zażaleń na uchwały rady adwokackiej,

– ustalanie jednolitych zasad i wytycznych wykonywania samorządu i zawodu adwokackiego oraz organizacji zawodowego kształcenia aplikantów,
– uchwalanie budżetu rocznego z oznaczeniem udziału w nim poszczególnych izb,
– wydawanie opinii o projektach ustaw na żądanie ministra sprawiedliwości.

NRA składająca się z delegatów wybieranych przez poszczególne izby adwokackie była wspólnym organem całej palestry i miała zakres ogólnokrajowy. W stosunku do postanowień Statutu zakres jej uprawnień był znacznie zawężony, a nowe przepisy wprowadzały ostrzejszy nadzór państwowy nad samorządem adwokackim. Wiązało się to z koniecznością informowania ministra sprawiedliwości o czynnościach wykonywanych przez organy samorządowe, a także z możliwością jego bezpośredniej ingerencji w sprawy adwokatury[171].

Skład NRA ustalony został w art. 49 ustawy i stanowił, iż wchodzą tu członkowie wybierani drogą tajnego głosowania przez walne zgromadzenie każdej z izb. Izby liczące do 500 adwokatów wybierały po dwóch członków, zaś inne izby ponadto po jednym członku do pełnej liczby każdych następnych 500 członków izby. Izba warszawska okręgu sądu apelacyjnego w Warszawie wybierała sześciu członków. Bierne prawo wyborcze przysługiwało adwokatom, którzy co najmniej od 10 lat byli wpisani na listę adwokatów, przy czym nie można było łączyć stanowiska członka NRA ze stanowiskiem członka rady adwokackiej lub sądu dyscyplinarnego izby.

Podobnie jak rada adwokacka, NRA obejmowała swoje czynności od 1 grudnia każdego roku. Na pierwszym posiedzeniu wybierała spośród swoich członków prezesa, dwóch wiceprezesów, sekretarza, skarbnika i rzeczników dyscyplinarnych oraz dokonywała podziału czynności między innymi swoimi członkami. Zaraz po ukonstytuowaniu się składu Rada zawiadamiała o nim ministra sprawiedliwości (art. 51).

[171] *Ibidem*, s. 65.

Organem wykonawczym i przygotowawczym NRA był Wydział Wykonawczy, w skład którego wchodzili: prezes NRA oraz dziewięciu członków wybranych przez NRA ze swojego grona – przy czym co najmniej czterech z nich powinno mieć siedzibę w Warszawie (art. 52). Prezes reprezentował Radę, kierował jej pracami oraz przewodniczył jej posiedzeniom. Do prezesa należało również kierowanie pracami Wydziału Wykonawczego oraz przewodniczenie jego posiedzeniom. Zastępcami prezesa byli wiceprezesi (art. 54).

Do ważności uchwał NRA wymagana była obecność oprócz przewodniczącego prezesa co najmniej 1/3 jej członków, w przypadku Wydziału Wykonawczego zaś co najmniej pięciu członków. Uchwały zapadały zwykłą większością głosów, przy czym w razie równości głosów przeważał głos przewodniczącego. Każda uchwała miała mieć uzasadnienie faktyczne i prawne (art. 55). Uchwały mające ogólny charakter NRA podawała do wiadomości poszczególnym radom. Jeżeli NRA dostrzegła, że dana rada adwokacka wykraczała przeciw ustawie lub nie wykonywała swoich obowiązków, miała prawo uchylić sprzeczną z prawem uchwałę lub podjąć środki zaradcze celem przywrócenia porządku prawnego. Wspomnianym *novum* ustawy był rozdział zatytułowany *Nadzór państwowy*, obejmujący art. 58–60, które przewidywały daleko idące możliwości dla ministra sprawiedliwości ingerowania w sprawy samorządu adwokackiego.

NRA miała obowiązek przesyłania do wiadomości ministra sprawiedliwości protokołów walnych zgromadzeń izb oraz posiedzeń rad adwokackich, NRA, Wydziału Wykonawczego, a także sprawozdań rocznych wraz zamknięciem rachunkowym, regulaminów wewnętrznych rad adwokackich i NRA (art. 58). Sam minister sprawiedliwości miał w stosunku do rad adwokackich oraz NRA te same uprawienia nadzorcze, jakie przysługiwały NRA w stosunku do rad adwokackich, z tym że zarządzenia o nadzorze ministra były ostateczne i nie ulegały zaskarżeniu. Ponadto w wyjątkowych przypadkach, gdy rada adwokacka przez swoją działalność narażała porządek lub bezpieczeństwo państwowe, minister sprawiedliwości władny był rozwiązać radę oraz przekazać

czasowe wykonywanie jej obowiązków delegowanym przez siebie osobom spośród sędziów. Nowe wybory do rad należało zarządzić najpóźniej przed upływem 3 miesięcy od daty rozwiązania, przy czym walne zgromadzenia otwierałby sędzia, który pełnił dotychczasowo obowiązki dziekana. Powyższe czynności przysługiwały ministrowi również wobec NRA, przy czym zarządzenia ministra były ostateczne i nie ulegały zaskarżeniu[172].

Zasadom odpowiedzialności dyscyplinarnej, postępowaniu dyscyplinarnemu oraz sądownictwu dyscyplinarnemu ustawa poświęciła cały rozdział VII zatytułowany *Odpowiedzialność dyscyplinarna*. Generalna zasada odpowiedzialności dyscyplinarnej zawarta została w art. 61, zgodnie z którym za wykroczenie przeciw swym obowiązkom i uchybienie godności stanu adwokaci podlegali karze dyscyplinarnej.

Katalog kar dyscyplinarnych (art. 62) obejmował: upomnienie, naganę, zawieszenie w czynnościach zawodowych adwokata na okres do jednego roku oraz wykreślenie z listy. Ponadto kara nagany pociągała za sobą utratę prawa wybieralności (prawa biernego) na okres 3 lat od daty prawomocności wyroku, zaś obok kary nagany sąd mógł orzec grzywnę. Kara zawieszenia pociągała za sobą utratę zarówno prawa czynnego, jak i biernego na okres 5 lat od daty prawomocności wyroku. Zgodnie z art. 65 kara skreślenia z listy łączyła się z utratą wszelkich praw związanych z przynależnością do adwokatury.

Na mocy art. 115 ustawy, przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów miały odpowiednie zastosowanie do aplikantów adwokackich, przy czym kara nagany pociągała za sobą przedłużenie aplikacji o 3 miesiące i nie orzekano obok niej kary grzywny. Zamiast kary zawieszenia w czynnościach orzekano karę przedłużenia aplikacji na czas do 2 lat. Dziekan rady adwokackiej w drodze dyscyplinarnej miał prawo do udzielenia upomnienia aplikantowi, który dopuścił się drobniejszego uchybienia (art. 116).

[172] S. Urbanowicz, *op. cit*., 108.

Do przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego właściwy był sąd określony według siedziby adwokata w chwili wszczęcia postępowania (art. 74). Sama rada adwokacka do przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego wyłaniała spośród siebie sąd dyscyplinarny. Skład sądu uzależniony był od liczby adwokatów wpisanych na listę w danej radzie. I tak – w izbach liczących do 300 członków sąd dyscyplinarny składał się z 8 członków, w izbach liczących 300–1000 członków sąd składał się z 11 członków, zaś w izbach, gdzie było ponad 1000 członków, sąd składał się z 14 członków (art. 67).

Członkowie sądów dyscyplinarnych byli wybierani w głosowaniu tajnym. Prawo wybieralności mieli ci adwokaci, którzy co najmniej 5 lat byli wpisani na listę, przy czym nie można było łączyć stanowiska członka w radzie adwokackiej ze stanowiskiem członka sądu dyscyplinarnego. Sam sąd dyscyplinarny orzekał w składzie pięciu członków, uchwały zaś na posiedzeniu niejawnym mógł wydać skład trzech sędziów. Zgodnie z art. 70 sąd dyscyplinarny w zakresie orzecznictwa był niezawisły, zaś orzeczenia zapadały większością głosów na podstawie swobodnej oceny dowodów i wyników postępowania. Przed wydaniem jakiegokolwiek orzeczenia sąd dyscyplinarny miał obowiązek wysłuchać rzecznika dyscyplinarnego. Samo postępowanie dyscyplinarne było tajne – podczas rozprawy oprócz osób biorących udział w sprawie mogli być obecni dwaj mężowie zaufania wybrani przez obwinionego spośród adwokatów (art. 73).

Ustawa wprowadzała instytucje rzeczników dyscyplinarnych, których zgodnie z art. 40 rozporządzenia rada adwokacka wybiera w liczbie nieokreślonej spośród swoich członków i którym w myśl art. 71, 75–81, 85 rozporządzenia przysługują prawa prokuratorów w sądach ogólnych. Z założenia rzecznicy mieli być łącznikiem między radą adwokacką a sądem dyscyplinarnym, samo złożone zawiadomienie bowiem wiązało rzecznika dyscyplinarnego, który zobowiązany był wystąpić z wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy lub o umorzenie sprawy. Dochodzenie wszczęte wskutek doniesienia osoby prywatnej rzecznik mógł sam umorzyć, jeżeli uznał, że było ono bezpodstawne lub brak było znamion przewinienia dyscyplinarnego w czynie zarzucanym obwinionemu. Rzecznik

mógł również złożyć wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego do sądu dyscyplinarnego na podstawie zawiadomienia sądu, urzędu lub rady adwokackiej albo na podstawie doniesienia osób prywatnych[173].

Zgodnie z art. 76 sąd dyscyplinarny izby rozpoznawał na posiedzeniu niejawnym wniosek rzecznika i w razie jego uwzględnienia wydawał uchwałę o przeprowadzeniu rozprawy dyscyplinarnej. W samej uchwale trzeba było dokładnie ustalić zarzuty mające być przedmiotem postępowania, zaś jej odpisy należało doręczyć stronom postępowania. Sąd mógł przed podjęciem uchwały o przeprowadzeniu rozprawy dyscyplinarnej zarządzić śledztwo za pośrednictwem wyznaczonego członka. Przeciwko uchwale oddalającej wniosek o przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego służyło rzecznikowi zażalenie do właściwego sądu odwoławczego w ciągu 7 dni od daty jego doręczenia.

Prezes sądu dyscyplinarnego miał obowiązek ustalić skład sądu oraz wyznaczyć datę rozprawy, o czym zawiadamiał rzecznika, obwinionego oraz obrońcę. Mógł też wezwać powołanych biegłych oraz świadków. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo obwinionego lub jego obrońcy nie wstrzymywało rozpoznania sprawy (art. 78). Zgodnie z art. 72 obwiniony miał prawo do posiadania obrońcy spośród adwokatów. Dodać należy, iż obwiniony miał także prawo do wyłączenia dwóch członków składu sędziowskiego sądu dyscyplinarnego bez podania powodów.

Zgodnie z art. 80 rozprawa dyscyplinarna rozpoczynała się od odczytania uchwały zarządzającej przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego, po czym miało miejsce przesłuchanie obwianego. Akta dochodzenia lub śledztwa można było odczytać według uznania sądu w całości lub w części. Sąd zarządzał bezpośrednie przeprowadzenie dowodów, jakich dostarczyło dochodzenie lub śledztwo lub które dopuszczono później, jeżeli uznał to za potrzebne. Z przebiegu rozprawy dyscyplinarnej sporządzano protokół, który zawierał wymienienie:

[173] J. Nowodworski, *Sądy dyscyplinarne w nowym ustroju adwokatury*, „Palestra" 1932, nr 11, s. 218.

składu orzekającego, osób obecnych na rozprawie oraz przedstawienie przebiegu rozprawy z podaniem treści zeznań świadków i ewentualnych opinii biegłych. Protokół podpisywali przewodniczący składu oraz protokolant (art. 84).

Samą rozprawę kończyło przemówienie rzecznika dyscyplinarnego, obrońcy oraz obwianego. Jeżeli w sprawie brał udział prokurator, jego przemówienie następowało po mowie rzecznika oraz obrońcy, gdyż obwiniony miał prawo do ostatniego głosu. W naradzie i głosowaniu uczestniczyli wyłącznie orzekający członkowie sądu. Sentencję wyroku sporządzano bezpośrednio po głosowaniu, po czym podpisywali ją wszyscy sędziowie, a przewodniczący ją ogłaszał. Wyrok wraz z uzasadnieniem sąd winien sporządzić w terminie 7 dni oraz niezwłocznie doręczyć rzecznikowi i obwianemu (art. 83).

Od wyroku sądu dyscyplinarnego izby obwiniony miał prawo do złożenia odwołania w przypadku, gdy sąd skazał go na karę nagany, zawieszenia w czynnościach adwokackich lub skreślenia z listy adwokatów, rzecznik dyscyplinarny zaś w przypadku, gdy wnosił o wymierzenie określonej karny, a sąd jednak wydał wyrok uniewinniający lub orzekł karę łagodniejszego rodzaju. Samo odwołanie należało złożyć w sądzie dyscyplinarnym w terminie 7 dni od daty doręczenia wyroku (art. 85).

W stosunku do postanowień Statutu zmieniono zakres spraw podległych Senatowi Dyscyplinarnemu przy Sądzie Najwyższy oraz Sądowi Dyscyplinarnemu Odwoławczemu przy NRA, a także skład organów. Zgodnie z art. 86 odwołanie mogło być rozpoznawane przez dwie instytucje, bowiem jeżeli sprawa wszczęta została wskutek zawiadomienia sądu lub z urzędu, lub jeżeli prokurator w tej sprawie działał w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym, lub złożył odwołanie, to wówczas właściwy był Senat Dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższy. Natomiast we wszystkich pozostałych sprawach właściwy był Sąd Dyscyplinarny Odwoławczy przy NRA.

Dotąd Senat Dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższy orzekał w składzie trzech sędziów tego Sądu oraz trzech członków NRA – obecnie skład zmodyfikowano do trzech sędziów Sądu Najwyższego oraz dwóch członków

NRA, przy czym obradom przewodniczył najstarszy stażem sędzia Sądu Najwyższego. Sędziów Sądu Najwyższego wyznaczało corocznie kolegium administracyjne SN, zaś członków NRA delegowała Rada na poszczególne posiedzenia. Rzecznikiem oskarżenia był prokurator Sądu Najwyższego (art. 87). Zgodnie z art. 90 zażalenie prokuratora przeciwko uchwale o umorzeniu postępowania lub oddalającej wniosek o przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego albo przeciw uchwale w kwestii tymczasowego zawieszenia adwokata w czynnościach zawodowych rozpoznawał Senat Dyscyplinarny na posiedzeniu niejawnym w składzie dwóch sędziów Sądu Najwyższego i jednego członka NRA. Przewodniczył najstarszy służbą sędzia Sądu Najwyższego. Sąd Dyscyplinarny Odwoławczy przy NRA orzekał w składzie pięciu członków wyznaczonych przez Radę spośród swojego grona. Rzecznikiem oskarżenia był Rzecznik Dyscyplinarny NRA (art. 88). Zgodnie z art. 91 Sąd Dyscyplinarny Odwoławczy rozpoznawał wszystkie inne zażalenia w składzie trzech członków na posiedzeniu niejawnym.

Zgodnie z art. 89 sąd dyscyplinarny na posiedzeniu niejawnym odrzucał odwołanie, jeśli było niedopuszczalne, spóźnione lub niepodpisane przez osobę uprawnioną, albo wyznaczał termin rozprawy odwoławczej. Do samego postępowania odwoławczego miały odpowiednio zastosowanie przepisy o postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby. Sąd odwoławczy mógł zlecić uzupełnienie materiału sądowego przez jednego ze swoich członków. Po uprawomocnieniu się wyroku prezes sądu dyscyplinarnego izby przesyłał odpis wyroku wraz z uzasadnieniem radzie adwokackiej celem wykonania (art. 93). Na mocy Prawa o ustroju adwokatury zostały później wydane przepisy wykonawcze dotyczące stroju adwokatów przy rozprawach, pieczęci organów adwokatury oraz wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych.

Rozporządzenie Prezydenta z 1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury nie spełniało oczekiwań palestry i stało się przedmiotem jej ostrej krytyki, a następnie powodem podjęcia szybkich działań. Zainicjowała je NRA, powołując specjalną komisję mającą na celu opracowanie nowego projektu ustrojowego. Równolegle

tworzono również inne projekty zmian, m.in. Koła Adwokatów Rzeczypospolitej Polskiej, Związku Adwokatów Polskich czy Narodowego Zrzeszenia Adwokatów. Ostatecznie prace nad projektami zmian ustroju adwokatury prowadzone przez różne organizacje i organy adwokatury wpłynęły na przyśpieszenie działań samej NRA. Początkiem 1935 r. przystąpiła ona do organizowania konferencji z udziałem przedstawicieli poszczególnych izb adwokackich. Dyskutowano o kwestiach dotyczących przygotowania do zawodu, systemu aplikacji adwokackiej, organizacji samorządu zawodowego. Ostatecznie przygotowany projekt stanowił w pewnym sensie kompromis między popieraną przez znaczną część palestry rządową koncepcją ustroju adwokatury pozostającej pod faktycznym nadzorem władzy państwowej a koncepcją niezależnej, wolnej od wszelkich nacisków z zewnątrz korporacji[174].

Energiczne działania środowiska adwokackiego skłoniły ówczesnego ministra sprawiedliwości W. Grabowskiego do wykazania własnej inicjatywy. 22 lutego 1937 r. minister wniósł do Sejmu rządowy projekt Prawa o ustroju adwokatury. W uzasadnieniu projektu podniesiono, że po 4-letniej praktyce okazało się, że wcześniejsza regulacja ma bardzo wiele braków, które odbiły się na sprawnym funkcjonowaniu organów samorządu adwokackiego. W sprawie omawianego projektu rządowego wypowiedziały się najważniejsze władze i organizacje adwokackie, a ich ocena na ogół wypadała dość pomyślnie. W Sejmie projekt rządowy trafił do sejmowej Komisji Prawniczej. Jego ostateczna wersja opracowana w styczniu 1938 r. uwzględniała poprawki mające na celu ograniczenie samorządności i niezależności adwokatury. Po ostatecznej redakcji projektu Sejm 4 maja 1938 r. uchwalił ustawę stanowiącą nowe Prawo o ustroju adwokatury[175]. Jak ocenił komentator tej ustawy, lwowski dziekan okręgowej rady adwokackiej adwokat dr Z. Stankiewicz, przepisy zawarte w nowym prawie powodowały znaczne ograniczenie wolności i niezawisłości adwokatury przez

[174] *Ibidem*, s. 69.

[175] Ustawa z 4 maja 1938 r. – Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1938 r., nr 33, poz. 289).

zmiany lub czasowe zawieszenie powołania stałych organów samorządu adwokackiego oraz utrudnienie dostępu do adwokatury[176].

Nowe Prawo o ustroju adwokatury składało się ze 168 artykułów tworzących pięć dużych działów: I – Adwokatura (podzielony na rozdziały: *Przepisy ogólne*, *Izby adwokackie*, *Naczelna Rada Adwokacka*, *Izba do spraw Adwokatury przy Sądzie Najwyższym*, *Nadzór rządowy*), II – Adwokaci (*Warunki przyjęcia do adwokatury*, *Obowiązki i prawa adwokatów*, *Skreślenie adwokata z listy*), III – Aplikanci adwokaccy, IV – Odpowiedzialność dyscyplinarna, V- Przepisy przejściowe i końcowe. Treść przepisów była oparta na podobnych zasadach co rozporządzenie z 1932 r., ale wprowadzono wiele istotnych zmian. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te, które dotyczyły ustroju samorządowego.

Adwokatura jako podmiot prawa publicznego, skupiająca ogół adwokatów i aplikantów, zorganizowana została w izbach adwokackich terytorialnie odpowiadających okręgom sądów apelacyjnych. Izby te kierowane były przez okręgowe rady adwokackie. W Polsce było zatem osiem izb adwokackich. Działały one w następujących miastach: Katowice, Kraków, Lublin, Lwów, Poznań, Toruń, Warszawa i Wilno. Ich organami były: walne zgromadzenie, okręgowe rady adwokackie, sądy dyscyplinarne oraz komisje rewizyjne (art. 11).

W zakresie składu i kompetencji organów izby nie różniły się znacząco w porównaniu do regulacji rozporządzenia z 1932 r. Różnice dotyczyły jedynie liczby członków rad okręgowych i sposobu podejmowania uchwał. Nowością było przyjęcie zasady, iż udział adwokatów w walnym zgromadzeniu był nieobowiązkowy, a także wprowadzono prawo do udzielania innemu adwokatowi pełnomocnictwa do głosowania (art. 14). Do organów samorządu nowa ustawa zaliczyła komisje rewizyjne działające zarówno przy okręgowych radach, jak i przy NRA, do których kompetencji należała kontrola działalności finansowej i gospodarczej rad. Bierne prawo wyborcze do organów izby przysługiwało

[176] S. Mizera, *op. cit.*, s. 9.

adwokatom mającym za sobą 5 lat wykonywania zawodu, a do NRA – 10 lat (art. 18)[177].

Do kompetencji walnego zgromadzenia należały (art. 12):

- wybór członków okręgowej rady adwokackiej, sądu dyscyplinarnego izby i komisji rewizyjnej,
- wybór członków NRA,
- uchwalanie budżetu izby i ustalenie wysokości składki rocznej na potrzeby izby,
- zatwierdzenie statutów funduszów wzajemnej pomocy i zapomóg pośmiertnych,
- kontrola nad działalnością rady okręgowej, w tym prawo do żądania wyjaśnień i zatwierdzania corocznie sprawozdań z działalności rady oraz zatwierdzanie po wysłuchaniu wniosków komisji rewizyjnej zamknięć rachunkowych i udzielanie radzie absolutorium.

W ten sposób ustawa przekazała zgromadzeniu nowe uprawnienia w postaci wyboru członków komisji rewizyjnej i stanowienia uchwał w sprawach ogólnych należących do zakresu działań rady adwokackiej, odebrała zaś prawo do uchwalania wysokości stawki wpisowej, przekazując je NRA[178].

Pierwszy raz pojawiło się określenie odnoszące się do rady adwokackiej: rada „okręgowa". Okręgowa rada adwokacka składała się z 12–24 członków w zależności od liczebności izby. I tak – w izbach liczących do 500 członków rada składała się z 12 członków, w izbach liczących 500–1000 członków było 18 członków rady, zaś w izbach liczących powyżej 1000 członków skład rady wynosił 24 członków. Członkowie rady wybierani byli w głosowaniu tajnym (art. 19). Bierne prawo wyborcze przysługiwało adwokatom, którzy co najmniej od 5 lat wpisani byli na listę.

[177] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 75.

[178] *Ibidem*, s. 146.

Zgodnie z art. 21 do zakresu działalności okręgowej rady adwokackiej należały wszystkie sprawy wchodzące w zakres działania samorządu adwokackiego, jeżeli w ustawie nie wskazano inaczej. W ten sposób wprowadzono po raz pierwszy zasadę domniemanej kompetencji okręgowych rad adwokackich, ponieważ we wcześniejszych regulacjach zakres obowiązków rady był wyliczony enumeratywnie[179].

Okręgowa rada adwokacka obejmowała swoje czynności od 1 grudnia każdego roku. Na pierwszym posiedzeniu wybierała spośród swoich członków dziekana, jednego lub dwóch wicedziekanów, sekretarza lub sekretarzy, skarbnika i jego zastępcę, bibliotekarza oraz pierwszego rzecznika i rzeczników dyscyplinarnych. Zaraz po ukonstytuowaniu się składu rada zawiadamiała o nim ministra sprawiedliwości, prezesa właściwego sądu apelacyjnego oraz NRA (art. 23). Dziekan reprezentował okręgową radę adwokacką, kierował jej pracami oraz przewodniczył jej posiedzeniom. Wicedziekan wykonywał w zastępstwie dziekana czynności mu zlecone, zaś pierwszy rzecznik kierował pracą rzeczników dyscyplinarnych (art. 24).

Do ważności uchwał okręgowej rady adwokackiej wymagana była obecność oprócz przewodniczącego dziekana połowy ustawowego składu rady. Uchwały rady zapadały większością głosów, przy czym w przypadku równości głosów przeważał głos przewodniczącego (art. 25). Rada adwokacka miała obowiązek przesłania do wiadomości NRA protokołów walnych zgromadzeń i posiedzeń rady, sprawozdań rocznych wraz z zamknięciami rachunkowymi i sprawozdaniami komisji rewizyjnej oraz uchwalonych przez radę regulaminów wewnętrznych (art. 28).

Zgodnie z art. 30 do zakresu działania sądu dyscyplinarnego izby adwokackiej należało wydawanie orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych członków izby. Skład sądu uzależniony był od liczby adwokatów wpisanych na listę w danej izbie. I tak – w izbach liczących do 500 członków sąd dyscyplinarny

[179] Por szerzej: art. 37 ustawy z 1932 r. oraz art. 24 Statutu Tymczasowego.

składał się z 12 członków, w izbach liczących 500–1000 członków sąd składał się z 18 członków, zaś w izbach, gdzie było ponad 1000 członków, sąd składał się z 4 członków (art. 31). Członkowie sądu dyscyplinarnego wybierali ze swojego grona prezesa oraz jednego lub dwóch wiceprezesów. Prezes kierował pracami sądu, w szczególności: wyznaczał składy sądzące, terminy rozpraw, powoływał protokolantów spośród członków izby.

Nowym organem ustanowionym w omawianej ustawie stała się komisja rewizyjna, do której zakresu działania należała kontrola działalności finansowej i gospodarczej okręgowej rady adwokackiej, w szczególności: badanie zamknięć rachunkowych co do zgodności z księgami, dowodami i stanem faktycznym oraz składanie walnemu zgromadzeniu rocznego sprawozdania i wniosków w sprawie udzielania absolutorium dla rady (art. 33). Kadencja komisji trwała jeden rok. Komisja składała się co mniej z trzech członków oraz dwóch zastępców, ze swojego grona wybierała zaś przewodniczącego (art. 34).

Nowa ustawa w kolejnej części zajmowała się NRA jako naczelną władzą samorządu adwokackiego i przedstawicielką adwokatury. Zakres działań NRA w porównaniu do wcześniejszych unormowań był zdecydowanie szerszy. Zgodnie z art. 35 obejmował:

- ustalanie wytycznych działalności organów samorządu adwokackiego,
- ustalenie jednolitych zasad wykonywania zawodu adwokackiego oraz kształcenia aplikantów,
- uchwalanie regulaminów Rady Naczelnej, Wydziału Wykonawczego i Wyższego Sądu Dyscyplinarnego oraz walnych zgromadzeń i sądów dyscyplinarnych izb adwokackich,
- nadzór nad działalnością organów izb,
- rozstrzyganie odwołań od uchwał rad okręgowych,
- ustalanie wysokości opłaty wpisowej,
- uchwalanie budżetu NRA oraz określanie udziału poszczególnych izb w pokrywaniu wydatków budżetowych Rady,

– uchwalanie opinii na żądanie władz państwowych o projektach aktów ustawodawczych lub rozporządzeń oraz przedstawianie postulatów w dziedzinie ustawodawstwa i stosowania obowiązujących przepisów,
– rozstrzyganie spraw zastrzeżonych dla NRA przez przepisy szczególne.

Zmienił się również sposób powoływania członków Rady. Dotychczasowa składała się z członków wybieranych przez poszczególne izby adwokackie w liczbie proporcjonalnej do ich liczebności – w ten sposób liczba członków była zmiana, a miały większą przewagę duże izby – takie jaka warszawska, krakowska lub lwowska. W obecnej sytuacji NRA składała się z 12 członków powołanych przez Prezydenta RP, po 3 przedstawicielach każdej z izb adwokackich wybieranych przez ich walne zgromadzenie oraz z 6 członków kooptowanych mających siedzibę w Warszawie – powołanych przez członków Rady, którzy zostali wcześniej wybrani przez Prezydenta i izby adwokackie (art. 36). Podobnie jak okręgowa rada adwokacka, NRA obejmowała swoje czynności od 1 grudnia każdego roku i na pierwszym posiedzeniu uzupełniała swój skład, na następnym zaś wybierała spośród swoich członków: prezesa, wiceprezesów, sekretarza, skarbnika oraz członków Wydziału Wykonawczego i Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, a także pierwszego rzecznika dyscyplinarnego i rzeczników dyscyplinarnych. Powoływano także Komisję Rewizyjną. Zaraz po ukonstytuowaniu się składu Rada zawiadamiała o nim ministra sprawiedliwości (art. 37).

Prezes NRA reprezentował Radę, kierował pracami Rady i Wydziału Wykonawczego oraz przewodniczył ich posiedzeniom. Zgodnie z art. 40 w skład Wydziału Wykonawczego wchodziło dziesięciu członków, w tym prezes, co najmniej jeden z wiceprezesów, sekretarz, skarbnik, przy czym co najmniej czterech członków musiało mieć siedzibę urzędowania w m.st. Warszawie. Sam Wydział Wykonawczy był organem wykonawczym NRA. Do jego zakresu działań należało (art. 39):

– rozstrzyganie odwołań od uchwał rad adwokackich,
– zarząd majątkiem samorządu adwokackiego,

– rozstrzyganie spraw przekazanych mu przez NRA,
– przygotowywanie i przedwstępne rozpatrywanie spraw podlegających rozstrzyganiu przez NRA w pełnym składzie.

Do ważności uchwał NRA wymagana była obecność oprócz przewodniczącego prezesa co najmniej 15 jej członków, natomiast z Wydziału Wykonawczego co najmniej 5 członków. Uchwały zapadały zwykłą większością głosów, przy czym w razie równości głosów przeważał głos przewodniczącego. Każda uchwała dotycząca bezpośrednio praw jednostki powinna mieć uzasadnienie faktyczne i prawne (art. 41). Uchwały NRA nie podlegały zaskarżeniu, a Rada podawała izbom do wiadomości i stosowania uchwały zawierające ogólne wskazania (art. 42). Jeżeli NRA dostrzegła, że dany organ izby wykraczał przeciwko prawu bądź też przez swoje działania lub zaniedbania naruszał dobro publiczne, miała prawo uchylić sprzeczną z prawem uchwałę i w miarę potrzeby podejmowała środki zaradcze celem obrony zagrożonego dobra publicznego (art. 43).

Tak jak w przypadku izb, ustawa ustanowiła Komisję Rewizyjną przy NRA, do której należała kontrola działalności finansowej i gospodarczej Wydziału Wykonawczego NRA, w szczególności: badanie zamknięć rachunkowych co do zgodności z księgami, dowodami i stanem faktycznym oraz składanie NRA rocznego sprawozdania i wniosków w sprawie udzielania absolutorium dla Wydziału Wykonawczego (art. 45). Kadencja Komisji trwała jeden rok. Komisja składała się co mniej z trzech członków oraz dwóch zastępców.

Drugim – obok NRA – organem nadrzędnym adwokatury z mocy samego prawa stała się Izba ds. Adwokatury w ramach Sądu Najwyższego. Składała się z 12 sędziów powołanych przez Kolegium Administracyjne Sądu Najwyższego i z 8 adwokatów powoływanych przez NRA (art. 47 ust. 1 i 2) na okres jednego roku. Izba ds. Adwokatury orzekała w składzie pięciu członków, w tym trzech sędziów wyznaczonych przez przewodniczącego Izby i dwóch adwokatów wyznaczonych przez Prezesa NSA w sprawach dyscyplinarnych oraz jako instancja odwoławcza w sprawach: odmowy wpisu albo skreślenia z listy

adwokatów/aplikantów czy o uznanie adwokata za trwale niezdolnego do wykonywania zawodu. W pełnym składzie Izba powołana była do wykładni przepisów ustawy o adwokaturze.

Warunki przyjęcia do adwokatury pozostały w przeważającej mierze takie same jak w przypadku przepisów wcześniejszych. Zasadnicza zmiana dotyczyła natomiast zasad przygotowania do zawodu, ponieważ przywrócono aplikację sądową. Aplikacja adwokacka była zorganizowana następująco: najpierw 2-letnia aplikacja sądowa zakończona egzaminem, potem zaś dalsza, co najmniej 2-letnia aplikacja adwokacka zakończona również egzaminem końcowym. Sama aplikacja adwokacka polegała na zaznajomieniu się ze wszystkimi działami czynności adwokackich oraz z zasadami wykonywania zawodu adwokackiego (art. 96 ust. 1). Łączny czas trwania obydwu aplikacji nie mogły być krótszy niż 4 lata (art. 57 ust. 2).

Prawo patronatu w stosunku do aplikanta przyznawała rada adwokacka, przy czym patron musiał mieć co najmniej 5 lat praktyki adwokackiej (art. 93 ust. 2). Prawo wpisu na listę adwokatów bez aplikacji przysługiwało profesorom i docentom nauk prawnych, sędziom Naczelnego Sądu Administracyjnego, a po 3 latach wykonywania zawodu – sędziom i prokuratorom, referendarskim urzędnikom Prokuratorii Generalnej oraz zatrudnionym przy pracach ustawodawczych urzędnikom Rady Ministrów, Ministerstwa Sprawiedliwości, Sejmu i Senatu (art. 58–59).

W kwestii praw i obowiązków adwokackich szerzej niż dotychczas ujęto zakres działań, jakie mógł podejmować adwokat, zawód adwokata bowiem polegał na udzielaniu pomocy prawnej, a w szczególności na obronie i zastępstwie stron w ramach obowiązujących przepisów przed wszystkimi sądami oraz komisjami dyscyplinarnymi, urzędami i instytucjami prawa publicznego, udzielaniu porad prawnych i opracowaniu aktów prawnych. Poza tym adwokaci mogli być powoływani do wykonywania czynności sprawowanych pod nadzorem władz sądowych (art. 68 ust. 1). Ustawa gwarantowała wolność słowa w trakcie wykonywania zawodu (art. 77) przy zapewnieniu obowiązku zachowania

tajemnicy wiadomości udzielonych z tytułu wykonywania zawodu (art. 71). Wprowadzonym *novum* był enumeratywnie wyliczony zakres stanowisk, z którymi nie wolno było łączyć wykonywania zawodu adwokata (art. 82), w tym: funkcjonariusz publiczny, sędzia, prokurator, żołnierz zawodowy w służbie czynnej, notariusz, asesor i pracownik notarialny, pracownik samorządowy, pracownik kancelarii pisarza hipotecznego.

Okręgowa rada adwokacka dokonywała skreślenia adwokata z listy wskutek jego śmierci, zgłoszenia wystąpienia, utraty obywatelstwa polskiego, utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych lub prawa wykonywania zawodu, odmowy złożenia ślubowania, nieuiszczenia w wyznaczonym terminie opłaty wpisowej bez usprawiedliwionej przyczyny, wpisu na listę adwokatów innej izby, objęcia lub nieopuszczenia innego stanowiska, którego nie wolno łączyć z zawodem adwokata, orzeczenia o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu oraz wyroku dyscyplinarnego orzekającego wydalenie z adwokatury lub pozbawienie prawa wykonywania zawodu adwokata (art. 87 ust. 1).

Istotnym zmianom uległy przepisy o postępowaniu dyscyplinarnym. Zgodnie z art. 109 rozszerzono katalog kar dyscyplinarnych, do których nowa ustawa zaliczyła: upomnienie, naganę, zawieszenie w czynnościach zawodowych na okres od 3 miesięcy do 2 lat (dotychczas bez określenia minimum – tylko do jednego roku), nieznaną dotąd karę pozbawienie praw wykonywania zawodu adwokata na okres od lat 2 do 10 i zamiast kary skreślenia z listy adwokatów – karę wydalenia z adwokatury. Obok kary nagany sąd mógł orzec dodatkowo utratę prawa patronatu na czas do lat 5 lub grzywnę albo obie kary łącznie, przy czym kara nagany pociągała ze sobą utratę prawa wybieralności do organów samorządu adwokackiego na okres 3 lat od uprawomocnienia się wyroku. Obok kary zawieszenia w czynnościach zawodowych można było orzec dodatkowo karę prawa patronatu do lat 10, przy czym kara ta pociągała za sobą utratę prawa udziału w walnym zgromadzeniu izby w ciągu 5 lat od daty upływu okresu zawieszenia. Kara pozbawienia prawa wykonywania zawodu pociągała za sobą skreślenie z listy oraz utratę wszelkich praw wynikających z tytuły przynależności do

adwokatury. W stosunku do aplikantów adwokackich nie orzekano kary pozbawienia prawa wykonywania zawodu ani kar dodatkowych, natomiast można było orzec dodatkowo przedłużenie aplikacji: obok kary nagany na czas od miesiąca do 6 miesięcy oraz obok kary zawieszenia w czynnościach na okres od 3 miesięcy do 2 lat[180].

Sądami dyscyplinarnymi zgodnie z art. 114 były odtąd: sąd dyscyplinarny izby adwokackiej, Wyższy Sąd Dyscyplinarny (zamiast wcześniejszego Sądu Dyscyplinarnego Odwoławczego przy NRA) oraz Izba ds. Adwokatury przy Sądzie Najwyższym (zamiast Senatu Dyscyplinarnego przy Sądzie Najwyższym). Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej (art. 115 ust. 1) rozpoznawał wszystkie sprawy jako pierwsza instancja poza przypadkami zastrzeżonymi w przepisach ustawy do właściwości innych sądów. Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpoznawał jako pierwsza instancja sprawy członków organów ustawowych izb adwokackich, jako instancja druga (ostatnia) – sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb poza sprawami przewidzianymi do rozpoznawania przez Izbę ds. Adwokatury przy Sądzie Najwyższym. Izba ds. Adwokatury przy Sądzie Najwyższym rozpoznawała jako instancja pierwsza i zarazem ostatnia sprawy członków NRA i Naczelnej Komisji Rewizyjnej, sprawy o wniesienie kasacji lekkomyślnie lub w celu działania na zwłokę wszczęte z inicjatywy Sądu Najwyższego, a jako druga instancja (ostatnia) – sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny oraz sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb, jeżeli w nich oskarżał lub wniosek odwoławczy wniósł prokurator (art. 115 ust. 1). Sądy dyscyplinarne izb orzekały w składzie trzech członków, zaś Wyższy Sąd Dyscyplinarny i Izba ds. Adwokatury przy Sądzie Najwyższym w składzie pięciu członków (art. 117).

W miejsce dotychczasowego „nadzoru państwowego" ministrowi sprawiedliwości przysługiwał w stosunku do organów adwokatury „nadzór

[180] J. Nowodworski, *O odpowiedzialności dyscyplinarnej w nowej ustawie o ustroju adwokatury*, „Palestra" 1938, nr 3, s. 197–198.

rządowy". Zgodnie z art. 55 minister sprawiedliwości w stosunku do organów samorządu adwokackiego miał te same uprawnienia nadzorcze jak NRA. Ponadto w ramach nadzoru minister miał prawo do uchylania sprzecznych z prawem uchwał organów samorządu oraz rozwiązania poszczególnych okręgowych rad adwokackich lub NRA. NRA miała także przesyłać do wiadomości ministra sprawiedliwości protokoły walnych zgromadzeń, sprawozdania roczne i protokoły posiedzeń Rady Naczelnej, jak również sprawozdania roczne rad okręgowych oraz regulaminy organów samorządu adwokackiego (art. 56).

Ustawa dawała też ministrowi sprawiedliwości prawo do zamykania list adwokatów i aplikantów adwokackich. Kres walki o dostęp do adwokatury miało przynieść już rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 4 czerwca 1938 r. zarządzające zamknięcie list adwokatów i aplikantów adwokackich we wszystkich okręgach izb adwokackich do 31 grudnia 1945 r. Zamknięcie list nie miało jednak charakteru absolutnego, gdyż na podstawie art. 66 ust. 3 minister sprawiedliwości po zarządzeniu zamknięcia list mógł zezwolić na wpisanie na nią ograniczonej liczby adwokatów lub aplikantów adwokackich w określonych terminach i oznaczonych miejscowościach. Ponadto w myśl art. 66 ust. 6 gdyby minister sprawiedliwości nie skorzystał ze swoich uprawnień, NRA przyznane zostało prawo udzielenia w sytuacjach wyjątkowych radzie adwokackiej zezwolenia na wpis danej osoby na listę zamkniętą[181].

2.2. Adwokatura w czasach II wojny światowej

Wskutek ataku Rzeczy Niemieckiej na państwo polskie w 1939 r. do Rzeszy zostały wcielone następujące tereny: Prusy Zachodnie, całe Poznańskie, Śląsk oraz okręg ciechanowski, zaś z pozostałych ziem utworzono Generalne Gubernatorstwo składające się początkowo z czterech dystryktów: krakowskiego, lubelskiego, radomskiego i warszawskiego, a 2 lata później (od 1 sierpnia 1941 r.) włączono jeszcze jeden dystrykt galicyjski ze stolicą we Lwowie. Tereny te

[181] S. Janczewski, *Adwokatura międzywojenna*…, s. 34.

poddane zostały szczególnej presji germanizacyjnej. Niemcy rozpoczęli akcję deportacyjną Polaków, co łączyło się jednocześnie z masową konfiskatą mienia, aresztowaniami oraz okrutnymi egzekucjami.

Niemcy zdawali sobie sprawę, że walka z tak wielkim narodem jak naród polski nie będzie łatwa. Wiedzieli również, że aby zniszczyć naród, należy przede wszystkim zniszczyć jego inteligencję. Adwokatura stanowiła ważny element inteligencji okresu międzywojennego. W szeregach adwokatury byli wybitni politycy, działacze społeczni, ludzie nauki, publicyści, wielu prawników nie tylko skupionych na pracy zawodowej, lecz wykazujących świadomą postawę patriotyczną[182].

Podobnie tragicznie przedstawiała się sprawa na terenach wschodnich wcielonych we wrześniu 1939 r. do Związku Radzieckiego. Sowieci od pierwszej chwili starali się niszczyć wszystko co polskie. Dotyczyło to struktur państwowych, gospodarczych, społecznych, religijnych, politycznych i zawodowych. Łączyło się z masowymi deportacjami Polaków na wschód. Komuniści od pierwszej chwili zaczęli brutalnie wprowadzać swój „porządek", którego efektem było zubożenie społeczeństwa. Sowietyzacja życia uderzyła też w środowisko adwokackie. Przestały działać polskie sądy, wprowadzono radzieckie ustawodawstwo, rozwiązano polskie prokuratury. Wszystko, co z takim trudem zorganizowały polskie władze, było konsekwentnie niszczone. Tragedia tych terenów pogłębiła się jeszcze, gdy w 1941 r. wkroczyli tu Niemcy, a zamiast NKWD gestapo. W miejsce sowieckich obozów pracy zaczęły działać obozy koncentracyjne. W 1944 r. znowu wrócili na te tereny sowieci i wszystko zaczęło się od początku[183].

Adwokaci polscy, którym przypadło pracować, żyć i działać na terenie Rzeszy hitlerowskiej, odważnie występowali w obronie praw mniejszości polskiej

[182] Z. Krzemiński, *Adwokatura polska w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, „Palestra" 1976, nr 2, s. 3.

[183] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 139.

uciskanej przez reżim hitlerowski[184]. W latach wojny stanowiącej zaprzeczenie wszystkich istniejących praw nie zaprzestali działalności zawodowej i pozostawali wierni swemu powołaniu, tradycji adwokatury i przywiązaniu do wolności i sprawiedliwości.

Samorząd adwokacki spełniał w czasie wojny ważną rolę w życiu adwokatury polskiej. Skupiając w swoich szeregach najlepszych i powszechnie szanowanych adwokatów, był rzeczywistym przedstawicielem środowiska adwokackiego. Godnie przewodniczył adwokaturze oraz bronił jej słusznych postulatów. Jej członków można było spotkać we wszystkich formacjach ruchu oporu, we wszystkich ugrupowaniach politycznych – wszędzie tam, gdzie toczyła się walka o prawo do istnienia narodu w sensie biologicznym i politycznym[185].

NRA wznowiła swoją działalność natychmiast po zakończeniu działań wojennych, Prezesem NRA został adwokat L. Domański. Niemcy zdawali sobie sprawę z tego, że samodzielnie działający samorząd adwokacki stanie się ośrodkiem życia patriotycznego, dlatego też szybko zdecydowali się na jego rozwiązanie. Stało się to już 14 grudnia 1939 r., kiedy zarządzeniem niemieckich władz okupacyjnych rozwiązano NRA. Uprzedzając działania okupanta, adwokaci: Bolesław Bielawski, Leon Nowodworski oraz Bohdan Suligowski powołali w listopadzie 1939 r. Tajny Komitet Adwokacki, który następnie w styczniu 1941 r. przekształcił się w Tajną Naczelną Radę Adwokacką. W jej skład weszli: B. Bielawski jako prezes, F. Zadrowski jako wiceprezes oraz członkowie: W. Bayer, J. Gadomski, J. Nowodworski, S. Peszyński i B. Suligowski[186].

Tajna Naczelna Rada Adwokacka kierowała ruchem oporu polskiej adwokatury przeciwko hitlerowskiemu okupantowi. Podstawowym jej zadaniem było kierowanie i nadzorowanie podziemnego samorządu adwokackiego.

---

[184] Por. szerzej: W. Bayer, *Adwokatura polska podczas okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, „Palestra" 1988, nr 11-12, s. 75-87.

[185] Z. Krzemiński, *Adwokatura polska*…, s. 4.

[186] W. Bayer, *Samorząd adwokacki w dobie walki z okupacją hitlerowską (Przyczynki do dziejów adwokatury polskiej w latach 1939–1945)*, „Palestra" 1968, nr 11, s. 36.

Podejmowała ona decyzje w zasadniczych sprawach dotyczących adwokatury w okresie okupacji, w szczególności miała na celu pogłębienie i rozszerzenie działań w ramach walki cywilnej adwokatów z administracją niemiecką. Od tamtej chwili tajny samorząd stał się ośrodkiem patriotycznej działalności adwokatury. Na początek powołano tajne rady adwokackie w Warszawie i Krakowie, a później we Lwowie. Działalność tajnego samorządu przebiegała w trudnych warunkach narastającego terroru stosowanego wobec całego społeczeństwa. Wszystkie zebrania miały charakter konspiracyjny i odbywały się w prywatnych mieszkaniach adwokatów[187].

Wraz ze wznowieniem tajnej działalności NRA podjęła na nowo działalność Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie z dziekanem adwokatem L. Nowodworskim, jednak tylko do czasu jej zdelegalizowania przez gubernatora dystryktu warszawskiego w styczniu 1940 r. Komisarzem ds. reorganizacji adwokatury warszawskiej wyznaczonym przez Niemców został warszawski adwokat niemieckiego pochodzenia, dr E.W. von Wendorff. Powołał on do życia tzw. *Beirat*[188] – ciało reprezentatywne, którego działalność sprowadzała się wyłącznie do wydawania opinii, podczas gdy decyzje ostatecznie wydawał komisarz. Do Rady tej komisarz powołał członków Prezydium rozwiązanej NRA i niektórych członków Warszawskiej Rady[189].

Na początku 1940 r. komisarz Wendorff na polecenie władz okupacyjnych postanowił pozbawić prawa wykonywania zawodu adwokatów pochodzenia żydowskiego. Zwołując w lutym 1940 r. *Beirat*, zażądał, aby Rada zaakceptowała jego decyzję. Tymczasem Rada w sposób stanowczy zagłosowała przeciwko. Spośród 17 obecnych przeważająca większość (14 osób) wypowiedziała się negatywnie. Taka postawa miała swoje konsekwencje – wszyscy adwokaci, którzy głosowali przeciwko uchwale, zostali skreśleni z listy adwokatów, co pozbawiło ich możliwości wykonywania zawodu. Kolejne akty represyjne w postaci zarządzenia o weryfikacji wszystkich adwokatów pochodzenia żydowskiego oraz

[187] Z. Krzemiński, *Adwokatura polska*…, s. 5.

[188] Por szerzej: W. Bayer, *op. cit.*, s. 41–46.

[189] J. Gadomski, *Kartka ze wspomnień adwokata z lat 1939–1944*, „Palestra" 1975, nr 3, s. 6.

tych, którzy wydawali się okupantowi podejrzani politycznie, ostatecznie doprowadziły do sytuacji, gdy w całym okręgu warszawskim zostało 571 adwokatów. Do tej liczby należy doliczyć 268 osób wpisanych już po rozpoczęciu okupacji, co daje łącznie 839 adwokatów wobec liczby 2229 adwokatów, który byli członkami izby bezpośrednio przed wojną[190].

Pod koniec 1940 r. zarządzeniem Wydziału Sprawiedliwości powołana została komisaryczna władza Rady Adwokackiej w Warszawie. Jej dziekanem został adwokat E. Gruber. Adwokaci warszawscy nie mieli zastrzeżeń co do podejmowanych działań tej władzy komisarycznej, jednak rzeczą oczywistą była konieczność powołania władzy konspiracyjnej. Już w pierwszych dniach października 1939 r. zalążkiem działań tajnej rady adwokatów stało się konspiracyjna aktywność zespołu trzech adwokatów: E. Ersta, M. Rudzińskiego oraz B. Suligowskiego. Potem do akcji przestąpił również W. Tyrchowski. W ciągu 5 miesięcy istnienia zespół kierował poufnie organizacją pomocy materialnej dla rodzin adwokackich[191].

W marcu 1940 r. zawiązała się „Konspiracyjna grupa adwokatów warszawskich" licząca sześciu uczestników pod przewodnictwem S. Peszyńskiego. Na mocy zarządzenia Tajnej Naczelnej Rady Adwokackiej w 1941 r. zmieniono nazwę Grupy na Tajną Radę Adwokacką w Warszawie. Kierowała ona działalnością warszawskiej adwokatury. Dziekanem został adwokat B. Suligowski. Z zachowaniem pełnej konspiracji Rada zajęła się przede wszystkim opracowaniem zasad określających stosunek do władz okupacyjnych. W ramach tych zasad stwierdzono kategorycznie, że adwokatom polskim nie wolno odwoływać się od prawomocnych orzeczeń sądów polskich do sądów niemieckich w ramach trybu nadzoru. W szerokim zakresie prowadzona była również akacja samopomocy koleżeńskiej dotycząca nie tylko pomocy materialnej dla samych adwokatów, ale i ich rodzin. W 1941 r. uruchomiono także tajne szkolenie aplikantów adwokackich. Wielkich echem w środowisku adwokatury

[190] A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *op. cit.*, s. 142.

[191] W. Bayer, *op. cit.*, s. 48.

odbyło się uroczyste ślubowanie adwokatów, które miało miejsce w sierpniu 1943 r. w budynku Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Rada Warszawska podejmowała działalność do 1 sierpnia 1944 r.

Po zajęciu Krakowa przez wojska niemieckie działania podjęła Okręgowa Rada Adwokacka w Krakowie pod przewodnictwem dziekana adwokata dr S. Rowińskiego. Już w końcu 1939 r. została ona formalnie rozwiązana, a doczasowy dziekan został powołany na stanowisko Komisarycznego Kierownika i Zarządcy Izby Adwokackiej w Krakowie. W styczniu 1941 r. Tajna Naczelna Rada Adwokacka powołała do działalności Tajną Śląsko-Krakowską Radę Adwokacką z siedzibą w Krakowie. Dziekanem został adwokat dr K. Stach. Jej zakres terytorialny był o wiele szerszy, gdyż obejmował tereny izby krakowskiej i śląskiej. Miejsce działalności też było ciężkie, ponieważ Śląsk formalnie znajdował się w III Rzeszy, a w Krakowie mieszkał generalny gubernator H. Frank. W sprawie adwokatów pochodzenia żydowskiego Rada zajmowała wyraźne stanowisko w kwestii zachowania przedwojennego *status quo* – umożliwienia dalszego wykonywania zawodu. Ponadto Rada szkoliła konspiracyjnie aplikantów oraz przeprowadziła egzamin zawodowy. Działała do czasu wyzwolenia Krakowa przez wojska radzieckie 18 stycznia 1945 r., kiedy to uchwalono podporządkowanie jej radzie krakowskiej[192].

Na wschodzie zaś zorganizowanie tajnego samorządu nie było możliwe, dopóki panowali tam sowieci. Sytuacja uległa zmianie dopiero po zajęciu tych terenów przez wojska niemieckie w 1941 r. Wówczas zorganizowano Tajną Radę Adwokacką we Lwowie. Niestety nie udało się zorganizować tajnego samorządu adwokackiego w Wilnie.

Tragiczna sytuacja panowała na terenach wcielonych do Rzeszy. Rady adwokackie przestały tam działać, zaś adwokaci narodowości polskiej nie mogli wykonywać swojego zawodu. Wysiedlenia, aresztowania, zsyłki do obozów koncentracyjnych – to była tutaj codzienna rzeczywistość. Adwokatura została na

[192] *Ibidem*, s. 38.

tych terenach w sposób okrutny zdziesiątkowana, co wykluczało możliwość zorganizowania tajnego samorządu.

Już na początku wojny za solidarność okazaną kolegom pochodzenia żydowskiego został rozwiązany samorząd adwokacki. Na przełomie lat 1939/1940 grupa adwokatów reaktywowała Towarzystwo Opieki nad Więźniami – Patronat, które udzielało porad prawnych rodzinom prześladowanych, podejmowało interwencje u władz okupacyjnych na rzecz aresztowanych oraz organizowało w miarę możliwości obronę sądową. W ramach „patronatu" powołano liczne komisje, w których pracowali adwokaci, łącznie 22 osoby. Po rozwiązaniu „Patronatu" w 1941 r. jego działalność przejęła Rada Główna Opiekuńcza. Zrzeszonych w niej 30 adwokatów niosło pomoc prawną swym rodakom aż do 1 sierpnia 1944 r. – do dnia wybuchu powstania warszawskiego. Polityka władz okupacyjnych wobec inteligencji polskiej, znane okupantowi związki adwokatury z tradycją i dziejami narodowymi, a także jej udział w pracach podziemia politycznego i wojskowego sprawiły, że straty zadane przez wojnę były w adwokaturze szczególnie wysokie[193].

Zorganizowana pomoc ludności żydowskiej uzyskała najpełniejszą formę w powołaniu przez działaczy politycznych ruchu oporu 20 października 1942 r. Rady Pomocy Żydom „Żegota". Współorganizatorem, a zarazem wiceprezesem na kraj był adwokat T. Rek, zaś jednym z czołowych przedstawicieli Rady był znany historyk okupacji Warszawy – W. Bartoszewski. Rada powołała do życia oddziały w Krakowie i Lwowie, a w wielu miejscach miała stałych delegatów[194].

Nie ma możliwości ustalenia pełnej listy nazwisk wszystkich adwokatów poległych na polach bitew, zakatowanych w czasie śledztw, rozstrzelanych czy spalonych w piecach krematoryjnych obozów koncentracyjnych. Podobnie tragicznie przedstawiała się sytuacja adwokatów i inteligencji na terenach zajętych

[193] S. Podemski, *op. cit.*, s. 11.

[194] E. Mazur, *Po prostu człowiek (Materiały dotyczące pomocy niesionej Żydom w czasie okupacji hitlerowskiej w Warszawie)*, „Palestra" 1968, nr 11/12, s. 67.

przez Armię Czerwoną. Masowe wywożenie ludności polskiej na Daleki Wschód, aresztowania, zsyłki do obozów pracy były na porządku dziennym. W momencie wybuchu II wojny światowej na listach było wpisanych w Polsce 7710 adwokatów oraz było 3607 aplikantów adwokackich - straty wyniosły 56% wśród adwokatów oraz 95% wśród aplikantów, ponieważ przeżyło 3018 adwokatów oraz 180 aplikantów adwokackich[195].

2.3. Historia adwokatury polskiej w latach 1945–1982

Odrodzona Polska powstała w nowych granicach geograficznych w nowym kształcie politycznym. Obok problemów ogólnospołecznych i prawnych adwokatura miała swoje problemy. Czas okupacji przyniósł wyniszczenie narodu, ogromne straty liczebne nie ominęły zarówno samej adwokatury, jak i sądownictwa wraz z prokuraturą. Na koniec 1946 r., a więc już po zakończeniu wojny, liczba adwokatów wynosiła 44% stanu przedwojennego, zaś liczba aplikantów adwokackich nie przekraczała wówczas 5% stanu z 1939 r. I choć ostrość tej dysproporcji łagodzi fakt, iż w okresie międzywojennym liczba adwokatów (a szczególnie liczba aplikantów adwokackich) była nadmierna w stosunku do potrzeb społeczeństwa, to jednak obecnie obserwowana liczba adwokatów nie zmieniła wysoce niekorzystnej sytuacji na początku rozwoju Polski Ludowej[196].

Równocześnie nastały problemy natury jakościowej – nowa władza musiała przeprowadzić szkolenia adwokatów stosowne do zaistniałych przemian społeczno-gospodarczo-politycznych, do zmienionego prawa. Należy zauważyć, iż całe niemal prawo cywilne materialne i procesowe zostało zmodyfikowane na potrzeby nowego ustroju. Ponadto, jak zauważa Z. Czeszejko-Sochacki w przedmowie do książki *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „przede

[195] T. Sarnowski, *Adwokatura w liczbach*, [w:] *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. Z. Krzemiński, Warszawa 1974, s. 44.

[196] Z. Czeszejko-Sochacki, *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1974, s. 4.

wszystkim trzeba było dostarczyć adwokatom zasobu tej wiedzy politycznej, jaka w nowych warunkach ustrojowych była niezbędna”[197]. Oceniając układ wzajemnych relacji między ówczesną adwokaturą a władzą, padło ciekawe stwierdzenie, iż był to rezultat kompromisu pomiędzy zasadą niezawisłości adwokatury a koniecznością kierowania i kontrolowania jej działalności przez władzę. Wśród nowych funkcjonariuszy władzy znaleźli się również adwokaci: adw. H. Świątkowski pełnił funkcję ministra sprawiedliwości, adw. E. Sommerstein był członkiem PKWN, zaś apl. adw. L. Chajn czy adw. T. Rek pełnili funkcje wiceministrów sprawiedliwości.

8 lutego 1945 r. w siedzibie Sądu Okręgowego w Warszawie odbyło się pierwsze zebranie adwokatów nazwane „Walnym Zgromadzeniem” adwokatów okręgu Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Jakkolwiek liczba uczestników była niewielka – zaledwie 19 adwokatów – to jednak zebrani uznali za konieczne powołanie tymczasowych władz izby, które miały za zadanie przygotować walne zgromadzenie. Organ ten pełnił swe funkcje do 3 kwietnia 1945 r. – do czasu powołania Tymczasowego Zarządu Izby Adwokackiej w Warszawie. W 1945 r. organy adwokatury powstały we wszystkich okręgach z wyjątkiem Dolnego Śląska, gdzie dopiero w lipcu 1946 r. powołana została rada adwokacka[198].

Nowe zmiany zapoczątkowane przez władze oznaczały gruntowną przebudowę organizacji zawodu adwokata i ustroju samorządu. Już 3 marca 1945 r. minister sprawiedliwości wydał rozporządzenie uchylające wcześniejsze rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 4 czerwca 1938 r. o zamknięciu list adwokatów i aplikantów adwokackich. 24 maja 1945 r. wydano dekret o tymczasowych przepisach uzupełniających Prawo o ustroju adwokatury. Przepisy cytowanych aktów regulowały m.in. powołanie tymczasowych władz

[197] *Ibidem.*

[198] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*, [w:] *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. Z. Krzemiński, Warszawa 1974, s. 12.

adwokatury, założenie nowych list adwokackich, weryfikację adwokatów – mimo formalnego obowiązywania ustawy z dnia 4 maja 1938 r.[199].

Dekret ten nowelizował dotychczasową ustawę, zmierzając w prosty sposób do podporządkowania samorządu adwokackiego nowej władzy, formalnie przyznawał bowiem ministrowi sprawiedliwości prawo do swobodnego określenia składu osobowego i liczebnego tymczasowych organów adwokatury – tak obsadzono pierwszy skład NRA, rad okręgowych, komisji rewizyjnych oraz sądów dyscyplinarnych. W konsekwencji ograniczono kompetencje samorządu oraz umożliwiono ministrowi podejmowanie decyzji w sprawie wpisów na listy adwokatów i aplikantów. Wprowadzono dopuszczalność łączenia z zawodem adwokata stanowiska funkcjonariusza w służbie państwowej lub samorządowej, ale bez prawa wykonywania zawodu[200].

Kształtowaniu składu adwokatury miały służyć powołane na mocy dekretu komisje weryfikacyjne, które ustanowiono przy każdej z izb adwokackich. Orzekały one w składzie trzyosobowym, składały się one z delegata ministra sprawiedliwości – jako przewodniczącego składu orzekającego, adwokata delegowanego z okręgowej rady adwokackiej i delegata prezesa właściwego sądu apelacyjnego. Drugą, odwoławcza instancja w postepowaniu weryfikacyjnym była Naczelna Komisja Weryfikacyjna, która orzekała w składzie pięcioosobowym: złożonym z Pierwszego Prezesa SN, dwóch delegatów NRA oraz dwóch delegatów ministra sprawiedliwości. Weryfikacji podlegali wszyscy adwokaci funkcjonujący przed 1 września 1939 r. oraz w okresie okupacji niemieckiej, zaś przedmiotem weryfikacji było „ustalenie zachowania adwokata, zwłaszcza w okresie okupacji niemieckiej", oraz czy zachowanie to „było nienaganne pod względem obywatelskim, społecznym i zawodowym". Przedmiotem badań była szeroko rozumiana nielojalność obywatelska i zawodowa; kwestionariusz weryfikujący zawierał 11 szczegółowych pytań, dot. m.in. wpisania na niepolska listę narodowościowa, występowania przez sądami niemieckimi, pełnienia funkcji

[199] Cz. Jaworski, *Refleksje jubileuszowe*, „Palestra" 1993, nr 12, s. 11.

[200] A. Redzik, T. Kotliński, *Historia adwokatury*, Warszawa 2014, s. 308.

administracyjnych z ramienia władzy niemieckiej w gettach czy zajęcia pobocznego w czasie wolny. Koniec pierwszej weryfikacji w sensie prawnym wyznaczała data wejścia w życie ustawy o ustroju adwokatury z 1950 r. Dane końcowe wskazują, iż weryfikacji poddano łącznie nie mniej niż kilkuset adwokatów, nie mniej niż 500 osób [201].

Nowe przepisy miały na celu uzupełnienia luki organizacyjnej spowodowanej wyniszczeniem społeczeństwa w czasie wojny. W tym czasie występowały również braki kadrowe w niektórych ośrodkach sadowych – np. na terenie Ziem Odzyskanych. Wielu adwokatów zmieniło zawód, przechodząc do sądownictwa oraz prokuratury, bardzo często również na funkcje kierownicze – zgłaszając się do pracy w legislatywie czy też organach administracji państwowej. Ostatecznie w celu zapewnienia odpowiedniego grona osób stanowiących wymiar sprawiedliwości minister sprawiedliwości wydał dekret z 22 stycznia 1946 r. o wyjątkowym dopuszczeniu do obejmowania stanowisk sędziowskich, prokuratorskich i notarialnych oraz wpisaniu na listę adwokatów. Dekret ten zawierał również upoważnienie dla ministra sprawiedliwości do zwalniania z aplikacji sądowej i adwokackiej oraz egzaminu adwokackiego osób posiadających wykształcenie prawnicze, które z uwagi na kwalifikacje osobiste oraz dotychczasową działalność naukową lub zawodową dawały rękojmię należytego wykonywania zawodu adwokata[202].

Była to próba zmierzająca do rozmieszczenia adwokatów w zależności od zapotrzebowania ludności na pomoc prawną. Jednak minister sprawiedliwości korzystał z tego uprawienia tylko w nielicznych i koniecznych wypadkach, wobec czego osiedlanie się adwokatów było bezplanowe. W tych warunkach stało się koniecznością wydanie przez ministra sprawiedliwości rozporządzenia, na mocy którego zamknięte zostały listy adwokackie na niektóre tereny sądów

[201] M. Zaborski, *Pierwsza weryfikacja adwokatów w Polsce Ludowej (1945-1950),* „Palestra" 2015, nr 11-12, s. 200.

[202] F. Sadurski, *Adwokatura polska w latach 1945- 1988*, „Palestra" 1988, nr 11-12, s. 90.

apelacyjnych i sądów okręgowych[203]. Z drugiej jednak strony we wskazany sposób Ministerstwo Sprawiedliwości mogło prowadzić wobec samorządu adwokackiego i samej adwokatury swoistą politykę kadrową, gdyż przepisy dekretu doprowadziły do wpisania na listę adwokatów wielu osób związanych z aparatem państwowym, w tym byłych stalinowskich sędziów i prokuratorów wojskowych[204].

Kolejne powojenne akty prawne aż do 1950 r. nie wnosiły istotnych zmian do działalności samorządu adwokackiego, gdyż miały one charakter porządkowy bądź też dotyczyły ustawodawstwa dzielnicowego – dekret z 26 sierpnia 1946 r. oraz rozporządzenie Rady Ministrów z 5 grudnia 1946 r., zaś rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 5 lutego 1948 r. zamknięto listę adwokatów. To ostatnie rozporządzenie o zamknięciu list adwokackich było niezrozumiałe, gdyż według oficjalnego stanowiska Ministerstwa to właśnie sanacyjne prawo adwokackie utrudniało dostęp do adwokatury.

Ponadto do 1950 r. została zawieszona działalność samorządu zawodowego adwokatów, natomiast samorząd pochodzący z nominacji ograniczono szerokimi uprawnieniami ministra sprawiedliwości. Do dyspozycji władzy zastrzeżono decyzje w prawie wszystkich najważniejszych sprawach – wymagania kwalifikacyjne, wpisy, skład organów. Również walne zgromadzenia nie mogły wykonywać swoich podstawowych funkcji. Te wszystkie ograniczenia dawały podstawy do wniosku o zawieszenie działalności samorządu adwokackiego, przy czym rola samorządu sprowadzała się do funkcji opiniodawczo-reprezentacyjnej[205].

Stan liczbowy adwokatury według danych na 1 stycznia 1950 r. wynosił 3400 adwokatów wykonujących zawód i 350 aplikantów. Dokładnie 6 lat później, według stanu na 1 stycznia 1956 r., było już 4976 adwokatów i 284 aplikantów

[203] T. Sarnowski, *Adwokatura w liczbach*, [w:] *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. Z. Krzemiński, Warszawa 1974, s. 45.

[204] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 309.

[205] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 16.

adwokackich. Można było zaobserwować poważną tendencję wzrostową, by według stanu na 1 stycznia 1960 r. było 5665 adwokatów i 374 aplikantów adwokackich. Po zmianach wynikających z ustawy o ustroju adwokatury z 19 grudnia 1963 r. stan liczebny adwokatów na 1 stycznia 1969 r. wynosił 4059 adwokatów zatrudnionych w zespołach adwokackich, 1221 radców prawnych, 485 wykonujących zawód indywidualnie – łącznie 5765 adwokatów, z czego najliczniejszą grupę członków zespołów adwokackich stanowili adwokaci w wieku 51–60 lat[206].

Trzeba jednak obiektywnie stwierdzić, że działające w tamtym czasie organy adwokatury podejmowały intensywne wysiłki w celu zarówno wyłonienia organów w drodze wyborów, jak i możliwie szybkiego stworzenia ustawodawstwa o adwokaturze. Już na pierwszym posiedzeniu NRA uchwaliła rezolucję, w której stwierdziła, iż jednym z pierwszych zadań Rady będzie dążenie do wprowadzenia w drodze wyborów pełnego samorządu zawodowego. Ponadto w ramach NRA wyłoniono komisję mającą na celu opracowanie projektu nowych przepisów o adwokaturze[207].

Gruntowne zmiany zaszły w 1950 r., kiedy to odbyła się istotna reforma organów administracji państwowej z jednoczesnym nowym podziałem administracyjnym (w wyniku reformy powstało 19 województw), dokonano reorganizacji sądownictwa przez całkowitą synchronizację terytorialną z podziałem administracyjnym kraju, prokuratura została oparta na identycznym jak sądownictwo układzie terytorialnym. Przeprowadzono także reformę procedery karnej i cywilnej. Zmiany objęły adwokaturę, ponieważ 27 czerwca 1950 r. uchwalona została ustawa o ustroju adwokatury[208], a w celu jej wykonania wydane zostały akty wykonawcze dotyczące zespołów adwokackich, postępowania dyscyplinarnego oraz zasad wynagrodzenia. Organizacja samorządu dostosowana została do nowego podziału administracyjnego kraju – powstało 17

[206] T. Sarnowski, *op. cit.*, s. 44–50.

[207] *Ibidem*, s. 17.

[208] Ustawa z 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury, (Dz.U. z 1950 r., nr 30, poz. 275).

izb adwokackich[209]: Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Kielce, Koszalin, Kraków, Lublin, Łódź, Olsztyn, Opole, Poznań, Rzeszów, Szczecin, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra[210].

Niestety nowa ustawa nie wykazywała należytej konsekwencji w rozwiązaniu spraw adwokatury, a zwłaszcza w kwestii samorządności tego środowiska. Jak wynikało z uzasadnienia ustawy, głównym jej założeniem było zerwanie z koncepcja adwokatury jako wolnego zawodu. Autorzy projektu uznali bowiem adwokaturę za twór systemu burżuazyjno-liberalnego, a wiec nieprzydatnego do obecnych czasów Polski Ludowej[211].

Stanowiła ona, że adwokaturę tworzy ogół adwokatów i aplikantów adwokackich, zaś przy określeniu zadań adwokatury wskazywała, iż współdziała ona z sądami i innymi władzami w ochronie porządku prawnego Polski Ludowej oraz powołana jest do udzielania pomocy prawnej zgodnie z prawem i interesem mas pracujących. Do zadań adwokata zaliczano udzielanie pomocy prawnej, w szczególności obronę i zastępstwo przed sądami i urzędami, udzielanie porad i opinii prawnych oraz opracowywanie aktów prawnych[212].

Ustawa z 1950 r. wiązała adwokaturę i jej członków z nowym porządkiem społecznym, zobowiązując ich jednocześnie do poszanowania tego porządku i jego utrwalania. Przy określeniu zadań adwokatury (art. 2 ustawy), wysunęła na ich czoło zagadnienia ustrojowe, stanowiąc, że adwokatura współdziała z sądami i innymi władzami w ochronie porządku prawnego Polski Ludowej i powołana jest do udzielania pomocy prawnej zgodnie z prawem i interesem mas pracujących. Na listę adwokatów mógł zostać wpisany tylko ten, kto dawał rękojmię wykonywania zawodu zgodnie z zadaniami adwokatury w PRL-u. Nowa ustawa wprowadzała

[209] Por. szerzej: E. Mazur, *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, „Palestra" 1988, nr 11-12, s. 20-41.

[210] T. Sarnowski, *op. cit.*, s. 18.

[211] F. Sadurski, *op. cit.*, s. 91.

[212] K. Biskupski, *Przyczynek do rozważań nad miejscem i rolą samorządu adwokackiego w systemie ustrojowym PRL*, „Palestra" 1967, nr 3, s. 19.

w życie tworzenie zespołów adwokackich, które miały być uspołecznioną formą wykonywania czynności adwokackich. Zauważyć ponadto należy, iż adwokaci i aplikanci adwokaccy ponosili odpowiedzialność dyscyplinarną nie tylko za naruszenie obowiązków zawodowych i zasad prawa, słuszności i godności, ale przede wszystkim z tytułu postępowania sprzecznego z interesem mas pracujących[213].

W myśl art. 4 ustawy, organami adwokatury były: NRA, Wyższa Komisja Dyscyplinarna, Komisja Rewizyjna NRA oraz organy wojewódzkich izb adwokackich. Organami izb były: walne zgromadzenie, rada oraz komisja rewizyjna. W skład Rady Naczelnej wchodzili dziekani rad adwokackich oraz wybrani przez nich dalsi członkowie. Jeśli chodzi o ustrój organów, warto zauważyć, iż ustawa z 1950 r.[214]:

- przewidywała roczną kadencję organów (art. 11),
- wyłączyła spod samorządowej kompetencji organów adwokatury sądownictwo dyscyplinarne,
- uzależniała uchwały walnego zgromadzenia w tak podstawowych kwestiach, jak wybór członków rady adwokackiej i komisji rewizyjnej, budżet i składki, od zatwierdzenia przez ministra sprawiedliwości (art. 19),
- oddała decyzje w sprawie warunków kwalifikacyjnych, tj. zwolnienia od wymagań wyższych studiów prawniczych i egzaminu adwokackiego, w ręce ministra sprawiedliwości (art. 22),
- uzależniła powołanie pierwszych organów na podstawie nowej ustawy od wydania przez ministra sprawiedliwości odrębnego zarządzenia określającego tryb zorganizowania pierwszych organów adwokatury (art. 124).

Ustawa wprowadzała jako organy sadownictwa dyscyplinarnego wojewódzkie komisje dyscyplinarne, orzekające w kompletach 3 osobowych: sędziego delegowanego przez prezesa sądu apelacyjnego jako przewodniczącego,

[213] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 310.

[214] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 19.

delegata wojewódzkiej rady narodowej i delegata rady adwokackiej (art. 102). Z nominacji ministra sprawiedliwości została powołana Wyższa Komisja Dyscyplinarna. Stąd w sądownictwie dyscyplinarnym tylko adwokat znajdował się w składzie kompletu komisji dyscyplinarnej - może to świadczyć o całkowity braku zaufania nowej władzy do bezstronności i uczciwości adwokatury[215].

Wreszcie, ustawa zawierała przepisy o zespołach adwokackich[216], stanowiąc, że zawód adwokata może być wykonywany w zespole lub indywidualnie. Jednocześnie należy dodać, iż zespoły torują drogę uspołecznionym formom wykonywania zawodu. Ich zadaniem było m.in. podnoszenie poziomu ideologicznego i zawodowego członków oraz kontrola ich pracy zawodowej[217].

Mimo istnienia ustawy opartej na zasadzie samorządu zawodowego powołanie rad adwokackich w latach 1951–1953 w ośmiu izbach nastąpiło na podstawie administracyjnej decyzji ministra sprawiedliwości, a nie na podstawie istniejącej ustawy o ustroju adwokatury, której działanie zostało w tej części praktycznie zawieszone wskutek braku odpowiedniego aktu wykonawczego. Co więcej, niewprowadzenie aktów wykonawczych spowodowało, że nie odbywały się w zasadzie walne zgromadzenia izb adwokackich. Przedstawiony stan rzeczy powodował zatem liczne wystąpienia ze strony samorządu zawodowego. Zwrócić należy w szczególności uwagę na memoriał NRA z listopada 1954 r. zawierający wszechstronne naświetlenie problemów faktycznych stanu prawnego. NRA przedstawiła również ministrowi sprawiedliwości projekt nowej ustawy o ustroju adwokatury, na co z kolei Ministerstwo odpowiedziało własnym projektem. Projekty te były przedmiotem dalszych prac[218].

---

[215] A. Bąkowski A., *Regulacje prawne ustroju adwokatury*…, s. 47.

[216] Por. szerzej: W. Żywicki, *Utworzenie, rozwiązanie i likwidacja zespołu adwokackiego,* „Palestra” 1959, nr 12, s. 22-33.

[217] K. Biskupski, *Przyczynek do rozważań…,* s. 19.

[218] *Ibidem,* s. 20.

Dodać należy, iż uzyskawszy zgodę ministra sprawiedliwości, NRA podjęła 22 października 1955 r. decyzję o wydawaniu swojego biuletynu. Pierwszy numer „Biuletynu NRA" ukazał się w maju 1956 r. W zamyśle miał to być kwartalnik. W słowie wstępnym zatytułowanym *Od Redakcji* czytamy, że „już od dłuższego czasu wśród adwokatury nurtowała myśl stworzenia własnego pisma, które byłoby wyrazem potrzeb zawodu i odtwarzało jego sytuację". Według założeń NRA i Redakcji na łamach „Biuletynu NRA" miały się znaleźć enuncjacje władz naczelnych i NRA jako zasadnicze wytyczne wykonywania zawodu, a ponadto publikacje z zakresu zagadnień interesujących adwokatów.

Czyniąc dalsze wysiłki, aby zdobyć dla adwokatury pismo miesięczne, Komitet Redakcyjny uzyskał od właściwych władz zgodę na to, aby przekształcić „Biuletyn NRA" w miesięcznik pod nazwą „Palestra" – jako organ NRA. Oddając pierwszy numer pisma w nowej postaci, Komitet Redakcyjny wskazywał, iż „nawiązując do wydawanego do czasu wybuchu II Wojny Światowej przez Radę Adwokacką w Warszawie pisma pod nazwą Palestra, powrócono do tej nazwy, mającej za sobą ustaloną tradycję". Redaktorem naczelnym został adwokat S. Janczewski, a sekretarzem redakcji adwokat dr Z. Krzemiński.

Ustawa o ustroju adwokatury z 1950 r. podjęła trud dostosowania organizacji zawodowej adwokatury do nowej sytuacji społecznej. Nowe przepisy pozwalały na kolejną weryfikację wśród adwokatów. Druga weryfikacja potocznie zwana stalinowską lub kagańcową, miała charakter polityczny i typowo dyskryminacyjny; odbyła się w latach 1950- 1954. Jej zadaniem było usunięcie z adwokatury osoby wykazujące jakąkolwiek niechęć do nowej władzy lub Związku Radzieckiego[219].

Zgodnie z przepisami, każdy adwokat wpisany na listę z chwilą wejścia w życie ustawy miał przejść specjalne postępowanie weryfikacyjne, którego celem było ustalenie, czy weryfikowany jest godny wykonywania zawodu adwokata w Polsce Ludowej. Prowadzenie postępowań weryfikacyjnych należało do

[219] M. Zaborski, *Pierwsza weryfikacja adwokatów…,* s. 198.

wojewódzkich komisji weryfikacyjnych, odwołania zaś rozstrzygała Wyższa Komisja Weryfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości. Każda komisja składała się z prezesa oraz trzyosobowego zespołu orzekającego, w skład którego wchodził przynajmniej jeden adwokat. Działalność komisji weryfikacyjnych spowodowała skreślenie z list wielu wybitnych adwokatów, gdyż uznanie braku godności wiązało się w koniecznością skreślenia danego adwokata z listy i tym samym pozbawienia go prawa do wykonywania zawodu[220].

Przepis ustawy pozwalał na skreślenie adwokata z listy w przypadku stwierdzenia „braku rękojmi wykonywania zawodu adwokata w Polsce Ludowej" (art. 79 ust.1 pkt 7 ustawy). Blankietowy charakter tego przepisu pozwalał na jego stosowanie nie tylko wtedy, gdy podstawą zwolnienia był wyrok skazujący, lecz również w razie stwierdzenia „nieodpowiedniej świadomości politycznej adwokata". Chodź celem weryfikacji było przede wszystkim oczyszczenie adwokatury z „elementów niepewnych" zarówno pod względem zawodowym, jak i politycznym; to jednak działania te nie powiodły się. Prowadzona akcja w wojewódzkich komisjach weryfikacyjnych przez ludzi młodych, mało doświadczonych, doszukujących się niewiele w każdym z weryfikowanych, dała mizerny wyniki[221].

Ostatecznie dopiero 29 lutego 1956 r. minister sprawiedliwości wydał zarządzenia wykonawcze do ustawy o ustroju adwokatury z 1950 r. dotyczące przeprowadzenia wyborów do wszelkich organów adwokatury w okresie od marca do czerwca 1956 r., a następnie zatwierdził regulamin walnego zgromadzenia izb adwokackich. Zarządzenia te wprowadzały w życie ustawę i dzięki temu odbyły się na terenie całego kraju pierwsze po wojnie wybory organów adwokatury. Wyniki tych wyborów dokonanych na zwołanych w tym celu walnych zgromadzeniach wojewódzkich izb adwokackich , odbytych w atmosferze wolnej

[220] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit*., s. 311.

[221] S. Janczewski, *Pierwsza rocznica samorządu adwokatury*, „Palestra" 1957, nr 4, s. 4.

od wszelkich przymusów, wskazały, iż adwokatura pragnie mieć w swych władzach zarówno ludzi zaangażowanych politycznie, jak i bezpartyjnych.

Nurt demokratycznych przemian w adwokaturze wyrażający się w tworzeniu samorządu rozwinęła nowela do omawianej ustawy o ustroju adwokatury z 1950 r. zawarta w ustawie z 19 listopada 1956 r.[222]. Nowela uchylała uprawnienia ministra sprawiedliwości nadane mu ustawa z 1950 r., a będące podstawa administracyjnego zarządzania adwokaturą. Minister obok prawa zwierzchniego nadzoru nad adwokaturą, prawa uchylania uchwał jej organów-sprzecznych z prawem lub interesem publicznym, a także prawem ich rozwiązywania za działanie sprzeczne z prawem lub interesem publicznym, zachował jedynie prawo do rozstrzygania odwołań od odmowy wpisów na listę adwokatów i aplikantów adwokackich[223].

Przekazywała ona sądownictwo dyscyplinarne w ręce samorządu adwokatury[224]. Wprowadzono jako zupełne *novum* instytucję Zjazdu Adwokatury – jednego z czterech naczelnych organów samorządu zawodowego oprócz NRA, Wyższej Komisji Dyscyplinarnej oraz Komisji Rewizyjnej NRA – oraz określono kadencję organów adwokatury na 3 lata i ustalono tryb powołania pierwszych organów przewidzianych w tej ustawie[225]. Do zadań Zjazdu Adwokatury należało m.in. rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań NRA oraz dokonywanie wyboru niebędących dziekanami członków NRA, Komisji Rewizyjnej oraz Wyższego Sądu Dyscyplinarnego. Zjazd Adwokatury stanowili adwokaci wybrani w stosunku jeden delegat w stosunku do pięćdziesięciu członków izby. Ponadto, nowela wprowadzała wymóg odbycia aplikacji sądowej zakończonej złożeniem

[222] Ustawa z 19 listopada 1956 r. o zmianie ustawy o ustroju adwokatury, (Dz.U. z 1956 r., nr 54, poz. 248).

[223] S. Janczewski, *op. cit*., s. 7.

[224] Por. szerzej: W. Pociej, *Nowe przepisy o postępowaniu dyscyplinarnym*, „Palestra" 1959, nr 9, s. 16-18.

[225] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 21.

egzaminu sędziowskiego. Aplikacja sądowa trwała 2 lata, zaś sama aplikacja adwokacka została skrócona z 3 do 2 lat.

Kolejna nowelizacja przepisów o adwokaturze, dokonana ustawą z 5 listopada 1958 r.[226], przyniosła rozszerzenie uprawnień nadzorczych czynnika administracyjnego, wprowadzała bowiem m.in. obligatoryjność wpisu na listę adwokatów byłych sędziów i prokuratorów czy przyznawała ministrowi sprawiedliwości prawo do tymczasowego zawieszenia adwokatów w czynnościach zawodowych. Nowe przepisy wprowadzały wymóg odbycia aplikacji sądowej jako warunek wpisu na listę adwokatów, ale przede wszystkim poddawały samorząd adwokacki wszechstronnemu nadzorowi ministra sprawiedliwości. Na podstawie przyznanych mu uprawnień mógł on uchylać uchwały organów adwokatury oraz rozwiązać radę adwokacką i NRA. Otrzymał także prawo wydawania poleceń nakazujących wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec każdego adwokata lub aplikanta adwokackiego czy mógł samodzielnie zawiesić danego adwokata bądź aplikanta w wykonywaniu czynności zawodowych. Wprowadzono również kontrolę Sądu Najwyższego nad orzeczeniami dyscyplinarnymi w trybie rewizji nadzwyczajnej.

Sprawom adwokatury poświęcono dyskusję na Krajowym Zjeździe Zrzeszenia Prawników Polskich, który odbył się 24–27 maja 1959 r. W tym roku miały miejsce drugie w powojennej Polsce wybory organów adwokatury, a 24–25 października odbył się pierwszy Zjazd Adwokatury[227]. Udział w nim wzięło 124 delegatów z siedemnastu izb adwokackich, wybranych w głosowaniu tajnym na zgromadzeniach izb wojewódzkich. Dokonał on wyboru naczelnych władz adwokatury (Prezesem NRA został Franciszek Sadurski) oraz przeglądu najważniejszych jej problemów. Poświęcono wówczas uwagę sprawie zespołów adwokackich, zaakcentowano też kwestię samorządności – jej znaczenia

[226] Ustawa z 5 listopada 1958 r. o zmianie ustawy z 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury, (Dz.U. z 1958 r., nr 68, poz. 337).

[227] Odnośnie przebiegu Zjazdu, podjętych uchwał por. szerzej: Cz. Jaworski, *Najkrótsza historia poprzednich Zjazdów*, „Palestra" 1992, nr 9-10, s. 3-5.

w rozwiązywaniu spraw adwokackich i środowiska. Tu pojawiła się teza, że samorząd wynika z istoty adwokatury i jest gwarantem jej niezależności[228].

Proces nowelizacyjny przebiegający w atmosferze kontrowersji i ścierania się poglądów władz samorządowych adwokatury i resortu na temat nowego ustawodawstwa spowodował przedłużenie się prac mających przynieść zmiany. W takiej sytuacji ustawą z 22 grudnia 1962 r. przedłużono kadencję organów adwokatury do 4 lat. Zresztą i ten termin uległ potem dalszemu przedłużeniu już po wydaniu ustawy z 19 grudnia 1963 r.[229], w świetle której dotychczasowe organy adwokatury zobowiązane zostały do działania do czasu ukonstytuowania się nowych[230]. Do nowej ustawy wydano odpowiednio akty wykonawcze – rozporządzenie dotyczące zespołów adwokackich i postępowania dyscyplinarnego.

Podstawowym założeniem ustawy z 1963 r. było uspołecznienie adwokatury przez bezwzględny nakaz wykonywania zawodu adwokata w zespole adwokackim. Zespół został podniesiony przez ustawę do rangi podstawowej jednostki organizacyjnej adwokatury, zaś adwokaci wykonujący dotychczas zawód indywidualnie mieli rok na przejście do formy zespołu. Ustawa przewidywała również możliwość tworzenia społecznych biur pomocy prawnej z udziałem adwokatów. Przyjęcie ustawy poprzedziła napastliwa kampania prasowa. Nowe prawo na wstępie rozstrzygnęło, że adwokaturę stanowi ogół adwokatów i aplikantów adwokackich zorganizowanych na zasadach samorządu zawodowego, jednak samorząd ten został pozbawiony większości uprawnień i poddany szerokiemu nadzorowi ministra sprawiedliwości. Rola adwokatury została sprowadzona do ochrony porządku prawnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i udzielania pomocy zgodnie z prawem i interesem mas pracujących (art. 2)[231].

[228] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 23.

[229] Ustawa z 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1963 r., nr 57, poz. 309).

[230] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 27.

[231] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 320.

Postanowienia ustawy wskazywały znaczy regeres w stosunku do poprzedniej: zlikwidowano bowiem Zjazdy Adwokatury, ograniczono samorząd adwokacki i rozszerzono uprawnienia nadzorcze ministra sprawiedliwości. Zgodnie z art. 9 ustawy organami adwokatury zostały: NRA, Wyższy Sąd Dyscyplinarny, Komisja Rewizyjna NRA oraz organy wojewódzkich izb adwokackich i zespołów adwokackich.

Na podstawie art. 34 ust. 1 adwokaci i aplikanci adwokaccy, którzy mieli siedzibę na obrzeżach województwa, stanowili wojewódzką izbę adwokacką. Organami izby adwokackiej na podstawie art. 36 były: zgromadzenie delegatów, rada adwokacka, komisja rewizyjna i komisja dyscyplinarna. Nowe prawo zniosło bezpośredni wybór członków organów izby przez walne zgromadzenie, wprowadzając w to miejsce zgromadzenie delegatów. Był to organ stworzony przez delegatów wybieranych przez zespoły adwokackie, społeczne biura pomocy prawnej oraz adwokatów niezatrudnionych w tych instytucjach. Do podstawowych zadań zgromadzenia delegatów zgodnie z art. 38 zaliczano:

- wybór członków i zastępców członków rady adwokackiej, komisji rewizyjnej oraz komisji dyscyplinarnej,
- uchwalanie budżetu izby i ustalanie wysokości składki rocznej na potrzeby izby,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie corocznych sprawozdań z działalności rady adwokackiej,
- zatwierdzanie – po wysłuchaniu wniosków komisji rewizyjnej – zamknięć rachunkowych i udzielanie radzie adwokackiej absolutorium.

Ustawa utrzymywała domniemaną kompetencję rady adwokackiej jako organu właściwego do zakresu działania we wszystkich sprawach, których ustawa nie zastrzegała innym organom adwokatury lub organom państwowym.

Zgodnie z art. 54 NRA tworzyli wszyscy dziekani rad adwokackich oraz dziewięciu wybranych przez nich członków. Do podstawowych zadań NRA na podstawie art. 55 należało:

– reprezentowanie adwokatury,
– rozpatrywanie odwołań od uchwał rad adwokackich,
– wybór członków Wyższej Komisji Dyscyplinarnej i Komisji Rewizyjnej NRA,
– nadzór i koordynowanie działań wojewódzkich rad adwokackich,
– wykonywanie nadzoru nad szkoleniami aplikantów adwokackich,
– uchwalanie regulaminów dotyczących działalności adwokatury i jej organów,
– rozpoznawanie odwołań od uchwał rad adwokackich.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 kadencja wszystkich organów adwokatury z wyjątkiem zebrania zespołu i zgromadzenia delegatów określona została na 3 lata. Warto zauważyć, iż ustawa przyznała ministrowi sprawiedliwości prawo zawieszania w sprawowaniu funkcji członka organu adwokatury oraz zwrócenia się do właściwego organu samorządu o jego odwołanie, jeżeli uznał, że wymaga tego interes społeczny (art. 11 ust. 4).

W odróżnieniu od regulacji międzywojennych ustawa o ustroju adwokatury z 1963 r. nie zawierała rozdziału poświęconego prawom i obowiązkom adwokatów, gdyż w to miejsce wprowadzono przepisy określone pojęciem pracy zawodowej adwokata. W zasadzie jedynym prawem adwokata było zagwarantowanie mu przy wykonywaniu zawodu wolności słowa i pisma, której granice wyznaczały jednak zadania socjalistycznej adwokatury oraz przepisy prawne i rzeczowa potrzeba. W przypadków przepisów dotyczących pozycji zawodowej warto zwrócić uwagę na regulację przyznającą radzie adwokackiej prawa do określania adwokatowi siedziby wykonywania zawodu (art. 73–74). Rada ponadto mogła podjąć uchwałę o przymusowym przeniesieniu adwokata do innego zespołu lub innej miejscowości w okręgu izby, jeżeli uznała, że wymaga tego interes społeczny. Ponadto NRA z tych samych powodów mogła przenieść adwokata także do miejscowości położnej poza jego dotychczasową izbą[232].

Ustawa z 1963 r. konsekwentnie wprowadzała uspołecznione zasady świadczenia usług prawnych przez adwokatów poprzez bezwzględny obowiązek

[232] *Ibidem*, s. 321.

przynależności do zespołów adwokackich oraz wyeliminowanie możliwości prowadzenia kancelarii indywidualnie. Według przepisów ustawy (art. 17 ust. 1) pomoc prawną mogły świadczyć jedynie zespoły adwokackie, nie za tworzący je adwokaci. Umowę z klientem o prowadzenie sprawy zawierał w imieniu zespołu jego kierownik, a sama zapłata wynagrodzenia następowała na rzecz zespołu – adwokatowi przysługiwał jedynie udział w tym dochodzie. Adwokat nie mógł też bez zgody kierownika zespołu wypowiedzieć udzielonego mu pełnomocnictwa; zgoda kierownika wymagana była również w każdym przypadku substytucji innemu adwokatowi lub aplikantowi[233].

Zgodnie z rozporządzeniem ministra sprawiedliwości[234] każdy członek zespołu adwokackiego w trakcie realizacji powierzonych zespołom zadań miał obowiązek stosowania się do zarządzeń kierownika zespołu, podnoszenia wiedzy zespołu, współpracy w procesie kształcenia aplikantów przydzielonych do zespołu oraz wzajemnej pomocy innym członkom zespołu. Decyzje o utworzeniu zespołu adwokackiego podejmowała rada, ona też prowadziła rejestr zespołów działających na terenie swojej izby. Zgodnie z § 2 ust. 1–2 każdy zespół adwokacki miał liczyć od 5 do 25 członków, przy czym rada mogła zezwolić na funkcjonowanie zespołu złożonego z przynajmniej 3 adwokatów lub zezwolić na zwiększenie liczny członków takiego zespołu do 25 – jedynie w wyjątkowych sytuacjach. Rozwiązanie zespołu adwokackiego mogło nastąpić na podstawie uchwały zespołu, rady adwokackiej lub decyzją ministra sprawiedliwości.

Zgodnie z art. 24 zespół działał przez swoje organy: zebranie zespołu, kierownika zespołu, a w przypadku większych zespołów także przez komisję rewizyjną. Na podstawie art. 25 do zadań zebrania zespołu należało:

– dokonywanie kontroli i oceny członków zespołu oraz należących do niego aplikantów pod względem zawodowym, etycznym i społecznym,

[233] *Ibidem,* s. 322.

[234] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28 grudnia 1963 r. w sprawie zespołów adwokackich, (Dz.U. z 1964 r., nr 1, poz. 4).

– wybór delegatów na zgromadzenie delegatów,
– wybór dwóch kandydatów na kierownika i zastępcę kierownika zespołu,
– składanie wniosków do rady adwokackiej o odwołanie kierownika lub jego zastępcy przed upływem kadencji,
– przyjmowanie i wykluczanie członków zespołu,
– podejmowanie uchwały w sprawie zmiany siedziby lub lokalu,
– wybór komisji rewizyjnej,
– podejmowanie uchwały w przedmiocie rozwiązania i likwidacji zespołu.

Od uchwał zebrania zespołu przysługiwało odwołanie do rady adwokackiej jako drugiej instancji, przy czym wniesienie odwołania wstrzymało wykonanie uchwały.

Za pracę zespołu odpowiadał kierownik zespołu, który reprezentował zespół, kierował jego pracami, prowadził sprawy gospodarcze i finansowe zespołu. Zgodnie z art. 28 ust. 1 ustawy był on powoływany przez radę adwokacką spośród dwóch kandydatów przedstawionych przez członków zespołu. Rozporządzenie nie podawało terminu, w ciągu którego rada adwokacka powinna podjąć uchwałę o zatwierdzeniu wyborów, jednak zazwyczaj uchwała ta podejmowana była na najbliższym posiedzeniu rady. Rada mogła odmówić powołania kandydata oraz w każdym czasie odwołać już powołanego kierownika – gdy ten zaniedbywał lub naruszał swe obowiązki albo jeżeli wymagał tego interes społeczny. Z wnioskiem o odwołanie kierownika mogli wystąpić również sami członkowie zespołu, choć tego typu sytuacja była zjawiskiem wyjątkowym. Samo zebranie zespołu miało prawo kontrolować działalność kierownika zespołu poprzez np. żądanie wyjaśnień czy sprawozdań. Z przysługujących zebraniu praw warto też wspomnieć o możliwości udzielania kierownikowi zaleceń i wskazówek co do sposobu załatwiania spraw leżących w jego kompetencji[235].

Członkiem zespołu mógł być jedynie adwokat. Zgodnie z § 15 rozporządzenia warunkiem przyjęcia adwokata do zespołu było złożenie przez

[235] W. Żywicki, *Zakres działania zebrań zespołu adwokackiego*, „Palestra" 1960, nr 2, s. 4–5.

niego wniosku, który następnie rozpatrywało zebranie zespołu – uchwała w tym przedmiocie wymagała większości co najmniej 2/3 głosów oddanych na zebraniu, przy czym istniała możliwość przyjęcie negatywnej uchwały przez zebranie. Przy decydowaniu o przyjęciu nowych członków należało mieć na uwadze, że działanie zespołu musiało być harmonijne. Mogła zatem zaistnieć sytuacja, że adwokat nie mógł wykonywać zawodu, gdyż nie został przyjęty do żadnego zespołu, a tylko w jego ramach mógł wykonywać swój zawód.

Zgodnie z § 17 rozporządzenia adwokat przestawał być członkiem zespołu na skutek wystąpienia, skreślenia z listy adwokatów, wykluczenia oraz uprawomocnienia się uchwały rady adwokackiej o jego trwałej niezdolności do wykonywania zawodu. Zebranie zespołu mogło podjąć uchwałę o jego wykluczeniu ze składu swoich członków, gdy uznało, że zaniedbuje on lub narusza obowiązki związane z przynależnością do zespołu: systematycznie uchyla się od brania udziału w zebraniach zespołu, w sposób rażący nie przestrzega godzin pracy zespołu, swoim niewłaściwym zachowaniem utrudnia pracę pozostałym członkom zespołu czy narusza zasady koleżeństwa[236].

Każdy zespół adwokacki prowadził samodzielną działalność finansową. Generalną zasadą było to, iż z upływem miesiąca dochody wypracowane przez jego członków, będące sumą opłat za wykonywane czynności, były dzielone między adwokatów. Z tej sumy potrącano koszty administracyjne, na które składały się podatki, składki na ubezpieczenie, dodatek dla kierownika zespołu, wynagrodzenie dla pracowników, świadczenia na rzecz organów samorządu zawodowego oraz opłaty gospodarcze. Podział zysków wypracowanych przez zespół odbywał się w ten sposób, iż każdy z adwokatów otrzymywał jednakowe wynagrodzenie w kwocie ustalonej przez radę dla danej izby, z tym że kwota ta nie mogła być mniejsza od wskazanej w rozporządzeniu ministra sprawiedliwości. Po wypłacie tych wynagrodzeń nadwyżka była dzielona pomiędzy wszystkich członków zespołu proporcjonalnie do ich osobistego wkładu pracy w jej wypracowanie. Przez wkład pracy rozumiano kwotę, jaka wpłynęła do kasy

[236] *Ibidem,* s. 11.

zespołu z tytułu prowadzonych przez adwokata spraw, oraz kwoty, które adwokat uzyskałby, gdyby prowadził sprawę odpłatnie. Adwokat, który z nieusprawiedliwionych przyczyn nie brał aktywnego udziału w pracach zespołu oraz nie wypracował zysku niezbędnego dla otrzymania wynagrodzenia zasadniczego, mógł zostać uchwałą zebrania zespołu pozbawiony prawa do tego wynagrodzenia. W takim przypadku otrzymywał jedynie kwotę uzyskaną z prowadzonych spraw po potrąceniu kosztów[237].

Ustawa z 1963 r. utrzymywała zasadę aplikacji mieszanej, gdyż warunkiem wpisu na listę aplikantów adwokackich było odbycie aplikacji sądowej lub prokuratorskiej oraz złożenie egzaminu sądowego lub prokuratorskiego (art. 78). Okres samej aplikacji adwokackiej wynosił 3 lata. Po dokonaniu wpisu rada adwokacka podejmowała uchwałę o wyznaczeniu aplikantowi siedziby oraz przydzieleniu go do właściwego zespołu adwokackiego. Kierownik zespołu odpowiadał za kierowanie pracą aplikanta oraz przydzielał mu spośród członków zespołu patrona. W całym okresie pracy aplikanta w zespole przysługiwało mu prawo do wynagrodzenia, które było wypłacane z Centralnego Funduszu Kształcenia Aplikantów Adwokackich. Od drugiego roku trwania aplikacji aplikant uzyskiwał prawo do zastępowania adwokatów przed wszystkimi sądami z wyjątkiem Sądu Najwyższego, sądów wojskowych oraz Trybunału Ubezpieczeń Społecznych, przy czym upoważnienie do zastępstwa udzielał aplikantowi adwokat prowadzący sprawę za zgodą kierownika zespołu. Po ukończeniu aplikacji aplikant miał prawo do przestąpienia do egzaminu adwokackiego, który przeprowadzała rada adwokacka, przy czym w skład komisji wchodziło pięciu adwokatów wyznaczonych przez radę oraz delegat NRA i ministra sprawiedliwości[238].

Aplikanci formalnie nie byli dopuszczeni do udziału w pracach samorządu zawodowego. Mieli obowiązek uczestniczenia w zebraniach swoich zespołów

[237] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 324.

[238] Z. Krzemiński, *Aplikacja adwokacka w świetle nowych przepisów*, „Palestra" 1964, nr 2, s. 7- 10.

adwokackich. Sama aplikacja zgodnie z art. 87 ust. 1 miała polegać na zaznajamianiu się ze wszystkimi czynnościami adwokackimi oraz zasadami wykonywania zawodu adwokata. Ogólne kierownictwo nad kształceniem aplikantów powierzone zostało radom adwokackim. Miały one obowiązek organizowania aplikantom szkoleń, które kończyły się złożeniem przez nich kolokwiów. Warto dodać, iż zgodnie z instrukcją wydaną w 1966 r. przez NRA poza podstawowymi gałęziami prawa, szkolenie obejmowało również filozofię marksistowską i historię ruchu robotniczego. Obok udziału w szkoleniach aplikant miał obowiązek wykonywania czynności powierzonych mu przez patrona, który sprawował bezpośredni nadzór nad jego odpowiednim przygotowaniem do zawodu. Praca aplikanta w zespole podlegała ocenie kierownika zespołu, który przed podjęciem uchwały o dopuszczeniu aplikanta do egzaminu wydawał o nim pisemną opinię[239].

Prawo o ustroju adwokatury z 1963 r. w nawiązaniu do nowelizacji z 1956 r. przywracało samorządowi adwokackiemu wykonywanie nad swoimi członkami postępowania dyscyplinarnego. Organami wojewódzkich izb adwokackich, które orzekały w pierwszej instancji, były komisje dyscyplinarne, zaś odwołania rozpatrywała Wyższa Komisja Dyscyplinarna. Członków wojewódzkich komisji dyscyplinarnych wybierały poprzednio walne zgromadzenia izby, obecnie zaś ich zgromadzenia delegatów. W przypadku Wyższej Komisji Dyscyplinarnej skład ustalał Zjazd Adwokatury, a obecnie członków wybierała NRA. Prezes wojewódzkiej komisji dyscyplinarnej wchodził z urzędu w skład rady adwokackiej, zaś Prezes Wyższej Komisji Dyscyplinarnej w skład Prezydium NRA.

Od prawomocnego orzeczenia mogła zostać wniesiona rewizja nadzwyczajna do Sądu Najwyższego. Ustawa dawała ministrowi sprawiedliwości prawo ingerowania w tok spraw dyscyplinarnych. Mógł on nie tylko polecić wszczęcie postępowania przeciwko każdemu adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu, ale również miał prawo ich zawieszania w wykonywaniu

[239] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 325.

czynności, jeżeli prowadzone było przeciwko nim postępowanie, a uznał, że wymaga tego interes społeczny.

W nowej ustawie przepisy o postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko adwokatom oraz aplikantom adwokackim zostały dostosowane do ogólnych założeń socjalistycznego wymiaru sprawiedliwości. Stąd też podstawową przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej zgodnie z art. 93 ust. 1 stanowiło postępowanie sprzeczne z prawem, interesem mas pracujących, z zasadami słuszności lub godności i dopiero w dalszej kolejności – naruszenie obowiązków zawodowych. Adwokat oraz aplikant odpowiadał także za czyny popełnione przed jego wpisem na właściwą listę i jeżeli nie były one znane radzie przed dokonaniem wpisu, stanowiłyby przeszkodę do wpisu – mogła być orzeczona za nie nawet kara wydalenia z adwokatury[240].

Katalog kar dyscyplinarnych wymieniony w art. 94 ust. 1 obejmował upomnienie, naganę, karę pieniężną, zawieszenie w czynnościach zawodowych, przeniesienie siedziby, pozbawienie prawa wykonywania zawodu na okres od roku do 5 lat oraz wydalenie z adwokatury. We wcześniejszym brzemieniu przepisów dyscyplinarnych jeżeli adwokat dopuścił się drobniejszego uchybienia niedającego podstawy do wszczęcia postępowania, dziekan mógł udzielić w drodze porządkowej ostrzeżenia, które nie było karą dyscyplinarną, a zwróceniem uwagi na niewłaściwe postępowanie. W myśl ustawy z 1963 r. dziekan nie miał takich uprawnień – ostrzeżenia członkowi zespołu mógł udzielić kierownik zespołu lub zebranie zespołu. Zmiana ta była konsekwencją faktu, iż zespół adwokacki stał się podstawową jednostką samorządu adwokackiego, co spowodowało rozszerzenie uprawnień organów zespołu. Sam dziekan rady adwokackiej mógł wymierzyć członkowi izby karę dyscyplinarną upomnienia lub nagany[241].

[240] *Ibidem.*

[241] K. Zawadzki, *Postępowanie dyscyplinarne w sprawach adwokatów*, „Palestra" 1985, nr 1, s. 2.

Nowym rodzajem kary dyscyplinarnej była kara przeniesienia siedziby, przy czym sama komisja dyscyplinarna czy Wyższa Komisja Dyscyplinarna nie rozstrzygały w orzeczeniu, gdzie ma nastąpić przeniesienie siedziby, gdyż tymi aspektami zajmowało się Prezydium NRA. Ustawa wprowadziła również karę pozbawienia prawa wykonywania zawodu dla adwokata, który bez wiedzy kierownika zespołu udzielił klientowi odpłatnej pomocy prawnej albo przyjął od niego korzyści materialne, a w przypadku ponownego skazania adwokata za taki czyn sąd nie mógł orzec innej karyniż wydalenie z adwokatury (art. 96).

Ustawa zwiększyła jednocześnie nadzór władzy państwowej nad przebiegiem postępowania dyscyplinarnego, co miało na celu umożliwianie jej wpływu na treść orzeczeń, tak by odpowiadały one socjalistycznemu porządkowi prawnemu. Stąd też minister sprawiedliwości otrzymał prawo nakazania wszczęcia postępowania przeciwko każdemu adwokatowi i aplikantowi oraz prawo zawieszenia w wykonywaniu czynności zawodowych adwokata lub aplikanta, przeciwko któremu toczyło się postępowanie, jeżeli uznał, że wymaga tego interes społeczny (art. 99).

W połowie 1964 r. nastąpiło powołanie nowych naczelnych władz adwokatury, Prezesem NRA został Stanisław Godlewski. Nowe naczelne władze samorządowe nakreśliły w „Palestrze" szczegółowy program publicystyczny, zawarty w uchwale Prezydium NRA z 17 grudnia 1964 r., a ogłoszony w drugim numerze „Palestry" z 1965 r. Zagadnienia i charakter „Palestry" zostały ustalone w 11 punktach i obejmowały m.in.: zagadnienia polityczno-społeczne, sprawy związane ściśle z wykonywaniem zawodu, rozbudowany dział urzędowy samorządu, kronikę adwokatury, zagadnienia etyki adwokackiej czy kontakt z czytelnikami. Pierwszym redaktorem naczelnym pisma został adwokat S. Janczewski, który również odpowiadał za zespół „Biuletynu NRA". Kolejnym zaś był adwokat P. Asłanowicz[242].

[242] P. Asłanowicz, *op. cit.*, s. 55.

W 1973 r. zniknęły ostatnie prywatne kancelarie, które zastąpiono na terenie całego kraju zespołami adwokackimi oraz dyżurnymi punktami pomocy prawnej. Uspołeczniona forma wykonywania zawodu adwokackiego – zespoły adwokackie – nie zlikwidowała prawa klienta do swobodnego wyboru adwokata, nie uczyniła z adwokata urzędnika państwowego i nie zmieniła faktu, iż od jego osobistego talentu i wysiłku zależą losy powierzonej mu sprawy[243]. Społeczne biura pomocy prawnej jako forma alternatywna zespołu adwokackiego okazały się niepotrzebne i dlatego prawdopodobnie nie uruchomiono tej instytucji. Według założeń to jednak zespoły miały za zadanie zaspakajać w pełni zapotrzebowanie społeczne na usługi prawne.

W dniu 17 września 1980 r. w Łodzi powstało Stowarzyszenie Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, które swoimi działaniami dążyło do zmian w zakresie organizacji adwokatury. Przez kolejne miesiące słało się ono zrzeszeniem prowadzącym ożywiona działalność obejmująca większość izb adwokackich,. Stowarzyszenie podkreślało, że adwokatura powinna zmierzać do kształtowania społeczeństwa obywatelskiego oraz dążyć do budowy w Polsce państwa prawa[244].

Doniosłe znaczenie miał Ogólnopolski Zjazd Adwokatów, który to odbył się 3- 4 stycznia 1981 r. w Poznaniu. Uczestniczyło w nim ponad 450 adwokatów wybranych na zgromadzeniach izb oraz liczni goście. Podczas obrad dyskutowano m.in. o aktualnej sytuacji politycznej w kraju, przestrzeganiu praw obywatelskich oraz nad projektem zmiany ustawy o ustroju adwokatury, a także rolą samorządu zawodowego i zasad etycznych zawodu. W toku prac zaczęła się wyłaniać jasna koncepcja zmiany dotychczasowej ustawy o ustroju adwokatury jako naczelny postulat środowiska. W tym zakresie wnioskowano zmiany w zakresie określenia miejsca i roli adwokatury w systemie ochrony prawnej, zmniejszenia nadzoru ministra sprawiedliwości nad adwokaturą, zwiększenie samorządności adwokatury oraz określenia wieku pracy adwokatów w zawodzie. „W pełni samorządna adwokatura jest ważną gwarancją praw obywatelskich oraz autorytetu

[243] S. Podemski, *op. cit.*, s. 8.

[244] A. Rendzik, *Szkic o dziejach adwokatury polskiej*, „Palestra" 2008, nr 11-12, s. 20.

państwa, opartego na sprawiedliwości i skuteczności prawa w zarządzaniu państwem i wymierzaniu sprawiedliwości" – czytamy w dokumencie końcowej uchwały Zjazdu. Obecni prelegenci stanęli na gruncie obrony praw obywatelskich gwarantowanych przez ratyfikowany przez Polskę Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz inne podpisane konwencje międzynarodowe. W końcowej uchwale Zjazdu czytamy o konieczności ujawnienia wszystkich okoliczności związanych z nadużyciem władzy, a w szczególności ujawnienia i pociągnięcia do odpowiedzialności osób winnych tragicznych wydarzeń w Poznaniu w czerwcu 1956 r., w marcu 1968 r., na Wybrzeżu w grudniu 1970 r. oraz Radomiu i Ursusie w czerwcu 1976 r. Adwokatura postulowała również powołanie Trybunału Konstytucyjnego dla badania zgodności z Konstytucją norm niższego rzędu oraz powołanie Trybunału Stanu dla ochrony praworządności. Zjazdowi poświęcono cały zeszyt „Palestry" (nr 3–4 z 1981 r.) zawierający stenogramy z obrad oraz uchwałę zjazdową z załącznikami.

2.4. Prawo o adwokaturze - ustawa z 26 maja 1982 r.

2.4.1. Uwarunkowania polityczno-prawne regulacji

Podczas Ogólnopolskiego Zjazdu Adwokatów w Poznaniu 3–4 stycznia 1981 r. powołano specjalną komisję legislacyjną do opracowania projektu ustawy o adwokaturze. Liczyła ona 31 osób będących przedstawicielami 24 izb adwokackich pod przewodnictwem prezesa NRA – Z. Czeszejko-Sochackiego. Prace nad wstępną wersją projektu komisja zakończyła pod koniec stycznia 1981 r., przekazując go do wszystkich izb adwokackich oraz zespołów adwokackich do zaopiniowania. Proces konsultacji spowodował, iż prace nad ustawą przedłużyły się, jednak po wprowadzeniu niewielkich poprawek projekt został przyjęty przez Prezydium NRA i Komisję Legislacyjną. Po zakończeniu prac nad projektem z inicjatywą legislacyjną w Sejmie wystąpiło pięciu posłów-adwokatów. Projekt ustawy przedstawiony został 20 lipca 1982 r. Komisji Spraw

Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości oraz Prac Ustawodawczych w Sejmie. Ostatecznie nowa ustawa została uchwalona 26 maja 1982 r., zaś jej tekst wszedł w życie 1 października 1982 r.[245] Ponadto na podstawie art. 101 ust. 1 uchylono postanowienia ustawy z 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury, zaś dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie ustawy w zakresie, w jakim nie są sprzeczne z niniejszą ustawą, zachowały moc do czasu wejścia w życie przepisów wydanych na podstawie niniejszej ustawy.

Wniesiony projekt ustawy wiernie realizował linię prezentowaną w uchwale Zjazdu, jednak wprowadzono szereg poprawek prowadzących do różnic między tekstem uchwalonym przez Sejm a tekstem przedstawionym połączonym komisjom sejmowym. Niewątpliwie nowa ustawa stanowiła krok naprzód w stosunku do obowiązującej uprzednio ustawy z 1963 r. Ustanowiony został od dawna oczekiwany przez środowisko najwyższy organ samorządowy – Krajowy Zjazd Adwokatury, wprowadzono nową, bardziej demokratyczną ordynację wyborczą do władz korporacyjnych oraz ustanowiono zasadę odpłatności za udzielanie pomocy prawnej z urzędu, rozszerzając jednocześnie kompetencje organów samorządu. Jednak nowe Prawo o adwokaturze stanowiło regres w stosunku do projektu poselskiego w kwestii najważniejszej dla samej adwokatury, tj. pełnej samorządności. Postulatem adwokatów było zniesienie nadzoru ministra sprawiedliwości i zastąpienie go wyłącznie nadzorem państwowa poprzez Radę Państwa. Tylko w części postulat ten został spełniony, gdyż poddano wprawdzie nadzór nad adwokaturą Radzie Państwa, ale utrzymano jednocześnie uprawnienia ministra sprawiedliwości w zakresie wnoszenia sprzeciwu wobec wpisu danej osoby na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich, polecenia wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec adwokata/aplikanta adwokackiego, a także liczne uprawnienia w stosunku do organów samorządu[246].

[245] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 334.

[246] F. Rymarz, *Czy ten kompromis zadowala?*, „Palestra" 1982, nr 9–10, s. 12–13.

Ustawa z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze[247] opierała organizację adwokatury na szerokim samorządzie zawodowym. Zgodnie z art. 1 ust. 1 adwokatura powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa. Adwokaturę na mocy art. 2 stanowił ogół adwokatów i aplikantów adwokackich. Zgodnie z art. 1 ust. 3 adwokat w wykonywaniu swoich obowiązków zawodowych podlegał tylko ustawom.

Wśród wymienionych zadań tylko pierwsze z nich – udzielanie pomocy prawnej – miało charakter ściśle zawodowy, pozostałe zaś: współdziałanie w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz kształtowaniu i stosowaniu prawa można było dokonywać również w innych formach niż tylko zawodowo. Z uwagi na publicznoprawny charakter adwokatury przepisy określające zadania adwokatury miały szczególnie doniosłe znaczenie społeczne, ponieważ wykraczały poza zakres czynności zawodowych adwokata. Według zamysłu ustawodawcy właściwe wykonywanie przez adwokaturę tych wskazanych zasad stwarzało swoistą gwarancję zachowania porządku prawnego[248].

Co prawda ustawa utrzymywała monopol zespołów adwokackich, stanowiąc, iż adwokat wykonuje zawód w zespołach adwokackich, ale dopuszczała również możliwość wykonywania zawodu w obsłudze prawnej na zasadach określonych w odrębnych przepisach. W uzasadnianych przypadkach nowa ustawa przewidywała możliwość wykonywania przez adwokata zawodu indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem za zgodą ministra sprawiedliwości wydaną na wniosek okręgowej rady adwokackiej (art. 4 ust.3).

Jeśli chodzi o kwestie materialne adwokatów, nowa ustawa wprowadziła zasadę płatnego corocznego urlopu wypoczynkowego (art. 23 pkt 2), wypłatę zasiłków chorobowych przez ZUS od pierwszego dnia niezdolności do pracy

[247] Ustawa z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, (Dz.U. z 1982 r., nr 16, poz. 124).

[248] R. Łyczywek, *Niektóre obowiązki adwokata i adwokatury w świetle ustawy z dnia 26 maja 1982 r.*, „Palestra" 1982, nr 9–10, s. 8.

i obciążenie Skarbu Państwa kosztami nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (art. 29 pkt 1). Przepisy te świadczą o tym, że ustawodawca w końcu wziął po uwagę postulaty środowiska adwokackiego zgłaszane od wielu lat. Ważne jest również to, że wysokość opłat za czynności zespołów adwokackich ustalała NRA w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości, a nie jak dotychczas wyłącznie minister sprawiedliwości.

Zgodnie z nową ustawą adwokatura została zorganizowana na zasadach samorządu zawodowego, którego zadaniem na podstawie art. 3 ust. 1 było:

- tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury,
- reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw,
- sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata,
- doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich,
- ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie,
- sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzanie nim.

Szczególne znaczenie ma zadanie tworzenia warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury, gdyż spełnienie fundamentalnych obowiązków adwokatury nie odbywa się wprost za pośrednictwem samorządu adwokackiego, lecz ma być ono dziełem zbiorowym adwokatów i aplikantów adwokackich. Poszczególne zaś konkretne czynności zgodnie z przepisami ustawy należą są realizowane przez wskazane organy adwokatury. Zgodnie z uregulowaniami nowej ustawy organami adwokatury zostały: Krajowy Zjazd Adwokatury, NRA, Wyższy Sąd Dyscyplinarny oraz Wyższa Komisja Rewizyjna, przy czym NRA, izby adwokackie i zespoły adwokackie posiadały osobowość prawną.

Ustawa wprowadzała nowy organ, jakim był Krajowy Zjazd Adwokatury. Zgodnie z art. 54 stanowili go delegaci wybrani w proporcji do liczby członków izby ustalonej przez NRA, jednak nie mniej niż sześciu delegatów z każdej izby.

W Krajowym Zjeździe mieli prawo uczestniczyć, nie będąc delegatami, członkowie NRA oraz dziekani okręgowych izb adwokackich. Krajowy Zjazd Adwokatury miał się odbywać co 3 lata. Wyposażony został przede wszystkim w uprawnienia wyborcze oraz kontrolne. Zgodnie z art. 56 do zakresu działania Krajowego Zjazdu Adwokatury należał w szczególności:

- wybór prezesa NRA, prezesa Wyższego Sądu Dyscyplinarnego i przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej,
- wybór niebędących dziekanami adwokatów wchodzących w skład NRA,
- wybór członków i zastępców członków Wyższego Sądu Dyscyplinarnego i Wyższej Komisji Rewizyjnej,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań NRA, Wyższego Sądu Dyscyplinarnego i Wyższej Komisji Rewizyjnej oraz zatwierdzanie – po wysłuchaniu wniosków Wyższej Komisji Rewizyjnej – zamknięć rachunkowych i udzielanie NRA absolutorium,
- wytyczanie kierunków działania samorządu adwokackiego,
- uchwalanie regulaminów dotyczących: trybu wyborów do organów adwokatury i organów izb adwokackich oraz działania tych organów; zasad tworzenia, organizowania, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich oraz uczestniczenia w dochodzie zespołu; zasad wykonywani zawodu indywidualnie lub wspólnie z innym adwokatem oraz trybu obrad Zjazdu,
- określenie podstawowych zasad tworzenia funduszów i gospodarowania majątkiem adwokatury.

Zgodnie z art. 38 ustawy izbę adwokacką stanowili adwokaci i aplikanci adwokaccy mający siedzibę zawodową na terenie izby, której zasięg terytorialny określa NRA, biorąc pod uwagę w szczególności podział terytorialny administracji sądowej. Organami izby adwokackiej były: zgromadzenie izby składające się z adwokatów wykonujących zawód oraz delegatów pozostałych adwokatów, okręgowa rada adwokacka, sąd dyscyplinarny oraz komisja rewizyjna.

Zakres kompetencji zgromadzenia izby adwokackiej był nieco szerszy niż zakres działania zgromadzenia delegatów – organu ustanowionego w ustawie o ustroju adwokatury z 1963 r. Zgodnie z art. 40 do zakresu działania zgromadzenia izby adwokackiej należał:

- wybór delegatów na Krajowy Zjazd Adwokatury,
- wybór dziekana, prezesa sądu dyscyplinarnego, przewodniczącego komisji rewizyjnej oraz członków i zastępców członków okręgowej rady adwokackiej, sądu dyscyplinarnego i komisji rewizyjnej,
- uchwalanie budżetu izby i ustalanie wysokości składek rocznych na potrzeby izby,
- określanie potrzeb co do rozmieszczenia zespołów adwokackich, adwokatów i aplikantów adwokackich na obszarze działania izby,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie corocznych sprawozdań z działalności okręgowej rady adwokackiej,
- zatwierdzanie – po wysłuchaniu wniosków komisji rewizyjnej – zamknięć rachunkowych i udzielanie okręgowej radzie adwokackiej absolutorium,
- podejmowanie innych uchwał.

Jeśli chodzi o dostęp do zawodu, nowe Prawo o adwokaturze w znacznym stopniu odmiennie od dotychczasowych ustaw regulowało instytucję aplikacji adwokackiej, zwłaszcza w zakresie zasad naboru aplikantów, przebiegu ich szkolenia, czasu trwania aplikacji czy egzaminu adwokackiego. Zgodnie z art. 76 aplikacja adwokacka trwała 4 lata, przy czym co najmniej przez okres roczny odbywało się ją w sądzie, prokuraturze, ale i także w państwowym arbitrażu gospodarczym i innych organach ochrony prawnej na podstawie skierowania okręgowej rady adwokackiej. Odbycie aplikacji sędziowskiej, prokuratorskiej, notarialnej, arbitrażowej lub radcowskiej uprawniało radę do skrócenia czasu aplikacji do 2 lat, przy czym nie wskazano dosłownie, kiedy rada adwokacka mogła podjąć decyzję o skróceniu aplikacji.

Ustawa nie precyzowała ponadto, czy roczny okres praktyki poza zespołem miał stanowić początek aplikacji, czy też praktyka ta mogła rozpocząć się

w dowolnym momencie trwania samej aplikacji. Wydaje się jednak, iż biorąc pod uwagę art. 77, to właśnie pierwszy rok aplikacji w zamyśle ustawodawcy miał być właściwy na odbycie praktyki w sądzie, prokuraturze i innym wymienionych w ustawie organach. Wyznaczanie patrona wśród adwokatów powinno mieć miejsce dopiero po zakończeniu rocznej praktyki i po przydzieleniu aplikanta do określonego zespołu adwokackiego[249]. Przeciwny takiemu rozumieniu tych kwestii jest J. Wasilewski, który twierdzi, iż znacznie ważniejsze dla aplikanta adwokackiego było to, by ten zaraz po wpisie na listę aplikantów zapoznał się z zasadami wykonywania zawodu adwokata, zasadami etyki i godności zawodu, pracą zespołu, niż to, by przystąpił od razu do stażu w sądzie czy prokuraturze. Stąd reprezentował on pogląd, iż po wpisie aplikant powinien otrzymać przydział do konkretnego zespołu adwokackiego. Rada adwokacka na wniosek komisji szkolenia aplikantów wyznaczałaby mu patrona, a następnie aplikant pod kierunkiem patrona odbywałby szkolenie, uczestnicząc jednocześnie w szkoleniu organizowanym przez radę. Dopiero po okresie 6–8 miesięcy aplikant mógłby być kierowany na dalsze staże do organów[250].

Minister sprawiedliwości uzyskał szereg uprawnień, m.in. mógł on zwrócić się do Sądu Najwyższego o uchylenie sprzecznych z prawem uchwał adwokatury, przy czym Sąd Najwyższy mógł zaskarżoną uchwałę utrzymać w mocy lub ją uchylić i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu organowi adwokatury wraz z wytycznymi co do sposobu rozwiązania. Ponadto minister uzyskał dwa istotne uprawnienia w sprawach personalnych: miał prawo wniesienia sprzeciwu przeciwko osobie wpisanej na listę adwokatów, a w przypadku odmowy wpisu zainteresowanej osobie służyło prawo odwołanie do ministra sprawiedliwości. W zakresie postępowania dyscyplinarnego minister uzyskał legitymację do wniesienia rewizji nadzwyczajnej, prawo wydawania poleceń do

[249] J. Kulisiewicz, *Problemy aplikacji adwokackiej w świetle nowego prawa o adwokaturze,* „Palestra" 1982, nr 9- 10, s. 17.

[250] J. Wasilewski, *O niektórych kwestiach związanych z nowym modelem aplikacji adwokackiej*, „Palestra" 1982, nr 9–10, s. 21–22.

wszczęcia postępowania dyscyplinarnego oraz prawo tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata lub aplikanta adwokackiego, przeciwko któremu toczyło się postępowanie dyscyplinarne[251].

W przypadku kwestii związanych z postępowaniem dyscyplinarnym[252] ustawa zniosła następujące kary: pozbawienia prawa wykonywania zawodu adwokata, w odniesieniu do kary wymierzanej przez dziekana – karę nagany. Zmieniony został również tryb postępowania odwoławczego oraz nie przewidziano udziału prokuratora w postępowaniu dyscyplinarnym. Zmieniono też kryteria i przesłanki niezbędne do zastosowania tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata, określono nowe skutki, jakie wywierały niektóre kary dyscyplinarne, oraz wprowadzono nowe terminy przedawnienia do wszczęcia postępowania i orzekania o przewinieniach dyscyplinarnych.

Pierwszy Krajowy Zjazd Adwokatury zwołany został pod rządami nowej ustawy w Warszawie w dniach 1–3 października 1983r.[253]. Zjazd podjął siedem uchwał z sześć minister sprawiedliwości zaskarżył do SN. Największe niezadowolenie i irytację władzy wywołała uchwała główna, określana jako uchwała nr 7 oraz nr 8. Podczas obrad Zjazdu wybrano na prezesa NRA adwokat M. Budzanowską. Nowa prezes podjęła wkrótce po wyborach walkę z władzą o ochronę praw politycznych. W czerwcu 1984 r. minister sprawiedliwości zaskarżył do Sądu Najwyższego wszystkie uchwały Pierwszego Krajowego Zjazdu Adwokatury jako sprzeczne z prawem. Wyrokami z 20 października 1984 r. Sąd Najwyższy uchylił dwie główne uchwały Zjazdu, w których postulowano praktyczne realizowanie ochrony praw i wolności obywatelskich. Następnie wskutek nacisków władzy na ścisłe kierownictwo NRA działacze partyjni zaczęli się domagać, aby M. Budzanowska ustąpiła z funkcji prezesa

[251] W. Szczepiński, *Prawo o adwokaturze: czy spełnione nadzieje?*, „Palestra" 1982, nr 9–10, s. 5.

[252] Por. szerzej: W. Sutkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów i aplikantów adwokackich w świetle nowej ustawy o adwokaturze*, „Palestra" 1983, nr 3–4, s. 19–23.

[253] Odnośnie przebiegu Zjazdu, podjętych uchwał por. szerzej: Cz. Jaworski, *Najkrótsza historia poprzednich Zjazdów*, „Palestra" 1992, nr 9-10, s. 5-7.

NRA. Złożyła ona rezygnację 14 kwietnia 1985 r. Na jej miejsce podczas obrad Drugiego Krajowego Zjazdu Adwokatury wybrano K. Łojowskiego[254]. Drugi Zjazd Adwokatury odbył się w dniach 22-23 listopada 1986 r. W obszernej, końcowej uchwale Zjazd podjął polemikę ze stanowiskiem SN, a także władz państwowych i politycznych odnośnie istoty funkcji publicznych adwokatury i jej samorządu.

Dzięki aktywności w procesach zmian polityczno - społecznych, adwokaci cieszyli się w latach 80. i 90. dużym zaufaniem społecznym, stąd wielu z nich zaangażowało się litycznie, starując w wyborach do Sejmu i Senatu, lub piastując wysokie urzędy państwowe, samorządowe.

2.4.2. Nowelizacje ustawy Prawo o adwokaturze

Regulacja ustawy z 1982 r. wobec zmienionego ustroju polityczno-gospodarczego wydawała się na początku lat 90. XX w. w niektórych przepisach wręcz archaiczna. Dalsza konieczność wykonywania zawodu jedynie w warunkach zespołów adwokackich czy wymóg uzyskania zgody ministra sprawiedliwości na otwarcie indywidualnej kancelarii nijak się miały do wolnego rynku. Długotrwałość prac legislacyjnych toczących się od 1990 r. w trakcie kolejnych kadencji parlamentarnych, przy odmiennych koncepcjach politycznych oraz wielu doktrynalnych i praktycznych sporach dotyczących nowego unormowania, stanowi potwierdzenie wagi i stopnia trudności problemu. W czasie przemian społecznych, gospodarczych, politycznych i prawnych doszło do szerokiej dyskusji nad wizją nowego ustroju samorządu adwokackiego oraz radcowskiego, przy czym postulowano m.in. również konieczność połączenia obu zawodów i utworzenia jednolitego samorządu. Stanowisko NRA wobec planów

[254] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit*., s. 336.

połączenia zawodu adwokata i radcy prawnego poprzez utworzenie jednego zawodu adwokata było wysoce krytyczne[255].

Krajowy Zjazd Adwokatury, który odbył się w 1992 r. w Krakowie, a następnie w 1995 r. w Poznaniu, stał na stanowisku podziału obszarów działania obu korporacji. Dopiero ustawą z 22 maja 1997 r.[256] gruntownie zmodyfikowano pierwotne postanowienia pochodzące z realnego socjalizmu. Zastosowana wówczas technika legislacyjna polegająca na modyfikacji pochodzącej z 1982 r. ustawy, zamiast przyjęcia całkowicie nowych i oryginalnych unormowań, najprawdopodobniej wskazywała tymczasowość regulacji, wydaje się bowiem oczywiste, iż podstawowym celem nowelizacji z 1997 r. było usunięcie ewidentnych anachronizmów i wad starego unormowania.

Nowelizacja prawa o adwokaturze z 1997 r. nie zmieniła głównego powołania adwokatury do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa (art. 1). Przepis ten stanowił istotne *novum* w 1982 r., oznaczając odrzucenie przedmiotowego modelu współdziałania adwokatury w wymiarze sprawiedliwości i ochronie porządku prawnego oraz kreując samoistne funkcje palestry wykraczające poza ramy wąsko pojmowanego udzielania pomocy prawnej. Formuła ta, będąca akceptacją postulatów ustrojowych zgłaszanych przez samą palestrę w 1981 r., wymagała zaakcentowania – jako podstawowa cecha odróżniająca funkcje adwokatury od funkcji korporacji radców prawnych. Warto zaznaczyć, iż ustawa ta była optymalnym wynikiem kompromisu w sporze

[255] Por. szerzej: Stanowski Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej wobec projektu poselskiego ustawy „Prawo o adwokaturze" przekazanej 18 stycznia 1991 r., „Palestra" 1991, nr 1-2, s. 83-87.

[256] Ustawa z 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1997 r., nr 75, poz. 471).

między samorządem adwokackim i radcowskim, który toczył się o zakres kompetencji adwokata[257].

Nowela z 1997 r. wprowadziła ochronę tytułu zawodowego „adwokat" (art. 1 ust. 4) oraz częściowo zdefiniowała pojęcie zawodu adwokat (art. 4 ust. 1) oraz to, komu świadczona jest pomoc prawna przez adwokata (art. 4 ust. 2).

Ponadto ustawa zawierała nowe i kompleksowe unormowania form wykonywania zawodu adwokata, odrzucając preferencję formy zespołu adwokackiego traktowanego wcześniej jako podstawowa jednostka organizacyjna adwokatury. Na mocy omawianej noweli adwokat uzyskał pełną swobodę w zakresie wyboru siedziby zawodowej i formy organizacyjnej, w jakiej chce wykonywać zawód. W myśl nowych przepisów mógł wykonywać zawód w kancelarii adwokackiej, w zespole adwokackim oraz w spółce jawnej lub cywilnej z wyłącznym udziałem adwokatów lub adwokatów i radców prawnych albo w spółce komandytowej, w której komplementariuszami są wyłącznie adwokaci lub adwokaci i radcowie prawni, przy czym wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej (art. 4a ust. 1).

Siedzibę zawodową wyznacza odtąd okręgowa rada adwokacka na wniosek adwokata z pewnymi tylko ograniczeniami motywowanymi niezależnością zawodową i przyjęciem reguły, iż adwokat powinien zamieszkiwać w miejscowości, w której ma wyznaczoną siedzibę zawodową, oraz na terenie swojej izby adwokackiej (por. art. 21 ustawy). Równocześnie uchylono instytucję tzw. planu rozmieszczenia zespołów adwokackich, adwokatów i aplikantów adwokackich ustalonego dotąd przez NRA w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości (skreślony art. 58 pkt 7). Wygasło również uprawnienie ministra sprawiedliwości do wydawania zgody na tworzenie indywidualnych kancelarii adwokackich.

[257] D. Dudek, *Prawo o adwokaturze ustawa o radcach prawnych po nowelizacji*, Lublin 1997, s. 7.

Ustawa usystematyzowała negatywne przesłanki praktyki adwokackiej odnoszone jednolicie do wszystkich form wykonywania zawodu, takie jak: pozostawanie w stosunku pracy (z wyjątkiem pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych), małżeństwo z sędzią, prokuratorem bądź osobą zatrudnioną w okręgu izby adwokackiej w organach dochodzeniowo-śledczych, trwała niezdolność do wykonywania zawodu, ubezwłasnowolnienie oraz zawieszenie w wykonywaniu zawodu (art. 4b ust. 1). Odrzucono tym samym limit wieku, tj. zakaz członkostwa w zespole adwokata po ukończeniu 70. roku życia z dopuszczeniem dalszego wykonywania zawodu wyłącznie w formie kancelarii indywidualnej. Wśród dalszych zmian należy wspomnieć o wprowadzeniu z 7 letnim opóźnieniem do roty ślubowania adwokackiego aktualnej nazwy państwa polskiego.

Bardzo zasadnicze znaczenie posiadała zmiana dotycząca tajemnicy zawodowej adwokata. Dotychczasowa formuła została uzupełniona postanowieniami, iż obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie, zaś adwokat nie może zostać zwolniony od zachowania tajemnicy co do faktów, o których dowiedział się, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę (art. 6 ust. 2–3). Ponadto nowela nieznacznie rozszerzyła zakres materialny immunitetu adwokackiego chroniącego wolność słowa i pisma przy wykonywaniu zawodu, obejmując nim obok zniesławienia także zniewagę uczestników postępowania (art. 8 ust. 1)[258].

Nowela majowa utrzymała wybieralny charakter organów samorządowych, tj. organów adwokatury, izb i zespołów adwokackich, wprowadzając jednocześnie zasadę *incompatibilitatis* w odniesieniu do mandatów w ustawowych organach samorządu (art. 11 ust. 5).

Nowela stanowiła, iż opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem, co oznaczało akceptację na tym polu zasady swobody umów. Tymczasem w sprawach prowadzonych z urzędu określenie wysokości opłaty

[258] C. Jaworski, *Adwokatura po zmianie ustawy*, „Palestra" 1997, nr 3–4, s. 13.

zostało powierzone ministrowi sprawiedliwości, który po zasięgnięciu opinii NRA miał ustalić w drodze rozporządzenia dwie kwestie: opłaty za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości stanowiące podstawę do zasądzenia przez sąd kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich, po drugie zaś – stawki minimalnych opłat za czynności adwokackie (art. 16). Oznaczało to z punktu widzenia sądowego rozstrzygnięcia o kosztach procesu, że honoraria adwokackie – zarówno określone swobodną umową z klientem, jak i ustalone przez sąd za pomoc prawną świadczona przez adwokata z urzędu – podlegały limitowaniu. Należy przy tym zaznaczyć, iż cytowane przepisy ustawowe nie dają żądnej podstawy dla przyjęcia analogicznej reguły do zawartej w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 18 sierpnia 1983 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu[259].

W dziale II ustawy, pod nowym tytułem *Wykonywanie zawodu adwokata*, wprowadzono szereg modyfikacji podporządkowujących dotychczasowe unormowania:

- ustalono, iż od uchwały okręgowej rady adwokackiej podjętej w wyniku rozpoznania uchwały zespołu adwokackiego nie przysługuje dalsze odwołanie (art. 32 ust. 2),
- przyznano okręgowej radzie adwokackiej kompetencje wizytowania wszelkich form wykonywania zawodu (art. 36),
- sformułowano obowiązek zapewnienia należytego zastępstwa w czasie urlopu lub innej czasowej przeszkody dla zapobieżenia powstaniu uszczerbku w prowadzonych sprawach, przewidując w tym względzie subsydiarne uprawnienia dziekana okręgowej rady adwokackiej (art. 37a).

Zmiany w uregulowaniu działalności izb adwokackich dotyczyły kilku nowych oraz zmienionych kompetencji ich organów. Zgromadzenie izby adwokackiej zwolnione było z obowiązku formułowania potrzeb dla celów

[259] D. Dudek, *op. cit.*, s. 11.

ustalenia planu rozmieszczania (art. 40 ust. 4). Okręgowa rada adwokacka uzyskała możliwość występowania do organów rejestrowych lub ewidencyjnych o wykreślenie podmiotu prowadzącego działalność w zakresie pomocy prawnej niezgodnie z przepisami ustawy (art. 44 ust. 2). Rada otrzymała też prawo zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata, który pomimo wezwania zalegał z zapłatą składki na cele korporacyjne przez czas dłuższy niż 6 miesięcy. Nowela wprowadziła zasadę zaskarżalności decyzji dziekana – reprezentującego radę i kierującego jej pracami – wyłącznie w wypadkach wyraźnie przewidzianych w ustawie (art. 48).

W ramach omawianej regulacji w zakresie unormowania organów adwokatury dokonano tylko nielicznych zmian. Krajowy Zjazd Adwokatury utracił kompetencję do uchwalania regulaminów regulujących zasady tworzenia, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich oraz prowadzenia indywidualnych kancelarii adwokackich – kompetencje w tym zakresie przyznano NRA. Podobnie przyznano nowe uprawniania w zakresie uchylania sprzecznych z prawem uchwał zgromadzenia izb czy uchwalania regulaminów dotyczących wykonywania zawodu adwokata indywidualnie lub w spółkach przewidzianych w ustawie, regulaminów działania rzeczników dyscyplinarnych oraz zasad przeprowadzania konkursu na aplikację adwokacką (art. 58).

Zmiany wprowadzone do działu V ustawy dotyczyły kryteriów wymaganych do wpisu na listę adwokatów. Utrzymano co prawda wymóg „rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu adwokata", ale skreślono wymóg posiadania obywatelstwa polskiego – w ten sposób odstąpiono od kryterium narodowościowego. Zasadnicza przesłanka merytoryczna do wpisu to ukończenie uniwersyteckich studiów prawniczych w Polsce i uzyskanie tytułu magistra prawa lub ukończenie zagranicznych uniwersyteckich studiów prawniczych uznawanych w Polsce za równorzędne oraz władanie w mowie i piśmie językiem polskim. Ponadto wymagane było odbycie w Polsce aplikacji adwokackiej i złożenie egzaminu adwokackiego (art. 65 pkt 1–4).

Nowela wprowadziła również zasadę, iż okręgowa rada adwokacka, dokonując wpisu na listę adwokatów, wyznacza siedzibę zawodową, uwzględniając konieczność prawidłowego rozmieszczenia adwokatów na terenie izby w celu zapewnienia ludności należytej obsługi prawnej (art. 68 ust. 3). Okręgowa rada adwokacka mogła zaniechać wyznaczania siedziby zawodowej, jeżeli zachodziły przeszkody do wykonywania zawodu adwokata wskazane w art. 4b ust. 1 i 2. Oznaczało to, że pomimo pozostawania w stosunku pracy albo w związku małżeńskim czy w stosunku powinowactwa kolidujących z ustawowym wymogiem niezależności adwokata zainteresowana osoba może być wpisana na listę, a nawet może mieć wyznaczoną siedzibę zawodową, ale zawodu wykonywać nie może[260].

Zmiany wprowadzono także w unormowaniu aplikacji adwokackiej. Okres aplikacji został skrócony z 4 lat do 3 lat i 6 miesięcy, przy czym z 1 roku do 6 miesięcy ograniczono odbywanie aplikacji poza palestrą, a więc w sądzie, kancelarii notarialnej czy w prokuraturze,. Skrócenie okresu aplikacji uwzględniono przy unormowaniu dopuszczalnego substytuowania aplikanta. Po 6 miesiącach aplikant mógł zastępować adwokata przed sądem rejonowym, organami państwowymi, samorządowymi, organami ścigania, i innymi instytucjami, a po 1 roku i 6 miesiącach – także przed innymi sądami z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu. O wpisie na listę aplikantów rozstrzygała okręgowa rada adwokacka po przeprowadzeniu konkursu, ten zaś odbywać się miał raz w roku kalendarzowym, przed rozpoczęciem roku szkoleniowego. Wprowadzono również nową przesłankę do skreślenia przez okręgową radę adwokacką z listy aplikantów adwokackich w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany radzie w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu[261].

[260] *Ibidem*, s. 15.

[261] C. Jawoski, *op. cit.*, s. 13.

Nowela majowa gruntownie zmieniała przepisy normujące odpowiedzialność dyscyplinarną, przy czym części przepisów nadano nowe brzmienie, zaś część dodano. Modyfikacje miały zróżnicowany charakter, poczynając od bardzo istotnych, zwłaszcza dotyczących sankcji dyscyplinarnych, poprzez podniesienie do rangi ustawowej zasad postępowania dyscyplinarnego unormowanych wcześniej w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 19 listopada 1983 r., aż po drobne poprawki i uściślenia legislacyjne. W katalogu kar dyscyplinarnych:

- wydłużono maksymalny okres zawieszenia w czynnościach zawodowych z 3 do 5 lat,
- skreślono karę przeniesienia siedziby,
- dodano nową karę dodatkową w postaci zakazu wykonywania patronatu, która mogła być orzeczona obok kary nagany i kary pieniężnej na okres od 1 roku do 5 lat, natomiast wymierzana był obligatoryjnie obok zawieszenia w czynnościach zawodowych na okres od 2 do 10 lat,
- wymiar kary pieniężnej ustalono na od pięcio- do pięćdziesięciokrotności podstawowej składki izbowej (wcześniej od połowy do trzymiesięcznego zarobku adwokata),
- ustalono nowe zasady wymiaru kar w przypadku zbiegu deliktów (art. 84 ust. 1–4).

Istotnym *novum* było wprowadzenie zasad sądownictwa dyscyplinarnego dotąd unormowanego jedynie w przepisach rozporządzenia ministra sprawiedliwości. W przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów i aplikantów adwokackich orzekali: w pierwszej instancji sąd dyscyplinarny izby adwokackiej (wyjątkowo jako druga instancja sąd dyscyplinarny był upoważniony do rozpoznania odwołania od kary upomnienia dziekańskiego), zaś w drugiej instancji – Wyższy Sąd Dyscyplinarny. Od prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego minister sprawiedliwości oraz Prezes NRA mogli wnieść do Sądu Najwyższego rewizję nadzwyczajną z powodu rażącego naruszenia przepisów prawa lub oczywistej niesłuszności orzeczenia, przy czym rewizji na niekorzyść

obwinianego nie można było wnieść po 6 miesiącach od zapadłego orzeczenia. Zarówno sąd, jak i rzecznik dyscyplinarny mogli umorzyć postępowanie dyscyplinarne w wypadkach mniejszej wagi (art. 95d).

Ustawa stanowiła, iż obwinionym był adwokat lub aplikant adwokacki, przeciwko któremu toczyło się postępowanie dyscyplinarne. Miał on prawo do obrony – ustanowienia obrońcy. Stronami w postępowaniu byli: oskarżyciel (rzecznik dyscyplinarny wybierany przez okręgową radę adwokacką ze swego grona, która to wyznaczała spośród adwokatów zastępcę rzecznika), obwiniony oraz ewentualnie pokrzywdzony – osoba, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone postępowaniem adwokata lub aplikanta adwokackiego (art. 93 ust. 1). Precyzyjnie określono właściwość miejscową sądu dyscyplinarnego jako tego, w którym obwiniony był członkiem w chwili wszczęcia postępowania, zaś w przypadku większej liczby w jednym postępowaniu obwinionych wpisanych na listy w różnych izbach – sąd, w którego okręgu popełniono delikt, albo sąd izby, w której najpierw zostało wszczęte postępowanie.

Nowela wymieniała trzy etapy postępowania dyscyplinarnego: dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze. Wprawdzie ustawa wyraźnie upoważniała sąd do wzywania i przesłuchania świadków oraz biegłych z zachowaniem przepisów procedury karnej, ale z samej istoty postępowania dyscyplinarnego wynikały podobne uprawnienia dla rzecznika dyscyplinarnego. Sąd dyscyplinarny orzekał na rozprawie lub na posiedzeniu, wydając odpowiednio orzeczenia lub postanowienia, przy czym orzeczenia merytorycznie mogły zapaść wyłącznie na rozprawie. Minister sprawiedliwości uzyskał prawo wglądu do akt postępowania, żądania informacji o wynikach postępowania oraz przedstawiania prawomocnych orzeczeń wraz z aktami spraw. Od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie w pierwszej instancji stronom przysługiwało odwołanie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego (dalej: WSD). Warto zauważyć, jak wskazuje D. Dudek, cztery istotne zasady postępowania odwoławczego:

– cofnięcie odwołania przed rozpoczęciem rozprawy wiąże sąd odwoławczy,
– WSD związany jest granicami odwołania, jednak powinien z urzędu brać pod uwagę naruszenia prawa materialnego i rażące naruszenia prawa postępowania,
– niezależnie od granic odwołania orzeczenie podlegało zmianie na korzyść obwinionego lub uchyleniu, jeżeli było ono oczywiście niesprawiedliwe,
– WSD może orzec na niekorzyść obwianego wyłącznie wtedy, gdy w tym kierunku został wniesiony środek odwoławczy[262].

Autor, konkludując swoje rozważania nad wprowadzonymi zmianami, stwierdził, iż „omówione zmiany ustawy Prawo o adwokaturze nie wprowadziły zasadniczo nowego modelu adwokatury; polegały one jedynie na racjonalizacji dotychczasowego unormowania, usunięcia jego istotnych wad w kierunku od dawna postulowanym przez palestrę i dostosowania ich do wymogów współcześnie obowiązującego systemu ustrojowego”[263].

W nowym ustroju społeczno-politycznym adwokaci cieszyli się zaufaniem społecznym, czego wyrazem był ich wybór do pełnienia funkcji parlamentarzystów. Adwokaci pełnili funkcję ministra sprawiedliwości (A. Bentkowski, W. Chrzanowski, A. Marcinkowski, Z. Dyka, J. Piątkowski, Z. Ćwiąkalski). W Kancelarii Prezydenta RP ministrami byli adwokaci A. Marcinkowski i L. Falandysz, zaś szefami Kancelarii Prezydenta RP byli adwokaci T. Kwiatkowski, R. Kalisz i J. Szymanek-Deresz.

Wspomnieć należy o wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 27 stycznia 1999 r. (sygn. K 1/981)[264] w odniesieniu do ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze w zakresie, w jakim art. 4b ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy odnoszący się do małżonka, krewnego i powinowatego adwokata pełniących funkcje

[262] D. Dudek, *op. cit.,* s. 20–21.

[263] *Ibidem,* s. 22.

[264] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 stycznia 1999 r., sygn. K 1/98, (Dz.U. z 1999 r., nr 20, poz. 180).

sędziowskie lub prokuratorskie był niezgodny z art. 47, art. 60 i art. 65 ust. 1, w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przez to, że ograniczał prawa do ochrony życia prywatnego i rodzinnego, do decydowania o swoim życiu osobistym, do dostępu do służby publicznej, a także wolność wyboru i wykonywania zawodu przez sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych w stopniu, który nie jest konieczny dla ochrony bezstronności sędziego. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego zakazy odnoszące się do wykonywania zawodu przez adwokatów i radców prawnych rozpatrywane muszą być w powiązaniu z odpowiednimi przepisami prawa o ustroju sądów powszechnych odnoszącymi się do sędziów, przepisy te bowiem wzajemnie się warunkują i uzupełniają. Dlatego w sentencji wyroku wskazano na naruszenia tych właśnie przepisów.

Na podstawie obwieszczenia Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 6 września 1999 r.[265] w zw. z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 27 stycznia 1999 r. (sygn. K 1/98) wspominany art. 4b ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze w zakresie, w jakim odnosi się do małżonka, krewnego i powinowatego adwokata pełniących funkcje sędziowskie lub prokuratorskie, utracił moc obowiązującą.

Wśród kolejnych zmian w treści ustawy z 1982 r. – Prawo o adwokaturze warto odnotować dość istotne zmiany wprowadzone nowelizacją ustawy z 16

[265] Obwieszczenie Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 6 września 1999 r. o utracie mocy obowiązującej art. 4 ust. 3 ustawy o radcach prawnych, art. 30 ust. 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, art. 15 ustawy o prokuraturze, art. 53 § 2 i art. 61 § 2 pkt 3 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, art. 12a ustawy o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, art. 12 ustawy o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw oraz w części: art. 4b ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy – Prawo o adwokaturze, art. 122(1) § 4 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych i art. 70 § 1 ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych, (Dz.U. z 1999 r., nr 75, poz. 853).

marca 2000 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze[266] oraz ustawy z 30 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze[267].

Ta pierwsza zmiana dotyczyła objęcia adwokatów obowiązkowym ubezpieczeniem od odpowiedzialności cywilnej oraz określenia nowych zasad wnoszenia i rozpatrywania kasacji w postępowaniu dyscyplinarnym. Na mocy art. 8a ust. 1 każdy adwokat podlegał obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych, przy czym obowiązek ten nie dotyczył adwokatów niewykonujących zawód. Jednocześnie minister właściwy do spraw finansów publicznych po zasięgnięciu opinii NRA i Polskiej Izby Ubezpieczeń został upoważniony do wydania w drodze rozporządzenia ogólnych warunków ubezpieczenia określających datę powstania obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, podstawowy zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, minimalną sumę gwarancyjną ubezpieczenia określoną kwotowo oraz zakres praw i obowiązków ubezpieczonego i zakładu ubezpieczeń wynikających z umowy ubezpieczenia.

Zmiany wprowadzone nowelizacją z 2000 r. dotyczyły również postępowania dyscyplinarnego. Wynikała z nich konieczność doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem wydanego przez WSD w drugiej instancji stronom, ministrowi sprawiedliwości oraz NRA. Ponadto na mocy art. 91a ust. 1 przyznano stronom, ministrowi sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi NRA prawo wnoszenia kasacji do Sądu Najwyższego od orzeczenia wydanego przez WSD w drugiej instancji. Kasację wnosi się do Sądu Najwyższego za pośrednictwem WSD w terminie 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem; może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia

[266] Ustawa z 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, (Dz.U. z 2000 r., nr 39, poz. 439).

[267] Ustawa z 30 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych, ustawy – Prawo o notariacie oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, (Dz.U. z 2004 r., nr 202, poz. 2067).

prawa, jak również rażącej niewspółmierności kary dyscyplinarnej. Warto zauważyć, iż orzeczenie, od którego służy kasacja, nie podlega wykonaniu do czasu wniesienia kasacji lub bezskutecznego upływu terminu do jej wniesienia, zaś orzeczenie, od którego wniesiono kasację, nie podlega wykonaniu do czasu rozpoznania kasacji.

Nowelizacja z 2004 r. miała na celu wzmocnienie obowiązku ubezpieczenia się adwokatów od odpowiedzialności cywilnej. Na mocy ustawy nowelizacyjnej adwokaci podlegali odpowiedzialności dyscyplinarnej nie tylko za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godności zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, ale także za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Na mocy art. 8a ust.3 okręgowa rada adwokacka właściwa ze względu na miejsce zamieszkania adwokata była zobowiązana do przeprowadzania kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Ustalenie spełnienia takiego obowiązku było możliwe m.in. poprzez okazanie przez adwokata polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia potwierdzającego zawarcie umowy tego ubezpieczenia, wystawionego przez zakład ubezpieczeń. Minister sprawiedliwości stał się organem przeprowadzającym nadzór nad wykonywaniem przez okręgowe rady adwokackie zadań kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, ponieważ dziekani okręgowych rad adwokackich na mocy dodanego art. 8a ust. 4 zobowiązani byli do składania ministrowi sprawiedliwości raz w roku sprawozdań z kontroli przeprowadzonych w poprzednim roku kalendarzowym.

Największe zmiany do obowiązującej od 1982 r. ustawy o ustroju adwokatury zostały wprowadzone ustawą nowelizującą z 30 czerwca 2005 r. Były one widocznym efektem politycznej rozgrywki dotyczącej szerszego otwarcia dostępu do zawodu prawniczego – stąd odnosiły się one głównie do zasad przyjmowania na aplikację adwokacką, składania egzaminu adwokackiego oraz rozszerzały krąg osób uprawnionych do wpisu na listę adwokatów bez konieczności odbycia samej aplikacji bądź egzaminu adwokackiego. Uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz

o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 1694) obszernie wyjaśniło potrzebę wprowadzenia regulacji pomniejszających swobodę działania m.in. samorządu adwokackiego. W uzasadnieniu projektu podniesiono, że „koncepcja przekazania korporacjom całokształtu spraw związanych z regulowaniem zasad działania samorządu zawodowego sprawdziła się tylko częściowo, a jedną z wielu słabości tego rozwiązania stało się umacnianie różnych form patologii w procesie przyjmowania nowych członków do korporacji". Wskazywano także, że obowiązujące zasady dostępu do zawodu radcy prawnego, notariusza i adwokata spotykają się z coraz szerszą krytyką opinii publicznej, która dotyczy zwłaszcza sposobu doboru kandydatów na aplikacje oraz ustalanych wyłącznie przez samorządy zawodowe zasad naboru na aplikacje.

Na mocy znowelizowanej ustawy od wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego, tak aby skutecznie uzyskać możliwość wpisu na listę adwokatów, zwolnieni zostali profesorowie i doktorzy habilitowani nauk prawnych oraz osoby, które zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, radcowski lub notarialny. Natomiast zgodnie z art. 66 ust. 1a do złożenia egzaminu adwokackiego bez obowiązku odbycia aplikacji adwokackiej na mocy ustawy mogli przystąpić:

- doktorzy nauk prawnych,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych były zatrudnione na podstawie umowy o pracę na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu adwokackiego,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych wykonywały osobiście w sposób ciągły, na podstawie umów, do których stosuje się przepisy o zleceniu, usługi polegające na stosowaniu lub tworzeniu prawa przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu adwokackiego,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych prowadziły przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem

wniosku o dopuszczenie do egzaminu adwokackiego działalność gospodarczą wpisaną do Ewidencji Działalności Gospodarczej, jeżeli przedmiot tej działalności obejmował świadczenie pomocy prawnej,

– osoby, które pracowały przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 8 lat na stanowisku referendarza sądowego lub asystenta sędziego.

Największe zmiany wprowadzone nowelizacją z 2005 r. poza dopuszczeniem do adwokatury osób niezwiązanych w żaden sposób z tą korporacją dotyczyły wyłączenia spod uprawnień samorządu zawodowego rekrutacji na samą aplikację adwokacką, jak i późniejszej oceny wiedzy i umiejętności przyszłych adwokatów dokonywanej podczas egzaminu adwokackiego. Zgodnie bowiem z nowymi przepisami nabór na samą aplikację adwokacką był przeprowadzany w drodze egzaminu konkursowego[268].

Na mocy nowo dodanych przepisów egzamin konkursowy przeprowadzały komisje egzaminacyjne do spraw aplikacji adwokackiej przy ministrze sprawiedliwości powołane na obszarze właściwości jednej lub kilku okręgowych rad adwokackich. Sam egzamin konkursowy polegał na sprawdzeniu wiedzy kandydata na aplikanta adwokackiego z zakresu prawa: konstytucyjnego, karnego, postępowania karnego, karnego skarbowego, wykroczeń, cywilnego, postępowania cywilnego, gospodarczego, spółek prawa handlowego, pracy i ubezpieczeń społecznych, rodzinnego i opiekuńczego, administracyjnego, postępowania administracyjnego, finansowego, europejskiego, ustroju sądów, samorządu adwokackiego i innych organów ochrony prawnej działających w Rzeczypospolitej Polskiej, a także warunków wykonywania zawodu adwokata i etyki tego zawodu. Egzamin konkursowy przeprowadzano raz w roku w terminie wyznaczonym przez ministra sprawiedliwości, nie później niż do 30 września przed rozpoczęciem roku szkoleniowego, równocześnie w tym samym dniu w Rzeczypospolitej Polskiej.

[268] A. Redzik, T. Kotliński, *op. cit.*, s. 354.

Pytania na egzamin konkursowy były układane przez powoływany przez ministra sprawiedliwości zespół konkursowy, w skład którego wchodziło pięć osób, w tym trzech przedstawicieli ministra sprawiedliwości oraz dwóch przedstawicieli delegowanych przez NRA. Zespół konkursowy przygotowywał jeden zestaw pytań w formie testu wyboru, mając na uwadze konieczność zapewnienia jednakowego poziomu sprawdzenia wiedzy kandydatów. Ponadto ustawa przyznawała ministrowi sprawiedliwości prawo do ustalania terminu złożenia zgłoszenia o przystąpieniu do egzaminu konkursowego na aplikację adwokacką wraz z terminem przeprowadzenia egzaminu konkursowego.

Nowa forma egzaminu konkursowego polegała na rozwiązaniu testu składającego się z 250 pytań zawierających po trzy propozycje odpowiedzi, z których tylko jedna była prawidłowa. Kandydaci podczas egzaminu konkursowego nie mogli korzystać z tekstów aktów prawnych, komentarzy, orzecznictwa oraz innej pomocy, a także nie mogli posiadać urządzeń służących do przekazu lub odbioru informacji. Kandydat, rozwiązując test, mógł wybrać tylko jedną odpowiedź, przy czym za każdą prawidłową odpowiedź uzyskiwał 1 pkt. Pozytywny wynik z egzaminu konkursowego otrzymywał ten kandydat, który uzyskał z testu co najmniej 190 pkt.

Pewnym modyfikacjom uległa również sama forma aplikacji adwokackiej, która nadal trwała 3 lata i 6 miesięcy, przy czym co najmniej przez okres 6 miesięcy odbywała się w sądzie, prokuraturze, kancelarii notarialnej lub innej instytucji publicznej na podstawie skierowania okręgowej rady adwokackiej. Nowelizacja uprawniała patronów do możliwości zatrudnienia aplikanta na podstawie stosunku pracy[269], zaś pracownikowi wpisanemu na listę aplikantów adwokackich przyznawała zwolnienie od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia.

[269] Por. szerzej: S. Samol, *Warunki odbywania aplikacji adwokackiej po zmianie ustawy Prawo o adwokaturze*, „Palestra" 2006, nr 1-2, s. 97-109.

Ponadto na mocy dodanego art. 78c pracownikowi przysługiwało prawo do płatnego urlopu w wymiarze 30 dni kalendarzowych na przygotowanie się do egzaminu adwokackiego oraz zwolnienie od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w celu uczestniczenia w egzaminie konkursowym i adwokackim. Dodać należy, iż sama aplikacja adwokacka była odpłatna, opłaty zaś były przeznaczane na pokrycie kosztów szkolenie aplikantów.

Podobnie jak egzamin wstępny, egzamin adwokacki również został wyłączony z wyłącznej kompetencji samorządu zawodowego adwokatów i przekazany w ręce ministerstwa sprawiedliwości. Według przepisów nowelizujących egzamin adwokacki polegał na sprawdzeniu przygotowania prawniczego osoby przystępującej do egzaminu adwokackiego do samodzielnego i należytego wykonywania zawodu adwokata, w tym wiedzy i umiejętności jej praktycznego zastosowania z zakresu prawa: konstytucyjnego, karnego, postępowania karnego, karnego skarbowego, wykroczeń, cywilnego, postępowania cywilnego, gospodarczego, spółek prawa handlowego, pracy i ubezpieczeń społecznych, rodzinnego i opiekuńczego, administracyjnego, postępowania administracyjnego, finansowego, europejskiego oraz ustroju sądów, samorządu adwokackiego i innych organów ochrony prawnej działających w Rzeczypospolitej Polskiej, a także warunków wykonywania zawodu adwokata i etyki tego zawodu. Do egzaminu adwokackiego mogła przystąpić osoba, która odbyła aplikację adwokacką i otrzymała zaświadczenie o jej odbyciu, oraz osoby, które na mocy nowelizacji uzyskały prawo do przystąpienia do egzaminu adwokackiego bez konieczności odbycia aplikacji adwokackiej.

Egzamin adwokacki przeprowadzano raz w roku w terminie wyznaczonym przez ministra sprawiedliwości. Ten sam minister sporządzał w każdym roku zestaw pytań i tematów na potrzeby egzaminu adwokackiego. Sam egzamin składał się z części pisemnej i ustnej. W części pisemnej egzaminu zdający opracowywał cztery tematy z zakresu różnych dziedzin prawa. Opracowanie tematu następowało w postaci sporządzenia odpowiedniego pisma procesowego lub opinii na podstawie akt sądowych. W tej części egzaminu mógł być

przedstawiony problem prawny do rozstrzygnięcia przez zdającego na podstawie opisanego przypadku (casusu) lub opracowanie decyzji administracyjnej czy aktu prawa miejscowego. Podczas części pisemnej egzaminu adwokackiego zdający mógł korzystać z tekstów aktów prawnych i komentarzy oraz orzecznictwa. Ocena każdego tematu z części pisemnej egzaminu adwokackiego dokonywana była przy zastosowaniu skali od 0 do 30 pkt, przy czym za część pisemną zdający mógł otrzymać nie więcej niż 120 pkt. Oceny tematów opracowanych przez zdającego w części pisemnej egzaminu adwokackiego dokonywali niezależnie od siebie dwaj członkowie komisji; każdy z nich wystawiał na piśmie łączną ocenę zawierającą liczbę punktów wraz z uzasadnieniem i przekazywał ją niezwłocznie przewodniczącemu komisji. Liczba punktów, które otrzymał zdający z egzaminu pisemnego, była sumą średnich ocen wystawionych przez członków komisji za poszczególne tematy. Pozytywny wynik z części pisemnej egzaminu adwokackiego otrzymywał ten zdający, który uzyskał co najmniej 80 pkt (art. 78d i 78e).

Zdający, który uzyskał pozytywną ocenę z części pisemnej egzaminu adwokackiego, mógł przystąpić do części ustnej, w trakcie której odpowiadał na wybrany przez siebie losowo zestaw składający się z 19 pytań. Odpowiedzi zdającego na pytania oceniane były oddzielnie przez każdego z członków komisji przy zastosowaniu skali od 0 do 4 pkt, a zdający nie mógł uzyskać więcej niż 4 pkt za prawidłową odpowiedź. Za część ustną egzaminu adwokackiego zdający mógł otrzymać łącznie nie więcej niż 76 pkt. Komisja ustalała liczbę punktów uzyskaną przez poszczególnych zdających w trakcie etapu ustnego egzaminu adwokackiego. Była ona średnią arytmetyczną liczby punktów przyznanych przez każdego z członków komisji danemu zdającemu (art. 78f).

Pozytywny wynik z egzaminu adwokackiego otrzymywał zdający, który uzyskał łącznie za część pisemną i ustną egzaminu co najmniej 130 pkt. Po przeprowadzeniu egzaminu adwokackiego komisja ustalała wynik zdającego w drodze uchwały oraz zobligowana była do ogłoszenia wyników egzaminu

adwokackiego. Od uchwały komisji zdającemu służyło odwołanie dotyczące wyniku jego egzaminu do ministra sprawiedliwości (art. 78g, 78h i 78i).

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 68 ust. 1 wpis osoby, która uzyskała pozytywny wynik z egzaminu adwokackiego, na listę adwokatów następował na jej wniosek, na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce odbycia aplikacji adwokackiej, a w przypadku osoby, która przystąpiła do egzaminu adwokackiego bez obowiązku odbycia aplikacji adwokackiej, ze względu na miejsce zamieszkania. W przypadku osób całkowicie zwolnionych z wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego (katalog wymieniony w art. 66 ust. 1) wpis na listę adwokatów następował na ich wniosek, na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce złożenia wniosku o wpis. W obu przypadkach osoba ubiegająca się o wpis obowiązana była dołączyć informację o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego opatrzoną datą nie wcześniejszą niż miesiąc przed jej złożeniem. Okręgowa rada adwokacka podejmowała uchwałę w sprawie wpisu na listę adwokatów w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wpis. Od tej uchwały służyło odwołanie do Prezydium NRA w terminie 14 dni od daty doręczenia uchwały, zaś od ostatecznej decyzji odmawiającej wpisu na listę adwokatów oraz w wypadku niepodjęcia uchwały przez okręgową radę adwokacką w terminie 30 dni od złożenia wniosku o wpis lub niepodjęcia uchwały przez Prezydium NRA w terminie 30 dni od doręczenia odwołania zainteresowanemu służyła skarga do sądu administracyjnego. Wpis na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich uważano za dokonany, jeżeli minister sprawiedliwości nie sprzeciwił się wpisowi w terminie 30 dni od dnia otrzymania uchwały wraz z aktami osobowymi wpisanego. Minister sprawiedliwości wyrażał sprzeciw w formie decyzji administracyjnej.

Nowelizacja z 2005 r. doprecyzowała przepisy dotyczące siedziby zawodowej adwokata oraz możliwości jej zmiany. Otóż zgodnie z art. 70 po uzyskaniu wpisu na listę adwokatów adwokat wyznaczał swoją siedzibę zawodową i był zobligowany do zawiadomienia o tym właściwej okręgowej rady

adwokackiej nie później niż w terminie 30 dni przed dniem wyznaczenia siedziby zawodowej. W przypadku, gdyby chciał przenieść swoją siedzibę zawodową w okręgu tej samej izby adwokackiej, adwokat zobligowany był do zawiadomienia o tym okręgowej rady adwokackiej nie później niż w terminie 30 dni przed dniem rozpoczęcia działalności w nowej siedzibie. W zawiadomieniu adwokat podawał miejsce nowej siedziby oraz datę rozpoczęcia w niej działalności zawodowej. Mógł również przenieść się do innego zespołu adwokackiego w okręgu tej samej izby za zgodą tego zespołu (art. 71).

Ponadto zgodnie z art. 71a adwokat mógł przenieść siedzibę zawodową do okręgu innej izby, o ile nie wszczęto przeciwko niemu postępowania dyscyplinarnego. O przeniesieniu swojej siedziby zawodowej do okręgu innej izby miał obowiązek zawiadomienia okręgowej rady adwokackiej właściwej dla izby adwokackiej, w której obrał siedzibę, oraz okręgowej rady adwokackiej w okręgu izby adwokackiej, w której dotychczas był wpisany na listę adwokatów, w formie pisemnej nie później niż w terminie 30 dni przed dniem rozpoczęcia działalności zawodowej w nowej siedzibie na terenie okręgu innej izby adwokackiej. W zawiadomieniu tym adwokat podawał miejsce nowej siedziby oraz datę rozpoczęcia w niej działalności zawodowej. Okręgowa rada adwokacka właściwa dla izby, do której adwokat przenosił siedzibę zawodową, wpisywała adwokata na listę adwokatów w terminie 30 dni od dnia złożenia zawiadomienia o przeniesieniu siedziby zawodowej do okręgu innej izby oraz zawiadamiała w terminie 14 dni od dnia dokonania wpisu okręgową radę adwokacką izby, w której okręgu adwokat poprzednio miał siedzibę zawodową, o dokonanym wpisie na listę adwokatów. Okręgowa rada adwokacka po otrzymaniu zawiadomienia o wpisie na listę adwokatów skreślała adwokata z listy adwokatów oraz przekazywała jego akta osobowe i dyscyplinarne okręgowej radzie adwokackiej właściwej ze względu na wpis na listę adwokatów.

Zgodnie z dodanym art. 71b adwokat mógł mieć jedną siedzibę zawodową, przy czym zmiana siedziby zawodowej przez adwokata nie mogła stanowić podstawy do wypowiedzenia przez niego stosunku pełnomocnictwa oraz

zwolnienia adwokata ze świadczenia w danej sprawie pomocy prawnej z urzędu, chyba że zwolnił go od udzielania tej pomocy organ, który go wyznaczył.

Zgodnie z nowo brzmiącym art. 21 ust. 3 adwokat świadczył pomoc prawną z urzędu w okręgu sądu rejonowego, w którym wyznaczył swoją siedzibę zawodową. W wypadku, gdy na terenie właściwości sądu rejonowego żaden z adwokatów nie wyznaczył swojej siedziby zawodowej, okręgowa rada adwokacka w terminie 30 dni od dnia wpłynięcia zawiadomienia o zmianie siedziby lub podjęcia uchwały o skreśleniu z listy adwokatów wyznaczała w miejscowości będącej siedzibą danego sądu rejonowego dodatkową siedzibę zawodową adwokatowi z terenu danej izby na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy (art. 71c).

Na koniec, odnosząc się do nowelizacji z 2005 r., wspomnieć należy o dodanym do artykułu 4 ustępu 1a, który to wprowadzał możliwość świadczenia pomocy prawnej, takiej jaką wykonują *de facto* adwokaci (art. 4 ust. 1), przez osoby posiadające wyższe wykształcenie prawnicze, poza wyjątkiem zastępstwa procesowego, chyba że osoby te działały na podstawie art. 87 § 1 k.p.c. w charakterze pełnomocnika pozostającego w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodził w zakres tego zlecenia, bądź też sprawującego zarząd majątkiem lub interesami strony. Przepis ten wywołał największe oburzenie w środowisku adwokackim, ponieważ w sytuacji, gdy art. 4 ust. 1a znowelizowanej ustawy dopuszczał wykonywanie tych samych czynności (z wyłączeniem zastępstwa procesowego) przez osoby, wobec których nie formułowano żadnego ze wskazanych uprzednio wymogów (poza cenzusem wyższego wykształcenia prawniczego), w ten prosty sposób podważono sens wyodrębnienia przez ustawodawcę zawodów: adwokata, radcy prawnego i notariusza jako zawodów zaufania publicznego.

Regulacja ta wywołała zastrzeżenia ze strony samorządu adwokackiego co do niektórych rozwiązań przyjętych przez ustawę nowelizującą. W październiku 2005 r. NRA w skierowanym do Trybunału Konstytucyjnego wniosku zakwestionowała szereg wskazanych przez siebie przepisów tak ustawy

nowelizującej, jak i znowelizowanej. Kwestionowane przez NRA przepisy dotyczyły egzaminu konkursowego na aplikację adwokacką, ustalania zasad składania egzaminu adwokackiego, przystępowania do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej, wpisu na listę adwokatów bez odbycia aplikacji i zdawania egzaminu adwokackiego, odpłatności za rozpoczętą już aplikację, a także świadczenia pomocy prawnej przez osoby z wyższym wykształceniem prawniczym niebędące adwokatami. Wyrokiem z 19 kwietnia 2006 r. (sygn. K 6/06)[270] Trybunał Konstytucyjny orzekł, że niezgodne z Konstytucją są następujące rozwiązania:

- pozbawienie samorządu adwokackiego wpływu na ustalanie zasad składania egzaminu adwokackiego,
- określenie zakresu i warunków świadczenia pomocy prawnej przez osoby niewykonujące zawodu adwokata (brak dostatecznej określoności prawa i poprawnej legislacji),
- stworzenie możliwości dopuszczenia do wykonywania zawodu adwokata osób, które po złożeniu egzaminów nie wykazują się odpowiednią praktyką w zawodzie prawniczym,
- dopuszczenie do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej osób, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych były zatrudnione lub prowadziły działalność albo wykonywały osobiście prace związane ze stosowaniem lub tworzeniem prawa,
- brak przepisów przejściowych regulujących kwestię odpłatności za aplikację adwokacką aplikantów, którzy rozpoczęli aplikację przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej,
- niezagwarantowanie samorządowi zawodowemu odpowiedniego uczestnictwa w określeniu zakresu przedmiotowego egzaminu adwokackiego oraz nieadekwatne reprezentowanie samorządu adwokackiego w składzie komisji powołanej do przeprowadzenia egzaminu,

[270] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19 kwietnia 2006 r., sygn. K 6/06 (Dz.U. z 2006 r., nr 75, poz. 529).

- przyznanie zdającemu prawa do odwołania się od uchwały komisji dotyczącej wyniku egzaminu do ministra sprawiedliwości,
- przyznanie ministrowi sprawiedliwości uprawnienia do zawiadamiania okręgowej rady adwokackiej o wynikach egzaminów oraz publikowania listy osób, które uzyskały pozytywny wynik z egzaminu, w Biuletynie Informacji Publicznej.

Pierwszy z zakwestionowanych przepisów – art. 4 ust. 1a znowelizowanej ustawy – zdaniem NRA przyznawał osobom posiadającym wyższe wykształcenie prawnicze, a nienależącym do korporacji zawodowej, prawo świadczenia pomocy prawnej. Ustawodawca, dopuszczając możliwość świadczenia w szerokim zakresie pomocy prawnej – określonej w art. 4 znowelizowanej ustawy – przez absolwentów studiów prawniczych, nie wprowadził przy tym żadnych mechanizmów pozwalających na weryfikację tego, czy istotnie osoba ubiegająca się o wpis do ewidencji przedsiębiorców posiada wyższe wykształcenie prawnicze udokumentowane odpowiednim dyplomem; co więcej – ustawodawca nie przewidział sankcji dla osób świadczących usługi prawne bez odpowiedniego wykształcenia prawniczego.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego art. 4 ust. 1a znowelizowanej ustawy nie odpowiadał wymogom dostatecznej określoności prawa i poprawnej legislacji, zwłaszcza w zakresie określeń: „osoby posiadające wyższe wykształcenie prawnicze" oraz „ukończył wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskał tytułu magistra". Pozostawienie świadczenia pomocy prawnej – na podstawie art. 4 ust. 1a znowelizowanej ustawy – bez wymogu uprzedniego przygotowania zawodowego (po ukończeniu studiów prawniczych) oraz bez wyspecjalizowanej kontroli zawodowej mogło prowadzić do niepożądanych skutków społecznych, w szczególności w zakresie nieodwracalnych prawnie następstw błędnych porad czy nieuświadamianych bądź wynikłych z braku doświadczenia zawodowego zaniechań.

Kolejne z zakwestionowanych przepisów zdaniem NRA pozbawiały samorząd adwokacki faktycznego wpływu na nabór kandydatów na aplikację

adwokacką. Odbierały również temuż samorządowi prawo do określania zasad egzaminu adwokackiego, a sam samorząd adwokacki pozbawiony został prawa do przeprowadzenia egzaminu adwokackiego, natomiast przewidziany przez ustawodawcę udział przedstawicieli samorządu zawodowego adwokatów w komisjach egzaminacyjnych wskazanego tu zarzutu nie niwelował. W przekonaniu Rady zaskarżony przepis spowodowywałby, że w korporacji adwokackiej znalazłyby się osoby, które nie tylko nie miały nigdy nic wspólnego z adwokaturą, ale w ogóle mogły nie mieć kontaktu ze stosowaniem prawa, a także osoby, które z przyczyn „merytorycznych bądź moralnych" nie nadawały się do wykonywania innych zawodów prawniczych.

W odpowiedzi na wskazane zarzuty Trybunał Konstytucyjny wskazał, iż w toku postępowania zainicjowanego wnioskiem osoby wymienionej w art. 66 ust. 1 pkt 2 o wpis na listę adwokatów samorząd adwokacki powinien badać, czy konkretna osoba ubiegająca się o wpis na listę adwokatów daje rękojmię należytego wykonywania zawodu adwokata. Trybunał Konstytucyjny stał na stanowisku, że możliwy jest (również w świetle zasady wolności wyboru i wykonywania zawodu ustanowionej w art. 65 ust. 1 Konstytucji) przepływ z jednego do innego zawodu prawniczego. Nie oznaczało to jednak, że przepływ taki ma następować automatycznie, bez oceny umiejętności niezbędnych dla należytego wykonywania nowego dla danej osoby zawodu prawniczego. Trybunał Konstytucyjny zauważył jednak, iż omawiana regulacja dopuszczała ubieganie się o wpis na listę adwokatów przez osoby, które uzyskały przed wielu laty dyplom ukończenia wyższych studiów prawniczych i odbyły inną niż adwokacka aplikację w całkowicie odmiennym systemie prawnym, bez jakiejkolwiek weryfikacji znajomości aktualnie obowiązującego prawa. Nadto umożliwiono dostęp do zawodu adwokata osobom bez jakiegokolwiek praktycznego doświadczenia prawniczego, w tym profilującej umiejętności praktyczne aplikacji zakończonej egzaminem. Sytuacja ta stwarzała niebezpieczeństwo nienależytego wykonywania zawodu, w tym zatem zakresie jako nieodpowiadająca wymogom art. 17 ust. 1 Konstytucji powinna być poddana przez ustawodawcę stosownej modyfikacji.

Trybunał Konstytucyjny podzielił wątpliwości co do precyzji wyodrębnienia osób „zatrudnionych na podstawie umowy o pracę na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa" przez wymagany okres co najmniej 5 lat. Użyte w kwestionowanym segmencie przepisu określenia nie sprecyzowały dostatecznie rodzaju wykonywanych czynności (skali ich związku merytorycznego z procesem „tworzenia" lub „stosowania" prawa). Analogiczne wątpliwości nasuwają się odnośnie do przepisu, który uprawnia do przystąpienia do egzaminu adwokackiego (bez odbycia aplikacji) osoby z wyższym wykształceniem prawniczym, „które prowadziły przez okres co najmniej 5 lat […] działalność gospodarczą […], jeśli przedmiot tej działalności obejmował świadczenie pomocy prawnej". W tej sytuacji unormowania art. 66 ust. 1a pkt 3 nie spełniały podstawowych standardów poprawnej legislacji wynikających z zasady państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Nadto pozostawało niedookreślone znaczeniowo sprecyzowanie kręgu osób, które poprzez składanie egzaminu adwokackiego aspirują do wykonywania zawodu adwokata, który pozostaje pod pieczą samorządu adwokackiego. W związku z powyższym uznanie za niezgodne z art. 2 i art. 17 ust. 1 Konstytucji art. 66 ust. 1a pkt 2–4 znowelizowanej ustawy skutkuje uznaniem za niezgodne z tymi samymi wzorcami konstytucyjnymi art. 66 ust. 1b i 1c znowelizowanej ustawy w zakresie, w jakim występują one (i są stosowane) jako przepisy związkowe przy sięganiu po unormowania art. 66 ust. 1a pkt 2–4 znowelizowanej ustawy Prawo o adwokaturze.

Na koniec tej części rozważań wspomnieć należy, iż Trybunał podzielał przekonanie, że otwarcie zawodów prawniczych i zwiększenie dostępności (finansowej i terytorialnej, także dla mniej zamożnej części społeczeństwa) usług prawniczych jest pożądane. Musi ono jednak następować w drodze całościowych wewnętrznie spójnych rozwiązań, które w sposób przejrzysty ukształtują model prawniczego kształcenia zawodowego oraz zasady przepływu pomiędzy wysoko kwalifikowanymi zawodami prawniczymi. Ustawodawca winien nadto dostrzegać potrzebę zagwarantowania właściwego standardu legalnie wykonywanej pomocy prawnej oraz określić zasady odpowiedzialności za nienależyte jej świadczenie.

W ocenie Trybunału Konstytucyjnego w ramach obowiązujących unormowań konstytucyjnych mieści się możliwość świadczenia pomocy prawnej w zakresie ściśle sprecyzowanym i niewymagającym szczególnych kwalifikacji od osób nienależących do prawniczych zawodów zaufania publicznego. Wymienione przepisy niegodne z Konstytucją utraciły moc obowiązującą 31 grudnia 2006 r.

Kolejna z nowelizacji, dokonana ustawą z 29 marca 2007 r.[271], w sposób istotny zwiększała uprawnienia nadzorcze ministra sprawiedliwości nad samorządem zawodowym adwokatury oraz wprowadzała zmiany w postępowaniu dyscyplinarnym[272]. Pierwszy z dodanych przepisów, tj. art. 3 ust. 2 Prawa o adwokaturze, miał następującą treść: „Minister Sprawiedliwości sprawuje nadzór nad działalnością samorządu w zakresie i formach określonych ustawą". Przepis ten został dodany przez ustawę nowelizującą, stanowił swego rodzaju „nowość normatywną", gdyż nie posiadał odpowiednika we wcześniejszych uregulowaniach ustawy Prawo o adwokaturze. Zgodnie z dodanym art. 13a organy adwokatury oraz organy izb adwokackich miały obowiązek przesyłania ministrowi sprawiedliwości odpisu każdej uchwały w terminie 21 dni od daty jej podjęcia. Ponadto w nowym brzemieniu art. 14 minister sprawiedliwości uzyskał prawo zwrócenia się do Sądu Najwyższego o uchylenie sprzecznych z prawem uchwał organów adwokatury i organów izb adwokackich w terminie 3 miesięcy od dnia ich doręczenia mu, a w przypadku, gdy zaskarżona uchwała rażąco naruszała prawo, termin ten wynosił 6 miesięcy. Zgodnie z nowym art. 46, od uchwały okręgowej rady adwokackiej podjętej w pierwszej instancji w sprawach indywidualnych służyło zainteresowanemu odwołanie do Prezydium NRA, zaś od uchwały Prezydium NRA służyło zainteresowanemu odwołanie do ministra sprawiedliwości zgodnie z Kodeksem postępowania administracyjnego. W przypadku uchwały w sprawie wpisu na listę adwokatów od uchwały

[271] Ustawa z 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2007 r., nr 80, poz. 540).

[272] Por. szerzej: A. Siemiński, *Najnowsze zmiany w ustawie Prawo o adwokaturze – krótki komentarz*, „Palestra" 207, nr 5-6, s. 364-367.

Prezydium NRA służyło zainteresowanemu odwołanie do ministra sprawiedliwości zgodnie z Kodeksem postępowania administracyjnego, zaś od ostatecznej decyzji ministra sprawiedliwości zainteresowanemu oraz Prezydium NRA służyła skarga do sądu administracyjnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji (art. 68 ust. 6a i 6b). W wypadku niepodjęcia uchwały przez okręgową radę adwokacką w terminie 30 dni od złożenia wniosku o wpis lub niepodjęcia uchwały przez Prezydium NRA w terminie 30 dni od doręczenia odwołania zainteresowanemu przysługiwała skarga do sądu administracyjnego (art. 68 ust. 7).

Zmiany, jakie omawiana ustawa wprowadzała w postępowaniu dyscyplinarnym, polegały na wyraźnym podzieleniu tego postępowania na dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oraz postępowanie wykonawcze. Rzecznik dyscyplinarny zobligowany był do doręczenia ministrowi sprawiedliwości odpisu postanowienia o wszczęciu dochodzenia oraz informowania go o wniesieniu do sądu dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub o skierowaniu wniosku o ukaranie do dziekana okręgowej rady adwokackiej (art. 93a). Sam minister sprawiedliwości uzyskał możliwość inicjowania dochodzenia albo postępowania przed sądem dyscyplinarnym przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu.

Ponadto ustawa w sposób jednolity usystematyzowała właściwość rzeczową sądów dyscyplinarnych. Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej rozpoznawał wszystkie sprawy jako sąd pierwszej instancji z wyjątkiem spraw przekazanych według właściwości do WSD oraz jako sąd drugiej instancji, rozpoznając odwołania od kary upomnienia wymierzonej przez dziekan rady adwokackiej. WSD rozpoznawał jako sąd drugiej instancji sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich, zaś jako sąd pierwszej instancji – sprawy dyscyplinarne członków NRA i okręgowych rad adwokackich oraz zajmował się innymi sprawami przewidzianymi przepisami ustawy. Sąd dyscyplinarny orzekał w składzie trzyosobowym, przy czym odwołania od orzeczeń wydanych przez WSD w sprawach dyscyplinarnych

członków NRA i okręgowych rad adwokackich rozpoznawał ten sam sąd w innym, pięcioosobowym składzie. Orzeczenie z uzasadnieniem wydane przez WSD w drugiej instancji doręczano stronom, ministrowi sprawiedliwości oraz NRA (art. 91). Nowelizacja wprowadzała również instytucję tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata lub aplikanta adwokackiego, w stosunku do którego w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu karnym zastosowano tymczasowe aresztowanie.

Zgodnie z dodanym art. 95a rozprawa przed sądem dyscyplinarnym była jawna, chyba że jawność rozprawy zagrażała ujawnieniu tajemnicy adwokackiej albo zachodziły inne wymagane przepisami prawa przyczyny wyłączenia jawności. Zgodnie z art. 88a od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie dyscyplinarne odwołanie przysługiwało stronom oraz ministrowi sprawiedliwości w terminie 14 dni od dnia doręczenia odpisu orzeczenia albo postanowienia wraz z uzasadnieniem oraz pouczeniem o terminie i trybie wniesienia odwołania. Sąd dyscyplinarny miał obowiązek przesłania odpisu prawomocnego orzeczenia właściwej radzie adwokackiej do wykonania, a ministrowi sprawiedliwości i NRA – do wiadomości. Odpis prawomocnego orzeczenia o ukaraniu dyscyplinarnym i tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych dołączano do akt osobowych. O tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych oraz o karze dyscyplinarnej zawieszenia w czynnościach zawodowych i wydalenia z adwokatury zawiadamiano sądy, prokuratury oraz właściwe ze względu na charakter prowadzonych przez danego adwokata spraw organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego w okręgu izby adwokackiej, w której adwokat albo aplikant adwokacki był wpisany na listę, a w sprawie adwokata wykonującego zawód radcy prawnego – radę okręgowej izby radców prawnych. Kara wydalenia z adwokatury w stosunku do aplikantów adwokackich pociągała za sobą skreślenie z listy aplikantów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę aplikantów adwokackich lub o wpis na listę adwokatów przez okres 10 lat od daty uprawomocnienia się orzeczenia o karze wydalenia z adwokatury. Warto oddać, iż na mocy art. 81 ust. 6 sąd dyscyplinarny mógł orzec podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości środowiska adwokackiego poprzez jego

opublikowanie w czasopiśmie, którego wydawcą jest organ adwokatury. Usunięcie wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym następowało z urzędu po upływie 3 lat od daty uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego orzekającego karę upomnienia, karę nagany lub karę pieniężną lub 5 lat od odbycia kary zawieszenia w czynnościach zawodowych, jeżeli adwokat lub aplikant adwokacki nie został w tym czasie ukarany lub nie zostało wszczęte przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne. Z chwilą zatarcia kary dyscyplinarnej dziekan okręgowej rady adwokackiej zarządzał wykreślenie wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym oraz usunięcie z akt osobowych dokumentów dotyczących ukarania. Nie usuwano wzmianki o karze wydalenia adwokata oraz aplikanta z adwokatury.

Przyjęta przez Parlament i podpisana nowelizacja była jedynie częściowo uzgadniania z przedstawicielami samorządu adwokackiego, zawiera zmiany przewidziane w projekcie postepowania dyscyplinarnego opracowanego przez Ośrodek Badawczy Adwokatury przy NRA i przyjęty przez NRA. Zmiany w zakresie zwiększenia nadzoru nad samorządami nie spotkała się z zadowoleniem ze strony samorządu. NRA zakwestionowała konstytucyjność czterech przepisów, które do ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze zostały wprowadzone 9 czerwca 2007 r. przez ustawę z 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 80, poz. 540). Zaskarżone przepisy dotyczyły problematyki nadzoru ministra sprawiedliwości nad samorządem zawodowym adwokatów, w tym kompetencji do uzyskiwania informacji o działalności uchwałodawczej organów samorządowych oraz kompetencji do uruchomienia postępowania dyscyplinarnego wobec członków korporacji.

Wyrokiem z 1 grudnia 2009 r. (sygn. K 4/08)[273] Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż art. 3 ust. 2 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze jest zgodny z art. 2, art. 7 i art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 13a ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze jest zgodny z art. 2 i art. 17 ust.

[273] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4/08, (Dz.U. z 2009 r., nr 210, poz. 1628).

1 Konstytucji, art. 90 ust. 2 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze w części obejmującej zwrot „albo postępowania przed sądem dyscyplinarnym" oraz art. 95c pkt 1 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze w części obejmującej zwrot „z zastrzeżeniem art. 90 ust. 2" są niezgodne z art. 42 ust. 2 Konstytucji oraz nie są niezgodne z art. 17 ust. 1 Konstytucji.

Nowelizacja z 20 lutego 2009 r.[274] dotyczyła przede wszystkim zmiany zasad przebiegu egzaminu konkursowego na aplikację adwokacką, ustalania zasad składania egzaminu adwokackiego, przystępowania do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej oraz wpisu na listę adwokatów bez odbycia aplikacji i zdawania egzaminu adwokackiego. Wstępnie nowelizacja uchylała przepis o zakazie wykonywania zawodu przez adwokata w sytuacji, kiedy jego małżonek pełnił funkcje sędziowskie, prokuratorskie lub w okręgu izby adwokackiej – w organach dochodzeniowo-śledczych (uchylony art. 4b ust. 1 pkt 2) oraz w sytuacji, kiedy w okręgu tej izby, w której on wykonuje zawód, spokrewniona z nim osoba do drugiego stopnia lub spowinowacona z nim w pierwszym stopniu pełniła wskazane wcześniej funkcje (uchylony art. 4b ust. 2).

Ustawa zmieniająca ustaliła w sposób ostateczny i aktualnie obowiązujący wymogi, jakie powinna spełnić osobą, która chce być wpisana na listę adwokatów, poprzez dodanie konieczności odbycia w Rzeczypospolitej Polskiej aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego z włączeniem co do osób, które nie musiały odbywać aplikacji adwokackiej i składać egzaminu adwokackiego bądź mogły przestąpić do egzaminu adwokackiego bez konieczności odbycia aplikacji adwokackiej (art. 65). Ustawa regulowała ponadto kwestię zwolnienia z wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego w stosunku do:

– profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych,

[274] Ustawa z 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2009 r., nr 37, poz. 286).

- osób, które co najmniej 3 lata zajmowały stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,
- osób, które zajmowały stanowisko sędziego, prokuratora lub wykonywały zawód radcy prawnego albo notariusza,
- osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po 1 stycznia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
  - zajmowały stanowisko asesora sądowego, asesora prokuratorskiego, referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, aplikanta sądowo-prokuratorskiego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora lub
  - wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych,
- osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
  - zajmowały stanowisko referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, aplikanta sądowo-prokuratorskiego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora lub
  - wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych.

Do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej mogli przystąpić:

- doktorzy nauk prawnych,
- osoby, które przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu zatrudnione były na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta sędziego lub asystenta prokuratora,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 10 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 5 lat w czasie nie dłuższym niż 10 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów,
- osoby, które zdały egzamin sędziowski, prokuratorski lub notarialny,
- osoby, które zajmują stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa.

Ustawa nowelizacyjna uchylała art. 67, który zakazywał w ciągu 2 lat wykonywania zawodu adwokata w okręgu tej izby adwokackiej, w której wcześniej wykonywał zawód sędziego lub prokuratora, z wyjątkiem sędziów

Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz prokuratorów Prokuratury Krajowej.

Zgodnie z nowym przepisem okręgowa rada adwokacka miała obowiązek przesyłania wraz z aktami osobowymi do ministra sprawiedliwości w terminie 30 dni każdej uchwały o wpisie na listę adwokatów, o odmowie wpisu na listę adwokatów oraz każdą uchwałę o wpisie na listę aplikantów adwokackich oraz o odmowie wpisu na listę aplikantów adwokackich. Wpis na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich uważano za dokonany, jeżeli minister sprawiedliwości nie podpisał sprzeciwu od wpisu w terminie 30 dni od dnia doręczenia mu uchwały wraz z aktami osobowymi kandydata, przy czym minister sprawiedliwości wyrażał sprzeciw w formie decyzji administracyjnej. Decyzja ministra sprawiedliwości mogła być zaskarżona do sądu administracyjnego przez zainteresowanego lub organ samorządu adwokackiego w terminie 30 dni od dnia doręczenia tej decyzji (dodany art. 69a).

Przyjęcie na aplikację adwokacką oraz przeprowadzenie egzaminu adwokackiego nadal pozostawało poza wpływem samorządu zawodowego, choć nowelizacja nieznacznie zwiększyła jego uprawnienia w tym zakresie. Egzamin wstępny na aplikację adwokacką przeprowadzały komisje egzaminacyjne do spraw aplikacji adwokackiej przy ministrze sprawiedliwości. Minister mógł powołać na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej więcej niż jedną komisję kwalifikacyjną, jeżeli przemawiały za tym względy organizacyjne, w szczególności duża liczba przystępujących kandydatów. Egzamin wstępny na aplikację adwokacką i radcowską przeprowadzano raz w roku w terminie wskazanym przez ministra sprawiedliwości. Minister ten powoływał każdego roku zespół do przygotowania pytań testowych na egzamin wstępny dla kandydatów na aplikantów adwokackich i radcowskich, w skład którego wchodziło dziewięć osób, w tym pięciu przedstawicieli ministra, dwóch przedstawicieli delegowanych przez NRA oraz dwóch przedstawicieli delegowanych przez Krajową Radę Radców Prawnych. Zespół sporządzał zestaw 150 pytań w formie testu jednokrotnego wyboru na egzamin wstępny dla kandydatów na aplikantów

adwokackich i radcowskich wraz z wykazem prawidłowych odpowiedzi, przy czym członkowie zespołu byli zobowiązani do przedstawienia ministrowi sprawiedliwości pisemnego uzasadnienia prawidłowych odpowiedzi zgłoszonych przez nich pytań testowych w przypadku zaistnienia wątpliwości dotyczących treści pytań testowych, a w szczególności w toku procedury odwoławczej od uchwały ustalającej wynik egzaminu wstępnego. Warto wspomnieć, iż każda okręgowa rada adwokacka oraz rada okręgowej izby radców prawnych mogła zgłaszać zespołowi do przygotowania pytań testowych propozycje pytań testowych wraz z wykazem prawidłowych odpowiedzi.

Egzamin wstępny według nowych zasad polegał na rozwiązaniu testu składającego się ze 150 pytań zawierających po trzy propozycje odpowiedzi, z których tylko jedna była prawidłowa. Prawidłowość odpowiedzi oceniano według stanu prawnego obowiązującego w dniu egzaminu wstępnego. Pozytywny wynik z egzaminu wstępnego otrzymywał ten kandydat, który uzyskał z testu co najmniej 100 pkt. Po przeprowadzeniu egzaminu wstępnego komisja kwalifikacyjna ustalała wynik kandydata w drodze uchwały i doręczała odpis uchwały kandydatowi i ministrowi sprawiedliwości.

Sama aplikacja adwokacka w nowym brzmieniu art. 76 rozpoczynała się 1 stycznia każdego roku i trwała 3 lata. Aplikanci odbywali w trakcie pierwszego roku aplikacji szkolenie z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury na podstawie porozumienia zawartego przez Prezesa NRA z Dyrektorem Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury w sprawie odbywania przez aplikantów szkolenia z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury, w którym ustalano plan szkolenia, mając na uwadze zarówno praktyczne, jak i teoretyczne zapoznanie aplikantów ze sposobem funkcjonowania sądownictwa powszechnego i prokuratury, sposób jego odbywania i czas trwania, a także wysokość wynagrodzenia za przeprowadzenie szkolenia (art. 76 ust. 1a).

Zgodnie z art. 77b do egzaminu adwokackiego mogła przystąpić osoba, która odbyła aplikację adwokacką i otrzymała zaświadczenie o jej odbyciu, oraz

osoby, które zostały przepisami ustawy zwolnione z konieczności odbywania aplikacji adwokackiej. Aplikanci adwokaccy składali wniosek do komisji egzaminacyjnej na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej, w której odbyli aplikację adwokacką, zaś osoby uprawnione do przystąpienia do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji składały wniosek do komisji egzaminacyjnej na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na ich miejsce zamieszkania.

Minister sprawiedliwości powoływał każdego roku zespół do przygotowania zestawu pytań testowych oraz zadań na egzamin adwokacki. W jego skład wchodzili czterej adwokaci delegowani przez NRA oraz czterej przedstawiciele ministra sprawiedliwości, których wiedza i doświadczenie dawały rękojmię prawidłowego przygotowania egzaminu adwokackiego. Egzamin adwokacki przeprowadzały komisje egzaminacyjne do przeprowadzenia egzaminu adwokackiego w składzie ośmiu członków, w tym czterech egzaminatorów i czterech zastępców egzaminatorów wskazanych przez ministra sprawiedliwości, oraz czterech adwokatów jako egzaminatorów i czterech adwokatów jako zastępców egzaminatorów wskazanych przez NRA.

Zgodnie z nowym brzmieniem art. 78d egzamin adwokacki polegał na sprawdzeniu przygotowania prawniczego osoby przystępującej do egzaminu adwokackiego do samodzielnego i należytego wykonywania zawodu adwokata, w tym wiedzy z zakresu prawa i umiejętności jej praktycznego zastosowania. Egzamin adwokacki składał się z pięciu części pisemnych.

Pierwsza część egzaminu adwokackiego polegała na rozwiązaniu testu składającego się ze 100 pytań zawierających po trzy propozycje odpowiedzi, z których tylko jedna był prawidłowa, oraz z karty odpowiedzi. Zdający mógł wybrać tylko jedną odpowiedź, którą zaznaczał na karcie odpowiedzi. Prawidłowość odpowiedzi oceniano według stanu prawnego obowiązującego w dniu egzaminu adwokackiego. Test z pierwszej części egzaminu adwokackiego sprawdzali niezależnie od siebie dwaj egzaminatorzy wyznaczeni przez

przewodniczącego komisji egzaminacyjnej – jeden spośród wskazanych przez ministra sprawiedliwości, drugi spośród wskazanych przez NRA.

Drugą część egzaminu adwokackiego stanowiło rozwiązanie zadania z zakresu prawa karnego polegającego na przygotowaniu aktu oskarżenia lub apelacji. W trzeciej części egzaminu adwokackiego należało rozwiązać zadanie z zakresu prawa cywilnego polegającego na przygotowaniu pozwu lub wniosku albo apelacji. Czwarta część egzaminu adwokackiego dotyczyła rozwiązaniu zadania z zakresu prawa gospodarczego polegającego na przygotowaniu umowy albo pozwu lub wniosku albo apelacji, zaś ostatnią, piątą część egzaminu adwokackiego stanowiło rozwiązanie zadania z zakresu prawa administracyjnego polegającego na przygotowaniu skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego lub skargi kasacyjnej do NSA. W przypadku uznania w każdej z tych części egzaminu, iż brak jest podstaw do wniesienia żądanego pisma, zdający winien był sporządzić opinię prawną na podstawie opracowanych na potrzeby egzaminu akt lub przedstawionego stanu faktycznego. Podczas rozwiązywania tych zadań zdający mógł korzystać z tekstów aktów prawnych i komentarzy oraz orzecznictwa.

Oceny rozwiązania każdego z zadań z części od drugiej do piątej egzaminu adwokackiego dokonywali niezależnie od siebie dwaj egzaminatorzy z dziedzin prawa, których dotyczyła praca pisemna – jeden spośród wskazanych przez ministra sprawiedliwości, drugi spośród wskazanych przez NRA, biorąc pod uwagę w szczególności zachowanie wymogów formalnych, właściwość zastosowanych przepisów prawa i umiejętność ich interpretacji, poprawność zaproponowanego przez zdającego sposobu rozstrzygnięcia problemu z uwzględnieniem interesu strony, którą zgodnie z zadaniem zdający reprezentował. Ostateczną ocenę z pracy pisemnej z danego zadania z części od drugiej do piątej egzaminu adwokackiego stanowiła średnia ocen cząstkowych przyznanych przez każdego z egzaminatorów. Pozytywny wynik egzaminu adwokackiego otrzymywał zdający, który z każdej części egzaminu adwokackiego otrzymał ocenę pozytywną.

Zgodnie z art. 78h od uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego zdającemu przysługiwało odwołanie do komisji egzaminacyjnej II stopnia przy ministrze sprawiedliwości w terminie 14 dni od dnia otrzymania uchwały. Minister sprawiedliwości powoływał komisję egzaminacyjną II stopnia przy ministrze sprawiedliwości w składzie dziewięciu członków – pięciu członków wskazanych przez ministra sprawiedliwości oraz czterech członków wskazanych przez NRA. Do zadań komisji odwoławczej należało rozpatrywanie odwołań od wyników egzaminu adwokackiego, przy czym uchwały były podejmowane większością 2/3 głosów w obecności wszystkich członków komisji odwoławczej. Do postępowania przed komisją odwoławczą stosowano odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, zaś od uchwały komisji odwoławczej służyła skarga do sądu administracyjnego.

Dość istotną zmianę wprowadziła ustawa z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu[275], która wyłączyła obowiązek zachowania tajemnicy adwokackiej, ponieważ do art. 6 ustawodawca dodał ust. 4, zgodnie z którym obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczył informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2003 r., nr 153, poz. 1505 ze zm.) w zakresie określonym tymi przepisami.

Ponadto na podstawie ustawy nowelizującej ustawę w zakresie uwierzytelniania dokumentów z 23 października 2009 r.[276] usystematyzowano zasady poświadczenia opisów dokumentów przez profesjonalnych pełnomocników. Zgodnie z dodanym art. 4 ust. 1b adwokat uzyskał prawo

[275] Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r., nr 166, poz. 1317).

[276] Ustawa z 23 października 2009 r. o zmianie ustaw w zakresie uwierzytelniania dokumentów (Dz.U. z 2009 r., nr 216, poz. 1676).

sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym odrębnymi przepisami, przy czym poświadczenie powinno zawierać podpis adwokata, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, na żądanie – również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawierał cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), adwokat stwierdzał to w poświadczeniu.

Na podstawie ustawy z 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw[277] dokonano rozszerzenia katalogu osób, które mogły przystąpić do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej, oraz w zakresie postępowania dyscyplinarnego ustalono zakres kary wydalenia z adwokatury wraz okresem zatarcia ukarania dyscyplinarnego wobec adwokata oraz aplikanta adwokackiego. Nowelizacja z czerwca 2014 r. rozszerzyła katalog osób, które mogły przystąpić do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej, o osoby, które w terminie 10 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego nie złożyły wniosku o wpis na listę adwokatów, oraz osoby, które przez co najmniej 10 lat nie wykonywały zawodu podlegające ponownemu wpisowi na listę adwokatów po złożeniu egzaminu adwokackiego. Nowelizacja ustaliła również termin do złożenia ostatecznie wniosku o wpis na listę adwokatów po uzyskaniu pozytywnego wyniku z egzaminu adwokackiego na 10 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego (art. 69b).

W zakresie przepisów o postępowaniu dyscyplinarnym zmiana polegała na ustaleniu wymiaru kary wydalenia z adwokatury wobec adwokata oraz aplikanta adwokackiego. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 82 ust. 2 kara wydalenia z adwokatury pociągała za sobą skreślenie z listy adwokatów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę adwokatów przez okres 10 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kary wydalenia z adwokatury, zaś w przypadku art. 83 ust. 3 kara wydalenia z adwokatury w stosunku do aplikantów adwokackich

[277] Ustawa z 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 993).

pociągała za sobą skreślenie z listy aplikantów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę aplikantów adwokackich lub o wpis na listę adwokatów przez okres 5 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kary wydalenia z adwokatury. Ustawa nowelizacyjna ustalała okres zatarcia z urzędu wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym po upływie 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego orzekającego karę upomnienia, karę nagany lub karę pieniężną, 5 lat od odbycia kary zawieszenia w czynnościach zawodowych oraz 15 lat w stosunku do adwokata albo 7 lat i 6 miesięcy w stosunku do aplikanta adwokackiego od dnia uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego orzekającego karę wydalenia z adwokatury, jeżeli adwokat lub aplikant adwokacki nie został w tym czasie ukarany lub nie zostało wszczęte przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne (art. 95ł ust. 4).

Kolejna z nowelizacji, również dokonana jeszcze w 2014 r. ustawą z 7 listopada 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw[278], rozszerzała katalog organów adwokatury oraz izb adwokackich. Zmiany o charakterze ustrojowym, wprowadzone omawiana ustawą są następujące:

- nadanie rzecznikom dyscyplinarnym izb adwokackich oraz Rzecznikowi Dyscyplinarnemu Adwokatury statusu organów,
- określenie zadań rzeczników dyscyplinarnych na poziomie ustawowym,
- ustalenie roli zastępców rzeczników dyscyplinarnych,
- wydłużenie kadencji organów adwokatury i organów izb adwokackich z trzech do czterech lat[279].

Zgodnie z nowym art. 9 ust. 1 organami adwokatury zostały: Krajowy Zjazd Adwokatury, NRA, WSD, Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury oraz Wyższa

[278] Ustawa z 7 listopada 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw, (Dz.U. z 2014 r., poz. 1778).

[279] Por. szerzej: R. Baszuk, *Wpływ nowelizacji prawa o adwokaturze oraz kodeksu postepowania karnego na model adwokackiego postepowania dyscyplinarnego*, „Palestra" 2015, nr 5-6, s. 17-39.

Komisja Rewizyjna, zaś zgodnie z art. 39 organami izby adwokackiej zostały: zgromadzenie izby składające się z adwokatów wykonujących zawód oraz delegatów pozostałych adwokatów, okręgowa rada adwokacka, sąd dyscyplinarny, rzecznik dyscyplinarny oraz komisja rewizyjna. Ustawa nowelizacyjna wydłużała kadencję organów adwokatury, organów izb adwokackich i zespołów adwokackich do 4 lat, zobowiązując je jednocześnie do działania do czasu ukonstytuowania się nowo wybranych organów (art. 11 ust. 2).

Ponadto rozszerzono zakresu działania zgromadzenia izby adwokackiej, oprócz wyboru dziekana, prezesa sądu dyscyplinarnego, przewodniczącego komisji rewizyjnej oraz członków i zastępców członków okręgowej rady adwokackiej, sądu dyscyplinarnego i komisji rewizyjnej, również o wybór nowego organu – rzecznika dyscyplinarnego. Zmieniono skład okręgowej rady adwokackiej, która wybierała ze swego grona jednego lub dwóch wicedziekanów, sekretarza, w razie potrzeby zastępcę sekretarza, a także skarbnika, którzy łącznie z dziekanem stanowili prezydium rady. Ponadto okręgowa rada adwokacka powoływała przewodniczącego i członków zespołu wizytatorów (art. 43 ust. 1). Według nowych przepisów art. 51 ust. 1 sąd dyscyplinarny składał się z prezesa, wiceprezesa, członków oraz zastępców członków. Do zakresu działania nowo utworzonego organu – rzecznika dyscyplinarnego – należały czynności w postępowaniu dyscyplinarnym określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie, przy czym rzecznik dyscyplinarny mógł wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców (art. 51a).

Zgodnie z nowymi postanowieniami art. 55 ust. 1 Krajowy Zjazd Adwokatury odbywał się co 4 lata (wcześniej był to okres 3-letni). Zjazd, jak wcześniej, zwoływała NRA, jednak odbywał się on w ciągu 3 miesięcy (wcześniej w ciągu miesiąca) od daty dokonania wyborów we wszystkich izbach adwokackich. Ponadto rozszerzono zakres działania Krajowego Zjazdu Adwokatury do wyboru, oprócz Prezesa NRA, Prezesa WSD i Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej, także nowego organu – Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury. Dodatkowo Krajowy Zjazd Adwokatury ustalał liczbę członków

i zastępców członków WSD oraz sądów dyscyplinarnych oraz uchwalał regulaminy dotyczące trybu wyborów do organów adwokatury i organów izb adwokackich oraz działania tych organów z wyjątkiem regulaminów, których uchwalenie należało do kompetencji NRA.

Nowelizacja rozszerzała zakresu działania NRA o określanie zasad działania zastępców Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury i zastępców rzeczników dyscyplinarnych oraz trybu i sposobu ich wyboru, a także o określanie wysokości zryczałtowanych kosztów postępowania dyscyplinarnego. Zmieniono również skład NRA, która wybierała ze swego grona dwóch wiceprezesów, sekretarza, skarbnika, zastępcę sekretarza oraz dwóch członków, którzy łącznie z Prezesem stanowiło Prezydium NRA (art. 59 ust. 1). Natomiast zgodnie z nowym brzmieniem art.63 ust. 1 WSD składał się z członków oraz zastępców członków. W dziale IV po rozdziale 3 dodano rozdział 3a dotyczący Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury. Zgodnie z art. 63a do zakresu działania Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury należały czynności w postępowaniu dyscyplinarnym określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie, przy czym Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury mógł wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców.

W przypadku zawiadomienia o zmianie siedziby zawodowej przez adwokata ten miał obowiązek wskazać adres i nazwę kancelarii adwokackiej, zespołu adwokackiego lub spółki oraz adres dla doręczeń, przy czym miał obowiązek niezwłocznie zawiadamiać okręgową radę adwokacką o każdej zmianie tych danych (art. 71d).

Uchylono przepis o skreśleniu adwokata z listy w wypadku orzeczenia dyscyplinarnego o wydaleniu z adwokatury (art. 72 ust. 1 pkt 8), zaś dodano o skreśleniu z listy adwokatów w razie orzeczenia przez sąd dyscyplinarny kary wydalenia z adwokatury (art. 72 ust. 1a), a w przypadku aplikanta adwokackiego – skreślało się go z listy aplikantów w razie orzeczenia przez sąd dyscyplinarny kary wydalenia z adwokatury (art. 79 ust. 1a). Artykuł 80 otrzymał nowe brzmienie, zgodnie z którym adwokaci i aplikanci adwokaccy podlegali

odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, a adwokaci również za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. W zakresie kar dyscyplinarnych warto zawrócić uwagę, iż obok kary dyscyplinarnej można było orzec dodatkowo obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego, przy czym orzekając ten obowiązek, sąd dyscyplinarny określał sposób jego wykonania odpowiedni ze względu na okoliczności sprawy. Sąd dyscyplinarny mógł też orzec podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości w określony sposób, jeżeli uznał to za celowe ze względu na okoliczności sprawy, o ile nie naruszało to interesu pokrzywdzonego. Ponadto karę pieniężną wymierzano w granicach od półtorakrotności do dwunastokrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w dacie popełnienia przewinienia dyscyplinarnego. Wpływy z kar pieniężnych okręgowa rada adwokacka przekazywała na cele adwokatury. Nowelizacja usystematyzowała zakres tzw. upomnienia dziekańskiego. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 85 jeżeli przewinienie dyscyplinarne było mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy byłoby wystarczającym środkiem dyscyplinującym adwokata lub aplikanta adwokackiego bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej, dziekan okręgowej rady adwokackiej na wniosek rzecznika dyscyplinarnego mógł poprzestać na udzieleniu upomnienia dziekańskiego adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu, zaś rzecznik dyscyplinarny mógł wystąpić z wnioskiem po uprawomocnieniu się postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego albo o umorzeniu tego postępowania. Udzielając upomnienia dziekańskiego, dziekan mógł jednocześnie zobowiązać adwokata lub aplikanta adwokackiego do przeproszenia pokrzywdzonego lub do innego stosownego postępowania. Adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu służyło prawo odwołania od upomnienia dziekańskiego do właściwego sądu dyscyplinarnego w terminie 7 dni od udzielenia upomnienia, przy czym od postanowienia sądu dyscyplinarnego w sprawie tego odwołania nie przysługiwał inny środek zaskarżenia.

Zgodnie z nowymi przepisami stronami w dochodzeniu byli obwiniony i pokrzywdzony, a w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym – oskarżyciel, obwiniony i pokrzywdzony. Oskarżycielami w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby adwokackiej był rzecznik dyscyplinarny, a przed WSD – Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury, a także ich zastępcy wykonujący czynności zlecone przez rzeczników, zaś obwinionym był adwokat lub aplikant adwokacki, co do którego wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów (art. 93). Obwiniony miał prawo do ustanowienia obrońcy, którym mógł być wyłącznie adwokat lub radca prawny. Niestawiennictwo obwinionego lub jego obrońcy na rozprawę, posiedzenie lub na wezwanie rzecznika dyscyplinarnego nie wstrzymywało rozpoznania sprawy lub przeprowadzenia czynności, chyba że należycie usprawiedliwili oni swoją nieobecność, jednocześnie wnosząc o odroczenie lub przerwanie rozprawy lub posiedzenia, lub o nieprzeprowadzanie czynności przed rzecznikiem, albo sąd dyscyplinarny lub rzecznik dyscyplinarny z ważnych przyczyn uznali ich obecność za konieczną. W przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa obwinionego odpis postanowienia o przedstawieniu zarzutów rzecznik dyscyplinarny doręczał mu na piśmie, co zastępowało ogłoszenie. Orzeczenia wydanego pod nieobecność obwinionego lub jego obrońcy nie uważało się za zaoczne. Należyte usprawiedliwienie niestawiennictwa obwinionego lub jego obrońcy na rozprawie lub na wezwanie rzecznika dyscyplinarnego wymagało wskazania i uprawdopodobnienia wyjątkowych przyczyn, zaś w przypadku choroby – przedstawienia zaświadczenia lekarskiego potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie organu prowadzącego postępowanie.

Zgodnie z art. 91 ust. 2 sąd dyscyplinarny izby adwokackiej rozpoznawał wszystkie sprawy jako sąd pierwszej instancji z wyjątkiem rozpoznawania odwołania od upomnienia dziekańskiego oraz rozpoznawania odwołania od postanowienia rzecznika dyscyplinarnego o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego. Sędziów powołanych do orzekania w sprawie wyznaczał prezes sądu dyscyplinarnego,

mając na uwadze zapewnienie rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki oraz równomierne obciążenie sprawami składów sądu.

Rzecznik dyscyplinarny prowadził postępowanie z urzędu, zaś rozstrzygnięcia organów prowadzących postępowanie dyscyplinarne opierały się na ustaleniach faktycznych (art. 86a). Orzeczenia i postanowienia kończące postępowanie dyscyplinarne z urzędu doręczano wraz z uzasadnieniem stronom oraz ministrowi sprawiedliwości. Uzasadnienia nie sporządzano z urzędu w sprawach, w których uwzględniono wniosek rzecznika dyscyplinarnego o wydanie orzeczenia i wymierzenie uzgodnionej z obwinionym kary dyscyplinarnej bez przeprowadzenia rozprawy oraz wniosek obwinionego o wydanie orzeczenia i wymierzenie mu określonej kary dyscyplinarnej ani w sprawach, w których wymierzono karę upomnienia, jednak takie orzeczenie doręczano z urzędu stronom oraz ministrowi sprawiedliwości. Podsumowując, należy stwierdzić, że od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie dyscyplinarne odwołanie przysługiwało stronom oraz ministrowi sprawiedliwości w terminie 14 dni od dnia doręczenia odpisu orzeczenia albo postanowienia wraz z uzasadnieniem oraz pouczeniem o terminie i sposobie wniesienia odwołania.

Ponadto zgodnie z nowo dodanym art. 93a rzecznik dyscyplinarny doręczał ministrowi sprawiedliwości odpisy postanowień o wszczęciu dochodzenia oraz informował go o wniesieniu do sądu dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub o skierowaniu wniosku do dziekana okręgowej rady adwokackiej o udzielenie upomnienia dziekańskiego. Natomiast zgodnie z art. 95ł ust. 1 sąd dyscyplinarny niezwłocznie przesyłał odpis prawomocnego orzeczenia właściwej okręgowej radzie adwokackiej, ministrowi sprawiedliwości i NRA. Jeśli chodzi o koszty postępowania dyscyplinarnego, to ich wysokość miała charakter zryczałtowany, a określony w drodze uchwały przez NRA, mając na względzie przeciętne koszty postępowania. Warto zauważyć, iż zgodnie z nowym brzmieniem art. 95n w sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania dyscyplinarnego stosowano odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziałów I–III Kodeksu karnego.

Warto dodać, iż przedawnienie karalności czynu, który podlegał ściganiu w postępowaniu dyscyplinarnym, upływało, jeżeli od czasu popełnienia przewinienia minęły 3 lata. W razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przed upływem wskazanego terminu karalność przewinienia dyscyplinarnego ustawała, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło 5 lat, a w przypadku, gdy czyn nosił znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne następowało dopiero z upływem okresu przedawnienia karalności przestępstwa (art. 88).

ROZDZIAŁ III

USTRÓJ ADWOKATURY

3.1. Samorząd zawodowy adwokatów

Ustrój i organizacja polskiej adwokatury znajduje uregulowanie w wielokrotnie nowelizowanej ustawie z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (dalej: ustawa). Zgodnie z art. 1 ust. 2 wskazanej ustawy adwokatura zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego. Tak więc adwokatura jest zawodową organizacją samorządową, a ustawodawca objął wykonywanie zawodu adwokata zasięgiem obligatoryjnej korporacji zawodowej. Definiując pojęcie „samorządu", eksponuje się w szczególności następujące jego elementy składowe:

- samodzielność i niezależność w wykonywaniu pewnych funkcji państwowych o charakterze administracyjnym, pewnych aktów władczych będących atrybutem władzy państwowej przez określone organizmy społeczne,
- system organizacji i zarządzania polegający na tym, że grupa ludzi kieruje swą działalnością według ustalonych przez nią lub nadanych jej zasad,
- pochodzenie organów kierowniczych z wyboru[280].

Samorząd zawodowy, jak każda inna postać samorządu, powołany jest przez ustawę, posiada osobowość publiczno-prawną a ustawy zlecają mu realizację wobec swoich członków pewnego władztwa państwowo-administracyjnego. Powoływany jest zazwyczaj wtedy, gdy wykonywanie pewnego zawodu nabiera charakteru swoistej służby publicznej. Istotą uprawnienia samorządu jest przekazanie pewnego wycinka administracji

[280] Z. Czeszejko-Sochacki, *Samorząd adwokacki*…, s. 10.

publicznej w ręce samych zainteresowanych i wymiarze, którym ustawodawca uzna za stosowne[281].

Zgodnie z założeniami teoretycznymi samorząd zawodowy to organizacyjna forma zrzeszania się osób wykonujących ten sam zawód, której celem jest m.in. reprezentowanie ich interesów wobec władz państwowych, doskonalenie zawodowe, czuwanie nad przestrzeganiem etyki wykonywania zawodu oraz ochroną socjalną tychże osób, a także realizowanie szeregu innych zadań, typowych dla związków publicznoprawnych. To właśnie publicznoprawny zakres działań samorządu zawodowego decyduje o jego istocie i wyróżnia go spośród innych organizacji o charakterze typowo zrzeszeniowym[282]. Zadania samorządu adwokackiego w pełni wypełniają wymogi stawiane zarówno samemu określeniu samorządu, jak i zadaniom samorządu zawodowego. Do zadań samorządu adwokackiego wymienionych w art. 3 ust. 1 ustawy należą:

- tworzenie warunków do wykonywania ustawowych zadań adwokatury,
- reprezentowanie adwokatury i ochrona jej praw,
- sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata,
- doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich,
- ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie,
- współdziałanie z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej[283],

[281] P. Sarnecki, *Opinia o projekcie ustawy Prawo o adwokaturze*, „Palestra" 1991, nr 1-2, s. 89.

[282] R. Kmieciak, *Formy organizacyjne samorządu w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Polska w XX wieku. Politologiczna charakterystyka dokonań i perspektyw rozwoju*, red. R. Kmieciak, Poznań 2000, s. 207.

[283] Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej (Dz.U. poz. 1255).

– sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzanie nim.

Obowiązek samorządu adwokackiego reprezentowania adwokatury i ochrony jej praw i interesów realizowany jest m.in. poprzez działalność instytucjonalną i bieżącą, a także niesformalizowaną. Reprezentowaniem i ochronę interesów adwokatury zajmują się jej organy samorządu zawodowego oraz sami członkowie adwokatury – adwokaci i aplikanci adwokaccy. W tym zakresie obowiązek ten wykonywany jest poprzez udział w dyskusjach, prezentacjach, konferencjach, zjazdach, gdzie wymieniane są spostrzeżenia i opinie na temat adwokatury. Jeśli chodzi o zadanie sprawowania nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu adwokata, realizowane jest ono w głównej mierze poprzez wykonywanie procedury postępowania dyscyplinarnego i wykonywania kar dyscyplinarnych.

Doskonalenie zawodowe adwokatów i kształcenie aplikantów adwokackich to nie tylko zadanie samorządu, ale obowiązek każdego adwokata i aplikanta adwokackiego. Adwokaci mogą dokonać wyboru między uczestniczeniem w specjalistycznych szkoleniach, seminariach, konferencjach, studiach podyplomowych, prowadzeniem zajęć dydaktycznych czy publikowaniem artykułów, komunikatów lub innych prac z dziedziny nauki prawa. Kształcenie aplikantów adwokackich w toku aplikacji odbywa się m.in. poprzez wykonywanie zleconych przez patrona zadań, zastępstwo przed sądami, organami czy instytucjami, uczestniczenie w zajęciach szkoleniowych czy odbycie praktyk w sądzie, prokuraturze. Zadanie ustalania i krzewienia zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie zrealizowane jest poprzez uchwalenie i konsekwentne wymaganie przestrzegania zasad etyki adwokackiej wynikającej z Kodeksu etyki adwokackiej.

W wyniku powstania punktów nieodpłatnej pomocy prawnej w całej Polsce na podstawie ustawy z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej adwokatura zobowiązana została do współdziałania

z jednostkami samorządu terytorialnego w zapewnianiu udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej.

Reasumując, należy podkreślić, że samorząd adwokacki zobowiązany jest do sprawowanie zarządu majątkiem samorządu adwokackiego i rozporządzanie nim. Zarówno NRA, jak i izby adwokackie posiadają różnego rodzaju prawa własności, nad którymi wymagane jest zapewnienie należnego nadzoru. Samorząd zawodowy adwokatury reprezentuje osoby wykonujące zawód adwokatów traktowany jako zawód zaufania publicznego, choć brak jest ustawowego nadania takiego statusu w ustawie Prawo o adwokaturze, a także sprawuje pieczę nad należytym wykonywaniem zawodu adwokata. „Zawód adwokata jest zawodem zaufania publicznego i ustawodawca uzależnia prawo jego wykonywania od spełnienia przez zainteresowanego określonych warunków dotyczących kwalifikacji zawodowych i moralnych" – czytamy w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 7 maja 2002 r. (sygn. SK 20/00)[284].

Jak wskazuje P. Sarnecki, zawód zaufania publicznego to „zawód polegający na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, wiążący się z przyjmowaniem informacji dotyczących życia osobistego i zorganizowany w sposób uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi. Wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest dodatkowo normami etyki zawodowej, szczególną treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia wyższego i uzyskanej specjalizacji (aplikacja)"[285].

Przymiot zawodu „zaufania publicznego", jaki charakteryzuje zawody poddane unormowaniom art. 17 ust. 1 Konstytucji, polega zdaniem Trybunału

[284] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 maja 2002 r., sygn. SK 20/00 (Dz.U. z 2002 r., nr 66, poz. 611).

[285] P. Sarnecki, *Pojęcie zawodu zaufania publicznego (art. 17 ust. 1 Konstytucji) na przykładzie adwokatury*, [w:] *Konstytucja – wybory – Parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, red. L. Garlicki, Warszawa 2000, s. 155.

Konstytucyjnego na objęciu ich zakresem ich wykonywania pieczy nad prowadzeniem spraw lub ochroną wartości (dóbr) o zasadniczym i osobistym znaczeniu dla osób korzystających z usług w sferze zawodów zaufania publicznego. Osoby wykonujące zawód zaufania publicznego podejmują w wymiarze publicznym czynności zawodowe wymagające profesjonalnego przygotowania, doświadczenia, dyskrecji oraz taktu i kultury osobistej. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że na zaufanie publiczne składa się wiele czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się: przekonanie o zachowaniu przez wykonującego ten zawód dobrej woli, właściwych motywacji, należytej staranności zawodowej oraz wiara w przestrzeganie wartości istotnych dla profilu danego zawodu. Do istotnych wartości, w szczególności odnośnie do wykonywania zawodu adwokata, należy pełne i integralne respektowanie prawa, w tym zwłaszcza przestrzeganie wartości konstytucyjnych oraz dyrektyw postępowania[286]. W opinii Trybunału Konstytucyjnego należyte wykonywanie zawodu zaufania publicznego obejmuje nie tylko indywidualne działania osób wykonujących te zawody, ale też kumulatywnie działania zbiorcze korporacji zawodów zaufania publicznego.

Osoby wykonujące zawody zaufania publicznego mogą z woli ustawodawcy zostać objęte obowiązkiem przynależności do samorządu zawodowego, któremu art. 17 ust. 1 Konstytucji powierza pełnienie dwóch funkcji. Pierwszą z nich jest reprezentowanie tych osób na zewnątrz, drugą – sprawowanie pieczy nad należytym wykonywaniem przez nie zawodu w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Trybunał Konstytucyjny przyjmuje w swoim orzecznictwie, że w obecnych warunkach ustrojowych obie te funkcje są jednakowo ważne, w demokratycznym i pluralistycznym społeczeństwie nie ma bowiem powodów, aby którejkolwiek z nich przyznawać pierwszeństwo. Wypełnianie przez samorząd zawodowy funkcji, o których mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji, nie może być pozostawione nieskrępowanemu prawem uznaniu

[286] Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 lutego 2004 r., sygn. P 21/02, OTK-A ZU 2004, nr 2, poz. 9.

korporacji samorządowych i ich organów. Oznacza to, że uregulowania wewnątrzkorporacyjne muszą być zgodne z regulacjami konstytucyjnymi i ustawowymi, a nad realizacją tego wymogu powinny czuwać w koniecznym zakresie stosowne organy państwowe. Wolność wykonywania zawodu zaufania publicznego nie może bowiem mieć charakteru absolutnego i musi być poddana reglamentacji prawnej, w szczególności gdy chodzi o uzyskanie prawa wykonywania tego zawodu, wyznaczenie sposobów i ram jego wykonywania, a także określenie powinności wobec państwa czy samorządu zawodowego. Innymi słowy, konstytucyjna gwarancja „wolności wykonywania zawodu" nie tylko nie kłóci się z regulowaniem przez państwo wielu kwestii związanych tak z samym wykonywaniem zawodu, jak i ze statusem osób zawód ten wykonujących, lecz wręcz zakłada potrzebę istnienia tego typu regulacji, zwłaszcza gdy chodzi o zawód zaufania publicznego, jakim jest zawód adwokata[287].

Sama adwokatura, którą stanowi ogół adwokatów i aplikantów adwokackich, zgodnie z art. 1 ust.1 ustawy powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa. Adwokat w wykonywaniu swoich obowiązków zawodowych podlega tylko ustawom, zaś tytuł zawodowy „adwokat" podlega ochronie prawnej.

Przez udzielanie pomocy prawnej w szczególności należy rozumieć interpretację i stosowanie prawa, świadczenie pomocy prawnej, udzielanie porad prawnych, sporządzanie opinii, projektów aktów prawnych, reprezentowanie przed sądami, urzędami i innymi podmiotami. Jeśli chodzi o współdziałanie w ochronie praw i wolności obywatelskich, katalog praw i wolności obejmuje nie tylko te zawarte w II rozdziale Konstancji RP, ale także przysługujące obywatelom i szerzej – człowiekowi. Rolą adwokata jest również udział w kształtowaniu i stosowaniu prawa, a więc efektywne wpływanie na stan obowiązującego prawa

[287] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4/08 (Dz.U. z 2009 r., nr 210, poz. 1628).

oraz dążenie do zapewnienia poprawy standardów jego stosowania. Adwokatura podejmuje współpracę w tym zakresie z samorządami innych zawodów prawniczych, innymi środowiskami prawniczymi oraz organami samorządowymi i państwowymi[288].

W kontekście roli adwokatury i zadań jej samorządu warto wskazać usystematyzowanie dokonane przez K. Biskupskiego:

1. Adwokatura jest nie tylko niezbędnym, ale i uznanym w państwie (ludowym) czynnikiem wymiaru sprawiedliwości, a jej ustrojowa rola może być sprawnie wykonywana tylko pod warunkiem sprawnej troski samorządu adwokackiego o wysoki poziom etyczny i zawodowy.
2. Funkcja adwokatury jest funkcją publiczną, ponieważ uczestnicząc w realizacji zadań organów państwowych, a zwłaszcza organów wymiaru sprawiedliwości, stoi na straży obowiązującego porządku prawnego i zasad współżycia społecznego.
3. Adwokatura spełnia funkcję społeczną i kulturową, ponieważ wywiera wpływ nie tylko na środowisko przestępcze, ale także na ogół swoich klientów, udzielając im pomocy prawnej w różnych fazach postępowania sądowego oraz administracyjnego.
4. Skuteczne wykonywanie przez adwokaturę jej ustrojowo-konstytucyjnych oraz społecznych, a zwłaszcza społeczno-kulturowych zadań możliwe jest tylko wówczas, gdy przepisy o samorządzie zawodowym adwokatury stwarzają jej takie ramy organizacyjne, które zapewniają adwokaturze konieczny stopień samodzielności, oraz gdy organy samorządu adwokackiego wykazują stałą troskę o wysoki poziom etyczny i zawodowy adwokatury[289].

[288] M. Gawryluk, *Prawo o adwokaturze – komentarz*, Warszawa 2012, s. 18.

[289] K. Biskupski, *Miejsce i rola samorządu adwokackiego w ustroju PRL*, „Palestra" 1967, nr 3, s. 20.

Niezawisłość adwokatury istnieje wtedy, gdy dysponuje ona własnym samorządem. Wieloletnie doświadczenie polskich adwokatury pozwala za Z. Krzemińskim na wskazanie podstawowych warunków niezawiłości:

- korzystanie z własnej organizacji zawodowej składającej się z adwokatów,
- samorząd ten powołany jest w drodze bezpośrednich wyborów,
- o wpisie na listę adwokatów i aplikantów adwokackich decyduje samorząd, a nie władza państwowa,
- samorząd zajmuje się szkoleniem przyszłych adwokatów, organizuje egzaminy adwokackie oraz decyduje o tym, czy dana osoba daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokackiego,
- czuwanie nad etyką zawodową i odpowiedzialnością dyscyplinarną należy do sądownictwa dyscyplinarnego wykonywanego przez adwokatów,
- adwokat ma możność swobodnego wykonywania swojego zawodu na forum sądu i przed władzami państwowymi czy administracyjnymi,
- decyzja o formie wykonywania zawodu należy wyłącznie do adwokata,
- klient ma pełną swobodę przy wyborze adwokata[290].

Działania samorządu adwokackiego nie mają jednak cech dowolności, gdyż z godnie z art. 3 ust. 2 ustawy minister sprawiedliwości sprawuje nadzór nad działalnością samorządu w zakresie i formach określonych ustawą. NRA wystąpiła o zbadanie konstytucyjność wskazanego przepisu, zarzucając niekonstytucyjność art. 3 ust. 2 Prawa o adwokaturze w braku sprecyzowania zakresu, form i trybu sprawowania nadzoru (naruszenie zasady przyzwoitej legislacji i zasady legalizmu), a tym samym w zbyt daleko idącej ingerencji państwa w sferę samorządu zawodowego adwokatów (naruszenie art. 17 ust. 1 Konstytucji i zasady pomocniczości).

Trybunał Konstytucyjny ostatecznie stwierdził, iż art. 3 ust. 2 Prawa o adwokaturze nie ma charakteru konstytutywnego, lecz deklaratoryjny, gdyż konkretne działania nadzorcze ministra sprawiedliwości nie mogą być

[290] Z. Krzemiński, *Co zmienić w prawie o adwokaturze?*, „Palestra" 1990, nr 4–5, s. 10.

podejmowane na jego podstawie, choć przepis ten wyznacza ich granice. Spełnia on tym samym funkcję gwarancyjną, uniemożliwiając ministrowi sprawiedliwości sprawowanie nadzoru nad samorządem zawodowym adwokatów wedle własnego uznania i w zakresie, jaki uzna za stosowny. Przepis ten nie przyznaje ministrowi sprawiedliwości prawa do przejmowania zadań samorządu zawodowego adwokatów, w tym również pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu przez członków tej korporacji. Konstytucyjne zobowiązanie samorządów zawodowych reprezentujących osoby wykonujące zawody zaufania publicznego do sprawowania pieczy nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony nie wyklucza możliwości przyznania organom państwowym kompetencji nadzorczych nad działalnością tego rodzaju samorządu. Nadzór ten nie ma cech dowolności, gdyż ministrowi przysługują określone i sprecyzowane uprawnienia nadzorcze, które nie naruszają samorządności adwokatury[291].

M. Gawryluk wymienia następujące przykłady nadzoru ministra sprawiedliwości[292]:

- kontrola obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy świadczeniu pomocy prawnej (art. 8a ust. 4),
- uzyskanie od organów adwokatury oraz izb adwokackich odpisu każdej uchwały w terminie 21 dni od daty jej podjęcia (art. 13a),
- możliwość zwrócenia się do Sądu Najwyższego o uchylenie sprzecznej z prawem uchwały organów adwokatury i organów izb adwokackich w terminie 3 miesięcy od dnia ich doręczenia (art. 14 ust. 1),
- możliwość zwrócenia się do Krajowego Zjazdu Adwokatury lub do NRA o podjęcie uchwały (art. 15),

[291] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4/08 (Dz.U. z 2009 r., nr 210, poz. 1628).

[292] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 28–29.

- otrzymywanie od okręgowych rad adwokackich uchwał o wpisie na listę adwokatów i aplikantów adwokackich (art. 69 ust. 1),
- możliwość wniesienia sprzeciwu od wpisu na listę adwokatów i aplikantów adwokackich (art. 69a ust. 1),
- organizowanie egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką (art. 75a i n.),
- organizowanie egzaminu adwokackiego (art. 77a i n.),
- prawo zaskarżenia orzeczeń i postanowień kończących postępowanie dyscyplinarne (art. 88a),
- prawo polecenia wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu (art. 90 ust. 2),
- otrzymywanie orzeczeń wydawanych przez sąd dyscyplinarny oraz WSD (art. 91 ust. 5),
- prawo sporządzenia i wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego od orzeczenia wydanego przez WSD w drugiej instancji (art. 91 a ust. 1),
- prawo wglądu do akt postępowania dyscyplinarnego i żądania informacji o wynikach tego postępowania oraz żądania prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych wraz z aktami sprawy (art. 95b).

3.2. Aplikacja adwokacka

Aplikacja adwokacka stanowi podstawową formę przygotowania zawodowego do podjęcia i wykonywania zawodu adwokata. W ramach samej aplikacji adwokackiej aplikanci przechodzą nie tylko szkolenie teoretyczne, ale doskonalą umiejętności praktyczne objęte zakresem zawodu adwokata. Podejmują w szczególności – pod nadzorem swego patrona – czynności zawodowe należące do typowych dla wykonywania zawodu adwokata: udzielają porad prawnych, przygotowują opinie prawne, redagują pisma procesowe, a nawet – w zakresie określonym przez prawo – podejmują czynności wchodzące w zakres zastępstwa

procesowego przed sądami i innymi organami. Z tego też powodu nigdy nie istniała tzw. pozaetatowa aplikacja adwokacka[293].

Zgodnie z § 2 ust. 1 regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej[294] aplikacja adwokacka przygotowuje aplikantów adwokackich do wszechstronnego i należytego wykonywania zadań określonych w art. 1 Prawa o adwokaturze, kształtuje poczucie godności zawodowej i uczy postępowania zgodnie z zasadami uczciwości, słuszności i sprawiedliwości. Zadaniem aplikacji adwokackiej na podstawie art. 76 ust. 1 ustawy jest przygotowanie aplikanta do należytego i samodzielnego wykonywania zawodu adwokata, w szczególności wykształcenie umiejętności z zakresu zastępstwa procesowego, sporządzania pism, umów i opinii oraz przyswojenie zasad wykonywania zawodu.

Zgodnie z § 2 ust. 2 regulaminu celem aplikacji jest w szczególności opanowanie zasad etyki i godności zawodu oraz wdrażanie do przestrzegania tych zasad, a także praktyczne przygotowanie do wykonywania zawodu adwokata zgodnie z Prawem o adwokaturze. Realizacja założonego celu odbywa się poprzez:

- wykonywanie zleconych przez patrona zadań i ćwiczeń praktycznych oraz zastępowanie przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami z wyjątkiem Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu,
- uczestniczenie w zajęciach szkoleniowych organizowanych i rekomendowanych przez okręgową radę adwokacką oraz NRA,

[293] Wyrok WSA w Warszawie z 20 września 2006 r., sygn. VI SA/Wa 1203/06.

[294] Regulamin odbywania aplikacji adwokackiej przyjęty uchwałą nr 55/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. wraz ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 21/2014 NRA z 22 listopada 2014 r. oraz uchwałą nr 51/2015 NRA z 13 listopada 2015 r. – t.j. w formie obwieszczenia Prezydium NRA z 15 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej.

– odbycie praktyki w sądzie, prokuraturze, kancelarii notarialnej lub innej instytucji publicznej, w tym szkoleń organizowanych w trybie art. 76 ust. 1a Prawa o adwokaturze.

Zgodnie z art. 75 ust. 2 ustawy aplikantem adwokackim może być osoba, która:

– jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata,
– korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych,
– ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej,
– uzyskała pozytywną ocenę z egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką,
– złożyła wniosek o wpis na listę aplikantów adwokackich w ciągu 2 lat od ogłoszenia wyników egzaminu wstępnego.

Ubiegający się o wpis na listę aplikantów adwokackich składa zgłoszenie o przystąpieniu do egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką wraz z wnioskiem o dopuszczenie do egzaminu wstępnego, kwestionariusz osobowy, życiorys, dwa zdjęcia oraz inne dokumenty wymagane ustawą. Okręgowa rada adwokacka rozpoznaje wniosek o wpis na listę aplikantów adwokackich w terminie 30 dni od daty jego złożenia lub uzupełnienia.

Zgodnie z ugruntowanym w orzecznictwie sądowoadministracyjnym stanowiskiem o nieskazitelności charakteru świadczą cechy wartościujące konkretną osobę nie w sferze intelektualnej i profesjonalnej, lecz wyłącznie etyczno-moralnej. Ocenie winno podlegać postępowanie i zachowanie danej osoby zarówno w sferze zawodowej, jak i prywatnej, nieskazitelność charakteru oznacza bowiem pełną wiarygodność i odpowiedzialność, całkowite zaufanie i brak jakichkolwiek okoliczności negatywnych podważających tę cechę charakteru. Natomiast na rękojmię prawidłowego wykonywania obowiązków

aplikanta adwokackiego, również w znaczeniu ukształtowanym przez orzecznictwo sądów administracyjnych, składają się dwa elementy: cechy charakteru i dotychczasowe zachowanie osoby ubiegającej się o wpis.

Wpis na listę aplikantów adwokackich następuje na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce złożenia zgłoszenia. Uzyskanie przez kandydata pozytywnego wyniku z egzaminu wstępnego uprawnia go do złożenia wniosku o wpis na listę aplikantów adwokackich w ciągu 2 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu wstępnego.

Warto zauważyć, iż na podstawie art. 75 ust. 4 ustawy nie można odmówić wpisu osobie spełniającej warunki, o których mowa powyżej. Powtórzeniem ww. przepisu jest § 3 ust. 1 regulaminu, zgodnie z którym okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę o wpisie na listę aplikantów adwokackich na podstawie wniosku kandydata, który uzyskał pozytywną ocenę z egzaminu wstępnego przeprowadzonego na podstawie ustawy Prawo o adwokaturze.

Zgodnie z art. 75 ust. 6 ustawy okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę w sprawie wpisu na listę aplikantów adwokackich w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku. Od tej uchwały służy odwołanie do Prezydium NRA w terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały, zaś od ostatecznej uchwały odmawiającej wpisu na listę aplikantów adwokackich zainteresowanemu służy skarga do sądu administracyjnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia uchwały. W przypadku niepodjęcia uchwały przez okręgową radę adwokacką w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wpis na listę aplikantów adwokackich lub niepodjęcia uchwały przez Prezydium NRA w terminie 30 dni od dnia doręczenia odwołania zainteresowanemu przysługuje skarga na bezczynność do sądu administracyjnego.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z 16 maja 2011 r. wskazał, iż postępowanie konkursowe na aplikację adwokacką jest

postępowaniem administracyjnym[295]. Organem pierwej instancji w sprawie o wpis na listę aplikantów adwokackich jest okręgowa rada adwokacka, zaś odwołanie od uchwały podjętej w sprawie rozpoznaje Prezydium NRA jako organ drugiej instancji. Postępowanie w sprawie wpisu na listę aplikantów należy do wyłącznej właściwości organów samorządu adwokackiego, gdyż minister sprawiedliwości nie bierze udziału w tym postępowaniu[296]. Aplikant adwokacki zaczyna aplikację z początkiem roku szkoleniowego rozpoczynającego się po uprawomocnieniu się wpisu na listę aplikantów adwokackich.

Zgodnie z art. 75 ust. 1 ustawy nabór na aplikację adwokacką przeprowadza się w drodze egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką. W świetle art. 75a ust. 1 ustawy egzamin wstępny przeprowadzają komisje egzaminacyjne do spraw aplikacji adwokackiej przy ministrze sprawiedliwości powołane w drodze zarządzenia. Właściwość komisji kwalifikacyjnej obejmuje obszar właściwości jednej lub kilku okręgowych rad adwokackich. Minister sprawiedliwości nie później niż 21 dni przed wyznaczonym terminem egzaminu wstępnego może powołać na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej więcej niż jedną komisję kwalifikacyjną do przeprowadzenia egzaminu, jeżeli przemawiają za tym względy organizacyjne, w szczególności duża liczba kandydatów przystępujących do egzaminu.

Egzamin wstępny polega na sprawdzeniu wiedzy kandydata na aplikanta adwokackiego z zakresu: materialnego i procesowego prawa karnego, materialnego i procesowego prawa wykroczeń, prawa karnego skarbowego, materialnego i procesowego prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, prawa gospodarczego, prawa spółek prawa handlowego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, materialnego i procesowego prawa administracyjnego, postępowania sądowoadministracyjnego, prawa Unii Europejskiej, prawa konstytucyjnego oraz prawa o ustroju sądów i prokuratur, samorządu

[295] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 16 maja 2011 r., sygn. VI SA/Wa 289/11.

[296] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 196.

adwokackiego, radcowskiego i innych organów ochrony prawnej działających w Rzeczypospolitej Polskiej.

Organizacja naboru na aplikację adwokacką w drodze egzaminu wstępnego pozostaje w kompetencji ministra sprawiedliwości. Egzamin wstępny na aplikację adwokacką i radcowską przeprowadza się raz w roku w terminie wskazanym przez ministra sprawiedliwości. W przypadku zaistnienia przeszkody uniemożliwiającej przeprowadzenie egzaminu wstępnego przez daną komisję kwalifikacyjną minister sprawiedliwości wyznacza dodatkowy termin przeprowadzenia egzaminu wstępnego przez tę komisję kwalifikacyjną, o którym przewodniczący komisji kwalifikacyjnej zawiadamia kandydatów listem poleconym oraz obwieszcza go na tablicy ogłoszeń w siedzibie wyznaczonej okręgowej rady adwokackiej.

Minister sprawiedliwości na podstawie upoważnienia zawartego w art. 75b ust. 1 powołuje każdego roku w drodze zarządzenia zespół do przygotowania pytań testowych na egzamin wstępny dla kandydatów na aplikantów adwokackich i radcowskich. W skład zespołu do przygotowania pytań testowych wchodzi dziewięć osób, w tym pięciu przedstawicieli ministra sprawiedliwości, dwóch przedstawicieli delegowanych przez NRA oraz dwóch przedstawicieli delegowanych przez Krajową Radę Radców Prawnych. Obsługę administracyjno-biurową zespołu do przygotowania pytań testowych zapewnia minister sprawiedliwości. Przewodniczący zespołu do przygotowania pytań testowych wyznaczony przez ministra sprawiedliwości spośród jego przedstawicieli kieruje pracami zespołu do przygotowania pytań testowych.

Nie później niż 90 dni przed terminem egzaminu wstępnego przewodniczący zespołu do przygotowania pytań testowych podaje do publicznej wiadomości na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz w Biuletynie Informacji Publicznej ustalony przez zespół do przygotowania pytań testowych i zatwierdzony przez ministra sprawiedliwości wykaz tytułów aktów prawnych według stanu prawnego obowiązującego w dniu ogłoszenia, z których wybrane stanowią podstawę opracowania pytań testowych na egzamin wstępny.

Zespół do przygotowania pytań testowych sporządza 150 pytań w formie testu jednokrotnego wyboru na egzamin wstępny dla kandydatów na aplikantów adwokackich i radcowskich, wraz z wykazem prawidłowych odpowiedzi, w sposób uwzględniający konieczność ich zabezpieczenia przed nieuprawnionym ujawnieniem. Zespół do przygotowania pytań testowych zapewnia zgodność wykazu prawidłowych odpowiedzi z obowiązującym stanem prawnym. Każda okręgowa rada adwokacka oraz rada okręgowej izby radców prawnych może zgłaszać zespołowi do przygotowania pytań testowych za pośrednictwem przewodniczącego zespołu do przygotowania pytań testowych propozycje pytań testowych wraz z wykazem prawidłowych odpowiedzi. Sporządzony przez zespół do przygotowania pytań testowych zestaw pytań testowych oraz wykaz prawidłowych odpowiedzi przewodniczący zespołu do przygotowania pytań testowych przekazuje ministrowi sprawiedliwości nie później niż 50 dni przed wyznaczonym terminem egzaminu wstępnego. Minister sprawiedliwości zapewnia wydrukowanie odpowiedniej liczby egzemplarzy zestawu pytań testowych wraz z kartami odpowiedzi oraz ich doręczenie wraz z wykazem prawidłowych odpowiedzi zgodnym z obowiązującym stanem prawnym na dzień egzaminu poszczególnym komisjom kwalifikacyjnym w sposób uwzględniający konieczność ich zabezpieczenia przed nieuprawnionym ujawnieniem. Członkowie zespołu do przygotowania pytań testowych są zobowiązani do przedstawienia ministrowi sprawiedliwości pisemnego uzasadnienia prawidłowych odpowiedzi zgłoszonych przez nich pytań testowych w przypadku zaistnienia wątpliwości dotyczących treści pytań testowych, w szczególności w toku procedury odwoławczej od uchwały ustalającej wynik egzaminu wstępnego.

Zespół do przygotowania pytań testowych zapewnia zgodność wykazu prawidłowych odpowiedzi z obowiązującym stanem prawnym. Przewodniczący zespołu sprawdza, czy wykaz prawidłowych odpowiedzi jest zgodny ze stanem prawnym obowiązującym w dniu egzaminu wstępnego oraz z wykazem tytułów aktów prawnych. Orzecznictwo sądownictwa administracyjnego wskazuje, że pytania testowe na aplikację adwokacką powinny być rzeczywiście trudnym i wymagającym solidnej wiedzy testem umiejętności kandydata na przyszłego

aplikanta adwokackiego[297]. Minister sprawiedliwości zamieszcza w Biuletynie Informacji Publicznej w terminie do 30 czerwca każdego roku ogłoszenie o egzaminie wstępnym, w którym podaje w szczególności termin złożenia zgłoszenia o przystąpieniu do egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką, właściwość miejscową każdej z komisji kwalifikacyjnych i adres jej siedziby, termin przeprowadzenia egzaminu wstępnego, wysokość opłaty za egzamin wstępny. Kandydat, który chce przystąpić do egzaminu konkursowego, musi złożyć zgłoszenie o przystąpieniu do egzaminu konkursowego na aplikację adwokacką, które powinno zawierać:

- wniosek o dopuszczenie do egzaminu konkursowego,
- kwestionariusz osobowy,
- życiorys,
- kopię dokumentu potwierdzającego ukończenie wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskanie tytułu magistra lub zagranicznych studiów prawniczych uznanych w Rzeczypospolitej Polskiej albo zaświadczenie o zdaniu egzaminu magisterskiego,
- oryginał dowodu uiszczenia opłaty za egzamin wstępny,
- trzy zdjęcia zgodnie z wymaganiami obowiązującymi przy wydawaniu dowodów osobistych.

Warto dodać, iż zamiast dokumentów potwierdzających ukończenie wyższych studiów prawniczych kandydat może złożyć zaświadczenie, z którego wynika, iż zdał wszystkie egzaminy i odbył praktyki przewidziane w planie wyższych studiów prawniczych oraz ma wyznaczony termin egzaminu magisterskiego. Warunkiem dopuszczenia do egzaminu wstępnego takiego kandydata jest złożenie przez niego w siedzibie komisji kwalifikacyjnej nie później niż 7 dni przed terminem egzaminu wstępnego dokumentów potwierdzających ukończenie wyższych studiów prawniczych. Na etapie złożenia

[297] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 12 października 2010 r., sygn. II GSK 856/09; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 18 lutego 2008 r., sygn. VI Sa/Wa 2260/07.

zgłoszenia o przystąpieniu do egzaminu wstępnego nie składa się zaświadczenia o niekaralności. Złożenie informacji o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego wymagane jest do wpisu danej osoby na listę aplikantów adwokackich.

Samo zgłoszenie powinno być złożone przez kandydata najpóźniej 45 dni przed dniem rozpoczęcia egzaminu konkursowego do właściwej komisji. Jeżeli zgłoszenie nie spełnia wymagań formalnych, przewodniczący komisji wzywa kandydata listem poleconym do usunięcia braków w trybie przepisu art. 64 § 2 k.p.a. Jeżeli kandydat nie uzupełni braków formalnych zgłoszenia, zgłoszenie pozostawia się bez rozpoznania. O pozostawieniu zgłoszenia bez rozpoznania przewodniczący komisji kwalifikacyjnej orzeka postanowieniem i zawiadamia kandydata listem poleconym za poświadczeniem odbioru. Na postanowienie przysługuje zażalenie do ministra sprawiedliwości. Jeżeli zażalenie jest uzasadnione, przewodniczący komisji kwalifikacyjnej może, nie przesyłając akt ministrowi sprawiedliwości, uchylić zaskarżone postanowienie i sprawę rozpoznać na nowo.

Wraz ze zgłoszeniem kandydat uiszcza opłatę za udział w egzaminie konkursowym, która stanowi dochód budżetu państwa – w przeciwieństwie do opłaty za aplikację, która stanowi dochód okręgowej rady adwokackiej. Wysokość opłaty określa w drodze rozporządzenia minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA jako kwotę nie wyższą niż równowartość minimalnego wynagrodzenia za pracę, o którym mowa w ustawie z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę[298], uwzględniając konieczność prawidłowego i efektywnego przeprowadzenia egzaminu konkursowego.

W wypadku nieuiszczenia przez kandydata opłaty za udział w egzaminie konkursowym przewodniczący komisji wzywa go do uiszczenia opłaty w terminie 7 dni. Jeżeli kandydat pomimo wezwania nie uiści opłaty za udział w egzaminie konkursowym, przewodniczący komisji wydaje postanowienie o zwrocie

[298] Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, (Dz.U. nr 200, poz. 1679; z 2004 r., nr 240, poz. 2407 oraz z 2005 r., nr 157, poz. 1314).

zgłoszenia. Na to postanowienie przysługuje kandydatowi zażalenie do ministra sprawiedliwości.

Jeżeli zgłoszenie zostało złożone przez kandydata po terminie, przewodniczący komisji wydaje decyzję odmawiającą dopuszczenia kandydata do udziału w egzaminie konkursowym. Od decyzji tej przysługuje kandydatowi odwołanie do ministra sprawiedliwości.

W przypadku wydania postanowienia o pozostawieniu zgłoszenia bez rozpoznania, wydania decyzji odmawiającej dopuszczenia do udziału w egzaminie wstępnym albo złożenia nie później niż 14 dni przed terminem egzaminu wstępnego pisemnego oświadczenia kandydata o odstąpieniu od udziału w egzaminie wstępnym 2/3 uiszczonej opłaty podlega zwrotowi na pisemny wniosek kandydata złożony przewodniczącemu komisji kwalifikacyjnej w terminie 30 dni od dnia złożenia tego wniosku.

Prawidłowe zgłoszenie o przystąpieniu do egzaminu wstępnego na aplikację adwokacką powoduje zakwalifikowanie kandydata do udziału w egzaminie wstępnym. O terminie i miejscu przeprowadzenia egzaminu konkursowego przewodniczący komisji zawiadamia kandydata, który został zakwalifikowany do udziału w egzaminie wstępnym, listem poleconym za poświadczeniem odbioru co najmniej 14 dni przed dniem rozpoczęcia egzaminu wstępnego. Na podstawie art. 75e ustawy minister sprawiedliwości powołuje komisje spośród osób, których wiedza, doświadczenie i autorytet dają rękojmię prawidłowego przebiegu egzaminu konkursowego. Komisja składa się z siedmiu członków. W jej skład wchodzą:

- trzej przedstawiciele ministra sprawiedliwości; przedstawicielem ministra sprawiedliwości po wyrażeniu zgody może być także sędzia albo sędzia w stanie spoczynku,
- dwaj przedstawiciele delegowani przez NRA,
- jeden pracownik naukowy, naukowo-dydaktyczny lub dydaktyczny na wydziale prawa w szkole wyższej w Rzeczypospolitej Polskiej lub w Polskiej

Akademii Nauk i posiadający co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego z zakresu nauk prawnych,

– jeden prokurator będący prokuratorem powołanym co najmniej na stanowisko prokuratora prokuratury okręgowej, również prokurator w stanie spoczynku.

Nieoddelegowanie przedstawicieli do pracy w komisji przez obowiązane organy lub niestawiennictwo członka komisji nie wstrzymuje prac komisji.

Komisja kwalifikacyjna czuwa nad prawidłowym przebiegiem egzaminu wstępnego. Minister sprawiedliwości wyznacza przewodniczącego komisji kwalifikacyjnej i jego zastępcę spośród swoich przedstawicieli. Podczas nieobecności przewodniczącego zastępca przewodniczącego jest upoważniony do podejmowania jego czynności. Przewodniczący komisji kwalifikacyjnej kieruje jej pracami i reprezentuje ją na zewnątrz. Kadencja komisji trwa 2 lata. Członek komisji powołany na pełną kadencję może być powołany ponownie tylko raz, jednak nie na kadencję przypadającą bezpośrednio po upływie kadencji, w której po raz pierwszy zasiadał w składzie komisji. Komisja egzaminacyjna jest organem administracji publicznej w znaczeniu funkcjonalnym, gdyż ma kompetencje administracyjne przyznane jej w ustawie.

Właściwa dla siedziby komisji okręgowa rada adwokacka zapewnia obsługę administracyjną i techniczną działalności komisji, w tym przeprowadzanie egzaminów konkursowych i egzaminów adwokackich jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Wydatki związane z działalnością komisji, w tym z przeprowadzaniem egzaminów konkursowych i egzaminów adwokackich, oraz wynagrodzenie członków komisji pokrywane są z części budżetu państwa pozostającej w dyspozycji ministra sprawiedliwości.

Egzamin konkursowy odbywa się w obecności co najmniej trzech członków komisji. Zgodnie z art. 75h ust. 2 ustawy nieobecność kandydata podczas egzaminu wstępnego oraz stawienie się na egzamin wstępny po jego rozpoczęciu bez względu na przyczynę uważa się za odstąpienie od udziału w egzaminie wstępnym.

Kandydaci podczas egzaminu konkursowego nie mogą korzystać z tekstów aktów prawnych, komentarzy, orzecznictwa oraz innej pomocy, a także nie mogą posiadać urządzeń służących do przekazu lub odbioru informacji. Przewodniczący komisji kwalifikacyjnej wyklucza z egzaminu wstępnego kandydata, który podczas egzaminu wstępnego korzystał z pomocy innej osoby, posługiwał się niedozwolonymi materiałami lub urządzeniami, pomagał pozostałym kandydatom lub w inny sposób zakłócał przebieg egzaminu wstępnego. Wykluczenie to następuje w drodze postanowienia, na które nie przysługuje zażalenie. Postanowienie o wykluczeniu stanowi podstawę do wydania przez komisję kwalifikacyjną uchwały o negatywnym wyniku z egzaminu wstępnego.

Zgodnie z art. 75i ust. 1 ustawy egzamin wstępny polega na rozwiązaniu testu składającego się ze 150 pytań zawierających po trzy propozycje odpowiedzi, z których tylko jedna jest prawidłowa, oraz z karty odpowiedzi. Kandydat może wybrać tylko jedną odpowiedź, którą zaznacza na karcie odpowiedzi stanowiącej integralną część testu. Za każdą prawidłową odpowiedź kandydat uzyskuje 1 pkt. Wybór odpowiedzi polega na zakreśleniu na karcie odpowiedzi jednej z trzech propozycji odpowiedzi (A, B albo C). Zmiana zakreślonej odpowiedzi jest niedozwolona. Wyłączną podstawę ustalenia wyniku kandydata stanowią odpowiedzi zakreślone na karcie odpowiedzi.

W utrwalonym już orzecznictwie sądów administracyjnych, na co wskazano w wyrokach Naczelnego Sądu Administracyjnego, przyjmuje się, że stosowana w tym przepisie reguła testu jednokrotnego wyboru wyklucza zamieszczanie w pytaniach propozycji odpowiedzi, z których więcej niż jedna jest prawidłowa. Pytania zawarte w teście muszą być sformułowane w sposób jasny, precyzyjny, jednoznaczny i niebudzący wątpliwości. Nie można w nich zawierać kwestii spornych w orzecznictwie i doktrynie, jeżeli udzielenie jednej prawidłowej odpowiedzi uzależnione jest od przyjęcia lub wskazania dodatkowych założeń albo odniesień[299]. Pozytywny wynik z egzaminu wstępnego otrzymuje kandydat,

[299] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 28 stycznia 2011 r., sygn. II GSK 149/10; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 9 marca 2010 r., sygn. II GSK 57/10.

który uzyskał z testu co najmniej 100 pkt. Prawidłowość odpowiedzi ocenia się według stanu prawnego obowiązującego w dniu egzaminu wstępnego.

Test sprawdza komisja kwalifikacyjna w składzie, który przeprowadza egzamin wstępny. Z przebiegu egzaminu wstępnego sporządza się niezwłocznie protokół, który podpisują członkowie komisji kwalifikacyjnej uczestniczący w egzaminie wstępnym. Członkowie komisji kwalifikacyjnej mogą zgłaszać uwagi do protokołu. Przewodniczący komisji kwalifikacyjnej przesyła ministrowi sprawiedliwości protokół w terminie 7 dni od dnia sporządzenia. Dokumentację związaną z przeprowadzeniem egzaminu wstępnego po jego zakończeniu przewodniczący komisji kwalifikacyjnej przekazuje właściwej okręgowej radzie adwokackiej, z czego sporządza się protokół. Kopię protokołu przewodniczący komisji kwalifikacyjnej przekazuje ministrowi sprawiedliwości w terminie 7 dni od dnia sporządzenia.

Po przeprowadzeniu egzaminu wstępnego komisja kwalifikacyjna ustala wynik kandydata w drodze uchwały i doręcza odpis uchwały kandydatowi i ministrowi sprawiedliwości. Wyniki egzaminu wstępnego ogłasza przewodniczący komisji kwalifikacyjnej. Uchwała ustalająca wyniki egzaminu wstępnego powinna zawierać uzasadnienie faktyczne i prawne.

W terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały komisji kwalifikacyjnej ustalającej wynik egzaminu wstępnego kandydatowi przysługuje odwołanie do ministra sprawiedliwości, który rozstrzyga odwołanie w drodze decyzji administracyjnej. Jeżeli w trakcie ponownego rozpoznania sprawy na skutek złożonego odwołania od uchwały, o której mowa w ust. 1, zostanie stwierdzony błąd rachunkowy lub inna oczywista omyłka pisarska zawarta w uchwale komisji kwalifikacyjnej, minister sprawiedliwości uchyla uchwałę i przekazuje sprawę komisji kwalifikacyjnej do ponownego rozpoznania. Przepis ten nie narusza art. 138 § 2 k.p.a.

Okręgowa rada adwokacka zobligowana jest na podstawie art. 69 ust. 1 ustawy do przesłania wraz z aktami osobowymi kandydata do ministra sprawiedliwości w terminie 7 dni każdej uchwały o wpisie na listę adwokatów,

a w terminie 30 dni każdej uchwały o wpisie na listę aplikantów adwokackich. Ponadto okręgowa rada adwokacka w terminie 7 dni zawiadamia ministra sprawiedliwości o każdej uchwale o odmowie wpisu na listę adwokatów, a w terminie 30 dni o każdej uchwale o odmowie wpisu na listę aplikantów adwokackich. Jeżeli zawarty w aktach osobowych wniosek o wpis nie zawiera wszystkich wymaganych informacji lub dokumentów, minister sprawiedliwości zwraca uchwałę wraz z aktami osobowymi kandydata do właściwej okręgowej rady adwokackiej w celu uzupełnienia.

Wpis na listę aplikantów adwokackich uważa się za dokonany, jeżeli minister sprawiedliwości nie podpisze sprzeciwu od wpisu w terminie 30 dni od dnia doręczenia uchwały wraz z aktami osobowymi kandydata. W przypadku uchwały o odmowie wpisu na listę aplikantów adwokackich wtedy, gdy wniosek o wpis nie zawiera wszystkich wymaganych informacji lub dokumentów, bieg terminu liczy się wówczas od dnia ponownego doręczenia uchwały wraz z aktami osobowymi. Minister sprawiedliwości wyraża sprzeciw w formie decyzji administracyjnej, przy czym jego decyzja może być zaskarżona do sądu administracyjnego przez zainteresowanego lub organ samorządu adwokackiego w terminie 30 dni od dnia doręczenia tej decyzji. Minister sprawiedliwości zawiadamia o wynikach egzaminu wstępnego okręgowe rady adwokackie i publikuje w Biuletynie Informacji Publicznej imiona i nazwiska osób, które uzyskały pozytywny wynik z egzaminu, oraz imiona ich rodziców.

Niezwłocznie po dokonaniu wpisu na listę aplikantów adwokackich okręgowa rada adwokacka wyznacza aplikantowi termin ślubowania, gdyż każdy aplikant zobowiązany jest do złożenia ślubowania przed dziekanem okręgowej rady adwokackiej. Termin ślubowania wyznacza dziekan okręgowej rady adwokackiej niezwłocznie po dokonaniu wpisu na listę aplikantów, nie później niż w terminie 10 dni od rozpoczęcia roku szkoleniowego. Aplikacja adwokacka rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku i trwa 3 lata.

Zgodnie z § 6 ust. 2 regulaminu okres usprawiedliwionego niewykonywania obowiązków przekraczający jednorazowo jeden miesiąc nie

podlega zaliczeniu do ustawowego okresu aplikacji. W szczególnie uzasadnionych wypadkach okręgowa rada adwokacka może zaliczyć do ustawowego okresu aplikacji okres dłuższy niż miesiąc, lecz nieprzekraczający 3 miesięcy.

Zgodnie z § 7 ust. 1 regulaminu z ważnych powodów na wniosek aplikanta dziekan okręgowej rady adwokackiej może udzielić zgody na przerwę w zajęciach przewidzianych programem aplikacji na okres nieprzekraczający łącznie 2 lat szkoleniowych (urlop dziekański). Warunkiem uwzględnienia wniosku jest uzyskanie wcześniejszej opinii kierownika szkolenia. Okres urlopu dziekańskiego nie zalicza się do ustawowego czasu trwania aplikacji. Początek urlopu dziekańskiego musi przypadać na początek roku szkoleniowego i kończyć się wraz z rokiem szkoleniowym. W czasie urlopu dziekańskiego aplikant nie może wykonywać czynności oraz w jakiejkolwiek formie uczestniczyć w szkoleniu, w tym przystępować do kolokwiów czy sprawdzianów.

Okręgowa rada adwokacka może udzielić zezwolenia na odbycie stażu zagranicznego nie dłuższego niż 12 miesięcy po pierwszym roku aplikacji. W uzasadnionych wypadkach okręgowa rada adwokacka może udzielić zezwolenia aplikantowi w ciągu pierwszego roku aplikacji. Wniosek aplikanta powinien zawierać udokumentowane dane o organizatorze, programie i czasie trwania stażu oraz załączoną do niego opinię kierownika szkolenia.

Aplikant pozostaje przez czas trwania aplikacji w korporacyjnym stosunku szkolenia z okręgową radą adwokacką. Szczegółowe zasady i warunki odbywania aplikacji u patrona określa umowa zawarta pomiędzy aplikantem a patronem. Zgodnie z § 5 ust. 1 regulaminu aplikant jest obowiązany w szczególności do:

- opanowania zasad etyki i przestrzegania ich,
- uczestniczenia w zajęciach przewidzianych planem szkolenia i zajęciach dodatkowych uznanych przez okręgową radę adwokacką za obowiązkowe oraz wykonywania prac pisemnych wynikających z planu szkolenia bądź zajęć dodatkowych,
- doskonalenia umiejętności zawodowych pod kierunkiem patrona,

- przystępowania w ustalonych terminach do sprawdzianów oraz kolokwiów,
- samodzielnego pogłębiania wiedzy prawniczej i jej aktualizacji oraz zdobywania praktycznych umiejętności zawodowych,
- brania czynnego udziału w życiu samorządu i przyjmowania na siebie obowiązków, które w tym zakresie może mu zlecać dziekan okręgowej rady adwokackiej lub kierownik szkolenia,
- wypełniania poleceń dziekana, patrona i kierownika szkolenia,
- ponoszenia opłaty rocznej oraz składki rocznej,
- przestrzegania postanowień regulaminu oraz innych aktów prawnych określających prawa i obowiązki aplikanta.

Aplikant adwokacki odbywa aplikację adwokacką pod kierunkiem patrona wyznaczonego przez dziekana okręgowej rady adwokackiej. Zadaniem patrona jest przygotowanie aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu adwokata. Patron może zatrudniać aplikanta na podstawie stosunku pracy. Aplikant ma możliwość wskazania patrona, pod którego kierunkiem chciałby odbywać aplikację. W takim wypadku jest zobowiązany do przedstawienia pisemnego oświadczenia patrona o gotowości podjęcia się wobec niego obowiązków patrona.

Zgodnie z § 10 ust. 2 regulaminu patronem może być adwokat, który łącznie spełnia następujące warunki:

- jest wpisany na listę adwokatów wykonujących zawód i wykonuje zawód adwokata od co najmniej 5 lat,
- nie jest karany orzeczeniem sądu dyscyplinarnego,
- wyraził zgodę na podjęcie się obowiązków patrona i złożył pisemne oświadczenie, iż znane są mu obowiązki patrona.

W wyjątkowych wypadkach dziekan okręgowej rady adwokackiej może wyrazić zgodę na pełnienie obowiązków patrona przez adwokata wpisanego na listę adwokatów wykonujących zawód i wykonującego zawód od 3 lat. Adwokat może być patronem nie więcej niż trzech aplikantów, a w szczególnie

uzasadnionych wypadkach – na jego wniosek i za zgodą okręgowej rady adwokackiej – większej liczby.

Patron powinien czuwać nad prawidłowym przebiegiem aplikacji i dbać o przygotowanie aplikanta do zawodu, w szczególności o przyswajanie przez niego zasad etyki adwokackiej, umiejętności posługiwania się literaturą prawniczą, orzecznictwem, omawiać z aplikantem sposób występowania przed sądem i innymi władzami, a także interesować się jego rozwojem intelektualnym. Patron lub inny adwokat zatrudniający aplikanta zobowiązany jest do udzielenia czasu wolnego aplikantowi w celu umożliwienia uczestniczenia w szkoleniu.

Patron zawiadamia okręgową radę adwokacką o podjęciu przez aplikanta czynności oraz o przerwach w wykonywaniu tych czynności. Ma on obowiązek niezwłocznie zawiadamiać okręgową radę adwokacką oraz kierownika szkolenia o niewywiązywaniu się przez aplikanta z jego obowiązków, a także o okolicznościach powodujących przerwę w wykonywaniu obowiązków patrona.

Warto zauważyć, iż aplikant może wykonywać czynności na zlecenie innego adwokata jedynie za zgodą patrona. W trakcie aplikacji dziekan okręgowej rady adwokackiej może skierować aplikanta do innego patrona po uprzednim zasięgnięciu opinii dotychczasowego patrona oraz po wysłuchaniu aplikanta. Patron składa na piśmie okręgowej radzie adwokackiej szczegółową opinię o aplikancie i o przebiegu jego aplikacji przed zakończeniem każdego roku szkoleniowego. Dziekan okręgowej rady adwokackiej może zażądać od patrona uzupełnienia opinii. Wzór i szczegółowy zakres opinii określa odrębna uchwała Prezydium NRA.

Ustawodawca dopuścił możliwość odbywania aplikacji adwokackiej w ramach pracowniczego zatrudnienia przez patrona lub też w formie tzw. aplikacji pozaetatowej pod kierunkiem patrona, ale na innej podstawie niż umowa o pracę. Prawo o adwokaturze nie określa, jaka część aplikantów adwokackich

w każdym naborze powinna wykonywać aplikację na podstawie umowy o pracę, a jaka na podstawie innej umowy[300].

Wyboru w tym zakresie dokonują poszczególni patroni, od których decyzji zależy rodzaj umowy zawieranej z aplikantem adwokackim. Można się spodziewać, że cywilnoprawne umowy z aplikantami będą coraz częściej zastępowały zatrudnienie pracownicze. Wynika to z okoliczności, że w warunkach gospodarki rynkowej pracodawcy, w tym adwokaci, są zmuszeni minimalizować koszty pracy, co było i jest praktycznie możliwe przez oszczędność w dziedzinie składek na ubezpieczenie społeczne, które nadal pozostają zbyt wysokie[301].

Z treści ustawy oraz Regulaminu nie wynika, aby umowa między patronem i aplikantem, inna niż umowa o pracę, musiała przyjąć charakter odpłatny. Brak obowiązku odpłatności umowy łączącej aplikanta adwokackiego i patrona wskazuje, iż nie może ona zostać uznana za umowę o dzieło. Umowę między patronem i aplikantem adwokackim można zakwalifikować jako szczególny rodzaj umowy o nauczanie lub wychowanie zaliczanej do umów o świadczenie usług, do których stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu[302].

Inne zajęcia aplikanta – poza zajęciami wynikającymi z odbywania aplikacji pod kierunkiem patrona w okresie aplikacji – wymagają zgody patrona i dziekana właściwej okręgowej rady adwokackiej, który zasięga opinii kierownika szkolenia. Podjęcie innego zajęcia nie może utrudniać przebiegu aplikacji, w tym szkolenia, oraz naruszać godności wykonywania zajęć aplikanta adwokackiego. Wymóg uzyskania zgody nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych w zakresie zajęć wykonywanych przez nich w tym charakterze. Rozpoczęcie wykonywania tych zajęć i zaprzestanie ich wykonywania wymaga pisemnego powiadomienia dziekana właściwej rady adwokackiej. Aplikant obowiązany jest powiadamiać dziekana okręgowej rady

[300] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 234.

[301] S. Samol, *Warunki odbywania aplikacji…,* s. 97-98.

[302] *Ibidem,* s. 100.

adwokackiej o każdej zmianie dotyczącej istotnych warunków wykonywania innego zajęcia. Podjęcie innego zajęcia bez uzyskania zgody lub brak powiadomienia o zmianach dotyczących wykonywania tego zajęcia może być podstawą wszczęcia przeciwko aplikantowi postępowania dyscyplinarnego.

Pracownikowi wpisanemu na listę aplikantów adwokackich, który uzyskał zgodę pracodawcy na odbywanie aplikacji adwokackiej, przysługuje zwolnienie od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych z zachowaniem prawa do wynagrodzenia. Pracownikowi wpisanemu na listę aplikantów adwokackich, który nie uzyskał zgody pracodawcy na odbywanie aplikacji adwokackiej, przysługuje zwolnienie od pracy w celu uczestniczenia w obowiązkowych zajęciach szkoleniowych bez zachowania prawa do wynagrodzenia.

Zgodnie z art. 77 ust. 1 ustawy po 6 miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu. Ponadto przez okres roku od daty zakończenia aplikacji wskazanej w zaświadczeniu o odbyciu aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata w takim samym zakresie. Uprawnienia dotyczą również spraw objętych świadczeniem pomocy prawnej z urzędu.

Zgodnie z § 12 ust. 1 regulaminu zastępstwo adwokata przed sądami i innymi organami czy instytucjami odbywa się na podstawie upoważnienia patrona lub innego adwokata za zgodą patrona. Udzielając aplikantowi upoważnienia do zastępstwa w sprawie, adwokat, którego aplikant ma zastępować, obowiązany jest omówić z nim dokładnie sprawę i wiążące się z nią zagadnienia prawne oraz wnioski, jakie aplikant ma zgłosić na rozprawie. Aplikant adwokacki może sporządzać i podpisywać pisma procesowe związane z występowaniem adwokata przed sądami, organami ścigania i organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami – z wyraźnego upoważnienia adwokata, z wyłączeniem apelacji, skargi kasacyjnej i skargi

konstytucyjnej. Aplikant radcowski może zastępować adwokata na takich samych zasadach jak radcę prawnego, jeżeli adwokat jest wspólnikiem w spółce adwokacko-radcowskiej z wyjątkiem spraw, w których adwokat występuje w charakterze obrońcy w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe.

Aplikacja adwokacka jest odpłatna, zaś samo szkolenie aplikantów adwokackich pokrywane jest z opłat wnoszonych przez aplikantów do właściwej okręgowej rady adwokackiej. Koszty szkolenia aplikantów adwokackich i kolokwiów pokrywane są z wyodrębnionej pozycji w budżecie okręgowych rad adwokackich.

Minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA określa w drodze rozporządzenia wysokość opłaty rocznej, kierując się koniecznością zapewnienia aplikantom właściwego poziomu wykształcenia, przy czym wysokość opłaty nie może być wyższa niż sześciokrotność minimalnego wynagrodzenia.

Obowiązek ponoszenia opłat pokrywających koszty szkolenia obciąża aplikanta adwokackiego. Koszt szkolenia aplikanta może być pokryty po uzyskaniu zgody okręgowej rady adwokackiej przez podmiot, z którym aplikant posiada stosowną umowę. Kopię umowy aplikant adwokacki przedkłada okręgowej radzie adwokackiej. Aplikant wnosi opłatę za każdy rok szkoleniowy najpóźniej na 30 dni przed rozpoczęciem roku szkoleniowego. Jeżeli data podjęcia uchwały o wpisie na listę aplikantów uniemożliwia zachowanie tego terminu, aplikant wnosi opłatę w terminie 14 dni od podjęcia uchwały. Aplikantów obciąża obowiązek uiszczenia składki rocznej na potrzeby izby. Zaległości w uiszczaniu opłaty rocznej lub składki rocznej przekraczające 2 miesiące stanowią podstawę do wszczęcia przeciwko aplikantowi postępowania dyscyplinarnego oraz niedopuszczenia do kolokwium. Okręgowa rada adwokacka może zwolnić aplikanta adwokackiego od ponoszenia opłaty w całości lub w części, a także odroczyć jej płatność lub rozłożyć ją na raty. W wypadku podjęcia uchwały o zwolnieniu aplikanta adwokackiego od ponoszenia opłaty w całości lub w części

koszty szkolenia tego aplikanta pokrywane są proporcjonalnie do wysokości zwolnienia ze środków własnych właściwej okręgowej rady adwokackiej.

Przebieg aplikacji adwokackiej (ramowa umowa z patronem, kolokwia, sprawdziany, prace pisemne, konkursy, nagrody, wyróżnienia, odznaczenia, upomnienia, kary itp.) znajduje odzwierciedlenie w aktach aplikanta adwokackiego prowadzonych przez okręgową radę adwokacką oraz w indeksie aplikanta adwokackiego, o ile został przewidziany przez okręgową radę adwokacką. Pieczę nad prawidłowym przebiegiem szkolenia aplikantów adwokackich sprawuje okręgowa rada adwokacka, dbając o to, aby uwzględniało ono potrzebę praktycznej nauki zawodu. Okręgowa rada adwokacka organizuje zajęcia szkoleniowe aplikantów adwokackich izby. Mogą być także organizowane połączone zajęcia szkoleniowe kilku izb adwokackich albo też aplikanci danej izby mogą być szkoleni w innej izbie w ramach porozumienia zainteresowanych izb adwokackich. Okręgowa rada adwokacka powinna dbać o taką organizację zajęć szkoleniowych, aby uwzględniały one przede wszystkim potrzebę praktycznej nauki zawodu. Szkolenie aplikantów adwokackich może być organizowane wspólnie z aplikantami innych zawodów prawniczych, m.in. z aplikantami radcowskimi.

Zgodnie z § 15 ust. 1 regulaminu Prezydium NRA uchwala jednolity ramowy program szkolenia aplikantów adwokackich obejmujący przedmioty egzaminu adwokackiego, a także przedmioty, których znajomość zostanie uznana za niezbędną w procesie szkolenia aplikantów, i określa w nim obowiązkowe elementy szkolenia. Okręgowa rada adwokacka do programu szkolenia aplikantów adwokackich może wprowadzić inne przedmioty, o ile jest to wskazane ze względu na specyfikę zagadnień prawnych występujących na jej terenie. Sama okręgowa rada adwokacka na wniosek kierownika szkolenia zatwierdza na każdy rok szkoleniowy szczegółowy plan szkolenia na poszczególne semestry opracowany przez kierownika szkolenia, organizuje i przeprowadza zajęcia szkoleniowe dla aplikantów adwokackich. W razie potrzeby kierownik szkolenia dokonuje podziału aplikantów danego roku na grupy szkoleniowe, ewentualnie

ustala ich opiekunów i przedstawia do zatwierdzenia okręgowej radzie adwokackiej.

Okręgowa rada adwokacka powołuje wykładowców spośród adwokatów posiadających odpowiednie umiejętności praktyczne, doświadczenie zawodowe i przygotowanie teoretyczne. Może powierzyć prowadzenie zajęć w zakresie danego przedmiotu osobie niebędącej adwokatem, która ma odpowiednie przygotowanie teoretyczne i praktyczne. Wykładowcami z przedmiotów objętych szkoleniem powinni być w co najmniej 50% adwokaci. Wysokość wynagrodzenia kierownika szkolenia oraz wykładowców, jak też wynagrodzenia za udział w komisjach konkursowych i egzaminacyjnych ustala okręgowa rada adwokacka.

Podkreślić należy wagę i znaczenie właściwego doboru wykładowców. Zgodzić się należy, iż doświadczenie życiowe uczy, że niejednokrotnie wybitni praktycy o rozległej wiedzy, niezwykle skuteczni w sądach –nie są właściwymi wykładowcami, po prostu nie umieją przekazać w odpowiedni i przystępny sposób swojej wiedzy. Właściwe kolegium wykładowców należy skompletować na podstawie doświadczenia i rezultatów osiąganych przez wykładających[303].

Aplikanci odbywają w trakcie pierwszego roku aplikacji szkolenie z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury. Prezes NRA zawiera co roku z Dyrektorem Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury porozumienie w sprawie odbywania przez aplikantów szkolenia z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury, w którym ustala się plan szkolenia, mając na uwadze zarówno praktyczne, jak i teoretyczne zapoznanie aplikantów ze sposobem funkcjonowania sądownictwa powszechnego i prokuratury, sposób jego odbywania i czas trwania, a także wysokość wynagrodzenia za przeprowadzenie szkolenia. Dziekan określa miejsce i czas oraz sposób odbywania praktyki, kierując się możliwościami wynikającymi z porozumień zawartych przez okręgowe rady adwokackie z organami sądownictwa i prokuratury. Praktyki powinny zostać odbyte w okresie

[303] Z. Kopankiewicz, *Kształcenie aplikantów adwokackich*, „Palestra" 1960, nr 6, s. 14.

pierwszych 6 miesięcy aplikacji. Nadzór nad przebiegiem praktyki pełni kierownik szkolenia aplikantów adwokackich.

Ponadto na podstawie § 17 ust. 2 regulaminu w okresie aplikacji poza obowiązkową praktykę z zakresu działania sądownictwa powszechnego i prokuratury okręgowa rada adwokacka może skierować aplikanta na praktykę do innych organów, takich jak kancelaria notarialna, lub innej instytucji publicznej na mocy porozumień zawartych z nimi przez okręgowe rady adwokackie, o ile takie są zawarte. Aplikant ma też możliwość wskazania podmiotu, w którym chciałby odbywać praktykę spoza tych, z którymi okręgowa rada adwokacka zawarła porozumienia. W takim wypadku aplikant jest zobowiązany przedstawić stosowny wniosek wraz z promesą przyjęcia go na praktykę. Praktyki te nie mogą kolidować z realizacją szkolenia i jego harmonogramu.

Zgodnie z § 18 ust. 1 regulaminu aplikant ma obowiązek uczestniczyć w szkoleniu. Nieobecność na zajęciach oraz nieprzystąpienie do kolokwium albo sprawdzianu może być usprawiedliwione na pisemny wniosek aplikanta, w szczególności zaświadczeniem lekarskim, które należy przedstawić nie później niż 7 dni po ustaniu przyczyny nieobecności. Naruszenie powyższego terminu skutkuje nieusprawiedliwieniem nieobecności. W wypadku przewidywanej nieobecności na kolokwium aplikant obowiązany jest poinformować kierownika szkolenia przed wyznaczonym terminem kolokwium. Łączna liczba nieobecności nieusprawiedliwionych przekraczająca 16 jednostek godzinowych zajęć szkoleniowym w danym roku stanowi podstawę do niedopuszczenia aplikanta do sprawdzianu lub kolokwium przez okręgową radę adwokacką. Na pisemny wniosek aplikanta w szczególnie uzasadnionych wypadkach okręgowa rada adwokacka może podjąć uchwałę o dopuszczeniu go do sprawdzianu lub kolokwium.

Nieusprawiedliwione nieprzystąpienie aplikanta do sprawdzianu albo kolokwium, jak też sprawdzianu poprawkowego albo kolokwium poprawkowego jest równoznaczne w skutkach z negatywnym wynikiem sprawdzianu lub kolokwium, co stwierdza dziekan okręgowej rady adwokackiej po uzyskaniu

opinii kierownika szkolenia. Od decyzji dziekana okręgowej rady adwokackiej odwołanie nie przysługuje.

Na podstawie § 19 ust. 1 regulaminu przed zakończeniem pierwszego roku szkoleniowego aplikant pierwszego roku przystępuje do kolokwium z bloku przedmiotów prawa karnego, natomiast przed zakończeniem drugiego roku szkoleniowego aplikant drugiego roku przystępuje do kolokwium z bloku przedmiotów prawa cywilnego. Warunkiem dopuszczenia do kolokwium na pierwszym roku jest wcześniejsze zaliczenie obligatoryjnego sprawdzianu z prawa o ustroju sądów i prokuratur, prawa o adwokaturze, historii samorządu adwokackiego, warunków wykonywania zawodu adwokata i etyki tego zawodu oraz innych sprawdzianów ustalonych w danym roku szkoleniowym.

W razie negatywnego wyniku kolokwium albo sprawdzianu kolokwium albo sprawdzian powtarza się tylko raz w terminie nie krótszym niż 21 dni i nie dłuższym niż miesiąc, licząc od dnia ogłoszenia wyniku kolokwium albo sprawdzianu. Negatywna ocena z jakiegokolwiek przedmiotu na kolokwium albo sprawdzianie oznacza negatywną ocenę kolokwium albo sprawdzianu i powoduje konieczność jego powtórzenia w terminie poprawkowym. Od decyzji komisji o wyniku kolokwium albo sprawdzianu, kolokwium poprawkowego albo sprawdzianu poprawkowego odwołanie nie przysługuje.

Okręgowe rady adwokackie wyznaczają terminy kolokwium i kolokwium poprawkowego oraz zasady ich przeprowadzenia w danej izbie adwokackiej do 30 czerwca każdego roku i niezwłocznie zamieszczają informację o tym na stronie internetowej. Terminy oraz zakres sprawdzianów oraz sprawdzianów poprawkowych ustala kierownik szkolenia. Termin powinien być podany do wiadomości aplikantów z co najmniej 30-dniowym wyprzedzeniem. Termin kolokwium oraz kolokwium poprawkowego ustala się od 1 października do 30 listopada każdego roku. W razie usprawiedliwionej niemożności przystąpienia aplikanta do kolokwium albo kolokwium poprawkowego okręgowa rada adwokacka wyznacza dodatkowy termin przeprowadzenia kolokwium albo kolokwium poprawkowego.

Kolokwium oraz kolokwium poprawkowe odbywa się przed komisją egzaminacyjną, która składa się z trzech–pięciu osób oraz jednego–dwóch zastępców powołanych przez okręgową radę adwokacką spośród adwokatów posiadających odpowiednie kwalifikacje merytoryczne. W skład komisji może również wchodzić przedstawiciel innego zawodu prawniczego. Komisji przewodniczy jeden z jej członków wyznaczony przez okręgową radę adwokacką. Okręgowa rada adwokacka może powołać także zastępców członków komisji na wypadek wystąpienia przeszkody w pełnieniu czynności przez członka komisji egzaminacyjnej. Należy zauważyć, iż członek komisji egzaminacyjnej może egzaminować z więcej niż jednego przedmiotu. Niedopuszczalna jest zmiana składu komisji w trakcie kolokwium, chyba że dojdzie do tego wskutek okoliczności losowych dotyczących członka komisji egzaminacyjnej. Okręgowa rada adwokacka w zależności od potrzeb może powołać więcej niż jedną komisję egzaminacyjną. Członek komisji, który sprawował funkcję patrona aplikanta, nie może brać udziału w egzaminowaniu tego aplikanta ani też dokonywać oceny jego pracy pisemnej. Powyższych czynności nie może również dokonywać osoba bliska dla aplikanta.

Kolokwia oraz kolokwia poprawkowe mogą być organizowane w formie pisemnej lub ustnej, lub w obu formach łącznie. Kolokwium pisemne może być w formie testowej lub polegać na opracowaniu przez zdającego tematu z zakresu wybranej dziedziny prawa. Odzwierciedleniem przebiegu kolokwium pisemnego są prace pisemne opatrzone oceną oraz podpisami członków komisji. Dopuszcza się łączenie testu z samodzielnym sporządzeniem odpowiedniego pisma procesowego na podstawie akt adwokackich, sądowych, opracowanego kazusu, jak też z samodzielnym sporządzeniem umowy lub opinii prawnej albo pisemnego opracowania zagadnienia prawnego przedstawionego do rozstrzygnięcia (kazusu). Aplikant samodzielnie opracowuje tematy podczas kolokwium pisemnego. Może w tym czasie korzystać z tekstów aktów prawnych, zbiorów orzecznictwa oraz literatury prawniczej. Okręgowa rada adwokacka na wniosek kierownika szkolenia może zezwolić na korzystanie przez zdających z komputerów osobistych przy opracowywaniu tematu z zakresu danej dziedziny prawa. Nie jest możliwe

korzystanie z wyżej wymienionych form pomocy lub z komputera osobistego, jeśli kolokwium pisemne ma formę testu. Oceny wyników kolokwium pisemnego dokonują niezależnie od siebie dwaj członkowie komisji egzaminacyjnej, z których każdy wystawia na piśmie swoją umotywowaną ocenę i przekazuje ją przewodniczącemu komisji. W razie rozbieżności ostateczną ocenę pracy ustala cała komisja.

Okręgowa rada adwokacka może przeprowadzić kolokwium w całości bądź w części w formie ustnej grupowo, ale tylko w grupach liczących najwyżej trzy osoby. Kolokwium w formie ustnej polega na udzieleniu przez zdającego odpowiedzi na pytania z poszczególnych przedmiotów wylosowane z większej liczby pytań. Podczas kolokwium w formie ustnej aplikant może korzystać z tekstów prawnych jedynie za zgodą przewodniczącego komisji. Członkom komisji egzaminacyjnej przysługuje prawo zadawania zdającemu dodatkowych pytań ze wszystkich przedmiotów, z których odbywa się kolokwium. Z przebiegu części ustnej kolokwium i kolokwium poprawkowego komisja egzaminacyjna sporządza protokół kolokwium oddzielnie dla każdego zdającego, wystawiając osobno oceny z każdego przedmiotu. W razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego.

Kolokwium ocenia się w stopniach: niedostateczny, dostateczny, dobry, bardzo dobry i celujący. Stopień niedostateczny choćby z jednej części bądź etapu kolokwium jest równoznaczny z negatywnym wynikiem całego kolokwium i oznacza konieczność powtórnego zdawania całego kolokwium. Sprawdziany mogą być oceniane także bezstopniowo jako „zaliczone” bądź „niezaliczone”. Decyzję o sposobie oceniania danego sprawdzianu podejmuje kierownik szkolenia.

Na podstawie uzyskanych przez aplikanta zaliczeń z zajęć i przedłożonych zaświadczeń oraz opinii przewidzianych regulaminem, a także po uzyskaniu pozytywnych ocen ze sprawdzianów oraz sprawdzianów poprawkowych, kolokwiów oraz kolokwiów poprawkowych kierownik szkolenia albo inna osoba wyznaczona przez okręgową radę adwokacką dokonuje zaliczenia roku

szkoleniowego. Zgodnie z § 22 ust. 2 regulaminu nie zalicza się roku szkoleniowego w przypadku, gdy aplikant:

– opuścił w ciągu roku szkoleniowego zajęcia w wymiarze większym niż 16 jednostek godzinowych w danym roku szkoleniowym oraz nie uzyskał zgody okręgowej rady adwokackiej na przystąpienie do sprawdzianu lub kolokwium,
– nie zaliczył sprawdzianu/sprawdzianu poprawkowego albo kolokwium/kolokwium poprawkowego.

Na wniosek aplikanta, który opuścił w ciągu roku szkoleniowego zajęcia w wymiarze większym niż 16 jednostek godzinowych oraz nie uzyskał zgody okręgowej rady adwokackiej na przystąpienie do sprawdzianu lub kolokwium, uzyskał ocenę niedostateczną chociażby z jednego sprawdzianu lub kolokwium poprawkowego, bez usprawiedliwienia nie przystąpił do sprawdzianu, kolokwium, jak też sprawdzianu poprawkowego albo kolokwium poprawkowego, okręgowa rada adwokacka może wyrazić jednorazowo zgodę na powtórzenie roku szkoleniowego. Warunkiem rozpatrzenia wniosku jest uzyskanie pisemnej opinii kierownika szkolenia. W przypadku uzyskania przez aplikanta zgody na powtórzenie roku szkoleniowego nie zalicza się do ustawowego czasu trwania aplikacji roku szkoleniowego zakończonego negatywną oceną z poprawkowego kolokwium lub poprawkowego sprawdzianu.

Powtarzanie roku obejmuje uczestniczenie we wszystkich zajęciach przewidzianych planem szkolenia oraz przystąpienie do kolokwiów przewidzianych programem aplikacji, a także sprawdzianów objętych planem szkolenia. Powtarzanie roku nie obejmuje ponownego uczestniczenia w szkoleniu z zakresu organizacji sądownictwa i prokuratury. Aplikant zachowuje prawo, które uzyskał, do zastępstwa adwokata przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu zgodnie z art. 77 Prawa o adwokaturze.

Aplikanci szkoleni w danej izbie adwokackiej zdają kolokwia i sprawdziany oraz kolokwia poprawkowe i sprawdziany poprawkowe w tej izbie.

Na wniosek izby adwokackiej, do której należą aplikanci szkolący się w innej izbie, dziekan właściwej okręgowej rady adwokackiej, która prowadzi szkolenie i organizuje kolokwium, może z ważnych przyczyn wyrazić zgodę na odbycie kolokwium przez tych aplikantów w ich izbie macierzystej. Okręgowa rada adwokacka organizująca szkolenia może jednak odmówić zgody aplikantom innych izb adwokackich na odbycie kolokwium w ich izbach. W tym przypadku odpis uchwały doręczany jest izbie, która składała wniosek.

Na pisemny wniosek aplikanta okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę w sprawie przeniesienia aplikanta do innej izby adwokackiej. Warunkiem wyrażenia zgody na przeniesienie do innej izby adwokackiej jest zaliczenie przez aplikanta sprawdzianów oraz kolokwiów objętych planem szkolenia danej izby adwokackiej. Przeniesienie w trakcie trwania roku szkoleniowego może nastąpić wyłącznie w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Regulamin aplikacji adwokackiej przewiduje również świadczenia dla aplikantów adwokackich. Zgodnie z § 25 aplikanci wyróżniający się bardzo dobrymi wynikami szkolenia mogą otrzymać nagrody indywidualne, które przyznaje okręgowa rada adwokacka na wniosek kierownika szkolenia. Nagrody przyznawane są najwcześniej po pierwszych dwóch semestrach szkoleniowych. Ponadto regulamin aplikacji adwokackiej dopuszcza istnienie samorządu aplikanckiego. Zgodnie z § 29 do jego zadań należy w szczególności:

- przedstawienie okręgowej radzie adwokackiej za pośrednictwem kierownika szkolenia wszelkich wniosków dotyczących szkolenia aplikanckiego i innych spraw związanych z odbywaniem aplikacji,
- organizowanie samopomocy koleżeńskiej,
- działanie na rzecz integracji aplikantów.

Samorząd aplikancki tworzą wszyscy starostowie wybrani dla poszczególnych lat i grup, zaś starostowie poszczególnych lat wybierają spośród siebie przewodniczącego samorządu aplikanckiego, który reprezentuje aplikantów przed organami izby. Aplikanci każdego roku szkoleniowego danej izby adwokackiej wybierają spośród siebie na okres jednego roku starostę i jego

zastępcę, którzy utrzymują stały kontakt z kierownikiem szkolenia. W izbach adwokackich, w których istnieją grupy aplikantów, każda z grup wybiera starostę i jego zastępcę. Przedstawiciel danej grupa aplikantów – starosta, odpowiedzialny jest m.in. za:

- reprezentowanie interesów aplikantów wobec rady adwokackiej,
- troska o właściwy poziom kształcenia,
- wzajemna, koleżeńska pomoc w przygotowaniu do egzaminu adwokackiego,
- wyrażanie opinii co do programu kształcenia, metod kształcenia, doboru wykładowców,
- organizowanie dla aplikantów imprez o charakterze kulturowo- integracyjnym.

Samorząd aplikancki podejmuje decyzje większością głosów z zastrzeżeniem, iż starostom jednego roku przysługuje jeden głos, zaś w przypadku równości głosów decyduje głos starosty ostatniego roku. W przypadku równości głosów starostów grup decyduje głos starosty roku. Na zaproszenie Przewodniczącego Komisji Szkolenia starostowie mogą uczestniczyć w posiedzeniach Komisji ds. Szkolenia Aplikantów, a na zaproszenie dziekana starostowie poszczególnych lat mogą uczestniczyć w posiedzeniach okręgowej rady adwokackiej.

Aplikantowi, który odbył aplikację adwokacką, właściwa okręgowa rada adwokacka wydaje niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia zakończenia aplikacji adwokackiej, zaświadczenie w trybie art. 217 k.p.a. o odbyciu aplikacji po jej zakończeniu, tj. po odbyciu szkolenia i zaliczeniu przez aplikanta wszystkich kolokwiów przewidzianych w programie aplikacji.

Elementem finalnym aplikacji adwokackiej, zamykającym etap przygotowania do zawodu i zarazem otwierającym możliwość wpisu na listę adwokatów, jest egzamin adwokacki. Zgodnie z art. 77b ustawy do egzaminu adwokackiego może przystąpić osoba, która odbyła aplikację adwokacką i otrzymała zaświadczenie o jej odbyciu, oraz osoby, o których mowa w art. 66 ust. 2, tj.:

- doktorzy nauk prawnych,
- osoby, które przez okres co najmniej 4 lat w czasie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 4 lat w czasie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych,
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 4 lat w czasie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów,
- osoby, które po ukończeniu aplikacji legislacyjnej przez okres co najmniej 4 lat w czasie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego,

- osoby, które zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, notarialny lub komorniczy,
- osoby, które zajmują stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,
- osoby, które w terminie 10 lat od dnia doręczenia im uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego nie złożyły wniosku o wpis na listę adwokatów,
- osoby, która przez co najmniej 10 lat nie wykonywały zawodu, a zostały skreślone z listy adwokatów z powodu:
  - wystąpienia z adwokatury,
  - objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania lub rozpoczęcia wykonywania zawodu notariusza,
  - podjęcia pracy w Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa, powołania do wojskowej służby zawodowej lub utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych lub prawa wykonywania zawodu,
  - orzeczenia przez sąd dyscyplinarny kary wydalenia z adwokatury.

Egzamin adwokacki przeprowadzają komisje egzaminacyjne do przeprowadzenia egzaminu adwokackiego w składzie ośmiu członków, powołane na obszarze właściwości jednej lub kilku okręgowych rad adwokackich. Minister sprawiedliwości nie później niż 21 dni przed wyznaczonym terminem egzaminu adwokackiego może powołać na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej więcej niż jedną komisję egzaminacyjną do przeprowadzenia egzaminu, jeżeli przemawiają za tym względy organizacyjne, w szczególności duża liczba kandydatów przystępujących do egzaminu. Kadencja komisji trwa 2 lata. Członków komisji egzaminacyjnych powołuje się spośród specjalistów z dziedzin prawa objętych egzaminem, których wiedza i doświadczenie dają rękojmię prawidłowego przebiegu egzaminu. W skład komisji egzaminacyjnych wchodzą cztery osoby wskazane przez ministra sprawiedliwości i cztery osoby wskazane przez NRA spośród adwokatów.

Minister sprawiedliwości powołuje przed każdym egzaminem adwokackim w drodze zarządzenia zespół do przygotowania zadań na egzamin adwokacki.

W skład zespołu wchodzą czterej adwokaci delegowani przez NRA oraz czterej przedstawiciele ministra sprawiedliwości, których wiedza i doświadczenie dają rękojmię prawidłowego przygotowania egzaminu adwokackiego. Pracami zespołu kieruje przewodniczący lub w przypadku jego nieobecności zastępca powołani przez ministra sprawiedliwości spośród składu zespołu. Na każdą z części egzaminu adwokackiego zespół sporządza zadania wraz z opisami istotnych zagadnień z zakresu prawa karnego, cywilnego lub rodzinnego, gospodarczego, administracyjnego i zasad wykonywania zawodu. Okręgowa rada adwokacka może zgłaszać zespołowi za pośrednictwem przewodniczącego zespołu propozycje zadań wraz z opisami istotnych zagadnień. Ostateczną treść zadań wraz z opisami istotnych zagadnień ustala zespół większością głosów w obecności co najmniej pięciu członków zespołu. W razie równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego zespołu.

Minister sprawiedliwości powołuje w drodze zarządzenia komisje egzaminacyjne na obszarze właściwości jednej lub kilku okręgowych rad adwokackich oraz wyznacza po zasięgnięciu opinii NRA przewodniczącego komisji egzaminacyjnej i jego zastępcę. Komisja egzaminacyjna czuwa nad prawidłowym przebiegiem egzaminu adwokackiego. Przewodniczący komisji egzaminacyjnej kieruje jej pracami i reprezentuje ją na zewnątrz.

Egzamin adwokacki przeprowadza się raz w roku w terminie wyznaczonym przez ministra sprawiedliwości w porozumieniu z NRA. W przypadku zaistnienia przeszkody uniemożliwiającej przeprowadzenie egzaminu przez komisję egzaminacyjną we wskazanym terminie minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA wyznacza dodatkowy termin przeprowadzenia egzaminu przez tę komisję egzaminacyjną. Przewodniczący komisji egzaminacyjnej zawiadamia zdających o dodatkowym terminie egzaminu listem poleconym za poświadczeniem odbioru oraz obwieszcza go na tablicy ogłoszeń w siedzibie wyznaczonej okręgowej rady adwokackiej. Przewodniczącemu i członkowi komisji egzaminacyjnej niebędącemu pracownikiem administracji rządowej

przysługuje wynagrodzenie za czynności związane z udziałem w komisji egzaminacyjnej.

Właściwa dla siedziby komisji egzaminacyjnej okręgowa rada adwokacka zapewnia obsługę administracyjną i techniczną działalności komisji egzaminacyjnej, w tym przeprowadzanie egzaminu adwokackiego jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej. Wydatki związane z działalnością komisji egzaminacyjnej, w tym z przeprowadzaniem egzaminu adwokackiego, oraz wynagrodzenie przewodniczącego i członków komisji egzaminacyjnej pokrywane są z części budżetu państwa, która pozostaje w dyspozycji ministra sprawiedliwości.

Zgodnie z art. 78a ust. 1 ustawy minister sprawiedliwości w porozumieniu z NRA zamieszcza w Biuletynie Informacji Publicznej nie później niż na 90 dni przed terminem egzaminu adwokackiego ogłoszenie o egzaminie adwokackim, w którym podaje w szczególności: termin złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu adwokackiego, właściwość miejscową każdej z komisji egzaminacyjnych i adres jej siedziby, termin przeprowadzenia każdej części egzaminu adwokackiego oraz wysokość opłaty za egzamin adwokacki.

Aplikanci adwokaccy składają wniosek do komisji egzaminacyjnej na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej, w której odbyli aplikację adwokacką, najpóźniej w terminie 21 dni przed dniem rozpoczęcia egzaminu adwokackiego. Osoby, które odbyły aplikację adwokacką, dołączają do wniosku zaświadczenie o odbyciu aplikacji adwokackiej oraz oryginał dowodu uiszczenia opłaty za egzamin adwokacki.

Osoby uprawnione do przystąpienia do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji składają wniosek do komisji egzaminacyjnej na obszarze właściwości okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na ich miejsce zamieszkania, a w przypadku braku miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do wybranej komisji egzaminacyjnej najpóźniej w terminie 45 dni przed dniem rozpoczęcia egzaminu adwokackiego.

Okręgowe rady adwokackie każdego roku w terminie 7 dni od dnia zakończenia aplikacji adwokackiej przekazują właściwej terytorialnie komisji egzaminacyjnej oraz ministrowi sprawiedliwości listę osób, które odbyły aplikację adwokacką.

Osoby uprawnione do przystąpienia do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji dołączają do wniosku odpowiednio:

- kwestionariusz osobowy,
- życiorys,
- dokument zaświadczający uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk prawnych,
- kopię dokumentu potwierdzającego ukończenie wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskanie tytułu magistra lub zagranicznych studiów prawniczych uznanych w Rzeczypospolitej Polskiej,
- dokumenty zaświadczające co najmniej 4-letni okres zatrudnienia w czasie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu na stanowiskach referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora lub asystenta sędziego, a w przypadku osób, które były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego – również dokumenty określające zakres ich obowiązków,
- dokumenty zaświadczające co najmniej 4-letni okres wykonywania na podstawie umowy o pracę lub umów cywilnoprawnych wymagających wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związanych ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych,

- dokumenty zaświadczające co najmniej 4-letni okres zatrudnienia w urzędach organów władzy publicznej i wykonywania wymagających wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związanych ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów,
- dokument zaświadczający ukończenie aplikacji legislacyjnej oraz dokumenty zaświadczające co najmniej 4-letni okres zatrudnienia w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywanie wymagających wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związanych z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego,
- dokument zaświadczający uzyskanie pozytywnego wyniku z egzaminu sędziowskiego, prokuratorskiego, notarialnego lub komorniczego,
- dokumenty potwierdzające zatrudnienie na stanowisku radcy lub starszego radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,
- oryginał dowodu uiszczenia opłaty za egzamin adwokacki,
- trzy zdjęcia zgodnie z wymaganiami obowiązującymi przy wydawaniu dowodów osobistych.

Kandydat uiszcza opłatę za egzamin adwokacki, która stanowi dochód budżetu państwa. Minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA określa w drodze rozporządzenia wysokość opłaty egzaminacyjnej – nie wyższą niż równowartość minimalnego wynagrodzenia – uwzględniając konieczność prawidłowego i efektywnego przeprowadzenia egzaminu adwokackiego.

W przypadku wydania postanowienia o pozostawieniu zgłoszenia bez rozpoznania, wydania decyzji odmawiającej dopuszczenia do udziału w egzaminie adwokackim albo złożenia nie później niż 14 dni przed terminem egzaminu adwokackiego pisemnego oświadczenia kandydata o odstąpieniu od udziału w egzaminie adwokackim 2/3 uiszczonej opłaty podlega zwrotowi na pisemny wniosek kandydata złożony przewodniczącemu komisji egzaminacyjnej w terminie 30 dni od dnia złożenia tego wniosku.

Zgodnie z art. 78c ust. 1 ustawy pracownikowi przysługuje prawo do urlopu płatnego w wysokości 80% wynagrodzenia w wymiarze 30 dni kalendarzowych na przygotowanie się do egzaminu adwokackiego, z którego to uprawnienia może skorzystać tylko raz. Ponadto pracownikowi przysługuje zwolnienie od pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia w celu uczestniczenia w egzaminie wstępnym i adwokackim.

Egzamin adwokacki odbywa się w obecności co najmniej trzech członków komisji egzaminacyjnej. Nieobecność zdającego podczas egzaminu adwokackiego oraz stawienie się na egzamin adwokacki po jego rozpoczęciu bez względu na przyczynę uważa się za odstąpienie od udziału w egzaminie adwokackim. Przewodniczący komisji egzaminacyjnej wyklucza z egzaminu adwokackiego zdającego, który podczas egzaminu adwokackiego korzystał z pomocy innej osoby, posługiwał się niedozwolonymi materiałami lub urządzeniami, pomagał pozostałym kandydatom lub w inny sposób zakłócał przebieg egzaminu adwokackiego. Wykluczenie to następuje w drodze postanowienia, na które nie przysługuje zażalenie. Postanowienie o wykluczeniu stanowi podstawę do wydania przez komisję egzaminacyjną uchwały o negatywnym wyniku z egzaminu adwokackiego.

Zgodnie z art. 78d ust. 1 ustawy egzamin adwokacki polega na sprawdzeniu przygotowania prawniczego osoby przystępującej do egzaminu adwokackiego do samodzielnego i należytego wykonywania zawodu adwokata. Egzamin adwokacki składa się z pięciu części pisemnych. Podczas egzaminu adwokackiego zdający nie może posiadać urządzeń służących do przekazu lub odbioru informacji. Może jednak korzystać z tekstów aktów prawnych i komentarzy oraz orzecznictwa. Pierwsza część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa karnego polegającego na przygotowaniu aktu oskarżenia albo apelacji, a w przypadku uznania, że jest brak podstaw do ich wniesienia, na sporządzeniu opinii prawnej na podstawie akt lub przedstawionego stanu faktycznego opracowanego na potrzeby egzaminu. Druga część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego

polegającego na przygotowaniu pozwu lub wniosku albo apelacji, a w przypadku uznania, że jest brak podstaw do ich wniesienia, na sporządzeniu opinii prawnej na podstawie akt lub przedstawionego stanu faktycznego opracowanego na potrzeby egzaminu. Trzecia część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa gospodarczego polegającego na przygotowaniu umowy albo sporządzeniu pozwu, wniosku lub apelacji, a w przypadku uznania, że jest brak podstaw do ich wniesienia, na sporządzeniu opinii prawnej na podstawie akt lub przedstawionego stanu faktycznego opracowanego na potrzeby egzaminu. Czwarta część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu prawa administracyjnego polegającego na przygotowaniu skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego lub skargi kasacyjnej do NSA, a w przypadku uznania, że jest brak podstaw do ich wniesienia, na sporządzeniu opinii prawnej na podstawie akt lub przedstawionego stanu faktycznego opracowanego na potrzeby egzaminu. Piąta część egzaminu adwokackiego obejmuje rozwiązanie zadania z zakresu zasad wykonywania zawodu lub zasad etyki polegającego na przygotowaniu opinii prawnej na podstawie akt lub przedstawionego stanu faktycznego opracowanego na potrzeby egzaminu.

Egzaminatorzy dokonują oceny każdej z części egzaminu adwokackiego z zastosowaniem następującej skali ocen: jako oceny pozytywne: celująca (6), bardzo dobra (5), dobra (4), dostateczna (3) oraz jako ocena negatywna – niedostateczna (2). Oceny rozwiązania każdego z zadań z części od pierwszej do czwartej egzaminu adwokackiego dokonują niezależnie od siebie dwaj egzaminatorzy z dziedzin prawa, których dotyczy praca pisemna – jeden spośród wskazanych przez ministra sprawiedliwości, drugi spośród wskazanych przez NRA, biorąc pod uwagę w szczególności zachowanie wymogów formalnych, zastosowanie właściwych przepisów prawa i umiejętność ich interpretacji, poprawność zaproponowanego przez zdającego sposobu rozstrzygnięcia problemu z uwzględnieniem interesu strony, którą zgodnie z zadaniem reprezentuje. Oceny rozwiązania zadania z części piątej egzaminu adwokackiego dokonują niezależnie od siebie dwaj egzaminatorzy wyznaczeni przez przewodniczącego komisji egzaminacyjnej – jeden spośród wskazanych przez ministra sprawiedliwości,

drugi spośród wskazanych przez NRA, biorąc pod uwagę w szczególności zachowanie wymogów formalnych, zastosowanie właściwych przepisów prawa i umiejętność ich interpretacji, poprawność zaproponowanego przez zdającego sposobu rozstrzygnięcia problemu z uwzględnieniem interesu publicznego. Każdy z egzaminatorów sprawdzających pracę pisemną wystawia ocenę cząstkową oraz sporządza pisemne uzasadnienie wystawionej oceny cząstkowej i przekazuje je niezwłocznie przewodniczącemu komisji egzaminacyjnej, który załącza wszystkie uzasadnienia ocen cząstkowych dotyczące prac zdającego do protokołu z przebiegu egzaminu adwokackiego.

Ostateczną ocenę z pracy pisemnej dotyczącej danego zadania z części egzaminu adwokackiego stanowi średnia ocen cząstkowych przyznanych przez każdego z egzaminatorów, przy czym:

- oceny pozytywne to: celująca – jeżeli średnia arytmetyczna wystawionych ocen wynosi 6,00; bardzo dobra – jeżeli średnia arytmetyczna wystawionych ocen wynosi 5,00 lub 5,50; dobra – jeżeli średnia arytmetyczna wystawionych ocen wynosi 4,00 lub 4,50; dostateczna – jeżeli średnia arytmetyczna wystawionych ocen wynosi 3,00 lub 3,50;
- ocena negatywna – niedostateczna – jeżeli średnia arytmetyczna wystawionych ocen wynosi 2,00 lub 2,50.

W przypadku, gdy przynajmniej dwie oceny cząstkowe z prac pisemnych zdającego dotyczących zadań z różnych części egzaminu adwokackiego są negatywne, a średnia arytmetyczna, wskazuje na pozytywną ostateczną ocenę tych prac, komisja egzaminacyjna odstępuje od wystawienia ostatecznych ocen z tych prac oraz przekazuje komisji egzaminacyjnej II stopnia przy ministrze sprawiedliwości prace pisemne zdającego oraz ich oceny cząstkowe wraz z uzasadnieniami w celu ustalenia ostatecznych ocen tych prac.

Pozytywny wynik z egzaminu adwokackiego otrzymuje zdający, który z każdej części egzaminu adwokackiego otrzymał ocenę pozytywną. Komisja egzaminacyjna podejmuje uchwałę o wyniku egzaminu adwokackiego większością głosów w obecności wszystkich członków komisji egzaminacyjnej.

Komisja egzaminacyjna doręcza zdającemu uchwałę o wyniku egzaminu adwokackiego, a jej odpis przesyła ministrowi sprawiedliwości, Prezesowi NRA, właściwej okręgowej radzie adwokackiej oraz dołącza do akt osobowych zdającego. Minister sprawiedliwości publikuje w Biuletynie Informacji Publicznej imiona i nazwiska osób, które uzyskały pozytywny wynik z egzaminu adwokackiego, oraz imiona ich rodziców.

Z przebiegu egzaminu adwokackiego sporządza się niezwłocznie protokół, który podpisują członkowie komisji egzaminacyjnej uczestniczący w egzaminie adwokackim. Członkowie komisji egzaminacyjnej mogą zgłaszać uwagi do protokołu. Dokumentację związaną z przeprowadzeniem egzaminu po jego zakończeniu przewodniczący komisji egzaminacyjnej przekazuje właściwej okręgowej radzie adwokackiej, z czego sporządza się protokół. Kopię protokołu z przebiegu egzaminu oraz kopię protokołu z przekazania dokumentacji przewodniczący komisji egzaminacyjnej przekazuje ministrowi sprawiedliwości w terminie 7 dni od dnia sporządzenia.

Od uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego zdającemu przysługuje odwołanie do komisji egzaminacyjnej II stopnia przy ministrze sprawiedliwości w terminie 14 dni od dnia otrzymania uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego. Do zadań komisji odwoławczej należy rozpatrywanie odwołań od wyników egzaminu adwokackiego.

Komisję egzaminacyjną II stopnia przy ministrze sprawiedliwości powołuje w drodze zarządzenia minister sprawiedliwości w składzie dziewięciu członków. Do składu komisji odwoławczej kandydatów na członków wskazują minister sprawiedliwości (pięciu członków, spośród których wyznacza przewodniczącego) oraz NRA (czterech członków spośród osób, których wiedza i doświadczenie dają rękojmię rzetelnego rozpoznania odwołań). Przewodniczącemu i członkom komisji odwoławczej za udział w jej pracach przysługuje wynagrodzenie. Uchwały są podejmowane większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy członków komisji odwoławczej. Do postępowania przed komisją odwoławczą stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania

administracyjnego. Od uchwały komisji odwoławczej służy skarga do sądu administracyjnego.

W przypadku, kiedy przemawiają za tym względy organizacyjne, a w szczególności duża liczba odwołań od uchwał o wynikach egzaminu adwokackiego, minister sprawiedliwości może powołać więcej niż jedną komisję odwoławczą do rozpoznania odwołań od uchwał o wynikach danego egzaminu adwokackiego, wskazując ich właściwość terytorialną. W przypadku wygaśnięcia członkostwa w komisji odwoławczej lub odwołania członka z komisji odwoławczej minister sprawiedliwości niezwłocznie powołuje nowego członka komisji odwoławczej. W takim przypadku NRA w terminie określonym przez ministra sprawiedliwości wskazuje nowego kandydata na członka komisji odwoławczej.

Zgodnie z art. 69b ustawy uzyskanie pozytywnego wyniku z egzaminu adwokackiego uprawnia do złożenia wniosku o wpis na listę adwokatów w terminie 10 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego.

Wobec znacznego wpływu ministra sprawiedliwości na tok egzaminu adwokackiego warto rozważyć, czy w obecnym stanie prawnym należy traktować jeszcze egzamin adwokacki jako egzamin zawodowy, czy już jako państwowy. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na tezy zawarte w uzasadnieniu do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 19 kwietnia 2006 r. (sygn. K 6/06). Trybunał Konstytucyjny rozważył przede wszystkim, czy egzamin adwokacki ma status egzaminu zawodowego (jest egzaminacyjnym sprawdzianem umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodu adwokata), czy też uzyskał w znowelizowanej ustawie Prawo o adwokaturze status prawny państwowego egzaminu prawniczego. Umiejscowienie kwestionowanych przepisów dotyczących egzaminu adwokackiego w znowelizowanej ustawie Prawo o adwokaturze prowadzi do uznania w drodze wykładni systemowej, że egzamin adwokacki (mimo zmian dotyczących jego przebiegu) nie stracił cech egzaminu zawodowego. Za takim charakterem egzaminu adwokackiego przemawia pośrednio art. 78i znowelizowanej ustawy, według którego „uchwała komisji

o pozytywnym wyniku egzaminu adwokackiego stanowi podstawę do wydania uchwały o wpisie na listę adwokatów". Wpis zaś na listę adwokatów umożliwia rozpoczęcie wykonywania zawodu adwokata.

W przypadku nieuzyskania pozytywnego wyniku z egzaminu adwokackiego zdający może przystępować do kolejnych egzaminów adwokackich, z tym że egzamin ten zdaje w całości.

Zgodnie z art. 79 ust. 1 ustawy (§ 9 regulaminu) okręgowa rada adwokacka skreśla aplikanta adwokackiego z listy w wypadku:

- nieukończenia bez usprawiedliwionej przyczyny aplikacji w ustawowym terminie 3 lat,
- wpisu na listę adwokatów,
- upływu roku od daty zakończenia aplikacji wskazanej w zaświadczeniu o odbyciu aplikacji adwokackiej,
- śmierci,
- wystąpienia z adwokatury,
- przeniesienia do innej izby adwokackiej,
- objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania lub rozpoczęcia wykonywania zawodu notariusza,
- podjęcia pracy w Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,
- powołania do wojskowej służby zawodowej,
- utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych lub prawa wykonywania zawodu,
- w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany okręgowej radzie adwokackiej w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu,
- w razie orzeczenia przez sąd dyscyplinarny kary wydalenia z adwokatury.

Ponadto okręgowa rada adwokacka może skreślić aplikanta adwokackiego z listy aplikantów adwokackich w okresie pierwszych 2 lat aplikacji, jeżeli stwierdzi jego nieprzydatność do wykonywania zawodu adwokata.

Podstawą do stwierdzenia przez okręgową radę adwokacką nieprzydatności aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu może być brak postępów w realizacji celów odbywania aplikacji oraz uchybienie obowiązkom wynikającym z § 5 ust. 1 regulaminu przejawiające się albo negatywnym wynikiem sprawdzianu, negatywnym wynikiem kolokwium, jak też negatywną opinią patrona, negatywną opinią kierownika szkolenia o przebiegu aplikacji adwokackiej, uchybieniem obowiązkowi uczestnictwa w zajęciach oraz innymi okolicznościami mającymi znaczenie dla oceny przydatności aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu. Postępowanie w sprawie stwierdzenia nieprzydatności aplikanta adwokackiego do wykonywania zawodu wszczyna się z urzędu lub na wniosek kierownika szkolenia czy patrona.

Przed podjęciem uchwały okręgowa rada adwokacka umożliwia aplikantowi złożenie w wyznaczonym terminie wyjaśnień, które mogą mieć formę pisemną lub ustną. Okręgowa rada adwokacka może też umożliwić wydanie dodatkowej opinii patronowi oraz kierownikowi szkolenia. Brak udzielenia wyjaśnień i nieuzyskanie opinii wskazanych osób nie stanowi przeszkody do podjęcia uchwały.

Okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę w sprawie skreślenia aplikanta adwokackiego z listy aplikantów w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wpis. Od powyższej uchwały przysługuje odwołanie do Prezydium NRA w terminie 14 dni od daty doręczenia uchwały. Od uchwały Prezydium NRA w sprawie skreślenia z listy aplikantów adwokackich przysługuje skarga do sądu administracyjnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia uchwały.

3.3. Organizacja adwokatury

Organizacja adwokatury w Polsce oparta jest na organach samorządu adwokackiego na szczeblu krajowym (centralnym) oraz lokalnym. Na szczeblu krajowym organami samorządu adwokackiego są: Krajowy Zjazd Adwokatury, NRA, WSD, Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury oraz Wyższa Komisja Rewizyjna – organy te ustawa nazywa organami adwokatury (art. 9 ust. 1 ustawy).

Od wskazanych organów adwokatury należy odróżnić organy samorządu adwokackiego na szczeblu lokalnym – organy izb adwokackich: zgromadzenie izby, okręgową radę adwokacką, sąd dyscyplinarny, rzecznika dyscyplinarnego oraz komisję rewizyjną.

Członkami organów samorządu adwokackiego mogą być tylko adwokaci, którzy nie zostali dyscyplinarnie pozbawieni prawa wybieralności do organów adwokatury. Aplikanci adwokaccy nie mają ani czynnego, ani biernego prawa wyborczego do organów adwokatury i organów izb adwokackich. Bierne prawo wyborcze przysługuje bowiem każdemu adwokatowi wpisanemu na listę okręgowej izby adwokackiej i niepozbawionemu tego prawa. Prawo to traci adwokat w wyniku orzeczenia wobec niego w postępowaniu dyscyplinarnym kary nagany, kary pieniężnej lub kary zawieszenia w czynnościach zawodowych (art. 81 ust. 4- 5). Zawieszenie w czynnościach zawodowych pociąga za sobą ponadto utratę czynnego prawa wyborczego (art. 81 ust. 5).

Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy wybory do organów adwokatury oraz organów izb adwokackich odbywają się w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów, zaś kadencja organów adwokatury i organów izb adwokackich trwa 4 lata, jednak są one obowiązane działać do czasu ukonstytuowania się nowo wybranych organów ze względu na zapewnienie ciągłości ich funkcjonowania. Artykuł 11 ust. 5 ustawy zakazuje możliwości łączenia mandatów ustawowych organów samorządu adwokackiego.

Na podstawie art. 13a ustawy organy adwokatury oraz organy izb adwokackich mają obowiązek przesłania ministrowi sprawiedliwości odpisu każdej uchwały w terminie 21 dni od daty jej podjęcia. Minister sprawiedliwości na mocy art. 14 ust. 1 ustawy ma możliwość zwrócenia się do Sądu Najwyższego o uchylenie sprzecznych z prawem uchwał organów adwokatury i organów izb adwokackich w terminie 3 miesięcy od dnia ich doręczenia, zaś w przypadku, gdy zaskarżona uchwała rażąco narusza prawo, termin ten wynosi 6 miesięcy. Sąd Najwyższy utrzymuje zaskarżoną uchwałę w mocy lub uchyla uchwałę i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu organowi

adwokatury albo organowi izby adwokackiej, ustalając wytyczne co do sposobu jej załatwienia. Skargę spóźnioną Sąd Najwyższy pozostawia bez rozpoznania.

Zdaniem NRA wskazane przepisy miały niekonstytucyjny charakter, dlatego też wystąpiła ona do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie ich niezgodności z przepisami Konstytucji. Artykuł 13a Prawa o adwokaturze zobowiązujący adwokaturę do przesyłania ministrowi sprawiedliwości odpisu każdej uchwały w terminie 21 dni od daty jej podjęcia stanowić miał naruszenie zasady przyzwoitej legislacji (art. 2 Konstytucji). Zakładając, że celem tego przepisu było zapobieganie skutkom przyjmowania przez organy adwokatury uchwał sprzecznych z prawem, należy stwierdzić, iż nałożenie na organy adwokatury wspomnianego obowiązku narusza zasadę proporcjonalności (art. 2 Konstytucji). Zdaniem NRA art. 13a Prawa o adwokaturze jest wyrazem tendencji do budowania omnipotencji państwa i dążenia do uzyskania przez organy państwa wiedzy o wszystkich zjawiskach społecznych w państwie niezależnie od rzeczywistej potrzeby posiadania przez nie takich informacji. Zaskarżona regulacja umożliwia ministrowi sprawiedliwości ingerowanie nie tylko w te uchwały, których treść mogłaby być istotna z punktu widzenia publicznoprawnego funkcjonowania adwokatury, lecz także w te, które dotyczą ściśle wewnętrznych spraw, takich jak uchwalany budżet, wybory członków władz samorządowych albo decyzje o przyznaniu tytułów honorowych lub odznaczeń. Tym samym art. 13a Prawa o adwokaturze jest instrumentem nadzoru i z tych samych przyczyn co art. 3 ust. 2 Prawa o adwokaturze narusza art. 17 ust. 1 Konstytucji oraz zasadę pomocniczości wyrażoną w preambule do Konstytucji[304].

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego art. 13a Prawa o adwokaturze nie przyznaje ministrowi sprawiedliwości żadnych kompetencji nadzorczych, ponieważ trudno za taką uznać uprawnienie do otrzymywania odpisów uchwał korporacyjnych. Kompetencje ministra sprawiedliwości w stosunku do uchwał

[304] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4/08 (Dz.U. z 2009 r., nr 210, poz. 1628).

samorządowych wynikają nie z art. 13a, lecz z art. 14 ust. 1 Prawa o adwokaturze, który umożliwia ministrowi sprawiedliwości zwrócenie się w określonym terminie do Sądu Najwyższego o uchylenie sprzecznych z prawem uchwał organów adwokatury i organów izb adwokackich. Zaskarżony art. 13a Prawa o adwokaturze nie jest jedynym przepisem zobowiązującym organy adwokatury do przesyłania ministrowi sprawiedliwości określonych dokumentów w celu umożliwienia mu realizacji kompetencji ustawowych. I tak, okręgowa rada adwokacka ma obowiązek przesyłania mu w terminie 30 dni wraz z aktami osobowymi każdej uchwały o wpisie na listę adwokatów oraz każdej uchwały o wpisie na listę aplikantów adwokackich (art. 69 ust. 1 Prawa o adwokaturze) w celu ewentualnego zgłoszenia sprzeciwu (art. 69a ust. 1 Prawa o adwokaturze). W ramach postępowania dyscyplinarnego rzecznik dyscyplinarny ma obowiązek doręczania mu odpisów postanowień o wszczęciu dochodzenia (art. 93a Prawa o adwokaturze), a sąd dyscyplinarny – odpisów prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych (art. 95ł Prawa o adwokaturze). Ten ostatni obowiązek należy wiązać z przyznaną ministrowi sprawiedliwości kompetencją do wniesienia odwołania od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie dyscyplinarne (art. 88a Prawa o adwokaturze). Przykłady te wskazują na konsekwencję w działaniach ustawodawcy, który przyznając ministrowi sprawiedliwości określoną kompetencję, jednocześnie zobowiązuje organy samorządu zawodowego adwokatów do współdziałania w zakresie potrzebnym do realizacji tej kompetencji. Owo współdziałanie ma na celu ochronę praw i wolności obywateli korzystających z profesjonalnej pomocy prawnej, przy czym ochrona ta – jako wartość nadrzędna – może i powinna być realizowana nawet kosztem innej wartości konstytucyjnie chronionej, jaką jest niezależność adwokatury[305].

Dział czwarty ustawy opisuje organy adwokatury. Jako pierwszy opisany został Krajowy Zjazd Adwokatury, który zgodnie z art. 54 ust. 1 stanowią delegaci wybrani w proporcji do liczby członków izby, ustalonej przez NRA, jednak nie mniej niż sześciu delegatów z każdej izby. W Krajowym Zjeździe Adwokatury

[305] *Ibidem.*

uczestniczą niebędący delegatami członkowie NRA oraz dziekani okręgowych izb adwokackich. Prawo uczestniczenia w obradach Krajowego Zjazdu Adwokatury mają:

– delegaci na zjazd wybrani przez zgromadzenia izb adwokackich w proporcji do liczby członków izby, ustalonej przez NRA, jednak nie mniej niż sześciu delegatów z każdej izby,
– niebędący delegatami (bez prawa udziału w głosowaniu): członkowie NRA, dziekani okręgowych izb adwokackich, Prezes WSD, Przewodniczący Wyższej Komisji Rewizyjnej, inne osoby zaproszone przez Prezesa NRA.

Krajowy Zjazd Adwokatury odbywa się co 4 lata, przy czym Zjazd zwołuje NRA, zawiadamiając o tym izby co najmniej na 3 miesiące przed terminem Zjazdu. Zjazd odbywa się w Warszawie, choć regulamin Krajowego Zjazdu Adwokatury oraz zgromadzeń izb adwokackich uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury[306] przewiduje możliwość zwołania go w innym miejscu na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

Krajowy Zjazd Adwokatury odbywa się w ciągu 3 miesięcy od daty dokonania wyborów we wszystkich izbach adwokackich, w terminie i miejscu oznaczonym w uchwale NRA, przy czym warto zauważyć, iż zgromadzenie izby zwołane w sprawie wyboru delegatów na Zjazd powinno się odbyć nie później niż na miesiąc przed terminem Zjazdu, gdyż po upływie tego terminu wybór delegatów będzie bezskuteczny.

Zawiadomienie o terminie, miejscu i porządku obrad z pouczeniem o obowiązku uczestnictwa NRA przesyła każdemu uprawnionemu do udziału w Zjeździe co najmniej na 14 dni naprzód. Zawiadomienie o Zjeździe przesyła się wraz ze sprawozdaniem z działalności organów adwokatury, wnioskami Wyższej

[306] Regulamin Krajowego Zjazdu Adwokatury oraz zgromadzeń izb adwokackich uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury – załącznik do uchwały nr 12 z 20 listopada 2010 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałami nr 11, 12, 13 i 14 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 23 listopada 2013 r.

Komisji Rewizyjnej w sprawie zamknięć rachunkowych i udzielenia NRA absolutorium. Obwieszczenie o zwołaniu Zjazdu należy wywiesić w lokalach okręgowych rad adwokackich.

Uczestnictwo w Zjeździe jest samorządowym obowiązkiem delegowanych na Zjazd. Czynne i bierne prawo wyborcze przysługuje adwokatowi wpisanemu na listę okręgowej izby adwokackiej i niepozbawionemu tego prawa, przy czym kara nagany oraz kara pieniężna pociągają za sobą utratę biernego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, zaś kara zawieszenia w czynnościach zawodowych pociąga za sobą utratę biernego i czynnego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 6 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia (art. 81 ust. 4- 5).

Zgodnie z art. 55 ust. 2 ustawy Nadzwyczajny Krajowy Zjazd może być zwołany na żądanie: Prezydium NRA, Wyższej Komisji Rewizyjnej, członków NRA (co najmniej 1/3 ogólnej liczby), okręgowych rad adwokackich (co najmniej 1/3 ogólnej liczby). NRA podejmuje uchwałę o zwołaniu Nadzwyczajnego Zjazdu Adwokatury w terminie miesiąca od zgłoszenia żądania, a sam Zjazd odbywa się w ciągu miesiąca od podjęcia uchwały o jego zwołaniu. Zawiadomienie o terminie, miejscu i porządku obrad z pouczeniem o obowiązku uczestnictwa NRA przesyła każdemu uprawnionemu do udziału w Zjeździe co najmniej na 7 dni naprzód. W Nadzwyczajnym Zjeździe Adwokatury uczestniczą delegaci wybrani na poprzedni zwyczajny Zjazd. Porządek obrad Nadzwyczajnego Zjazdu Adwokatury powinien uwzględnić sprawy objęte żądaniem zwołania tego Zjazdu.

Zgodnie z § 12 ust. 2 regulaminu Zjazd otwiera Prezes NRA przy obecności co najmniej połowy delegatów i przewodniczy obradom do czasu wyboru przewodniczącego, który proponuje uchwalenie porządku obrad. Porządek obrad Zjazdu powinien przewidywać: otwarcie obrad, wybór prezydium obrad, przyjęcie porządku obrad, wybór pozostałych komisji, przedstawienie sprawozdań i dyskusję, wybory, podjęcie uchwał końcowych, wolne wnioski, zamknięcie obrad, a także sprawy wniesione na żądanie NRA lub delegatów na Zjazd. Zjazd

dokonuje wyboru przewodniczącego, jednego lub dwóch zastępców oraz jednego lub dwóch sekretarzy, którzy łącznie stanowią prezydium Zjazdu. Wybór prezydium i komisji odbywa się w głosowaniu jawnym, chyba że Zjazd postanowi inaczej. Funkcję komisji skrutacyjnej przy wyborach prezydium Zjazdu pełni otwierający obrady oraz osoby przez niego przybrane spośród uprawnionych do udziału w Zjeździe lub zgromadzeniu. W wypadku zgłoszenia sprzeciwu przez którąkolwiek z osób uprawnionych do udziału w obradach Zjazd wybiera w tym celu tymczasową komisję skrutacyjną.

Zgodnie z § 15 ust. 1 regulaminu przebiegiem Zjazdu kieruje przewodniczący lub wskazany przez niego zastępca. Od rozstrzygnięcia przewodniczącego przysługuje sprzeciw, o którym rozstrzyga Zjazd. Do zadań przewodniczącego Zjazdu należy:

- ogólne kierowanie obradami,
- udzielanie głosu uczestnikom obrad i przewodniczącym komisji,
- czuwanie nad rzeczowym przebiegiem obrad,
- wydawanie stosownych zarządzeń porządkowych na sali,
- dopilnowanie wyczerpania porządku obrad,
- rozstrzyganie wątpliwości regulaminowych po ewentualnych konsultacjach z pozostałymi członkami prezydium.

Sekretarze Zjazdu są odpowiedzialni za prowadzenie protokołu obrad i kierują pracami biura Zjazdu, jeśli zostało ono powołane przez Prezydium NRA. Sekretarze ponadto prowadzą ewidencję zgłoszeń według kolejności i sporządzają listy wniosków oraz uczestników dyskusji.

Po wyborze prezydium zgromadzenie lub Zjazd wybiera:

- komisję mandatową, która stwierdza prawidłowość zwołania Zjazdu, istnienie kworum (jeśli jest wymagane) dla każdego dnia obrad odrębnie, ważność mandatów oraz bada, czy nie zachodzą przeszkody w zakresie czynnego prawa wyborczego w odniesieniu do osób uprawnionych do głosowania,

– komisję wnioskową, która rozpatruje wnioski i przygotowuje ostatecznie projekty uchwał,
– komisję wyborczą – powołuje się ją wówczas, gdy mają być przeprowadzone wybory – przedstawia ona zgłoszone kandydatury, stwierdza posiadanie przez kandydatów biernego prawa wyborczego, sporządza listy kandydatów w kolejności alfabetycznej i przeprowadza wybory, przekazując komisji skrutacyjnej spisy osób, które uczestniczyły w wyborach, oraz nienaruszone urny wyborcze,
– komisję skrutacyjną, która ustala wyniki głosowań i wyborów,
– inne komisje w miarę potrzeby.

Każda z komisji wybiera ze swego grona przewodniczącego i sekretarza. Skład liczbowy komisji proponuje prezydium, a ustala Zjazd. Komisja sporządza ze swych czynności protokół, który podpisuje przewodniczący i sekretarz. Przewodniczący ponadto składa sprawozdanie z prac komisji.

Zgodnie z § 19 ust. 1 regulaminu wnioski powinny być zgłoszone do prezydium Zjazdu na piśmie lub na nośniku elektronicznymi z wyjątkiem wypadków, gdy przedmiot wniosku na to nie pozwala, powinny mieć formę projektu uchwały Zjazdu. Prezydium przekazuje wniosek do komisji wnioskowej, informując o tym Zjazd, albo podaje wniosek do wiadomości i rozstrzygnięcia uczestnikom obrad. Uwagi wobec wniosku przekazanego do komisji wnioskowej uczestnicy obrad składają do tej komisji na piśmie lub na nośniku elektronicznym. Wyjątkiem od zasady pisemności wniosków są wnioski formalne oraz wnioski nagłe, które mogą być zgłaszane ustnie. Do wniosków formalnych zalicza się wnioski dotyczące:

– ograniczenia, odroczenia lub zamknięcia dyskusji,
– sposobu prowadzenia obrad lub głosowania,
– powołania komisji lub odesłania sprawy do komisji,
– zmiany kolejności porządku obrad,
– wyłącznie formalnego sposobu załatwiania sprawy będącej przedmiotem obrad.

Do wniosków nagłych zalicza się wnioski dotyczące: sprzeciwu od rozstrzygnięcia przewodniczącego, składu osobowego prezydium lub komisji w związku z tokiem ich prac.

Sama dyskusja nad wnioskiem formalnym i nagłym powinna być otwarta bezpośrednio po jego zgłoszeniu. W dyskusji nad tymi wnioskami mogą zabrać głos tylko osoby biorące udział w obradach, z których jedna wypowiada się za wnioskiem, a druga przeciw, chyba że Zjazd postanowi inaczej. Bezpośrednio po dyskusji przewodniczący poddaje wniosek pod głosowanie.

Biorący udział w obradach, który zamierza zabrać głos w dyskusji, powinien zgłosić na piśmie swoje imię i nazwisko, a ewentualnie także pełnioną funkcję oraz izbę, której jest delegatem (§ 23 regulaminu). Przewodniczący Zjazdu otwiera dyskusję i kieruje nią, zachowując kolejność zgłoszeń w udzielaniu głosu. Poza kolejnością udziela się głosu Prezesowi NRA lub wyznaczonemu przezeń członkowi NRA, Prezesowi WSD i Przewodniczącemu Wyższej Komisji Rewizyjnej.

Po wyczerpaniu listy osób zapisanych do głosu albo po podjęciu uchwały o zamknięciu dyskusji przewodniczący Zjazdu zamyka dyskusję oraz poddaje pod głosowanie wnioski i projekty uchwał będące przedmiotem obrad. Głosowanie jest jawne z wyjątkiem głosowania w sprawach personalnych oraz w każdej innej sprawie, gdy Zjazd postanowi o przeprowadzeniu głosowania tajnego. Jeśli chodzi o wymagane kworum, to zgodnie z § 26 ust. 1 regulaminu Zjazd może podejmować uchwały w obecności co najmniej 1/4 osób biorących udział w obradach, przy czym liczbę tych osób ustala się na podstawie listy obecności. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów.

Do zakresu działania Krajowego Zjazdu Adwokatury należy:

– wybór: Prezesa NRA, Prezesa WSD, Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury, przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej, adwokatów wchodzących w skład NRA (niebędących dziekanami), członków i zastępców

członków WSD, członków i zastępców członków Wyższej Komisji Rewizyjnej,

- ustalanie liczby członków i zastępców członków WSD oraz sądów dyscyplinarnych,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań NRA, WSD i Wyższej Komisji Rewizyjnej oraz zatwierdzanie – po wysłuchaniu wniosków Wyższej Komisji Rewizyjnej – zamknięć rachunkowych i udzielanie NRA absolutorium,
- wytyczanie kierunków działania samorządu adwokackiego, a także ustalanie liczby izb adwokackich,
- uchwalanie regulaminów dotyczących trybu wyborów do organów adwokatury i organów izb adwokackich oraz działania tych organów z wyjątkiem regulaminów działania rzeczników dyscyplinarnych oraz regulaminów trybu obrad Zjazdu[307],
- określanie podstawowych zasad tworzenia funduszów i gospodarowania majątkiem adwokatury.

Ponadto na podstawie art. 15 ustawy minister sprawiedliwości może się zwrócić do Krajowego Zjazdu Adwokatury o podjęcie uchwały w określonej sprawie należącej do właściwości Zjazdu. Ustawa nie wskazuje żadnego terminu dla Zjazdu do podjęcia uchwały w przedmiocie złożonego wniosku – inaczej niż w przypadku NRA, która jest zobligowana do podjęcia uchwały w terminie jednego miesiąca.

Zgodnie z § 27 ust. 1 regulaminu wybory na stanowiska i do organów odbywają się w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów, w obecności co najmniej 1/4 osób biorących udział w obradach, przy czym liczbę tych osób ustala się na podstawie listy obecności. Nieobecność adwokata podczas obrad Zjazdu nie pozbawia go biernego prawa wyborczego w sytuacji, gdy pisemnie wyraził zgodę na kandydowanie wobec prezydium Zjazdu przed

[307] Uchwała nr 11 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 20 listopada 2010 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu działania organów adwokatury i organów izb adwokackich.

zamknięciem list kandydatów. Kandydaci na stanowiska lub do organów nie mogą być członkami komisji wyborczej i komisji skrutacyjnej.

Kandydatów zgłasza się oddzielnie na każde stanowisko lub do określonego organu, na piśmie prezydium Zjazdu, przed zamknięciem przyjmowania zgłoszeń kandydatów. Zgłoszony kandydat zostaje wpisany na stosowną listę po złożeniu oświadczenia ustnie do protokołu lub na piśmie, że przyjmuje kandydaturę, zaś zgłaszający kandydaturę powinien ją uzasadnić na żądanie obradujących. Komisja wyborcza bada, czy zgłoszenia dokonały osoby uprawnione oraz czy nie zachodzą przeszkody prawne do wyboru danego kandydata, po czym sporządza listę kandydatów – oddzielnie do każdego organu – w porządku alfabetycznym, którą ogłasza obradującym i przekazuje przewodniczącemu. Z chwilą przekazania listy przewodniczącemu uważa się ją za zamkniętą, a same wybory odbywają się tylko w stosunku do kandydatów objętych ustaloną listą.

Zasadą jest przeprowadzenie głosowania pisemne. Komisja wyborcza przygotowuje oddzielnie do każdego wybieranego organu lub stanowiska karty do głosowania, na których wskazuje wybierany organ lub stanowisko, liczbę wybieranych osób, imiona i nazwiska kandydatów wraz z polami przy każdym z nazwisk przeznaczonymi do oddania głosu oraz pouczenie o sposobie głosowania. Karta do głosowania zawierająca liczbę zaznaczonych pól przeznaczonych do oddania głosu większą niż liczba mandatów (członków i ich zastępców), które mają być obsadzone w danym organie, oznacza głos nieważny. Dopisanie nazwisk na karcie do głosowania nie unieważnia głosu, jednak nazwisk tych nie bierze się pod uwagę. Głosujący zaznacza na karcie do głosowania pole przeznaczone do oddania głosu przy nazwiskach tych osób, na które chce głosować.

Dopuszczalne jest głosowanie przy użyciu elektronicznego systemu oddawania głosów, zwłaszcza w sytuacji dużej liczby zgromadzonych na Zjeździe osób. Uprawniony do głosowania, składając podpis na liście obecności, otrzymuje identyfikator – mandat, za pomocą którego głosuje. Na podstawie § 34 ust. 1 regulaminu na wniosek zwołującego Zjazd głosowania przeprowadza się przy

użyciu elektronicznego systemu oddawania głosów przez obecnych na Zjeździe lub przy użyciu elektronicznego systemu liczenia głosów. Odstąpienie od głosowania elektronicznego wymaga uchwały Zjazdu. Oddawanie głosów w tym systemie odbywa się według zasad przyjętych przez komisję wyborczą, natomiast obliczanie głosów i ustalanie wyników wyborów odbywa się według zasad przyjętych przez komisję skrutacyjną.

Zgodnie z § 33 ust. 1 regulaminu głosowanie odbywa się w miejscu i czasie ustalonym przez komisję wyborczą. Przewodniczący podaje do wiadomości obradujących godzinę rozpoczęcia i godzinę zakończenia głosowania najpóźniej na godzinę przed rozpoczęciem głosowania. Głosowanie nie może trwać krócej niż godzinę. Po zakończeniu głosowania komisja wyborcza przekazuje komisji skrutacyjnej spisy osób, które uczestniczyły w wyborach, oraz nienaruszone urny wyborcze.

Komisja skrutacyjna ustala wyniki wyborów, a w szczególności porównuje listę osób uprawnionych do głosowania z listą osób uczestniczących w głosowaniu, eliminuje głosy nieważne oraz oblicza liczbę oddanych ważnych głosów na poszczególnych kandydatów. Następnie ta sama komisja sporządza ze swych czynności protokół, do którego załącza oddane karty do głosowania oraz listy przekazane jej przez komisję wyborczą.

Zjazd może powołać komisje tematyczne, które przedstawiają propozycje uchwał. Podejmuje uchwały, które mają charakter wiążący dla innych organów adwokatury oraz izb adwokackich. Wytycza kierunki działania samorządu adwokackiego, reaguje na poważne problemy dotyczące adwokatury. Ma możliwość przedstawiania propozycji w prawodawstwie, wpływając w ten sposób na kształtowanie i stosowanie prawa. Włącza się również w proces współdecydowania w ochronie praw i wolności obywateli, angażując członków adwokatury i opinię publiczną w sprawy ważne dla funkcjonowania w demokratycznym państwie człowieka i obywatela[308].

[308] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 144.

Na podstawie § 38 regulaminu na Zjeździe w pierwszej kolejności wybiera się Prezesa NRA, Prezesa WSD, Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury i Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów. Do NRA wybiera się członków w liczbie odpowiadającej liczbie dziekanów okręgowych rad adwokackich, przy czym z jednej izby nie można wybrać więcej niż ośmiu członków NRA. W razie przekroczenia wskazanej liczby uważa się za wybranych do NRA tych kandydatów z jednej z izb, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów.

Do WSD Zjazd wybiera 29 członków oraz 6 zastępców[309], zaś do Wyższej Komisji Rewizyjnej – pięciu członków oraz dwóch zastępców członków, a członkowie Komisji wybierają spośród siebie zastępcę przewodniczącego.

Za wybranych na stanowisko Prezesa NRA, Prezesa WSD, Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury i Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Za wybranych do organów adwokatury uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. W razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego. Po wyczerpaniu porządku obrad Przewodniczący ogłasza zamknięcie Zjazdu. Istnieje jeszcze obowiązek zredagowania protokołu Zjazdu w terminie 3 miesięcy, który to podpisują Przewodniczący i sekretarz. Protokół Zjazdu przechowuje NRA.

Zgodnie z art. 57 ust. 1 ustawy NRA tworzą: Prezes NRA, adwokaci wybrani przez Krajowy Zjazd Adwokatury w liczbie odpowiadającej liczbie dziekanów okręgowych rad adwokackich, nie więcej jednak niż ośmiu adwokatów z tej samej izby, oraz dziekani okręgowych rad adwokackich – łącznie NRA liczy 49 adwokatów. Wicedziekan, który zastępuje dziekana okręgowej rady

[309] Zgodnie z uchwała nr 27 Krajowego Zjazdu Adwokatury z dnia 26 listopada 2016 r.

adwokackiej w obradach NRA, pełni rolę obserwatora i nie może brać udziału w głosowaniu[310]. Prezes NRA wybierany jest przez Krajowy Zjazd Adwokatury spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów, w głosowaniu tajnym. Kandydat na Prezesa NRA wygrywa wybory, o ile uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, Przewodniczący Krajowego Zjazdu Adwokatury zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów.

Do NRA wybiera się członków w liczbie odpowiadającej liczbie dziekanów okręgowych rad adwokackich (24 osoby), przy czym z jednej izby nie można wybrać więcej niż ośmiu członków NRA. W razie przekroczenia wskazanej liczby uważa się za wybranych do NRA tych kandydatów z jednej z izb, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. Członkowie NRA wybierani są przez Krajowy Zjazd Adwokatury spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów, w głosowaniu tajnym. Za wybranych do NRA uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów, przy czym w razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego. W przypadku śmierci lub ustąpienia adwokata, wobec ustawowego braku zastępców członków NRA, skład ulega zmniejszeniu. W takiej sytuacji Nadzwyczajny Zjazd Adwokatury może uzupełnić skład NRA[311].

Siedzibą NRA jest m.st. Warszawa, choć posiedzenia organu mogą się odbywać poza jego granicami. NRA jako organ reprezentacyjny adwokatury posiada osobowość prawną; jest osobą prawną typu korporacyjnego (art. 10 ustawy). Pierwsze posiedzenie NRA zwołuje jej Prezes w ciągu 14 dni od dnia wyboru Rady. Odbywa się ono przy obecności co najmniej 2/3 ogólnej liczby członków.

[310] Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 105.

[311] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 145.

Zgodnie z § 7 ust. 1 regulaminu[312] NRA odbywa swoje posiedzenia plenarne w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż raz na 4 miesiące. Posiedzenia plenarne zwoływane są przez Prezydium NRA lub na żądanie 1/3 członków Rady. Uchwały NRA podejmuje większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków, w tym Prezesa Rady lub jednego z wiceprezesów. Członkowie NRA mogą uczestniczyć w posiedzeniach Rady za pośrednictwem środków bezpośredniego porozumiewania się, np. w trybie telekonferencji. Ponadto członkowie NRA mogą brać udział w podejmowaniu uchwał Rady, oddając swój głos na piśmie za pośrednictwem innego członka Rady, jak również przy wykorzystaniu środków bezpośredniego porozumiewania się na odległość, przy czym głosowanie na piśmie nie może dotyczyć spraw wprowadzonych do porządku obrad na posiedzeniu Rady. Podjęcie uchwały przez NRA za pośrednictwem środków bezpośredniego porozumiewania się może nastąpić również bez zwoływania posiedzenia – uchwała jest wówczas ważna, gdy wszyscy członkowie NRA zostali powiadomieni o treści projektu uchwały. Podejmowanie uchwał przez NRA w trybie pisemnym lub za pośrednictwem środków bezpośredniego porozumiewania się nie ma zastosowania do:

- wyboru członków Prezydium NRA,
- ich odwoływania oraz do uchylanie sprzecznych z prawem uchwał zgromadzenia izby;
- uchwalania budżetu NRA i określania udziału poszczególnych izb adwokackich w pokrywaniu jej wydatków budżetowych;
- uchwalania regulaminu dotyczącego zasad wyboru delegatów adwokatów oraz
- zawieszania w sprawowaniu funkcji ze względu na naruszenie podstawowych obowiązków poszczególnych członków organów izb adwokackich i organów zespołów adwokackich.

[312] Regulamin działania organów adwokatury i organów izb adwokackich przyjęty uchwałą nr 11 przez Krajowy Zjazd Adwokatury z 20 listopada 2010 r.

Przebieg czynności, przyjęty tryb głosowania i jego wyniki odnotowuje się w protokole posiedzenia, przy czym zapis elektromagnetyczny telekonferencji nie zastępuje protokołu.

Zwołując plenarne posiedzenie NRA, przesyła się zawiadomienia co najmniej na 7 dni przed terminem jego zwołania, podając termin, miejsce i porządek obrad. Zawiadomienie wysyła się listem poleconym, przesyłką kurierską, pocztą elektroniczną lub faksem (z potwierdzeniem skutecznej transmisji) na adres siedziby, pod którym wykonują zawód adwokata w kancelarii, zespole adwokackim lub spółce, a w braku takiego adresu na adres domowy albo na wskazany przez adresata przy wykonywaniu zawodu adwokata adres poczty elektronicznej. W posiedzeniach plenarnych NRA uczestniczą osoby, o których mowa w ustawie, i goście zaproszeni przez Prezydium NRA. Posiedzeniom plenarnym NRA przewodniczy Prezes NRA bądź wyznaczony przez niego członek Prezydium NRA. Z posiedzenia plenarnego sporządza się protokół, który podpisuje przewodniczący obrad, sekretarz NRA lub zastępujący go członek Prezydium NRA i protokolant wyznaczony przez Prezydium NRA. Protokół powinien być udostępniony członkom NRA przed następnym posiedzeniem Rady i uważa się go za przyjęty, jeśli członkowie NRA nie zgłoszą poprawek. NRA ustala corocznie plan pracy i ocenia jego wykonanie. Ocenia także stan wykonania uchwał Krajowego Zjazdu Adwokatury. Uchwalenie budżetu NRA na dany rok powinno nastąpić do 30 czerwca tego roku.

Trzeba odróżnić dwa odrębne podmioty: NRA oraz Prezydium NRA – stanowią one dwa odrębne podmioty organów samorządowych. Zgodnie z § 6 ust. 1 regulaminu NRA wykonuje obowiązki wynikające z ustawy i uchwał Krajowego Zjazdu Adwokatury w drodze działań własnych lub swojego organu wykonawczego, jakim jest Prezydium NRA.

NRA dokonuje wyboru Prezydium NRA na pierwszym posiedzeniu, a najpóźniej na drugim posiedzeniu dokonuje podziału czynności między członków Prezydium NRA. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów, więcej jednak niż połowę oddanych

ważnych głosów. W razie równości głosów lub w przypadku niedokonania wyboru z innej przyczyny zarządza się wybory uzupełniające. Zgodnie z art.11 ustawy w Prezydium NRA nie można sprawować tej samej funkcji dłużej niż przez dwie następujące po sobie kadencje. Tak więc adwokat, który pełnił w Prezydium NRA daną funkcję przez dwie następujące po sobie kadencje, w kolejnej kadencji nie może pełnić tej samej funkcji. W skład Prezydium NRA wchodzi: Prezes NRA, dwóch wiceprezesów, sekretarz, skarbnik, zastępca sekretarza, dwóch członków. Prezydium NRA reprezentuje adwokaturę między posiedzeniami, a w szczególności sprawuje czynności należące do NRA. Składanie oświadczeń i podpisywanie dokumentów dotyczących zobowiązań majątkowych NRA wymaga współdziałania dwóch członków Prezydium NRA, w tym Prezesa lub wiceprezesa, lub skarbnika, lub sekretarza. Ponadto na podstawie art. 46 ust. 1 ustawy Prezydium NRA rozpoznaje odwołania od uchwały okręgowej rady adwokackiej podjętej w pierwszej instancji w sprawach indywidualnych. Wybór członków Prezydium (oprócz osoby Prezesa NRA) dokonuje sama NRA spośród adwokatów wchodzących w jej skład. Ponadto Prezydium NRA:

- wyznacza spośród członków Prezydium NRA opiekunów poszczególnych izb adwokackich, którzy wykonują nadzór nad daną izbą,
- powołuje Centralny Zespół Wizytatorów przy NRA.

Zgodnie z § 17 ust. 1 regulaminu pracami Prezydium kieruje Prezes NRA, który w szczególności:

- opracowuje projekt podziału czynności członków Prezydium,
- zwołuje posiedzenia Prezydium NRA, proponuje porządek dzienny obrad Prezydium,
- przydziela sprawy do załatwienia członkom Prezydium NRA,
- podpisuje korespondencję urzędową.

Wiceprezesi NRA są zastępcami prezesa.

W razie wygaśnięcia mandatu lub trwałej niemożności pełnienia funkcji przez Prezesa NRA jego czynności sprawuje jeden z wiceprezesów, któremu na

podstawie uchwały powierzy pełnienie tej funkcji NRA. W razie niemożności pełnienia obowiązków przez Prezesa, podczas czasowej nieobecności, jego funkcje pełni jeden z wiceprezesów wyznaczony przez Prezydium NRA.

Zgodnie z § 19 regulaminu sekretarz NRA odpowiada za wykonanie uchwał NRA i Prezydium NRA. Do jego obowiązków należy nadto:

- redagowanie protokołów posiedzeń Prezydium NRA i NRA,
- nadzorowanie i czuwanie nad sprawozdawczością NRA i Prezydium NRA,
- załatwianie bieżącej korespondencji,
- udzielanie informacji o pracach Prezydium NRA organom adwokatury, okręgowym radom adwokackim i redakcji „Palestry”,
- opracowywanie projektów uchwał Prezydium NRA,
- sprawowanie nadzoru nad pracą biura NRA i zgłaszanie Prezydium NRA odpowiednich wniosków personalnych,
- analizowanie odwołań od uchwał okręgowych rad adwokackich,
- załatwianie skarg i wniosków.

Zastępca sekretarza NRA zastępuje sekretarza w razie jego nieobecności, chyba że Prezydium NRA postanowi inaczej. Prowadzi także sprawy zlecone przez sekretarza NRA.

Zgodnie z § 20 ust. 1 regulaminu skarbnik NRA odpowiada za gospodarkę finansową NRA. W swojej pracy może korzystać z opinii biegłego i rzeczoznawców, a w szczególności:

- przygotowuje projekt preliminarza budżetowego,
- przygotowuje odpowiednie analizy i sprawozdania z wykonania budżetu i referuje je na posiedzeniu NRA,
- nadzoruje księgowość, rachunkowość i sprawozdawczość finansową adwokatury,
- wykonuje wszelkie czynności związane z normalnym zarządem majątkiem adwokatury,
- kieruje egzekwowaniem wierzytelności, zgłasza wnioski o umorzenie,

- kontroluje działalność gospodarczą, a w szczególności inwestycyjną i remontową, okręgowych rad adwokackich,
- opracowuje projekty aktów prawnych – opinii o wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości – stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich oraz stawek minimalnych za czynności adwokackie,
- analizuje propozycje ministra sprawiedliwości w zakresie aktów prawnych określających wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich oraz stawek minimalnych za czynności adwokackie, przedstawiając wnioski Prezydium NRA.

Posiedzenia Prezydium NRA odbywają się w miarę potrzeby, nie rzadziej niż dwa razy w miesiącu. Z każdego posiedzenia Prezydium sporządza się protokół.

Prezydium NRA podejmuje decyzje w formie uchwały większością głosów przy obecności co najmniej połowy liczby członków, w tym Prezesa NRA lub jednego z wiceprezesów. Za wykonanie uchwał odpowiada sekretarz NRA, chyba że Prezydium obciążyło tą odpowiedzialnością innego członka Prezydium.

Do zakresu działania NRA należy:

- reprezentowanie adwokatury,
- uchylanie sprzecznych z prawem uchwał zgromadzenia izby,
- nadzór nad działalnością Prezydium NRA,
- nadzór nad działalnością okręgowych rad adwokackich oraz nadzór nad kształceniem aplikantów przez te rady,
- ustalanie zasięgu terytorialnego izb adwokackich oraz ich siedzib,
- ustalanie liczby członków oraz ich zastępców, organów poszczególnych izb adwokackich, a także liczby stale urzędujących członków tych organów i zasad ich wynagradzania,

- określanie zasad działania zastępców Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury i zastępców rzeczników dyscyplinarnych oraz trybu i sposobu ich wyboru,
- określanie wysokości zryczałtowanych kosztów postępowania dyscyplinarnego,
- wydawanie opinii w sprawie wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości,
- rozpoznawanie odwołań od uchwał okręgowych rad adwokackich,
- udzielanie opinii o projektach aktów prawodawczych oraz przedstawianie wniosków i postulatów w zakresie tworzenia i stosowania prawa,
- rozporządzanie i zarząd majątkiem NRA,
- uchwalanie budżetu NRA i określanie udziału poszczególnych izb adwokackich w pokrywaniu jej wydatków budżetowych,
- uchwalanie zasad zwalniania aplikantów w całości lub w części z ponoszenia opłaty rocznej, a także odraczania jej płatności lub rozkładania jej na raty,
- uchwalanie regulaminów dotyczących:
    - zasad wyboru delegatów adwokatów niewykonujących zawód na zgromadzenia izb adwokackich[313],
    - zasad odbywania aplikacji adwokackiej[314],
    - zasad funkcjonowania rad adwokackich[315],

[313] Regulamin w sprawie zasad wyboru delegatów adwokatów niewykonujących zawodu na zgromadzenia izb adwokackich uchwalony przez NRA 28 lutego 1988 r. ze zmianą wprowadzoną uchwałą nr 8/99 z 7 kwietnia 1999 r.

[314] Regulamin odbywania aplikacji adwokackiej przyjęty uchwały nr 55/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. wraz ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 21/2014 NRA z 22 listopada 2014 r. oraz uchwałą nr 51/2015 NRA z 13 listopada 2015 r. – t.j. w formie obwieszczenia Prezydium NRA z 15 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej.

[315] Uchwała nr 55/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich.

- zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów[316],
- wzorów pieczęci organów adwokatury[317],
- zasad tworzenia, organizowania, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich[318],
- zasad wykonywania zawodu indywidualnie lub w spółkach[319],
- działania rzeczników dyscyplinarnych[320],
- zasad współdziałania adwokata z prawnikiem zagranicznym reprezentującym klienta w postępowaniu, w którym zgodnie z obowiązującymi przepisami wymagane jest, aby strona była reprezentowana przez adwokata lub radcę prawnego[321],
- zasad wyznaczania adwokatów do udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej

[316] Uchwała nr 27/2011 NRA z 17 września 2011 r. – Regulamin w sprawie zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów.

[317] Uchwała NRA z 3 października 1982 r. – Regulamin w sprawie wzoru pieczęci.

[318] Regulamin w sprawie zasad tworzenia, organizowania, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich oraz uczestniczenia w dochodzie zespołu uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury 23 listopada 1986 r. ze zmianami uchwalonymi na Krajowym Zjeździe Adwokatury 25 listopada 1989 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 22 listopada 1992 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 26 listopada 1995 r. oraz przez NRA 11 października 1997 r. i 9 października 1999 r.

[319] Uchwała nr 54/2009 NRA z 12 września 2009 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 72/2012 NRA z 17 marca 2012 r. i uchwałą 38/2015 z 27 czerwca 2015 r. – Regulamin wykonywania zawodu adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach, t.j. w formie obwieszczenia Prezydium NRA z 7 lipca 2015 r.

[320] Uchwała nr 54/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych.

[321] Uchwała nr 43/04 NRA z 5 czerwca 2004 r. – Regulamin zasad współdziałania adwokata z prawnikiem zagranicznym reprezentującym klienta w postępowaniu, w którym zgodnie z obowiązującymi przepisami wymagane jest, aby strona była reprezentowana przez adwokata.

pomocy prawnej oraz edukacji prawnej, i dokumentowania udzielonej nieodpłatnej pomocy prawnej[322],

- dopełnienia obowiązku zawodowego adwokatów w zakresie doskonalenia zawodowego i uprawnień organów samorządu służących zapewnieniu przestrzegania tego obowiązku przez adwokatów[323],

– zawieszanie w sprawowaniu funkcji ze względu na naruszenie podstawowych obowiązków poszczególnych członków organów izb adwokackich i organów zespołów adwokackich z wyjątkiem członków sądów dyscyplinarnych oraz zwracanie się do właściwych organów o ich odwołanie,
– wykonywanie zadań określonych w ustawie o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej,
– 1współdziałanie z ministrem sprawiedliwości w zakresie określonym w ustawie.

Realizując swoje zadania, NRA lub Prezydium NRA powołują komisje w zależności od potrzeb, przy czym komisje mogą powoływać stałe lub doraźne zespoły problemowe. Regulamin przewiduje powołanie: Komisji ds. Działalności Publicznej Adwokatury, Doskonalenia Zawodowego Adwokatów, Kształcenia Aplikantów Adwokackich, Socjalnej, ds. Współpracy z Samorządem Radcowskim, Współpracy z Zagranicą oraz Inwestycyjno-Finansowej.

NRA jest organem reprezentującym adwokaturę. W imieniu samorządu adwokackiego występuje przed organami władzy oraz innymi organami. W celu stworzenia odpowiedniej pozycji zawodowej, NRA przedstawiła Program Strategii Adwokatury, którego celem jest m.in. wzmocnienie pozycji Adwokatury, stworzenie wizerunku Adwokatury, podniesienie poziomu zarzadzania i kształcenia adwokatami, urealnienie przyjaznego modelu

[322] Uchwała nr 40/2015 NRA z 19 września 2015 r. – Regulamin określający zasady wyznaczania adwokatów do udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej, i dokumentowania udzielonej nieodpłatnej pomocy prawnej.

[323] Uchwała nr 57/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. „O doskonaleniu zawodowym adwokatów".

wykonywania zawodu oraz zachowanie najwyższej jakości samorządowego sadownictwa dyscyplinarnego[324].

Ponadto zgodnie z art. 13 ustawy (§ 6 ust. 2 regulaminu) NRA ma obowiązek przedłożenia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej corocznego sprawozdania z działalności adwokatury oraz przedstawia informacje problemowe. Sprawozdanie to uchwala NRA na wniosek Prezydium. Dotyczy ono danego roku kalendarzowego. Wobec braku skonkretyzowania przedmiotu corocznego sprawozdania powinno ono zawierać raport wypełniania przez adwokaturę jej podstawowych zadań, jak i zadań samorządu zawodowego.

Istotną rolą NRA jest sprawowanie nadzoru. Objęte nim jest działanie Prezydium NRA, okręgowe rady adwokackie, a także kształcenie aplikantów adwokackich przez te rady. W ramach uprawnień nadzorczych NRA ma prawo uchylać sprzeczne z prawem uchwały zgromadzenia izb adwokackich (art. 58 pkt 1a ustawy) oraz uchwały okręgowych rad adwokackich (art. 60 ustawy). Ponadto na mocy art. 14 ust. 3 ustawy NRA na wniosek Prezydium NRA uchyla sprzeczną z prawem uchwałę zgromadzenia izby w terminie 6 miesięcy od daty jej doręczenia. W przypadku stwierdzenia przez NRA, że dana uchwała jest sprzeczna z prawem, organ ten ma nie tylko prawo, ale i obowiązek uchylenia takiego orzeczenia. Powyższe następuje niezależnie od tego, czy stwierdzenie sprzeczności prawem nastąpiło na wniosek, czy z urzędu. Prawo to przysługuje NRA wyłącznie do uchwał o charakterze generalnym, nie dotyczy natomiast uchwał indywidualnych. Warto dodać, iż uprawnienia nadzorcze NRA nie jest ograniczone żadnym terminem i może być realizowane zarówno na plenum organu, jak i przez Prezydium NRA[325].

Ponadto na podstawie art. 61 ustawy NRA może się zwrócić do okręgowej rady adwokackiej o podjęcie uchwały w określonej sprawie należącej do zakresu

[324] Por. szerzej: Projekt Strategii Adwokatury, „Palestra" 2015, nr 11-12, s. 102-107, uchwała nr 28 Krajowego Zjazdu Adwokatury z dnia 26 listopada 2016r, „Palestra" 2016, nr 12, s. 29-33.
[325] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 156.

jej działalności. Jest to również przykład uprawnień nadzorczych NRA wobec działalności okręgowych rad adwokackich. Okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę w wyniku interwencji NRA nie później niż w ciągu jednego miesiąca od dnia otrzymania wniosku w tym zakresie – jest to termin instrukcyjny[326]. Zwrócenie się do okręgowej rady adwokackiej powinno się opierać na wcześniej podjętej uchwale NRA w tej kwestii. Uprawnienie w tym zakresie posiada zdaniem Z. Krzemińskiego Prezydium NRA[327]. Uprawnienie NRA w zakresie rozpoznawania odwołań od uchwał okręgowych rad adwokackich (na podstawie art. 58 pkt 8 ustawy) jest zupełnie innym uprawnieniem niż sam nadzór nad działalnością okręgowych rad adwokackich (wynikający z art. 58 pkt 3 ustawy). Rozpoznając odwołania, NRA występuje jako organ drugiej instancji, zaś w drugim przypadku jest ona typowym organem nadzoru.

Uchwalanie budżetu NRA i określenie udziału poszczególnych izb adwokackich w pokrywaniu wydatków budżetowych następuje wyłącznie na plennym organu[328].

NRA może zawiesić poszczególnych członków organów izb adwokackich i organów zespołów adwokackich, z wyjątkiem członków sądów dyscyplinarnych, w sprawowaniu funkcji ze względu na naruszenie podstawowych obowiązków. Ponadto może się zwrócić do właściwych organów o odwołanie członków organów izb adwokackich lub organów zespołów adwokackich,

NRA, uzyskując od okręgowych rad adwokackich listy prawników z Unii Europejskiej i spoza niej zamierzających świadczyć pomoc prawną w zakresie odpowiadającym zawodowi adwokata, zapewnia tym samym wykonywanie zadań określonych w ustawie o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

[326] *Ibidem,* s. 157.

[327] Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze*…, s. 113.

[328] M. Gawryluk, *op. cit.,* s. 148.

NRA ma również obowiązek współdziałania z ministrem sprawiedliwości w zakresie określonym w ustawie. Na podstawie art. 15 ustawy minister sprawiedliwości może zwrócić się do NRA o podjęcie uchwały w określonej sprawie należącej do jej właściwości. Organ nie jest związany stanowiskiem ministra odnośnie do treści wnioskowanej przez niego uchwały. Uchwała NRA powinna być podjęta w terminie jednego miesiąca, gdyż jest to termin instrukcyjny.

Ponadto NRA zapewnia sądom, ministrowi sprawiedliwości, Prokuratorowi Generalnemu, prokuratorom powszechnych i wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury oraz prokuratorom Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu dostęp do list adwokatów i aplikantów adwokackich za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w zakresie imienia i nazwiska adwokata, aplikanta adwokackiego lub prawnika zagranicznego, numeru PESEL, o ile adwokat, aplikant adwokacki lub prawnik zagraniczny go posiada, daty uchwały o wpisie na listę i numeru wpisu na listę, daty uchwały o skreśleniu z listy, informacji o zawieszeniu w czynnościach zawodowych, w przypadku adwokatów i prawników zagranicznych – formy wykonywania zawodu i adresu siedziby zawodowej, a w przypadku aplikantów adwokackich – informacji o prawie zastępowania adwokata. NRA udostępnia na swojej stronie internetowej informacje o adwokatach, aplikantach adwokackich i prawnikach zagranicznych obejmujące imię i nazwisko adwokata, aplikanta adwokackiego lub prawnika zagranicznego oraz numer wpisu na listę.

NRA powołuje spośród adwokatów Centralny Zespół Wizytatorów oraz przewodniczącego Zespołu i jego zastępcę. Wizytatorzy sprawują kontrolę nad wykonywaniem przez zespoły adwokackie i adwokatów przepisów niniejszej ustawy oraz innych przepisów dotyczących adwokatury. Centralny Zespół Wizytatorów realizuje zadanie samorządu zawodowego adwokatury przez wykonywanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu zawodu

adwokata. Zgodnie z § 1 regulaminu[329] kontrola nad wykonywaniem zawodu adwokata w ramach kancelarii adwokackiej, w zespole adwokackim oraz w spółce: cywilnej lub jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej wraz z innymi adwokatami, radcami prawnymi, rzecznikami patentowymi, doradcami podatkowymi lub prawnikami zagranicznymi wykonującymi stałą praktykę w zakresie formy wykonywania zawodu oraz kontrola funkcjonowania rad adwokackich dokonywana jest przez organy samorządu adwokackiego przy pomocy: Centralnego Zespołu Wizytatorów przy NRA, zespołów wizytatorów przy poszczególnych okręgowych radach adwokackich.

Centralny Zespół Wizytatorów składa się z przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego oraz członków – łącznie nie więcej niż 25 osób. Przewodniczącym Centralnego Zespołu Wizytatorów jest członek Prezydium NRA, zaś członków Centralnego Zespołu Wizytatorów powołuje Prezydium NRA. Zgodnie z § 6 regulaminu zadaniem Centralnego Zespołu Wizytatorów jest:

- przeprowadzanie wizytacji okręgowych rad adwokackich, sprawowanie nadzoru i koordynowanie działalności zespołów wizytatorów przy okręgowych radach adwokackich, zbieranie i analizowanie materiałów powizytacyjnych, sprawozdawczych itp.,
- zgłaszanie wniosków w zakresie usprawnienia pracy zawodowej adwokatów oraz właściwego funkcjonowania izb adwokackich,
- opracowywanie rocznych planów i sprawozdań dotyczących wizytacji,
- przeprowadzanie na polecenie Prezesa NRA, Przewodniczącego Centralnego Zespołu Wizytatorów lub jego zastępcy wizytacji wykonywania zawodu.

WSD jest organem adwokatury. Jego kadencja trwa 4 lata. Zgodnie z art. 63 ust. 1 ustawy WSD składa się z członków oraz zastępców członków.

[329] Uchwała nr 27/2011 NRA z 17 września 2011 r. – Regulamin w sprawie zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów.

Na podstawie § 38 regulaminu[330] Krajowy Zjazd Adwokatury dokonuje wyboru Prezesa WSD spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów, w głosowaniu tajnym. Za wybranego na stanowisko Prezesa WSD uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący Zjazdu zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów.

Do WSD Krajowy Zjazd Adwokatury wybiera 29 członków oraz 6 zastępców[331]. Za wybranych do tego organów uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. W razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego. Członkowie WSD wybierają spośród siebie jednego lub dwóch wiceprezesów.

Prezes WSD nie jest członkiem NRA (nie przysługuje mu prawo głosu), ale uczestniczy w posiedzeniach plenarnych NRA i Prezydium NRA, składa jej okresowe informacje o stanie spraw dyscyplinarnych. W razie wygaśnięcia mandatu lub trwałej niemożności pełnienia funkcji przez Prezesa WSD jego czynności sprawuje z urzędu wiceprezes. Sprawowanie czynności Prezesa WSD przez wiceprezesa trwa do czasu wyboru nowego Prezesa.

Zgodnie z art. 63 ust. 3 ustawy WSD w składzie trzech sędziów rozpoznaje jako instancja odwoławcza sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne. Niejako powtórzeniem ww. właściwości rzeczowej jest art. 91 ust. 3 ustawy, zgodnie z którym WSD rozpoznaje jako sąd drugiej instancji sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich, zaś jako sąd pierwszej instancji sprawy dyscyplinarne członków NRA i okręgowych rad adwokackich. Ponadto sąd ten rozpoznaje inne sprawy

[330] Regulamin działania organów adwokatury i organów izb adwokackich przyjęty uchwałą nr 11 przez Krajowy Zjazd Adwokatury z 20 listopada 2010 r.

[331] Zgodnie z uchwała nr 27 Krajowego Zjazdu Adwokatury z dnia 26 listopada 2016 r.

przewidziane przepisami ustawy. Odwołania od orzeczeń wydanych przez WSD jako sąd pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych członków NRA i okręgowych rad adwokackich rozpoznaje ten sam sąd w innym, pięcioosobowym składzie (art. 91 ust. 4 ustawy).

WSD rozstrzyga także na mocy art. 92 ust. 3 ustawy spory o właściwość miejscową sądów dyscyplinarnych izb adwokackich właściwych do rozpoznania sprawy oraz na mocy art. 92 ust. 4 ustawy może wyznaczyć inny sąd dyscyplinarny do rozpoznania sprawy w razie, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości. Systematyzując, WSD orzeka:

- jako sąd pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych: członków NRA, członków okręgowych rad adwokackich,
- jako sąd drugiej instancji: sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich, w innym składzie osobowym sprawy rozpoznawane przez WSD jako sąd pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych członków NRA i okręgowych rad adwokackich,
- w innych sprawach: o ustalenie sądu do rozpoznania konkretnej sprawy w razie, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sporów o właściwość miejscową sądów dyscyplinarnych.

Zgodnie z art. 63a ust. 1 ustawy do zakresu działania Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury należą czynności w postępowaniu dyscyplinarnym określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury może wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców.

Krajowy Zjazd Adwokatury dokonuje wyboru Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów, w głosowaniu tajnym. Za wybranego na stanowisko Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, Przewodniczący zarządza

głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury w zakresie postępowania dyscyplinarnego kieruje się przepisami ustawy, regulaminów i uchwał NRA, a w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziały I–III Kodeksu karnego. W razie przemijającej przeszkody w wykonywaniu obowiązków przez Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury jego obowiązki w tym czasie pełni Pierwszy Zastępca. Zgodnie z § 6 ust. 1 regulaminu[332] zastępców Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury i jego Pierwszego Zastępcę powołuje i odwołuje na wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury Prezydium NRA. Kadencja zastępców kończy się z upływem kadencji rzecznika. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury dokonuje podziału spraw do prowadzenia i podejmowania innych czynności pomiędzy swoich zastępców. Może również upoważnić zastępcę do dokonywania określonego rodzaju czynności we wszystkich sprawach. Zastępca prowadzi przekazane mu przez Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury sprawy, a w przypadku przeszkód w ich prowadzeniu go o tym zawiadamia niezwłocznie.

Na podstawie § 9 ust. 1 regulaminu Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury przynajmniej raz w czasie trwania kadencji przeprowadza naradę z rzecznikami dyscyplinarnymi wszystkich izb w celu omówienia orzecznictwa dyscyplinarnego oraz analizy istotnych zagadnień z praktyki dochodzeniowej i przed sądami dyscyplinarnymi. Może również zarządzić wizytację izby adwokackiej w zakresie czynności rzecznika dyscyplinarnego, uczestnicząc w niej osobiście lub przez wyznaczonego w tym celu jednego ze swych zastępców. Ma też prawo wglądu do akt postępowań dyscyplinarnych. Ponadto na podstawie § 11 ust. 1 regulaminu może zwrócić uwagę rzecznikowi dyscyplinarnemu izby na poważne uchybienia w jego działalności, zawiadamiając o powyższym właściwą okręgową radę adwokacką. Zwracając uwagę, Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury może żądać

[332] Uchwała nr 54/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych.

nadesłania w wyznaczonym terminie wyjaśnień i podania środków podjętych w celu zapobieżenia takim uchybieniom w przyszłości. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury rozstrzyga także spór o właściwość miejscową pomiędzy rzecznikami dyscyplinarnymi.

Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury przeprowadza czynności w postępowaniu dyscyplinarnym, jeżeli uprawdopodobnione dane o przewinieniu dyscyplinarnym dotyczą członka organu adwokatury lub organu izby adwokackiej. Ponadto na wniosek rzecznika dyscyplinarnego może przejąć sprawę do bezpośredniego prowadzenia lub przekazać ją rzecznikowi dyscyplinarnemu innej izby, jeżeli jest to uzasadnione szczególnymi okolicznościami. W sprawach, w których prowadzenie dochodzenia należy do Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury, może on delegować do udziału w postępowaniu przed sądem rzecznika właściwego ze względu na sąd, do którego przekazano sprawę. W rozprawie przed Sądem Najwyższym bierze udział Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury lub wyznaczony przez niego zastępca. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury składa NRA roczne sprawozdanie ze swej działalności do końca I kwartału za rok ubiegły, a także Krajowemu Zjazdowi Adwokatury sprawozdanie ze swej działalności obejmujące całą kadencję.

Wyższa Komisja Rewizyjna jest organem adwokatury. Jej kadencja trwa 4 lata. Zgodnie z art. art. 64 ust. 1 ustawy składa się z Przewodniczącego, zastępcy Przewodniczącego i czterech członków oraz dwóch zastępców członków. Na podstawie § 38 regulaminu[333] Krajowy Zjazd Adwokatury dokonuje wyboru Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej spośród dowolnej liczby zgłoszonych kandydatów, w głosowaniu tajnym. Za wybranego na stanowisko Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, Przewodniczący Zjazdu zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się

[333] Regulamin działania organów adwokatury i organów izb adwokackich przyjęty uchwałą nr 11 przez Krajowy Zjazd Adwokatury z 20 listopada 2010 r.

wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Do Wyższej Komisji Rewizyjnej Krajowy Zjazd Adwokatury wybiera pięciu członków oraz dwóch zastępców członków. Za wybranych do tego organów uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. W razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego.

Członkowie Komisji wybierają spośród siebie zastępcę Przewodniczącego. Na podstawie § 23 ust. 1 regulaminu pracami Wyższej Komisji Rewizyjnej kieruje jej Przewodniczący. Do zakresu czynności Przewodniczącego Komisji należy:

- reprezentowanie Wyższej Komisji Rewizyjnej wobec NRA,
- opracowanie planu pracy Wyższej Komisji Rewizyjnej i czuwanie nad jego realizacją,
- podział pracy między członków Wyższej Komisji Rewizyjnej,
- zwoływanie posiedzeń Wyższej Komisji Rewizyjnej i przewodniczenie im,
- podpisywanie korespondencji w imieniu Wyższej Komisji Rewizyjnej,
- składanie w imieniu Wyższej Komisji Rewizyjnej sprawozdań na posiedzeniach plenarnych NRA.

W razie wygaśnięcia mandatu lub trwałej niemożności pełnienia funkcji przez Przewodniczącego Wyższej Komisji Rewizyjnej jego czynności sprawuje zastępca Przewodniczącego, któremu NRA powierza pełnienie tej funkcji na podstawie uchwały.

Zgodnie z art. 64 ust. 1 ustawy Wyższa Komisja Rewizyjna wykonuje kontrolę finansowej i gospodarczej działalności NRA oraz kontrolę wykonywania uchwał Krajowego Zjazdu Adwokatury. Wyższa Komisja Rewizyjna wykonuje swoje zadania, stosując planową kontrolę polegającą na:

- badaniu wykonania uchwał Krajowego Zjazdu Adwokatury,
- ustosunkowywaniu się do sprawozdań finansowych NRA,
- badaniu ksiąg, rejestrów, akt i dokumentów,
- analizie spraw gospodarczych i finansowych NRA.

Przewodniczący Wyższej Komisji Rewizyjnej informuje NRA i jej Prezydium o wynikach przeprowadzonych kontroli oraz ma prawo uczestniczyć w posiedzeniach tych organów.

Zgodnie z § 26 ust. 1 regulaminu Wyższa Komisja Rewizyjna odbywa posiedzenia w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż dwa razy do roku. W posiedzeniach mogą brać udział – na zaproszenie przewodniczącego – zastępcy członków Wyższej Komisji Rewizyjnej.

Wyższa Komisja Rewizyjna przeprowadza kontrolę w składzie co najmniej trzech członków, w tym Przewodniczącego lub jego zastępcy. W wypadkach nagłych i wyjątkowych doraźną kontrolę częściową może przeprowadzić sam Przewodniczący. Komisja ma prawo powoływać biegłych. Z każdej kontroli oraz posiedzenia Wyższej Komisji Rewizyjnej sporządza się protokół, który zawiera ustalenia i wnioski, a także uchwałę obejmującą w miarę potrzeby wnioski i zalecenia. Protokół z kontroli z ewentualnymi wnioskami i zaleceniami Przewodniczący przekazuje Prezydium NRA. Wnioski i zalecenia Komisji powinny być przedmiotem obrad najbliższego posiedzenia NRA. Wyższa Komisja Rewizyjna na wniosek Prezydium NRA udziela opinii co do zamierzeń finansowych i gospodarczych Prezydium NRA.

Członkowie Wyższej Komisji Rewizyjnej na zaproszenie Prezydium NRA mogą uczestniczyć w posiedzeniach plenarnych NRA i Prezydium NRA z głosem doradczym przy omawianiu spraw finansowych i gospodarczych. Członkowie Prezydium NRA i organów przez niego powołanych oraz personel biurowy udzielają Wyższej Komisji Rewizyjnej na jej żądanie ustnych i pisemnych wyjaśnień.

Dział III ustawy skupia się na izbach adwokackich. Zgodnie z art. 38 ustawy izbę adwokacką stanowią adwokaci i aplikanci adwokaccy mający siedzibę zawodową na terenie izby, której zasięg terytorialny określa NRA, biorąc pod uwagę w szczególności podział terytorialny administracji sądowej. Powołane są

24 izby adwokackie w następujących miastach: Białystok, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdańsk, Katowice, Kielce, Koszalin, Kraków, Lublin, Łódź, Olsztyn, Opole, Płock, Poznań, Radom, Rzeszów, Siedlce, Szczecin, Toruń, Wałbrzych, Warszawa, Wrocław i Zielona Góra. Ustalenie liczby izb adwokackich należy do zakresu działania Krajowego Zjazdu Adwokatury, zaś ustalenie zasiegu terytorialnego izb adwokackich oraz ich siedzib należy do zakresu działania NRA[334].

Izba adwokacka posiada osobowość prawną – jest osobą prawną typu korporacyjnego powstałą z mocy prawa (art. 10 ustawy). Ma zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków oraz do dokonywania we własnym imieniu czynności prawnych.

Izby adwokackie korzystają z władztwa administracyjnego, gdyż nabycie statusu członka izby adwokackiej odbywa się w drodze administracyjnoprawnej, a stosunki powstałe pomiędzy jej członkami a jej organami sa stosunkami administracyjnoprawnymi. Istota władztwa która przysługuje izbom wyraża się w zakresie uprawnień do wydawania jednostronnych aktów prawnych kształtujących sytacje prawną członka izby adwokackiej, np. wpis na liste lub skreślenie z listy adwokatów lub alikantów adwokackich czy udzielenie przez dziekana okręgowej rady adwoakiej adwokatowi oskarżenia. Z chwilą przyjcia do ziby adwokackiej, aplikant adwokacki lub adwokat zobligoany jest do przestrzegania zarówno przepisów prawnych ogólnie obowiązujących na terenie całego państwa, jak i także aktom prawnym organow izby.

Poszczególne czynności realizuje przy pomocy organów izby adwokackiej, którymi są:

- zgromadzenie izby składające się z adwokatów wykonujących zawód oraz delegatów pozostałych adwokatów,
- okręgowa rada adwokacka,

[334] Por. szerzej: P. Razowski, *Publicznoprawny status izb adwokackich – zarys problematyki*, „Palestra" 2013, nr 11-12, s. 76-82.

– sąd dyscyplinarny,
– rzecznik dyscyplinarny,
– komisja rewizyjna.

Zgromadzenie odbywa się w mieście będącym siedzibą okręgowej rady adwokackiej, choć istnieje możliwość zwołania zgromadzenia w innym miejscu na obszarze izby. Zgromadzenie obraduje i podejmuje uchwały na sesjach plenarnych.

Zwyczajne zgromadzenie izby zwoływane jest przez okręgową radę adwokacką. Odbywa się ono każdego roku do 30 czerwca. Okręgowa rada adwokacka zwołuje zgromadzenie, zawiadamiając o tym NRA najpóźniej w terminie 14 dni od powzięcia uchwały o jego zwołaniu. Zawiadomienie o terminie, miejscu i porządku obrad z pouczeniem o obowiązku uczestnictwa należy przesłać każdemu uprawnionemu do udziału w zgromadzeniu co najmniej na 14 dni naprzód. Zawiadomienie o zgromadzeniu przesyła się wraz ze sprawozdaniem z działalności organów izby, wnioskiem komisji rewizyjnej, preliminarzem budżetowym z wnioskowaną wysokością składki rocznej. Ponadto obwieszczenie o zwołaniu zgromadzenia należy wywiesić w lokalu okręgowej rady adwokackiej.

Zgromadzenia nadzwyczajne zwołuje się na żądanie Prezydium NRA, okręgowej rady adwokackiej, komisji rewizyjnej lub 1/3 adwokatów członków izby. Odbywają się one w terminie do 6 tygodni od zgłoszenia żądania ich zwołania. Zawiadomienie o terminie zgromadzenia nadzwyczajnego może być skrócony do 7 dni.

Zgodnie z § 8 ust. 1 regulaminu w zgromadzeniu izby udział biorą:

– z prawem głosu:
  - członkowie izby wykonujący zawód adwokata,
  - delegaci adwokatów niewykonujących zawodu,
– bez prawa udziału w głosowaniu:
  - członkowie okręgowej rady adwokackiej,

- prezes sądu dyscyplinarnego,
- przewodniczący komisji rewizyjnej – wszyscy – jeśli nie biorą udziału w obradach jako członkowie izby wykonujący zawód adwokata bądź delegaci adwokatów niewykonujących zawodu,
- przedstawiciele NRA, WSD i Wyższej Komisji Rewizyjnej,
- inne osoby zaproszone przez dziekana okręgowej rady adwokackiej.

Ponadto w zgromadzeniu mogą uczestniczyć aplikanci adwokaccy, lecz nie biorą udziału w głosowaniu. Uczestnictwo w zgromadzeniu jest samorządowym obowiązkiem członków izby wykonujących zawód adwokata oraz delegatów adwokatów niewykonujących zawodu. Nieobecność na zgromadzeniu powinna być pisemnie usprawiedliwiona w ciągu 7 dni od dnia ustania przeszkody. Zasady wyboru delegatów na zgromadzenia izb adwokackich spośród adwokatów niewykonujących zawodu w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce jawnej, cywilnej i komandytowej określa regulamin w sprawie zasad wyboru delegatów adwokatów niewykonujących zawodu na zgromadzenia izb adwokackich[335]. Adwokaci niewykonujący zawodu wybierają delegatów na zgromadzenie izby adwokackiej na osobnym zebraniu. Zebranie takie zwołuje dziekan okręgowej rady adwokackiej co najmniej na 21 dni przed wyznaczonym terminem zgromadzenia izby adwokackiej, a w wypadku zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia na 10 dni przed wyznaczonym terminem.

Zebranie otwiera dziekan lub delegowany przez niego członek okręgowej rady adwokackiej. Zebrani dokonują wyboru przewodniczącego i sekretarza obrad. Prawo do głosowania przysługuje jedynie adwokatom-członkom izby, którzy uczestniczą w zebraniu. Każdy uczestnik zebrania mający prawo do głosowania może zgłosić kandydatów na delegatów.

[335] Regulamin w sprawie zasad wyboru delegatów adwokatów niewykonujących zawodu na zgromadzenia izb adwokackich uchwalony przez NRA 28 lutego 1988 r. ze zmianą wprowadzoną uchwałą nr 8/99 z 7 kwietnia 1999 r.

Wybory odbywają się w drodze głosowania tajnego przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Zgodnie z § 5 regulaminu zebrani wybierają delegatów na zgromadzenie izby w stosunku:

- jeden delegat na dwóch uczestniczących w zebraniu w okręgowych izbach adwokackich liczących do 100 adwokatów niewykonujących zawodu,
- jeden delegat na trzech uczestniczących w zebraniu w okręgowych izbach adwokackich liczących 100–300 adwokatów niewykonujących zawodu,
- jeden delegat na pięciu uczestniczących w zebraniu w okręgowych izbach adwokackich liczących powyżej 300 adwokatów niewykonujących zawodu.

Po zamknięciu listy kandydatów zebrani wybierają komisje wyborczą i skrutacyjną. Komisja wyborcza ustala listę kandydatów w porządku alfabetycznym po sprawdzeniu, czy zgłoszeni kandydaci posiadają bierne prawo wyborcze. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę ważnych głosów.

Osoby uprawnione do głosowania na zgromadzeniu izby adwokackiej składają podpis na liście obecności, odrębnie w każdym dniu obrad, przy czym podpis na liście obecności może być zastąpiony identyfikacją elektroniczną uczestnika zgromadzenia. Po podpisaniu listy obecności wydaje się mandat lub identyfikator elektroniczny.

Zgodnie z § 12 ust. 1 regulaminu zgromadzenie otwiera dziekan okręgowej rady adwokackiej przy obecności co najmniej 1/4 adwokatów-członków izby uprawnionych do udziału w zgromadzeniu i przewodniczy obradom do czasu wyboru przewodniczącego, który proponuje uchwalenie porządku obrad. Okręgowa rada adwokacka w uchwale o zwołaniu zgromadzenia może postanowić o zmniejszeniu lub całkowitym zniesieniu wymogu obecności określonej minimalnej liczby uczestników zgromadzenia niezbędnej do otwarcia zgromadzenia. Porządek obrad zgromadzenia powinien przewidywać otwarcie obrad, wybór prezydium obrad, przyjęcie porządku obrad, wybór pozostałych komisji, przedstawienie sprawozdań i dyskusję, wybory, podjęcie uchwał końcowych, wolne wnioski, zamknięcie obrad. Porządkiem obrad można ponadto

objąć sprawy wniesione na żądanie NRA, członków izby lub delegatów na Zjazd. W trakcie wyborów mogą być procedowane dalsze punkty porządku obrad. Po rozpoczęciu wyborów, a przed ich zakończeniem, dyskusja nad kandydaturami na stanowiska, do organów oraz na delegatów, dyskusja nad przebiegiem wyborów oraz przeprowadzanie innych głosowań są niedopuszczalne.

Porządek obrad nadzwyczajnego zgromadzenia powinien uwzględnić sprawy objęte żądaniem zwołania tego zgromadzenia. Zgromadzenie dokonuje wyboru przewodniczącego, jednego lub dwóch zastępców oraz jednego lub dwóch sekretarzy, którzy łącznie stanowią prezydium zgromadzenia. Funkcję komisji skrutacyjnej przy wyborach prezydium zgromadzenia pełni otwierający obrady oraz osoby przez niego przybrane spośród uprawnionych do udziału w zgromadzeniu. W wypadku zgłoszenia sprzeciwu przez którąkolwiek z osób uprawnionych do udziału w obradach zgromadzenie wybiera w tym celu tymczasową komisję skrutacyjną. Wybór prezydium i komisji odbywa się w głosowaniu jawnym, chyba że zgromadzenie postanowi inaczej.

Przebiegiem zgromadzenia lub Zjazdu kieruje przewodniczący lub wskazany przez niego zastępca. Do zadań przewodniczącego zgromadzenia należy:

- ogólne kierowanie obradami,
- udzielanie głosu uczestnikom obrad i przewodniczącym komisji,
- czuwanie nad rzeczowym przebiegiem obrad,
- wydawanie stosownych zarządzeń porządkowych na sali,
- dopilnowanie wyczerpania porządku obrad,
- rozstrzyganie wątpliwości regulaminowych po ewentualnych konsultacjach z pozostałymi członkami prezydium.

Sekretarze zgromadzenia są odpowiedzialni za prowadzenie protokołu obrad i kierują pracami biura zgromadzenia, jeśli zostało ono powołane przez okręgową radę adwokacką. Sekretarze prezydium prowadzą ewidencję zgłoszeń według kolejności i sporządzają listy wniosków oraz uczestników dyskusji.

Po wyborze prezydium zgromadzenie wybiera:

- komisję mandatową, która stwierdza prawidłowość zwołania zgromadzenia, istnienie kworum (jeśli jest wymagane) dla każdego dnia obrad odrębnie, ważność mandatów oraz bada, czy nie zachodzą przeszkody w zakresie czynnego prawa wyborczego w odniesieniu do osób uprawnionych do głosowania,
- komisję wnioskową, która rozpatruje wnioski i przygotowuje ostatecznie projekty uchwał,
- komisję wyborczą – powołuje się ją wtedy, gdy mają być przeprowadzone wybory – przedstawia ona zgromadzeniu zgłoszone kandydatury, stwierdza posiadanie przez kandydatów biernego prawa wyborczego, sporządza listy kandydatów w kolejności alfabetycznej i przeprowadza wybory, przekazując komisji skrutacyjnej spisy osób, które uczestniczyły w wyborach, oraz nienaruszone urny wyborcze,
- komisję skrutacyjną, która ustala wyniki głosowań i wyborów,
- inne komisje w miarę potrzeby.

Każda z komisji wybiera ze swego grona przewodniczącego i sekretarza, zaś skład liczbowy komisji proponuje prezydium, a ustala zgromadzenie. Ze swych czynności komisje sporządzają protokoły, który podpisuje przewodniczący i sekretarz; sprawozdanie z prac komisji składa jej przewodniczący.

Wnioski formalne i nagłe mogą być zgłaszane ustnie. Do wniosków formalnych zalicza się wnioski dotyczące: ograniczenia, odroczenia lub zamknięcia dyskusji; sposobu prowadzenia obrad lub głosowania; powołania komisji lub odesłania sprawy do komisji; zmiany kolejności porządku obrad; wyłącznie formalnego sposobu załatwiania sprawy będącej przedmiotem obrad. Do wniosków nagłych zalicza się wnioski dotyczące: sprzeciwu od rozstrzygnięcia przewodniczącego, składu osobowego prezydium lub komisji w związku z tokiem ich prac. Dyskusja nad wnioskiem formalnym i nagłym powinna być otwarta bezpośrednio po jego zgłoszeniu, zaś w dyskusji nad tymi wnioskami mogą zabrać głos tylko osoby biorące udział w obradach, z których jedna wypowiada się za

wnioskiem, a druga przeciw, chyba że zgromadzenie postanowi inaczej. Bezpośrednio po dyskusji przewodniczący poddaje wniosek pod głosowanie.

Przewodniczący zgromadzenia otwiera dyskusję i kieruje nią, zachowując kolejność zgłoszeń w udzielaniu głosu. Biorący udział w obradach, który zamierza zabrać głos w dyskusji, powinien zgłosić na piśmie swoje imię i nazwisko, a ewentualnie także pełnioną funkcję. Poza kolejnością udziela się głosu dziekanowi lub desygnowanemu przez niego członkowi okręgowej rady adwokackiej, prezesowi sądu dyscyplinarnego i przewodniczącemu komisji rewizyjnej. W każdym stadium obrad udziela się głosu przedstawicielom NRA, WSD i Wyższej Komisji Rewizyjnej. Po wyczerpaniu listy osób zapisanych do głosu albo po podjęciu uchwały o zamknięciu dyskusji przewodniczący zamyka dyskusję i poddaje pod głosowanie wnioski i projekty uchwał będące przedmiotem obrad.

Głosowanie jest jawne z wyjątkiem głosowania w sprawach personalnych oraz w każdej innej sprawie, gdy zgromadzenie postanowi o przeprowadzeniu głosowania tajnego. Zgromadzenie może podejmować uchwały w obecności co najmniej 1/4 osób biorących udział w obradach; liczbę tych osób ustala się na podstawie listy obecności. Okręgowa rada adwokacka w uchwale o zwołaniu zgromadzenia może postanowić o zmniejszeniu lub całkowitym zniesieniu wymogu udziału w głosowaniu określonej liczby uczestników zgromadzenia. Niemniej jednak zmiana przyjętego porządku obrad oraz zgłoszenie spraw wymagających powzięcia uchwał w ramach rozpatrywania wolnych wniosków w każdym wypadku wymaga podjęcia uchwały zgromadzenia w obecności co najmniej 1/4 osób biorących udział w zgromadzeniu. Liczbę tych osób ustala się na podstawie listy obecności. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów.

Po wyczerpaniu porządku obrad przewodniczący ogłasza zamknięcie zgromadzenia. Protokół zgromadzenia sporządza się w terminie jednego miesiąca, podpisują go przewodniczący i sekretarz. Pozostaje on w okręgowej radzie adwokackiej, a odpis otrzymuje NRA w terminie miesiąca od zamknięcia zgromadzenia.

Jeśli chodzi o wybory na stanowiska, do organów oraz wybory delegatów, odbywają się one w głosowaniu tajnym, przy nieograniczonej liczbie kandydatów, w obecności co najmniej 1/4 osób biorących udział w obradach; liczbę tych osób ustala się na podstawie listy obecności. Okręgowa rada adwokacka w uchwale o zwołaniu zgromadzenia może postanowić o zmniejszeniu lub całkowitym zniesieniu wymogu udziału w wyborach określonej liczby uczestników zgromadzenia.

Bierne prawo wyborcze przysługuje każdemu adwokatowi wpisanemu na listę okręgowej izby adwokackiej i niepozbawionemu tego prawa. Nieobecność podczas obrad zgromadzenia nie pozbawia biernego prawa wyborczego osoby, której pisemna zgoda na kandydowanie została złożona prezydium zgromadzenia lub okręgowej radzie adwokackiej przed zamknięciem list kandydatów. Kandydaci na stanowiska lub do organów nie mogą być członkami komisji wyborczej i komisji skrutacyjnej. W wyborach przeprowadzanych na zgromadzeniu możliwe jest jednoczesne kandydowanie na jedno stanowisko i do jednego organu.

Kandydatów zgłasza się oddzielnie na każde stanowisko lub do określonego organu, również w przypadku kandydatów na delegatów na Zjazd, przy czym nie można łączyć mandatów ustawowych organów samorządu adwokackiego. Kandydatury zgłaszane są okręgowej radzie adwokackiej – na piśmie wraz z oświadczeniem kandydata na piśmie, że przyjmuje kandydaturę – w terminie nie wcześniej niż 14 dni przed dniem rozpoczęcia zgromadzenia i nie później niż do dnia określonego uchwałą okręgowej rady adwokackiej albo na piśmie prezydium zgromadzenia przed zamknięciem przyjmowania zgłoszeń kandydatów. Zgłoszony kandydat zostaje wpisany na stosowną listę po złożeniu oświadczenia ustnie do protokołu lub na piśmie, że przyjmuje kandydaturę, zaś zgłaszający kandydaturę powinien ją uzasadnić na żądanie obradujących.

Komisja wyborcza bada, czy zgłoszenia dokonały osoby uprawnione oraz czy nie zachodzą przeszkody prawne do wyboru danego kandydata, a następnie sporządza listę kandydatów – oddzielnie do każdego organu – w porządku

alfabetycznym, którą ogłasza obradującym i przekazuje przewodniczącemu. Z chwilą przekazania listy przewodniczącemu uważa się ją za zamkniętą, chociaż okręgowa rada adwokacka w uchwale o zwołaniu zgromadzenia może postanowić o zamknięciu przyjmowania zgłoszeń kandydatów w terminie nie wcześniej niż 7 dni przed rozpoczęciem zgromadzenia i nie później niż dzień przed rozpoczęciem zgromadzenia. Komisja wyborcza przeprowadza wybory, które odbywają się tylko w stosunku do kandydatów objętych listą. Głosowanie odbywa się w miejscu i czasie ustalonym przez komisję wyborczą. Przewodniczący podaje do wiadomości obradujących godzinę rozpoczęcia i godzinę zakończenia głosowania najpóźniej na godzinę przed rozpoczęciem głosowania. Głosowanie nie może trwać krócej niż godzinę. Oddawanie głosów odbywa się według zasad przyjętych przez komisję wyborczą.

Komisja przygotowuje oddzielnie do każdego wybieranego organu lub stanowiska karty do głosowania, na których wskazuje wybierany organ lub stanowisko, liczbę wybieranych osób, imiona i nazwiska kandydatów w określonej kolejności wraz z polami przy każdym z nazwisk przeznaczonymi do oddania głosu oraz pouczenie o sposobie głosowania. Głosujący zaznacza na karcie do głosowania pole przeznaczone do oddania głosu przy nazwiskach tych osób, na które chce głosować. Karta do głosowania zawierająca liczbę zaznaczonych pól przeznaczonych do oddania głosu większą niż liczba mandatów (członków i ich zastępców), które mają być obsadzone w danym organie, oznacza głos nieważny. Dopisanie nazwisk na karcie do głosowania nie unieważnia głosu, jednak nazwisk tych nie bierze się pod uwagę. Po zakończeniu głosowania komisja wyborcza przekazuje komisji skrutacyjnej spisy osób, które uczestniczyły w wyborach, oraz nienaruszone urny wyborcze.

Na wniosek zwołującego zgromadzenie głosowania przeprowadza się przy użyciu elektronicznego systemu oddawania głosów przez obecnych na zgromadzeniu lub przy użyciu elektronicznego systemu liczenia głosów, przy czym uprawniony do głosowania, składając podpis na liście obecności, otrzymuje

identyfikator – mandat, za pomocą którego głosuje. Odstąpienie od głosowania elektronicznego wymaga uchwały zgromadzenia.

Obliczanie głosów i ustalanie wyników wyborów odbywa się według zasad przyjętych przez komisję skrutacyjną. Komisja skrutacyjna ustala wyniki wyborów, a w szczególności porównuje listę osób uprawnionych do głosowania z listą osób uczestniczących w głosowaniu, eliminuje głosy nieważne oraz oblicza liczbę oddanych ważnych głosów na poszczególnych kandydatów, a następnie sporządza ze swych czynności protokół, do którego załącza oddane karty do głosowania oraz listy przekazane jej przez komisję wyborczą.

Na podstawie § 36 ust. 1 regulaminu na zgromadzeniu w pierwszej kolejności wybiera się dziekana okręgowej rady adwokackiej, prezesa sądu dyscyplinarnego i przewodniczącego komisji rewizyjnej spośród dowolnej liczby kandydatów zgłoszonych przez członków izby biorących udział w zgromadzeniu. Okręgowa rada adwokacka w uchwale o zwołaniu zgromadzenia może postanowić o jednoczesnym przeprowadzeniu wyborów na stanowiska, do organów oraz na delegatów na Zjazd. W takim wypadku druga tura wyborów na stanowiska następuje przed ogłoszeniem wyników wszystkich pozostałych wyborów.

Za wybranych na stanowisko dziekana okręgowej rady adwokackiej, prezesa sądu dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego i przewodniczącego komisji rewizyjnej uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Jeżeli na zgromadzeniu ta sama osoba została wybrana na stanowisko i do organu, osoby tej nie uwzględnia się na liście osób wybranych do organu.

Za wybranych do organów izb adwokackich oraz delegatów na Zjazd uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. W razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego.

Ukonstytuowanie się organów izby powinno nastąpić w ciągu 14 dni od daty ich wyboru, na posiedzeniu zwołanym przez kierującego danym organem.

Ponadto na mocy art. 11 ust. 4 ustawy zgromadzenie izby adwokackiej ma prawo do odwołania przez upływem kadencji dziekana okręgowej rady adwokackiej, prezesa sądu dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego i przewodniczącego komisji rewizyjnej, jak i wybranych członków organów izby i delegatów przez podjęcie uchwały w tym przedmiocie.

Zgodnie z art. 40 ustawy do zakresu działania zgromadzenia izby adwokackiej należy:

- wybór delegatów na Krajowy Zjazd Adwokatury,
- wybór dziekana, prezesa sądu dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego, przewodniczącego komisji rewizyjnej oraz członków i zastępców członków okręgowej rady adwokackiej, sądu dyscyplinarnego i komisji rewizyjnej,
- uchwalanie budżetu izby i ustalanie wysokości składek rocznych na potrzeby izby,
- rozpatrywanie i zatwierdzanie corocznych sprawozdań z działalności okręgowej rady adwokackiej,
- zatwierdzanie – po wysłuchaniu wniosków komisji rewizyjnej – zamknięć rachunkowych i udzielanie okręgowej radzie adwokackiej absolutorium,
- podejmowanie innych uchwał.

Wymienione sprawy tworzą katalog obligatoryjnych uchwał podejmowanych przez zgromadzenie izby adwokackiej. Ustawodawca przykładowo wskazał zakres uprawnień zgromadzenia izby adwokackiej, pozostawiając organowi prawo podejmowania uchwał w sprawach niewymienionych w art. 40 ustawy[336].

Zgodnie z art. 42 ust. 1 ustawy okręgowa rada adwokacka składa się z dziekana, 5–15 członków i z 2–4 zastępców członków. Wyboru dziekana

[336] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 119.

dokonuje zgromadzenie izby adwokackiej. W przeprowadzonym głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów (zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy) za wybranego na stanowisko dziekana okręgowej rady adwokackiej uważa się kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zgromadzenia zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów, i wówczas za wybraną uważa się osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Podobnie jak dziekana, członków okręgowej rady adwokackiej i zastępców członków rady adwokackiej wybiera zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów. W razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty na posiedzeniu komisji skrutacyjnej przez jej przewodniczącego. Ukonstytuowanie się nowo wybranej okręgowej rady adwokackiej powinno nastąpić w ciągu 14 dni od daty ich wyboru, na posiedzeniu zwołanym przez kierującego danym organem.

Ponadto na mocy art. 11 ust. 4 ustawy zgromadzenie izby adwokackiej ma prawo do odwołania przez upływem kadencji dziekana okręgowej rady adwokackiej i jej członków oraz zastępców członków przez podjęcie uchwały w tym przedmiocie.

Prawo do uczestnictwa w posiedzeniach okręgowej rady adwokackiej przysługuje prezesowi sądu dyscyplinarnego i przewodniczącemu komisji rewizyjnej – bez prawa głosowania. Wymienione osoby nie są członkami okręgowej rady adwokackiej[337].

Zgodnie z art. 43 ust. 1 ustawy okręgowa rada adwokacka wybiera ze swego grona jednego lub dwóch wicedziekanów, sekretarza, w razie potrzeby zastępcę sekretarza, a także skarbnika, którzy łącznie z dziekanem stanowią prezydium rady. Ukonstytuowanie się prezydium rady następuje w tajnym głosowaniu przy nieograniczonej liczbie kandydatów.

[337] *Ibidem*, s. 121.

Warto jeszcze przypomnieć art. 11 ustawy, zgodnie z którym w prezydiach okręgowych rad adwokackich nie można sprawować tej samej funkcji dłużej niż przez dwie następujące po sobie kadencje. Tak więc adwokat, który pełnił w prezydium okręgowych rad adwokackich daną funkcję przez dwie następujące po sobie kadencje, w kolejnej kadencji nie może pełnić tej samej funkcji.

Szczegółowe zasady organizacji określa regulamin organizacji i zasad funkcjonowania rad adwokackich[338]. Zgodnie z § 4 regulaminu pierwsze posiedzenie wybranej rady zwołuje nowo wybrany dziekan w ciągu 14 dni od daty wyborów izby adwokackiej. Dziekan ustala porządek dzienny tego posiedzenia i przewodniczy na nim.

Wicedziekan sprawuje z urzędu czynności dziekana w razie wygaśnięcia jego mandatu lub trwałej niemożności pełnienia przez dziekana funkcji. Jeżeli w radzie jest dwóch wicedziekanów, to czynności dziekana sprawuje wicedziekan wskazany przez radę. Sprawowanie czynności dziekana przez wicedziekana trwa do czasu wyboru nowego dziekana.

Rada może wybrać zastępcę sekretarza w razie uzasadnionej potrzeby, który to zastępuje sekretarza w razie wygaśnięcia jego mandatu w sytuacji przejściowej przeszkody w pełnienia funkcji przez sekretarza. Ponadto rada powołuje spośród adwokatów zastępców rzecznika dyscyplinarnego w liczbie odpowiadającej potrzebom oraz zespół wizytatorów i jego przewodniczącego. Zespół wizytatorów jest powołany i działa zgodnie z regulaminem NRA w sprawie wizytacji.

W razie wygaśnięcia mandatu członka rady w jego miejsce wchodzi zastępca w kolejności otrzymanych głosów. W sytuacji przejściowej przeszkody w pełnieniu funkcji wicedziekana, sekretarza (o ile rada nie powołała zastępcę sekretarza), zastępcy sekretarza lub skarbnika rada wyznacza zastępcę spośród członków rady.

[338] Uchwała nr 55/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich.

Zgodnie z art. 48 ust. 1 ustawy dziekan okręgowej rady adwokackiej reprezentuje okręgową radę adwokacką, kieruje jej pracami, przewodniczy jej posiedzeniom, a w szczególności:

- udziela wyjaśnień w sprawie zasad wykonywania zawodu adwokackiego,
- opracowuje projekt podziału czynności członków rady,
- proponuje porządek dzienny obrad prezydium rady oraz rady,
- zwołuje posiedzenia prezydium rady i rady,
- przydziela sprawy do załatwienia członkom rady,
- podpisuje korespondencję urzędową,
- nadzoruje bezpośrednio politykę personalną izby,
- przyjmuje i zwalnia pracowników biura rady.

Ponadto dziekan odbiera ślubowanie od aplikantów adwokackich i adwokatów, udziela im ostrzeżeń za uchybienia mniejszej wagi oraz wykonuje inne zadania wynikające z przepisów prawa i przepisów wewnętrznych adwokatury. Może również udzielić adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu ostrzeżenia za dopuszczenie się uchybienia mniejszej wagi. Jest to szczególna forma sankcji, która jednocześnie nie jest karą dyscyplinarną. Przybiera ona formę decyzji dziekana i podlega zaskarżeniu do okręgowej rady adwokackiej. Udzielenie ostrzeżenia następuje poprzez wezwanie adwokata lub aplikanta adwokackiego i doręczeniu mu stosowanego zarządzenia, którego kopię włącza się do akt osobowych. Odpis prawomocnego zarządzenia o udzieleniu ostrzeżenia usuwa się z akt osobowych po upływie roku od uprawomocnienia się. Decyzja okręgowej rady adwokackiej jako organu drugiej instancji w przedmiocie ostrzeżenia dziekańskiego jest niezaskarżalna.

Reasumując, należy podkreślić, że ustawa reguluje następujące prawa i obowiązki dziekana:

- przyjmowanie od adwokatów i aplikantów adwokackich ślubowania,
- składanie ministrowi sprawiedliwości raz w roku do 15 marca sprawozdań z kontroli przeprowadzonych w poprzednim roku kalendarzowym,

- rozstrzyganie wątpliwości w przypadkach niecierpiących zwłoki odnośnie do odmowy przez adwokata udzielania pomocy prawnej,
- wyznaczenie z urzędu zastępcy adwokata niemającego czasowo lub trwale możliwości wykonywania zawodu w wypadku urlopu lub innej przemijającej przeszkody, a także wyznaczenie z urzędu zastępcy adwokata w przypadku skreślenia z listy adwokatów,
- uczestnictwo w Krajowym Zjeździe Adwokatury,
- uczestnictwo w NRA,
- wyznaczanie patronów dla aplikantów adwokackich,
- udzielanie adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu ostrzeżenia za dopuszczenie się uchybienia mniejszej wagi,
- wymierzanie adwokatom i aplikantom adwokackim kary upomnienia,
- zarządzanie wykreślenia wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym oraz usuwanie z akt osobowych dokumentów dotyczących ukarania[339].

Wicedziekan jest stałym zastępcą dziekana i w razie zastępstwa spełnia wszystkie jego czynności. W przypadku, gdy w radzie jest dwóch wicedziekanów, dokładny zakres czynności każdego z nich ustala rada.

Sekretarz rady odpowiada za wykonanie uchwał rady. Do jego obowiązków należy:

- redagowanie protokołów posiedzeń rady,
- prowadzenie wszelkich rejestrów, spisów i list adwokatów, prawników zagranicznych i aplikantów adwokackich, jeśli nie należą one do zakresu czynności innych członków rady,
- załatwianie bieżącej korespondencji,
- nadzorowanie i czuwanie nad sprawozdawczością rady,
- redagowanie komunikatów i obwieszczeń rady,
- sprawowanie nadzoru nad pracą biura rady i zgłaszanie w tej mierze dziekanowi odpowiednich wniosków personalnych,

[339] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 129–130.

– załatwianie skarg i wniosków oraz innych prac zleconych przez dziekana.

Zastępca sekretarza zastępuje sekretarza rady w razie jego nieobecności, chyba że rada postanowi inaczej. Ponadto prowadzi część spraw należących do kompetencji sekretarza w zakresie wzajemnie uzgodnionym lub wskazanym przez radę, a także prowadzi sprawy zlecone przez sekretarza.

Skarbnik w swej pracy nadzoruje głównych księgowych i może korzystać w tym względzie z opinii biegłych i rzeczoznawców. Odpowiada za gospodarkę finansowo-budżetową rady, a w szczególności:

– przygotowuje projekt preliminarza budżetowego,
– opracowuje odpowiednie analizy i sprawozdania z wykonania budżetu i referuje je na posiedzeniach rady,
– nadzoruje księgowość, rachunkowość i sprawozdawczość izby,
– wykonuje wszelkie czynności związane z normalnym zarządem majątkiem izby,
– kieruje egzekwowaniem wierzytelności, zgłasza wnioski o ich umorzenie,
– kontroluje działalność gospodarczą zespołów, działalność inwestycyjną i remontową izby.

Dokumenty obrotu pieniężnego lub materiałowego, które zgodnie z przepisami bankowymi wymagają dwóch podpisów, mogą być podpisywane przez upoważnionych członków prezydium rady, w tym obowiązkowo przez dziekana lub wicedziekana oraz skarbnika lub pozostałych członków prezydium.

Prezydium przygotowuje posiedzenia okręgowej rady adwokackiej, wykonuje więc czynności materialno-techniczne. W pracach prezydium mogą brać udział inne zaproszone przez prezydium osoby. Posiedzeń prezydium nie protokołuje się.

Na mocy § 8 ust. 1 regulaminu posiedzenie rady zwołuje dziekan nie rzadziej niż raz w miesiącu. Przewodniczy mu dziekan lub wyznaczony przez niego wicedziekan. W posiedzeniu rady mogą brać udział z głosem doradczym:

zastępcy członka rady, prezes sądu dyscyplinarnego, przewodniczący komisji rewizyjnej, rzecznik dyscyplinarny oraz inne osoby zaproszone przez dziekana.

Posiedzenia rady są zwyczajne i nadzwyczajne. Posiedzenie rady nadzwyczajne zwołuje dziekan z własnej inicjatywy, na wniosek przynajmniej 1/3 członków rady lub komisji rewizyjnej.

Porządek dzienny posiedzenia rady ustala dziekan, który może przedstawić projekt tego porządku na posiedzeniu prezydium rady. Rada może uzupełnić lub zmienić porządek dzienny. Z posiedzenia rady sporządza się protokół, który podpisuje przewodniczący obrad i sekretarz. Protokół musi być udostępniony członkom rady przed następnym posiedzeniem rady i uważa się go za przyjęty, jeżeli najpóźniej na następnym posiedzeniu członkowie rady nie zgłoszą poprawek. Rada ma obowiązek przesłania NRA protokołu z posiedzenia w ciągu 7 dni od jego przyjęcia.

Na podstawie art. 44 ustawy przyznano domniemanie kompetencji okręgowej rady adwokackiej, do jej zakresu działania należą bowiem wszystkie sprawy adwokatury, których załatwienia ustawa nie zastrzega organom adwokatury oraz innym organom izb adwokackich, organom zespołów adwokackich lub organom państwowym. Ponadto do zakresu działania okręgowej rady adwokackiej należy występowanie do organów rejestrowych lub ewidencyjnych z wnioskiem o wszczęcie postępowania o wykreślenie z rejestru lub ewidencji podmiotu prowadzącego działalność w zakresie pomocy prawnej niezgodnie z przepisami ustawy.

Okręgowa rada adwokacka jest organem zarządzającym izby adwokackiej, zaś zakres jej działalności został określony bardzo szeroko, gdyż ustawodawca zastrzega domniemanie kompetencji tego organu w sytuacji, gdy załatwienie sprawy adwokatury ustawa nie zastrzega innym organom adwokatury, innym organom izby adwokackiej. Okręgowa rada adwokacka zajmuje się sprawami

dotyczącymi adwokatury okręgu danej izby adwokackiej, gdyż jako rada jest terenowym organem adwokatury danej izby[340].

Jeśli chodzi o działalność finansowo-gospodarczą, na mocy § 28 ust. 1 regulaminu rada prowadzi działalność finansowo-gospodarczą w ramach budżetu uchwalonego przez zgromadzenie izby. Do czasu uchwalenia nowego budżetu na dany rok rada działa na podstawie prowizorium budżetowego, które odpowiada wpływom i wydatkom rady za odpowiedni okres roku ubiegłego. Rada może dokonywać w budżecie odpowiednich przesunięć (*virement*) pod warunkiem pokrycia wydatków uzyskiwanymi wpływami.

Rada może ustalić roczny plan pracy. Dokonuje podziału czynności swoich członków, ustalając dla nich zakres czynności, formy pracy i sprawozdawczości, a także ustala plan dyżurów członków rady w zależności od potrzeb. Praca rady opiera się na działalności działów, referatów, komisji, sekcji i kół, które powołuje się w liczbie zależnej od potrzeb na podstawie uchwały rady:

- Rada może powoływać komisje stałe lub doraźne, ustalając dla nich zakres działania, termin zakończenia prac, sposób składania sprawozdań oraz skład osobowy i przewodniczącego komisji.
- Rada z własnej inicjatywy lub na wniosek co najmniej 30 członków izby może powołać sekcję, której przedmiotem działania jest propagowanie i pogłębianie wiedzy oraz doświadczeń zawodowych członków sekcji w określonej dziedzinie prawa. Określa zasady funkcjonowania sekcji, powołuje jej władze oraz określa sposób składania sprawozdań.
- Na wniosek co najmniej pięciu członków izby rada może powołać koło. Powołując koło, rada określa nazwę koła, jego władze, przedmiot i zasady funkcjonowania oraz sposób składania sprawozdań.

Regulamin narzuca obowiązek powołania referatu osobowego oraz skarg i wniosków. Do zadań działu (referatu) osobowego należy w szczególności:

[340] *Ibidem*, s. 124.

- przygotowanie na posiedzenie rady spraw osobowych,
- zbieranie materiałów dotyczących orzeczenia o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu,
- prowadzenie w systemie teleinformatycznym udostępnianym przez NRA list członków izby oraz czuwanie nad zapewnieniem ich aktualności, rzetelności, spójności i poprawności,
- wspieranie rady w wykonywaniu zadań nałożonych ustawą o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej,
- prowadzenie bieżącego nadzoru nad działalnością zespołów adwokackich, w tym opiniowanie odwołań od uchwał zespołów adwokackich,
- gromadzenie informacji o adwokatach, którzy deklarują prowadzenie spraw z urzędu, w tym sporządzanie i aktualizowanie odpowiednich wykazów obrońców w sprawach karnych, wyznaczanie adwokatów z urzędu, podejmowanie decyzji o zmianie adwokata z urzędu oraz o ustanowieniu jego zastępcy, sprawowanie pieczy nad zapewnieniem obsadzenia dyżurów w sprawach karnych, prowadzenie i archiwizowanie akt osobowych członków izby oraz osób ubiegających się o wpis na listę prowadzoną przez radę.

Do zadań działu (referatu) skarg i wniosków należy:

- prowadzenie rejestru skarg i wniosków oraz ich załatwienie,
- przekazywanie skarg i wniosków do rzecznika dyscyplinarnego w razie uzasadnionego podejrzenia, iż zachodzą znamiona czynu ściganego dyscyplinarnie,
- bieżąca analiza przyczyn powstawania skarg i wniosków oraz przedstawianie jej radzie z jednoczesnym sprawozdaniem z załatwienia skarg i wniosków. Rada przesyła NRA roczne sprawozdanie z załatwiania skarg i wniosków.

Do zadań komisji szkolenia aplikantów adwokackich i doskonalenia zawodowego należy:

- opiniowanie opracowanego przez kierownika szkolenia aplikantów projektu rocznego planu szkolenia aplikantów, programu szkolenia aplikantów adwokackich i rocznego planu szkolenia do zatwierdzenia ich przez radę,
- przedstawianie propozycji co do składu osobowego wykładowców szkolenia aplikantów adwokackich, przeprowadzanie kolokwiów i egzaminów,
- organizowanie okresowych narad wykładowców oraz przygotowywanie materiałów szkoleniowych,
- opiniowanie wniosków o nagrody dla aplikantów adwokackich oraz wniosków aplikanckich o przyznanie zasiłku lub zezwolenia na zajęcie uboczne,
- czuwanie wspólnie z kierownikiem szkolenia aplikantów nad dyscypliną aplikacji,
- opracowanie planu doskonalenia zawodowego adwokatów – przy wykorzystaniu wszelkich form pracy – do zatwierdzenia przez radę,
- inspirowanie i organizowanie prelekcji, seminariów, odczytów i konsultacji,
- gromadzenie pomocy naukowych służących doskonaleniu zawodowemu oraz inspirowanie ich wydawania i rozprowadzania.

Obsługę administracyjną rady i jej jednostek zapewnia biuro okręgowej rady adwokackiej, które przyjmuje i rejestruje korespondencję kierowaną do organów izby adwokackiej. Pracą biura kieruje dyrektor lub kierownik biura. Biuro rady zapewnia ponadto wsparcie organizacyjno-administracyjne w działalności sądu dyscyplinarnego, komisji rewizyjnej oraz rzecznika dyscyplinarnego i jego zastępców.

Zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy uchwały okręgowej rady adwokackiej zapadają przy obecności co najmniej połowy jej członków – w tym dziekana lub wicedziekana – zwykłą większością głosów. W razie równej liczby głosów przeważa głos przewodniczącego. Jednocześnie ustawa nie wskazuje konkretnej liczby członków, jaka powinna zasiadać w radzie – podaje jedynie, iż powinno ich być 5–15. Do ważności uchwał nie wlicza się obecności zastępców członków, ponieważ ustawa wyraźnie wskazuje, że kworum ustalane jest zgodnie z liczbą obecnych członków. Ustawowe kworum dla przyjęcia chwały wynosi zatem

połowę członków przy koniecznej obecności dziekana lub wicedziekana. Uchwały w sprawach osobowych zapadają w głosowaniu tajnym. W innych sprawach głosowanie tajne przeprowadza się na wniosek któregokolwiek z członków rady. W razie równej liczby głosów rozstrzyga przewodniczący, który ujawnia swój głos.

Paragraf 2 ust. 12 regulaminu wprowadza nowy tryb podejmowania uchwał. Na mocy wskazanego przepisu rada może przyjmować stanowiska w trybie obiegowym, za pośrednictwem elektronicznych środków komunikacji, o ile którykolwiek z członków rady nie sprzeciwi się przyjęciu stanowiska w formie obiegowej. Zarządzając głosowanie w sprawie stanowiska rady, dziekan przesyła członkom rady projekt stanowiska, który poddaje pod głosowanie, oraz określa, w jakim czasie należy oddać głos. Obliczając kworum i wynik głosowania, uwzględnia się wyłącznie osoby, które oddały głos za, przeciw lub wstrzymały się od głosu, nie bierze się natomiast pod uwagę osób, które nie oddały żadnego głosu. Fakt głosowania obiegowego w sprawie przyjęcia stanowiska, jego treść i wynik głosowania umieszcza się w protokole z najbliższego posiedzenia rady.

Rada jako organ kolegialny podejmuje swoje decyzje w formie uchwał. Podejmuje uchwały kolegialnie, natomiast wykonanie uchwały należy do osób odpowiedzialnych za ich realizację w związku z pełnioną funkcją lub decyzją rady. Treść podjętej uchwały wpisuje się do protokołu z posiedzenia rady albo załącza do protokołu. Podjętą uchwałę podpisują wszyscy biorący udział w głosowaniu lub do protokołu, którego załącznikiem jest uchwała, załącza się listę obecności z posiedzenia rady, na którym podjęto uchwałę. Rada prowadzi rejestr podjętych uchwał. W rejestrze oprócz treści uchwały zamieszcza się datę jej podjęcia, numer uchwały, o ile takowy nadano, oraz krótki opis przedmiotu uchwały. Uchwały w sprawach innych niż osobowe podaje się do wiadomości członków izby w sposób zwyczajowo w danej izbie przyjęty. W sprawach niewymagających podjęcia uchwały rada przyjmuje stanowiska lub wydaje postanowienia. Do postanowień stosuje się odpowiednio przepisy o uchwałach. Uchwały rady

dotyczące bezpośrednio poszczególnych osób zawierają uzasadnienie faktyczne i prawne. Uchwały wydaje się w odpisach poświadczonych za zgodność przez dziekana, wicedziekana, sekretarza, zastępcę sekretarza lub inną upoważnioną osobę. Odpis uchwały doręcza się zainteresowanym za poświadczeniem odbioru wraz z pouczeniem o trybie, formie i terminie przysługującego odwołania.

Wykonując obowiązek z art. 13a ustawy, rady przesyłają NRA oraz ministrowi sprawiedliwości odpis każdej uchwały w terminie 21 dni od daty jej podjęcia.

Zgodnie z art. 46 ustawy od uchwały okręgowej rady adwokackiej podjętej w pierwszej instancji w sprawach indywidualnych służy zainteresowanemu odwołanie do Prezydium NRA. Termin do wniesienia odwołania od uchwały okręgowej rady adwokackiej wynosi 14 dni od daty doręczenia uchwały – jest to termin zawity, choć Prezydium NRA dopuściło możliwość przywrócenia uchybionego terminu na zasadach obowiązujących w postępowaniu administracyjnym. Organ wyższego rzędu – NRA – wskutek wniesionego odwołania może zmienić lub uchylić uchwałę okręgowej rady adwokackiej.

Okręgowa rada adwokacka prowadzi listy adwokatów i aplikantów adwokackich, akta osobowe członków izby oraz osób ubiegających się o wpis. W aktach osobowych gromadzi się dokumenty przewidziane przepisami prawa, przepisami wewnętrznymi adwokatury, jak również inne dokumenty dotyczące członka izby (uchwały, informacje o odznaczeniach itp.).

Zgodnie z § 20 ust. 1 regulaminu rada prowadzi w systemie teleinformatycznym udostępnianym przez NRA listy adwokatów:

- wykonujących zawód indywidualnie,
- wykonujących zawód w spółkach,
- wykonujących zawód w zespole adwokackim,
- pozostałych adwokatów.

Ponadto na mocy art. 49 ust. 2 ustawy rada prowadzi w systemie teleinformatycznym udostępnianym przez NRA listy prawników zagranicznych:

– prawników z Unii Europejskiej świadczących pomoc prawną w zakresie odpowiadającym zawodowi adwokata,
– prawników spoza Unii Europejskiej, których tytuł zawodowy uprawnia do wykonywania zawodu odpowiadającego zawodowi adwokata,
– rada prowadzi także w systemie teleinformatycznym udostępnianym przez NRA listę aplikantów adwokackich.

Ponadto rada jest zobligowana do udostępnia na swojej stronie internetowej informacji o wpisanych na prowadzone przez nią listy adwokatach i aplikantach adwokackich, obejmujące imię i nazwisko oraz numer wpisu na listę. Na liście ujawnia się: imię, nazwisko, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, numer PESEL (o ile osoba wpisana posiada ten numer), datę uchwały o wpisie na listę i numer wpisu na listę, datę uchwały o skreśleniu z listy, informację o zawieszeniu w czynnościach zawodowych, formę wykonywania zawodu, zaś w przypadku aplikantów adwokackich – informację o prawie zastępowania adwokata, a ponadto szczegółowe dane teleadresowe, w tym numer telefonu oraz adres poczty elektronicznej, i inne dane. Na listach można ujawnić również informację o preferowanych dziedzinach praktyki (nie więcej niż pięciu) oraz znajomości języka obcego w stopniu umożliwiającym pracę w tym języku.

Rada prowadzi także rejestry: zespołów adwokackich, spółek, w których adwokaci wykonują zawód, spółek cywilnych do obsługi adwokatów wykonujących zawód adwokata, uchwał podjętych przez radę. Ponadto rada prowadzi wykazy adwokatów deklarujących gotowość świadczenia pomocy prawnej z urzędu, adwokatów pełniących dyżury i inne wykazy wedle potrzeb.

Okręgowa rada adwokacka powołuje też przewodniczącego i członków zespołu wizytatorów. Zgodnie z § 4 regulaminu[341] zespół wizytatorów przy okręgowych radach adwokackich składa się z przewodniczącego oraz co najmniej

[341] Uchwała nr 27/2011 NRA z 17 września 2011 r. – Regulamin w sprawie zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów.

pięciu członków. Przewodniczącym zespołu wizytatorów przy okręgowej radzie adwokackiej jest jednocześnie członek rady adwokackiej.

Zadaniem zespołu wizytatorów przy okręgowych radach adwokackich jest przeprowadzanie wizytacji wykonywania zawodu adwokata zgodnie z przyjętym planem wizytacji oraz na polecenie dziekana okręgowej rady adwokackiej lub przewodniczącego zespołu wizytatorów przy okręgowej radzie adwokackiej. Zadaniem przewodniczącego zespołu wizytatorów przy okręgowej radzie adwokackiej jest:

- opracowywanie rocznych planów i sprawozdań dotyczących wizytacji,
- zbieranie, analizowanie i kontrola materiałów powizytacyjnych oraz opracowywanie wniosków dla usprawnienia pracy i podniesienia poziomu pracy zawodowej,
- składanie sprawozdania z przeznaczeniem dla okręgowej rady adwokackiej i Centralnego Zespołu Wizytatorów.

Zgodnie art. 51 ustawy sąd dyscyplinarny izby adwokackiej składa się z prezesa, wiceprezesa, członków oraz zastępców członków. Prezes sądu dyscyplinarnego izby adwokackiej wybierany jest co 4 lata przez zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Za wybranego na stanowisko prezesa sądu dyscyplinarnego uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zgromadzenia zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Wyboru wiceprezesa sądu dyscyplinarnego dokonują spośród siebie członkowie sądu dyscyplinarnego. Członkowie i zastępcy członków sądu dyscyplinarnego wybierani są co 4 lata przez zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów.

Zauważyć należy, iż we wcześniejszych przepisach ustawy skład sądu dyscyplinarnego wynosił 6–23 członków oraz trzech zastępów członków. Obecnie

art. 51 ustawy wymienia sam skład bez liczby osób. Tymczasem zgodnie z uchwała nr 27 Krajowego Zjazdu Adwokatury z dnia 26 listopada 2016 r., ustalono liczbę członków sądu dyscyplinarnego i ich zastępców uzależniając je od liczby ogólnej adwokatów w danej izbie. I tak, zgodnie z § 2 ww uchwały:

- w izbach do 600 adwokatów ustalono skład 14 członków sądu dyscyplinarnego i 2 zastępców,
- w izbach liczących od 601 do 2.000 adwokatów ustalono skład na 20 członków sądu dyscyplinarnego i 3 zastępców,
- w izbach liczących od 2.001 do 3.000 adwokatów ustalono skład na 27 członków sądu dyscyplinarnego i 4 zastępców,
- w izbach liczących powyższej 3.000 adwokatów ustalono skład na 33 członków sądu dyscyplinarnego i 6 zastępców.

Ponadto na mocy art. 11 ust. 4 ustawy zgromadzenie izby adwokackiej ma prawo do odwołania przez upływem kadencji prezesa sądu dyscyplinarnego i jego członków oraz zastępców członków przez podjęcie uchwały w tym przedmiocie.

Zgodnie z § 4 ust. 1 regulaminu działania organów adwokatury i organów izb adwokackich prezes sądu dyscyplinarnego kieruje pracą sądu dyscyplinarnego, a w szczególności:

- zaznajamia się z pismami wpływającymi do sądu dyscyplinarnego i wydaje odpowiednie zarządzenia,
- rozdziela pracę między członków sądu dyscyplinarnego i przestrzega właściwego ich obciążenia, wyznacza przewodniczącego posiedzenia, jeżeli sam nie przewodniczy posiedzeniu, wyznacza sprawozdawcę sprawy oraz członków składu orzekającego,
- wyznacza terminy posiedzeń w poszczególnych sprawach i wydaje wszelkie potrzebne zarządzenia, tak aby rozstrzygnięcie danej sprawy mogło nastąpić na pierwszym posiedzeniu,

- czuwa nad zapewnieniem stronom możliwości przeglądania akt sprawy przed posiedzeniem i w okresie biegu terminu do zaskarżenia orzeczenia,
- czuwa nad właściwym poziomem orzecznictwa, organizuje narady sędziów w celu omówienia zagadnień prawnych budzących wątpliwości, orzecznictwa WSD i orzecznictwa Sądu Najwyższego,
- organizuje wspólnie z rzecznikiem dyscyplinarnym narady członków sądu dyscyplinarnego i zastępców rzeczników dyscyplinarnych w celu omówienia zagadnień organizacyjnych usprawniających i doskonalących przebieg postępowania dyscyplinarnego,
- zaznajamia się z przebiegiem wszystkich ważniejszych spraw rozpoznawanych przez sąd dyscyplinarny i o toku tych spraw informuje prezydium okręgowej rady adwokackiej,
- czuwa nad biegiem spraw, wydając wszelkie niezbędne zarządzenia organizacyjne zapobiegające możliwości przedawnienia karalności przewinienia dyscyplinarnego,
- czuwa nad sprawnością, prawidłowością i terminowością pracy sekretariatu sądu dyscyplinarnego.

W razie wygaśnięcia mandatu lub trwałej niemożności pełnienia funkcji przez prezesa sądu dyscyplinarnego jego czynności sprawuje z urzędu wiceprezes. Sprawowanie czynności prezesa sądu dyscyplinarnego przez wiceprezesa trwa do czasu wyboru nowego prezesa.

Zgodnie z art. 50 ustawy do zakresu działania sądu dyscyplinarnego należy wydawanie orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych członków izby. Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej:

- rozpoznaje wszystkie sprawy jako sąd pierwszej instancji z wyjątkiem spraw dyscyplinarnych, dla których właściwym sądem jest WSD,
- rozpoznaje jako organ drugiej instancji odwołania od kary upomnienia wymierzonej przez dziekana wobec adwokata lub aplikanta adwokackiego,

– rozpoznaje odwołania od postanowienia rzecznika dyscyplinarnego o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego.

Sąd dyscyplinarny rozpoznaje sprawy przeciwko adwokatom i aplikantom adwokackim za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych, a w stosunku do adwokatów również za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Sąd dyscyplinarny orzeka w kompletach składających się z trzech sędziów.

Rzecznik dyscyplinarny izby adwokackiej wybierany jest co 4 lata przez zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Za wybranego na stanowisko rzecznika dyscyplinarnego uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zgromadzenia zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Rzecznik dyscyplinarny może wykonywać czynności przy pomocy swoich zastępców.

Zgodnie z § 7 ust. 1 regulaminu[342] rzecznik dokonuje podziału spraw do prowadzenia i podejmowania innych czynności pomiędzy swoich zastępców. Zastępca rzecznika prowadzi przekazane mu przez rzecznika sprawy, a w przypadku przeszkód w ich prowadzeniu zawiadamia o tym niezwłocznie rzecznika dyscyplinarnego. Zastępca jest obowiązany wykonywać zarządzenia, wytyczne i polecenia rzecznika, przy czym zarządzenia i wytyczne dotyczące konkretnie oznaczonej sprawy oraz polecenia są włączane do akt sprawy. Zgodnie z art. 51a do zakresu działania rzecznika dyscyplinarnego należą czynności w postępowaniu dyscyplinarnym określone w ustawie i przepisach wydanych na jej podstawie. Rzecznik dyscyplinarny na żądanie dziekana udziela informacji

[342] Uchwała nr 54/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych.

o przebiegu postępowania dotyczącego członka izby. Dziekan ma również prawo wglądu do akt takiego postępowania. Na podstawie § 13 ust. 1 regulaminu rzecznik jest obowiązany do podejmowania działań określonych w ustawach i innych aktach prawnych, kierując się zasadą bezstronności, szybkości i równego traktowania. Rzecznik w zakresie postępowania dyscyplinarnego kieruje się przepisami ustawy, regulaminów i uchwał NRA, a w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziały I–III Kodeksu karnego.

Zgodnie z art. 53 ustawy komisja rewizyjna składa się z przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego, trzech–pięciu członków oraz dwóch zastępców członków. Przewodniczący komisji rewizyjnej izby adwokackiej wybierany jest co 4 lata przez zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Za wybranego na stanowisko przewodniczącego komisji rewizyjnej uważa się tego kandydata, który uzyskał więcej niż połowę oddanych ważnych głosów. Jeżeli głosowanie nie doprowadziło do wyboru, przewodniczący zgromadzenia zarządza głosowanie na dwóch kandydatów, którzy uzyskali największą liczbę głosów. Za wybraną uważa się wówczas osobę, która otrzymała większą liczbę głosów. Wyboru zastępcy przewodniczącego komisji rewizyjnej dokonują spośród siebie członkowie komisji rewizyjnej. Członkowie i zastępcy członków komisji rewizyjnej wybierani są co 4 lata przez zgromadzenie izby adwokackiej w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów.

Ponadto na mocy art. 11 ust. 4 ustawy zgromadzenie izby adwokackiej ma prawo do odwołania przez upływem kadencji przewodniczącego komisji rewizyjnej i jej członków oraz zastępców członków przez podjęcie uchwały w tym przedmiocie. Zgodnie z art. 52 ustawy do zakresu działania komisji rewizyjnej należy kontrola działalności finansowej i gospodarczej okręgowej rady adwokackiej oraz kontrola wykonywania uchwał zgromadzenia izby. Komisja rewizyjna jest organem kontroli izby adwokackiej, przeprowadza nadzór nad

działalnością okręgowej rady adwokackiej i wykonywaniem uchwał zgromadzenia. Ustosunkowuje się do sprawozdań finansowych okręgowej rady adwokackiej, bada księgi, rejestry, akty i inne dokumenty. Poddaje analizie sprawy gospodarcze i finansowe izby adwokackiej. Na samym zgromadzeniu izby komisja rewizyjna przedstawia wnioski odnośnie do udzielenia bądź nieudzielenia absolutorium okręgowej radzie adwokackiej.

Komisji rewizyjnej przysługuje również prawo zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia izby. Pracami komisji kieruje jej przewodniczący. Ponadto opracowuje on plan pracy komisji, czuwa nad jego realizacją, dokonuje podziału pracy między członków komisji, zwołuje posiedzenia komisji i im przewodniczy, a także podpisuje korespondencję w imieniu komisji. Komisja rewizyjna obraduje na posiedzeniach zwołanych przez przewodniczącego lub zastępcę przewodniczącego. Komisja odbywa posiedzenia w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż dwa razy do roku. W posiedzeniach mogą brać udział – na zaproszenie przewodniczącego – zastępcy członków komisji. Komisja rewizyjna przeprowadza kontrolę w składzie co najmniej trzech członków, w tym przewodniczącego lub jego zastępcy. W wypadkach nagłych i wyjątkowych doraźną kontrolę częściową może przeprowadzić sam przewodniczący. Komisja ma prawo powoływać biegłych. Z każdej kontroli oraz posiedzenia komisji rewizyjnej sporządza się protokół, który zawiera ustalenia i wnioski, a także uchwałę obejmującą w miarę potrzeby wnioski i zalecenia. Protokół z kontroli z ewentualnymi wnioskami i zaleceniami przewodniczący przekazuje prezydium okręgowej rady adwokackiej.

ROZDZIAŁ IV

WYKONYWANIE ZAWODU ADWOKATA

4.1. Wpis na listę adwokatów oraz skreślenie z listy adwokatów

Zgodnie z art. 65 ustawy na listę adwokatów może być wpisany ten, kto:

- jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata,
- korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych,
- ukończył wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej,
- odbył w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację adwokacką i złożył egzamin adwokacki, z zastrzeżeniem osób zwolnionych z wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego, a także osób zwolnionych ze złożenia egzaminu adwokackiego.

Wymienione przesłanki muszą zachodzić łącznie, gdyż brak spełnienia którejkolwiek z nich uniemożliwia dokonanie wnioskowanego wpisu. O ile przesłanki wymienione w pkt 2- 4 mają zobiektywizowany charakter, o tyle przesłanka z pkt 1 ma charakter uznaniowy. Przesłanka rękojmi uznawana jest za swoisty „wentyl bezpieczeństwa"; służyć ma dokonaniu przez samorządowe organy adwokatury oceny kandydatów pod katem jego walorów etyczno-moralnych i na podstawie tej postawieniu wysnuciu prognozy czy będzie on prawidłowo wykonywał zawód[343].

[343] W. Studziński, *Rękojmia należytego wykonywania zawodu adwokata w świetle orzecznictwa sądów administracyjnych i zmian ustawodawczych*, „Palestra" 2016, nr 5-6, s. 84.

Odnośnie do interpretacji pojęcia „nieskazitelność charakteru i rękojmia należytego wykonywania zawodu adwokata" wypowiedziały się sądy administracyjne w szeregu orzeczeń. Zgodnie z wyrokiem Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 stycznia 2010 r. (sygn. II GSK 324/09) „o nieskazitelności charakteru świadczą takie przymioty osobiste jak: uczciwość w życiu prywatnym i zawodowym, uczynność, pracowitość, poczucie odpowiedzialności na własne słowa i czyny, stanowczość, odwaga cywilna, samokrytycyzm, umiejętność zgodnego współżycia z otoczeniem"[344]. Skoro ustawodawca w art. 65 pkt 1 Prawa o adwokaturze posługuje się pojęciem „dotychczasowe zachowanie", to zachowanie/postępowanie osoby ubiegającej się o wpis na listę adwokatów należy oceniać do chwili złożenia stosownego wniosku o wpis na listę adwokatów. Oznacza to, że ocena zachowania/postępowania osoby ubiegającej się o wpis na listę adwokatów winna mieć charakter oceny moralnej, etycznej, dokonanej na podstawie ustawowych przesłanek i uwzględniającej cały dotychczasowy okres życia kandydata na adwokata[345].

Pojęcie „rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu adwokata" zdefiniowane zostało w orzecznictwie Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego jako zespół cech osobistych charakteru i zachowań składających się na wizerunek osoby zaufania publicznego, na której nie ciążą żadne zarzuty podważające jej wiarygodność. A zatem na rękojmię należytego wykonywania zawodu adwokata w rozumieniu art. 65 pkt 1 ustawy składają się dwa elementy: cechy charakteru i dotychczasowe zachowanie osoby pragnącej zostać adwokatem. Przymioty świadczące o nieskazitelności charakteru wskazano już wyżej, natomiast wyrażenie ustawowe „dotychczasowe zachowanie" oznacza zachowanie/postępowanie osoby ubiegającej się o wpis na listę adwokatów do czasu wpisania na tę listę, i to takie zachowanie/postępowanie odpowiadające

[344] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 stycznia 2010 r., sygn. II GSK 324/09.

[345] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 24 maja 2016 r., sygn. VI SA/Wa 2791/15.

ocenom moralnym i etycznym, gwarantujące właściwe wykonywanie zawodu[346]. Pojęcie „rękojmia" oznacza uroczyste poręczenie, zagwarantowanie, zapewnienie, że z racji posiadanych cech zawód zaufania publicznego, w tym wypadku adwokata, będzie wykonywany prawidłowo. Brak rękojmi należytego wykonywania zawodu adwokata jest więc implikacją braku nieskazitelnego charakteru i dotychczasowego zachowania odpowiadającego ocenom moralnym i etycznym. Są to pojęcia jednolite i niepodzielne[347].

Czy dana osoba daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata w ujęciu art. 65 pkt 1 ustawy, powinno się oceniać z założenia po rozważeniu całokształtu dotychczasowej postawy kandydata (jego cech charakteru i zachowania). Jest to niezwykle istotny warunek poprawnego interpretowania wskazanego przepisu. Zakłada on brak możliwości ograniczenia się w ocenie sylwetki kandydata tylko do jednostkowych wydarzeń z jego życia, ale jej przeprowadzenie z uwzględnieniem wszystkich zachowań i cech ubiegającego się o wpis na listę korporacji zawodu zaufania publicznego. Jest zresztą wskazówką uniwersalną w wykładni terminu dawania rękojmi prawidłowego zawodu co do wszystkich zawodów prawniczych zaufania publicznego[348].

Trzeba jednak mieć świadomość, jak słusznie wskazuje W. Studziński, iż organy samorządu adwokackiego, dokonujące formalny wpis na listę, mają ograniczone możliwości badania nieskazitelności charakteru i dotychczasowego zachowania wnioskodawcy – o ile nie ukończył on aplikacji adwokackiej. Przyjmuje się bowiem, że kandydat jest osoba niekaraną, a w środowisku adwokackim nie są znane inne okoliczności sprzeciwiające się przyjęciu nieskazitelności charakteru takiej osoby, to można wręcz mówić o swego rodzaju domniemaniu spełnienia przesłanki rękojmi. Co do zasady bowiem nie

[346] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 kwietnia 2001 r., sygn. II SA 725/00.

[347] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 8 sierpnia 2012 r., sygn. VI SA/Wa 570/12.

[348] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 lutego 2008 r., sygn. II GSK 325/07.

przeprowadza się swego rodzaju dochodzenia w celu sprawdzenia czy dany kandydat nie spełnia ww kryterium[349].

Zasadniczą drogą uzyskania wpisu na listę adwokatów jest odbycie aplikacji adwokackiej i złożenie egzaminu adwokackiego. Prawo o adwokaturze przewiduje jednak grupę osób zwolnionych z wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego (katalog ten opisany jest w art. 66 ust. 1 ustawy) oraz grupę osób zwolnionych z odbywania aplikacji adwokackiej, ale zobowiązanych do złożenia egzaminu adwokackiego (katalog osób opisany w art. 66 ust. 2 ustawy).

Zgodnie z art. 66 ust. 1 ustawy wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego nie stosuje się do:

- profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych,
- osób, które przez okres co najmniej 3 lat zajmowały stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa albo wykonywały zawód komornika,
- osób, które zajmowały stanowisko sędziego, prokuratora lub wykonywały zawód radcy prawnego albo notariusza,
- osób, które zajmowały stanowisko asesora sądowego przez okres co najmniej 2 lat,
- osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata:
  - zajmowały stanowisko asesora sądowego, asesora prokuratorskiego, referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub

[349] W. Studziński, *op. cit*., s. 89.

Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego lub

- wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, lub
- były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego,

– osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata:

- zajmowały stanowisko referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora lub
- wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, lub
- były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające

wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego, lub

- były zatrudnione w Trybunale Konstytucyjnym lub międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego.

Osoby zwolnione z obowiązku odbycia aplikacji adwokackiej i zdania egzaminu adwokackiego, aby zostać wpisane na listę adwokatów, muszą spełniać pozostałe przesłanki określone w art. 65 pkt 1–3 ustawy:

– być nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem dawać rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata,
– korzystać w pełni z praw publicznych oraz mieć pełną zdolność do czynności prawnych,
– ukończyć wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskać tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej.

Wpis osoby, która uzyskała pozytywny wynik z egzaminu adwokackiego, na listę adwokatów następuje na jej wniosek, na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce odbycia aplikacji adwokackiej. W przypadku osoby, która przystąpiła do egzaminu adwokackiego bez odbycia aplikacji adwokackiej, wpis na listę adwokatów następuje na jej wniosek, na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce jej zamieszkania, zaś wpis na listę adwokatów osoby, która została zwolniona z wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego, następuje na jej wniosek, na podstawie uchwały okręgowej rady adwokackiej właściwej ze względu na miejsce złożenia wniosku o wpis. Wpis na listę adwokatów następuje w wyniku przeprowadzenia postępowania administracyjnego wszczętego na wniosek zainteresowanego. Jest to postępowanie wnioskowe, stąd okręgowa rada adwokacka nie jest uprawniona do

prowadzenia tegoż postępowania z urzędu. Do wniosku o wpis na listę zgodnie z art. 68 ust. 3 ustawy osoba ubiegająca się o wpis jest obowiązana dołączyć:

- informację o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego opatrzoną datą nie wcześniejszą niż miesiąc przed złożeniem wniosku,
- w przypadku osób urodzonych przed 1 sierpnia 1972 r. – oświadczenie dotyczące pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa, lub współpracy z tymi organami w okresie od 22 lipca 1944 r. do 31 lipca 1990 r., zwane „oświadczeniem lustracyjnym”[350], lub informację o uprzednim złożeniu oświadczenia lustracyjnego,
- w przypadku osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata pracowały w instytucjach wymienionych w art. 66 ust. 1 pkt 4 ustawy, a także osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata pracowały w instytucjach wymienionych w art. 66 ust. 1 pkt 5 ustawy – przedłożenie umowy o pracę wraz z dokumentami określającymi zakres obowiązków lub zaświadczeniami od pracodawcy określającymi zakres obowiązków, lub umowy cywilnoprawne wraz z oświadczeniem o złożeniu deklaracji do właściwego urzędu skarbowego oraz zapłaceniu podatku wynikającego z tytułu tych umów,
- w przypadku osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata pracowały instytucjach wymienionych w art. 66 ust. 1 pkt 5 ustawy – dokument zaświadczający uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk prawnych,

[350] Oświadczenie zgodne z wymogami ustawy z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2006 r., nr 218, poz. 1592).

– w przypadku osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, oraz osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych – zaświadczenie adwokata lub radcy prawnego, z którego wynikać będzie, że osoba ubiegająca się o wpis wykonywała wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego,
– w przypadku osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów

ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego, oraz osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów łącznie przez co najmniej 3 lata były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego – dokumenty zaświadczające co najmniej 3-letni okres zatrudnienia w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywania wymagających wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związanych z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego,
- dokument zaświadczający uzyskanie pozytywnego wyniku z egzaminu sędziowskiego, prokuratorskiego lub notarialnego.

Jeżeli złożony wniosek nie zawiera koniecznych dokumentów, okręgowa rada adwokacka wzywa zainteresowaną osobę do usunięcia braków w terminie 7 dni z pouczeniem, iż nieusunięcie tych braków spowoduje pozostawienie wniosku bez rozpoznania.

Zgodnie z art. 68 ust. 4 ustawy okręgowa rada adwokacka może odmówić wpisu na listę adwokatów tylko w sytuacji, kiedy dana osoba:

- nie jest nieskazitelnego charakteru bądź swym dotychczasowym zachowaniem nie daje rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, lub
- nie korzysta w pełni z praw publicznych oraz nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, lub
- nie ukończyła wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej i nie uzyskała tytułu magistra lub nie ukończyła zagranicznych studiów prawniczych uznanych w Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z § 21 ust. 1 regulaminu organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich ubiegający się o wpis na listę adwokatów składa wniosek o wpis na listę adwokatów, kwestionariusz osobowy, życiorys, dwa zdjęcia i inne

dokumenty wymagane ustawą. Przed rozpoznaniem wniosku o wpis na listę dziekan lub inni wyznaczeni adwokaci mogą przeprowadzić z zainteresowanym rozmowę. Z przeprowadzonej rozmowy sporządza się protokół, który podpisuje zainteresowany i wszyscy uczestnicy rozmowy. Dziekan zwraca się do rady właściwej dla miejsca zamieszkania lub dotychczasowej aktywności zawodowej zainteresowanego z prośbą o informacje dotyczące zainteresowanego, chyba że przeprowadzenie tych czynności uzna za zbędne. Może też wystąpić o inne informacje lub dane potrzebne do rozpoznania wniosku o wpis na listę.

Okręgowej radzie adwokackiej przysługuje prawo wglądu do akt osobowych i dyscyplinarnych ubiegającego się o wpis. Ma ona obowiązek podjęcia uchwały w sprawie wpisu na listę adwokatów w terminie 30 dni od dnia złożenia wniosku o wpis (art. 68 ust. 5 ustawy).

Ustawa przewiduje wewnątrzsamorządową procedurę odwoławczą w sprawie wpisu na listę adwokatów. Od uchwały okręgowej rady adwokackiej w sprawie wpisu na listę adwokatów służy odwołanie do Prezydium NRA. Odwołalnie należy wnieść w terminie 14 dni od daty doręczenia uchwały za pośrednictwem okręgowej rady adwokackiej. Od uchwały Prezydium NRA zainteresowanemu służy odwołanie do ministra sprawiedliwości zgodnie z k.p.a. Minister sprawiedliwości jest organem odwoławczym w sprawach uchwał dotyczących wpisu na listę adwokatów ze wszystkimi prawami i obowiązkami, jakie wynikają z regulacji zawartych w k.p.a. Minister sprawiedliwości, rozpoznając odwołanie od uchwały Prezydium NRA, zgodnie z art. 138 § 1 kpa może[351]:

- utrzymać w mocy zaskarżoną decyzję,
- uchylić zaskarżoną decyzję w całości lub części i w tym zakresie orzec co do istoty sprawy bądź uchylając tę decyzję, może umorzyć postępowanie pierwszej instancji w całości lub części,
- umorzyć postępowanie odwoławcze.

[351] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 174.

Od ostatecznej decyzji ministra sprawiedliwości zainteresowanemu oraz Prezydium NRA służy skarga do sądu administracyjnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji.

W wypadku niepodjęcia uchwały przez okręgową radę adwokacką w terminie 30 dni od złożenia wniosku o wpis lub niepodjęcia uchwały przez Prezydium NRA w terminie 30 dni od doręczenia odwołania zainteresowanemu służy skarga do sądu administracyjnego (art. 68 ust. 7 ustawy).

Okręgowa rada adwokacka zobligowana jest na podstawie art. 69 ust. 1 ustawy do przesłania wraz z aktami osobowymi kandydata do ministra sprawiedliwości w terminie 7 dni każdej uchwały o wpisie na listę adwokatów. Ponadto okręgowa rada adwokacka w terminie 7 dni zawiadamia ministra sprawiedliwości o każdej uchwale o odmowie wpisu na listę adwokatów. Jeżeli zawarty w aktach osobowych wniosek o wpis nie zawiera wszystkich wymaganych informacji lub dokumentów, minister sprawiedliwości zwraca uchwałę wraz z aktami osobowymi kandydata do właściwej okręgowej rady adwokackiej w celu uzupełnienia. Dopiero złożenie pełnej dokumentacji powoduje rozpoczęcie biegu terminu do złożenia przez ministra sprzeciwu od wpisu.

Przepis ten określa uprawnienie nadzorcze ministra sprawiedliwości w zakresie uchwał okręgowych rad adwokackich odnośnie do wpisu i odmowy wpisu na listę adwokatów. Decyzja o sprzeciwie nie jest podejmowana w zwykłym postępowaniu administracyjnym, lecz w postępowaniu nadzorczym.

Zgodnie z art. 69a ust. 1 ustawy wpis na listę adwokatów uważa się za dokonany, jeżeli minister sprawiedliwości nie podpisze sprzeciwu od wpisu w terminie 30 dni od dnia doręczenia uchwały wraz z aktami osobowymi kandydata. W przypadku uchwały o odmowie wpisu na listę adwokatów wtedy, gdy wniosek o wpis nie zawiera wszystkich wymaganych informacji lub dokumentów, bieg terminu liczy się od dnia ponownego doręczenia uchwały wraz z aktami osobowymi.

Minister sprawiedliwości wyraża sprzeciw w formie decyzji administracyjnej, przy czym jego decyzja może być zaskarżona do sądu administracyjnego przez zainteresowanego lub organ samorządu adwokackiego w terminie 30 dni od dnia doręczenia tej decyzji. W uchwale siedmiu sędziów Naczelny Sąd Administracyjny wyjaśnił, że termin 30 dni do wyrażenia sprzeciwu przez ministra sprawiedliwości na podstawie art. 69 ust. 2 Prawa o adwokaturze jest terminem do doręczenia sprzeciwu okręgowej radzie adwokackiej lub zainteresowanemu. W uzasadnieniu tej uchwały Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził m.in., że wprowadzone przepisem art. 69 ust. 2 Prawa o adwokaturze ograniczenie kompetencji ministra sprawiedliwości do wyrażenia sprzeciwu w terminie 30 dni od dnia otrzymania uchwały wraz z aktami osobowymi wpisanego oraz ograniczenie kompetencji ministra sprawiedliwości do rozstrzygnięcia sprawy w formie decyzji administracyjnej tylko w razie wyrażenia sprzeciwu wyłącza stosowanie przepisów o terminach załatwienia sprawy (art. 37−38 k.p.a.)[352].

Milczenie prawne oznacza, że minister sprawiedliwości dokonał oceny uchwały okręgowej rady adwokackiej jako zgodnej z przepisami prawa, co wywołuje skutek prawny z mocy prawa − wpis na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich uważa się za dokonany, a zatem jednostka nabywa prawo do wykonywania zawodu adwokata[353].

Warto zaznaczyć, iż funkcja wpisu na listę adwokatów jest nie tylko przyznanie uprawnień zawodowych, a więc potwierdzenie spełnienia odpowiednich wymagań kompetencyjnych, ale także uzyskanie statusu adwokata – określonego zakresu uprawnień i obowiązków, niezależnych od podjęcia czynności zawodowych oraz nabycia pełnego członkostwa w samorządzie zawodowym.

[352] Uchwała siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 15 października 2008 r., sygn. II GPS 4/08.

[353] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 6 stycznia 2009 r., sygn. II GSK 1011/08.

Okręgowa rada adwokacka skreśla adwokata z listy w wypadku:

- śmierci,
- wystąpienia z adwokatury,
- przeniesienia siedziby zawodowej do innej izby adwokackiej,
- objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania lub rozpoczęcia wykonywania zawodu notariusza,
- podjęcia pracy w Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa,
- powołania do wojskowej służby zawodowej,
- utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych lub prawa wykonywania zawodu,
- orzeczenia przez sąd dyscyplinarny kary wydalenia z adwokatury.

Powyższy katalog, określony w art. 72 ustawy, ma charakter zamknięty, a okręgowa rada adwokacka jest zobowiązana do skreślenia adwokata w przypadku wystąpienia któregokolwiek z wymienionych przesłanek – przesłanki te nie należą do tzw. sfery uznania administracyjnego. Rozstrzygnięcie okręgowej rady adwokackiej ma charakter konstytutywnego aktu administracyjnego, którego skutek sprowadza się do pozbawienia prawa do wykonywania zawodu. Rygor skreślenia z listy adwokatów stosuje się odpowiednio do tych, który wykonują czynnie zawód, oraz tych - niewykonujących zawód.

Oświadczenie o wystąpieniu z adwokatury jest dla okręgowej rady wiążące, a organ w takiej sytuacji jest zobowiązany do skreślenia adwokata z listy adwokatów. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku przeniesienia siedziby zawodowej adwokata do innej izby adwokackiej, gdyż adwokat może mieć tylko jedną siedzibę zawodową w kraju. Warto jednak zauważyć, iż okręgowa rada adwokacka może odmówić skreślenia z listy adwokatów z przyczyny wystąpienia z adwokatury lub przeniesienia siedziby zawodowej do innej izby adwokackiej, jeżeli przeciwko adwokatowi toczy się postępowanie dyscyplinarne.

Przesłanka objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania lub rozpoczęcia wykonywania zawodu notariusza jako okoliczność obligatoryjnego skreślenia z listy adwokatów nie jest jednoznaczna, ponieważ orzecznictwo uzależniało spełnienie przesłanki od objęcia stanowiska lub służby. Ustawodawca, redagując ten przepis, użył zwrotu „w wypadku objęcia stanowiska", co mogłoby wskazywać, kierując się wykładnią językową, że skreślenia z listy adwokatów dokonuje się wyłącznie w sytuacji, kiedy wpisany na listę adwokat zostaje prokuratorem bądź sędzią, i przepis ten nie ma zastosowania w przypadkach, kiedy sędzia, prokurator czy policjant zostają w trakcie pełnienia swych obowiązków wpisani na listę adwokatów, ale nie zamierzają wykonywać zawodu adwokata. Wykładnie celowościowa, funkcjonalna i systemowa prowadzą do odmiennego wniosku i wskazują na jednoznaczne intencje ustawodawcy odnośnie do zakazu zajmowania stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości i ścigania przy jednoczesnym wpisie na listę adwokatów czy radców prawnych. Dokonanie zatem różnicowania sytuacji adwokata obejmującego stanowisko w organach wymiaru sprawiedliwości czy ścigania od sytuacji prokuratora, sędziego, którzy w trakcie pełnienia obowiązków zostali wpisani na listę adwokatów i nie zamierzają rezygnować ze stanowiska, nie znajduje uzasadnienia[354].

Nie ulega wątpliwości, że Prawo o adwokaturze nie stoi na przeszkodzie uzyskaniu prawa do wykonywania zawodu adwokata (wpisu na listę adwokatów) przez osobę, która w chwili wpisu wykonuje pracę na podstawie stosunku pracy. Przepisu art. 72 ust. 1 pkt 4 Prawa o adwokaturze nie można zatem interpretować w ten sposób, że na jego podstawie jest dopuszczalne skreślenie z listy adwokatów osoby, która po uzyskaniu wpisu dalej pracuje, nie podejmując się wykonywania zawodu adwokata, oznaczałoby to bowiem w skrajnym przypadku, że skreślenie takiej osoby z listy adwokatów jest dopuszczalne tuż po wpisie na tę listę.

Naruszenie przez adwokata bezwzględnie obowiązującego zakazu wykonywania zawodu z pozostawaniem w stosunku pracy (art. 4b ust. 1 pkt

[354] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 kwietnia 2012 r., sygn. II GSK 395/11.

1 ustawy) jest rażącym naruszeniem przepisów prawa – jest postępowaniem sprzecznym z prawem, co stanowi podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej na podstawie art. 80 ustawy.

Natomiast nie można podzielić wykładni, która zakłada dopuszczalność pozbawienia praw nabytych przez wyprowadzenie rygorystycznych przesłanek, które nie zostały ustanowione wprost w przepisach prawa. Podjęcie przez asystenta sędziego postępowania w sprawie nabycia prawa do wykonywania zawodu adwokata nie stwarza obowiązku zrzeczenia się swojego stanowiska. Ze względu na brak pewności nabycia prawa do wykonywania zawodu, którego źródłem jest orzeczenie okręgowej rady adwokackiej, nie jest wymagane zrzeczenie się stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, jeżeli przepis prawa takiej przesłanki wprost nie wprowadza. Takiego wymagania nie przewidział ustawodawca w Prawie o adwokaturze, natomiast znajduje się ona w ustawie z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, stanowiąc w art. 26, że „osoby, które wykonują zawód sędziego, prokuratora, notariusza, komornika, asesora sądowego, prokuratorskiego i notarialnego bądź odbywają aplikację sądową, prokuratorską lub notarialną, nie mogą jednocześnie zostać wpisane na listę radców prawnych ani wykonywać zawodu radcy prawnego”. Wyłączona jest interpretacja rozszerzająca przesłanek zarówno warunkujących nabycie prawa do wykonywania zawodu adwokata, jak i pozbawienia prawa nabytego, jeżeli przepis prawa takiej restrykcyjnej regulacji wyraźnie nie wprowadza. Biorąc powyższe rozważania pod uwagę, należy dokonać wykładni art. 72 ust. 1 pkt 4 ustawy w ścisłym związku z treścią art. 4b ust. 1 pkt 1 cytowanej ustawy, który stanowi, że adwokat nie może wykonywać zawodu, jeżeli pozostaje w stosunku pracy, gdyż ustawodawca w art. 4b ust. 1 pkt 1 ustawy zawarł normę zakazującą łączenia wykonywania zawodu adwokata z pozostawaniem w stosunku pracy, natomiast w art. 72 ust. 1 pkt 4 cytowanej ustawy przewidział normę zawierającą sankcję, tj. rygor skreślenia adwokata z listy adwokatów. Zatem zastosowanie sankcji w postaci skreślenia adwokata z listy dotyczy przypadków naruszenia normy

zakazującej z art. 4b ust. 1 pkt 1 cytowanej ustawy, a więc równoczesnego wykonywania zawodu adwokata z pozostawaniem w stosunku pracy[355].

W kolejnym orzeczeniu[356] Naczelny Sąd Administracyjny przyjął, iż przewidziana przez art. 72 ust. 1 pkt 4 ustawy przesłanka skreślenia z listy adwokatów, nie znajduje zastosowania do adwokatów niewykonujących zawód. W ocenie NSA, sankcja w postaci skreślenia a listy z powodu objęcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości należy odróżnić od stanu równoczesnego wykonywania zawodu adwokata i pozostawania w stosunku pracy, a zatem zakazu o którym mowa w art. 4b ust.1 pkt 1 ustawy[357].

Należy podkreślić, iż cele i przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej są różne od celów i przesłanek odpowiedzialności karnej. Zgodnie z art. 39 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny[358] sąd karny może orzec środek karny w postaci zakazu wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnieniu przestępstwa wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Zakaz taki orzeka się w latach – od roku do lat 10, a więc ma on charakter czasowy (art. 43 § 1 k.k.). Sąd karny nie orzeka o utracie prawa do wykonywania zawodu adwokata, ale o zakazie wykonywania tego zawodu. Zakres znaczeniowy terminów „zakaz wykonywania zawodu na określony okres czasu" oraz „utrata prawa do wykonywania zawodu" jest różny, gdyż termin „utrata" ma szersze i mniej korzystne dla skazanego znaczenie niż termin „zakaz"[359]. Dlatego też skazania na środek karny zakazu wykonywania zawodu adwokata nie można utożsamiać ze skazaniem na utratę prawa wykonywania zawodu adwokata, gdyż

[355] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 13 listopada 2013 r., sygn. II GSK 1007/12.

[356] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 lutego 2014 r., sygn. II GSK 1856/12.

[357] S. Gajewski, *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 lutego 2014 r., sygn. II GSK 1856/12,* „Palestra" 2016, nr 5, s. 90.

[358] Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553 ze zm.).

[359] Por. J. Kulesza, *Glosa do wyroku WSA z dnia 23 listopada 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 1560/07,* „Palestra" 2008, nr 11–12, s. 349.

taka interpretacja stanowiłaby zastosowanie niedopuszczalnej wykładni rozszerzającej na niekorzyść skazanego[360].

Zgodnie z cytowanym wyrokiem Naczelnego Sądu Administracyjnego z 8 lutego 2011 r. należy przyjąć, że orzeczonemu przez sąd karny środkowi karnemu w postaci zakazu wykonywania zawodu adwokata na określony czas odpowiada w świetle Prawa o adwokaturze zawieszenie w czynnościach zawodowych na czas od 3 miesięcy do 5 lat przewidziane w art. 81 ust. 1 pkt 4 ustawy jako jedna z kar dyscyplinarnych, o której orzeka sąd dyscyplinarny. Konsekwencją orzeczenia przez sąd karny o zakazie wykonywania zawodu adwokata przez określony czas powinno być zatem wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec takiego członka palestry. Kara dyscyplinarna zawieszenia adwokata w czynnościach zawodowych z art. 81 ust. 1 pkt 4 ustawy nie będzie mogła być orzeczona na czas krótszy niż okres, na jaki został orzeczony zakaz wykonywania tego zawodu przez sąd karny.

Zgodnie z art. 74 ustawy okręgowa rada adwokacka może skreślić adwokata z listy adwokatów w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany okręgowej radzie adwokackiej w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu. W omawianym przepisie praktycznie chodzi o takie zachowanie, które świadczyłoby o tym, że wnioskodawca nie dawałby rejkami prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, a czyn ten nie był znany okręgowej radzie adwokackiej przy podejmowaniu uchwały o wpisie[361].

4.2. Aspekty wykonywania zawodu adwokata

Wpis na listę adwokatów nie stwarza obowiązku wykonywania zawodu adwokata. Sprawę wykonywania bądź niewykonywania zawodu adwokata ustawodawca pozostawił wyłącznie woli adwokata, nie wiążąc żadnych negatywnych skutków z faktem niepodjęcia w ogóle wykonywania tego zawodu.

[360] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 8 lutego 2011r., sygn. II GSK 197/10.

[361] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 190–191.

Natomiast przewidział sytuacje, w których adwokat nie wykonuje zawodu, zwalniając taką osobę z obowiązku ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej (art. 8a ust. 2 Prawa o adwokaturze).

Zgodnie ze stanowiskiem Naczelnego Sądu Administracyjnego postanowienia Prawa o adwokaturze pozwalają na odróżnienie dwóch odrębnych sytuacji prawnych dotyczących statusu adwokatów: pierwsza obejmuje nabycie prawa do wykonywania zawodu adwokata, druga zaś wykonywanie tego zawodu. Nabycie prawa określają przepisy art. 65 z zastrzeżeniem art. 66 ust. 1a ustawy, jednak sam wpis na listę adwokatów nie jest wystarczający – jest niewątpliwie elementem niezbędnym, ale niewystarczającym do rozpoczęcia wykonywania zawodu adwokata. Przed rozpoczęciem wykonywania czynności zawodowych adwokat zobligowany jest złożyć ślubowanie. Nadto, co ma decydujące znaczenie, powinien wyznaczyć siedzibę zawodową i zawiadomić o tym właściwą radę adwokacką[362].

Zgodnie z art. 5 ustawy adwokat przed rozpoczęciem wykonywania czynności zawodowych ma obowiązek złożenia wobec dziekana lub zastępującego go wicedziekana ślubowania treści następującej: „Ślubuję uroczyście w swej pracy adwokata przyczyniać się ze wszystkich sił do ochrony praw i wolności obywatelskich oraz umacniania porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej, obowiązki swe wypełniać gorliwie, sumiennie i zgodnie z przepisami prawa, zachować tajemnicę zawodową, a w postępowaniu swoim kierować się zasadami godności, uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej”. Rota ślubowania ma charakter uroczysty i odnosi się do zasad, którymi powinien się kierować adwokat przy wykonywaniu czynności zawodowych. Warto dodać, iż adwokat, który został wpisany na listę adwokatów, nie może przed złożeniem ślubowania wykonywać czynności zawodowych.

Zwrócić uwagę należy na przyjęte przez ustawodawcę zróżnicowanie prawne adwokata wykonującego zawód od adwokata, który nie wykonuje

[362] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 16 grudnia 2008 r., sygn. II GSK 594/08.

czynności zawodowych. Można za S. Gajewskim wskazać 3 grupy uprawnień i obowiązków adwokatów, wynikających z ustawy Prawo o adwokaturze:

- pierwszy, odnoszący się wyłącznie do adwokatów wykonujących zawód – jest to bowiem obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych, wynikając z art. 8a ust 2 ustawy,
- drugi, dotyczy jedynie adwokatów niewykonujących zawód – uprawnienie udziału w wyborze delegatów na zgromadzenie izby adwokackiej (art. 39 pkt 1 ustawy),
- trzeci, obejmuje wszystkich adwokatów, którzy otrzymali wpis na listę – a więc zarówno adwokatów wykonujących, jak i niewykonujących zawód tj. obowiązek postepowania zgodnie z zasadami etyki i godności zawodu (art. 80 ustawy)[363]

4.2.1. Siedziba zawodowa adwokata

Po uzyskaniu wpisu na listę adwokatów adwokat wyznacza swoją siedzibę zawodową i zawiadamia o tym właściwą okręgową radę adwokacką nie później niż w terminie 30 dni przed dniem wyznaczenia siedziby zawodowej (art. 70 ustawy). Zgodnie z § 23 regulaminu organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich dziekan okręgowej rady adwokackiej w terminie 30 dni od otrzymania przez okręgową radę adwokacką zawiadomienia adwokata o wyznaczeniu siedziby zarządza wprowadzenie zmian na liście adwokatów izby, zawiadamiając o tym Prezydium NRA.

Zgodnie z art. 71d ustawy adwokat ma obowiązek niezwłocznie zawiadamiać okręgową radę adwokacką o każdej zmianie w zakresie adresu i nazwy kancelarii adwokackiej, zespołu adwokackiego lub spółki oraz wskazuje

[363] S. Gajewski, *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu…,* s. 90

adres do doręczeń. Pisma w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy wysłane na adres do doręczeń uznaje się za doręczone.

Zasadą jest, że adwokat może mieć jedną siedzibę zawodową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej niezależnie od tego, w jakiej formie wykonuje zawód i w okręgach ilu izb świadczy pomoc prawną. Adres siedziby zawodowej adwokata jest adresem, pod którym komunikuje się on z samorządem zawodowym. Organa adwokatury mogą zatem dokonywać skutecznego doręczania pism, a skutki zaniechania zawiadomienia o zmianie adresu ponosi sam zainteresowany[364].

Przepis art. 71c ustawy przewiduje wyjątek od zasady jednej siedziby zawodowej adwokata. W wypadku, gdy na terenie właściwości sądu rejonowego żaden z adwokatów nie wyznaczył swojej siedziby zawodowej, okręgowa rada adwokacka w terminie 30 dni od dnia wpłynięcia zawiadomienia o zmianie siedziby lub podjęcia uchwały o skreśleniu z listy adwokatów wyznacza w miejscowości będącej siedzibą danego sądu rejonowego dodatkową siedzibę zawodową adwokatowi z terenu danej izby na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy. Wyznaczanie przez okręgową radę adwokacką dodatkowej siedziby zawodowej uzasadnione jest koniecznością zapewnienia pomocy prawnej z urzędu mieszkańcom okręgu sądu rejonowego, na którego terenie żaden z adwokatów nie wyznaczył swojej siedziby zawodowej.

Adwokat może przenieść swoją siedzibę zawodową. Jest to możliwe dopiero po uzyskaniu wpisu na listę adwokatów, wyznaczeniu siedziby zawodowej i zawiadomieniu okręgowej rady adwokackiej o wyznaczeniu siedziby. Zmiana siedziby zawodowej przez adwokata nie może stanowić podstawy do wypowiedzenia przez niego stosunku pełnomocnictwa oraz zwolnienia go ze świadczenia w danej sprawie pomocy prawnej z urzędu, chyba że zwolni adwokata od udzielania tej pomocy organ, który go wyznaczył.

[364] Postanowienie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 26 stycznia 2009 r., sygn. WSD 88/28.

Zmiana siedziby może być dokonana w okręgu tej samej izby adwokackiej lub do okręgu innej izby. W przypadku przenosin siedziby zawodowej w okręgu tej samej izby adwokackiej adwokat zawiadamia o tym okręgową radę adwokacką nie później niż w terminie 30 dni przed dniem rozpoczęcia działalności w nowej siedzibie, podając miejsce nowej siedziby oraz datę rozpoczęcia w niej działalności zawodowej. W zawiadomieniu wskazuje adres i nazwę kancelarii adwokackiej, zespołu adwokackiego lub spółki oraz adres do doręczeń. Dziekan okręgowej rady adwokackiej w terminie 30 dni od otrzymania przez okręgową radę adwokacką zawiadomienia adwokata o zmianie siedziby zawodowej w okręgu tej samej izby adwokackiej zarządza wprowadzenie zmian na liście adwokatów izby, zawiadamiając o tym Prezydium NRA.

Jeśli chodzi o przeniesienie siedziby zawodowej adwokata do okręgu innej izby, jest ono dozwolone poza wyjątkiem, kiedy wszczęto przeciwko danemu adwokatowi postępowanie dyscyplinarne. Zgodnie z art. 71 a ust. 3 ustawy adwokat o przeniesieniu swojej siedziby zawodowej do okręgu innej izby zawiadamia okręgową radę adwokacką właściwą dla izby adwokackiej, w której obrał siedzibę, oraz okręgową radę adwokacką w okręgu izby adwokackiej, w której dotychczas był wpisany na listę adwokatów. Zawiadomienia o przeniesieniu siedziby zawodowej dokonuje się w formie pisemnej nie później niż w terminie 30 dni przed dniem rozpoczęcia działalności zawodowej w nowej siedzibie na terenie okręgu innej izby adwokackiej. W zawiadomieniu tym adwokat podaje miejsce nowej siedziby, wskazuje adres i nazwę kancelarii adwokackiej, zespołu adwokackiego lub spółki oraz adres do doręczeń i datę rozpoczęcia w niej działalności zawodowej.

Okręgowa rada adwokacka właściwa dla izby, do której adwokat przenosi siedzibę zawodową, wpisuje adwokata na listę adwokatów w terminie 30 dni od dnia złożenia zawiadomienia o przeniesieniu siedziby zawodowej do okręgu innej izby oraz zawiadamia w terminie 14 dni od dnia dokonania wpisu okręgową radę adwokacką izby, w której okręgu adwokat poprzednio miał siedzibę zawodową, o dokonanym wpisie na listę adwokatów. Okręgowa rada adwokacka po

otrzymaniu zawiadomienia o wpisie na listę adwokatów do okręgu innej izby skreśla adwokata z listy adwokatów oraz przekazuje jego akta osobowe i dyscyplinarne okręgowej radzie adwokackiej właściwej ze względu na wpis na listę adwokatów. Dziekan okręgowej rady adwokackiej w terminie 30 dni od otrzymania przez okręgową radę adwokacką zawiadomienia adwokata o zmianie siedziby zawodowej do okręgu innej izby adwokackiej zarządza wprowadzenie zmian na liście adwokatów izby, zawiadamiając o tym Prezydium NRA, zaś dziekan okręgowej rady adwokackiej w terminie 14 dni od otrzymania przez okręgową radę adwokacką zawiadomienia o wpisaniu adwokata przenoszącego swoją siedzibę zawodową do okręgu innej izby adwokackiej zarządza wprowadzenie zmian na liście adwokatów izby, zawiadamiając o tym Prezydium NRA.

4.2.2. Zawód adwokata

Zgodnie z art. 4 ustawy zawód adwokata polega na świadczeniu pomocy prawnej. Ustawodawca przykładowo wymienił jej aspekty w postaci: udzielania porad prawnych, sporządzania opinii prawnych, opracowywania projektów aktów prawnych oraz występowania przed sądami i urzędami. Wśród innych czynności adwokackich można wymienić: stałą obsługę prawną, audyt prawny, przeprowadzenie szkoleń i instruktażu, mediacji, arbitrażu, a także przejściowe sprawowanie funkcji członka zarządu i prokurenta w spółkach prawa handlowego oraz członka rady nadzorczej oddelegowanego do zarządu spółki prawa handlowego mającego na celu wykonywanie określonego i ograniczonego zlecenia klienta[365].

Pomoc prawna świadczona jest osobom fizycznym, podmiotom gospodarczym oraz jednostkom organizacyjnym, przez które rozumie się organ państwowy lub samorządowy, osobę prawną, organizację społeczną lub polityczną oraz inny podmiot nieposiadający osobowości prawnej.

[365] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 29.

Zgodnie z art. 4b ust. 1 ustawy adwokat nie może wykonywać zawodu, jeżeli:

- pozostaje w stosunku pracy,
- został uznany za trwale niezdolnego do wykonywania zawodu,
- został ubezwłasnowolniony,
- w razie orzeczenia kary zawieszenia w czynnościach zawodowych albo tymczasowego zawieszenia w wykonywaniu czynności zawodowych.

Czynności prawne adwokata, który nie może wykonywać zawodu, nie podlegają konwalidacji ani zatwierdzeniu przez samą stronę. W sytuacji, gdy adwokat nie może czasowo lub trwale wykonywać zawodu, dziekan okręgowej rady adwokackiej, działając z urzędu, wyznacza zastępcę adwokata. Decyzja dziekana stanowi upoważnienie adwokata do prowadzenia spraw i powinna mieć formę pisemną.

Zawód adwokata jest wykonywany jako zawód wolny, w związku z czym ustawodawca wyłączył możliwość wykonywania tego zawodu w ramach stosunku pracy. Ogólna treść pojęcia „wolność wykonywania zawodu" została wyjaśniona przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 26 kwietnia 1999 r.[366], zaś w odniesieniu do tzw. wolnych zawodów Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się w wyroku z 19 października 1999 r.[367] W ocenie Trybunału Konstytucyjnego w przypadku tzw. zawodu wolnego treścią wolności wykonywania tego zawodu jest stworzenie sytuacji prawnej, w której po pierwsze, każdy będzie mieć swobodny dostęp do wykonywania zawodu warunkowany tylko talentami i kwalifikacjami, po drugie, mieć będzie rzeczywistą możliwość wykonywania swojego zawodu oraz po trzecie, nie będzie przy wykonywaniu zawodu poddany rygorom podporządkowania, które charakteryzują świadczenie pracy. Jest jednak rzeczą oczywistą, że wolność wykonywania zawodu nie może mieć charakteru absolutnego i że może być poddana reglamentacji prawnej, w szczególności jeśli

[366] Wyrok Trybunał Konstytucyjny z 26 kwietnia 1999 r., sygn. K. 33/98.

[367] Wyrok Trybunał Konstytucyjny z 19 października 1999 r., sygn. SK 4/99.

chodzi o uzyskanie prawa wykonywania określonego zawodu, wyznaczenie sposobów i metod jego wykonywania, a także określenie relacji wobec państwa czy samorządu zawodowego. Innymi słowy, konstytucyjna gwarancja wolności wykonywania zawodu nie tylko nie kłóci się z regulowaniem przez państwo szeregu kwestii związanych tak z samym wykonywaniem zawodu, jak i ze statusem osób zawód ten wykonujących, ale wręcz zakłada potrzebę istnienia tego typu regulacji, zwłaszcza gdy chodzi o zawód zaufania publicznego, jakim jest zawód adwokata. Oczywiste jest, że takie regulacje mogą wprowadzić różnego rodzaju ograniczenia wolności wykonywania zawodu. Zarazem jednak ograniczenia wolności wykonywania zawodu – jak wszelkie ograniczenia praw i wolności jednostki – dopuszczalne są tylko stosownie do ogólnych zasad oraz kryteriów wyznaczonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Mogą być one ustanowione tylko w ustawie i tylko, gdy jest to konieczne ze względu na ochronę ważnego interesu publicznego, oraz tylko w zakresie, który nie naruszy istoty regulowanej wolności lub prawa. Oznacza to, że ocena dopuszczalności ograniczeń musi zawsze opierać się na rozważeniu ich racjonalności i proporcjonalności.

Artykuł 4b ust. 1 pkt 1 ustawy wprowadza zakaz jednoczesnego wykonywania zawodu adwokata z pozostawaniem w stosunku pracy, natomiast nie odnosi się do sytuacji osoby, która jedynie nabyła prawo do wykonywania zawodu, lecz go nie wykonuje. Zdaniem Naczelnego Sąd Administracyjnego przepisy Prawa o adwokaturze nie stoją na przeszkodzie uzyskaniu prawa do wykonywania zawodu adwokata (wpisu na listę adwokatów) przez osobę, która w chwili wpisu wykonuje pracę na podstawie stosunku pracy. Natomiast restrykcyjną sankcję w postaci skreślenia takiej osoby z listy adwokatów na podstawie art. 72 ust. 1 pkt 4 Prawa o adwokaturze należy odnieść do równoczesnego wykonywania zawodu adwokata i pozostawania w stosunku pracy. Gdyby intencją ustawodawcy było niedopuszczenie do sytuacji, w której na listę adwokatów wpisane są osoby wykonujące określoną działalność prawniczą, to będąc konsekwentnym, uregulowałby tę kwestię w taki sposób jak w art. 26 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych stanowiącym, że osoby, które

wykonują zawód sędziego, prokuratora, notariusza, komornika, asesora sądowego, prokuratorskiego i notarialnego bądź odbywają aplikację sądową, prokuratorską lub notarialną, nie mogą jednocześnie zostać wpisane na listę radców prawnych ani wykonywać zawodu radcy prawnego[368].

Koniecznym elementem stosunku pracy jest wykonywanie pracy podporządkowanej, co sprzeciwia się głównej zasadzie niezależności adwokata w wykonywaniu obowiązków zawodowych. Zakaz ten dotyczy sytuacji, kiedy wnioskodawca już uzyskał prawo do wykonywania zawodu, nie odnosi się zaś do sytuacji ubiegania się z wnioskiem o wpis na listę adwokatów. Oznacza to, że dopiero po ostatecznym uzyskaniu wpisu, chcąc wykonywać zawód, wnioskodawca powinien zrzec się zajmowanego stanowiska związanego z wykonywaniem pracy[369].

Można przyjąć, iż ustanowiony przez art. 4 ust.1 pkt 1 ustawy zakaz ma inny zakres podmiotowy, niż te, które wynikają z art. 72 ust 1 ustawy, albowiem dotyczy jedynie tych adwokatów, którzy formalnie wykonują zawód – w odróżnieniu do tych, którzy zawód nie wykonują. Ponadto, za odrębnym charakterem przemawia również okoliczność jakie ustawa wiąże z ich naruszeniem oraz inne sankcje. Naruszenie zakazu wynikającego z art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy nie stanowi bezpośredniej przesłanki do skreślenia z listy adwokatów, gdyż taką stanowić będzie dopiero prawomocne orzeczenie dyscyplinarne o wydaleniu z adwokatury. Można zatem przyjąć za S. Gajewskim, iż art. 72 ust. 1 pkt 4 ustawy, wprowadza kwalifikowana postać zakazu ustanowionego w art. 4b ust 1 pkt ustawy, wiążąc z objęciem stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości surowszą a zatem obejmująca większy zakres podmiotowy, stancję - w porównaniu do samego art. 4b ust 1 pkt 1 ustawy wiążący się z pozostawaniem w innym zatrudnieniu na podstawie stosunku pracy[370].

[368] Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 lutego 2014 r., sygn. II GSK 1856/12.

[369] *Ibidem*, s. 38.

[370] S. Gajewski, *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego…,* s. 92.

Złamanie przez adwokata zakazu pozostawania w stosunku pracy stanowi działanie sprzeczne z prawem, co skutkować może orzeczeniem kary dyscyplinarnej. W sytuacji obcięcia stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości, organach ścigania czy podjęcia pracy w Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa adwokat powinien wystąpić z wnioskiem o skreślenie z listy adwokatów.

Zakaz jednoczesnego wykonywania zawodu adwokata z pozostawaniem w stosunku pracy nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych. W przypadku takiego zatrudnienia stosunek pracy jest ściśle związany z pracą naukową lub naukowo-dydaktyczną.

W sytuacji, gdy istnieją uzasadnione wątpliwości co do stanu zdrowia adwokata i ustalenia, czy jego stan zdrowia pozwala na prawidłowe wykonywanie zawodu, okręgowa rada adwokacka może wszcząć postępowanie o stwierdzenie niezdolności do wykonywania zawodu. Zgodnie z art. 4c ust. 1 ustawy o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu orzeka okręgowa rada adwokacka w formie uchwały, która zapada po wysłuchaniu adwokata i jego pełnomocnika ustanowionego spośród adwokatów oraz po zaznajomieniu się z opiniami lub orzeczeniami lekarskimi. W sprawie o stwierdzenie trwałej niezdolności do wykonywania zawodu ustawa obligatoryjnie przewiduje udział pełnomocnika będącego adwokatem, przy czym okręgowa rada adwokacka wyznacza pełnomocnika z urzędu, jeżeli adwokat go nie ustanowi.

W razie wszczęcia postępowania o stwierdzenie trwałej niezdolności do wykonywania zawodu okręgowa rada adwokacka może zawiesić adwokata tymczasowo w wykonywaniu czynności zawodowych.

Dyspozycja przepisu art. 4c ust. 3 ustawy nie przewiduje wymogu wysłuchania adwokata i jego pełnomocnika. Bezwzględna konieczność wysłuchania adwokata i jego pełnomocnika następuje wyłącznie przed podjęciem merytorycznej uchwały w przedmiocie orzeczenia o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu (art. 4 ust. 1 w zw. z ust. 2 tego przepisu). Omawiane uregulowanie, tj. art. 4c ust. 3 ustawy, nie zawiera także nakazu obligatoryjnego

zawiadomienia zainteresowanego adwokata oraz jego pełnomocnika o dacie posiedzenia okręgowej rady adwokackiej, na którym ma zapaść uchwała w przedmiocie tymczasowego zawieszenia tego adwokata w wykonywaniu czynności zawodowych. Zatem takie orzeczenie może zapaść niezwłocznie w razie stwierdzenia uzasadnionych podstaw do zastosowania tego środka, a więc nawet jeszcze przed przeprowadzeniem postępowania dowodowego wymaganego w postępowaniu w przedmiocie orzeczenia o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu adwokata[371].

Ustawodawca, wyłączając osobę ubezwłasnowolnioną z wykonywania zawodu adwokata, nie wskazał, jakiego rodzaju ubezwłasnowolnienia zakaz dotyczy. Przyjmuje się zatem, iż ograniczenie to odnosi się zarówno do ubezwłasnowolnienia całkowitego, jak i częściowego. Zgodnie z art. 13 § 1 k.c. osoba, która ukończyła 13 lat, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Dla ubezwłasnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje on jeszcze pod władzą rodzicielską. Tymczasem zgodnie z art. 16 § 1 k.c. osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę. W razie wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie okręgowa rada adwokacka może zawiesić adwokata tymczasowo w wykonywaniu czynności zawodowych.

Orzeczenie kary zawieszenia w czynnościach zawodowych albo tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych uniemożliwia wykonywanie zawodu adwokata. Zgodnie z art. 4d ust. 1 ustawy adwokat

[371] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 27 lutego 2014 r., sygn. VI SA/Wa 3115/13.

zawieszony w wykonywaniu czynności zawodowych nie może występować przed sądami lub organami państwowymi i samorządowymi, a w okresie zawieszenia może wykonywać inne czynności, na które uzyskał zezwolenie dziekana. Adwokat zawieszony w czynnościach zawodowych niezależnie od tego, czy jest to zawieszanie tymczasowe, czy trwałe, jest osobą nieuprawnioną do sprawowania obrony, nie może świadczyć pomocy prawnej. Ponadto adwokatowi zawieszonemu w wykonywaniu czynności zawodowych nie przysługuje czynne i bierne prawo wyborcze do organów samorządu adwokackiego. Całość ograniczeń dotyczy obu przejawów zawieszenia w wykonywaniu czynności, gdyż w judykaturze uznaje się jednolitość tej instytucji i tożsamość konsekwencji.

Tymczasowe zawieszenie adwokata w czynnościach zawodowych jest środkiem wyjątkowym dlatego, że jego skutki nie dadzą się porównać z zawieszeniem w wykonywaniu zawodu osoby pozostającej w stosunku pracy. Zawieszenie oznacza dla adwokata faktycznie brak środków do życia, powoduje utratę zaufania klientów, oceny poniżenia ze strony otoczenia, czyli niewątpliwą degradację społeczną o wyjątkowo dotkliwych skutkach. Zatem stosowanie tego środka musi być niezwykle rozważne, a z uwagi na jego daleko idące konsekwencje przed podjęciem uchwały organy samorządu adwokackiego muszą w sposób niezwykle precyzyjny wyważyć interes społeczny oraz słuszny interes strony[372]. Tymczasowe zawieszenie w wykonywaniu czynności zawodowych może być orzeczone w przypadku:

- wszczęcia postępowania o stwierdzenie trwałej niezdolności do wykonywania zawodu (art. 4c ust. 3),
- wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie (art. 4c ust. 3),
- zalegania pomimo wezwania z uiszczeniem przez adwokata składki samorządowej za okres dłuższy niż 6 miesięcy (art. 44 ust. 3),

[372] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 6 lutego 2007 r., sygn. VI SA/Wa 1875/06.

– prowadzenia przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu postępowania dyscyplinarnego lub karnego (art. 95j ust. 1).

Na podstawie art. 95j ust. 1a ustawy sąd dyscyplinarny obligatoryjnie orzeka o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych adwokata lub aplikanta adwokackiego, w stosunku do którego w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu karnym zastosowano tymczasowe aresztowanie, w terminie 14 dni od daty powzięcia wiadomości o tymczasowym aresztowaniu. Jeżeli w stosunku do tymczasowo aresztowanego adwokata lub aplikanta adwokackiego nie wszczęto w chwili orzekania o tymczasowym aresztowaniu postępowania dyscyplinarnego albo brak jest wniosku o tymczasowe zawieszenie, sąd dyscyplinarny ogranicza tymczasowe zawieszenie do czasu trwania tymczasowego aresztowania. Postanowienie sądu dyscyplinarnego o tymczasowym zawieszeniu jest natychmiast wykonalne. Na postanowienie to przysługuje zażalenie.

W. Cieślak oraz T. Kanty przyjmują, iż analiza art. 95j ustawy pozwala na przyjęcie dwóch instytucji tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych[373]:

– w postępowaniu dyscyplinarnym i w związku z nim – określone w ust. 1 przepisu – nazwane „quasi-zapobiegawczym środkiem dyscyplinarnym" oraz
– w związku z tymczasowym aresztowaniem – określone w ust. 1a przepisu, określone jako „środek następczym aresztowania".

W sytuacji, kiedy zawieszony w czynnościach zawodowych adwokat podejmuje czynności przed sądami powszechnymi, godzi to w interes procesowy klienta. Zawieszony w czynnościach adwokat nie może wykonywać zawodu, występować przed sądami ani pełnić roli obrońcy lub pełnomocnika. W postępowaniu karnym konsekwencją powyższego może być bezwzględna

[373] W. Cieślak, T. Kanty, *Przesłanki tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata i aplikanta adwokackiego*, „Palestra" 2017, nr 1–2, s. 31–32.

przesłanka odwoławcza z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k., zaś w postępowaniu cywilnym nieważność postępowania przewidziana w art. 379 pkt 2 k.p.k. Wreszcie, nie sposób pominąć okoliczności, że zawieszony adwokat, występując na rozprawie i posiedzeniu jako adwokat – odpowiednio obrońca i pełnomocnik – świadomie wprowadza sądy orzekające w tych sprawach w błąd co do swojego statusu zawodowego.

4.2.3. Immunitet adwokata

Zakres ochrony zagwarantowany immunitetem adwokackim ograniczony jest przedmiotowo do czynności wykonywanych podczas i w związku z czynnościami zawodowymi. Zgodnie z art. 8 ustawy adwokat przy wykonywaniu zawodu adwokackiego korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury i przepisy prawa. Nadużycie tej wolności, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej. Nawiązaniem do regulacji immunitetu adwokackiego jest § 17 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Zgodnie z jego treścią adwokat, mając zagwarantowaną przy wykonywaniu czynności zawodowych wolność słowa, powinien zachować umiar, współmierność i oględność w wypowiedziach zarówno wobec sądu i organów państwowych, jak i dziennikarzy oraz przedstawicieli mediów, tak aby nie uchybić zasadzie godności zawodu.

W teorii prawa przyjmuje się, że pod pojęciem immunitetu rozumie się ograniczenie lub wyłączenie odpowiedzialności pewnej kategorii osób ze względu na wykonywany przez nich zawód lub pełnione funkcje[374]. Brzmienie art. 8 ustawy pozwala na ustalenie, że immunitet adwokacki obejmuje swym zakresem przestępstwa z art. 212 i 216 k.k. Pierwszy z powołanych przepisów w § 1 przewiduje karalność czynu polegającego na pomawianiu innej osoby,

[374] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej. Komentarz*, Warszawa 1994, s. 36.

grupy osób, instytucji o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności. Z kolei art. 216 § 1 k.k. przewiduje przestępstwo polegające na „znieważeniu innej osoby w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła". W obu przypadkach ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego (art. 212 § 4 i art. 216 § 4 k.k.). Skoro, jak stanowi art. 8 ust. 2 ustawy, w przypadku popełnienia wymienionych czynów przez adwokata wykonującego czynności zawodowe wchodzi w grę tylko jego odpowiedzialność dyscyplinarna, przepis wyłącza stosowanie wobec adwokatów wskazanych przepisów karnych, ponieważ immunitet adwokacki uchyla karalność czynu przestępczego. Wobec ustalenia okoliczności wymienionych w przepisie art. 8 ustawy organ prowadzący postępowanie karne zobowiązany jest umorzyć postępowanie albo w ogóle odmówić jego wszczęcia.

Jeśli chodzi o zakres podmiotowy immunitetu, zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z 2 marca 2012 r. (sygn. SDI 2/12), odnoszącym się co prawda do immunitetu materialnego radców prawnych, których można tożsamo stosować w zakresie immunitetu adwokackiego, określony w art. 11 ust. 2 ustawy z 1982 r. o radcach prawnych immunitet materialny dotyczy zniewagi lub zniesławienia jedynie określonej kategorii podmiotów, przy czym do tego katalogu ustawodawca nie zaliczył sądu. Z tego względu przewinienie dyscyplinarne polegające na znieważeniu członków składu sędziowskiego przedawnia się według zasad ogólnych określonych w art. 70 ust. 3a ustawy, tj. z momentem upływu okresu 5, a nie 2 lat od jego popełnienia[375].

Immunitet adwokacki obejmuje wypowiedzi pod adresem stron, ich pełnomocników czy obrońców, kuratora, świadka, biegłego albo tłumacza. Nie obejmuje on zniesławień lub zniewag wobec innych, nawet gdyby wypowiedzi pozostawały w związku z wykonywaniem zawodu adwokata. Nie obejmuje

[375] Wyrok Sądu Najwyższego z 2 marca 2012 r., sygn. SDI 2/12.

również wypowiedzi w stosunku do stron, które dopiero w przyszłości mogłyby uzyskać status strony w procesie.

W zakresie przedmiotowym istotą wolności słowa przy wykonywaniu zawodu adwokata jest to, że w obronie interesów swojego klienta ma on zagwarantowaną swobodę wypowiedzi. Chodzi przede wszystkim o swobodę wypowiedzi w wystąpieniach przed sądem i w pismach procesowych. Wolność słowa i pisma obejmująca w ramach prawa i etyki, także prawo do krytyki sądów i innych władz, jest podstawą niezależności adwokatury. Uważa się ją za jeden z fundamentów niezależności tego zawodu, a ta z kolei jest niezbędna dla spełniania przez adwokatów przypisanej im funkcji. Chroniąc przed odpowiedzialnością karną, immunitet nie oznacza ani całkowitej nieodpowiedzialności, ani przyzwolenia na działania pozostające w sprzeczności z prawem lub zasadami etyki. Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów, również normowana we wszystkich niemal porządkach prawnych, jest nieodłącznym elementem kształtującym ich pozycję prawną. Na tej drodze adwokat odpowiada przede wszystkim za niemoralne zachowanie związane bezpośrednio z wykonywaną praktyką (np. naruszenie obowiązków wobec klienta, nielojalność wobec kolegów) oraz za naruszenie prawa.

Zdaniem M. Gawryluka immunitet adwokacki jest immunitetem częściowym, ograniczonym przedmiotowo do wąskiego zakresu przestępstw, bezwzględnym, gdyż nie może być uchylone przez żaden z organów, oraz trwałym – jest nieograniczony czasowo do okresu wykonywania zawodu adwokata [376]. Immunitet adwokacki ma charakter materialnoprawny, ponieważ uchyla karalność przestępstwa i w konsekwencji powoduje niedopuszczalność prowadzenia procesu[377].

[376] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 54.

[377] Por. M. Cieślak, *Zagadnienia immunitetu adwokackiego*, „Palestra" 1963, nr 7–8, s. 9–10; T. Gardocka, *Immunitet adwokacki w prawie o adwokaturze z 1982 roku*, „Palestra" 1983, nr 3- 4.

Istotę immunitetu przedstawił Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 14 grudnia 2005 r. (sygn. SK 22/05): „Immunitet adwokacki jest niewątpliwie związany z konstytucyjnym prawem do obrony w sprawie karnej unormowanym w art. 42 ust. 2 Konstytucji. Gwarancja niekaralności adwokata w razie ewentualnego nadużycia w korzystaniu z wolności słowa – pozwala mu na użycie w obronie klienta argumentów, które w innej sytuacji mogłyby narazić go na odpowiedzialność. Chodzi tu zarówno o posłużenie się tezami co do faktów, których prawdziwość nie została należycie zweryfikowana (np. tezy dotyczące udziału w przestępstwie innych osób), o krytyczne wypowiedzi na temat działania sądu i prokuratury, jak i o wykorzystanie zwrotów czy sformułowań, których ostrość może być źródłem negatywnych odczuć adresatów, ale jednocześnie budzi emocje, wzrost zainteresowania, przyciąga uwagę na określone okoliczności sprawy. Immunitet adwokacki nie oznacza, rzecz jasna, przyzwolenia na wypowiedzi zmierzające celowo do wprowadzenia w błąd lub obrazy sądu i stron. Powinien być raczej rozumiany jako gwarancja pewnej swobody wypowiedzi w szczególnych warunkach sali sądowej, w atmosferze napięcia, ścierania się argumentów, walki słownej. Spór sądowy pociąga za sobą w sposób nieunikniony emocje, stres, przyspiesza tempo wymiany zapatrywań, co z kolei ogranicza możliwość w pełni racjonalnej ich kontroli. Zezwolenie adwokatom na ostre i bezpośrednie, czasem prowokacyjne wypowiedzi, służy ochronie interesów stron postępowania, zarówno cywilnego, jak i karnego, a także – prowokując czasem spontaniczne reakcje – przyczynia się do odkrywania prawdy w procesie. Immunitet nie jest jednak traktowany przez ustawodawcę jako aprobata nadużyć wolności słowa, o czym świadczy związana z nimi odpowiedzialność dyscyplinarna i cywilnoprawna. Jest to przyzwolenie na większą swobodę wypowiedzi adwokata, bez obawy ponoszenia przez niego sankcji karnej, której dochodzenie przez stronę przeciwną mogłoby paraliżować tok postępowania. Adwokat bowiem, ze względu na wiążące go zasady etyczne, poddany jest silnym stresom. Podstawową zasadą jego etyki, w każdej z ról adwokata, jest podejmowanie czynności jedynie w interesie klienta. Jednocześnie jednak ciążą na nim obowiązki wobec sądu, w szczególności – pomoc w dążeniu do wykrycia

rzeczywistego przebiegu wydarzeń, realizacja zasad praworządności i słuszności. Motywacja działań adwokata często jest wewnętrznie sprzeczna. Stąd potrzeba zwiększonej tolerancji na nadużycie słowa, co stanowi uzasadnienie przyznania adwokatom immunitetu”[378].

Brak należytej ochrony w wykonywaniu obowiązków zawodowych sprawiłby, że skuteczne udzielanie pomocy prawnej przez adwokata byłoby jedynie fasadowym hasłem. Zgodzić się należy z Z. Krzemińskim, który stwierdził, iż immunitet adwokacki, oznaczający w pewnym sensie „zielone światło” dla czynności wykonywanych przez adwokata reprezentującego interesy swego klienta, gwarantuje możność prawidłowego funkcjonowania adwokatury[379].

Stabilna od lat linia orzecznicza sądów dyscyplinarnych oraz Sądu Najwyższego uznaje, że ustne i pisemne wypowiedzi adwokata, jeżeli obracają się w ramach zadań adwokata i rzeczywistej potrzeby, stanowią strefę adwokackiej wolności słowa[380], zaś o rzeczowej potrzebie rozstrzygają konkretne okoliczności sprawy uzasadniające treść wywodów adwokata[381]. To samo słowo użyte przez adwokata w jednym wypadku może stanowić karalne dyscyplinarnie nadużycie wolności słowa, w innych zaś okolicznościach użycie tego słowa może stanowić nie tylko prawo, ale nawet obowiązek adwokata pragnącego sumiennie wywiązać się ze swych zadań zawodowych[382]. Nie należy stawiać automatycznego znaku równości między wystąpieniem adwokata, które narusza zasadę umiaru i taktu wobec sądu czy też przeciwnika w procesie, z przewinieniem dyscyplinarnym. Sytuacje w procesie o charakterze konfliktowym prowadzą nieraz do tego rodzaju wystąpień uczestniczących w sprawie osób, które wywołują napięcie

[378] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 grudnia 2005 r., sygn. SK 22/05 (Dz.U. z 2005 r., nr 254, poz. 2139).

[379] Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 38–39.

[380] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 10 listopada 1986 r., sygn. WSD 28/86.

[381] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 25 czerwca 1977 r., sygn. WKD 14/77.

[382] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 28 lutego 1959 r., sygn. WKD 95/58.

i zdenerwowanie. Podkreślając bowiem konieczność zachowania przez adwokata – obrońcę lub pełnomocnika – jak najdalej idącego taktu i umiaru, należy jednocześnie zaakcentować, że z mocy ustawy obowiązany jest on w ramach przepisów uczynić wszystko, by należycie reprezentować klienta[383]. Użycie sformułowań drastycznych nie w zamiarze dotknięcia uczestnika postępowania, lecz jedynie dla określenia samego zarzutu nie jest jeszcze przewinieniem zasługującym na represję dyscyplinarną[384]. Adwokat nie odpowiada za drastyczność prezentowanych przez siebie też dowodowych, o ile są one bardzo prawdopodobne. W razie konieczności przytoczenia w procesie drastycznych okoliczności lub wyrażeń powinien on nadać swemu wystąpieniu taką formę, aby nie uchybić powadze sądu i zawodu adwokackiego ani też bez rzeczowej potrzeby nie urazić godności osób, których to może dotyczyć[385].

Rozwinięciem przepisów ustawy odnośnie do immunitetu adwokackiego jest § 17 oraz § 28 Kodeksu etyki adwokackiej.

Należy podkreślić, że cześć człowieka podlega wszechstronnej ochronie nie tylko na drodze prawnokarnej, gdyż równorzędne znaczenie ma ochrona środkami cywilnoprawnymi. Jak wiadomo, art. 23 k.c. stanowi, że „dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć […], pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach". Zgodnie z art. 24 k.c. ten, czyje dobro zostało naruszone, może domagać się, by osoba, która dopuściła się naruszenia, „dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności, ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie". W razie naruszenia czci pokrzywdzony na podstawie art. 448 k.c. może się domagać zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Pokrzywdzony może więc bez żadnych przeszkód wystąpić z powództwem przeciwko adwokatowi, domagając się

[383] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 29 września 1979 r., sygn. WKD 16/76.

[384] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 19 września 1936 r., sygn. D 92/36.

[385] Orzeczenia: Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 14 grudnia 1957 r., sygn. WKD 61/57 oraz Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 12 czerwca 2010 r., sygn. WSD 118/09.

ochrony naruszonego dobra osobistego, w sytuacji, gdy zostanie wyłączona jego odpowiedzialność w ramach immunitetu adwokackiego.

4.2.4. Tajemnica adwokacka

Tajemnica zawodowa adwokata, wpisująca się w konstytucyjnie chronioną wolność i tajemnice komunikowania się, stanowi fundament wykonywania większości zawodów zaufania publicznego, a przez to gwarancję praw i wolności obywatelskich. Zachowanie tajemnicy adwokackiej jest nieodłącznym elementem prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i całego systemu ochrony prawnej w demokratycznym państwie prawa.

Słusznie wskazuje J. Warylewski, iż obok tajemnicy adwokackiej używane są dwa inne terminy: „tajemnica zawodowa" oraz „tajemnica obrończa". Ten pierwszy jest szerszy zakresowo w stosunku do tajemnicy adwokackiej – odnosi się bowiem również do radców prawnych, notariuszy, dziennikarzy czy lekarzy, drugi zaś ma zakres węższy, ograniczony do pełnienia przez adwokata funkcji obrończej w postępowaniu karnym[386].

Co obejmuje tajemnica adwokacka? Ustawodawca szeroko zakreślił granice tajemnicy adwokackiej. Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej. Obojętne jest więc źródło pochodzenia wiadomości, to, czy są one ważne, czy nieistotne, kiedy zostały zakomunikowane adwokatowi i czy komunikujący traktował je jako poufne, czy też nie. Są objęte tajemnica treści pozyskane w sposób werbalny, jak i utrwalny w materiałach, notatkach, aktasch sprawy, plikach znajdujących się na dysku twardym komputera czy innych nośnikach danych- czy nawet przechowywanych na serwerze poczty elektronicznej. Jeżeli klient nie zażąda zwrotu dokumentów, przechowuje się je w taki sposób, żeby uniemożliwić dostęp do akt osobom postronnym.

[386] J. Warylewski, *Tajemnica adwokacka i odpowiedzialność karna za jej naruszenie (ujawnienie)*, Palestra 2015, nr 5-6, s. 7.

Przyjmuje sie, że tajmnicą adwokacką objęte są także nagrania treści rozmów sprawcy i adwokata co do okoliczności, na które rozciąga się prawo do obrony. Technicznie – uzyskanie takich nagrań może mieć charakter przypadkowy, np. w sytacji legalnej kontroli operacyjnej lub podsłuchu procesowego podejrzanego. Treść takich nagrań nie może być wykorzystywana w postępowaniu karnym ani w charakterze dowodów ścisłych, ani w charakterze źródeł informacji o dowodach – stąd wymaga się ich niezwłocznego wyeliminowania z materiałów gromadzonych przez organy ścigania[387]. Warto odnotować uwagę J. Machlańska, stwierdzając, iż ustawa karnoprocesowa nie zawiara żadnego uregulowania zakazującego pozyskiwania informacji w ramach kontroli i utrwalania rozmwó obrońcy z klientem, zakazu zarządznia takiej kontroli, utrwalania takcih rozmów, ich procesowego wykorztystwania czy uch komisyjnego znieszczenia. Co więcej, w aktualnym stanie prawnym nie istanieją żadne przeszkody, by prowadzić czynności operacyjno- rozpoznawcze, w tym kontrolę operacyjną, wobec osób, które formalnie nie uzyskały jeszcze statusu podejrzanego, ale sa w kręgu zainnstresowania organów prowadzących postepowanie i konaktują się z obrońcą [388].

Szczegółowe regulacje dotyczące zachowania tajemnicy adwokackiej wymienia § 19 Kodeksu etyki adwokackiej. Na jego podstawie adwokat zobowiązany jest zachować w tajemnicy oraz zabezpieczyć przed ujawnieniem lub niepożądanym wykorzystaniem wszystko, o czym dowiedział się w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych. Tajemnicą objęte są nadto wszystkie wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób niezależnie od miejsca, w którym się znajdują, przy czym znajdujące się w aktach adwokackich materiały objęte są również tajemnicą adwokacką. Ponadto adwokat jest zobowiązany do przeszkolenia swoich współpracowników i personelu oraz wszelkich osób zatrudnionych przez niego podczas wykonywania

[387] D. Szumiło- Kulczycka, *Tajemnica obrończa a podłuch procesowy i kontrola operacyjna*, „Palestra" 2013, nr 1-2, s. 96.
[388] J. Machlańska, *Dowód z podsłuchu procesowego a ochrona tajemnicy obrończej*, „Palestra" 2016, nr 1-2, s. 77.

działalności zawodowej do przestrzegania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej. Adwokat posługujący się w pracy zawodowej komputerem lub innymi środkami elektronicznego utrwalania danych zobowiązany jest do stosowania oprogramowania i innych środków zabezpieczających dane przed ich tajemnicą zawodową za pomocą elektronicznych i podobnych środków przekazu, wymaga się od adwokata i jego współpracowników oraz personelu, a także wszelkich osób zatrudnionych przez niego, by podczas wykonywania działalności zawodowej zachowali szczególną ostrożności i uprzedzali klienta o ryzyku związanym z zachowaniem poufności przy wykorzystaniu tych środków.

Zachowanie tajemnicy zawodowej jest obowiązkiem, a nie prawem adwokata. Obowiązek zachowania tajemnicy nie jest ograniczony w czasie; nie przedawnia się i trwa nawet po upływie lat. Obowiązuje on nie tylko z uwagi na dobro klienta, lecz także ze względu na dobro osób trzecich. Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków słusznie stwierdził, iż „społecznym celem przepisów o ochronie tajemnicy zawodowej adwokata jest zagwarantowanie każdej osobie, która z nim rozmawia, że okoliczności, których dotyczy rozmowa, nie zostaną ujawnione na zewnątrz i wykorzystane na szkodę rozmówcy”[389].

Jak wykazano, obowiązek dochowania tajemnicy zawodowej adwokata nie zależy od tego, czy widomość ta została powierzona adwokatowi jako tajna. Zgodnie z art. 6 ust. 3 ustawy adwokata nie można zwolnić od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę.

Tajemnicą objęte są wiadomości uzyskane od klientów, świadków, sędziego, a nawet wiadomości, które pochodzą od przeciwnika. Istnieje tylko jeden warunek, mianowicie ten, aby wiadomości te zostały uzyskane z tytułu wykonywania zawodu adwokackiego. Celem instytucji tajemnicy jest bowiem nie tylko zagwarantowanie klientowi, ale również osobie, która w związku ze sprawą rozmawia z adwokatem, że okoliczności rozmowy nie mają nawet wpływu na

[389] S. Podemski, *Adwokat – pełnomocnik, obrońca, doradca*, Warszawa 1977, s. 22.

wynik sprawy, nie zostaną ujawnione przez adwokata i wykorzystane przeciwko rozmówcy.

W kształtowaniu się potocznych wyobrażeń o prawie rola adwokata jest nieporównywalnie większa niż jakiegokolwiek z tradycyjnych zawodów prawniczych (np. sędzia, prokurator). Dlaczego tak jest? Zarówno sędzia, jak i prokurator nie prowadzą ze swoimi klientami rozmów takiego typu, jakie prowadzą adwokaci. Rozmów opartych na zaufaniu, intymnych, osłoniętych tajemnica prawie taką samą jak tajemnica spowiedzi[390].

Dlaczego tajemnica adwokacka jest taka ważna? Osoba, która decyduje się na powierzenie swojej sprawy adwokatowi, stawia sobie często pytania: Czy można być całkowicie szczerym w rozmowie z obrońcą, pełnomocnikiem, doradcą? Czy zawsze i wszędzie zachowa on milczenie i nie ujawni powierzonych mu tajemnic? Tajemnicy zawodowej adwokata strzegą ustawy, Kodeks etyki adwokatury i długoletnia tradycja zawodowa. Adwokat staje się powiernikiem tajemnic swojego klienta, uzyskuje od niego najintymniejsze informacje, bierze na przechowanie ważne dokumenty potrzebne do prowadzenia sprawy. Wszystkie przypadki ujawnienia tajemnicy zawodowej są szczególnie surowo karana przez adwokackie komisje dyscyplinarne, ponieważ naruszenie jej podważa zaufanie do całego zawodu, godzi w najistotniejsze interesy klienta i w pewnych sytuacjach może nawet zagrozić praworządności. Ustawodawca bowiem po to nadał adwokatowi szerokie uprawnienia i możliwości działania na rzeczy praw obywateli, by adwokat pomagał, a nie szkodził swojemu klientowi[391].

Konsekwencją naruszenia przez adwokata tajemnicy adwokackiej może być odpowiedzialność prawna – począwszy od odpowiedzialności dyscyplinarnej na zasadzie art. 80 ustawy prawo o adwokaturze, karnej – na podstawie art. 266 k.k. lub cywilnoprawnej (odszkodowawczej)- jeżeli ujawnienie tajemnicy wyrządzało szkodę klientowi.

[390] J. Milewski, *Adwokat zdejmuje togę*, Warszawa 1971, s. 212.

[391] S. Podemski, *op. cit.*, s. 21.

Nakaz zachowania przez adwokata tajemnicy zawodowej ma charakter bezwzględny i nie może być uchylony przez sąd lub inne organy. Prawo o adwokaturze przewiduje jedyny wyjątek od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej – dotyczy on informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu[392] w zakresie określonym tymi przepisami[393] (art. 6 ust. 4 ustawy). Na mocy wskazanej ustawy bowiem na adwokacie ciąży obowiązek rejestracyjny transakcji (gdy adwokat przyjmuje dyspozycje lub zlecenie klienta do przeprowadzenia transakcji, której wartość przekracza 15 000 euro, przy czym okoliczności sprawy wskazują, że wartości majątkowe mogą pochodzą z nielegalnych lun nieujawnionych źródeł) oraz udzielania informacji co do transakcji, o których wie że wartość przekracza kwotę lub też ich okoliczności wskazują pochodzenie z nielegalnych źródeł. W ten sposób adwokat jest zobowiązany do zgłaszania informacji, o których dowiedział się od swojego klienta broniąc go. Niestety wyjątki od obowiązku zachowania tajemnicy adwokackiej występują również innych przepisach.

Zgodnie z art. 178 k.p.k. nie wolno przesłuchiwać jako świadka obrońcy albo adwokata lub radcy prawnego działającego na podstawie art. 245 § 1 k.p.k. co do faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę. Ten zakaz dowodowy ma charakter całkowity i bezwzględny, trwa nadal po ustaniu funkcji obrończej i nie jest w stanie go uchylić nawet zgoda zainteresowanej osoby. W ten sposób uregulowana jest tajemnica obrończa, która scisle jest związana z prawem do obrony, wyrażonym w art. 42 ust. 2 Konsytucji RP[394].

---

[392] Ustawa z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U z 2014 r., poz. 455).

[393] Por. szerzej J. Składowska, *Nowe obowiązki adwokata jako instytucji obowiązanej*, „Palestra" 2009, nr 3-4, s. 118-126.

[394] Po. Szerzej: M. Smarzewski, M. Banach, *Ochrona tejemnicy adwokackiej w procesie karnym w związkuz czynnościami przesłuchania i przeszukania*, „Palestra", 2017, nr 3, s.75-87.

Złożenie zeznań co do okoliczności objętych tajemnicą zawodową pozostaje w wyraźnej sprzeczności z obowiązkiem wynikającym z przepisów regulujących wykonywanie zawodu. Konflikt ten ma więc charakter prawny: z jednej strony istnieje bowiem prawny obowiązek zachowania tajemnicy, z drugiej strony – prawny obowiązek składania zeznań. Obejmuje jednak zakres tzw. tajemnicy obrończej, porównywalnej do tajemnicy spowiedzi, i jak wskazano wyżej swoim zakresem nie chroni adwokata pełniącego funkcje pełnomocnika strony w charakterze oskarżyciela posiłkowego[395].

W literaturze dokunuje również pogląd, że zakaz zajmowania pism i innych dokumentów związanych zwykonywaniem obrony jest uzupełnieniem zakazu dowodowego przewidzialnego w art. 178 pkt 1 k.p.k.[396].

Jednocześnie przepisy prawa karnego procesowego wyłączają wspomnianą zasadę w art. 180 § 2 k.p.k., zgodnie z którym osoby obowiązane do zachowania tajemnicy adwokackiej mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. W postępowaniu przygotowawczym w przedmiocie przesłuchania lub zezwolenia na przesłuchanie decyduje sąd na posiedzeniu bez udziału stron w terminie nie dłuższym niż 7 dni od daty doręczenia wniosku prokuratora. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie.

Warto zwrócić uwagę na użyte kryterium osobowe przepisu: „osoby obowiązane do zachowania tajemnicy adwokackiej". Ustawodawca nie posłużył się terminem adwokat oraz aplikant adwokacki, ale wydaje się, że rozszerzył katalog osób, który nie ogranicza się jedynie do członków adwokatury. Dlatego też przyjmuje się, że z powyższej zasady mogą skorzystać także współpracownicy – personel kancelarii, którzy na jego lecenie, biorąc udział w wykonywaniu działalności zawodowej adwokata, weszli w posiadania informacji objętych zakresem tajemnicy adwokackiej, a który również, zgodnie z zasadami Zbioru –

[395] J. Warylewski, *op. cit.*, s. 8.

[396] J. Machlańska, *op. cit.*, s. 75.

zobowiązany są do zachowania tajemnicy adwokackiej. Wydaje się takie działanie uzasadnione, gdyż doszłoby do sytuacji, iż adwokat nie może zeznawać co do okoliczności o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej, ale można przesłuchać jego współpracowników[397].

Przepis zawiera dwa kryteria, od których kumulatywnego spełnienia uzależniona jest możliwość zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej: musi tego wymagać dobro wymiaru sprawiedliwości oraz dana okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. Ponadto przepis wymaga, by przesłuchanie osoby zobowiązanej do zachowania tajemnicy zawodowej było niezbędne dla wskazanych celów. O ile pojęcie „dobra wymiaru sprawiedliwości" jest bardzo ogólne, o tyle – w ocenie Trybunału Konstytucyjnego – drugie z kryteriów wskazanych w art. 180 § 2 k.p.k., tj. brak innych środków dowodowych jest konkretne, wymierne i sprawdzalne. Ponieważ o zwolnieniu z tajemnicy decyduje sąd, dysponujący już całym materiałem dowodowym zebranym w postępowaniu przygotowawczym, należy przyjąć, że jest on władny ocenić niezbędność dowodu tj. stwierdzić, że za pomocą innych, realnie dostępnych środków dowodowych[398].

Ustalenie, czy tajemnica adwokacka ma charakter względny czy bezwzględny oraz jak rozstrzygnąć konflikt miedzy postanowieniami kodeksu, a ideologią samorządu, jest niezwykle ciężkie i problematyczne.

Stanowisko samorządu adwokackiego wobec kwestii zachowania obowiązku tajemnicy adwokackiej jest jednorodne i kategoryczne już od czasu dwudziestolecia międzywojennego, potwierdzone zaś przepisami ustanowionymi

[397] M. Nieduzak, *Czy tajemnica adwokacka może obowiązywać tylko adwokatów? Rozważania na gruncie przepisów prawa o adwokaturze oraz kodeksu postepowania karnego*, „Palestra" 2010, nr 11-12, s. 151-152.

[398] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 listopada 2004 r., sygn. SK 64/03, (Dz.U. z 2004 r., nr 255, poz. 2568).

zaraz po II wojnie światowej[399]. Wydział Wykonawczy NRA w uchwale z 21 listopada 1958 r. wyjaśnił, że „adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się z tytułu wykonywania zawodu. Obowiązek ten ciąży na adwokacie pod sankcją odpowiedzialności karnej z art. 254 kk i odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenie obowiązków zawodowych. Do zachowania tajemnicy zawodowej obowiązany jest adwokat we wszystkich okolicznościach, również wobec władz państwowych. Żaden organ państwowy nie może wymagać od adwokata, by przez wydanie akt podręcznych ujawnił ich treść objętą zakazem ujawnienia"[400]. NRA na swoim posiedzeniu plenarnym 12 grudnia 1993 r. podjęła uchwałę wyjaśniającą, że tajemnica adwokacka jest tajemnicą bezwzględnie obowiązującą; ani sąd, ani prokuratur nie jest władny zwolnić adwokata od obowiązku dochowania tajemnicy[401].

Międzyczasie uchwała z dnia 16 czerwca 1994 r., sygn. I KZP 5/94, Sąd Najwyższy stwierdził, iż: „adwokata nie wolno przesłuchiwać jako świadka co do faktów, o których dowiedział się jako obrońca udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (arg. ex art. 161 pkt 1 k.p.k.). W innych wypadkach adwokat może odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się obowiązek zachowania tajemnicy określony w art. 6 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. nr 16, poz. 124 z późn. zm.), chyba że sąd lub prokurator zwolni go na podstawie art. 163 k.p.k. od obowiązku zachowania tajemnicy. Zwolnienie to może nastąpić tylko wtedy, gdy ujawnienie okoliczności objętych tajemnicą – w drodze przesłuchania adwokata jako świadka – jest nieodzowne dla zapewnienia prawidłowego wyrokowania w sprawie."

NRA w odpowiedzi na wskazaną uchwałę 7 sędziów SN, w uchwale nr 1/VIII/94 z 18 czerwca 1994 r. stwierdziła nadrzędność regulacji wynikającej z art. 6 Prawa o adwokaturze nad przepisami procesowymi i wprowadziła zasadę,

[399] Por. szerzej: Z. Krzemiński, *Problem tajemnicy zawodowej adwokata w świetle przepisów prawnych*, „Palestra" 1959, nr 10, s. 31-39.

[400] *Ibidem,* s. 34.

[401] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 47–48.

iż tajemnica adwokacka jest objęta ochroną bezwzględną i powinna być respektowana przez organy procesowe. Obowiązek bezwzględnego zachowania w tajemnicy wszystkiego, czego adwokat dowiedział się przy udzielaniu pomocy prawnej nadal pozostaje fundamentem zawodu adwokata[402].

Potwierdza to również orzecznictwo Sądu Najwyższego, który m.in. w postanowieniu z 15 listopada 2012 r. (sygn. SDI 32/12), które co prawda dotyczy zachowania tajemnicy zawodowej radcy prawnego, ale tożsamo stosuje się je do tajemnicy zawodowej adwokata – która obejmuje wszystko, o czym dowiedział się on w związku z udzielaniem porady prawnej i prowadzeniem sprawy, wyklucza możliwość złożenia przez niego zeznań w charakterze świadka w postępowaniu karnym, w którym stroną jest osoba reprezentowana przez niego uprzednio w innych postępowaniach, bez uprzedniego zwolnienia z powyższej tajemnicy przez sąd w trybie określonym w art. 180 § 2 k.p.k., i to także wtedy, gdyby miał zeznawać na prośbę swojego klienta i w jego interesie odnośnie do okoliczności, które były przedmiotem jawnego procedowania przez sąd w sprawach innych niż karne, a tym bardziej, gdyby dotyczyło to okoliczności związanych z pertraktacjami między stronami tamtych postępowań i wzajemnych ich stosunków[403].

W przypadku zaistnienia faktu zwolenienia przez sąd z obowiązku zachowania tejemnicy adwokackiej– należy uznać za zniebędne poinformowanie o tym odpowiedniej okręgowej rady adwokackiej. Ponadto uzasadniona praktyką byłby zaskarżenie postanowienia o zwoleniu, gdyż w przypadku odminnym istnieje prawodpodbieństwo złożenia skargi uprawionego na adwokata. Przepisy ustawy wymagają boeim podejmowania wszelkich możliwych środków zmierzających do ochrony tajemnicy zawodowej, a brak takiej ochrny skutkować może wszczęciem postepowania dyscyplinarego.

[402] Uchwała nr 1/VIII/94 Naczelnej Rady Adwokackiej z 18 czerwca 1994 r., „Palestra" 1994, nr 7–8, s. 209.

[403] Postanowienie Sądu Najwyższego z 15 listopada 2012 r., sygn. SDI 32/12.

Ostatecznie w orzecznictwie i doktrynie prawnej przyjął się pogląd, że art. 180 § 2 k.p.k. stanowi *lex specialis* względem przepisów Prawa o adwokaturze, które wprowadzają poszczególne obowiązki zachowania tajemnicy adwokackiej związanej w wykonywaniem zawodu. Wskazywano m.in., że zgoda klienta czy jego żądanie może uchylić obowiązek zachowania tajemnicy adwokackiej. Za względnym charakterem tego prawa przemawia fakt, iż obowiązek zachowania tajemnicy został wprowadzony w celu ochrony interesu osób, które korzystają z usług adwokata, a nie w celu ochrony interesu adwokata[404].

Niemniej jednak według poglądów głoszonych przez S. Śliwińskiego, S. Kalinowskiego, S. Janczewskiego, Z. Krzemińskiego, Z. Łączyńskiego i Z. Skoczka to przepisy prawa o adwokaturze stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów Kodeksu postępowania karnego i wobec tego adwokat jest związany obowiązkiem dochowania tajemnicy zawodowej. „Nakaz zachowania tajemnicy przez adwokata ma charakter bezwzględny i nie może być uchylany ani przez prokuratora, ani nawet przez sąd. Tajemnica nie może być traktowana relatywnie. Nie można się godzić na częściowe jej uchylanie, bo tajemnica tak jak prawda albo obowiązuje w formie kategorycznej, albo jej nie ma w ogóle”[405].

Regulacje procedury cywilnej przewidują możliwość uchylenia się od czynności ze względu na obowiązującą tajemnicę zawodową. Zgodnie z art. 261 § 2 k.p.c. świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Również art. 248 § 2 k.p.c umożliwia odmowę przedstawienia sądowi dokumentu stanowiącego dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli jego przedstawienie miało być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej.

[404] J. Warylewski, *op. cit.,* s. 11.

[405] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 53.

Różnica między art. 6 ustawy a wspomnianymi regulacjami Kodeksu postępowania cywilnego sprowadza się do tego, że przepisy procedury cywilnej ograniczają zasięg tajemnicy adwokackiej jedynie do wiadomości „istotnej", natomiast przepisy Prawa o adwokaturze obejmują tajemnicą wszystko, o czym dowiedział się adwokat w związku z wykonywaniem czynności zawodowych, bez stosownego rozróżnienia, czy są to wiadomości „istotne", czy „mało istotne"[406].

4.2.5. Wynagrodzenie adwokata

Wysokość wynagrodzenia adwokata za czynności przez niego wykonane określać powinna umowa pisemna zawarta z klientem. Jest to konsekwencja przepisów art. 16 ust. 1 ustawy, zgodnie z którym opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem.

Postanowienia Prawa o adwokaturze nie regulują wysokości stawek za dokonane czynności adwokackie. W ramach wykonania delegacji ustawowej wynikającej z art. 16 ust. 2 i 3 minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA i Krajowej Rady Radców Prawnych ustala stawki minimalne za czynności adwokackie, mając na względzie rodzaj i zawiłość sprawy oraz wymagany nakład pracy adwokata.

Ponadto minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA i Krajowej Rady Radców Prawnych określa w drodze rozporządzenia wysokość opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich, mając na względzie, że ustalenie opłaty wyższej niż stawka minimalna, lecz nieprzekraczającej sześciokrotności tej stawki, może być uzasadnione rodzajem i zawiłością sprawy oraz niezbędnym nakładem pracy adwokata.

[406] *Ibidem*, s. 54.

Samorząd adwokacki nie wkracza w zasadę swobody umowy zawartej między adwokatem a klientem. Daje jedynie pewne wskazówki, i to jedynie w kontekście obowiązku zachowania szczególnej skrupulatności w stosunku do klienta, a nie sposobu określenia czy wysokości honorarium.

I tak, zgodnie z § 50 ust. 2 Kodeksu etyki adwokackiej adwokat ma obowiązek poinformować klienta o wysokości honorarium lub o sposobie jego wyliczenia. Popełnia zatem czyn nieetyczny ten adwokat, który przed przystąpieniem do wykonywania czynności nie ustalił z klientem honorarium lub zasad jego obliczania, przy czym honorarium musi być przez klienta zaakceptowane. Doprecyzowaniem tych zasad jest przepis § 23a ust. 4 stanowiący, że każda informacja dotycząca wynagrodzenia lub sposobu jego obliczenia musi być sformułowana jednoznacznie i określać, czy zawiera wydatki, podatki i inne opłaty. Klient nie może być wprowadzony w błąd co do obliczenia kosztu usługi.

Zgodnie z § 50 ust. 3 Kodeksu etyki adwokackiej niedopuszczalne jest zawieranie przez adwokata umowy z klientem, która przewidywałaby obowiązek zapłaty honorarium za prowadzenie sprawy uzależnionej wyłącznie od ostatecznego wyniku sprawy. W literaturze jednoznacznie wskazuje się, że omawiany przepis ma zapobiegać powstawaniu sytuacji, kiedy adwokat z jednej strony świadczy pracę bez wynagrodzenia, z drugiej zaś osobiście czuje się zaangażowany w wynik finansowy.

Adwokat może zawrzeć umowę przewidującą dodatkowe honorarium za pozytywny wynik sprawy. To ostatnie zdanie nie ma charakteru ani nakazu, ani zakazu. Jest to jedynie wyjaśnienie, że umówienie się na *success fee* nie jest umową, w której obowiązek zapłaty honorarium jest uzależniony wyłącznie od ostatecznego wyniku sprawy.

W orzecznictwie nie budzi wątpliwości, że umowa o świadczenie pomocy prawnej obejmująca także zastępstwo strony przed sądem, przewidziana w art. 16 ust. 1 i art. 25 ust. 1 w zw. z art. 37 ustawy, należy do umów o świadczenie, do których – na podstawie odesłania zawartego w art. 750 k.c. – w zakresie nieuregulowanym w przepisach powołanej ustawy stosuje się odpowiednio

przepisy o zleceniu[407]. Zasadą wynikającą z art. 16 ust. 1 ustawy jest ustalenie opłaty za czynności adwokackie w umowie z klientem, przy czym zwyczajowo obowiązują stawki minimalne określone rozporządzeniem ministra sprawiedliwości wydanym na podstawie art. 16 ust. 3 ustawy. Jeżeli jednak wysokość opłaty nie zostanie określona, rozwiązania poszukiwać należy w przepisach o umowie zlecenia. Artykuł 735 § 2 k.c. przewiduje, że w przypadku, kiedy nie ma obowiązującej taryfy i strony nie umówiły się o wysokość wynagrodzenia, przyjmującemu zlecenie należy się wynagrodzenie odpowiadające wykonanej pracy[408].

Wynagrodzenie za świadczenie pomocy prawnej polegającej na prowadzeniu postępowań przez sądami powszechnymi określone zostało w taryfie, którą stanowi rozporządzenie ministra sprawiedliwości. Rozporządzenie to, wydane na podstawie m.in. ustawowego upoważnienia zawartego w art. 16 ust. 2 i 3 ustawy, wyznacza – poza wysokością opłat za czynności adwokackie przed organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich – jedynie stawki minimalne za czynności adwokackie i wskazuje ogólne kryteria do określenia wynagrodzenia przed organami wymiaru sprawiedliwości. Stawki przewidziane w rozporządzeniu limitują więc dolną granicę wynagrodzenia należnego za prowadzenie spraw przed organami wymiaru sprawiedliwości. Ponadto rozporządzenie zawiera także wskazówki umożliwiające wyznaczenie odpowiedniego wynagrodzenia profesjonalnego pełnomocnika, tj. uwzględnienie stopnia komplikacji prowadzonych spraw rzutującego na konieczny nakład pracy i ich wagi gospodarczej wynikającej z wartości przedmiotu sporu.

Zatem umowa o zastępstwo procesowe może być zawarta w każdej formie, swoim zakresem obujmuje zaś wszystkie czynności procesowe, jakie wynikają z

[407] Por. wyroki Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2002 r., sygn. II CKN 1216/00 i z 5 czerwca 2007 r., sygn. I CSK 86/07.

[408] Wyrok Sądu Najwyższego z 11 sierpnia 2011 r., sygn. I CSK 611/10.

art. 91 k.p.c., chyba że strony w umowie postanowiły inaczej poprzez zawężenie zakresu pełnomonictwa procesowego.

Na koniec tej części rozważań warto przytoczyć argumenty zawarte w orzeczeniu Sądu Najwyższego z 5 czerwca 2007 r.: „Obowiązkiem adwokata, wynikającym z wiążącej go z klientem umowy o zastępstwo procesowe jest wykonywanie z profesjonalną starannością wszystkich czynności procesowych łączących się ze sprawą. Miarą owej profesjonalnej staranności jest dbałość o prowadzenie procesu z wykorzystaniem wszelkich dopuszczonych prawem możliwości zapewnienia zleceniodawcy uzyskania przez niego korzystnego rozstrzygnięcia. Staranność taka zakłada znajomość przepisów prawa i aktualnych kierunków ich wykładni, a w wypadku, kiedy występują rozbieżne poglądy w nauce, czy orzecznictwie, uwzględnianie w argumentacji tego faktu i podejmowanie także czynności procesowych o charakterze «ostrożnościowym» w sytuacjach, kiedy kierunek możliwej wykładni jest wątpliwy[409].

4.2.6. Odpowiedzialność cywilna adwokata.

Zabezpieczeniem prawidłowości wykonia usług adwokackich jest obowiązek ubezpieczenia. Zgodnie z art. 8a ust. 1 ustawy adwokat wykonujący zawód podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynność zawodowych[410]. Obowiązek ubezpieczenia w tym przypadku sprowadza się nie tylko do zabezpieczenia interesu adwokata świadczącego pomoc prawną, lecz także do zapewnienia jego klientom możliwości zaspokojenia roszczeń z tytułu powstałej skody przy wykonywaniu czynności adwokackich. Potwierdza to również § 26 Zbioru zasad i etyki adwokackiej, zgodnie z którym obowiązkiem adwokata jest posiadanie

[409] Wyrok Sądu Najwyższego z 5 czerwca 2007 r., sygn. I CSK 86/07.

[410] Por. szerzej: L. Nowakowski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu adwokata – wybrane problemy*, „Palestra" 2006, nr 1-2, s. 26-45.

ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu według zasad i w sposób ustalony przez NRA.

Obowiązek ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przez adwokata przy świadczeniu pomocy prawnej, a w szczególności udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami, powstaje niezależnie od źródła umocowania, tj. umowy z klientem, lub przy czynnościach świadczonych przez adwokatów z urzędu[411].

Zgodnie z treścią art. 8b ustawy minister właściwy ds. instytucji finansowych w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii NRA oraz Polskiej Izby Ubezpieczeń, określa w drodze rozporządzenia szczegółowy zakres ubezpieczenia obowiązkowego, o którym mowa w art. 8a ustawy, termin powstania obowiązku ubezpieczenia oraz minimalną sumę gwarancyjną, biorąc w szczególności pod uwagę specyfikę wykonywanego zawodu oraz zakres realizowanych zadań.

W wykonaniu tego upoważnienia ustawowego minister finansów wydał rozporządzenie z 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów[412]. W § 2 tego rozporządzenia określono, że ubezpieczeniem OC jest objęta odpowiedzialność cywilna adwokata za szkody wyrządzone w następstwie działania lub zaniechania ubezpieczonego w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej, podczas wykonywania czynności adwokata, o których mowa w art. 4 ust. 1 Prawa o adwokaturze, i że ubezpieczenie OC nie obejmuje szkód polegających na uszkodzeniu, zniszczeniu lub utracie mienia wyrządzonych przez ubezpieczonego małżonkowi, wstępnemu, zstępnemu, rodzeństwu, a także powinowatemu w tej samej linii lub stopniu, osobie pozostającej w stosunku przysposobienia oraz jej małżonkowi, jak również osobie,

[411] Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Opolu z 5 października 2007 r., sygn. I SA/Op 294/07.

[412] Rozporządzenie Minister Finansów z 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów (Dz.U. nr 217, poz. 2134).

z którą ubezpieczony pozostaje we wspólnym pożyciu, lub innemu ubezpieczonemu będącemu wspólnikiem, wyrządzonych przez ubezpieczonego po skreśleniu z listy adwokatów, a także w okresie zawieszenia prawa do wykonywania zawodu, chyba że szkoda jest następstwem wykonywania zawodu przed skreśleniem lub zawieszeniem oraz powstała wskutek działań wojennych, stanu wojennego, rozruchów i zamieszek oraz aktów terroru (ust. 2).

Zgodnie z § 3 rozporządzenia obowiązek ubezpieczenia OC powstaje w ciągu 30 dni od dnia wpisu na listę adwokatów i nie później niż w dniu poprzedzającym dzień rozpoczęcia wykonywania przez ubezpieczonego czynności, o których mowa w art. 4 ust. 1 ustawy, a więc świadczenia pomocy prawnej. Minimalna suma gwarancyjna ubezpieczenia OC w odniesieniu do jednego zdarzenia, którego skutki są objęte umową ubezpieczenia OC, wynosi równowartość w złotych 50 000 euro, ale każdy adwokat może zwiększyć sumę gwarantowaną poprzez zawarcie ubezpieczenia dodatkowego przekraczającego minimalną sumę gwarancyjną.

Okręgowa rada adwokacka właściwa ze względu na miejsce zamieszkania adwokata jest obowiązana do przeprowadzania kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przez adwokata przy świadczeniu pomocy prawnej. Spełnienie tego obowiązku ustala się na podstawie okazanej przez adwokata polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia potwierdzającego zawarcie umowy tego ubezpieczenia, wystawionego przez zakład ubezpieczeń. Ponadto minister sprawiedliwości nadzoruje wykonywanie przez okręgowe rady adwokackie zadań określonych kontroli spełnienia obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Dziekani okręgowych rad adwokackich zobowiązani są do składania ministrowi sprawiedliwości raz w roku, w terminie do 15 marca, sprawozdań z kontroli przeprowadzonych w poprzednim roku kalendarzowym.

Brak spełnienia obowiązku ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przez adwokata przy świadczeniu pomocy prawnej jest podstawą do wszczęcia wobec niego postępowania dyscyplinarnego. Orzeczenie

dyscyplinarne w żaden sposób nie uchyla odpowiedzialności cywilnej adwokata za popełnione uchybienie przy wykonywaniu czynności zawodowych, a wręcz przeciwnie, rozstrzyga o tej odpowiedzialności[413].

Warto dodać, iż ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej nie tylko chroni interes adwokata, ale i stanowi zabezpieczenie materialne dla jego kancelarii w kontekście zaniedbań jego pracowników kancelaryjnych (w tym aplikantów adwokackich). Zgodnie bowiem z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2015r., pełnomocnika obciążają zaniechania osób, którymi się posługuje, w tym również pracowników wykwalifikowanych, od których można wymagać większej staranności. Od odpowiedzialności nie uwolni go nawet wykazanie prawidłowej organizacji kancelarii czy rażącego uchybienia regulaminowi odbywania aplikacji adwokackiej przez aplikanta. Sąd Najwyższy jednocześnie wskazał, iż możliwość przywróceni terminu wyłącza nawet takie zachowanie, któremu można przypisać charakter lekkiego niedbalstwa[414].

Stąd za zawionione działania pomocnika adwokat ponosi odpowiedzilanośc jak za postepowanie własne, mimo że jemu osobiście nie moża przepisac winy – jest to boeim odpowiedzialnnośc na zasadzie ryzyka. Stopień saranności pomocnika jest oceniany miarą staranności wymaganej od adwokata. W przupadku prawnie dopuszczalnej możliwości ustanowienia zastępcyoraz zawidomienia mocodawcy o jego wyznaczeniu – niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez zastępcę powoduje, że adokat w stosunku do swojego mocodoawcy będzie odpowiadał jedynie z tytułu winyw wyborze (culpa in eligendo)[415].

Umowa o zastępstwo procesowe,jak wskazano już wcześniej, należy oceniać jako umowę o świadczenie, do której na podstawie odesłania

[413] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 12 czerwca 2010 r., sygn. WSD 55/10.

[414] Postanowienie Sądu Najwyższego z 27 sierpnia 2015r., sygn. III CZ39/15.

[415] A. Rościszewski, *Odpowiedzialnośc cywilna adwokata*, „Palestra" 2014, nr 10, s.10.

wynikającego z art. 750 k.c. w zakresie nieuregulowanym przepisami dot. działanosci adwokatury, mają zastsowanie przepisy k.c. o zleceniu.

Umowa zawierana o świadczenie pomocy prawnej pomiędzy adwokatem (niezależnie od formy wykonywania zawodu) a klientem pragnącym skorzystać z jego usług, ma charakter umowy starannego działania, a nie rezultatu – chociaż jej założeniem jest oczywiście osiągnięcie celu w postaci wygrania sprawy sądowej. Umowa zatem zakłada, że pełnomocik będzie reprezentował mocodawcę przed sądem zgodnie z zasadami sztuki prawniczej, dążąc do celu - jakim jest wygranie sprawy- bez faktycznego zagwarantowania, że założony cel zostanie osiągnięty.

W związku z tym, zakres odpowiedzialności cywilnej zawodowej adwokata, niezależnie od określenia odpowiedzialności *ex contractu*, wyznaczany jest należytym wykonywaniem obowiązków wynikających z umowy, a nie pozytywnym dla klienta osiągnięciem rezultatu prawnego[416].

Istatne jest zatem ustalenie, czy w realiach konkretnej sprawy pełnomocnik procesowy dochował należytej staranności uwzgledniając zapis art. 355 k.c. przy wykonywaniu łączącej go z klientem umowy. Wzorzec należytej staranności ma obiektywny charakter, ale ustalając miernik staranności profesjonalnego pełnomocnika uwzglednia się wymiar wyższy od przeciętnego – wymaga się bowiem od adwokata należytej staranności, popartej specjalistycznym wykształceniem zawodowym, zakończonym zdanym egzaminem zawodowym a następnie paktycznym doskonaleniem zawodowym[417].

Warto odnotować, iż godnieni z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2012 r., obrońca nie ponosi odpowiedzialności wobec mocodawcy za przegranie sprawy sądowej, a w szczególności za to, że obrana przez niego konstrukcja prawna nie została przyjęta przez sąd. Podobnie, rozbieżności w sprawie wykładni i stosowaniu nrom prawnych sa możliwe, stad przyjęcie w

[416] T. Szanciło, *Odpowiedzialność cywilna radcy prawnego i adwokata za błędy procesowe,* „Palestra" 2013, nr 1-2, s. 126.
[417] *Ibidem,* s. 127.

konkretny stanie faktycznym jednego z wariantów- nie może być uznane za niedołożenie należytej staranności- jeżeli dokonany wybór nie narusza onowiązujących reguł.

Stąd konsekwentnie, w przypadku niedochowania przez adwokata należytej staranności w wypełnianiu swoich obowiązków zawodowych może dojść do niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o zastępstwo procesowe. Zatem uwzględnić należy art. 471 k.c., zgodnie z którym dłużnik zobowiązany jest do naprawienia szkody wynikającej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest wynikiem okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności. W konsekwencji dowykazania przesłanek odpowiedzialności konraktowej niezbędnej jest:

- wykazanie niewykonania lub nienależytego wykoania zobowiązania,
- powstanie szkody (uszczerbku materialnego),
- zaistenienie normalnego związku przyczynowego miedzy ww przesłankami.

Nieudowodnienie w procesie sądowym którejkolwiek z trzech powyższych przesłanek będzie wskazywało na bezzasadność dochodzenia roszczenia oraz doprowadzi do jego oddalenia.

Niezachowanie należytej staranności przy wykonywaniu czynności pełnomocnika świadczy o winie nieumyslej dłużnika – przybierając postać niedbalstwa. W razie natomiast powstrzymania się od podjęcia określonych działań, mimo istnienia obowiązku ich wykonania oraz w przypadku wykonania czynności pzostającyhc w przeczności z obowiązkami, będzie po stnie dłużnika zachodził przypadek winy umyslej.[418]

Czynności pełnomocnika stanowiące niewykonanie lub nienależyte wykonaine usługi mogą mięc różnorodny charakter, ale powinne dotyczyć czynności procesowych, np. zaniechanie złożenia wniosku dowodowego,

[418] A. Rościszewski, *Odpowiedzialnośc cywilna adwokata*, „Palestra" 2014, nr 10, s.7.

uchybienie terminowy do wniesienia środka odwoławczego, bezpodstawne uznanie powództwa. Ważne jest to, że adwokat odpowiada za szkodę wyrządzoną mocodawcy wskutek własnych zaniedbań i błędów prowadzących do przegrania sprawy, której wynik byłby korzystny dla strony, gdyby pełnomocnik zachował należytą staranność. Stąd mocodawca może żądać odszkodowania,a sąd orzekający ma obowiązek ocenić należytą staranność wymaganą od adwokata przy uwzględnieniu profesjonalnego chakateru jego działalności. Warto dodać, że sąd rozpoznając sprawę o odszkodowanie z tytułu nienależytego wykonania uwowy zlecenia przez pełnomocnika będącego adwokatem, musi hipotetycznie ustalić, jaki mógłby być wynik procesu, gdyby pełnomonick nie dopuścił się błędów procesowych, a więc w należyty sposób reprezentował swojego mocodawcę. Na prostym przykładzie uchybienia terminowi do wniesienia palcji, sąd ropzonający sprawę odszkodawcza zobowiązany jest ocenić czy sąd drugiej isnstancji w pierwotnej sprawie uwzględniłby środek zaskarżenia, gdyby pełnocnik skutecznie by ją wywiół i złożył w terminie[419].

Zgodnie z art. 361 §1 k.c., zobowiązany do odszkodowania ponosi odpiwiedzialnośc jedynie za normalne nasteostwa działania lub zaniechania. Z przepisu jasno wynika, iż adwokat posni odpowiedzialność za szkode, który wynikła w granicach tzw. adekwatnego związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy niewykonaniem lub nienalezutym wykonniem zobowiązania przez pełnomocnika a szkodą. Konskewentnie, odpwoiedialnośc ponosi jedynie adwokat za skutki typowe, nie zaś za wszystkie skutki, jakie nastąpiły. W płaszczynie adwokatnego związku przyczynowo-skytkowego posoatją tylko te zdarzenia, które dają się połączyć z określonym zdarzeniem początkowym w sensie oddziaływania sprawczego.

Szkodą będzie dla reprezentowanego mocodawcy wszytso to, co utracił on w wyniku orzegrania sprawy (jeżeli występował w charakterze pwoda) lub do czego jest zobowiązany (gdy był pozwanym). W większości spraw wpostepowaniu przeciwko adwokatom chodzi o uzyskanie odszkowania za

[419] *Ibidem,* s. 128-129.

poniesioną szkodę rzeczywista. Jedynie w wyjątkowych przypadkach można również domagać się odszkodowania za utracone korzyści. Ważne, by szkoda była normanym następstwem niewykoania lub nienależytego wykonania umowy przez pełnomonika – nie mniej jednak przedstawienie dowodów na okoliczność poniesienia szkody i jej wysokości obciąża powoda (mocodawcę).

Adekwatny związek przyczynowy prowadzi do ustalenia przez sąd rozpoznający sprawę odszkodowacza jakie skutki wywołało zaniechania lub działanie pełnocmika w sprawie oraz ustalenie hipotetycznego wyniku rostrzygnięcia, jakie mogło zapaść, gdyby do uchynienia nie doszło. I tylko w taki sposób możliwe jest ustalenie insteniani lub nieistnienia odpowiedzialności odszkodowzcej na podstawie art. 471 w zw. z art. 734 k.c.

4.2.7. Udzielanie pomocy prawnej w urzędu

Zgodnie z art. 21 ust. 3 ustawy adwokat świadczy pomoc prawną z urzędu w okręgu sądu rejonowego, w którym wyznaczył swoją siedzibę zawodową. W wypadku, gdy na terenie właściwości sądu rejonowego żaden z adwokatów nie wyznaczył swojej siedziby zawodowej, okręgowa rada adwokacka w terminie 30 dni od dnia wpłynięcia zawiadomienia o zmianie siedziby lub podjęcia uchwały o skreśleniu z listy adwokatów wyznacza w miejscowości będącej siedzibą danego sądu rejonowego dodatkową siedzibę zawodową adwokatowi z terenu danej izby na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy (art. 71c ustawy).

„Działania pełnomocnika wyznaczonego z urzędu mają wpływ na odbiór całej adwokatury przez społeczeństwo, bowiem dotyczą spraw ludzi nie mających możliwości wyboru adwokata w sposób dowolny, a są zdani na wybór dokonany w tym zakresie przez odpowiednie organy. Adwokat pełniący funkcję z urzędu powinien wykazać się pełnym profesjonalizmem i zaangażowaniem w prowadzonej sprawie, by kształtować wizerunek Palestry jako świadomie

odpowiedzialnej za los każdej jednostki, której sprawy zostaną adwokatom powierzone”[420].

Obrońca w sprawie karnej

Prawo do obrony to fundamentalne prawo uznawane za jedną z podstawowych zasad procesu karnego, wyrażające jedną z generalnych reguł rzetelnego postępowania. Prawo to powinno służy w każdym stadium postępowania karnego – od momentu przedstawienia zarzutów podejrzanemu lub przesłuchania w charakterze podejrzanego aż do uprawomocnienia się wyroku sądowego, a także w postępowaniu związanym z wykonywaniem kary. Zakorzenienie prawa do obrony w konstytucyjnej zasadnie prawa do obrony powoduje, że odnosi się ono nie tylko do postępowania karnego, lecz również do innych postepowań toczących się w przedmiocie odpowiedzialności o charakterze represyjnym, w tym także do postepowania dyscyplinarnego[421]. Zasada prawa do obrony polega na tym, że podejrzanemu, oskarżonemu oraz skazanemu zagwarantowane zostaje prawo prowadzenia obrony przed stawianymi zarzutami i grożącymi konsekwencjami prawnymi. Prawo to ma dwojaki wymiar – materialny i formalny. Umożliwia wskazanym wyżej podmiotom prowadzenie osobistej obrony (obrona materialna) oraz korzystanie z pomocy profesjonalnego obrońcy, którym jest adwokat (obrona formalna). Korzystanie z pomocy obrońcy oznacza, że podejrzany, oskarżony i skazany mogą wybrać sobie obrońcę lub też złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu, gdy nie stać ich na poniesienie kosztów obrony z wyboru.

Ważna reforma postepowania karego, przygotowana jeszcze ustawą z 2013 r., która weszła w życie 1 lipca 2015 r. wprowadzała pełną kontradyktoryjność postepowania sądowego. W związku z powyższym

[420] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 21 lutego 2015 r., sygn. WSD 125/14.

[421] W. Hermeliński, B. Nita- Światłowska, *Kilka uwag o prawie do obrony w związku z nowelizacją kodeksu postepowania karnego z 2016 roku*, „Palestra” 2016, nr 9, s. 13.

ustawodawca modyfikując dotychczas obowiązujące przepisy procedury karnej, wprowadził zasadę powszechnego dostępu do obrony z urzędu (w postaci obrony na żądanie). Nowo dokonana nowelizacja z 2016 r.[422] miała na celu odejście od kontradyktoryjności na rzecz inkwizycyjności wyjaśnień faktów w toku samego postępowania sądowego, stąd też przepisy dot. prawa do obrony zostały również nieco zmodyfikowane.

Obrona w sensie formalnym to nic innego jak korzystanie zarówno przez oskarżonego, jak i podejrzanego z pomocy obrońcy (art. 71 § 3 k.p.k.). Może ona przybierać charakter fakultatywny lub obligatoryjny. Z obroną obligatoryjną będziemy mieli do czynienia, gdy oskarżony jest nieletni, głuchy, niemy lub niewidomy, lub zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności (art. 79 § 1 pkt 1–3 k.p.k.). Jeżeli w toku postępowania biegli lekarze psychiatrzy stwierdzą, że poczytalność oskarżonego zarówno w chwili popełnienia zarzucanego mu czynu, jak i w czasie postępowania nie budzi wątpliwości, udział obrońcy w dalszym postępowaniu nie jest obowiązkowy. Prezes sądu, a na rozprawie sąd może wówczas cofnąć wyznaczenie obrońcy (art. 79 § 4 k.p.k.).

Do dnia wejścia w życie ustawy nowelizującej z 2013 r., tj. od 1 lipca 2015 r., w przypadku, gdy rozprawa toczy się przed sądem okręgowym jako sądem pierwszej instancji, a oskarżonemu zarzucono zbrodnię lub jest pozbawiony wolności (art. 80 k.p.k.), wówczas zachodził kolejny przypadek ustanowienia obrońcy obligatoryjnego dla oskarżonego. Z dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej z 2013r. przepis art. 80 k.p.k. uzyskał nowe brzmienie, które nie zostało zmienione ustawa nowelizującą z 2016r.; przepis ten stanowi, że oskarżony musi mieć obrońcę w postepowaniu przed sądem okręgowym jeżeli zarzucono mu

[422] Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zianie ustawy – Kodeks postepowania karnego oraz niektórych innych ustaw Dz. U. z 2016 r. poz. 437, obowiązująca od 15 kwietnia 2016 r., wprowadziła liczne zmiany w procedurze karnej w niedawno znowelizowanej ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postepowania karnego oraz niektórych innych ustaw Dz. U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm., obowiązująca od 1 lipca 2015 r., - a wprowadzająca zasadę kontradyktoryjności postepowania sądowego.

zbrodnie, w ten sposób został zniesiony obowiązek obrony oskarżonego w sytuacji, gdy jest on pozbawiony wolności[423].

Naruszenie prawa do obrony w sensie formalnym stanowi bezwzględną przyczynę odwoławczą uchylenia orzeczenia w razie braku obrony w wypadkach określonych w art. 79 § 1 i 2 oraz w art. 80 bądź gdy obrońca nie brał udziału w czynnościach, w których jego udział był obowiązkowy (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.).

W przypadku obrony fakultatywnej oskarżony sam podejmuje suwerenną decyzję w przedmiocie korzystania w pomocy obrońcy. Stosownie do treści art. 83 § 1 k.p.k. oskarżonemu przysługuje prawo do ustanowienia obrońcy z wyboru. Do czasu ustanowienia obrońcy przez oskarżonego pozbawionego wolności obrońcę może ustanowić inna osoba, o czym niezwłocznie należy zawiadomić oskarżonego. Taki obrońca może być wyjątkowo ustanowiony przez prezesa sądu z urzędu, gdy oskarżony wykaże w sposób należyty, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 81 w zw. z art. 78 k.p.k.), oraz gdy w razie obrony obowiązkowej oskarżony nie ma obrońcy z urzędu (art. 81 w zw. z art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 k.p.k.). Prawo wyboru obrońcy jest wówczas po stronie oskarżonego i nie jest niczym ograniczone, gdyż oskarżony samodzielnie – a więc niezależnie – podejmuje decyzje o powołaniu bądź o rezygnacji z powołania konkretnej osoby obrońcy, a żaden organ procesowy nie ma możliwości narzucania mu swojej woli. Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy, „przepis art. 6 k.p.k. ogólnie gwarantuje oskarżonemu prawo do korzystania z pomocy obrońcy, lecz nie wprowadza zasady, iż na żądanie oskarżonego nie można przeprowadzać czynności procesowych bez udziału obrońcy".

Jeśli chodzi o dostęp do obrony z urzędu, należy przypomnieć art. 6 ust. 3 lit. c EKPC, który stanowi, iż każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawdo do bronienia się osobiście lub przez ustanowionego

[423] W. Hermeliński, B. Nita- Światłowska, *Kilka uwag o prawie do obrony …,* s. 13.

przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

Interpretując przesłankę „dobro wymiaru sprawiedliwości", organy Konwencji biorą pod uwagę w szczególności ciężar gatunkowy sprawy oraz stopień jej skomplikowania w sferze faktów i problemów prawnych. Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) wynika, iż oceniając, czy spełniona jest przesłanka „dobra wymiaru sprawiedliwości", należy mieć na uwadze nie tylko okoliczności związane ze stopniem skomplikowania sprawy, ale również znaczenie, jakie rozstrzygnięcie tej sprawy może mieć na dla oskarżonego w innym postępowaniu.

Zbieżne stanowisko występuje w orzecznictwie ETPC, w którym wskazuje się, że „wyznaczenie obrońcy samo w sobie niekoniecznie przesądza o zapewnieniu zgodności z wymogami z art. 6 ust. 3 EKPC. Konwencja ma gwarantować nie prawa, które są teoretyczne lub iluzoryczne, lecz prawa, które są praktyczne i skuteczne. W związku z tym samo wyznaczenie obrońcy nie zapewnia skutecznej pomocy, gdyż obrońca wyznaczony w celu świadczenia pomocy prawnej może nie mieć możliwości lub może uchylać się od wypełnienia swych obowiązków".

Zdecydowany sprzeciw budzi brak mozlwiości zaskarżenia negatywnego rozstrzygnięcia przez sąd w zakrsie wniosku oskarżonego o ustanowienie obrońcy z urzędu. Postanowienie takie na chwilę obecna bowiem jest niezaskarżalne.

Obecna regulacja k.p.k. nie pozwala na imienne wskazanie obrońcy z urzędu, o którego wnioskuje podejrzany (oskarżony) – wyznaczany jest obrońca z listy adwokatów. Postuluje się, aby biorąc pod uwagę regulację art. 117^3 § 3 k.p.c., istniała realna możliwość wnoszenia o ustalenie konkretnego adwokata jako obrońcę dla wnioskującego. Jeżeli podejrzany (oskarżony), którego nie stać na poniesienie kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i swojej rodziny, może skorzystać z tzw. prawa ubogich i wnosić o ustanowienie obrońcy z urzędu. Jak wskazuje M. Piech „uzasadnione jest zakwalifikowanie

prawa do wyboru adwokata ustanawianego obrońcą z urzędu jako element prawa do obrony (…) gdyż elementem prawa do obrony jest prawo do wyboru taktyki procesowej”[424]. To podejrzany (oskarżony) w porozumieniu ze swoim obrońcą lub sam wybiera konkretny sposób obrony przez aktem oskarżenia, w tym przysługuje mu prawo do milczenia (odmowy składania wyjaśnień) czy odpowiedzi na jedynie pytania swojego obrońcy. W realiach obecnej regulacji nie można uznać za właściwe pozostawienie prawa do ustanowienia obrońcy z urzędu jedynie w gestii organu orzekającego.

Zauważyć należy ograniczony zakres podmiotowy osób uprawnionych do korzystania z usług obrońcy z urzędu. Prawo przewiduje bowiem uprawnienie jedynie od momentu postawienia zarzutu- osoba, która zarzutu nie ma postanowionego, a jest zainteresowana wynikiem sprawy – może ustanowić pełnomocnika lub wystapic z wnioskiem o ustanowienie pełnomonicka z urzędu. Taki pełnomocnik może nie być dopuszczony do udziału w postepowaniu, gdy sąd lub prokuratora uznają, że nie wymaga tego obrona jego interesów.

Możliwość uczestniczenia przez obrońcę w czynnościach procesu bądź jego poszczególnych stadiach, jak też realność kontaktu oskarżonego z obrońcą pozytywnie wpływają na osiągnięcie skuteczności obrony formalnej. Jak bowiem dostrzegł Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 17 lutego 2004 r. (sygn. SK 39/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 7), „to na podstawie osobistego kontaktu obrońca pozyskuje faktyczną wiedzę o czynie sprawcy oraz okolicznościach zdarzenia będącego przedmiotem postępowania, buduje strategię obrony, zgłasza wnioski dowodowe i współdziała z innymi obrońcami występującymi w sprawie”. „zmniejszenie stresu psychicznego związanego z udziałem w procesie, pozyskanie wiedzy i informacji o rządzących nim regułach, czy zwiększenie poczucia bezpieczeństwa”.

Jeżeli w rozstrzygnięciu, stanowiącym podstawę nawiązania stosunku obrończego z urzędu, nie wskazano ograniczeń czasowych, to należy przyjąć, że

[424] M. Piech, *Prawo do wyboru obrońcy z urzędu*, „Palestra” 2016, nr 3, s. 53.

stosunek obrończy ma charakter nieograniczony, zarówno czasowo jak i przedmiotowo. Zgodnie z art. 84 § 1 k.p.k. ustanowienie obrońcy lub wyznaczenie obrońcy z urzędu uprawnia go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli nie zawiera ograniczeń. Wyznaczenie obrońcy z urzędu nakłada na niego obowiązek podejmowania czynności procesowych do prawomocnego zakończenia postępowania. W przypadku podjęcia jakichkolwiek działań przez obrońcę po tym etapie postepowania, nie przysługuje mu wynagrodzenie za podjęte czynności.

Pojawiają się jednak rozbieżności w zakresie ustalnia, czy obrońca z urzędu może odmowić oskaróznemu sporządzenia i wniesienia apelacji, uzasadniając to brakiem podstaw do sporządzenia środka odwoławczego, skoro bowiem ustawa w sposóbjednoznaczny nakazuje obrońcy podejmowaćczynności procesowe aż do prawomocnego zakończenia postepowania. Dyspozycja przepisu art. 84 § 2 k.p.k. nie zwalnia obrońcy wyznaczonego z urzędu z obowiązku złożenia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenia uzasadnienia wyroku – zaniechanie bowiem złożenia takiego wniosku mogłoby doprowadzić o nieodwracalnego zaprzepaszczenia możliwości wniesienia środka odwoławczego w sprawie. Zdaniem A. Bojańczyka, obrońca działający z urzędu nie dopatrując się podstaw do sporządzenia i wniesienia aplacji nie może odmówić wniesienia jej, jest wręcz obligowany ddo wniesienia apalcji. W przypadku nadzwyczajnych środków zaskarżenia obrońca z urzędu uprawniony jest do odstąpienia od konieczności wnoszenia środka zaskarżenia, jeżeli nie stwierdza podstaw do wniesienia kasacji lub wniosku o wznowienie postepowania, w przypadku apalcji zas nie dysponuje on tego typu sowobodą decyzjyjna w zakresie kształtowania strategii obrony i mozlwiości odstaoienia od wnoszenia środka odwoławczego[425].

Od 1 lipca 2015r. istnieje możliwość wyznaczenia konkretnego adwokata do pełnienia funkcji obrońcy z urzędu w trybie dodanego przepisu art. 78 § 1a k.p.k., zgodnie z którym oskarżony może żądać wyznaczenia obrońcy z urzędu w

[425] A. Bojańczyk, *Czy obrońca z urzędu może odmowić oskarżonemu sporządzenia i wniesienia apelacji, uzasadniając to brakiem podstaw do sporządzenia środka odwoławczego*, „Palestra" 2013, nr 7-8, s. 243-244.

celu dokonania określonej czynności procesowej. W przypadku zaistnienia takiej okoliczności, ustanowiony adwokat jest zobligowany do wykonania konkretnej czynności procesowej w postepowaniu sądowym. Dodany przepis jest jednak nieprecyzyjny, gdyż w sytuacji, gdy adwokat został ustanowiony jedynie do czynności sporządzenia apelacji, to czy pewien on również reprezentować oskarżonego na rozprawie przez sądem odwoławczy, skoro jego apelacja została przyjęta do rozpoznania[426]? Dlatego też zachodzi konieczność precyzyjnego wskazania konkretnych czynności, których ma podjąć się wyznaczony obrońca z urzędu w ramach stosownego zarządzenia o jego wyznaczeniu.

Zastrzeżenia budzi okoliczność ustanowienia obrony po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego sprawę, zwłaszcza w zakresie wnoszenie kasacji, przy której obowiązuje przymus adwokacki. Zgodnie z obowiązującymi uregulowaniami, z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia drugiej instancji wygasa ustanowienie obrońcy z urzędu (art. 84 § 2 k.p.k.). Biorąc pod uwagę termin do wniesienia kasacji wynoszący 30 dni, termin ten biegnie od dnia doręczenia uzasadnienia orzeczenia. W sytuacji gdy sąd szybko doręczy wyrok, w praktyce najczęściej skraca termin do wniesienia kasacji tak, że niekiedy ustanowiony obrońca ma kilka dni do podjęcia działań[427]

Obrońca wyznaczony z urzędu w postępowaniu kasacyjnym, w postępowaniu o uchylenie wyroku sądu odwoławczego uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania lub w postępowaniu o wznowienie postępowania powinien sporządzić i podpisać kasację, skargę od wyroku sądu odwoławczego uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania lub wniosek o wznowienie postępowania albo poinformować na piśmie sąd, że nie stwierdził podstaw do wniesienia kasacji, skargi lub wniosku o wznowienie

[426] A. Bojańczyk, *Czy decyzja o wyznaczeniu obrońcy z urzędu zawsze w sposób kompletny określa zakres jego obowiązków procesowych?,* „Palestra" 2016, nr 4, s. 134.

[427] W. Grzyb, *Obrona z urzędu ww polskiej procedurze karnej –rozwiązania modelowe*, „Palestra" 2013, nr 5-6, s. 32.

postępowania. Jeżeli kasacja, skarga lub wniosek zostaną wniesione, obrońca ten jest uprawniony do udziału w toczącym się postępowaniu.

Jeżeli jednak czynności należy dokonać poza siedzibą lub miejscem zamieszkania obrońcy z urzędu, prezes sądu, przed którym ma być dokonana czynność, lub referendarz sądowy tego sądu, a w postępowaniu przygotowawczym prezes sądu rejonowego miejsca czynności lub referendarz sądowy tego sądu na uzasadniony wniosek dotychczasowego obrońcy może wyznaczyć do dokonania tej czynności innego obrońcę spośród miejscowych adwokatów lub radców prawnych.

W postępowaniu karnym obrońca z urzędu ma wszelkie prawa i obowiązki obrońcy z wyboru. Sąd Najwyższy tak określa jego rolę: „Obrońca, czy to z wyboru, czy z urzędu, ma obowiązek niesienia pomocy oskarżonemu i obowiązek ten powinien spełniać zgodnie z zasadami prawa procesowego i prawa o ustroju adwokatury".

Na zasadę prawa do obrony w znaczeniu materialnym składa się wiele szczegółowych uprawnień procesowych, do których należy m.in. zaliczyć: prawo do składania (lub odmowy) wyjaśnień, prawo inicjatywy dowodowej, prawo wglądu w akta sprawy, prawo udziału w czynnościach organów procesowych, prawo zaskarżania orzeczeń tych organów oraz zakaz reformationis in peius.

Każdy stosunek obrończy oparty jest na zaufaniu stron. Obrońca, aby móc efektywnie wykonywać swoje czynności, musi posiadać zaufanie oskarżonego oraz jego aprobatę dla tak zasadniczej kwestii, jaką jest strategia obrony. Brak tego zaufania, zasadnicza różnica zdań co do taktyki obrony sprawiają, że misja obrończa nie może być spełniana należycie, co w konsekwencji doprowadzić może do pozbawienia oskarżonego prawa do obrony w znaczeniu formalnym. Trzeba bowiem dodać, że całkowity brak zaufania oskarżonego do obrońcy, np. mający racjonalne zakorzenienie w unikaniu wręcz przez obrońcę kontaktów z oskarżonym poza salą rozpraw, połączony z manifestowanym przekonaniem adwokata o realizowaniu jedynie słusznej linii obrony, kardynalnie różnej od linii jego klienta w odniesieniu do przedmiotu procesu, wiedzie do przekonania, że

naruszone zostało prawo do obrony oskarżonego. Brak zaufania może być przesłanką wniosku oskarżonego o wyznaczenie innego obrońcy z urzędu.

Z drugiej strony relacja obrońca - oskarżony działa na podobnych zasadach. Zgodnie bowiem z wyrokiem Sądu Najwyższego „jest rzeczą zupełnie oczywista, że także obrońca urzędu, jeżeli swoją misję ma wykonywać należycie (co z kolei realizuje prawo zagwarantowane w art. 6 k.p.k.), musi posiadać zaufanie oskarżonego oraz jego aprobatę dla tak zasadniczej kwestii, jaka jest strategia obrony. Brak tego zaufania, zasadnicza różnica zdań co do taktyki obrony sprawia, że misja obrończa nie może być (i nie będzie) spełniana należycie, co w konsekwencji doprowadzić może do pozbawienia oskarżonego prawa do obrony w znaczeniu formalnym. Mylne jest więc twierdzenie […], że „zaufanie oskarżonego do wyznaczonego mu obrońcy nie jest warunkiem prawidłowego pełnienia obrony przez wyznaczonego adwokata”[428].

Pełnomocnik w sprawach cywilnych

Zgodnie z art. 117 § 1 k.p.c. strona zwolniona przez sąd od kosztów sądowych w całości lub części może się domagać ustanowienia adwokata. W przypadku, gdy osoba fizyczna nie została zwolniona przez sąd od kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów jego wynagrodzenia bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Do wniosku o ustanowienie adwokata dołącza się oświadczenie sporządzone według ustalonego wzoru, obejmujące szczegółowe dane o swoim stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania. Jeżeli wniosek o ustanowienie adwokata składany jest łącznie z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych, osoba fizyczna dołącza tylko jedno oświadczenie.

[428] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 r., sygn.. II K 296/03.

Sam formalny wniosek o ustanowienie adwokata strona zgłasza wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub osobno, na piśmie lub ustnie do protokołu, w sądzie, w którym sprawa ma być wytoczona lub już się toczy. Osoba fizyczna, która nie ma miejsca zamieszkania w siedzibie tego sądu, może złożyć wniosek w sądzie rejonowym właściwym ze względu na miejsce swego zamieszkania, który niezwłocznie przesyła ten wniosek sądowi właściwemu. Sąd uwzględnia wniosek, jeżeli udział adwokata w sprawie uzna za potrzebny. Następnie na podstawie art. 117^3 k.p.c. sąd zwraca się do właściwej okręgowej rady adwokackiej o wyznaczenie adwokata. Właściwa okręgowa rada adwokacka wyznacza adwokata niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 2 tygodni, zawiadamiając o tym sąd. W zawiadomieniu wskazuje się imię i nazwisko wyznaczonego adwokata oraz jego adres do doręczeń. Warto dodać, iż w sytuacji, gdy strona we wniosku wskazała imiennie danego adwokata, właściwa okręgowa rada adwokacka w miarę możliwości i w porozumieniu ze wskazanym adwokatem wyznacza go – wskazanego przez stronę.

Na mocy art. 118 k.p.c. ustanowienie adwokata przez sąd jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego. Dany adwokat ustanowiony przez sąd jest obowiązany zastępować stronę do prawomocnego zakończenia postępowania, chyba że z postanowienia sądu wynika, iż obowiązek zastępowania strony ustaje wcześniej (np. ustanowienie adwokata wygasa ze śmiercią strony, która je uzyskała).

Adwokat z urzędu korzysta ze wszystkich praw i wypełnia wszystkie obowiązki pełnomocnika wybranego przez klienta, może więc wykonywać czynności procesowe łączące się ze sprawą (np. składać pozew, odpowiedź na pozew, składać rewizję czy zażalenie), uczestniczyć w postępowaniu egzekucyjnym, udzielać zgody koledze adwokatowi na zastępstwo, zawierać ugodę, zrzec się roszczenia lub uznać powództwo przeciwnika. Pełnomocnik z urzędu ma prawo odbioru kosztów zasądzonych i wyegzekwowanych od strony przeciwnej.

Sąd cofa ustanowienie adwokata, jeżeli okaże się, że okoliczności, na których podstawie je przyznano, nie istniały lub przestały istnieć. W takim przypadku strona obowiązana jest uiścić wynagrodzenie adwokata dla niej ustanowionego, zaś sąd ma obowiązek ją skazać na grzywnę niezależnie od jej obowiązku uiszczenia wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego.

Z ważnych przyczyn adwokat może wnosić o zwolnienie od obowiązku zastępowania strony w procesie. Sąd, zwalniając go, zwraca się jednocześnie do właściwej okręgowej rady adwokackiej o wyznaczenie innego adwokata.

Nie można też przyjąć, że wypełnianie obowiązków adwokata z urzędu może polegać na dokładaniu mniejszej staranności niż w przypadku reprezentowania klienta z wyboru. Klient, który nie darzy zaufaniem swojego pełnomocnika z urzędu, może także odwołać mu pełnomocnictwo, ale rada adwokacka lub zespół adwokacki, którzy wyznaczyli adwokata z urzędu, mogą również zwolnić go z tego obowiązku. Przyczyny takiego zwolnienia zachodzą szczególnie wówczas, gdy adwokat nie może podejmować się pełnomocnictwa z wyboru. Może się zdarzyć, że sąd z uzasadnionych przyczyn cofa zwolnienie od kosztów sądowych, ponieważ np. w toku postępowania sądowego nastąpi polepszenie się warunków materialnych osoby korzystającej ze zwolnienia pozwalające jej na ponoszenie wydatków związanych z procesem. W takiej sytuacji pełnomocnictwo adwokata z urzędu wygasa, a dalsze reprezentowanie podopiecznego może mieć miejsce wówczas, gdy udzieli on pełnomocnictwa na odpłatne prowadzenie sprawy. Pełnomocnik z urzędu ma obowiązek wykonywać swe czynności aż do czasu osiągnięcia celu. Jego pełnomocnictwo wygasa dopiero wtedy, gdy wyczerpie wszelkie środki prawne i tym samym wszelkie możliwości działania na rzecz klienta[429].

W sytuacji, gdy adwokat ustanowiony przez sąd ma podjąć czynności poza siedzibą sądu orzekającego, sąd na uzasadniony wniosek ustanowionego adwokata

[429] S. Podemski, *op. cit.*, s. 31.

zwraca się w razie potrzeby do właściwej okręgowej rady adwokackiej o wyznaczenie adwokata z innej miejscowości.

Wniosek o ustanowienie adwokata zgłoszony po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym, kasacyjnym lub postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sąd przekazuje do rozpoznania sądowi pierwszej instancji, chyba że uzna wniosek za uzasadniony. Gdy dany adwokat został ustanowiony w związku z postępowaniem kasacyjnym lub postępowaniem ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, nie stwierdza podstaw do wniesienia skargi, jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić na piśmie o tym stronę oraz sąd, nie później niż w terminie 2 tygodni od dnia zawiadomienia go o wyznaczeniu. Do zawiadomienia adwokat dołącza sporządzoną przez siebie opinię o braku podstaw do wniesienia skargi. Opinia nie jest załączana do akt sprawy i nie jest doręczana stronie przeciwnej. Jeżeli opinia ta nie została sporządzona z zachowaniem zasad należytej staranności, sąd zawiadamia o tym właściwy organ samorządu zawodowego, do którego należy adwokat, i właściwa okręgowa rada adwokacka wyznacza innego adwokata.

„Adwokat jako wyznaczony przez ORA pełnomocnik z urzędu – ma obowiązek zbadania, czy istnieją podstawy prawne do sporządzenia środków odwoławczych, a jeśli stwierdzi, że ich nie ma – jego obowiązkiem jest przesłanie opinii o braku tych podstaw w przewidzianym trybie. Ustawodawca wprowadził przymus adwokacki w postępowaniu kasacyjnym właśnie dlatego, by adwokat ponosił odpowiedzialność za wnoszone skargi kasacyjne oraz środki zaskarżenia w tym postępowaniu”[430].

Adwokaci jako osoby pełniące zawód zaufania publicznego nie są powołani do sporządzania pozornych skarg konstytucyjnych. Takie postępowanie narażałoby nie tylko stronę, która żywiłaby płonne nadzieje, Skarb Państwa na nieuzasadnione wydatki, ale *last but not least* – także reputację zawodową

[430] Postanowienie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 27 marca 2010 r., sygn. WSD 19/10.

adwokata. Rażąco naganna byłaby też postawa adwokata, który nie dostrzegając autentycznych, poważnych przesłanek prawnych pozwalających na zbudowanie rzeczowej argumentacji, sporządziłby skargę konstytucyjną wyłącznie po to, by schlebiać oczekiwaniom klienta, choć z góry wiedziałby, że skarga nie ma żadnych szans na nadanie jej biegu skutkiem braku podstaw prawnych. Reasumując, należy podkreślić, że nawet najgłębsze subiektywne przekonanie strony odnośnie do słuszność skargi konstytucyjnej, którą chciałaby wywieść, nie znosi ani nie ogranicza adwokata w jego suwerennym i niezawisłym prawie do obiektywnej merytorycznie oceny, czy w sprawie występuje zagadnienie prawne, które jest tego rodzaju, wymiaru i znaczenia, że uzasadnione jest wszczęcie próby poddania danego zagadnienia kontroli konstytucyjnej. W tym zakresie w swej ocenie adwokat jest niezawisły; reszta pozostawiona jest jego staranności, przygotowaniu zawodowemu i sumieniu. Dla zobiektywizowania tych parametrów przewidziano drogę konfrontacji poglądów, przewidując możliwość badania sprawy przez kilku niezależnie od siebie pracujących adwokatów[431].

Na koniec tej części rozważań należy zwrócić uwagę na regulację art. 29 ustawy, zgodnie z którym koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa. Szczegółowe zasady ponoszenia kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu z uwzględnieniem sposobu ustalania tych kosztów, wydatków stanowiących podstawę ich ustalania oraz maksymalnej wysokości opłat za udzieloną pomoc ustala minister sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii NRA, w drodze rozporządzenia.

Wysokość wynagrodzenia pełnomocnika determinuje charakter sprawy, jej zawiłość, nakład pracy adwokata, a także etap postepowania sądowego. Sąd ustosunkowując się do wniosku strony o zaśadzenie ksztów ma mozlwiość miarkowania wynagrodzenia pełnomocika jedynie w zakresie przyznania go w kwocie stanowiącej wielkorotnośc stawki minimalnej. Sąd nie może orzec o przyznaniu wynagrodzenia poniżej stawki minimalnej. Tymczasem w przypadku

[431] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 20 marca 2010 r., sygn. WSD 101/09.

wniosku o zaśadzenie ponad stawkę minimalną, sąd zobowiązany jest ocenić zawiłośc sprawy oraz wpład pracy reprezentuyjącego stronę pełnomocnika[432].

A. Kobińska wskazuje[433] dwie sytacje kiedy nie powstaje obowiązek Skarbu Państwa w zakresie pokrycia kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udziloenj przez pełnocmoika z urządu:

- pomoc prawna nie została przez pełnomonicka w ogole udzielona, dot. sytacji ustanowienia pełnomocika z urzędu i gotowości podjęcia czynności – ale pomoc pranwa nie została faktycznie udzielona.

- pomoc prawna została udzilona niezgodnie z zasadami profesjonalizmu, np. nieuzasadnione wniesienie środka odwoławczego - zgodnie z postanowieniem z Sądu Najwyższego: „Wniesienie przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd środka prawnego oczywiście bezzasadnego nie uzasadnia przyznania mu od Skarbu Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu”[434].

Kwestia dopuszcalności zażalenia pełnomocnika na postanowienie w przedmiocie przyznania kosztów nieopłaconej pomocy prawnej przyznanej z urzędu była przedmiotem polemiki. Z jednej strony spotkać można było pogląd, zgodnie z którym zażalenie takie nie jest dopuszczalne z powodu przyczyny, iż koszty takie nie stanowią kosztów procesu, a tylko o zażaleniu takim jest mowa w art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. z drugiej strony widoczny był pogląd , że zażalenie na postnowienie w przedmicie wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu z tytułu nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu powinno być zaskarózne zażaleniem, albowiem wynagrodzenie to objęte pojęciem kosztów procesu. Ostatecznie, Sąd Najwyższy w dwóch podobnych uchwałach: sygn. III CZP 14/11 z dnia 20 maja 2011r. oraz III CzP 2/12 z dnia 8 marca 2012r. przesądził, że pełnomocnikowi ustanowionemu z urzędu przysługuje zażalenie na postanowienie sądu pierwszej isntancji rostrzygające o ponoszeniu przez Skarb Państwa kosztów

[432] A. Kobińska, *Zaskarżalność postanowienia o przyznaniu od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzilonej z urzędu oraz niedopuszczalność przyznania tych kosztów poniżej stawki minimalnej*, „Palestra” 2013, nr 1-2, s. 119.
[433] *Ibidem,* s. 122.
[434] Postanowienie SN z dnia 20 września 2007 r., sygn. II CZ 69/2007.

nieopłaconej pomocy prawnej udzilonej z urzędu[435]. W przypaku postanowienia sadu drugiej instancji w tej materii, w miejsce zażalenia do Sądu Najwyższego, przysługuje zażalenie do innego składu tego samego sądu odwoławczego – co było wynikiem wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 paxdziernika 2012 r., sygn. SK 20/11[436]

4.2.8. Inne przejawy działalności zawodowej adwokata

Na podstawie art. 4 ust. 1b ustawy adwokat uzyskał prawo sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym odrębnymi przepisami. Dotyczy to kopii dokumentów w postępowaniu cywilnym, administracyjnym, sądowoadministracyjnym oraz podatkowym.

Zgodnie z art. 129 § 2. k.p.c. zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć odpis dokumentu, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa, przy czym jest to uzasadnione okolicznościami sprawy. Sąd na wniosek strony albo z urzędu zażąda od strony składającej odpis dokumentu przedłożenia oryginału tego dokumentu. Zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa ma charakter dokumentu urzędowego.

Podobny przepis widnieje w art. 76a § 2 k.p.a., zgodnie z którym zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć odpis dokumentu, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego

[435] P. Rylski, *Dopuszczalność zażalenia na postanowienie w przedmiocie przyznania od Skarbu Państwakosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzilonej przez pełnomonicka z urzędu*, „Palestra" 2013, nr 1-2, s. 133-134.
[436] Wyrok TK z dnia 30 paxdziernika 2012r., sygn. SK 20/11, Dz. U. z 2012 r., poz. 1254, zgodnie z którym….

w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub doradcą podatkowym, oraz w art. 48 § 3. p.p.s.a. Zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub doradcą podatkowym ma charakter dokumentu urzędowego.

Uwierzytelnienie dokumentów jest częścią działalności adwokata i ogranicza się do postępowania, w którym występuje on jako pełnomocnik. Takie poświadczenie dokumentu oznacza stwierdzenie urzędowo istnienia dokumentu o określonej treści. Prawidłowo poświadczony dokument powinien zawierać podpis adwokata, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, na żądanie również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), adwokat stwierdza to w poświadczeniu[437].

Warto zauważyć, iż sporządzenie poświadczenia odpisu dokumentu niezgodnie z oryginałem może stanowić podstawę do wymierzenia adwokatowi kary dyscyplinarnej. Uzyskując status osoby upoważnionej do poświadczenia zgodności odpisów dokumentów z oryginałem, adwokat podlega odpowiedzialności karnej za poświadczenie nieprawdy zgodnie z art. 271 k.k. Podobnie jak przestępstwem jest także posługiwanie się dokumentem, w którym znajduje się poświadczanie nieprawdy zgodnie z art. 273 k.k.[438]

Strojem urzędowym adwokata biorącego udział w rozprawie jest toga. Zgodnie z delegacją zawarta w art. 7 ust. 2 ustawy, szczegóły dotyczące opisu stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych, uwzględniając uroczysty charakter stroju, odpowiedni do powagi sądu i utrwalonej tradycji, określa załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących

[437] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 32.

[438] *Ibidem.*

udział w rozprawach sądowych[439]. Tak więc toga jest suknią fałdzistą z lekkiego czarnego materiału wełnianego lub wełnopodobnego, sięgającą powyżej kostek około 25 cm od ziemi i ma u góry odcinany karczek szerokości 21 cm. Toga u dołu ma w obwodzie od 2 m 70 cm do 2 m 78 cm i od karczka w dół ułożona jest w kontrafałdy po trzy na obydwu przodach togi i siedem na plecach. Środkowa kontrafałda na plecach togi ma fałdy po obu stronach, a pozostałe są wszywane do karczka w kierunku rękawów. Kołnierz togi jest okrągły, płasko wyłożony, zapinany pod szyją na haftkę. Szerokość kołnierza wynosi z tyłu 16 cm, a z przodu 18 cm. Końce kołnierza są ścięte, tworząc wycięcie w formie kąta prostego. Toga zapinana jest na pięć guzików krytych. Rękawy togi u góry ułożone są w 7–9 kontrafałd tworzących bufy. Rękawy mają u dołu w obwodzie 75 cm i skrojone są w ten sposób, że po odwinięciu tworzą mankiet szerokości 10 cm, przymocowany z przodu do szwa rękawa. Wewnątrz rękawa przy przegubie ręki umieszczony jest zatrzask, na który można rękaw zapinać. Przody togi po obu stronach wewnętrznych mają podszycie (listwy) z tego samego materiału co toga, szerokości 10 cm. Przód togi, boki i karczek są szyte podwójną stebnówką szerokości 0,5 cm, a karczek togi podszyty jest czarną podszewką. Przy kołnierzu togi wszyty jest żabot z zielonego jedwabiu długości 21 cm, szerokości u dołu 28 cm, ułożony w 13 kontrafałd, z których środkowa, szerokości 2 cm, ma fałdy po obu stronach, a pozostałe biegną w kierunku rękawów. Żabot z prawej strony togi jest zapinany na guziczek. Kołnierz i mankiety togi mają wypustkę z zielonego aksamitu, której szerokość wynosi 0,5 cm.

Już w pierwszych latach powojennych zrezygnowano z użycia przez adwokatów biretu, który adwokat uprzednio miał obowiązek używać podczas wygłaszania mowy obrończej. Dopiero na mocy pisma ministra sprawiedliwości

[439] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych (Dz.U. z 2000 r., nr 112, poz. 1183).

z 30 grudnia 1955 r., od 1 kwietnia 1956 r. kolor zielony stał się w wymiarze sprawiedliwości i w życiu społecznym kolorem adwokatury i adwokatów[440].

Zgodnie z art. 25 ust. 3 ustawy w wypadku, gdy adwokat prowadzący sprawę nie może wziąć osobiście udziału w rozprawie lub wykonać osobiście poszczególnych czynności w sprawie, może on udzielić substytucji. Ustawa nakłada ponadto na adwokata wykonującego zawód obowiązek zapewnienia zastępstwa (substytucji) w przypadku urlopu lub innej przemijającej przeszkody, tak aby prowadzone przez niego sprawy nie doznały uszczerbku (art. 37a ust. 1 ustawy).

Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 4 marca 2009 r. urlop obrońcy nie stanowi dostatecznego uzasadnienia wniosku o odroczenie rozprawy. Powyższe stwierdzenie wynika wprost z art. 37a ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze. Przepis wspomnianej ustawy wskazuje, że ustanowienie zastępstwa jest obowiązkiem obrońcy w przypadku urlopu lub innej przemijającej przeszkody, tak aby prowadzone przez niego sprawy nie doznały uszczerbku[441].

W ramach substytucji w postępowaniu cywilnym adwokat będący pełnomocnikiem procesowym może udzielić dalszego pełnomocnictwa radcy prawnemu[442], zaś w postępowaniu cywilnym adwokata nie może zastępować aplikant radcowski[443]. Ograniczenie swobody wyboru pełnomocnika dotyczy zarówno wypadków ustanowienia pełnomocnika – przez udzielenie pełnomocnictw, jak i wypadków tzw. dalszego pełnomocnictwa (substytucji). Dalszym pełnomocnikiem ustanawianym na podstawie ustawowego upoważnienia może być tylko adwokat lub radca prawny (art. 91 pkt 3 k.p.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o pełnomocnikach zawodowych – adwokatach, radcach

[440] T. Kotliński, *Słów kilka o historii stroju adwokackiego*, „Palestra" 2007, nr 3–4, s. 166.

[441] Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 marca 2009 r., sygn. V KK 429/08.

[442] Uchwała Sądu Najwyższego z 14 października 2005 r., sygn. III CZP 70/05.

[443] Uchwała Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2006 r., sygn. III CZP 27/06.

prawnych oraz rzecznikach patentowych, w tym o aplikantach, a także prawnikach zagranicznych – nie stanowią samodzielnej podstawy określenia zakresu zdolności postulacyjnej. Kwestie szczegółowe zarówno o charakterze podmiotowym, jak i przedmiotowym znajdują dookreślenie w ustawach tzw. korporacyjnych. Ustawodawca bowiem wyraźnie rozróżnia dalsze pełnomocnictwo (substytucję), o której także mowa w art. 91 pkt 3 k.p.c., od zastępstwa adwokatów i radców prawnych sprawowanego przez aplikanta.

Przypomnieć należy, iż zgodnie z art. 77 ust. 1 ustawy po 6 miesiącach aplikacji adwokackiej aplikant adwokacki może zastępować adwokata przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu. Ponadto aplikant adwokacki może sporządzać i podpisywać pisma procesowe związane z występowaniem adwokata przed sądami, organami ścigania i organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami z wyraźnego upoważnienia adwokata, z wyłączeniem apelacji, skargi kasacyjnej i skargi konstytucyjnej.

Przepis art. 87 k.p.c. wymienia osoby, które mogą pełnić w postępowaniu cywilnym funkcję pełnomocnika. Wśród nich są tzw. zawodowi pełnomocnicy, tj. adwokaci, radcy prawni i rzecznicy patentowi, a także prawnicy zagraniczni, którzy na gruncie przepisów prawa polskiego uzyskali status adwokata lub radcy prawnego. Oznacza to, że osoba spoza ustawowego kręgu nie może być skutecznie ustanowiona pełnomocnikiem. Samo pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie m.in. do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu (art. 91 pkt 3 k.p.c.).

Udzielenie dalszego pełnomocnictwa procesowego (substytucji) jest udzieleniem pełnomocnictwa substytutowi przez samą stronę, a nie przez jej pełnomocnika, który udzielił substytucji. Na skutek udzielonej substytucji substytut staje się pełnomocnikiem strony, a nie pełnomocnika strony, który

udzielił substytucji[444]. Udzielenie dalszego pełnomocnictwa powoduje, iż substytuta oraz stronę łączy taki sam stosunek, jaki łączy stronę i pełnomocnika (por. także art. 106 k.c.). Wystawienie substytucji oznacza zatem, że strona ma dwóch (lub więcej) równorzędnych pełnomocników procesowych.

Aplikant radcowski może zastępować adwokata na takich samych zasadach jak radcę prawnego, jeżeli adwokat jest wspólnikiem w spółce adwokacko-radcowskiej, z wyjątkiem spraw, w których adwokat występuje w charakterze obrońcy w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe.

Inaczej jest w wypadku zastępstwa przez aplikanta. Zastępca nie uzyskuje statusu pełnomocnika procesowego, gdyż działa jedynie za pełnomocnika (w jego imieniu) i nigdy –jak substytut – nie wchodzi w jego miejsce. Zastępca zastępuje adwokata (radcę prawnego), który udzielił mu upoważnienia, i jakkolwiek jego czynności wywołują skutek wobec strony, to jednak nie dlatego, że jest jej pełnomocnikiem, lecz dlatego, że działa w imieniu pełnomocnika. Należy również zaznaczyć, że między stroną a zastępcą adwokata nie powstaje węzeł prawny, jaki zazwyczaj poprzedza udzielenie pełnomocnictwa procesowego, w związku z czym zastępca w zasadzie nie ponosi wobec strony odpowiedzialności obligacyjnej. Ponosi ją wyłącznie wobec swego mocodawcy. Przy rozróżnianiu substytucji i zastępstwa wykonywanego przez aplikantów należy uwzględniać także cel obu instytucji. Dalsze pełnomocnictwo zapewnia większą sprawność działania pełnomocnika (pełnomocników) oraz skuteczność czynności podejmowanych w zakresie pełnomocnictwa, natomiast zastępstwo powierzane aplikantom, najczęściej przez patrona, jest instytucją o charakterze czysto korporacyjnym, mającą na celu przede wszystkim funkcje edukacyjne polegające na kształceniu i doskonaleniu zawodowym[445].

[444] Wyrok Sądu Najwyższego z 21 stycznia 2009 r., sygn. III CSK 195/08.

[445] Uchwała Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2006 r., sygn. III CZP 27/06.

W przypadku spraw karnych zgodnie z art. 82 k.p.k. obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury, a więc adwokat oraz w odpowiednim zakresie aplikant adwokacki, lub ustawy o radcach prawnych – a więc radca prawny oraz w odpowiednim zakresie aplikant radcowski.

Tymczasem na podstawie art. 87 § 1 i 2 k.p.k. strona inna niż oskarżony może ustanowić pełnomocnika, zaś osoba niebędąca stroną może ustanowić pełnomocnika, jeżeli wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu. Pełnomocnikiem może być adwokat, radca prawny lub radca Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (art. 88 ust. 1 k.p.k.).

Skoro § 13 regulaminu aplikacji posługuje się zwrotem „upoważnienie", to jakikolwiek dokument wskazujący na wolę przekazania prowadzenia obrony aplikantowi przez adwokata należy rozumieć jako upoważnienie do zastępstwa, o jakim mowa w art. 77 Prawa o adwokaturze i § 13 regulaminu aplikacji.

Dziekan wyznacza z urzędu zastępcę adwokata, o którym mowa w ust. 1, niemającego czasowo lub trwale możliwości wykonywania zawodu, jak również w wypadku skreślenia z listy adwokatów. Decyzja dziekana stanowi upoważnienie adwokata do prowadzenia spraw i powinna mieć formę pisemną.

Wprowadzenie elektronicznego postępowania upominawczego ustawą z 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw[446] miało na celu uzupełnienie istniejącego modelu postępowania cywilnego o postępowanie, które przyczyni się do sprawniejszego rozpoznawania orzeczeń. W elektronicznym postępowaniu upominawczym (EPU) stosuje się przepisy o postępowaniu upominawczym z odrębnościami wynikającymi z przepisów art. 50528–50537 k.p.c. E-Sąd, czyli Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie VI Wydział Cywilny jest właściwy rzeczowo niezależnie od wartości przedmiotu sporu, jednak ograniczenia natury technicznej

[446] Ustawa z 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 26, poz. 156).

pozwalają obecnie dochodzić roszczenia pieniężnego w kwocie nie większej niż 100 000 000 (sto milionów złotych). Komunikacja między powodem i e-Sądem odbywa się wyłącznie w drodze elektronicznej, a między pozwanym i e-Sądem w drodze tradycyjnej, chyba że pozwany sam zainicjuje komunikację elektroniczną.

Ustawodawca, powołując się na rolę korporacji zawodowych, wprowadził ich pośrednictwo w uzyskiwaniu danych do składania podpisu elektronicznego, gdyż aby skorzystać z elektronicznego postępowania upominawczego, należy założyć konto w systemie teleinformatycznym e-Sądu i uzyskać certyfikat służący składaniu elektronicznego podpisu z Centrum Certyfikacji EPU.

Zgodnie z art. 37b ust. 1 ustawy dane do składania podpisu elektronicznego na potrzeby elektronicznego postępowania upominawczego są udzielane adwokatom po złożeniu stosownego wniosku za pośrednictwem właściwej okręgowej rady adwokackiej, w której rejestrze wpisany jest dany adwokat.

W celu potwierdzenia uprawnień pełnomocnika zawodowego niezbędne jest następnie przesłanie pocztą wydruku składanego elektronicznie wniosku do Prezesa Sądu Rejonowego Lublin-Zachód za pośrednictwem właściwego organu samorządu radcowskiego lub adwokackiego (okręgowej izby radów prawnych lub okręgowej rady adwokackiej) – w trybie art. 229 ustawy o radcach prawnych lub art. 37b Prawa o adwokaturze. Wniosek taki, już zaopatrzony w potwierdzenie o przynależności pełnomocnika do właściwego samorządu (adwokatów, radców prawnych), po akceptacji przez Prezesa Sądu Rejonowego Lublin-Zachód skutkuje aktywacją konta pełnomocnika zawodowego.

Niezbędne do składania pozwu, pism procesowych w elektronicznym postępowaniu upominawczym jest posługiwanie się podpisem elektronicznym. W postępowaniu przed e- Sądem można posługiwać się zwykłym podpisem elektronicznym uzyskiwanym poprzez portal e-Sądu po założeniu konta i złożeniu stosownego wniosku o wydanie certyfikatu przez Centrum Certyfikacji Elektronicznego Postępowania Upominawczego lub możliwe jest posługiwanie

się bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

Bezpieczny podpis elektroniczny przyporządkowany jest wyłącznie do konkretnego adwokata i sporządzany jest za pomocą podlegających wyłącznej kontroli adwokata składającego podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego. Sam podpis elektroniczny stanowi kompilację niepowtarzalnych danych pozwalających na identyfikację osoby składającej podpis elektroniczny[447]. Okręgowa rada adwokacka w tym zakresie[448]:

- otrzymuje wnioski o udzielenie danych do składania podpisu elektronicznego na potrzeby elektronicznego postępowania upominawczego,
- przesyła sądowi wnioski w terminie 14 dni od daty złożenia wraz z potwierdzeniem adwokata we własnej izbie adwokackiej,
- przyjmuje od adwokatów zawiadomienie o zamiarze komunikowania się adwokata z sądem przy wykorzystaniu bezpiecznego podpisu elektronicznego oraz dane do weryfikacji podpisu elektronicznego,
- przesyła sądowi zawiadomienie o zamiarze komunikowania się adwokata z sądem przy wykorzystaniu bezpiecznego podpisu elektronicznego oraz dane do weryfikacji podpisu elektronicznego.

4.3. Formy wykonywania zawodu przez adwokata

Zmiany zasad ustrojowych państwa polskiego zapoczątkowane w 1989 r. wymagały dostosowania obowiązującego Prawa o adwokaturze z 1982 r. do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej.

Na początku 1990 r. ustawą o działalności gospodarczej świadczenie pomocy prawnej podmiotom gospodarczym w zakresie ich działalności

[447] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 113.

[448] *Ibidem*, s. 114.

gospodarczej uznano za działalność gospodarczą. Obowiązujące Prawo działalności gospodarczej w art. 2 ust. 1 przewidywało, iż działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy jest zarobkowa działalność wytwórcza, handlowa, budowlana, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i eksploatacja zasobów naturalnych wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Jednocześnie zgodnie z art. 87 ust. 1 świadczący pomoc prawną nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów niniejszej ustawy. Działalność polegającą na świadczeniu pomocy prawnej określają przepisy ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze. Prawo działalności gospodarczej weszło w życie 21 sierpnia 2004 r., a treść przywołanego art. 2 tego aktu prawnego nie była dotychczas zmieniana. Działalność prawnicza będąca działalnością zawodową została objęta zakresem przywołanej ustawy.

Przedsiębiorcą w rozumieniu tejże ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą. Zgodnie z dyspozycją art. 14 ustawy „przedsiębiorca może podjąć działalność gospodarczą po uzyskaniu wpisu do rejestru przedsiębiorców w Krajowym Rejestrze Sądowym albo do Ewidencji Działalności Gospodarczej", przy czym spółka kapitałowa w organizacji może podjąć działalność gospodarczą przed uzyskaniem wpisu do rejestru przedsiębiorców, a wpisowi do ewidencji podlegają przedsiębiorcy będący osobami fizycznymi. Poza tym na zasadach określonych w ustawie, podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej może wiązać się dodatkowo z obowiązkiem uzyskania przez przedsiębiorcę koncesji albo wpisu do rejestru działalności regulowanej, z zastrzeżeniem art. 75 (art. 15 ustawy). Jeżeli przepisy szczególne tego wymagają, przedsiębiorca jest obowiązany zapewnić, aby czynności w ramach określonego rodzaju działalności gospodarczej były wykonywane bezpośrednio przez osobę legitymującą się posiadaniem odpowiednich uprawnień zawodowych (art. 19 ustawy).

Ustawa ta nie zawiera przepisów szczegółowych, w tym również ograniczeń, dotyczących zasad wykonywania działalności w zakresie działalności

prawniczej. Był to przełom w tradycyjnym uznawaniu określenia „udzielanie pomocy prawnej", gdyż przez pomoc prawną w ujęciu tej ustawy rozumiano doradztwo, sporządzenie opinii, a także zastępstwo procesowe wykonywane przez adwokata lub radcę prawnego. Tę pomoc miały świadczyć spółki lub spółdzielnie adwokatów lub radców prawnych oraz spółki i spółdzielnie z ich udziałem. W niedługim czasie powstały spółki tworzone przez adwokatów lub radców prawnych oraz mieszane, w których wspólnikami byli adwokaci i radcy prawni.

Ostatecznie zgodnie z art. 4a ust. 1 ustawy adwokat może wykonywać zawód:

- w kancelarii adwokackiej,
- w zespole adwokackim,
- w spółce:
  - cywilnej lub jawnej, w której wspólnikami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2014 r., poz. 134),
  - partnerskiej, w której partnerami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej,
  - komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której komplementariuszami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

W świetle obowiązującego prawa o adwokaturze oraz biorąc pod uwagę zasady i tendencje pojawiające się na rynku usług prawniczych, należy stwierdzić,

że najpopularniejszą formą wybieraną przez adwokatów jest spółka partnerska albo indywidualna kancelaria adwokacka.

Przez wykonywanie zawodu adwokata w kancelarii adwokackiej należy rozumieć działalność jednoosobową, rejestrowana w CEIDG, w ramack której ponosi odpowiedzialność całym swoim majątkiem za zobowiązania z niej wynikające[449]

4.3.1. Zespoły adwokackie

Ta forma wykonywania zawodu została wprowadzona przepisami ustawy z 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury. Ustawa ta w art. 3 określiła, iż „wykonywanie zawodu adwokackiego odbywa się w zespołach adwokackich lub indywidualnych", a art. 69 stanowił, iż „zespoły adwokackie torują drogę wyższym uspołecznionym formom wykonywania czynności zawodowych adwokatów". Sprawy organizacji i form działania zespołów adwokackich zostały uregulowane rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 1950 r. w sprawie zespołów adwokackich. Generalnym założeniem ustawy i przepisów wykonawczych było[450]:

- przy zachowaniu dobrowolności i samorządności stworzyć warunki do powstawania nowej formy organizacyjnej wykonywania zawodu,
- zsynchronizować nową formę wykonywania zawodu ze strukturą społeczną i ekonomiczną kraju, tak aby stanowił jej część składniową,
- podnieść dzięki zespołom adwokackim na wyższy poziom pracę zawodową adwokatów,
- poprzez wykonywanie zawodu adwokata w zespole uniezależnić adwokata od klienta.

[449] P. Lewandowski, *O wykonywaniu zawodu adwokata w formie spółki kapitałowej*, „Palestra" 2016, nr 12 s. 43.

[450] E. Mazur, *Zespoły adwokackie*, [w:] *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, red. Z. Krzemiński, Warszawa 1974, s. 94–95.

Nowa forma wykonywania zawodu od samego początku przylegała dość ściśle do struktury ekonomiczno-społecznej kraju. Nabycie osobowości prawnej zespołu, organizacja wewnętrzna zespołu przejawiająca się w podziale pracy i płacy, przystosowanie się ekonomiczne w sferze danin i obciążeń publicznych – to tylko niektóre aspekty tej adaptacji. Na ogół można powiedzieć, że zespoły adwokackie wrosły w strukturę państwa socjalistycznego, przystosowały się do jego wymagań i stały się jego integralną częścią. Organizacja zespołów adwokackich została w zasadzie zakończona w 1956 r. i była to jedna dominująca forma wykonywania zawodu, a istniejące nieliczne kancelarie indywidualne nie stanowiły żadnej konkurencji. Ustawa z 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury stanowiła w art. 3, że zawód adwokata można wykonywać tylko w zespole adwokackim albo w społecznym biurze pomocy prawnej. W przepisach przejściowych (art. 110) przewidywano, że kancelarie indywidualne mogą zostać nadal prowadzone w ciągu roku od wejścia w życie ustawy, a w okresie późniejszym – tylko na mocy indywidualnego zezwolenia ministra sprawiedliwości. Ostatecznie od 1968 r. nie było kancelarii indywidualnych, praca w zespołach adwokackich stała się więc jedyną formą wykonywania zawodu.

Praca adwokata w zespole w założeniu miała stwarzać wiele ułatwień. Ustalanie stawek wynagrodzeń adwokackich przez kierownika zespołu i pobieranie ich przez kasę, jak również objęcie członków zespołów adwokackich jednolitym systemem ubezpieczeń społecznych uwolniło adwokata od omawiania i załatwiania spraw finansowych. W ten sposób adwokat miał zachowaną większą niezależność w procesie – nie odczuwał subiektywnych nacisków ze strony klienta i mógł się skupiać na prowadzeniu spraw. Ponadto w sytuacjach choroby, urlopu czy innej nieobecności, kolizji terminów czy kwestii zastępstwa kierownik zespołu miał obowiązek zapewnić zastępstwo. Praca w zespole stwarzać miała atmosferę zdrowej rywalizacji, współzawodnictwa w zdobywaniu wiedzy prawniczej, znajomości orzecznictwa czy poszczególnych kazusów. Możliwość korzystania z komentarzy i biblioteki zespołu, łatwość uzyskania porady u bardziej

doświadczonego kolegi, zdobywanie wiadomości w ramach szkolenia zawodowego w zespole – to tylko niektóre korzyści pracy zespołowej[451].

Obecnie zespół adwokacki stał się jedną z form wykonywania zawodu przez adwokata. Wobec rozwoju indywidualnej inicjatywy zawodowej adwokatów ustawodawca zrezygnował z określenia, że zespół adwokacki jest podstawową jednostką organizacyjną adwokatury, pozostawiając stwierdzenie, iż zespół adwokacki jest jednostką organizacyjną adwokatury (art. 17 ustawy). Zgodnie z § 1 regulaminu[452] zespoły adwokackie są tworzone w celu realizacji zadań wynikających z Prawa o adwokaturze. Zespół jako jednostka organizacyjna adwokatury zgodnie z art. 10 ustawy posiada osobowość prawną; jest osobą prawną typu korporacyjnego. Zespół adwokacki tworzy zrzeszona w nim grupa adwokatów. Powinien się składać z 3–25 członków. Na podstawie § 3 ust. 1 regulaminu adwokaci, którzy mają zamiar utworzyć zespół, zgłaszają właściwej okręgowej radzie adwokackiej wniosek o wpis do rejestru zespołów adwokackich. Wniosek podpisany przez wszystkich zrzeszających się adwokatów powinien określać skład osobowy zespołu, jego siedzibę i lokal, który powinien odpowiadać wymaganiom niezbędnym dla prawidłowej działalności zespołu. Okręgowa rada adwokacka może z uzasadnionych przyczyn odmówić wpisu tworzonego zespołu do rejestru zespołów adwokackich lub też uzależnić wpis od zmiany siedziby lub lokalu zespołu. Ponadto w szczególnie uzasadnionych wypadkach okręgowa rada adwokacka, opierając się na zasadach planowanego rozmieszczenia zespołów adwokackich, może sama z urzędu utworzyć zespół adwokacki. Utworzony zespół adwokacki otrzymuje nazwę: „Zespół Adwokacki

[451] *Ibidem*, s. 100.

[452] Regulamin w sprawie zasad tworzenia, organizowania, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich oraz uczestniczenia w dochodzie zespołu uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury 23 listopada 1986 r. ze zmianami uchwalonymi na Krajowym Zjeździe Adwokatury 25 listopada 1989 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 22 listopada 1992 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 26 listopada 1995 r. oraz przez NRA 11 października 1997 r. i 9 października 1999 r.

w…”. W sytuacji, gdy zespoły adwokackie mają siedzibę w tej samej miejscowości, nadaje się kolejne numery.

Wpis do rejestru zarządza dziekan okręgowej rady adwokackiej, przy czym zespół adwokacki uzyskuje osobowość prawną z chwilą wpisania do rejestru. Rejestr zespołów adwokackich prowadzi okręgowa rada adwokacka. Na podstawie § 8 ust. 1 regulaminu rejestr zespołów adwokackich zawiera następujące rubryki:

- pozycja rejestru,
- numer kolejny wpisu,
- nazwa zespołu, jego siedziba i adres,
- imiona i nazwiska członków zespołu,
- imię i nazwisko kierownika zespołu i jego zastępcy,
- rozwiązanie i likwidacja zespołu,
- imię i nazwisko likwidatora zespołu,
- uwagi,
- data i podstawa wpisu, podpis kierownika sekretariatu.

Zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy członkiem zespołu adwokackiego może być tylko osoba wpisana na listę adwokatów, przy czym o przyjęciu do zespołu decyduje zebranie zespołu adwokackiego. Wniosek adwokata o przyjęcie do zespołu powinien być rozpatrzony przez zebranie zespołu w terminie nie dłuższym niż 2 miesiące (§ 16 regulaminu). W postępowaniu dotyczącym przyjęcia adwokata do zespołu adwokackiego w sprawach nieuregulowanych przepisami Prawo o adwokaturze stosuje się przepisy k.p.a.[453] Dlatego też uchwała zebrania zespołu w sprawie przyjęcia lub odmowy przyjęcia do zespołu adwokackiego powinna zawierać wszystkie elementy niezbędne dla decyzji administracyjnej zgodnie z art. 107 § 1 k.p.a., a więc oznaczenie organu wydającego akt, wskazanie

[453] Uchwała Sądu Najwyższego z 30 września 1988 r., sygn. III PZP 55/87.

adresata, rozstrzygnięcie, uzasadnienie prawne i formalne oraz podpis osoby reprezentującej organ.

Na podstawie § 17 regulaminu adwokat przestaje być członkiem zespołu na skutek: wystąpienia, skreślenia z listy adwokatów, wypowiedzenia członkostwa w zespole, wykluczenia z zespołu. Adwokat zamierzający wystąpić z zespołu powinien zawiadomić o tym zespół oraz okręgową radę adwokacką co najmniej na 3 miesiące ze skutkiem na koniec miesiąca kalendarzowego. Uchwałą zebrania zespołu okres ten może być skrócony. Ponadto adwokat zobowiązany jest zawiadomić o wystąpieniu z zespołu sądy i urzędy we wszystkich prowadzonych przez siebie sprawach do najmniej na 14 dni przed datą wystąpienia z zespołu. Wykluczenie z zespołu może nastąpić w razie rażącego zaniedbania lub naruszenia obowiązków związanych z członkostwem w zespole. W przypadku skreślenia z listy adwokatów członka zespołu, wypowiedzenia członkostwa w zespole oraz wykluczenia z zespołu obowiązek zawiadomienia o tym sądów i urzędów we wszystkich prowadzonych przez danego adwokata-członka zespołu ciąży na kierowniku zespołu.

Zgodnie z art. 23 ustawy adwokat-członek zespołu ma prawo do udziału w pracach i dochodzie zespołu z wyjątkiem okresu niezdolności do pracy spowodowanej chorobą lub macierzyństwem. Ponadto adwokaci-członkowie zespołów i ich rodziny mają na równi z pracownikami prawo do świadczeń z tytułu ubezpieczenia na wypadek choroby, macierzyństwa i ubezpieczenia rodzinnego oraz z tytułu powszechnego zaopatrzenia emerytalnego pracowników i ich rodzin, przy czym przy ustalaniu prawa do świadczeń i ich wysokości pracę w zespołach traktuje się jako zatrudnienie, a otrzymywane wynagrodzenie – jako wynagrodzenie z tytułu zatrudnienia. Zasiłek chorobowy dla adwokatów-członków zespołów jest wypłacany przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, począwszy od pierwszego dnia niezdolności do pracy. Składki na ubezpieczenie społeczne adwokatów-członków zespołu opłacają zespoły adwokackie.

W okresie tymczasowego zawieszenia, jak również w czasie kary zawieszenia w wykonywaniu czynności zawodowych członek zespołu pokrywa

przypadające na niego w tych okresach koszty zespołu, chyba że zebranie zespołu zwolni go od tego obowiązku w części lub w całości.

Adwokatowi przysługuje prawo do corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego, natomiast nie przysługuje mu prawo do ekwiwalentu za niewykorzystany urlop (§ 35 regulaminu). Ponadto kierownik zespołu może na wniosek zainteresowanego adwokata udzielić mu w szczególnie uzasadnionych wypadkach urlopu bezpłatnego na czas nie dłuższy niż rok, o czym zawiadamia radę adwokacką. Adwokat w czasie urlopu bezpłatnego uczestniczy w pokrywaniu kosztów zespołu, chyba że zebranie zespołu zwolni go od tego obowiązku w części lub całości.

Udział w dochodach członka zespołu adwokackiego obejmuje należności z tytułu udziału adwokata w opłatach za czynności adwokackie pomniejszone o koszty zespołu adwokackiego. W sprawach finansowych zgodnie z § 30 regulaminu należności adwokatów-członków zespołu z tytułu ich udziału w opłatach za czynności adwokackie ustala po potrąceniu kosztów zebranie zespołu. Kierownik zespołu i zastępca kierownika uczestniczą w podziale dochodu zespołu na zasadach ogólnych, a ponadto otrzymują dodatek za kierownictwo zespołu. Wysokość dodatku dla kierownika zespołu określa uchwała zespołu.

Jeśli chodzi o zagadnienia związane z udzieleniem pomocy prawnej oraz ewidencją spraw, kierownik zespołu uwzględnia życzenia klienta co do wyboru adwokata, chyba że uzasadnione względy uniemożliwiają temu adwokatowi udzielenie pomocy prawnej. Zgodnie z § 21 regulaminu klient sam dokonuje wyboru adwokata, który ma udzielić mu pomocy prawnej. W przypadku, gdy klient nie dokonał wyboru lub wybrany przez niego adwokat nie może podjąć się zleconych mu czynności, kierownik zespołu kieruje klienta do wyznaczonego przez siebie członka zespołu, biorąc pod uwagę specjalizację członków zespołu i zasadę równomiernego rozdziału spraw. W wypadku, gdy adwokat prowadzący sprawę nie może wziąć osobiście udziału w rozprawie lub wykonać osobiście poszczególnych czynności w sprawie, może on udzielić substytucji. Kierownik zespołu wyznacza z urzędu zastępcę dla adwokata niemającego możności

prowadzenia sprawy czasowo lub trwale albo skreślonego z listy adwokatów. Decyzja kierownika zespołu stanowi upoważnienie dla adwokata do prowadzenia sprawy i powinna mieć formę pisemną (art. 26 ustawy). O jej podjęciu powinien być powiadomiony adwokat zastępowany, adwokat zastępujący oraz klient. Klientowi oczywiście przysługuje prawo do wypowiedzenia pełnomocnictwa, gdy jest niezadowolony z faktu zastępstwa.

Na podstawie art. 25 ustawy umowę z klientem zawiera kierownik zespołu adwokackiego w imieniu zespołu. W umowie z klientem kierownik zespołu lub upoważniony przez niego członek zespołu ustala wysokość i terminy płatności na rzecz zespołu, przy czym wzór umowy i karty ewidencyjnej określi NRA. Zgodnie z § 23 regulaminu kartę ewidencyjną wypełnia się w jednym egzemplarzu przechowywanym w sekretariacie zespołu. W karcie odnotowywane są wszelkie wpłaty i wypłaty w danej sprawie. Po dokonaniu ostatniej czynności w sprawie adwokat prowadzący sprawę obowiązany jest sprawdzić, czy ustalone wynagrodzenie zostało przez klienta zapłacone i czy kwoty pobrane na wydatki zostały należycie rozliczone. W razie stwierdzenia, że umówionej należności klient nie zapłacił, adwokat prowadzący sprawę powinien poinformować o tym kierownika zespołu i przedstawić swój wniosek co do dalszego postępowania w tej kwestii. Po zakończeniu sprawy i dokonaniu wszelkich rozliczeń karta ewidencyjna zostaje złożona do zbioru kart ewidencyjnych spraw zakończonych.

Stosunek klienta z zespołem opiera się na dwóch elementach: zawarciu umowy zlecenia z zespołem oraz udzieleniu pełnomocnictwa dla adwokata będącego członkiem zespołu. Klienta reprezentuje dany adwokat, a nie zespół adwokacki. Wybór przez kierownika zespołu konkretnego adwokata powinien się opierać na wskazaniu przez klienta. Tylko uzasadnione względy powinny stać na przeszkodzie dokonanemu przez klienta wyborowi[454].

Zgodnie z art. 27 ustawy adwokat może wypowiedzieć pełnomocnictwo po uzyskaniu zgody kierownika zespołu, przy czym zawiadamia o tym

[454] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 84.

zainteresowane organy. Jest także obowiązany jeszcze przez 2 tygodnie pełnić swe obowiązki, jeżeli nie nastąpiło wcześniejsze objęcie sprawy przez innego adwokata lub zwolnienie ze strony klienta.

Zespół adwokacki prowadzi skorowidz spraw według nazwisk klientów. Skorowidz powinien zawierać następujące dane: nazwisko i imię klienta, nazwisko adwokata prowadzącego sprawę, nr karty ewidencyjnej. Poza tym zespół prowadzi repertorium spraw zawierające numerację bieżącą kart, nazwisko adwokata prowadzącego sprawę, nazwisko klienta i jego adres oraz krótkie określenie sprawy (§ 25 regulaminu).

Adwokat-członek zespołu jest zobowiązany prowadzić akta, które odzwierciedlają przebieg każdej powierzonej mu sprawy i wykonane w niej czynności, przy czym w aktach nie mogą się znajdować dokumenty ani dane objęte tajemnicą państwową. Zespół adwokacki jest obowiązany przechowywać w ciągu 3 lat od dokonania ostatniej czynności w sprawie dokumenty powierzone mu przez klientów.

Organami zespołu adwokackiego są: zebranie zespołu, kierownik zespołu, komisja rewizyjna. Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy, do zakresu działania zebrania zespołu należy w szczególności:

- ocena pracy zawodowej członków zespołu i aplikantów adwokackich,
- wybór kierownika, a w miarę potrzeby także jego zastępcy,
- odwołanie kierownika lub jego zastępcy przed upływem kadencji,
- kontrola działalności kierownika zespołu, a zwłaszcza badanie i zatwierdzanie jego sprawozdań,
- wybór komisji rewizyjnej,
- uchwalanie preliminarza dochodów i wydatków zespołu,
- przyjmowanie nowych członków, wypowiadanie członkostwa w zespole i wykluczanie z zespołu,
- podejmowanie uchwały w sprawie zmiany lokalu zespołu,
- podejmowanie uchwały w sprawie likwidacji zespołu.

Zebranie zespołu stanowią adwokaci-członkowie zespołu. Aplikanci adwokaccy zespołu mogą brać udział w zebraniu bez prawa głosowania. Odbywają się one w miarę potrzeby, nie rzadziej niż raz na kwartał. Zwołuje je kierownik zespołu z własnej inicjatywy albo na żądanie 1/3 części członków zespołu, komisji rewizyjnej lub dziekana rady adwokackiej. O terminie i miejscu zebrania oraz porządku obrad należy zawiadomić wszystkich członków zespołu, okręgową radę adwokacką oraz adwokata, który z ramienia rady sprawuje opiekę nad zespołem, co najmniej na 7 dni przed terminem zebrania. Udział w zebraniu jest dla członków zespołu obowiązkowy. W zebraniu może brać nadto udział, ale bez prawa głosowania, dziekan lub delegowany przez niego członek okręgowej rady adwokackiej.

Zebranie zespołu otwiera kierownik zespołu i przewodniczy jego obradom, wyjąwszy wypadki zwołania zebrania sprawozdawczego, wyborczego lub rozpoznającego wniosek o odwołanie kierownika. W tych wypadkach przewodniczący jeden z członków zespołu wybrany przez zebranie. Protokół obrad zebrania zespołu powinien być sporządzony w ciągu 7 dni i przesłany w odpisie okręgowej radzie adwokackiej.

Zgodnie z § 13 ust. 1 regulaminu uchwały zebrania zespołu zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego. Do ważności uchwały zebrania zespołu wymagana jest obecność co najmniej 2/3 ogólnej liczby członków zespołu, przy czym uchwały w sprawach:

- wyboru kierownika, a w miarę potrzeby także jego zastępcy,
- odwołania kierownika lub jego zastępcy przed upływem kadencji,
- przyjęcia nowych członków, wypowiadania członkostwa w zespole i wykluczania z zespołu,
- podjęcia uchwały w sprawie likwidacji zespołu

zapadają tylko większością co najmniej 2/3 głosów członków zespołu obecnych na zebraniu.

Głosowanie nad uchwałami jest jawne. W drodze głosowania tajnego podejmowane są uchwały w sprawie:

- wyboru kierownika, a w miarę potrzeby także jego zastępcy,
- odwołania kierownika lub jego zastępcy przed upływem kadencji,
- przyjęcia nowych członków, wypowiadania członkostwa w zespole i wykluczania z zespołu,
- wyboru komisji rewizyjnej,
- podjęcia uchwały w sprawie likwidacji zespołu.

Inne uchwały są podejmowane w drodze głosowania tajnego wówczas, gdy zażąda tego choćby jeden członek zespołu obecny na zebraniu.

Od uchwał zebrania zespołu służy odwołanie do okręgowej rady adwokackiej, której przysługuje również prawo do uchylania lub zmiany uchwały zebrania zespołu adwokackiego sprzecznych z prawem. Od uchwał okręgowej rady adwokackiej, w tym uchwał uchylających lub zmieniających uchwały zebrania zespołu adwokackiego sprzeczne z prawem, przysługuje odwołanie do NRA.

W ciągu miesiąca od daty doręczenia uchwały zespołu w sprawie wyboru kierownika lub zastępcy kierownika okręgowa rada adwokacka może zgłosić uzasadniony sprzeciw i zarządzić ponowne wybory w terminie miesięcznym. Sprzeciw dotyczący tego samego adwokata może być zgłoszony tylko jeden raz.

Okręgowa rada adwokacka może również odwołać kierownika zespołu lub jego zastępcę, jeżeli zaniedbują lub naruszają swe obowiązki. W takim przypadku okręgowa rada adwokacka powierza czasowo wykonywanie czynności kierownika jednemu z członków zespołu, któremu nie wolno odmówić przyjęcia tych obowiązków. Wybory nowego kierownika zespołu odbywają się w terminie wyznaczonym przez okręgową radę adwokacką, nie później jednak niż w ciągu jednego miesiąca od uprawomocnienia się uchwały odwołującej kierownika. Odwołanie wyłącza osobę, której dotyczy, z ponownego wyboru (art. 34 ustawy).

Okręgowa rada adwokacka podejmuje uchwałę w sprawie odwołania kierownika zespołu lub jego zastępcy, którą doręcza się wraz z uzasadnieniem. Musi ona zawierać pouczenie o trybie uchwały i trybie przysługującego odwołania. Od uchwały w przedmiocie odwołania kierownika zespołu lub jego zastępcy przysługuje odwołanie do NRA. Uprawniony do złożenia środka odwoławczego jest sam odwołany oraz zespół adwokacki[455].

W razie niedokonania wyboru kierownika zespołu w okresie przewidzianym do przeprowadzenia wyborów okręgowa rada adwokacka ustala termin dodatkowy przeznaczony na jego wybór. W razie niedokonania wyboru w tym terminie okręgowa rada adwokacka wyznaczy z grona członków zespołu adwokata, któremu powierzy czasowo wykonywanie czynności kierownika zespołu. Adwokat pełniący funkcję kierownika zobowiązany jest w terminie jednego miesiąca od daty objęcia czynności zwołać pierwsze zebranie w celu wyboru kierownika zespołu.

Zgodnie z § 14 regulaminu kierownik zespołu załatwia wszystkie sprawy zespołu, jeżeli nie należą one do właściwości innych organów, sprawuje nadzór nad sposobem wykonywania przez członków zespołu i aplikantów adwokackich obowiązków związanych z przynależnością do zespołu, prowadzi sprawy gospodarcze i finansowe zespołu w granicach ustalonych w budżecie zespołu, wyznacza obrońców lub pełnomocników z urzędu. Ponadto zawiadamia niezwłocznie okręgową radę adwokacką o zmianach w składzie osobowym oraz o zmianie lokalu zespołu. Jeżeli kierownik zespołu lub jego zastępca nie może czasowo wykonywać swych obowiązków, funkcję kierownika zespołu spełnia wyznaczony przez zebranie lub przez kierownika zespołu członek zespołu.

Komisja rewizyjna powoływana jest w zespołach liczących więcej niż 12 członków, a w zespołach mniejszych, jeżeli zostanie ona powołana uchwałą zebrania zespołu. Do zakresu działalności komisji rewizyjnej należy kontrola działalności finansowej i gospodarczej zespołu oraz wszelkich innych spraw

[455] *Ibidem,* s. 105.

dotyczących funkcjonowania zespołu, jak również zgłaszanie wniosków o udzielenie absolutorium kierownictwu zespołu. Kontrola powinna być przeprowadzona co najmniej raz w roku, a protokół z kontroli powinien być przedstawiony na zebraniu zespołu i przesłany w odpisie okręgowej radzie adwokackiej.

Jeśli chodzi o zagadnienie rozwiązania zespołu, następuje ono na podstawie uchwały zebrania zespołu lub uchwały okręgowej rady adwokackiej (art. 35 ustawy). Uchwała zespołu w sprawie likwidacji zespołu zapada większością co najmniej 2/3 głosów zespołu obecnych na zebraniu przy wymaganym kworum 2/3 adwokatów członków zespołu. Od podjętej uchwały w przedmiocie rozwiązania zespołu służy odwołanie do okręgowej rady adwokackiej, która działa jako organ drugiej instancji.

W razie rozwiązania zespołu następuje jego likwidacja, którą przeprowadza kierownik zespołu, jeżeli okręgowa rada adwokacka z uzasadnionych przyczyn nie ustanowi likwidatora z urzędu. Wynagrodzenie likwidatora określa okręgowa rada adwokacka. Do obowiązków likwidatora należy w szczególności zakończenie spraw sądowych i administracyjnych, w których zespół jest stroną, rozliczenie z członkami zespołu oraz przekazanie protokolarnie okręgowej radzie adwokackiej archiwum i pozostałego majątku zespołu (§ 38 regulaminu). W okresie likwidacji nie wolno zespołowi przyjmować nowych spraw. Sprawy będące w toku powinny być – aż do ukończenia postępowania w danej instancji – załatwione przez adwokata, który je prowadził.

Z chwilą uprawomocnienia się uchwały o rozwiązaniu zespołu jego członkowie mogą wstępować do innych zespołów lub podjąć wykonywanie zawodu w innych formach przewidzianych ustawą. Wpłaty związane z prowadzeniem spraw przyjętych przed rozwiązaniem zespołu wpływają na rzecz tych jednostek, w których adwokaci ci podjęli działalność, z wyjątkiem należności za czynności już wykonane.

Adwokaci, którzy byli członkami zespołu, ponoszą odpowiedzialność majątkową za zobowiązania zespołu powstałe w okresie należenia do niego.

Koszty likwidacji ponoszą adwokaci, którzy byli członkami zespołu w chwili jego rozwiązania, przy czym rozdział tych obciążeń między poszczególnych członków likwidowanego zespołu następuje na podstawie powziętej na wniosek likwidatora uchwały okręgowej rady adwokackiej. Ewentualne nadwyżki uzyskane z likwidacji zespołu podlegają podziałowi pomiędzy członków zlikwidowanego zespołu na podstawie powziętej na wniosek likwidatora uchwały okręgowej rady adwokackiej. Po ukończeniu likwidacji likwidator zespołu składa okręgowej radzie adwokackiej sprawozdanie z przeprowadzenia likwidacji oraz zgłasza wniosek o wykreślenie zespołu z rejestru.

4.3.2. Kancelarie adwokackie

Zasady wykonywania zawodu adwokata w ramach kancelarii adwokackiej określa Regulaminu wykonywania zawodu adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach[456]. Zgodnie z § 1 ust. 1 regulaminu adwokat zobowiązany jest przestrzegać zasad wykonywania zawodu ustalonych w jego treści. Winien wstrzymać się od wykonywania przez niego osobiście działalności, która nie licuje z zasadami etyki i godności zawodu oraz postanowieniami regulaminu. Używanie tytułu zawodowego „adwokat" lub „aplikant adwokacki" w związku z taką działalnością jest zabronione. Zabronione jest także używanie tytułu zawodowego „adwokat" lub „aplikant adwokacki" oraz nazwy „kancelaria adwokacka", „spółka adwokacka" i tożsamych w celu promowania działalności adwokata lub aplikanta adwokackiego, innej osoby lub podmiotu, która to działalność nie jest wykonywana w formach przewidzianych przez przepisy Prawa o adwokaturze.

Adwokat po wyznaczeniu siedziby zawodowej wykonuje czynności na terenie całego kraju oraz za granicą, jeżeli jest to dopuszczalne według prawa

[456] Prezydium NRA z 7 lipca 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Regulaminu wykonywania zawodu adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach na podstawie uchwały nr 38/2015 NRA z 27 czerwca 2015 r. (uchwała nr 54/2009 NRA z 12 września 2009 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 72/2012 NRA z 17 marca 2012 r. i uchwałą 38/2015 NRA z 27 czerwca 2015 r.).

miejscowego lub przewidują to umowy międzynarodowe. Regulamin dopuszcza możliwość tworzenia filii kancelarii adwokackich na terenie całego kraju, przy czym warunkiem dopuszczalności założenia filii jest świadczenie pomocy prawnej w filii przez osobę wykonującą zawód adwokata lub radcy prawnego.

Adwokaci wykonujący zawód w kancelarii adwokackiej mogą pozostawać ze sobą, jak też z zespołami adwokackimi lub radcami prawnymi wykonującymi zawód w kancelarii radcy prawnego oraz w spółkach, ze spółkami prawa handlowego, w których zawód wykonują zarówno adwokaci czy radcowie prawni, w stałym stosunku zlecenia, jak również zawierać umowy dotyczące wspólnego prowadzenia poszczególnych spraw. Dotyczy to także zawierania porozumień z prawnikami zagranicznymi w zakresie jednorazowego lub stałego współdziałania zgodnie z postanowieniami regulaminu i Kodeksu etyki adwokackiej.

Zgodnie z § 2 regulaminu stałą współpracę z adwokatami i radcami prawnymi oraz ze spółkami, w których wykonują zawód adwokaci i radcowie prawni, prowadzi się na podstawie umowy. W ramach współpracy strony zobowiązane są do wzajemnej lojalności i zachowania tajemnicy zawodowej zarówno w odniesieniu do informacji dotyczących odpowiednio kancelarii lub spółki, jak i ich klientów. Ponadto adwokat lub spółka zlecająca pracę odpowiada za zapłatę umówionego honorarium niezależnie od uzyskania wynagrodzenia od klienta, chyba że co innego wynika z umowy.

Jak już wcześniej wskazano, adwokat przed rozpoczęciem wykonywania zawodu zobowiązany jest zgłosić wykonywanie zawodu okręgowej radzie adwokackiej właściwej ze względu na jego siedzibę zawodową. Zgłoszenie winno zawierać dane podlegające wpisowi do Krajowego Rejestru Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, w tym imię i nazwisko adwokata, miejsce zamieszkania, adres, pod którym prowadzona jest kancelaria, w tym przynajmniej jeden numer telefonu stacjonarnego lub komórkowego, oraz adres e-mail, jeśli taki posiada. Jeżeli adwokat wykonuje zawód poza siedzibą (w filii), w zgłoszeniu należy wskazać również adres filii. Jeżeli siedziba filii jest poza zasięgiem

właściwości okręgowej rady adwokackiej właściwej dla siedziby głównej adwokata, to o rozpoczęciu działalności filii kancelarii adwokackiej zawiadamia się zarówno okręgową radę adwokacką właściwą ze względu na siedzibę zawodową adwokata, w której adwokat wykonuje zawód, jak i okręgową radę adwokacką właściwą ze względu na miejsce działania filii.

W przypadku zmian podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, w tym o wykonywaniu zawodu w innych przewidzianych prawem formach, należy je zgłosić w terminie tygodniowym od dnia dokonania zmiany.

Adwokat może zgłosić okręgowej radzie adwokackiej informacje o preferowanych przez siebie dziedzinach prawa w celu umieszczenia tej informacji na liście adwokatów prowadzonej przez okręgową radę adwokacką oraz w Krajowym Rejestrze Adwokatów i Aplikantów Adwokackich. Zgłoszenie może zawierać także informację o gotowości uczestniczenia w szczególnych formach świadczenia pomocy prawnej z urzędu, w tym w dyżurach w postępowaniu przyśpieszonym, co jest również ujawniane na liście prowadzonej przez okręgową radę adwokacką.

Osobna kwestia dotyczy lokalu, gdzie adwokat wykonuje zawód. Regulamin wymaga, by był on odpowiedni. Powinien w szczególności odpowiadać wymogom godności i zasad wykonywania zawodu oraz zapewniać klientom dyskrecję. Ponadto powinien być on zabezpieczony przed dostępem osób niepowołanych zarówno w godzinach urzędowania, jak i poza tymi godzinami, zwłaszcza w zakresie pomieszczeń, w których przechowywane są dokumenty zawierające informacje objęte tajemnicą adwokacką.

Lokal kancelarii powinien być oznaczony zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zaleca się stosowanie identyfikacji wizualnej określonej przez organy samorządu adwokackiego. Oznaczenie lokalu winno wskazywać w sposób niebudzący wątpliwości na wykonywanie w tym lokalu zawodu adwokata przez użycie słów „adwokat", „adwokaci", „adwokacki" w dowolnej formie gramatycznej, zaś lokal filii powinien być oznaczony nazwą kancelarii

adwokackiej z dodaniem słowa „filia". Oznaczenie lokalu nie powinno stwarzać wrażenia, jakoby adwokat lub spółka, w której wykonuje on zawód, prowadzili działalność inną niż świadczenie pomocy prawnej ani jakoby ich działalność była w jakikolwiek sposób związana z działalnością podmiotu, który nie jest adwokatem lub spółką z udziałem adwokata. Regulamin zabrania adwokatowi wyrażania zgody na firmowanie działalności zarobkowej innej niż wykonywanie zawodu adwokata, radcy prawnego lub prawnika zagranicznego prowadzącego działalność na podstawie ustawy o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Regulamin dopuszcza, by adwokat mógł wykonywać zawód z wykorzystaniem wspólnego lokalu i urządzeń technicznych wspólnie z innym adwokatem, radcą prawnym oraz prawnikiem zagranicznym bez utworzenia spółki, w ramach tzw. wspólnoty biurowej. Umowa wspólnoty biurowej powinna być zawarta na piśmie i określać sposób rozliczania wydatków związanych z wykonywaniem zawodu we wspólnocie biurowej.

„Nie może budzić wątpliwości wymóg stawiany lokalowi, w którym adwokat wykonuje zawód, co do tego, że powinien on odpowiadać wymogom godności i zasadom wykonywania zawodu, zapewniać klientom dyskrecję, a także kwestie związane z odpowiednią, określoną identyfikacją wizualną. […] Uregulowania nie przewidują […] odstępstw w zależności od sposobu prowadzenia praktyki przez adwokata. Wskazać należy, że decydując się na przynależność do adwokatury i chęć wykonywania tego zawodu, adwokat godzi się jednocześnie na wymogi, jakie są w tym zakresie stawiane"[457].

Kolejna część regulaminu dotyczy dokumentacji spraw klienta, do której należą w szczególności dokumenty przekazane adwokatowi przez klienta, pisma procesowe, pisma sądowe, korespondencja przedsądowa z przeciwnikiem procesowym, korespondencja z klientem, w tym utrwalone na elektronicznych nośnikach danych. Zgodnie z § 5 regulaminu adwokat powinien przechowywać

[457] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 25 kwietnia 2015 r., sygn. WSD 16/15.

dokumenty związane z prowadzeniem sprawy przez okres jednego roku od wykonania zlecenia, chyba że w umowie o świadczenie usług adwokackich strony postanowiły inaczej, przy czym dokumenty mogące stanowić podstawę odpowiedzialności adwokata powinny być przechowywane do końca okresu przedawnienia ewentualnych roszczeń przeciwko adwokatowi. Regulamin zaleca, by umowa o świadczenie usług adwokackich na rzecz klienta była sporządzona na piśmie, chyba że dotyczy to porady prawnej lub innej czynności jednorazowej. Podobnie, istotne informacje przekazane ustnie, a związane z prowadzeniem sprawy, powinny być udokumentowane poprzez sporządzenie notatki. Wymaga się również, by korespondencja elektroniczna była zabezpieczona przed dostępem osób spoza kancelarii.

Szczególne znaczenie ma zabezpieczenie dostępu do informacji objętych tajemnicą zawodową adwokata. Na mocy postanowień § 7 regulaminu adwokat jest zobowiązany postępować z informacjami objętymi tajemnicą zawodową adwokata w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z nimi osobom trzecim. Adwokat zatrudniający osoby niebędące adwokatami, aplikantami adwokackimi, radcami lub aplikantami radcowskimi, lub zlecający określone czynności takim osobom przed udostępnieniem takim osobom danych objętych tajemnicą zawodową adwokata uzyskuje od nich na piśmie zobowiązanie do przestrzegania tej tajemnicy w zakresie nie mniejszym niż ten, w jakim tajemnica wiąże adwokata. Adwokat powinien kontrolować dostęp pracowników kancelarii do informacji poufnych, tak samo jak powinien dopuścić do informacji poufnych wyłącznie osoby zajmujące się prowadzeniem sprawy klienta, z którą związana jest informacja poufna.

Jeśli chodzi o dokumenty i nośniki zawierające informacje poufne, powinny być one przechowywane w miejscu i w sposób uniemożliwiający ich zniszczenie, zniekształcenie lub zaginięcie. Dokumenty o szczególnej doniosłości, w szczególności oryginały takich dokumentów, powinny być starannie chronione przez adwokata za pomocą adekwatnych do tego sposobów zabezpieczania przed utratą lub zniszczeniem. W działalności zawodowej adwokat powinien stosować

fizyczne i logiczne zabezpieczenia, które zapewniają bezpieczeństwo systemu informatycznego i danych klientów w stopniu wynikającym z rozwoju techniki w danym czasie. Informacje poufne przechowywane w systemie informatycznym zabezpiecza się przez wykonywanie kopii zapasowych zbiorów danych elektronicznych, które powinny być przechowywane w miejscach zabezpieczających je przed nieuprawnionym przejęciem, modyfikacją, uszkodzeniem lub zniszczeniem. System informatyczny służący do przechowywania informacji poufnych powinien być natomiast zabezpieczony przed:

– działaniem oprogramowania, którego celem jest zakłócenie działania lub uzyskanie nieuprawnionego dostępu do systemu informatycznego, oraz
– utratą danych spowodowaną awarią zasilania lub zakłóceniami w sieci zasilającej.

Adwokat wykonujący zawód w kancelarii adwokackiej zobowiązany jest do opłacenia składki na ubezpieczenie społeczne osobiście. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określa wysokość składek na ubezpieczenie społeczne oraz zasady ustalania podstawy wymiaru tych składek i tryb ich opłacania.

Zgodnie z § 6 regulaminu adwokat powinien z należytą starannością dokumentować czynności wykonywane na rzecz klienta, a jeżeli od tego uzależnione jest wynagrodzenie, także wymiar czasu pracy na rzecz klienta. Ponadto adwokat powinien dokumentować wydatki ponoszone na rzecz klienta i sposób dysponowania powierzonymi mu środkami pieniężnymi.

Po zakończeniu prowadzenia sprawy adwokat powinien wezwać klienta do odbioru powierzonych mu dokumentów, jeżeli wynika to z umowy bądź innych ustaleń z klientem. Na żądanie klienta bez zbędnej zwłoki adwokat zwraca dokumenty związane ze sprawą, co nie stoi na przeszkodzie zachowaniu kopii tych dokumentów przez adwokata. Każdorazowe przekazanie dokumentów adwokatowi lub zwrot dokumentów klientowi powinny zostać udokumentowane pokwitowaniem.

4.3.3. Spółki prawa prywatnego

Jak już wcześniej wskazano, zgodnie z art. 4a ust. 1 ustawy adwokat może wykonywać zawód w następujących spółkach:

- cywilnej lub jawnej, w której wspólnikami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę,
- partnerskiej, w której partnerami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę,
- komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której komplementariuszami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę.

Wyłącznym przedmiotem działalności spółek, o których tu mowa, może być jedynie świadczenie pomocy prawnej. Adwokat może wykonywać zawód w różnych formach jednocześnie oraz w więcej niż jednej spółce. Na podstawie art. 86 § 1 oraz art. 95 § 1 k.s.h., spółką partnerską jest spółka osobowa, utworzona przez wspólników (partnerów) w celu wykonywania wolnego zawodu w spółce prowadzącej przedsiębiorstwo pod własną firmą. Należy zwrócić uwagę na fakt, że partner nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania spółki powstałe w związku z wykonywaniem przez pozostałych partnerów wolnego zawodu w spółce, jak również za zobowiązania spółki będące następstwem działań lub zaniechań osób zatrudnionych przez spółkę na podstawie umowy o pracę, lub innego stosunku prawnego, które podlegały kierownictwu innego partnera przy świadczeniu usług związanych z przedmiotem działalności spółki.

Ustrój spółki komandytowej określa art. 102 oraz 111 k.s.h., które stanowią, że spółką komandytową jest spółka osobowa mająca na celu prowadzenie przedsiębiorstwa pod własną firmą, w której wobec wierzycieli za zobowiązania spółki co najmniej jeden wspólnik odpowiada bez ograniczenia (komplementariusz), a odpowiedzialność co najmniej jednego wspólnika

(komandytariusza) jest ograniczona. Komandytariusz odpowiada za zobowiązania spółki wobec jej wierzycieli tylko do wysokości sumy komandytowej.

Zgodnie z art. 860 k.c., przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów. Umowa spółki powinna być stwierdzona pismem. Za zobowiązania spółki wspólnicy odpowiedzialni są solidarnie. Spółka partnerska wraz ze spółką cywilną, komandytową oraz jawną należy do grupy spółek osobowych nie posiadających osobowości prawnej,

Na gruncie aktualnie obowiązującego prawa polskiego zakładanie adwokackich spółek kapitałowych jest niedopuszczalne (art. 4a ustawy z1982 roku – prawo o adwokaturze). Należy jednak zauważyć, że coraz więcej państw europejskich decyduje się na takie rozwiązanie. Świadczenie pomocy prawnej w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjnej możliwe jest już m.in. w Niemczech, Austrii, Hiszpanii, Belgii, Holandii, Francji, krajach skandynawskich, Wielkiej Brytanii czy Szwajcarii[458].

Na marginesie należy zauważyć niekonsekwencję polskiego ustawodawcy, bowiem dopuszcza on jako formę wykonywania zawodu adwokata spółkę komandytowo-akacyjną, będącą społką osobową, lecz wykazującą liczne cechy kapitałowe – ale spółka akcyjna , z której rozwiązania czerpie spółka komandytowo-akcyjna czerpnie – nnie została dopusczona. Podobnie jest z zespołami adwokackimi, którym ustawa przyznała osobowość prawną, zaś nie uwglednia spółki akcyjnej jako także posiadającej osoboowsc prawną formy wykonywania zawodu.[459]

Adwokat wykonujący zawód w spółce zobowiązany jest przestrzegać zasad wykonywania zawodu ustalonych w Regulaminie wykonywania zawodu

[458] Por. szerzej: A. Łopatka, *Świadczenie pomocy prawnej w formie spółki kapitałowej*, „Palestra" 2009, nr 7-8, s. 87-93.

[459] P. Lewandowski, *op. cit.*, s. 46.

adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach[460]. Większość rozważań w niniejszym podrozdziale byłaby powtórzeniem analiz podrozdziału wcześniejszego, dlatego też omówiono tylko te zagadnienia, które dotyczą bezpośrednio spółek związanych z działalnością adwokatów.

Zgodnie z § 1 regulaminu adwokat winien wstrzymać się od wykonywania przez spółkę, w której wykonuje zawód, działalności, która nie licuje z zasadami etyki i godności zawodu oraz postanowieniami regulaminu. Używanie tytułu zawodowego „adwokat" lub „aplikant adwokacki" w związku z taką działalnością jest zabronione. Zabronione jest także używanie tytułu zawodowego „adwokat" lub „aplikant adwokacki" oraz nazwy „kancelaria adwokacka", „spółka adwokacka" i tożsamych w celu promowania działalności adwokata lub aplikanta adwokackiego, innej osoby lub podmiotu, która to działalność nie jest wykonywana w formach przewidzianych przez przepisy Prawa o adwokaturze.

Ponadto, zgodnie z art. 90 § 1 k.s.h. firma spółki partnerskiej powinna zawierać nazwisko co najmniej jednego partnera, ponadto oznaczenie „i partner" bądź „i partnerzy" albo „spółka partnerska" oraz określenie wolnego zawodu wykonywanego w spółce. Zgodnie z dyspozycją § 2 tego artykułu można używać w obrocie skrótu „sp.p.". Nie jest możliwe prowadzenie spółki partnerskiej jednoosobowo lub przez partnerów, spośród których tylko jeden posiada odpowiednie uprawnienia do wykonywania wolnego zawodu.

Jeśli chodzi o spółkę komandytowa, to na mocy art. 104 § 1 k.s.h. firma spółki komandytowej powinna zawierać nazwisko jednego lub kilku komplementariuszy oraz dodatkowe oznaczenie „spółka komandytowa", na podstawie § 2 wskazanego artykułu dopuszczalne jest używanie w obrocie skrótu „sp.k.". Jeżeli komplementariuszem jest osoba prawna, firma spółki

[460] Prezydium NRA z 7 lipca 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Regulaminu wykonywania zawodu adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach na podstawie uchwały nr 38/2015 NRA z 27 czerwca 2015 r. (uchwała nr 54/2009 NRA z 12 września 2009 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 72/2012 NRA z 17 marca 2012 r. i uchwałą NRA 38/2015 z 27 czerwca 2015 r.).

komandytowej powinna zawierać pełne brzmienie firmy (nazwy) tej osoby prawnej z dodatkowym oznaczeniem „spółka komandytowa". Nie wyklucza to zamieszczenia nazwiska komplementariusza, który jest osobą fizyczną. Natomiast nazwisko komandytariusza nie może być zamieszczane w firmie spółki, gdyż w takim przypadku zamieszczenia nazwiska lub firmy (nazwy) komandytariusza w firmie spółki, komandytariusz ten odpowiada wobec osób trzecich tak jak komplementariusz.

Dodać należy, iż Spółka partnerska jest przeznaczona dla określonej – wąskiej grupy podmiotów, tj. dla podmiotów wykonujących tzw. wolne zawody. Ustawa nie definiuje pojęcia wolnego zawodu, stanowiąc w art. 87 § 1 k.s.h., że partnerami w spółce mogą być wyłącznie osoby fizyczne, uprawnione do wykonywania wolnych zawodów, określonych w art. 88 k.s.h lub w odrębnej ustawie. Kodeks wylicza zawody, których przedstawiciele mogą prowadzić działalność w formie spółki partnerskiej; oprócz adwokatów są to: aptekarze, architekci, biegli rewidenci, brokerzy ubezpieczeniowi, doradcy podatkowi, księgowi, lekarze, stomatolodzy, weterynarze, notariusze, pielęgniarki, położne, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, rzeczoznawcy majątkowi i tłumacze przysięgli.

Analiza charakteru prawnego spółki partnerskiej może prowadzić do wniosku, że stanowi ona podtyp spółki jawnej. Wniosek taki mógłby potwierdzać art. 89 k.s.h. stanowiący, że w sprawach nieuregulowanych w dziale poświęconym spółce partnerskiej stosuje się odpowiednio przepisy o spółce jawnej, chyba że ustawa stanowi inaczej. Podobnie jest w przypadku spółki komandytowej, gdyż zgodnie z art. 103 § 1 k.s.h. w sprawach nieuregulowanych w niniejszym dziale do spółki komandytowej stosuje się odpowiednio przepisy o spółce jawnej, chyba że ustawa stanowi inaczej.

W przypadku spółki komandytowej – w ramach której adwokat lub radca prawny wykonuje swój zawód, spełniać musi łącznie dwie przesłanki, a mianowicie, jak już wspomniano, przedmiotem działalności takiej spółki może być wyłącznie świadczenie pomocy prawnej, a po drugie, komplementariuszami

takiej spółki mogą być wyłącznie adwokaci lub radcy prawni. Nie wyklucza to sytuacji, aby także komandytariuszami spółki byli adwokaci lub radcy prawni z tym tylko, iż posiadanie kwalifikacji zawodowych adwokata lub radcy prawnego nie jest, w odniesieniu do komandytariusza, konieczne. Jednakże adwokat lub radca prawny, posiadający w spółce komandytowej status komandytariusza, nie może wykonywać zawodu. Obie ustawy korporacyjne dopuszczają bowiem wykonywanie zawodu w spółkach o charakterze osobowym (do tej kategorii należy także spółka komandytowa). Do istoty takich spółek należy m.in. nieograniczona odpowiedzialność każdego ze wspólników wobec osób trzecich za zobowiązania powstające w ramach działalności w spółce, jak również konieczność „zewnętrznej" indywidualizacji wspólników[461].

Przed rozpoczęciem wykonywania zawodu adwokat zobowiązany jest zgłosić wykonywanie zawodu w każdej formie oraz w każdej spółce okręgowej radzie adwokackiej właściwej ze względu na jego siedzibę zawodową. Zgłoszenie powinno zawierać dane podlegające wpisowi do Krajowego Rejestru Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, w tym imię i nazwisko adwokata, miejsce zamieszkania, adres, pod którym prowadzona jest działalność, w tym przynajmniej jeden numer telefonu stacjonarnego lub komórkowego, oraz adres e-mail, jeśli taki posiada, a jeżeli adwokat wykonuje zawód w spółce – również formę, nazwę, siedzibę i adres spółki. Jeżeli spółka posiada oddziały, w zgłoszeniu należy wskazać też adresy oddziałów.

Umowa spółki, w której adwokat wykonuje zawód, powinna być zgodna z postanowieniami regulaminu. Umowa spółki partnerskiej powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. Art. 91 k.s.h. określa *essentialia negotii* umowy spółki. Należą do nich:

– określenie wolnego zawodu wykonywanego przez partnerów w ramach spółki,
– przedmiot działalności spółki,

[461] P. Magnuski, A. Tomaszek, *Czy zawód adwokata i radcy prawnego może wykonywać komandytariusz?*, „Palestra" 2011, nr 9-10, s. 9-10.

- nazwiska i imiona partnerów, którzy ponoszą nieograniczoną odpowiedzialność za zobowiązania spółki, jeżeli umowa spółki tak stanowi – por. art. 95 § 2 k.s.h.,
- w przypadku, gdy spółkę reprezentują tylko niektórzy partnerzy, nazwiska i imiona tych partnerów,
- firmę i siedzibę spółki,
- czas trwania spółki jeżeli jest oznaczony,
- określenie wkładów wnoszonych przez każdego partnera i ich wartość.

Podobne obligatoryjne postanowienia zawierają przepisy dot. umowy spółki komandytowej (która również powinna być zawarta w formie aktu notarialnego), zgodnie z art. 105 ks.h., umowa spółki komandytowej powinna zawierać:

- firmę i siedzibę spółki;
- przedmiot działalności spółki;
- czas trwania spółki, jeżeli jest oznaczony;
- oznaczenie wkładów wnoszonych przez każdego wspólnika i ich wartość;
- oznaczony kwotowo zakres odpowiedzialności każdego komandytariusza wobec wierzycieli (sumę komandytową).

Zgodnie z regulaminem, umowa spółki z udziałem adwokata powinna zawierać następujące postanowienia:

- Wstąpić do spółki w miejsce wspólnika będącego adwokatem może wyłącznie adwokat, radca prawny lub prawnik zagraniczny wpisany na listę prawników zagranicznych.
- Podstawą do wystąpienia przez adwokata ze spółki jest naruszenie przez spółkę lub innych wspólników przepisów Prawa o adwokaturze oraz postanowień regulaminu i Kodeksu etyki adwokackiej.
- W wypadku utraty przez wspólnika uprawnień do wykonywania zawodu adwokata lub radcy prawnego lub skreślenia z listy prawników zagranicznych

powinien on wystąpić ze spółki przed końcem roku obrachunkowego, w którym utracił prawo wykonywania zawodu.

– Zapis na sąd polubowny.

Odpis umowy spółki oraz odpis prawomocnego postanowienia o wpisie do właściwego rejestru lub jego kopia poświadczona za zgodność z oryginałem przez adwokata powinny być przekazane okręgowej radzie adwokackiej właściwej ze względu na siedzibę spółki lub siedzibę zawodową adwokata w terminie tygodniowym od uprawomocnienia się postanowienia, a jeżeli spółka nie podlega wpisowi do rejestru – od dnia podpisania umowy. Jeżeli okręgowa rada adwokacka dysponuje już odpisem umowy spółki z tytułu zgłoszenia innego adwokata, wystarcza powołanie się na to zgłoszenie.

Oddziały spółek, w których adwokat wykonuje zawód, mogą być zakładane na terenie całego kraju z zastrzeżeniem postanowień regulaminu – warunkiem dopuszczalności założenia oddziału jest świadczenie pomocy prawnej w oddziale przez osobę wykonującą zawód adwokata lub radcy prawnego. O rozpoczęciu działalności oddziału spółki zawiadamia się zarówno okręgową radę adwokacką właściwą ze względu na siedzibę spółki, w której adwokat wykonuje zawód, jak i okręgową radę adwokacką właściwą ze względu na miejsce działania oddziału.

O zmianach podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Adwokatów i Aplikantów Adwokackich, w tym o wykonywaniu zawodu w innych przewidzianych prawem formach, należy poinformować w terminie tygodniowym od dnia dokonania zmiany. Niezależnie od innych skutków niedopełnienia obowiązku zgłoszenia skierowanie korespondencji przez organa samorządu adwokackiego na dotychczasowy adres spółki, w której adwokat wykonuje zawód, wywołuje skutek doręczenia.

Spółka, w której adwokat wykonuje zawód, może być członkiem międzynarodowej sieci kancelarii, której przedmiotem działalności jest świadczenie pomocy prawnej.

Adwokaci wykonujący zawód w spółkach mogą pozostawać ze sobą, z innymi kancelariami adwokackimi, jak też z zespołami adwokackimi lub radcami prawnymi wykonującymi zawód w kancelarii radcy prawnego oraz w spółkach, ze spółkami prawa handlowego, w których zawód wykonują radcowie prawni, w stałym stosunku zlecenia, jak również zawierać umowy dotyczące wspólnego prowadzenia poszczególnych spraw.

Zgodnie z § 2 regulaminu stałą współpracę spółek, w których wykonują zawód adwokaci i radcowie prawni z adwokatami i radcami prawnymi, prowadzi się na podstawie umowy. W ramach współpracy strony zobowiązane są do wzajemnej lojalności i zachowania tajemnicy zawodowej zarówno w odniesieniu do informacji dotyczących odpowiednio kancelarii lub spółki, jak i ich klientów. Ponadto spółka zlecająca pracę odpowiada za zapłatę umówionego honorarium niezależnie od uzyskania wynagrodzenia od klienta, chyba że co innego wynika z umowy.

Na mocy § 3 regulaminu prowadzenie spraw spółek, w których adwokaci wykonują zawód, określają Kodeks spółek handlowych, Kodeks cywilny oraz postanowienia samego regulaminu. Wspólnicy mogą – zgodnie z przepisami – powierzyć prowadzenie spraw spółki jednemu lub kilku wspólnikom.

Jeżeli umowa spółki partnerskiej przewiduje powołanie zarządu, członkami zarządu spółki mogą być adwokaci lub radcowie prawni albo prawnicy zagraniczni prowadzący działalność, w tym także niewykonujący zawodu.

Zgodnie bowiem z 97§ 1 k.s.h. umowa spółki partnerskiej może przewidywać, że zarządzanie spółką powierza się zarządowi, do którego – zgodnie z § 2 cytowanego artykułu – stosuje się odpowiednio przepisy o zarządzie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Wprowadzenie możliwości powierzenia prowadzenia spraw i reprezentowania spółki partnerskiej zarządowi wg zamierzeń ustawodawcy wskazywało na to, że partnerzy podejmując decyzję o powołaniu zarządu i tym samym rezygnując z bieżącego zarządzania spółką, kierować się będą chęcią większego poświęcenia się wykonywaniu w ramach spółki

określonego wolnego zawodu oraz ograniczeniem – w mniejszym bądź w większym zakresie – swojego udziału w prowadzeniu spraw spółki[462].

Jeżeli umowa spółki komandytowej przewiduje prowadzenie spraw spółki przez komandytariusza, to komandytariuszem prowadzącym sprawy spółki powinien być adwokat lub radca prawny albo prawnik zagraniczny prowadzący działalność na podstawie ustawy o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, w tym także niewykonujący zawodu.

Odnośnie do warunków lokalu, w którym adwokat wykonuje zawód w formie spółki, powinien być oznaczony zgodnie z obowiązującymi przepisami, z tym że w odniesieniu do spółek z niewyłącznym udziałem adwokatów wystarczające jest podanie firmy spółki z oznaczeniem „spółka prawnicza" lub podobnym, chyba że firma spółki ze względu na jej brzmienie lub utrwaloną renomę nie wprowadza w błąd co do charakteru prowadzonej przez siebie działalności. Lokal oddziału powinien być oznaczony firmą spółki, której jest oddziałem, z dodaniem słowa „oddział". Samo oznaczenie lokalu nie powinno stwarzać wrażenia, jakoby spółka, w której adwokat wykonuje zawód, prowadziła działalność inną niż świadczenie pomocy prawnej ani jakoby działalność była w jakikolwiek sposób związana z działalnością podmiotu, który nie jest adwokatem lub spółką z udziałem adwokata.

Zasady dotyczące dokumentacji spraw klienta, w tym zasady dostępu do informacji objętych tajemnicą zawodową adwokata w kancelariach adwokackich, stosuje się odpowiednio do spółek, w których adwokat wykonuje zawód.

Warto dodać, iż z punktu widzenia wykonywania zawodu adwokata w formie spółki partnerskiej – zgodnie z brzmieniem art. 95 § 1 k.s.h. partner nie ponosi odpowiedzialności (jeżeli umowa spółki nie stanowi inaczej – por. art. 95 § 2 k.s.h.) za zobowiązania spółki powstałe w związku z wykonywaniem przez

[462] J. Dźwoniarski, *Spółka partnerska jako nowa forma wykonywania zawodu adwokata,* „Palestra" 2001, nr 5-6, s. 44.

pozostałych partnerów wolnego zawodu w spółce, jak również za zobowiązania spółki będące następstwem działań lub zaniechań osób zatrudnionych przez spółkę na podstawie umowy o pracę lub innego stosunku prawnego, które podlegały kierownictwu innego partnera przy świadczeniu usług związanych z przedmiotem działalności spółki.

Końcowo zaznaczyć należy, iż składki na ubezpieczenie społeczne opłacają spółki jawne, partnerskie lub komandytowe, zaś adwokaci wykonujący zawód w spółkach cywilnych opłacają składki osobiście. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określa wysokość składek na ubezpieczenie społeczne oraz zasady ustalania podstawy wymiaru tych składek i tryb ich opłacania.

ROZDZIAŁ V

ZASADY ETYKI I GODNOŚCI ZAWODU ADWOKATA

5.1. Stosowanie norm etycznych i moralnych

Kwestia ujęcia w systematyczna całość zasad etyki i godności zawodu adwokata[463] została podjęta przez polskich adwokatów dopiero w okresie rozbiorów. Temat ten powracał wielokrotnie na łamach wydawanych na przełomie XIX i XX w. czasopism prawniczych, w których wskazywano nieetyczne zachowania adwokatów oraz poruszano kwestie teoretyczne związane z zagadnieniami etyki zawodowej adwokatów. Do spraw kodyfikacji zasad powrócono na szerszym forum przed wybuchem I wojny światowej, podczas I Zjazdu Adwokatów Polskich we Lwowie.

Austriacka ordynacja adwokacka z 1868 r. ustanawiała zasadę, że zarówno izby adwokackie, jak i ich wydziały były powołane do przestrzegania z urzędu honoru, powagi i praw stanu adwokackiego. Jedynie ordynacja pruska nie zawierała bezpośrednich regulacji dotyczących tworzenia i krzewienia zasad etyki zawodowej, choć nieformalnie takie zasady również obowiązywał tamtejszych adwokatów[464].

Jak już wcześniej wspomniano, ogromne znaczenie dla historii prac nad zbiorem zasad etyki adwokackiej miały działania adwokata A. Suligowskiego, który z innymi adwokatami: A. Bełzą, J. Bezefem i A. Preisem opracował *Kwestionariusz do etyki obrończej*. Zawierał on 104 pytania stanowiące w gruncie rzeczy tezy zbioru zasad etyki adwokackiej.

---

[463] Por. szerzej: Z. Krzemiński, *Z historii prac nad kodyfikacją zasad etyki adwokackiej*, „Palestra" 1968, nr 11, s. 58-65, Z. Krzemiński, *Geneza i ewolucja zasad etycznych w polskiej adwokaturze*, „Palestra" 1975, nr 5-6, s. 10-12.

[464] M. Materniak-Pawłowska, *Adwokatura II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Poznań 2009, s. 118.

Właściwe wykonywanie zawodu adwokata w II Rzeczypospolitej wymagało znajomości i przestrzegania zarówno prawa, jak i etyki zawodowej. Przestrzeganie zasad etyki zawodowej należało więc do podstawowych obowiązków członków palestry. Normy te wiązały adwokatów we wszystkich sytuacjach zarówno zawodowych, jak i pozazawodowych oraz w relacjach wobec samych siebie, klientów, społeczeństwa, władz korporacyjnych i władz państwowych.

Ustalenie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbanie o ich przestrzeganie należało do zadań samorządu adwokackiego we wszystkich trzech regulacjach okresu międzywojennego. Jednak tylko w treści Statutu Tymczasowego Palestry Państwa Polskiego z 1918 r. ustalenie zasad etyki zawodowej przekazano wyraźnie RNA, w pozostałych regulacjach – ogólnie samorządowi[465].

W okresie II Rzeczypospolitej treść norm etycznych dla zawodu adwokata nie została określona jednym wspólnym zbiorem, który obowiązywałby w równym zakresie wszystkich członków palestry. W 1919 r. odbył się w Warszawie Ogólny Zjazd Adwokatury Polskiej, na w którym uczestniczyło ponad 350 adwokatów. Zjazd ten zajmował się zagadnieniem m.in. kodyfikacji zasad etyki, szczegółowo omawiano obszernie zagadnienia etyki. W 1935 r. Rada Adwokacka w Warszawie powołała specjalną komisję w tym celu właśnie, jednakże prace tej komisji szły znacznie wolno- prawdopodobnie z uwagi na upór przeciwników kodyfikacji[466].

Wśród adwokatury pojawiła się wówczas myśl, iż kodyfikacja zasad etyki zawodowej nie jest w praktyce ani wykonalna, ani wskazana. Za wskazane uznano stworzenie zbioru zasad etyki adwokackiej, ale nie w formie kodeksu, czyli usystematyzowanego zbioru reguł dotyczących etyki adwokackiej, lecz w formie zbioru odpowiednich orzeczeń wydanych przez organy samorządowe adwokatury.

[465] *Ibidem.*

[466] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 3.

Pogląd ten poparła NRA, wydając w ramach powołanej komisji uchwałę w październiku 1935 r., w której stwierdzono, że kodyfikacja zasad etyki zawodowej z natury rzeczy musiałaby wkraczać nieraz w dziedzinę samego ustalenia zasad, stąd w tej dziedzinie kodyfikacja nie wydaje się możliwa, zaś wysoce pożądane jest zebranie i wydanie w sposób systematyczny zasad etyki zawodowej ustalonych już dotychczas przez organy samorządu adwokackiego w szeregu orzeczeń i uchwał NRA, Sądu Najwyższego oraz sądów dyscyplinarnych izb adwokackich[467].

Z tego powodu obowiązywały zasady formułowane w różny sposób – począwszy od uchwał rad i wydziałów adwokackich, które obowiązywały jedynie adwokatów należących do danej izby adwokackiej, poprzez bogate orzecznictwo sądów dyscyplinarnych, zarówno tych istniejących przy izbach adwokackich, jak i przy NRA oraz Sądzie Najwyższym, następnie uchwały NRA w sprawie etyki, aż po orzecznictwo Sądu Najwyższego. W rezultacie każda izba miała swój własny katalog zasad etycznych, choć zbliżony w większości do innych[468].

Sprawa zbioru zasad etycznych ożyła po wyzwoleniu. W dniu 23 maja 1958 r. Wydział Wykonawczy NRA powołała komisję, która miała opracować projekt kodeksu etyk, na której czele stał adwokat S. Janczewski. Opublikował on w 1959 r. cykl artykułów pt. *Godność zawodu* w kolejnych numerach „Palestry" (6, 7, 8, 9, 10) z 1959 r. Wstępny projekt zbioru został poddany szerszej dyskusji, postanowiono ogłosić go w „Palestrze". W wyniku uwag od razu zakwestionowano określenie „kodeks", gdyż użycie tego słowa oznaczało konieczność traktowania opracowania jako zbioru obejmującego wszystkie sytuacje . Z uwagi na powyższe wypowiadano się bardziej za określeniem „zbiór zasad". Zjazd Adwokatury, który odbył się w 25 października 1959 r., polecił Wydziałowi Wykonawczemu NRA opracowanie ostatecznego projektu zasad etyki adwokackiej. Dwa lata później, 7 maja 1961 r., NRA uchwaliła ostateczny

[467] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 240.

[468] *Ibidem*, s. 118.

tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks etyki adwokackiej)[469].

Zbiór poprzedza uroczysta Preambuła będąca nawiązaniem do tradycji zawodu i wydarzeń zwianych z odzyskaniem pełnej suwerenności narodu. Aktualnie obowiązująca Preambuła brzmi następująco: *„Nawiązując do długoletniej tradycji, zwłaszcza zaś doświadczeń w wykonywaniu wolnego, niezależnego i samorządnego zawodu, zgromadzonych w okresie osiemdziesięciolecia Odrodzonej Adwokatury Polskiej, opierając się na wzorcach pierwszego Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu uchwalonego przez Naczelną Radę Adwokacką 6 i 7 maja 1961 roku, dostrzegając potrzebę udoskonalenia i dostosowania reguł wykonywania zawodu i życia korporacyjnego do zmieniającej się rzeczywistości Naczelna Rada Adwokacka postanowiła 10 października 1998 r. uchwalić Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks etyki adwokackiej)*[470] (dalej: Zbiór).

Zbiór był wielokrotnie nowelizowany, kolejne projekty przygotowywane były przez odpowiednie komisje, którym przewodniczył adwokat dr Z. Krzemiński. Szczególne zmiany zostały wprowadzone po zmianie ustroju społeczno-gospodarczego w Polsce. Z tego powodu kodeks zmodyfikowano m.in. w zakresie zagadnień związanych z tajemnicą adwokacką, zakazem reklamy czy zajęciami pobocznymi. Kolejne zmiany zasadniczo wprowadzały cyklicznie odbywające się Krajowe Zjazdy Adwokatury.

Zauważyć należy, iż etyka zawodowa to zbiór zasad i norm moralnych regulujących uprawnienia i obowiązki określonego zawodu. Określa ona z jednej strony, jak przedstawiciele tego zawodu mają postępować, a z drugiej – jak postępować nie powinni. Etyka zawodowa konkretyzuje i uzupełnia normy etyki

[469] Z. Krzemiński, *Z historii prac nad kodyfikacją*…, s. 61-62.

[470] Jednolity tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeksu etyki adwokackiej) uchwalony przez NRA 10 października 1998 r. (uchwała nr 2/XVIII/98) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą NRA nr 32/2005 z 19 listopada 2005 r. oraz uchwałami NRA nr 33–54/2011 z 19 listopada 2011 r.

ogólnej. Jej celem jest regulacja stosunków między osobami wykonującymi określony zawód a ich klientami lub innymi podmiotami, a także wewnętrzne stosunki pomiędzy osobami danej profesji.

Kodeks etyki zawodowej stanowi element obowiązującego porządku prawnego, służy określeniu tych aspektów związanych z wykonywaniem w praktyce zawodu, które mają zasadnicze znaczenie z punktu widzenia stanowiących element etosu zawodowego wzorców postępowania. W istocie wyrażają w formie charakterystycznej dla aktów normatywnych to, co na poziomie ogólnym określane jest jako szczególne wymagania i zobowiązania moralne prawników, związane z wykonywaniem funkcji składających się na proces wymierzania sprawiedliwości. etyczne zasady wykonywania poszczególnych zawodów prawniczych stanowią w tym ujęciu jeden z elementów składających się na standard rzetelnego procesu, służą realizacji sprawiedliwości formalnej, a także sprawiedliwości materialnej[471].

Zaznaczyć należy, iż ogólne normy etyczne obowiązujące w społeczeństwie nie mogą swym zasięgiem objąć wszelkich stanów faktycznych powstających w mniejszych środowiskach społecznych. Faktem jest, iż w adwokaturze wykształciły się normy etyczne, które nie mogą być adresowane do wszystkich obywateli. Etyka adwokacka więc nie jest czymś odróżniającym się od etyki ogólnej; gdyż są to te same ogólne normy etyczne, ale przystosowane do środowiska adwokackiego na zasadzie wzajemnego uzupełnia się. Moralność adwokacka to nic innego jak ogólne zasady etyczne zastosowane do konkretnych sytuacji wynikających z charakteru zawodu adwokackiego. Nie można więc mówić o przeciwstawianiu sobie tych etyk, lecz o ich wzajemnym uzupełnianiu się[472].

Zgodnie z § 1 ust. 1 Zbioru zasady etyki adwokackiej wynikają z norm etycznych przystosowanych do zawodu adwokata. Stąd więc zależy się zgodzić,

[471] P. Kardas, *Kilka uwag o funkcji i znaczeniu etycznych i deontologicznych standardów wykonywania zawodów prawniczych,* „Palestra" 2014, nr 1-2, s. 48.
[472] Z. Krzemiński, Etyka zawodowa, [w:] *Adwokatura PRL*…, s. 81.

iż etyka adwokacka to zbór zasad i norm moralnych obowiązujących członków palestry w tych przypadkach, w których normy prawne i etyczne ogólne nie wskazują dla nich wyraźnych norm postępowania. Normy etyczne tworzą odrębny od systemu prawa zbiór reguł – reguł moralnych. Ich treść wyznacza rola społeczna przypisana osobom wykonującym zawód adwokata[473]. Jak pisze Z. Czeszejko-Sochacki „nasza etyka adwokacka nie jest niczym innym, jak przeniesienie ogólnych zasad etycznych i zasad moralności na użytek tego zawodu. Nie jest to jednak mechaniczne przeniesienie, lecz wykorzystanie ogólnych zasad postepowania i współżycia, obowiązujących w naszym społeczeństwie, do rozwiązania tych zawodowych problemów, które rodzą się podczas wykonywania zawodu. Nasza etyka wzbogaca etykę ogólną, konkretyzuje ją w praktycznym działaniu”[474].

Ustawowym upoważnieniem do stworzenia Zbioru jest art. 3 ust. 1 pkt 5 Prawa o adwokaturze wskazujący, iż zadaniem samorządu zawodowego adwokatury jest „ustalanie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbałość o ich przestrzeganie”.

W komentarzu do Kodeksu etyki adwokackiej Z. Krzemiński zdefiniował następująco przewinienie dyscyplinarne: „adwokackim przewinieniem dyscyplinarnym jest czyn zawiniony godzący w zasady etyki adwokackiej lub naruszający godność zawodu adwokackiego. Do skazania nie wystarczy istnienie jedynie elementów przedmiotowych. Czyn musi być objęty świadomością i wolą sprawcy. Może to być zawinienie umyślne lub nieumyślne”[475].

Powyższa definicja wynika wprost z regulacji Zbioru. Zgodnie z § 1 ust. 2 i 3 Zbioru, obowiązkiem adwokata jest przestrzegać norm etycznych oraz strzec godności zawodu adwokackiego, zaś samo naruszeniem godności zawodu

[473] M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 236.

[474] Z. Czeszejko- Sochacki, *Etyka adwokacka jako narzędzie kształtowania postaw adwokatów*, „Palestra” 1975, nr 5-6, s. 9.

[475] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 10–11.

adwokackiego to takie postępowanie adwokata, które mogłoby go poniżyć w opinii publicznej lub poderwać zaufanie do zawodu.

Bezsprzecznie godność zawodu adwokackiego należy rozumieć bardzo szeroko. Zgodnie z orzeczeniem WSD z 11 czerwca 2011 r.[476] „godność zawodu adwokata wyraża się w tym, że adwokat nie tylko winien bezwzględnie sumiennie wykonywać obowiązki i stosować się do przepisów prawa, ale wręcz wymagać od siebie wyższych standardów kultury. Członek zawodu, który popełnia czyn naruszający godność tego zawodu, obniża tym samym własną powagę i odwrotnie; adwokat, który postępowaniem swoim wykracza przeciwko regułom etyki i przyzwoitości, choćby jego czyn nie miał żadnego związku z wykonywaniem zawodu, obraża godność zawodu adwokackiego".

Obowiązkiem adwokata wykonującego zawód za granicą jest przestrzeganie norm zawartych w niniejszym kodeksie, jak również norm etyki adwokackiej obowiązujących w kraju goszczącym (§ 1 ust. 4 Zbioru).

Zgodnie z § 2 Zbioru w przypadkach nieujętych w Zbiorze adwokat powinien kierować się zasadami ustalonymi w uchwałach władz samorządu adwokackiego, w orzecznictwie dyscyplinarnym oraz w normach zwyczajowych przyjętych przez środowisko adwokackie. Dzieje się tak, gdyż Zbiór nie reguluje wszystkich stanów faktycznych, z którymi można się spotkać, wykonując zawód adwokata, a przyjęte tutaj uregulowania mają jedynie charakter przykładowy, nie wyczerpujący. Adwokat może być ukarany dyscyplinarnie za czyn, który nie jest przewidziany przez tekst Zbioru, lecz sąd dyscyplinarny dojdzie do przekonania, że narusza etykę adwokacką lub godność zawodu adwokackiego[477].

Zasady Zbioru obowiązują adwokatów, tj. osoby wpisane na listę adwokatów (nie ma obowiązku wykonywania zawodu) oraz aplikantów adwokackich (§ 3 Zbioru – zasady Zbioru obowiązują odpowiednio aplikantów adwokackich). Zarówno adwokat, jak i aplikant nie może być pociągnięty do

[476] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 11 czerwca 2011 r., sygn. WSD 142/10.

[477] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 12.

odpowiedzialności dyscyplinarnej za czyn popełniony przed wpisem na listę adwokatów/aplikantów adwokackich. Niemniej jednak zgodnie z art. 74 ustawy, okręgowa rada adwokacka może skreślić adwokata z listy adwokatów w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany okręgowej radzie adwokackiej w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu.

Z przynależności do korporacji adwokackiej wynika dla każdego adwokata obowiązek przestrzegania zasad etyki i godności zawodu oraz zwyczajów utrwalonych w tradycji, i to tak w działalności zawodowej i publicznej, jak i w życiu prywatnym, co wyraźnie potwierdza treść § 4 Zbioru, zgodnie z którym „adwokat odpowiada dyscyplinarnie za uchybienie etyce adwokackiej lub naruszenie godności zawodu podczas działalności zawodowej, publicznej, a także w życiu prywatnym".

Zasadą jest, że adwokat musi godnie zachowywać się zarówno w działalności zawodowej, jak i publicznej, a nawet w życiu prywatnym. Ten pogląd głoszony jest od lat przed orzecznictwo dyscyplinarne, w praktyce bowiem jest rzeczą niemożliwą jest oddzielenie uchybienia zawodowego adwokata od uchybienia popełnionego przez niego w jego życiu prywatnym[478]. Z. Krzemiński, cytując J. Ruffa[479], przytacza tezy z orzecznictwa międzywojennego dotyczące naruszenia godności zawodu[480]:

- podejmowanie się interwencji w sprawie personalnej obsady stanowiska i pobieranie za to wynagrodzenia,
- uchylanie się od wynagrodzenia za pracę osób zatrudnionych przez adwokata w jego kancelarii,
- uczestnictwo w zakazanej przez prawo umowie, podjęcie się roli detektywa,
- świadome otworzenie listu kierowanego do innej osoby,
- wypowiedzenie gróźb pod adresem urzędnika państwowego,

[478] *Idem*, *Etyka zawodowa*, s. 83.

[479] J. Ruff, *Dyscyplina adwokatury*, Warszawa 1939, s. 40.

[480] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 15–16.

– wydawanie fikcyjnych dowodów na pokrycie poniesionych wydatków,
– zawodowe trudnienie się pożyczaniem pieniędzy,
– niezwracanie zaciągniętych pożyczek,
– uchylanie się od płacenia alimentów,
– pobranie pieniędzy za zgodę na objęcie patronatu nad aplikantem.

Zgodnie z orzeczeniem WKD z 1971 r. „życie prywatne adwokata w takim tylko stopniu nie podlega ingerencji ze strony władz korporacyjnych, w jakim nie przekracza ono norm etyki ogólnoludzkiej i zawodowej, zasad honoru i uczciwości oraz ogólnie przyjętych norm postępowania. Każde naruszenie tych norm – choćby nie miało żadnego związku z obowiązkami zawodowymi adwokata – stanowi z jego strony uchybienie godności zawodu i może stanowić przedmiot postępowania dyscyplinarnego”[481]. Potwierdza to również S. Janczewski, twierdząc, iż „zarówno z istoty zawodu adwokackiego, jak i z pełnionej przez adwokaturę funkcji publicznej, jaką jest udział w wymiarze sprawiedliwości, wynikają dla adwokata obowiązki, które bynajmniej nie ograniczają się do należytego, zgodnie z prawem i etyką wykonywania czynności zawodowych, ale sięgają również głęboko w życie adwokata, w jego działalność pozazawodową i w jego postępowanie jako obywatela i człowieka”[482]. Z. Krzemiński wymienia również przykłady orzeczeń dyscyplinarnych zajmujących się zagadnieniem naruszenia godności zwodu[483]:

– dokonanie przez adwokata jakiejkolwiek czynności procesowej w stanie odurzenia alkoholowego (orzeczenie WKD z 14 grudnia 1957 r., sygn. WKD 61/57),
– zwracanie się do sędziego w prywatnym mieszkaniu bez jego upoważnienia z prośbą o załatwienie urzędowej sprawy (orzeczenie WKD z 18 stycznia 1958 r., sygn. WKD 63/57),

[481] Orzeczenie WKD z 17 lutego 1971 r., sygn. WKD 12/71.

[482] S. Janczewski, *Godność zawodu adwokackiego*, Warszawa 1960, s. 30.

[483] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kraków 2003, s. 46–48.

- prywatne rozmowy adwokata z sędzią zmierzające do uzyskania dla klienta przychylnego stosunku (orzeczenie WKD z 22 października 1960 r., sygn. WKD 104/60),
- omawianie przez obrońcę ze świadkiem treści oświadczenia, jakie świadek ma złożyć sądowi ze względu na potrzeby obrony klienta (orzeczenie Sądu Najwyższego z 25 stycznia 1964 r., sygn. R. adw 75/630),
- wezwanie przez obrońcę do zespołu adwokackiego osób, które mają zeznawać w charakterze świadków, w celu odbycia z nimi rozmowy (orzeczenie Sądu Najwyższego z 24 listopada 1962 r., sygn. R. adw. 29/62),
- zwłoka ze strony adwokata w uregulowaniu należności pieniężnych, co doprowadziło do procesu cywilnego i postępowania egzekucyjnego (orzeczenie WKD z 19 maja 1973 r., sygn. WKD 18/73).

Od adwokata wymaga się czasami, aby rozmawiał jeszcze przed rozprawą ze świadkami i usiłował wpłynąć na treść zeznań, które mają złożyć. Zdarza się, że już na korytarzu sądowym, na chwilę przed wejściem na salę rozpraw, świadomie sami lub nakłonieni przez zainteresowane strony zaczynają się dzielić swoimi uwagami o rozpatrywanej sprawie. Sąd Najwyższy ostrzega w swoich orzeczeniach przed wszelkimi pozorami wpływania na zeznania świadków. Dlatego adwokatowi zakazuje się prowadzenia wszelkich rozmów ze świadkami poza rozprawą. To sala sądowa jest jedynym miejscem, w którym adwokat ma prawo i obowiązek prowadzić w obecności sądu rozprawę ze świadkiem, stawiać mu pytania, wskazywać sprzeczności w jego zeznaniach, wydobywać na jaw to, o czym zapomniał lub czego nie pamięta[484].

Wydaje się jednak, że przepisy Prawa o adwokaturze nie stoją na przeszkodzie poza procesowych kontaktów adwokata ze świadkami, o tyle o ile podyktowane jest to koniecznością ochrony interesów swojego klienta. Podobnie przepis kodeksu postepowania karnego w sposób jednoznaczny również tego nie

[484] S. Podemski, *op. cit.*, s. 39.

zakazują. Jednak należy pamiętać o tym, iż kontakty musza mieć formę neutralną, tj. nie zmierzają do tego, by ingerować w treść zeznań[485].

Paragraf 5 Zbioru obliguje każdego adwokata do współdziałania w przestrzeganiu przez członków adwokatury zasad etyki adwokackiej i strzeżeniu godności zawodu. Ponadto każdy adwokat jest uprawniony do zwrócenia uwagi koledze naruszającemu powyższe zasady.

We wcześniejszych regulacjach przepisy dopuszczały możliwość zawiadomienia właściwej rady adwokackiej o przypadku „ciężkiego uchybienia" zasadom etyki, oczywiście kierując się interesem społecznym. Był to tzw. obowiązek sygnalizowania, typowy dla okresu realnego socjalizmu, inaczej mówiąc – donosicielstwa[486].

Obecna regulacja pozwala na koleżeńskie zwrócenie uwagi, zastosowanie tzw. upomnienia koleżeńskiego. Zgodnie z orzeczeniem z 1965 r. na każdym adwokacie bez względu na funkcję, jaką pełni w organach adwokatury, ciąży obowiązek zwrócenia uwagi koledze naruszającemu powyższe zasady[487].

Czynności zawodowe podejmowane przez adwokata mają na celu przede wszystkim ochronę interesów klienta. Potwierdza to § 6 Zbioru, zgodnie z którym celem podejmowanych przez adwokatów czynności zawodowych jest ochrona interesów klienta. Interes klienta w żadnym przypadku nie może usprawiedliwiać działań sprzecznych z obowiązującymi przepisami. Ochrona tych interesów może być realizowana jedynie w ramach obowiązującego prawa, z odpowiednim zachowaniem zasad etyki i godności zawodu adwokackiego.

W Zbiorze podkreślone zostało z dużym naciskiem, że w wykonywaniu czynności zawodowych adwokat powinien zachować pełną niezależność w ramach prawa. Zgodnie z twierdzeniem Z. Krzemińskiego „chodzi

[485] A. Bojańczyk, *Kontakt obrońcy ze świadkami – czy nadal procesowe tabu?,* „Palestra" 2016, nr 9, s. 137.

[486] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 20.

[487] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 23 stycznia 1965 r., sygn. WKD 166/64.

o niezależność zarówno od sądu, przed którym występuje, oraz o niezależność od klienta, którego praw broni w konkretnym procesie”[488].

W czasie wykonywania czynności zawodowych adwokat korzysta z pełnej swobody i niezawisłości. Na adwokacie spoczywa szczególny obowiązek dbałości o to, aby nie przekroczyć granic prawidłowego reprezentowania interesów klienta (§ 7 Zbioru). W pojęciu „niezawiłość” zawarta jest niezależność, samodzielność, brak porządkowania, wolność podejmowania decyzji. Słowa „niezależność” i „niezawiłość” zawierają bowiem tożsamy lub bardzo zbieżny opis znaczenia: samodzielny, autonomiczny, nieskrepowany, bezstronny, suwerenny, niepodległy, wolny, obiektywny[489].

Korzystanie ze swobody nie może oznaczać przekreślenia umiaru i oględności w słowie czy pismach, gdyż w każdej sytuacji adwokata obowiązuje zasada rzeczowości. W przypadku niezależności chodzi o niezależność od sądu, władzy oraz własnego klienta, którego adwokat reprezentuje w konkretnej sprawie. Powinien on udzielać pomocy prawej w sposób samodzielny, nieskrepowany, odpowiedzialny i zgodny z zasadami stanu adwokackiego. Adwokat powinien unikać sytuacji, w których miałby ulegać woli klienta, zwłaszcza iż podczas wykonywania zawodu adwokata istnieje wiele sytuacji, w których takie działania występują, a uważane są za godzące w niezależność adwokata[490]:

- bezkrytyczne spełnianie zaleceń i rozkazów klienta,
- niezachowanie spokoju lub odpowiedniej godności wobec klienta,
- brak lojalności wobec klienta.

Zgodnie z § 8 Zbioru adwokat powinien wykonywać czynności zawodowe według najlepszej woli i wiedzy, z należytą uczciwością, sumiennością

[488] Z. Krzemiński, *Etyka zawodowa* …, s. 83.

[489] Cz. Jaworski, *Niezależność wykonywania zawodu adwokata w świetle regulacji prawnych europejskich i polskich,* „Palestra” 1996, nr 7-8, s. 58.

[490] *Idem, Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 23.

i gorliwością. Oznacza to wyższą niż przeciętna staranność przy wykonywaniu wszelkich czynności zawodowych. „Udzielenie błędnej opinii prawnej przez adwokata stanowi naruszenie obowiązków zawodowych i jest podstawą do pociągnięcia go do odpowiedzialności dyscyplinarnej, jeżeli jest ono następstwem braku staranności lub też rażącej nieznajomości obowiązujących przepisów" – podaje orzeczenie WKD z 10 stycznia 1959 r.[491] Ponadto na mocy § 13 Zbioru przy wykonywaniu czynności zawodowych adwokata obowiązuje zachowanie zasad rzeczowości. „Adwokat, przyjąwszy zlecenie przeprowadzenia czynności prawnych, powinien je wykonać z należytą starannością i szybkością, a w razie powstania trudności obowiązany jest niezwłocznie powiadomić klienta"[492].

Wyznaczanie adwokata do pełnienia czynności obrońcy czy pełnomocnika z urzędu nakłada na niego szczególny obowiązek troski i staranności w wykonaniu czynności zawodowych. „W szczególności działając jako obrońca z urzędu adwokat zobowiązany jest przedsięwziąć wszelkie dostępne czynności celem zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony, w tym również prawa do kontroli instancyjnej wyroku skazującego"[493].

Dalszą częścią § 8 narzucony został na adwokatów obowiązek w zakresie podnoszenie kwalifikacji zawodowych i dążenia do utrzymania wysokiej sprawności zawodowej. Uchwałą nr 9, podjęta podczas Krajowego Zjazdu Adwokatury we Wrocławiu w 2001 r., dano wyraz pilnej potrzebie obowiązkowego doskonalenia zawodowego adwokatów oraz podnoszenia poziomu szkolenia aplikantów adwokackich. KZA uznając, iż zasadą winno być szkolenie przeprowadzone przez poszczególne izby adwokackie, zwracając jednocześnie uwagę na konieczność organizowania szkoleń o charakterze scentralizowanym[494].

---

[491] Orzeczenie WKD z 10 stycznia 1959 r., sygn. WKD 107/58.

[492] Orzeczenie WKD z 8 czerwca 1961 r., sygn. WKD 36/61.

[493] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 15 czerwca 2013 r., sygn. WSD 75/12.

[494] A. Malicki, J. Giezek, *Adwokacki obowiązek doskonalenia zawodowego*, „Palestra" 2006, nr 5 -6, s. 181.

Każdy członek adwokatury powinien wykazywać troskę o właściwy poziom wykonywanych przez siebie obowiązków zawodowych, prawidłową znajomość aktualnie obowiązujących przepisów prawnych. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych stanowi obowiązek adwokata, realizowany dzięki stałej aktualizacji oraz rozszerzaniu wiedzy z zakresu prawa i orzecznictwa. Wykonywanie tego obowiązku nie może ograniczać się do samokształcenia, ale winno obejmować także czynny lub bierny udział w różnych formach szkolenia zawodowego, studiów, studiów podyplomowych i kursów według uznania i wyboru adwokata, a także w zajęciach zalecanych przez Naczelną Radę Adwokacką i okręgowe rady adwokackie. W związku z powyższym, okręgowe rady adwokackie zobowiązane są zapewnić 10 godzin doskonalenia zawodowego w stosunku rocznym, zaś dalsze 30 godzin w okresie pięciu lat zająć ma szkolenie zawodowe zorganizowane przez regionalne Komisje Doskonalenia Zawodowego. Adwokaci są ponadto zobligowani do informowania swoich rad o sposobie wykonywania obowiązku doskonalenia zawodowego[495]. „Rażąca nieznajomość prawa ze strony adwokata jest powodem do ingerencji władz korporacyjnych”[496].

§ 9 Zbioru wskazuje, jakich ubocznych działalności nie może wykonywać adwokat, przy czym użyte wyrażenia „godność zawodu” oraz „niezawiłość adwokata” są niejako nawiązaniem do wcześniejszej regulacji odpowiednio z § 1 ust. 2 oraz z § 7 Zbioru. Zgodnie z § 9 ust. 1 Zbioru z zawodem adwokata nie wolno łączyć takich zajęć, które:

- uwłaczałyby godności zawodu,
- -ograniczałyby niezawisłość adwokata,
- podważałyby zaufanie publiczne do adwokatury.

Tymczasem za kolidujące z wykonywaniem zawodu adwokackiego uznaje się w szczególności:

[495] *Ibidem,* s. 182.

[496] Uchwała Rady Adwokackiej w Warszawie z 15 października 1935 r., „Palestra” 1935, s. 892.

- zajmowanie w cudzym przedsiębiorstwie stanowiska zarządcy, sprawowanie funkcji członka zarządu, prokurenta w spółkach prawa handlowego oraz członka rady nadzorczej oddelegowanego do zarządu spółki prawa handlowego, chyba że jest to przejściowo sprawowana funkcja mająca za cel wykonanie określonego i ograniczonego w czasie zlecenia klienta,
- podejmowanie się zawodowo pośrednictwa przy transakcjach handlowych z wyjątkiem doradztwa przy zawieraniu umów oraz dokonywania w ramach działalności kancelarii adwokackiej czynności handlowych i finansowych niezwiązanych z wykonywaniem zawodu adwokata,
- prowadzenie kancelarii adwokackiej w tym samym lokalu z osobą prowadzącą inną działalność, gdy taka sytuacja byłaby sprzeczna z zasadami etyki adwokackiej lub mogła narazić dobre imię adwokatury.

Przepisy te były wynikiem dostosowania Zbioru do powstania nowych dziedzin w prywatnej gospodarce rynkowej, samorząd adwokacki musiał bowiem w tej sytuacji zająć merytoryczne stanowisko i uzupełnić istniejące braki w tekście obowiązującego prawa.

Niniejsze zakazy są wiążące zarówno dla członków, jak i organów adwokatury. Przepis ten ma na celu zapewnienie niezależności adwokata przy wykonywaniu czynności zawodowych przewidzianych w art. 4b ustawy, przy czym jest on w swej treści podobny do przepisów ustawy o notariacie i ustawy o ustroju sądów powszechnych w zakresie ograniczeń w wykonywaniu czynności zarobkowych. Różnica polega na tym, że zakaz został sformułowany jedynie w uchwale samorządu adwokackiego, a nie w przepisie ustawowym[497].

Przy zawieraniu przez adwokata umowy w zakresie powiernictwa obowiązuje go najwyższa staranność w badaniu, czy umowa ta nie narusza zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (§ 9 ust. 3 Zbioru). Ponadto za zgodne z etyką zawodową uznaje się wykonywanie przez adwokata funkcji syndyka, podejmowanie czynności nadzorcy sądowego, likwidatora i zarządcy działającego

[497] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 23 maja 2009 r., sygn. WSD 40/09.

na podstawie Prawa upadłościowego i naprawczego, pełnienie funkcji kuratora we władzach fundacji, w radach nadzorczych, zarządach spółdzielni mieszkaniowych i innych, a także pełnienie obowiązków członka zarządu i prokurenta spółek prawa handlowego z zastrzeżeniem przepisów Zbioru, a także dotyczących zasad ochrony tajemnicy adwokackiej, o ile w trakcie pełnienia powyższych funkcji adwokata obowiązuje stosowanie się do przepisów niniejszych zasad.

W rozdziale drugim Zbiór zajmuje się zagadnieniem wykonywania zawodu. Jak wynika z orzecznictwa dyscyplinarnego, celem § 10 Zbioru jest wykazanie, że adwokat odpowiada osobiście za swoje czynności zawodowe, gdyż jest w pełni samodzielny. Nie może usprawiedliwiać naruszenia zasad etyki i godności zawodu powoływaniem się na poczynione przez klienta sugestie. Jest to nijako rozwinięcie i kontynuacja § 7 Zbioru, zgodnie z którym w czasie wykonywania czynności zawodowych adwokat korzysta z pełnej swobody i niezależności. Otrzymane od klienta wskazówki nie mogą przesądzać o formie i treści pism adwokata, a także jego wystąpień przed sądem czy instytucjami. „Adwokat sam ocenia, czy sugerowane przez klienta treści może zamieścić w swoim piśmie. Nie ma żadnego obowiązku uzyskiwania aprobaty klienta na treść pisma, a do tego wszak zmierzało żądanie okazania apelacji przed jej wysłaniem, a nie po jej wniesieniu do sądu”[498].

Zawód adwokata jest zawodem zaufania społecznego, stąd szacunek musi być dwustronny. Adwokat jest związany stanowiskiem procesowym klienta, ale to nie znaczy, że ma działać „pod dyktando” klienta i podporządkowywać się jego woli we wszystkim. Klient winien szanować adwokata, ufać jego profesjonalizmowi i uczciwości zawodowej, a jeśli z jakichś powodów mu nie ufa, powinien zwrócić się o wyznaczenie innego pełnomocnika. Adwokacka WKD tak określiła stosunki obrońca–oskarżony: „Adwokat zajmuje w procesie karnym stanowisko samodzielne. Nie może on ulegać woli oskarżonego, lecz powinien

[498] Postanowienie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 10 stycznia 2009 r., sygn. WSD 64/08.

działać za pomocą wszelkich dozwolonych czynności obrończych na jego korzyść, nawet wbrew woli i wyraźnym sprzeciwom”[499].

Jeszcze jedna racja przemawia za niezależnością adwokata od jego klienta. Ten ostatni rzadko bywa prawnikiem, swój pogląd opiera na wiadomościach zasłyszanych, a dotyczących innych procesów, mylnie, jak zresztą każdy zainteresowany, ocenia swoje szanse, przywiązuje znaczenie do rzeczy nieistotnych, lekceważąc ważne. Obrońca – prawnik i fachowiec, a zarazem człowiek wolny od emocji, których doznaje oskarżony – jest w stanie patrzeć na toczący się proces rzetelnie, bez uprzedzeń i nieuzasadnionych złudzeń[500].

„Obowiązkiem podstawowym adwokata jest przewidzieć skutki, które mogą zaistnieć w sytuacji, gdy przyjęcie zlecenia co do jego charakteru może rodzić zastrzeżenia”[501]. „Zasada niepodawania sądowi świadomie nieprawdziwych informacji ma pierwszeństwo przed zasadą działania w interesie klienta”[502], dlatego też, kierując się dyrektywą wynikającą z § 11 Zbioru, adwokatowi nie wolno świadomie podawać sądowi nieprawdziwych informacji. Chodzi zatem o te informacje, które adwokat uzyskał od klienta w ramach jego sugestii lub które sam adwokat ustalił na poparcie twierdzeń klienta. Ponadto zgodnie z § 15 Zbioru adwokat nie ponosi odpowiedzialności za zgodność z prawdą faktów podanych mu przez klienta, powinien jednak zachować umiar w formułowaniu okoliczności drastycznych lub mało prawdopodobnych.

Pod tym kątem warto wspomnieć o dwóch ważnych orzeczeniach. Pierwsze pochodzi z okresu międzywojennego: „Powaga stanu wymaga, aby adwokaci w swoich pismach wykazywali należytą oględność i powściągliwość w wyrażeniach, unikając zbędnych zarzutów oraz zwrotów lekceważących lub obraźliwych pod czyimś adresem”[503], drugie zaś z okresu powojennego: „W razie

[499] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 22 października 1960 r., sygn. WKD 112/59.

[500] S. Podemski, *op. cit.*, s. 26–27.

[501] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 29 marca 2003 r., sygn. WSD 6/03.

[502] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 19 czerwca 2010 r., sygn. WSD 5/10.

[503] Orzeczenie Sądu Dyscyplinarnego w Warszawie z 20 kwietnia 1929 r., sygn. D 54/28.

konieczności przytoczenia w procesie drastycznych okoliczności lub wyrażeń adwokat powinien nadać swemu wystąpieniu taką formę, aby nie uchybić powadze sądu i zawodu adwokackiego, ani też bez rzeczowej potrzeby nie urazić godności osób, których to może dotyczyć”[504].

W razie konieczności przytoczenia drastycznych okoliczności lub wyrażeń adwokat powinien nadać swemu wystąpieniu taką formę, aby nie uchybiać powadze sądu, władz i godności zawodu adwokackiego. W korespondencji zawodowej należy przestrzegać właściwych form; nie wolno używać wyrażeń czy zwrotów obraźliwych ani grozić ściganiem karnym lub dyscyplinarnym (§ 16 Zbioru). W wyroku z 10 maja 2012 r. (sygn. SDI 9/12) Sąd Najwyższy dokonał podsumowania wykładni naruszenia zakazu wyrażonego § 16 Zbioru:

- niezależnie od stopnia konfliktu interesów charakteryzującego spór pomiędzy stroną przeciwną a stroną, którą reprezentuje adwokat, profesjonalnemu pełnomocnikowi nie wolno ani pisemnie, ani nawet ustnie uciekać się do groźby skierowania sprawy na drogę ścigania karnego lub dyscyplinarnego, jeśli przeciwnik procesowy strony reprezentowanej przez radcę prawnego lub adwokata nie spełni określonych żądań lub życzeń tej strony..
- zakaz, o którym mowa w § 16 Zbioru, dotyczy zarówno gróźb wyrażonych wprost, jak i w formie zawoalowanej, ale wystarczająco czytelnej dla bezstronnego, rozsądnego odbiorcy – nie ma znaczenia, czy zawiadamiającym miałby być radca prawny lub adwokat, czy też reprezentowana przezeń strona.
- „groźba”, nie musi wypełniać ustawowych znamion występku stypizowanego w art. 190 § 1 k.k., gdyż Zbiór nie odwołują się nawet do pojęcia groźby bezprawnej w rozumieniu art. 115 § 12 k.k., co przemawia za poglądem, że pojęcie to ma na gruncie przepisów etycznym ma znaczenie autonomiczne, zbliżone bardziej do zakazu uprawiania szantażu procesowego.
- przy ocenie tego, czy mamy do czynienia z informacją, czy z zachowaniem naruszającym zakaz określony w § 16 Zbioru, brać pod uwagę należy

[504] Orzeczenie WKD z 14 grudnia 1957 r., sygn. WKD 61/57.

całokształt okoliczności towarzyszących wystosowaniu pisma lub wypowiedzeniu słów określonej treści.

– nie jest natomiast groźbą w rozumieniu § 16 Zbioru sucha informacja podpisana przez adwokata, w której powiadamia on stronę przeciwną, że jego klient podjął decyzję (a nie, że rozważa jej podjęcie) o skierowaniu sprawy na drogę postępowania karnego (dyscyplinarnego). Jednak i taka wiadomość powinna być oceniona w kontekście innych pism (ustnych propozycji negocjacyjnych) wystosowywanych (wypowiadanych) przez adwokata do tej samej osoby w zbliżonym czasie[505].

Podobne twierdzenia napotkać można w orzecznictwie organów dyscyplinarnych adwokatury. W orzeczeniu WKD z 16 listopada 1957 r.[506] wskazuje, że adwokatowi nie wolno używać w korespondencji zawodowej nie tylko obraźliwych wyrażeń, lecz i grozić skargą do prokuratora w związku z wysuniętym roszczeniem majątkowym, zaś w orzeczeniu WKD z 9 września 1961 r.[507] stwierdza, iż adwokata obowiązuje zakaz kierowania do osób trzecich pism zawierających pogróżki o odpowiedzialności karnej, a nawet podatkowo – skarbowej, w razie niezastosowania się osób wzywanych do żądań zawartych w pismach. Tezy te, wygłoszone ponad pół wieku temu, zachowują swą aktualność do dziś.

Zgodzić się należy z poglądem Z. Krzemińskiego, iż „korespondencja spełnia w praktyce adwokata dużą rolę, dlatego powinno się zwracać uwagę na jej odpowiednią treść i formę. Używanie niestosownych zwrotów jest niedopuszczalne tak samo jak grożenie ściganiem karnym czy dyscyplinarnym”[508]. „Adwokat powinien zawsze przestrzegać umiaru w swoich wypowiedziach. Dotyczy to zwłaszcza wypowiedzi pisemnych, gdyż przy redagowaniu pism istnieją większe możliwości zastanowienia się, dokonania

[505] Wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2012 r., sygn. SDI 9/12.

[506] Orzeczenie WKD z 16 listopada 1957 r., sygn. WKD 39/57, „Palestra” 1958, nr 3–4, s. 105.

[507] Orzeczenie WKD z 9 września 1961 r., sygn. WKD 104/61, „Palestra” 1961, nr 12, s. 77.

[508] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty*…, s. 72.

krytycznej oceny i ewentualnej korekty, niż w przypadku wypowiedzi ustnych, zwłaszcza w atmosferze napięcia rozprawy sądowej”[509].

Ponadto adwokat odpowiada za formę i treść pism procesowych przez niego zredagowanych, nawet jeśli nie zostały przez niego podpisane (§ 14 Zbioru). W praktyce adwokackiej zdarza się, że jakieś pismo procesowe zostało opracowane przez adwokata, ale ostatecznie zostaje podpisane przez klienta i przez niego złożone do sądu, oraz odwrotnie – autorem tekstu był klient, ale podpisem zatwierdza jego treść adwokat. Pamiętać należy, że wykonywanie czynności zawodowych powinno się odbywać z zachowaniem właściwej formy i w ramach obowiązujących przepisów – i takie rozwiązanie powinien brać pod uwagę adwokat zarówno w pierwszej, jak i drugiej z opisanych powyżej sytuacji. „Adwokat, który podpisuje pismo procesowe, chociażby nie był jego autorem, ponosi odpowiedzialność za jego treść, ciąży bowiem na nim obowiązek kontroli tego, co podpisuje”[510].

Zgodnie z § 12 Zbioru adwokatowi nie wolno udzielać pomocy prawnej, która ułatwiałaby popełnienie przestępstwa lub wskazywałaby możliwość uniknięcia odpowiedzialności karnej za czyn, który miałby zostać popełniony w przyszłości. Przepis ma na celu zakazania podejmowania przez adwokatów praktyk zmierzających do ułatwienia klientom wyszukania tzw. luk w prawie, które pozwoliły na obejście zasad prawa czy uniknięcie odpowiedzialności karnej.

Paragraf 17 Zbioru nawiązuje do regulacji immunitetu adwokackiego (omówiono szerzej w podrozdziale 4.2.3. *Immunitet adwokata*). Zgodnie z jego treścią adwokat, mając zagwarantowaną przy wykonywaniu czynności zawodowych wolność słowa, powinien zachować umiar, współmierność i oględność w wypowiedziach zarówno wobec sądu i organów państwowych, jak i wobec dziennikarzy i przedstawicieli mediów, tak aby nie uchybić zasadzie godności zawodu.

[509] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 11 grudnia 1999 r., sygn. WSD 18/99.

[510] Orzeczenie WKD z 31 października 1959 r., sygn. WKD 44/59.

Zasadą jest, iż adwokat korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury, przepisy prawa i rzeczową potrzebę. Immunitet adwokacki nakłada jednak na adwokatów szczególny obowiązek umiaru i oględności w korzystaniu z wolności słowa, tak aby ta wolność nie przekształcała się w chęć poniżenia godności poszczególnych osób biorących udział w sprawie. Zachowanie umiaru polega m.in. na tym, by nie używać publicznie zarzutów poniżających godność strony przeciwnej, baczyć, by wolność słowa nie przekształciła się w poniżanie godności innych uczestników procesu, a także by nie stawiać zarzutów niesprawdzonych. Instytucja immunitetu zmierza z jednej strony do stworzenia dla adwokata warunków ułatwiających niezależne wykonywanie zawodu, a z drugiej stara się wprowadzić pełne bariery, które mają uniemożliwić nadużywanie tej swobody kosztem osób biorących udział w postępowaniu[511].

Paragraf 18 Zbioru nakłada na adwokata konieczność unikania publicznego demonstrowania swego osobistego stosunku do klienta, osób bliskich klientowi oraz innych osób uczestniczących w postępowaniu. Niedopuszczalne jest ponadto publiczne okazywanie przez adwokata zażyłości z osobami zatrudnionymi w sądach, urzędach i organach ścigania, zaś w kontaktach z mediami adwokat powinien unikać przyjmowania roli rzecznika prasowego swojego klienta, lecz kierować się merytoryczną potrzebą odpowiedzi na zarzuty wobec klienta publikowane w mediach, przedstawiające w ocenie adwokata sprawę jednostronnie, wybiórczo lub tendencyjnie.

Wspomniana regulacja jest kontynuacją przepisów Zbioru o obowiązku zachowania taktu, umiaru i rzeczowości podczas działalności zawodowej, publicznej, a także w życiu prywatnym, gdyż członek adwokatury powinien zachowywać się odpowiednio w każdej sytuacji. Dodany § 18 ust. 3 odnoszący się do występowania adwokata w relacjach z mediami okazał się koniecznością dostosowania zasad Zbioru do sytuacji, gdy po skończonej rozprawie

[511] Z. Krzemiński, *Etyka zawodowa*, s. 84.

przedstawiciele mediów pytali obrońców/pełnomocników będących adwokatami o ich stanowiska w sprawie i ocenę poczynań innych organów procesowych.

Zbiór zajmuje się również zagadnieniem tajemnicy zawodowej adwokackiej omówionej szerzej w podrozdziale 4.2.4. *Tajemnica adwokacka*. Warto zauważyć, iż zgodnie z § 19 Zbioru adwokat zobowiązany jest zachować w tajemnicy oraz zabezpieczyć przed ujawnieniem lub niepożądanym wykorzystaniem wszystko, o czym dowiedział się w związku z wykonywaniem obowiązków zawodowych. Tajemnicą adwokacką objęte są zarówno materiały znajdujące się w aktach adwokackich, a i wszystkie wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób niezależnie od miejsca, w którym się znajdują.

Jak wiadomo, obowiązek dochowania tajemnicy zależy od tego, czy widomość ta została powierzona adwokatowi jako tajna. Tajemnicą objęte są wiadomości uzyskane od klientów, świadków, sędziego, a nawet wiadomości, które pochodzą od przeciwnika. Istnieje tylko jeden warunek, mianowicie ten, aby wiadomości te zostały uzyskane z tytułu wykonywania zawodu adwokackiego, celem instytucji tajemnicy jest bowiem zagwarantowanie nie tylko klientowi, ale także osobie, która w związku ze sprawą rozmawia z adwokatem, tego, że okoliczności rozmowy nie mają wpływu na wynik sprawy, nie zostaną ujawnione przez adwokata i wykorzystane przeciwko rozmówcy. Wykonujący zawód adwokat jest zobowiązany do przyuczenia swoich współpracowników i personelu, a także wszelkich osób zatrudnionych przez niego podczas wykonywania działalności zawodowej do przestrzegania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej.

Adwokat, wykorzystując w pracy zawodowej komputer lub inny środek elektronicznego utrwalania danych, zobowiązany jest stosować oprogramowanie i inne środki zabezpieczające dane przed ich niepowołanym ujawnieniem. Przekazywanie informacji objętych tajemnicą zawodową za pomocą elektronicznych i podobnych środków przekazu wymaga zachowania szczególnej

ostrożności i uprzedzenia klienta o ryzyku związanym z zachowaniem poufności przy wykorzystaniu tych środków.

Dodać należy, iż obowiązek przestrzegania tajemnicy zawodowej jest nieograniczony w czasie (§19 ust. 7 Zbioru). Końcowo Zbiór wskazuje, iż adwokatowi nie wolno zgłaszać dowodu z zeznań świadka będącego adwokatem lub radcą prawnym w celu ujawnienia przez niego wiadomości uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu.

Niejako kontynuacją przepisów dotyczących tajemnicy adwokackiej jest § 20 Zbioru, zgodnie z którym w przypadku dokonywanego przeszukania w lokalu, w którym adwokat wykonuje zawód, lub w mieszkaniu prywatnym adwokata jest on obowiązany żądać uczestniczenia w tej czynności przedstawiciela samorządu adwokackiego. Obowiązek ten wynika z treści § 19 ust. 2 i 3 Zbioru, gdyż tajemnicą adwokacką objęte są zarówno materiały znajdujące się w aktach adwokackich, jak i wszystkie wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób niezależnie od miejsca, w którym się znajdują. Osoby dokonujące przeszukania nie są upoważnione do zaznajamiania się z zapisami akt podręcznych adwokata, a tym bardziej zabierania ich poza zakres kancelarii czy miejsca zamieszkania adwokata.

Żądanie uczestnictwa przedstawiciela rady powinno być zgłoszone na ręce osoby prowadzącej przeszukanie oraz do właściwej okręgowej rady adwokackiej. Przedstawiciel samorządu adwokackiego ma za zadanie dopilnować, by w czasie przeszukania nie została w żaden sposób naruszona tajemnica adwokacka[512].

Zgodnie § 21 Zbioru, adwokatowi nie wolno podejmować się prowadzenia sprawy, której wynik może dotyczyć jego osoby lub majątku, chyba że roszczenie dotyczy członka rodziny lub jest wspólne dla niego i dla strony. Jest to wynikiem zapewniania konieczności niezawisłości podejmowanych działań adwokata w wykonywaniu czynności zawodowych.

[512] *Idem, Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 56.

Zainteresowanie wynikiem prowadzonej sprawy może w znacznym stopniu ograniczać swobodę skutecznych działań. Z. Krzemiński jest zdania, iż adwokat może występować jako pełnomocnik np. w sprawie spadkowej, w której sam adwokat jest uczestnikiem postępowania[513]. „Adwokat podejmujący się prowadzenia sprawy osoby mu bliskiej sam musi rozstrzygnąć, czy w sposób godny i należyty sprosta swym obowiązkom”[514].

Regulacja § 22 Zbioru w sposób jasny i czytelny zakazuje adwokatowi możliwości podjęcia się prowadzenia sprawy ani udzielenia pomocy prawnej, jeżeli:

- udzielił wcześniej pomocy prawnej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej,
- brał udział w tej sprawie, wykonując funkcję publiczną,
- osoba, przeciwko której ma prowadzić sprawę, jest jego klientem, choćby w innej sprawie,
- zawodowy pełnomocnik będący dla niego osobą najbliższą prowadzi sprawę lub udzielił już pomocy prawnej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej.

W § 22 ust. 1 lit. a Zbioru chodzi wyłącznie o przewinienie formalne charakteryzujące się udzieleniem wcześniej pomocy prawnej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej. Liczy się więc sam fakt udzielenia takiej pomocy prawnej, natomiast nie ma znaczenia dla bytu przewinienia adwokata, czy uzyskaną wówczas wiedzę wykorzysta w przyszłości przeciwko stronie w tej sprawie bądź w innych sprawach. Również nie da się usprawiedliwić udzielenia pomocy stronom okolicznością, że adwokat nie odniósł korzyści materialnej, takie postępowanie zawsze jest bowiem rażąco sprzeczne z istotą pracy zawodowej adwokatury i może doprowadzić do utraty zaufania

[513] *Ibidem*, s. 57.

[514] Orzeczenie WKD z 2 grudnia 1961 r., sygn. WKD 156/61.

zarówno obydwu stron, jak i innych osób chcących korzystać z pomocy prawnej[515].

Użyte w § 22 ust. 1 lit. b Zbioru sformułowanie odnosi się bezpośrednio do uregulowania art. 115 § 19 k.k., zgodnie z którym osobą pełniącą funkcję publiczną jest funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową. Zatem przepis wyłącza niejako możliwość udzielania pomocy w ramach wykonywania czynności jako adwokat w sytuacji, gdy uprzednio z danym klientem ten adwokat miał do czynienia, wykonując właśnie funkcje publiczne. Niedopuszczalne jest, aby adwokat udzielił porady prawnej lub podjął się prowadzenia sprawy, jeżeli wcześniej brał udział w tej sprawie jako sędzia lub prokurator[516].

Werbalna wykładnia § 22 ust. 1 lit. c Zbioru daje podstawy do przyjęcia, iż adwokat nie może podjąć się prowadzenia sprawy ani udzielić pomocy prawnej, jeżeli osoba, przeciwko której ma być prowadzona sprawa, jest już klientem danego adwokata (chociażby w innej sprawie). Wynika z tego, iż w sytuacji, gdy ta osoba przestanie być klientem adwokata, zakaz ten nie będzie obowiązywać. Zgodzić się jednak należy z Z. Krzemińskim, który stwierdza, że „w tym wypadku może mieć zastosowanie sytuacja umówiona w § 22 ust. 1 lit. a Zbioru – to znaczy, że adwokat nie może podjąć się prowadzenia sprawy, jeżeli swojemu byłemu klientowi udzielił uprzednio pomocy prawnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej”[517]. Reasumując, należy podkreślić, że adwokat nie może się podjąć prowadzenia sprawy ani udzielić pomocy prawnej niejako przeciwnikowi

[515] Postanowienie Sądu Najwyższego z 30 marca 2006 r., sygn. SDI 1/06.

[516] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty…*, s. 109.

[517] *Idem, Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 61.

swojego aktualnego lub uprzedniego klienta, którego reprezentował lub któremu udzielił pomocy prawnej.

Dlatego też przykładowo adwokat nie może reprezentować w postępowaniu cywilnym osób pokrzywdzonych przestępstwem, jeżeli bronił pozwanego jako oskarżonego w procesie karnym, w którym osoby te występowały w charakterze oskarżycieli posiłkowych. Podobnie jak adwokat nie może w tym samym czasie prowadzić sprawy karnej klienta i sprawy cywilnej przeciwko temu klientowi. „Adwokat nie może równocześnie być czyimś pełnomocnikiem – i zarazem w innej sprawie występować przeciwko tej osobie, oraz że prowadzenie sprawy równocześnie w imieniu klienta i przeciwko niemu, choćby zupełnie innej, musi powodować poderwanie zaufania klienta”[518].

Końcowo zakaz wynikający z regulacji § 22 ust. 1 lit. d Zbioru dotyczącego zachowania obiektywizmu i bezstronności wobec działań osoby najbliższej będącej jednocześnie profesjonalnym pełnomocnikiem (definiowanej przez art. 115 § 11 k.k. – osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu) jest konsekwencją braku możliwości prowadzenia sprawy lub udzielenia pomocy prawnej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej.

Dzieje się tak, gdyż małżeństwa adwokackie nie są rzadkością. Może się więc zdarzyć, że klienci-przeciwnicy trafią jednocześnie do żony i męża adwokatów. Pełnomocnictwo może przyjąć wówczas tylko jedno z nich. NRA tak uzasadnia to ograniczenie: „prowadzenie przez adwokatów pozostających w związku małżeńskim spraw stron przeciwnych daje zarówno stronom, jak i osobom postronnym podstawę do różnych, często nieuzasadnionych, a czasem wręcz nieprawdopodobnych podejrzeń godzących w całą adwokaturę. Dlatego za słuszne należy uważać przyjęcie zakazu prowadzenia spraw stron przeciwnych

[518] Orzeczenie WKD z 20 maja 1961 r., sygn. WKD 52/61.

przez adwokatów pozostających w związku małżeńskim oraz zakaz udzielania pomocy prawnej przez adwokata, jeżeli adwokat-współmałżonek udzielił pomocy prawnej stronie przeciwnej w tej samej sprawie lub w sprawie z nią związanej”[519].

Zgodnie z § 23a Zbioru adwokat jest uprawniony do informowania o swojej działalności zawodowej pod warunkiem, że taka informacja i jej forma jest:

- zgodna z zasadami Zbioru,
- przekazywana z poszanowaniem tajemnicy zawodowej,
- zgodna z obowiązującymi przepisami, zwłaszcza dotyczącymi ochrony konsumentów i zwalczania nieuczciwej konkurencji,
- dokładna i niewprowadzająca w błąd,
- nieukierunkowana na udzielenie adwokatowi konkretnego zlecenia.

Ponadto adwokat może informować o świadczonej pomocy prawnej w sposób zgodny z zasadami Zbioru poprzez:

- stosowne oznaczanie siedziby kancelarii,
- umieszczanie informacji na dokumentach firmowych,
- przesyłanie informacji za pomocą elektronicznych środków komunikacji na wyraźne życzenie potencjalnego klienta,
- -umieszczanie informacji na stronach internetowych oraz umieszczanie danych o tej stronie w katalogach i wyszukiwarkach,
- zamieszczanie wpisów w książkach adresowych i telefonicznych,
- wydawanie broszur lub informatorów,
- złożenie oferty w postępowaniu o charakterze przetargu lub konkursu oraz oferty złożonej na wyraźne życzenie potencjalnego klienta (w ofertach tych dozwolone jest podawanie informacji o działalności zawodowej adwokata, które mogą mieć znaczenie przy ocenie tej oferty),
- zamieszczanie informacji prasowych bezpośrednio związanych z pomocą prawną według zasad opracowanych przez NRA.

[519] S. Podemski, *op. cit.*, s. 19.

Upowszechnione informacje podane przez adwokata mogą zawierać:

- znak towarowy lub graficzny kancelarii lub spółki,
- nazwę i adres kancelarii oraz imię i nazwisko adwokata, numery środków łączności, adres e-mailowy oraz nazwę strony internetowej,
- listę wspólników spółki, w której adwokat jest wspólnikiem, wraz ze wskazaniem, który ze wspólników jest adwokatem, a jeśli w spółce powołane są osoby zarządzające – ich nazwiska wraz ze wskazaniem pełnionych funkcji,
- listę osób stale współpracujących z kancelarią lub spółką,
- tytuł lub stopień naukowy adwokata,
- dane na temat rodzaju i zakresu świadczonej przez adwokata pomocy prawnej ze wskazaniem preferowanych dziedzin prawa oraz współpracy z kancelariami zagranicznymi,
- dane o możliwości świadczenia pomocy prawnej w obcych językach;
- podanie roku założenia kancelarii lub spółki oraz daty rozpoczęcia działalności,
- przynależność do określonej izby adwokackiej,
- wykaz publikacji adwokata,
- zamieszczenie informacji o posiadanych kwalifikacjach innych niż prawnicze,
- wizerunek adwokata,
- wyłącznie na życzenie klienta lub w ofercie skierowanej do potencjalnego klienta oświadczenie na temat stawek wynagrodzeń i metod ich obliczania,
- wyłącznie na życzenie klienta lub w ofercie skierowanej do potencjalnego klienta wysokość ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej.

Ponadto zgodnie z regulacją § 23c Zbioru pisma adwokata w związku ze świadczoną pomocą prawną winny zawierać: imię i nazwisko adwokata oraz adres w przypadku, jeśli świadczy on pomoc prawną w ramach indywidualnej kancelarii, a nazwę/firmę i adres spółki, w ramach której adwokat świadczy pomoc prawną w przypadku, jeśli świadczy on ją w ramach spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej, adres filii i oddziału kancelarii lub spółki w przypadku, gdy zostały one utworzone, wraz z adresem siedziby kancelarii lub spółki.

Jeżeli działalność prowadzona jest w formie spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej, w której wspólnikiem jest adwokat, stosownie do okoliczności należy podać pełną listę wspólników takiej spółki (w przypadku spółki komandytowej – komplementariuszy) wraz ze wskazaniem, który ze wspólników jest adwokatem, a jeśli w spółce powołane są osoby zarządzające – ich nazwiska wraz ze wskazaniem pełnionych funkcji. W przypadku, gdy działalność prowadzona jest w formie spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej, w której wspólnikiem jest prawnik zagraniczny w rozumieniu ustawy z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, wpisany na listę prawników zagranicznych prowadzoną przez okręgową radę adwokacką, należy podać:

- tytuł zawodowy wyrażony w języku urzędowym państwa macierzystego,
- wskazanie organizacji zawodowej w państwie macierzystym, do której należy, albo sądu, przed którym ma prawo występować zgodnie z prawem tego państwa,
- informację, że prawnik zagraniczny wykonuje stałą praktykę w zakresie odpowiadającym zawodowi adwokata.

Uznając przepisy Zbioru, wskazać należy iż praktyka wydawania broszur informacyjnych jest dozwolonym środkiem komunikacji adwokata z klientem, bowiem stanowi źródło uzyskania informacji o działających na rynku podmiotach. Broszury mogą zawierać dane dot. zakresu oferowanych usług, kwalifikacjach adwokata, tytułach i umiejętnościach osób związanych świadczeniem usług prawnych. Nie bez znaczenia pozostają również wskazówki praktyczne dot. dojazdu do kancelarii, godzin jej otwarcia, siedzibie, kwalifikacjach personelu pomocniczego[520].

Nie jest dopuszczalne przekazywanie przez adwokata informacji o świadczonej pomocy w innej formie niż określona w przepisach Zbioru np. w formie plakatów, bannerów, na ulotkach, bilbordach, wkładkach reklamowych,

[520] B. Gadek, *Zakaz reklamy usług prawniczych*, „Palestra" 2006, nr 1-2, s. 12.

drukach bezadresowych dostarczanych przez pocztę lub firmy kurierskie, pojazdach komunikacji miejskiej, w filmach reklamowych czy audycjach radiowych.

Zbiór w sposób jednoznaczny potwierdza obowiązujący jeszcze od czasów międzywojennych zakaz korzystania z reklamy. Jedyną funkcjonującą w polskim systemie prawa definicję ustawową reklamy zawiera art. 4 pkt 17 ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, zgodnie z którym reklamą jest przekaz handlowy pochodzący od podmiotu publicznego lub prywatnego w związku z jego działalnością gospodarczą lub zawodową, zmierzający do promocji sprzedaży lub odpłatnego korzystania z towarów lub usług. Za reklamę przyjęto uważać każda wypowiedź przy wykonywaniu działalności gospodarczej, zarobkowej, rzemiosła, lub wolnego zawodu mającą na celu przyczynienie się do zbytu towarów lub usług. Zgodnie z § 23 Zbioru adwokata obowiązuje zakaz korzystania z reklamy, jak również zakaz pozyskiwania klientów w sposób sprzeczny z godnością zawodu oraz współpracy z podmiotami pozyskującymi klientów z naruszeniem prawa lub zasad współżycia społecznego.

Jak wskazuje S. Janczewski „niedopuszczalnym jest, aby adwokat szanujący siebie i zawód, do którego należy, proponował komukolwiek swoje usługi". Jak wskazuje bowiem orzeczenie SD, z godnością i powagą stanu obrończego nie da się pogodzić nie tylko fakt narzucania przez adwokata pomocy zawodowej, ale choćby nawet prostego proponowania jej osobom, które wcale się do tego adwokata nie zwracają[521].

Ustalając ogólny zakaz reklamowania się, adwokatura stara się w sposób prostu dotrzeć do klientów, ustalając odpowiednie reguły informowania przez adwokata o swojej działalności. Powtórzyć należy, iż Zbiór zakazuje jakichkolwiek ogłoszeń w prasie (za wyjątkiem ogłoszenia o rozpoczęciu działalności oraz o zmianie siedziby kancelarii). Nie dozwolone jest umieszczanie w pismach ogłoszeń w postaci zaproszenia do skorzystania z oferty kancelarii,

[521] S. Janczewski, *Godność zawodu*, „Palestra" 1959, nr 7-8, s. 4.

podobnie jak reklamowanie się adwokata w postaci znaków świetlnych, szyldach, tablicach informatyczce (za wyjątkiem tej, które miejsca się obok siedziby kancelarii).

Niedopuszczalne jest wykazywanie przez adwokata specjalizacji (np. sprawy karne czy rozwodowe), jedynie adwokat może posłużyć się zdobytym tytułem naukowym. Dozwolone jest wskazanie przez adwokata preferencji zawodowych (które nie są przez adwokaturę weryfikowane). Trzeba jednak pamiętać, iż wskazanie preferowanych dziedzin prawa winno nastąpić z odpowiednią rozwagą, aby nie mogło doprowadzić w błąd potencjalnego klienta co do posiadanych przez adwokata kwalifikacji. Należy ponadto odróżnić posiadanie informacji o preferowanych dziedzinach prawa od obwieszczenia o specjalizacji adwokata. Adwokat bowiem nie może sam przyznaj specjalnej znajomości jakiejś dziedziny prawa i tym samym kwalifikować sam sienie jako specjalistą[522].

Ponadto dalsze części Zbioru stanowią kontynuację zakazu, gdyż na mocy § 23b adwokatowi nie wolno proponować usług potencjalnym klientom w formie oferty skierowanej do osób, które uprzednio nie wyraziły takiego wyraźnego życzenia, przy czym informacje te nie mogą w szczególności:

- stwarzać prawdopodobieństwa wywołania nieuzasadnionego oczekiwania co do wyników pracy adwokata,
- powoływać się na osobistą znajomość sędziów, prokuratorów i urzędników,
- zawierać bezpośrednich porównań w zakresie jakości z innymi możliwymi do identyfikacji adwokatami i członkami innych korporacji prawniczych lub ich krytyki,
- posługiwać się niestosowną lub natarczywą formą,
- zawierać jakichkolwiek elementów ocennych.

Zbiór kategorycznie zakazuje:

[522] S. Samol, *op. cit.*, s.124.

– odpłatnych inspirowanych artykułów prasowych lub audycji, które pod pretekstem obiektywnej informacji mają służyć promocji adwokata, jego kancelarii lub spółki,
– zwracania się do potencjalnych klientów w celu przekazywania informacji o swojej działalności, również podczas nieproszonych wizyt, rozmów telefonicznych i w korespondencji do osób niezwracających się do adwokata o pomoc prawną,
– zlecania osobom trzecim rozpowszechniania informacji o adwokacie.

Zbiór w prosty sposób zakazuje jakiejkolwiek formy naganiactwa, które „polega na doprowadzeniu lub kierowaniu do kancelarii adwokackiej danego adwokata przez płatnych pośredników, którzy to wchodzą w porozumieniu z adwokatami kierując klientów do niego, żądając odpowiedniego wynagrodzenia”[523]. Jak wskazuje S. Janczewski, w sprawach karnych często głównym motywem, za pomocą którego pośrednik stara się przyciągnąć klienta do adwokata, jest powoływanie się na tzw. „chody”. Jest to pojęcie ogólne, zawiera się w nim m.in. wskazanie, że dany adwokat jest mile widziany w prokuraturze czy sądzie, ma łatwiejszy dostęp do odpowiednich osób, jest osobą znaną i lubianą – co sprawia realne wyobrażenie u klienta, iż za odpowiednim wynagrodzeniem dany adwokat jest w stanie załatwić mu wszystko[524].

Dla środowiska adwokackiego szczególnie trudnym problemem jest zagadnieniem kryptoreklamy. Taka formą reklamy mamy zazwyczaj do czynienia wówczas, gdy w danych dziedzinach reklama jest reglamentowana lub w ogóle zakazana. Kryptoreklama, czyli reklama ukryta, zachęca do nabywania towarów lub usług sprawiając wrażenie neutralnej informacji. Wystąpić może w przeróżnych formach: od zdawkowych informacji po inspirowane artykuły czy reportaże, najczęściej spotykana jest w środkach masowego przekazu[525].

[523] Ibidem, s. 6.

.[524] Ibidem, s. 7.

[525] Por. szerzej: A. Tomaszek, *Reklama i kryptoreklama a działalność adwokacka*, „Palestra” 1992, nr 9-10, s. 10-13.

Ostatecznie przepisy § 23b ust. 3 Zbioru uznają za niedopuszczalne odpłatne inspirowanie artykułów prasowych lub audycji, które pod pretekstem obiektywnej informacji mają służyć promocji adwokata, jego kancelarii lub spółki. Adwokaci zatem nie mogą publikować tzw. artykułów sponsorowanych bądź tekstów reklamowych, które będą jedynie pozorować obiektywny przekaz, a w rzeczywistości stanowić reklamę.

Nie ma natomiast przeszkód, aby adwokat udzielał wypowiedzi do mediów na temat prowadzonych przez siebie spraw. Udzielanie takich wypowiedzi nie może naruszać zasad tajemnicy adwokackiej, powinno odbywać się przy poszanowaniu zasad Zbioru [526].

Wymienione w Zbiorze zasady i zakazy dot. publikowania przez adwokata informacji o świadczonych usługach dotyczą również ogłoszeń elektronicznych, przyjmujących formę strony internetowej danej kancelarii adwokackiej. Ograniczenia dotyczą również metod udostepnienia danych za pośrednictwem Internetu.

W dobie nowych technologii Komisji Etyki NRA na posiedzeniu 24 marca 2012 r. dyskutowała nad problemem korzystania przez adwokatów ze stworzonego przez system Ad Words oferowanego przez Google jako możliwości upowszechniania informacji o świadczonych usługach w formie reklamy usług. Ad Words to system pozwalający na wyświetlanie linków sponsorowanych (przekazu zmierzającego do promocji sprzedaży lub odpłatnego korzystania z towarów lub usług) w wynikach wyszukiwania wyszukiwarki Google i na stronach współpracujących w ramach programu Google Ad Sence. Wobec niejednoznacznego stanowiska NRA WSDA nie podziela stanowiska Komisji Etyki NRA co do niejednoznaczności uznania korzystania ze stwarzanych przez

[526] S. Samol, *Warunki informowania o usługach adwokackich na podstawie nowych przepisów Zbioru Zasad Etyki i Godności Zawodu (Kodeksu Etyki Adwokackiej),* „Palestra" 2007, nr 1-2, s. 122.

system Google Ad Words możliwości upowszechniania informacji o świadczonych usługach za reklamę w rozumieniu § 23 Zbioru.

Jak wskazuje Z. Krzemiński, „długotrwałe doświadczenie uczy, że najlepszą i najuczciwszą reklamą jest fachowe i staranne wykonywanie zawodu; tylko taka reklama zasługuje na akceptację. Każda inna prowadzi nieuchronnie do nadmiernej komercjalizacji, do obniżenia poziomu wykonywanych usług i w konsekwencji do obniżenia prestiżu zawodu adwokackiego”[527].

Nie każdy adwokat jest specjalistą we wszystkich dziedzinach prawa. Zdarza się, że do adwokata zgłosi się klient ze specjalistyczną sprawą, i w sytuacji, kiedy dany adwokat nie ma odpowiedniej wiedzy, aby skutecznie udzielić mu pomocy prawnej, poleca innego adwokata. W takie sytuacji zgodnie z § 23d Zbioru adwokatowi nie wolno przyjmować od innego adwokata lub osoby trzeciej korzyści tytułem wynagrodzenia za skierowanie klienta do innego adwokata ani przekazywać komukolwiek korzyści tytułem wynagrodzenia za skierowanie doń klienta.

Nie narusza tego zakazu przekazywanie części honorarium lub też kwot określonych w innej formie spadkobiercom zmarłego adwokata lub emerytowanemu adwokatowi z tytułu przejęcia jego praktyki.

Adwokaci powinni służyć sobie radą i udzielać wzajemnej pomocy w pracy zawodowej, jeżeli nie koliduje to z interesem klienta (§ 24 Zbioru). Przepis ten miał szczególne znaczenie w latach, kiedy zawód adwokata mógł być wykonywany w ramach zespołów adwokackich. Praca w zespole pozwalała na uzupełnianie wiedzy prawniczej, znajomości orzecznictwa czy poszczególnych kazusów. Możliwość korzystania z komentarzy i biblioteki zespołu, łatwość uzyskania porady u bardziej doświadczonego kolegi, zdobywanie wiadomości w ramach szkolenia zawodowego w zespole to tylko niektóre korzyści pracy zespołowej.

[527] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 67.

Obecnie każdy z adwokatów zobowiązany jest do okazywania odpowiedniego szacunku kolegom adwokatom, a w sytuacjach, kiedy wymagana jest pomoc, Zbiór obliguje do udzielania wzajemnej pomocy w pracy zawodowej o tyle, o ile nie koliduje to z interesem klienta. „Interes klienta nie może dominować nad nakazem postępowania zgodnie z zasadami prawa i godności zawodu”[528].

Paragraf 25 Zbioru wskazuje, iż adwokat, któremu powierzono obowiązki patrona, powinien dołożyć wszelkich starań dla należytego przygotowania aplikanta do wykonywania zawodu adwokata pod kątem umiejętności zawodowych i przestrzegania zasad etyki adwokackiej. Szczegóły dotyczące stosunków aplikant adwokacki–patron (adwokat) zostały omówione w podrozdziale 3.2. *Aplikacja adwokacka*, warto jednak przypomnieć, iż zgodnie z § 11 regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej patron powinien czuwać nad prawidłowym przebiegiem aplikacji i dbać o przygotowanie aplikanta do zawodu, a w szczególności o przyswajanie przez niego zasad etyki adwokackiej, umiejętności posługiwania się literaturą prawniczą, orzecznictwem, omawiać z aplikantem sposób występowania przed sądem i innymi władzami, a także interesować się jego rozwojem intelektualnym. Ponadto patron zawiadamia okręgową radę adwokacką o podjęciu przez aplikanta czynności oraz o przerwach w wykonywaniu tych czynności. Ma on obowiązek niezwłocznie zawiadomić okręgową radę adwokacką oraz kierownika szkolenia o niewywiązywaniu się przez aplikanta z jego obowiązków, a także o okolicznościach powodujących przerwę w wykonywaniu obowiązków patrona.

„Obowiązkiem adwokata, który przyjął na siebie obowiązki patrona, jest nie tylko kierowanie wykształceniem zawodowym aplikanta, ale również wszczepianie weń zasad etyki zawodowej, poszanowania powagi i godności

[528] Orzeczenie WKD z 9 stycznia 1964 r., sygn. WKD 157/64.

zawodu adwokackiego oraz zrozumienia zasad koleżeństwa, świecąc mu w tym względzie własnym przykładem”[529].

Zgodnie z § 26 Zbioru obowiązkiem adwokata jest posiadanie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu według zasad i w sposób ustalony przez NRA. Zagadnienie to zostało szczegółowo umówione w podrozdziale 4.2.6. *Inne przejawy działalności zawodowej adwokata*, niemniej jednak warto przypomnieć, iż zgodnie z art. 8a ust. 1 ustawy adwokat wykonujący zawód podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynność zawodowych. Obowiązek ubezpieczenia w tym przypadku sprowadza się nie tylko do zabezpieczenia interesu adwokata świadczącego pomoc prawną, lecz także do zapewnienia jego klientom możliwości zaspokojenia roszczeń z tytułu powstałej skody przy wykonywaniu czynności adwokackich.

Rozdział trzeci Zbioru zajmuje się zagadnieniem stosunku adwokatów do sądu i innych organów, przed którymi występuje adwokat. Obowiązuje tu naczelna zasada wyrażona w § 27 Zbioru, w myśl której adwokat obowiązany jest zachować umiar i takt wobec sądu, urzędów i instytucji, przed którymi występuje – nawet w razie niewłaściwego zachowania osób biorących udział w postępowaniu sądowym adwokat powinien wykazać się opanowaniem i taktem. Szczególne znaczenie ma zachowanie się adwokata na rozprawie sądowej. Korzystając z prawa do wolności słowa, adwokat powinien zachować stosowny i niezbędny umiar, aby przez nierozważnie wypowiedziane słowo nie naruszyć godności osób biorących udział w rozprawie. Ten umiar konieczny jest zwłaszcza w tych sprawach, w których występują elementy większego napięcia.

Adwokat z racji powołania zawodowego oraz jego pozycji w szeroko pojętym wymiarze sprawiedliwości jest obowiązany do przestrzegania zasad dobrego tonu, do zachowania taktu i umiaru w szczególności przed sądem. Nawet niewłaściwe zachowanie osoby sędziego nie zwalnia adwokata od

[529] Orzeczenie Sądu Dyscyplinarnego w Warszawie z 13 kwietnia 1925 r., sygn. D 2/35.

rygorystycznego przestrzegania tych zasad. Kultura słowa (tak mówionego, jak i pisanego) ulega w dzisiejszych czasach postępującemu zubożeniu. Niestety dotyczy to również grup zawodowych powołanych do kształtowania opinii społecznej. Dlatego członkowie palestry tym bardziej obowiązani są nie tylko do przestrzegania reguł wskazanych w zasadach etyki adwokackiej, ale również do taktownego zachowania w każdym miejscu i sytuacji[530].

„Nawet w przypadku niewłaściwego zachowania się przeciwnika procesowego w sądzie adwokat powinien zachować nakazane w takich sytuacjach opanowanie i spokój"[531].

Niejako ograniczeniem immunitetu adwokackiego jest konieczność wynikająca z § 28 Zbioru, by adwokat przy wykonywaniu czynności zawodowych zwracał uwagę na to, by jego wystąpienia, wypowiedzi i zadawane pytania nie naruszały godności osób biorących udział w sprawie.

Wystąpienie obrońcy podczas rozprawy – jego pytania pod adresem świadków, biegłych i oskarżonego, składane wnioski, przemówienie końcowe – są najbardziej znaną częścią działalności adwokata, ponieważ pozostaje ona pod kontrolą społeczną nie tylko sądu, ale i zgromadzonej na sali publiczności. Etyka zawodowa zaleca obrońcy, aby przy omawianiu spraw drastycznych nadał swoim wystąpieniom formę nieuchybiającą powadze sądu i zawodu adwokackiego, a jednocześnie zakazuje mu utożsamiania się z oskarżonym i jego interesami[532].

Podczas rozprawy, w czasie której do głosu dochodzi niejednokrotnie zdenerwowanie, wzajemna niechęć czy nawet nienawiść prowadzących spór przeciwników, od adwokata żąda się, aby uległ uczuciom swego klienta i nie przebierając w słowach, stawiał pytania świadkom, oceniał postępowanie przeciwnika procesowego lub jego adwokata. Tymczasem adwokat zobowiązany jest do opanowania, powściągliwości i niezbędnego umiaru, tak aby przez

[530] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 6 grudnia 1997 r., sygn. WSD 14/97.

[531] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 23 marca 1957 r., sygn. WKD 3/57.

[532] S. Podemski, *op. cit.*, s. 25.

nierozważnie wypowiedziane słowo nie naruszyć godności osób biorących udział w rozprawie. Adwokat nie może i nie powinien sobie pozwalać, pod rygorem kar dyscyplinarnych, na ironiczne docinki, epitety, złośliwości. Wobec kolegów adwokatów ma on obowiązek lojalności, koleżeństwa i okazywania uprzejmości[533].

Chodzi o to, by korzystając z wolności słowa, przez nierozważnie zadane pytanie, wypowiedziane słowo nie naruszyć godności innych osób biorących udział w sprawie. Jak wskazuje Z. Krzemiński, ten umiar konieczny jest zwłaszcza w tych sprawach, w których występują elementy natury drastycznej[534].

Podobna sytuacja zachodzi podczas widzeń z osobami pozbawionymi wolności. Wówczas adwokat powinien dbać o zachowanie powagi i godności zawodu (§ 29 Zbioru). Klienci często w najlepszej wierze żądają do adwokata poczynań, na które nie może się on zgodzić. Większość spraw dyscyplinarnych na tym etapie dotyczy ulegania prośbom rodziny klienta przez adwokatów, którzy podają więźniom żywność, papierosy i inne przedmioty. Od adwokatów-obrońców oczekuje się często, aby podczas odwiedzin aresztowanych klientów doręczali im listy od rodzin czy paczki. Na spełnienie tych żądań nie zezwala regulamin zakładów karnych, zas taka postawa adwokata narusza godność zawodu.

„Adwokat, któremu jako obrońcy wolno porozumiewać się z oskarżonym przebywającym w więzieniu, sam na sam, powinien ze szczególną skrupulatnością przestrzegać przepisów regulaminu więziennego. Naruszenie więc przez adwokata jako osobę zaufania publicznego jakiegokolwiek przepisu tego regulaminu jest poważnym przewinieniem dyscyplinarnym”[535].

W praktyce zawodowej często się zdarza, że adwokat nie może wystąpić na rozprawie, mimo że jest ustawiony w sprawie. Względy przyzwoitości nakazują,

[533] *Ibidem,* s. 37.

[534] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 71.

[535] Orzeczenie WKD z 11 października 1958 r., sygn. WKD 57/58.

aby adwokat obowiązany był zawiadomić sąd lub organ, przed którymi występuje, o niemożności wzięcia udziału w czynnościach. Dlatego też zgodnie z § 30 ust 1 i 2 Zbioru adwokat obowiązany jest zawiadomić sąd lub organ, przed którymi występuje, o niemożności wzięcia udziału w czynnościach oraz zobowiązany jest usprawiedliwiać swoje niestawiennictwo.

„Adwokat będący obrońcą w sprawie karnej obowiązany jest zawiadomić sąd, że nie stawi się na rozprawie, nawet wówczas, gdy uzgodnił to z klientem”[536].

Zgodnie z § 30 ust. 3 Zbioru w razie wygaśnięcia pełnomocnictwa adwokat powinien bezzwłocznie zawiadomić o tym fakcie sąd lub organ, przed którymi występował. Jest to konieczne z uwagi na obowiązek doręczania pism procesowych profesjonalnemu pełnomocnikowi przez sąd. Niemniej jednak biorąc pod uwagę art. 27 ust. 2 ustawy, adwokat, wypowiadając pełnomocnictwo, zawiadamia o tym zainteresowane organy. Jest także obowiązany jeszcze przez 2 tygodnie pełnić swe obowiązki, jeżeli nie nastąpiło wcześniejsze objęcie sprawy przez innego adwokata lub zwolnienie ze strony klienta. Pełnienie obowiązków adwokackich przez wskazane 2 kolejne tygodnie nie zachodzi w sytuacji, gdy to klient dokonał wypowiedzenia pełnomocnictwa. W takiej sytuacji adwokatowi pozostaje jedynie zawiadomienie sądu lub innego organu, przez którym występuje, o fakcie wypowiedzenia pełnomocnictwa[537].

W rozdziale czwartym Zbioru uregulowano zasady współpracy między adwokatami (stosunek do kolegów). Obowiązuje tu ogólna zasada wyrażona w § 31 Zbioru, iż adwokat powinien przestrzegać w stosunku do kolegów zasad uprzejmości, lojalności i koleżeństwa. Przejawy szczególnego zaufania adwokat powinien kierować w stronę współpracowników, gdyż zgodnie z ust. 2 adwokat zobowiązany jest do najwyższej lojalności wobec kolegów współpracujących w ramach kancelarii lub spółki i powstrzymywania się od jakichkolwiek działań naruszających taką lojalność także po zakończeniu współpracy.

[536] Orzeczenie WKD z 30 marca 1963 r., sygn. WKD 221/62.

[537] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Testy*…, s. 126.

Do czego zobowiązuje zasada koleżeństwa? Przede wszystkim do wzajemnej życzliwej uprzejmości, która nakazuje, by przychodzić m.in. z pomocą koledze adwokatowi w każdej sprawie, udzielać życzliwie rad, udzielać wglądu do pisy pism z akt sadowych[538].

„W stosunkach koleżeńskich między adwokatami obowiązuje zasada pełnej lojalności. Rozciąga się ona nie tylko na sferę życia zawodowego, ale również w takim stopniu jest niezbędna w kontaktach adwokackich, prywatnych, pozazawodowych. To wynika nie tylko z § 31 Kodeksu Etyki i Godności Zawodu, ale z idei korporacji adwokackiej"[539].

Dodany ust. 3 dotyczy pomocy prawnej udzielanej przez prawników zagranicznych. Jeżeli adwokat zleca sprawę adwokatowi wykonującemu praktykę w innym państwie lub zwraca się doń o poradę, jest on osobiście zobowiązany zapłacić zagranicznemu koledze honorarium i pokryć koszty nawet w wypadku niewypłacalności klienta. Adwokat może ograniczyć swoją odpowiedzialność do tej części należności, która powstała do chwili poinformowania zagranicznego adwokata o wycofaniu się z odpowiedzialności za przyszłe zobowiązania. Adwokaci mogą poczynić odmienne ustalenia w zakresie odpowiedzialności wobec zagranicznego adwokata.

Zgodnie z § 32 Zbioru niedopuszczalne jest porozumiewanie się adwokata ze stroną przeciwną z pominięciem jej obrońcy lub pełnomocnika. „Pominięcie przez adwokata znanego już sobie adwokata zastępującego stronę przeciwną i bezpośrednie zwrócenie się do drugiej strony z propozycją ugodową, wśród warunków, które zdradzają lekceważenie przeciwnika, kolegi zawodowego, stanowi przewinienie przeciw godności zawodu"[540].

Zasada deontologiczna zawarta w § 33 Zbioru w sposób jednoznaczny zakazuje adwokatowi ujawniania wszelkich pozaprocesowych pertraktacji

[538] S. Janczewski, *Godność zawodu*, „Palestra" 1959, nr 12, s. 8.

[539] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 22 kwietnia 2006 r., sygn. Rwsd 95/05.

[540] Orzeczenie Sądu Dyscyplinarnego we Lwowie z 16 października 1926 r., sygn. RD 81/26/600.

pojednawczych prowadzonych z udziałem adwokatów i radców prawnych. Wskazana zasada nie ogranicza przy tym „udziału" w negocjacjach adwokata lub radcy prawnego do określonej roli procesowej, w której występuje.

Przed udzieleniem pomocy prawnej zgodnie z § 34 Zbioru adwokat powinien się upewnić, czy w tej sprawie klient nie korzysta już z pomocy prawnej innego adwokata, a jeśli tak, to bez wiedzy i zgody tegoż adwokata nie może udzielić pomocy prawnej ani też brać udziału w sprawie łącznie z nim. Adwokat prowadzący dotychczas sprawę może odmówić wyrażenia zgody tylko z ważnych przyczyn. Jeśli zwłoka związana z koniecznością porozumienia się adwokatów mogłaby spowodować istotny uszczerbek dla interesów klienta, adwokat wstępujący do sprawy powinien udzielić klientowi niezbędnej pomocy prawnej, zawiadomić o tym niezwłocznie dotychczasowego adwokata i w razie istnienia przeszkód odstąpić od dalszego udzielania pomocy. „Przejęcie sprawy przez adwokata bez należytego wyjaśnienia i zgody dotychczas prowadzącego sprawę adwokata stanowi jedno z podstawowych naruszeń norm koleżeńskich, jak i korporacyjnych"[541]. Wyrażona zasada zwyczajowo obowiązywała od dawna w środowisku adwokackim. Ma na celu przede wszystkim wyłączenie wszelkich form nieuczciwej konkurencji oraz przypadkowych czynności, które mogłyby przekreślić linię obrony przyjętą przez pierwszego adwokata[542].

Tak więc, w razie zgłoszenia się klienta z propozycja wspólnego prowadzenia sprawy z innym adwokatem prowadzącym sprawę – adwokat zobowiązany jest do uzyskania zgody dotychczasowego pełnomocnika lub obrońcy na wspólne prowadzenie sprawy. W przypadku zgłoszenia się do adwokata klienta z propozycją przejęcia sprawy prowadzonej przez innego adwokata- adwokat powinien upewnić się należycie, czy podjęcie się prowadzenia sprawy nie będzie znajdować się w sprzeczności z zasada koleżeństwa.

[541] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 17 czerwca 1989 r., sygn. WSD 5/89.

[542] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 76.

„Do przyjętych od dawna zasad wykonywania zawodu adwokackiego należy zakaz przyjmowania sprawy prowadzonej już przez innego kolegę adwokata bez uprzedniego wyrażenia zgody przez zainteresowanego kolegę na współobronę bądź pisemnego oświadczenia, że nie zgłasza zastrzeżeń co do przyjęcia sprawy. Zakaz ten jest uzasadniony nie tylko względami na możliwość niedozwolonej konkurencji zawodowej, podrywającej zaufanie społeczeństwa do zawodu adwokackiego, ale i interesem klienta, którego obrona wymaga zawsze konsekwentnych i skoordynowanych posunięć”[543].

Zgodnie § 35 Zbioru adwokat obejmujący sprawę z wyboru powinien zawiadomić o tym właściwy organ procesowy. W razie uprzedniego wyznaczenia w tej sprawie obrońcy lub pełnomocnika z urzędu ustanowiony adwokat z wyboru obowiązany jest niezwłocznie zawiadomić go o przejęciu sprawy. Chodzi tu przede wszystkim o zaoszczędzenie czasu koledze z urzędu, który nie wiedząc nic o ustanowieniu adwokata z wyboru, zacząłby przygotowywać się do wystąpienia[544].

Zbiór rozstrzyga również sytuację dotyczącą konfliktów między adwokatami. Generalna zasada zawarta w § 36 Zbioru nakazuje, by ewentualne nieporozumienia między adwokatami były rozstrzygane w pierwszej kolejności przez właściwe organy adwokatury, a następnie przez stały sąd polubowny przy NRA lub sąd polubowny z wyłącznym udziałem adwokatów. Ponadto umowy spółek z udziałem adwokatów powinny zawierać odnośną klauzulę zapisu na sąd polubowny.

Potwierdza to jeszcze § 39 ust. 1 Zbioru, nakazując, by w razie sporu między adwokatami wyczerpać przede wszystkim możliwości jego polubownego rozstrzygnięcia lub skorzystać z pośrednictwa właściwych władz adwokatury. W wypadku sporu z adwokatem zagranicznym na tle zawodowym adwokat winien dążyć do rozwiązań zmierzających do zażegnania konfliktu. Zgodnie z § 38 Zbioru

[543] Orzeczenie WKD z 11 października 1958 r., sygn. WKD 57/58.

[544] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty…*, s. 132.

adwokat powinien podjąć starania o polubowne załatwienie sprawy przeciwko innemu adwokatowi, jeżeli tylko istota przyjętej sprawy na to pozwala.

„Uprawnianie delatorstwa przez składanie po kryjomu dyskryminujących oskarżeń koliduje z moralnością społeczną i istotą funkcji obrończej adwokata, stanowi zarazem poważne naruszenie godności zawodu adwokackiego. Wnoszenie przez adwokata skarg na działalność zawodową kolegów z pominięciem organów adwokatury, powołanych przede wszystkim do kontroli pracy zawodowej i postępowania adwokatów, stanowi naruszenie istotnego obowiązku zawodowego i zasad koleżeństwa wynikających z przynależności do adwokatury”[545].

W sytuacji, gdy adwokat musi wytoczyć sprawę przeciwko drugiemu adwokatowi, winien się kierować regulacją § 37 Zbioru, zgodnie z którą adwokat może się podjąć zastępstwa stron w sprawie przeciwko adwokatowi, a dotyczącej jego czynności zawodowych, dopiero po uprzednim zawiadomieniu okręgowej rady adwokackiej, której sam podlega. Uzyskanie zgodny w tym przypadku nie jest konieczne, gdyż wystarczy samo zawiadomienie okręgowej rady adwokackiej. Jeżeli zaś chodzi o sprawy niewiążące się z czynnościami zawodowymi adwokata, nie jest wymagane nawet zawiadomienie rady.

Nakazane jest, aby w przypadku wniesienia sprawy karnej z oskarżenia prywatnego przeciwko adwokatowi, skarga była podpisana tylko przez klienta oraz żeby adwokat występujący w imieniu oskarżyciela prywatnego przestrzegał przy prowadzeniu sprawy taktu, umiaru i wszelkich zasad koleżeństwa.

W konsekwencji konfliktu dwóch adwokatów nie może cierpieć interes klienta. Zgodnie z § 39 ust. 2 Zbioru w przypadku kolizji między zasadami koleżeństwa a uzasadnionym interesem klienta należy dać pierwszeństwo interesom klienta. „W kolizji pomiędzy obowiązkami zawodowymi a względami koleżeństwa pierwszeństwo należy dać zawsze obowiązkom wobec klienta. Jeżeli pełnomocnik strony przeciwnej popełni uchybienie, które w prowadzonej przez

[545] Orzeczenie WKD z 9 listopada 1957 r., sygn. WKD 54/57.

niego sprawie może spowodować następstwa niekorzystne, to adwokat strony przeciwnej ma obowiązek uchybienie to wykorzystać i na nie się powołać, skoro w ten sposób może powiększyć szanse wygrania sprawy przez swojego klienta”[546].

Paragraf 40 Zbioru opisuje takie kwestie, jak wstrzymanie rozpoznania sprawy, rozpoznawanie sprawy poza kolejnością i składanie dokumentów na rozprawie. Wszystkie te kwestie, jakkolwiek mają technicznych charakter, to jednak występują w praktyce adwokackiej bardzo często. Zasady koleżeństwa zobowiązują do tego, żeby adwokat, który:

- nie może się stawić w sądzie w wyznaczonym czasie – zawiadomił wcześniej adwokatów występujących w tej sprawie i w miarę możliwości uzgodnił z nimi czas swego stawiennictwa,
- pragnie uzyskać zgodę sądu na rozpatrzenie sprawy z jego udziałem poza kolejnością – upewnił się przedtem, czy adwokaci występujący we wcześniejszych sprawach wyrażą na to zgodę,
- zamierza w prowadzonej przez siebie sprawie złożyć na rozprawie pisma procesowe –uczynił to w miarę możliwości na początku rozprawy, a ich odpisy doręczył jak najwcześniej swemu przeciwnikowi procesowemu,
- składa załącznik do protokołu – złożył go z odpisem dla strony przeciwnej.

W zakończeniu rozdziału mowa jest również o zasadach udzielania substytucji. Zgodnie z § 41 Zbioru, udzielając substytucji koledze, adwokat obowiązany jest uczynić to w czasie umożliwiającym substytutowi należyte przygotowanie się do rozprawy oraz przekazać mu wszelkie potrzebne dokumenty i notatki. Szczególną staranność w tym względzie powinien wykazać adwokat wtedy, gdy zastępstwo zleca aplikantowi adwokackiemu. Paragraf 42 Zbioru nakazuje, aby adwokat przyjmujący substytucję adwokata z innej miejscowości potwierdził fakt jej przyjęcia. Warto dodać, iż adwokat przyjmujący substytucję powinien dołożyć starań, aby należycie przygotować się do rozprawy.

[546] Orzeczenie WKD z 15 lutego 1958 r., sygn. WKD 1/58.

Rozdział piąty Zbioru zajmuje się stosunkiem adwokata do klientów. Generalna zasada zawarta jest w § 43 Zbioru, zgodnie z którym adwokat jest zobowiązany do obrony interesów swego klienta w sposób odważny i honorowy, przy zachowaniu należytego sądowi i innym organom szacunku oraz uprzejmości, nie bacząc na własne korzyści osobiste oraz konsekwencje wynikające z takiej postawy dla siebie lub innej osoby.

Dla należytego przeprowadzenia sprawy adwokat musi mieć pełną i nieskrępowaną możność posługiwania się materiałem faktycznym i prawnym. Ta swoboda nie istniałaby, gdyby adwokat podjął się obrony klientów, których interesy są sprzeczne. Stąd kategoryczny zakaz zawarty w § 46 Zbioru, zgodnie z którym adwokat nie może reprezentować klientów, których interesy są sprzeczne. W razie ujawnienia się w toku postępowania sprzeczności adwokat obowiązany jest wypowiedzieć pełnomocnictwo tym klientom, których interesy są sprzeczne. Zakaz ten obowiązuje nawet wówczas, gdy klienci wyrażają zgodę na ich reprezentacje. Z tych samych przyczyn adwokat nie powinien się podejmować prowadzenia sprawy, w której byłby osobiście materialnie zaangażowany, albo sprawy przeciwko bliskiej mu osobie, z którą wiążą go więzy pokrewieństwa (§ 47 Zbioru), oraz przeciwko osobie, z którą ma poważny zatarg osobisty (§ 48 Zbioru)[547].

Stosunek klienta do adwokata oparty jest na zaufaniu, a adwokata obowiazuje lojalnośc względem klinta bez względu na to, czy jego umocowanie jest aktualne. Z tego względu sądownictwo dyscyplinarne konsekwetnie stoi na stanoiwski, że nawet pozór nielojalności może naruszyć zauwafnie klienta. Działanie w sytacji kolizji interesow jest bowiem sprzeczne z natura pracy zawodowej adwokatury i naraza na możliwość utraty zaufania[548]

[547] Z. Krzemiński, *Etyka zawodowa*, s. 88.

[548] W. Marchwicki, M. Niedużak, *Konflikt interesów w adwokackim orzecznictwie dyscyplinarnym,* „Palestra" 2017, nr 3, s. 13.

Często zdarza się, że rodziny dwóch lub więcej oskarżonych w tym samym procesie karnym zgłaszają się do tego samego adwokata z prośbą o podjęcie obrony. Jest to możliwe tylko wtedy, gdy interesy współoskarżonych nie są ze sobą sprzeczne. Już nawet obawa takiej sprzeczności uniemożliwia adwokatowi wystąpienie w roli obrońcy kilku oskarżonych, i to nawet za ich zgodą. Wyższa Komisja Dyscyplinarna również ostrzega adwokata przed podejmowaniem takich obron nawet pod groźbą kar dyscyplinarnych: „Dla należytego przeprowadzenia obrony adwokat powinien mieć przede wszystkim pełną, nieskrepowaną możliwość posługiwania się materiałem faktycznym i prawnym. Dlatego też sama możliwość powstania sprzecznych interesów procesowych współoskarżonego lub współoskarżonych uniemożliwia adwokatowi jednocześnie obrony tych osób w swoim ręku”[549]. Adwokat powinien unikać też wszelkich innych sytuacji, w których musiałby wystąpić w jakiejkolwiek formie przeciw swemu klientowi. Nie może więc udzielić porady prawnej jednej stronie przyszłego sporu albo wystąpić przeciwko klientowi w roli przeciwnika procesowego w sprawie powierzonej przez innego klienta[550].

„Sprzeczność interesów oskarżonych zachodzi wtedy, gdy obrona jednego z oskarżonych w sposób nieuchronny naraża dobro drugiego z nich albo inaczej mówiąc, gdy wyjaśnienia jednego z nich czy też dowody przez niego powołane oraz ich ocena godzą w interes drugiego oskarżonego, w rezultacie czego rodzi się kolizja interesów, prowadząca w takiej sytuacji do unicestwienia roli obrońcy w procesie karnym”[551].

Przyjmuje się, iż w przypadku kolizji interesów oskarżonych, nie jest wystarczająca rezygnacja z obrony tylko jednego z oskarżonych. Stanowisko takie przestawia NRA w uchwale z 26 września 1993 r., nr 6/V/93 w której domaga się ona od adwokatów reprezentujących interesy klientów, których interesy są

[549] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 22 lutego 1958 r., sygn. WKD 74/57.

[550] S. Podemski, *op. cit.*, s. 18.

[551] Orzeczenie Sądu Najwyższego z 26 października 1971 r., sygn. V KRN 375/71.

sprzeczne, w razie ujawnienia tej sprzeczności do wypowiedzenia im pełnomocnictwa, jako naturalną konsekwencja treści § 46 Zbioru[552].

Zgodnie z § 45 Zbioru adwokat nie może podjąć się prowadzenia sprawy, gdy zgłasza się z nią osoba nieupoważniona. „Zasadą jest, że ze sprawą powinien zgłosić się do adwokata sam zainteresowany. W sytuacji, gdy klient przebywa za granica lub jest osadzony w więzieniu, wówczas adwokat powinien dokładnie wyjaśnić, czy osoba zgłaszająca się do niego jest upoważniona do działania w imieniu klienta. Podobnie jest w przypadku podpisaniu dokumentu pełnomocnictwa – adwokat powinien być obecnym przy takiej czynności"[553].

Istnieją równie przyczyny, dla których adwokatowi nie wolno poodejmować się prowadzeni spraw mimo zaufania okazałego mu przez klienta. Adwokat może przyjąć zlecenie tylko od osoby upoważnionej do prowadzenia sprawy, od jej małżonka, członka rodziny lub osoby bliskiej – nie może udzielić pomocy prawnej skierowanej przeciwko swojemu małżonkowi, rodzeństwu, krewnym w linii prostej, osobom, z którymi związany jest przysposobieniem, kuratelą, opieką. Nie może również prowadzić spraw, w których zainteresowany jest materialnie[554].

Paragraf 47 Zbioru zakazuje adwokatowi podejmować się prowadzenia sprawy przeciwko bliskiej mu osobie. Zakaz ten został wprowadzony przede wszystkim ze względów etycznych. Ponadto zgodnie z § 48 Zbioru adwokat nie powinien podejmować się prowadzenia sprawy przeciwko osobie, z którą ma poważny zatarg osobisty, w takiej sytuacji bowiem oprócz emocji związanych z samą sprawą dochodzą pobudki personalne. Wyższa Komisja Dyscyplinarna uzasadnia: „Procesy sądowe powinny toczyć się w atmosferze powagi i umiaru. Podjęcie przez adwokata sprawy przeciwko osobie, z którą adwokat jest

[552] P. K. Sowiński, *Sprzeczność interesów oskarżonych jako przesłanka wyłączająca możliwość wspólnej ich obrony (art. 85 k.p.k.),* „Palestra" 2009, nr 1-2, s. 71

[553] Z. Krzemiński, *Kodeks etyki adwokackiej*…, s. 82.

[554] S. Podemski, *op. cit.*, s. 17.

w osobistym, ostrym konflikcie, z góry stwarza przypuszczenie, że sprawa będzie się toczyć w atmosferze zbędnego podniecenia i zdenerwowania”[555].

Paragraf 8 Zbioru podkreśla adwokacki obowiązek starannego i sumiennego działania. Z kolei § 49 dotyczy przede wszystkim czuwania nad biegiem powierzonych spraw i konieczności informowania klienta o ich przebiegu. Nie ulega wątpliwości, że w praktyce obowiązki wynikające z obu norm realizowaną są w podobny sposób – polegają na stałym, regularnym kontakcie z klientem, śledzeniu biegu postępowań, w których uczestniczy adwokat, właściwym reagowaniu na zdarzenia, które mają miejsce w toku postępowań. Staranność w prowadzeniu spraw klienta, rozumiana również jako obowiązek podejmowania w jego interesie czynności najkorzystniejszych i najmniej ryzykownych, polegać musi na obieraniu takiej strategii prowadzenia sprawy, aby nie narażać mandanta na konsekwencje wynikające z „rozbieżności w orzecznictwie” lub „nieugruntowanej praktyki”. Te uwagi mają szczególne znaczenie w kwestiach dotyczących wnoszenia środków zaskarżenia – zwyczajnych lub nadzwyczajnych – bowiem skuteczne od strony formalnej wniesienie środka zaskarżenia jest warunkiem rozpoznania sprawy przez sąd wyższej instancji[556].

Jeśli chodzi o kwestie finansowe, to obowiązkiem adwokata jest dążenie do rozstrzygnięć pozwalających zaoszczędzić klientowi kosztów oraz doradzać ugodowe zakończenie sprawy, gdy jest to uzasadnione interesem klienta (§ 44 Zbioru). Paragraf 50 Zbioru zaleca, by w sprawach finansowych obowiązywała adwokata w stosunku do klienta szczególna skrupulatność, zaś adwokat ma obowiązek poinformować klienta o wysokości honorarium lub o sposobie jego wyliczenia (np. na podstawie czasu pracy). Norma etyczna wynikająca z tego przepisu polega na zakazie zaskakiwania klienta w trakcie lub po wykonaniu zlecenia żądaniem w zakresie honorarium. Stąd popełni czyn nieetyczny ten adwokat, który przed przystąpieniem do wykonywania czynności

[555] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 30 marca 1956 r., sygn. WKD 103/55.

[556] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 12 września 2015 r., sygn. WSD 110/15.

nie ustali z klientem honorarium lub zasad jego obliczania. Szczególnie chodzi tu o wszelkie sprawy natury finansowej obejmujące nie tylko samo wynagrodzenie pełnomocnika, ale i rozliczenie kosztów sądowych, kosztów dojazdu do sądu itp. „Poinformowanie klienta" w istocie oznacza obowiązek przedłożenia oferty, którą klient, jeśli jej nie zaakceptuje, mógłby negocjować albo nie przyjąć i zrezygnować ze zlecenia sprawy. Doprecyzowaniem tych zasad jest wprowadzony nowelizacją Zbioru, zasadniczo dotyczący informowania o działalności adwokata, przepis § 23a ust. 4 stanowiący, że każda informacja odnośnie do wynagrodzenia lub sposobu jego obliczenia musi być sformułowana jednoznacznie i określać, czy zawiera wydatki, podatki i inne opłaty. Klient nie może być wprowadzony w błąd co do obliczenia kosztu usługi[557].

Zgodnie z § 50 ust. 3 Zbioru niedopuszczalne jest zawieranie przez adwokata umowy z klientem, która przewidywałaby obowiązek zapłaty honorarium za prowadzenie sprawy uzależnionej wyłącznie od ostatecznego wyniku sprawy. Omawiany przepis ma zapobiegać powstawaniu sytuacji, kiedy adwokat z jednej strony świadczy pracę bez wynagrodzenia, z drugiej zaś osobiście czuje się zaangażowany w wynik finansowy. Jednocześnie w zd. 2 ww. regulacji stwierdza się, że „adwokat może zastrzec w umowie z klientem dodatkowe honorarium za pozytywny wynik sprawy". To ostatnie zdanie nie ma charakteru nakazu ani zakazu. Jest to jedynie wyjaśnienie, że umówienie się na *success fee* nie jest umową, w której obowiązek zapłaty honorarium jest uzależniony wyłącznie od ostatecznego wyniku sprawy.

Podstawą stosunku do klienta jest zaufanie. W przypadku, gdy z okoliczności sprawy wynika, że klient stracił do adwokata zaufanie, ten zgodnie z § 51 Zbioru zobowiązany jest wypowiedzieć pełnomocnictwo. O wypowiedzeniu pełnomocnictwa należy zawiadomić sąd. Adwokat nie może nadużyć tej zasady w celu uzyskania zwolnienia z prowadzenia sprawy z urzędu.

[557] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 28 listopada 2015 r., sygn. WSD 115/15.

Nie da się bowiem realizować skutecznej obrony, w sytuacji, kiedy klient widzi w swoim obrońcy wroga. Zaufanie klienta do swojego obrońcy czy strony do swojego pełnomocnika nie może być wymuszone lub narzucone. Dlatego każdy czy to podejrzany/ oskarżony czy strona w procesie cywilnym powinien mieć swobodną wolę i prawo do wyboru swojego obrońcy czy pełnomocnika. Ponadto adwokat nie powinien dopuszczać do sytuacji, która uzależniałaby go od klienta, a w szczególności nie wolno adwokatowi zaciągać pożyczek u klienta, którego sprawę prowadzi (§ 52 Zbioru). W tym przepisie chodzi o wykluczenie wszelkich sytuacji, w których adwokat byłby uzależniony od klienta.

Po zakończeniu sprawy zgodnie z § 53 Zbioru adwokat obowiązany jest niezwłocznie wydać klientowi – na zgłoszone przez niego żądanie – wszystkie otrzymane przez niego dokumenty, jak również pisma, które jako pełnomocnik otrzymał od sądu lub od organów, przed którymi występuje w prowadzonej przez siebie sprawie.

W wypadku żądania przez klienta zwrotu powierzonych adwokatowi dokumentów obowiązkiem prowadzącego sprawę adwokata jest niezwłoczny ich zwrot. Przez niezwłoczny należy rozumieć zwrot dokonany w możliwie najkrótszym terminie za pomocą dostępnych środków, chociażby Urzędu Pocztowego, chyba że nastąpi uzgodnienie innego sposoby wydania. Samo przetrzymywanie dokumentu należącego do klienta nie jest deliktem dyscyplinarnym. O ewentualnym delikcie można mówić dopiero od chwili zgłoszenia przez klienta bezskutecznego żądania – o tym stanowi *expressis verbis* § 53 Zbioru.

Adwokatowi nie wolno uzależniać wydania klientowi pism i dokumentów od uprzedniego uregulowania przez klienta opłat i kosztów przypadających na rzecz adwokata (§ 54 Zbioru). Ponadto na podstawie § 55 ust. 1 Zbioru adwokatowi nie wolno zaniechać czynności w prowadzonej sprawie z tego powodu, że klient nie wniósł ustalonego honorarium, a w szczególności nie wolno mu z tego powodu uchylić się od stawiennictwa na rozprawie.

Brak zapłaty należności przez klienta upoważnia adwokata do wypowiedzenia pełnomocnictwa w trybie i terminie przewidzianym przez prawo. Jeżeli adwokat nie dokonał wypowiedzenia w stosownym terminie, ma obowiązek wykonywać wszelkie czynności zawodowe na rzecz reprezentowanego klienta. W szczególności ma obowiązek stawiania się na rozprawie, jak również wykonywania wszystkich czynności procesowych zabezpieczających interes klienta[558]

Jeżeli klient nie uiścił należnego adwokatowi wynagrodzenia związanego z prowadzeniem sprawy (bądź nie zwrócił wyłożonych przez adwokata kosztów sądowych), adwokat ma prawo wytoczyć pozew o zasądzenie tych sum, nie może natomiast z tego powodu odmawiać wydania dokumentów czy uchylać się od stawiennictwa na rozprawie[559]. Na podstawie § 55 ust. 2 Zbioru adwokat nie jest zobowiązany do ponoszenia w prowadzonej sprawie wydatków, np. opłat sądowych lub kosztów przejazdu do innej miejscowości, jeżeli wezwany należycie klient nie wpłacił w terminie wymaganej kwoty.

„Niewpłacenie przez klienta zaliczki na koszty przejazdu zwalnia adwokata od obowiązku wyjazdu do innej miejscowości, oczywiście, jeśli klient był uprzednio należycie wezwany do wpłaty”[560].

Osobną kwestię poruszaną przez Zbiór jest zaniechanie przez adwokata wnoszenia środka odwoławczego. Generalnie obowiązuje tu zasada wyrażona w § 56 Zbioru, zgodnie z którą na zaniechanie wniesienia środka odwoławczego adwokat obowiązany jest uzyskać zgodę klienta, w miarę możności pisemną. Brak takiego oświadczenia na piśmie dopuszczalny jest tylko wtedy, gdy „możliwość” nie zachodzi, ale i wtedy adwokat tę okoliczność musi udokumentować w swoich aktach (*vide* zd. 2 § 56). „Doniosłość oświadczenia na piśmie polega nie tylko na stworzeniu dla adwokata jednoznacznej sytuacji. Przede wszystkim zapobiega

[558] S. Janczewski, *Godność zawodu*, „Palestra” 1959, nr 9, s. 7.

[559] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty*…, s. 146.

[560] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 5 grudnia 1964 r., sygn. WKD 142/64.

powstaniu sytuacji braku właściwego zrozumienia pomiędzy adwokatem i klientem. Przekonanie adwokata o beznadziejności i zbędności dalszych działań, oparte o wiedzę i doświadczenie zawodowe, konfrontuje tu się z nadzieją osoby niebędącej prawnikiem, że jednak istnieją jeszcze jakieś szanse na poprawę jej sytuacji”[561]. W przypadku, kiedy klient nie zgadza się z tym stanowiskiem, niezbędne jest wypowiedzenie pełnomocnictwa.

S. Janczewski wskazuje jednoznacznie, iż „adwokatowi nie wolno rezygnować z niczego bez porozumienia się z klientem i uzyskania jego zgody; czy to na zrzeczenie się roszczenia, czy też na zaniechanie wniesienia rewizji lub na jej cofnięcia”[562]. „Obowiązkiem adwokata w każdym postępowaniu jest uzyskanie zgody reprezentowanej strony na zaniechanie wniesienia środka odwoławczego, zaś biorąc pod uwagę krótkie terminy związane z wniesieniem środków, obowiązek ten oznacza konieczność niezwłocznego skontaktowania się z klientem po doręczeniu orzeczenia, które może zostać zaskarżone”[563].

Zgodnie z § 57 Zbioru jeżeli adwokat uzna, że wniesienie środka odwoławczego w prowadzonej przez niego sprawie z wyboru lub z urzędu jest bezzasadne, a klient nie zgadza się z tym stanowiskiem, powinien bez zbędnej zwłoki wypowiedzieć pełnomocnictwo lub powiadomić organ ustanawiający (dotyczy to również kasacji, skargi kasacyjnej, skargi konstytucyjnej i innych środków procesowych służących zmianie oraz wzruszeniu prawomocnych orzeczeń.). Wypowiedzenie musi nastąpić jednak w takim terminie, aby umożliwić klientowi powierzenie sprawy innemu adwokatowi bądź wniesienie tego środka odwoławczego. Zaniechanie złożenia środka odwoławczego bez porozumienia się z klientem stanowi naruszenie obowiązków zawodowych.

„Nieuczestniczenie w rozprawach i zaniechanie wniesienia środka odwoławczego od niekorzystnego dla klienta wyroku – bez porozumienia się

[561] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 20 czerwca 2015 r., sygn. WSD 122/15.

[562] S. Janczewski, *Godność…*, s. 9.

[563] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 15 lutego 2014 r., sygn. WSD 89/13.

z klientem i bez uzyskania jego zgody na rezygnację ze środka odwoławczego – stanowi rażące naruszenie obowiązków zawodowych adwokata”[564].

„Uchybienie terminowi do wniesienia środka odwoławczego stanowi naruszenie elementarnych zasad wykonywania zawodu i musi być postrzegane jako działanie na niekorzyść klienta”[565].

Zasada niezależności adwokata dochodzi do głosu szczególnie wówczas, gdy nie podziela on poglądu skazanego na temat wniesienia rewizji do sądu wyższej instancji. Może się zdarzyć i zdarza się często, że adwokat jest przeciwny wniesienia rewizji, uważa bowiem, że sąd rewizyjny nie zmieni już wyroku, a obciąży podsądnego dodatkowo znacznymi kosztami postępowania odwoławczego, podczas gdy skazany chce korzystać z przysługującego mu prawa odwołania się do sądu drugiej instancji w przekonaniu, że złagodzi on karę czy nawet wyda wyrok uniewinniający. Adwokat ma wówczas do wyboru: albo wypowiedzieć pełnomocnictwo w takim terminie, aby skazany mógł sam złożyć rewizję lub zlecić jej złożenie innemu obrońcy, albo bez własnego podpisu, a jedynie z podpisem oskarżonego, złożyć rewizję, której życzy sobie oskarżony. W przypadku obrony z urzędu wypowiedzenie pełnomocnictwa zastępuje zwolnienie z dalszej obrony przez sąd, który ustanowił danego obrońcę z urzędu[566].

Przyjmuje się, że adwokat występujący w charakterze pełnomocnika w postępowaniu egzekucyjnym podlega pewnym ograniczeniom. Ogólna zasada wyrażona jest w § 58 Zbioru, zgodnie z którym adwokatowi nie wolno brać udziału w czynnościach egzekucyjnych, z którymi wiąże się użycie środków przymusu bezpośredniego[567]. Zakaz ten nie odnosi się do czynności sądowych oraz czynności związanych z egzekucją z nieruchomości, a dotyczy w szczególności

[564] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 27 stycznia 1956 r., sygn. WKD 76/54.

[565] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 13 grudnia 2014 r., sygn. WSD 117/14.

[566] S. Podemski, *op. cit.*, s. 27.

[567] Według brzmienia nadanego uchwałą NRA nr 64/2016 z 25 czerwca 2016 r. w sprawie zmiany § 58 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu.

takich czynności egzekucyjnych, które grożą konfliktem – chodzi więc o takie czynności, jak eksmisja, sprzedaż ruchomości czy spis inwentarza.

Ostatni, szósty rozdział Zbioru dotyczy stosunku do władz adwokatury oraz pracy w samorządzie. Władzami adwokatury w rozumieniu Zbioru zgodnie z definicją zawartą w § 67 są zarówno organy adwokatury, jak i organy izb adwokackich oraz dziekan i rzecznik dyscyplinarny. Obowiązuje przede wszystkim zasada wyrażona w § 59 Zbioru, zgodnie z którą pełnienie funkcji we władzach adwokatury jest prawem i obowiązkiem korporacyjnym każdego adwokata. Odmowa ich pełnienia może wystąpić tylko w uzasadnionych wypadkach. Na mocy § 62 Zbioru członek władz adwokatury w razie tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych powinien zaprzestać pełnienia funkcji w tych władzach.

Zgodnie z § 60 Zbioru adwokat wybrany do władz samorządowych obowiązany jest do pełnienia swej funkcji i współdziałania w realizacji podstawowych zadań samorządu adwokackiego z najwyższą starannością. Dlatego też zgodzić się należy z twierdzeniem Z. Krzemińskiego, iż „adwokaci powołani do pełnienia funkcji w organach adwokatury powinni korzystać nie tylko z ogólnego poszanowania, ale także mieć świadomość tego, że pełnienie funkcji samorządowej nakłada na nich obowiązek dbania o interesy całego środowiska adwokackiego. Powinni współdziałać w realizacji podstawowych zadań samorządu adwokackiego i to z najwyższą starannością”[568].

Pozostali adwokaci zgodnie z § 66 Zbioru zobowiązani są współdziałać z władzami adwokatury we wszystkich sprawach dotyczących zawodu adwokackiego. Każdy adwokat na podstawie § 61 Zbioru zobowiązany jest okazywać szacunek władzom samorządu adwokackiego, a na podstawie § 63 Zbioru stosować się do obowiązujących uchwał i innych decyzji władz adwokatury. „Adwokat członek korporacji adwokackiej, a nadto adwokat piastujący stanowisko w organach samorządu jest szczególnie zobowiązany do

[568] Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty*…, s. 157.

lojalności i dyscypliny wobec władz zwierzchnich samorządu. Na takich bowiem zachowaniach oparta jest trwałość i autorytet tego samorządu. Do dbałości o ten autorytet szczególnie są zobowiązani ci adwokaci, którzy decydują się na pełnienie w nich funkcji kierowniczych”[569]. Ponadto na mocy § 64 Zbioru adwokat obowiązany jest stawić się na każde wezwanie władz adwokatury, a ewentualne niestawiennictwo powinien niezwłocznie usprawiedliwić. Adwokat jest również zobowiązany udzielić władzom adwokatury żądanych wyjaśnień w zakreślonym terminie.

Przewidziany w § 64 zd. 2 wymóg udzielenia władzom adwokatury żądanych wyjaśnień w zakreślonym terminie oznacza obowiązek adwokata do zareagowania na to żądanie w wyznaczonym terminie. Brak reakcji wezwanego adwokata na żądanie władz adwokatury to dopuszczenie się przewinienia dyscyplinarnego przez naruszenie zasad etyki i godności zawodu. „Pojęcie dyscypliny korporacyjnej wymaga, ażeby każdy członek Izby Adwokackiej, na wezwanie jej organów, składał żądane wyjaśnienia lub usprawiedliwiał niemożność ich złożenia. Członek korporacji adwokackiej obowiązany jest udzielić wyjaśnień swym władzom na podniesione przeciwko niemu zarzuty”[570]. Natomiast ignorowanie władz adwokatury i unikanie wypowiedzi co do toczącej się przeciwko adwokatowi sprawy świadczy o lekceważącym stosunku obwinionego do organów adwokatury, a w konsekwencji do całego postępowania dyscyplinarnego[571].

Końcowo zgodnie z § 65 Zbioru zawinione niepłacenie składki korporacyjnej stanowi poważne naruszenie zasad etyki zawodowej. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem dyscyplinarnym uporczywe niepłacenie składki stanowi rażące naruszenie obowiązków korporacyjnych.

[569] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 25 czerwca 1977 r., sygn. WSD 14/77.

[570] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 21 listopada 1958 r., sygn. WKD 74/58.

[571] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 21 kwietnia 2007 r., sygn. WSD 71/06.

Do istoty tego przewinienia należy wielokrotność zaniechania wyrażająca się w praktyce nieuiszczaniem składek korporacyjnych, które to zaniechania stanowią wyraz istnienia po stronie sprawcy trwałego zamiaru uchylania się od obowiązku świadczenia składek. Istnienie tego stanu bezprawności utrzymywane jest z woli sprawcy do chwili, gdy nie zrezygnuje on z realizacji tego zamiaru, co w praktyce wiąże się z przystąpieniem do spłaty zaległości[572].

Warto zauważyć, iż w przypadku zawinionego niepłacenia składki okręgowa rada adwokacka może podjąć uchwałę o zawieszeniu w czynnościach zawodowych okręgowej rady adwokackiej danego adwokata na podstawie art. 44 ust. 3 ustawy, w myśl którego to przepisu okręgowa rada adwokacka może zawiesić w czynnościach zawodowych do czasu uiszczenia należności adwokata, który zalega – pomimo wezwania – z zapłatą składki dłużej niż 6 miesięcy. Z powyższego przepisu wynika, że:

- podjęcie uchwały w przedmiocie zawieszenia mieści się w granicach swobodnego uznania przysługującego właściwej okręgowej radzie adwokackiej,
- zawieszony w czynnościach zawodowych adwokat powinien zalegać z zapłatą składki dłużej niż 6 miesięcy,
- zawieszenie adwokata w czynnościach zawodowych na podstawie powołanego przepisu ma charakter czasowy,
- zawieszenie trwa do czasu uiszczenia przez adwokata zaległej należności.

5.2. Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokata

Dla ogromnej większości adwokatów zagadnienia związane z postępowaniem dyscyplinarnym nie mają w ogóle bezpośredniego znaczenia, bo nigdy w swojej pracy zawodowej nie stykali się z tym problemem. Jest jednak, jak w każdym zawodzie, pewna grupa osób, których bezpośrednio dotyczy

[572] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 22 października 2016 r., sygn. WSD 55/16.

postępowanie dyscyplinarne. Tę grupę osób można za K. Zawadzkim podzielić na dwie kategorie[573]:

- do pierwszej kategorii należą jednostki, względem których postępowanie dyscyplinarne spełnia rolę wychowawczą, wskazuje im niewłaściwość postępowania, stanowi ostrzeżenie na przyszłość,
- do drugiej kategorii osób zalicza się jednostki, które należy całkowicie eliminować z adwokatury, ponieważ dopuściły się tak ciężkich przewinień, wykonując zawód, iż nie można im powierzyć nadal odpowiedzialnych zadań, jakie ma spełniać adwokat; co do tych jednostek postępowanie dyscyplinarne ma na celu oczyszczenie adwokatury z osób niegodnych wykonywania zawodu.

Tadeusz Sarnowski dokonał analizy przyczyn i okoliczności popełnienia przez adwokatów przewinień dyscyplinarnych, wskazując generalnie, iż popełnienie deliktu dyscyplinarnego jest rzadko wynikiem cech osobistych obwinionego, natomiast przeważnie jest wynikiem wielu czynników o naturze obiektywnej i związanymi z tymi czynnikami stanów psychicznych, m.in. takimi jak:

- młodzi adwokaci nie przyswoili sobie w sposób wystarczający zasady etyki adwokackiej pod względem teoretycznym i praktycznym,
- osoby wykonujące zawód adwokata, które wcześniej wykonywały inny zawód prawniczy (byli sędziowie, byli prokuratorzy) nie mają odpowiedniego przygotowania w zakresie stosowania zasad etyki adwokackiej,
- zły stan zdrowia adwokata, przeciążenie lub wypalenie zawodowe, co ma negatywny wpływ na wykonywanie obowiązków zawodowych,

[573] K. Zawadzki, *Postępowanie dyscyplinarne w sprawach adwokatów*, „Palestra" 1985, nr 1, s. 1.

– przeciążenie pracą w pewnych okresach oraz zaniedbania organizacyjne w ramach kancelarii[574].

Orzekanie przez samorządy zawodowe o odpowiedzialności dyscyplinarnej osób wykonujących zawody zaufania publicznego jest realizacją wynikającego z art. 17 ust. 1 Konstytucji RP obowiązku sprawowania przez nie pieczy nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony.

Zgodnie z art. 80 ustawy adwokaci i aplikanci adwokaccy – a więc wszyscy członkowie samorządu zawodowego adwokatury – podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za:

– postępowanie sprzeczne z prawem,
– postępowanie sprzeczne z zasadami etyki lub godnością zawodu,
– naruszenie swych obowiązków zawodowych,
– niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (wyłącznie adwokaci).

Przesłanki z pkt 1–3 mają charakter blankietowy, stąd samodzielnie nie pozwalają na ustalenie, czy określony czyn wypełnia ustawowe znamiona przewinienia dyscyplinarnego. Materialnoprawna podstawa przypisania odpowiedzialności dyscyplinarnej musi być oparta na przepisie rangi ustawowej, a jedynie uzupełniona o przepisy podstawowe albo zawarte w uchwałach organów korporacyjnych. W związku z powyższym dla ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej niezbędne jest wskazanie jednej z przesłanek blankietowych uzupełnionych o normę konkretyzującą[575]:

– przepis prawa materialnego lub procesowego zawartego w przepisach, powszechnie obowiązujących normach prawa,

[574] T. Sarnowski, *Wnioski i postulaty w zakresie etyki adwokata na tle postepowania dyscyplinarnego*, Palestra" 1975, nr 5-6, s. 18-21.

[575] Wyrok Sądu Najwyższego z 15 lipca 2010 r., sygn. SDI 12/10.

– zasadę wymienioną w omawianym wcześniej Kodeksie etyki adwokackiej, a także zawartą w normach ustanowionych przez władze samorządu adwokackiego, orzecznictwie dyscyplinarnym, normach zwyczajowo przyjętych przez środowisko adwokackie,
– konkretny obowiązek wynikający z Kodeksu etyki adwokackiej bądź to w innej wewnętrznej regulacji korporacyjnej, bądź też wynikającego z historycznie ukształtowanego zwyczaju, potwierdzonego jednolitą, konsekwentną linią orzecznictwa sądów dyscyplinarnych.

W przeciwieństwie do przewinienia dyscyplinarnego polegającego na postępowaniu sprzecznym z prawem lub naruszeniu obowiązków zawodowych, w wypadku postępowania sprzecznego z zasadami etyki lub godnością zawodu istotą takiego przewinienia nie jest naruszenie norm prawnych, ale norm moralnych i obyczajowych obowiązujących w adwokaturze. Nie jest to jednak spostrzeżenie w pełni słuszne, gdyż w istocie tak jak w dwóch wcześniej wymienionych wypadkach mamy do czynienia z naruszeniem normy prawnej. To norma prawna nakłada na adwokatów obowiązek zachowania godnego i przestrzegania zasad etyki zawodowej, jeśli nie wprost, to poprzez sposób ustawowego sformułowania typu deliktu dyscyplinarnego. Choć typowi przewinienia dyscyplinarnego polegającemu na postępowaniu sprzecznym z zasadami etyki i godnością zawodu konkretną treść nadają normy etyczne, moralne i obyczajowe, to jednak odpowiedzialność dyscyplinarna w tym wypadku nie jest odpowiedzialnością za przekroczenie norm moralnych, ale odpowiedzialnością za naruszenie normy prawnej odsyłającej do norm moralnych, które z mocy tego odesłania nabierają charakteru prawnego. Sankcja dyscyplinarna za tego rodzaju przewinienie jest sankcją prawną przewidzianą przez ustawę[576].

Przewinienie dyscyplinarne jest zatem w tym wypadku konstrukcją złożoną tak z elementu normatywnego, jak i płaszczyzny pozaprawnej, jaką stanowi

[576] R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 193–194.

odesłanie do zasad deontologii wykonywania zawodu oraz określonych wartości stale obecnych w środowisku zawodu zaufania publicznego[577]. Do skazania za wykroczenie dyscyplinarne konieczne jest istnienie elementów przedmiotowych oraz objęcie czynu świadomością i wolą sprawcy, przy czym może wchodzić w grę zarówno zawinienie umyślne, jak i nieumyślne[578]. Sąd Najwyższy w wyroku z 29 października 2009 r. stwierdził, że uregulowania zawarte w Zbiorze nie mogą stanowić samoistnej, materialnoprawnej podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej o charakterze represyjnym[579].

Również w treści postanowienie z 10 maja 2012 r. Sąd Najwyższy stwierdził, iż ustawową podstawę odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów i aplikantów adwokackich stanowi przepis art. 80 Prawa o adwokaturze, zaś zasady etyki i godności zawodu adwokata nie mają rangi ustawowej i jako takie nie mogą stanowić samodzielnej podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej. Regulacje zawarte w Zbiorze powinny być zatem powoływane jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej, ale w związku z art. 80 ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, a nie samodzielnie[580]. Konstrukcja taka koresponduje z poglądem o przynależności kodeksów etyki do kategorii instrumentów miękkiego prawa funkcjonującego poza katalogiem źródeł prawa powszechnie obowiązującego, mogących dookreślać pojęcia z zakresu etyki zawodowej występujące w systemie prawnym[581].

Warto zwrócić uwagę, iż adwokaci i aplikanci adwokaccy ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną za czyny polegające na uchybieniu etyce i naruszeniu godności zawodu zarówno podczas działalności zawodowej publicznej, jak i w życiu prywatnym. Czyny obejmują również przewinienia

[577] P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 229.

[578] Z. Krzewiński, *Etyka adwokacka. Teksty*…, s. 38.

[579] Wyrok Sądu Najwyższego z 29 października 2009 r., sygn. SDI 22/09.

[580] Postanowienie Sąd Najwyższy z 10 maja 2012 r., sygn. SDI 7/12.

[581] P. Skuczyński, *Etyka adwokatów i radców prawnych*, Warszawa 2016, s. 98.

w zakresie wystąpienia publicznego poza rozprawą, dotyczące toczącego się postępowania, jako że stanowią one czynności zawodowe adwokata. Ponadto adwokat ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną niezależnie od tego, czy wykonuje zawód, czy też jest tylko wpisany na listę adwokatów[582].

Adwokat i aplikant adwokacki nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za czyn popełniony przed wpisem na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich. Tym niemniej należy zwrócić uwagę na unormowanie przewidziane w art. 74 ustawy, zgodnie z którym okręgowa rada adwokacka może skreślić adwokata z listy adwokatów w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeśli spełnione zostaną kumulatywnie dwa warunki: po pierwsze, czyn popełniony przez zainteresowanego stanowiłby przeszkodę wpisu (w praktyce może tu chodzić o takie zachowanie przed wpisem, które świadczy o tym, że zainteresowany nie daje rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu adwokata, o której mowa jest w art. 65 pkt 1 Prawa o adwokaturze), po drugie zaś, czyn ten nie był znany radzie przy podejmowaniu uchwały o wpisie[583].

Wyłączona jest odpowiedzialność dyscyplinarna za przewinienia dyscyplinarne popełnione w trakcie aplikacji przez osoby, które ukończyły aplikację, nie związały swoich dalszych losów z adwokaturą (nie zostały wpisane na listę adwokatów) i zostały skreślone z listy aplikantów adwokackich w trybie art. 79 ustawy. Jeżeli zatem aplikant adwokacki, wobec którego toczy się postępowanie dyscyplinarne, skreślony zostanie przez właściwą okręgową radę adwokacką z listy aplikantów adwokackich, sąd dyscyplinarny zobligowany jest do umorzenia postępowania z uwagi na negatywną przesłankę procesową w postaci „innej okoliczności wyłączającej ściganie”[584].

Artykuł 81 ust. 1 ustawy wymienia następujące kary dyscyplinarne:

– upomnienie,

[582] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 275.

[583] Wyrok Sądu Najwyższego z 18 listopada 2004 r., sygn. SDI 32/04.

[584] Postanowienie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 31 maja 2014 r., sygn. WSD 82/13.

– naganę,
– karę pieniężną,
– zawieszenie w czynnościach zawodowych na czas od 3 miesięcy do 5 lat,
– wydalenie z adwokatury.

Katalog kar dyscyplinarnych jest katalogiem zamkniętym, zwłaszcza iż udzielenie przez dziekana adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu ostrzeżenia za dopuszczenie się uchybienia mniejszej wagi na podstawie art. 48 ust. 3 ustawnie stanowi kary dyscyplinarnej. Zastosowany układ kar (od najłagodniejszej do najbardziej surowej) oznacza konieczność rozważenia ich stosowania przez pryzmat ciężaru gatunkowego popełnionego przewinienia.

Warto dodać, iż zgodnie z nowo wprowadzonym art. 80 ust. 3a ustawy obok kary dyscyplinarnej można orzec dodatkowo obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego. Orzekając ten obowiązek, sąd dyscyplinarny określa sposób jego wykonania odpowiedni ze względu na okoliczności sprawy. Oznacza to, że sposób wykonania obowiązku przeproszenia powinien uwzględnić takie elementy jak: wola uzyskania tego rodzaju kompensaty przez pokrzywdzonego, charakter przewinienia, okoliczności jego popełnienia, postawa obwianego. Ponadto orzeczenie sądu musi zawierać określony sposób wykonania obowiązku – poprzez wskazanie w treści orzeczenia co najmniej formy i terminu dokonania przeproszenia[585].

Ustawa nie zawiera dyrektyw wymiaru kary, jednak przy zastosowaniu art. 53 k.k. sąd dyscyplinarny przy wyborze kary powinien uwzględnić stopień społecznej szkodliwości czynu, a także brać pod uwagę stopień zawinienia, sposób zachowania się adwokata, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na adwokacie obowiązków, ujemne następstwa przewinienia, dotychczasowy sposób wykonywania zawodu czy zachowanie się adwokata przed i po popełnieniu czynu.

[585] R. Baszuk, *Wpływ nowelizacji prawa o adwokaturze oraz kodeksu postepowania karnego na model adwokackiego postepowania dyscyplinarnego*, „Palestra" 2015, nr 5-6, s. 23.

Kara upomnienia jest najłagodniejszą karą dyscyplinarną wykonywaną przez dziekana w sytuacji, gdy przewinienie dyscyplinarne jest mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy będzie to wystarczającym środkiem dyscyplinującym adwokata lub aplikanta adwokackiego bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej. Potwierdza to wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2013 r.[586], zgodnie z którym kara dyscyplinarna upomnienia jako kara najłagodniejsza powinna być stosowana tylko w przypadkach bardzo drobnych przewinień dyscyplinarnych, jeżeli już samo prowadzenie postępowania dyscyplinarnego odniosło oczekiwany skutek polegający na przestrzeganiu przez obwinionego adwokata dyscypliny procesowej.

Wówczas dziekan okręgowej rady adwokackiej na wniosek rzecznika dyscyplinarnego może poprzestać na udzieleniu upomnienia dziekańskiego adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu, przy czym udzielając upomnienia dziekańskiego, dziekan może jednocześnie zobowiązać adwokata lub aplikanta adwokackiego do przeproszenia pokrzywdzonego lub do innego stosownego postępowania (art. 85 ustawy).

Kara upomnienia wymierzana jest przez dziekana w formie orzeczenia, które zawiera uzasadnienie faktyczne i prawne. Orzeczenia nie poprzedza dochodzenie dyscyplinarne z uwagi na okoliczność, iż podejmowane przez dziekana rozstrzygnięcie następuje w formie uproszczonej. Od upomnienia dziekańskiego należy rozróżnić udzielenie przez dziekana ostrzeżenia, które nie jest karą dyscyplinarną, a udzielane jest za dopuszczenie się uchybienia mniejszej wagi.

Adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu służy prawo odwołania od upomnienia dziekańskiego do właściwego sądu dyscyplinarnego w terminie 7 dni od udzielenia upomnienia. Od postanowienia sądu dyscyplinarnego (działającego jako organ drugiej instancji) w sprawie odwołania od upomnienia dziekańskiego nie przysługuje środek zaskarżenia.

[586] Wyrok Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2013 r., sygn. SNO 55/12.

Kara nagany jest karą bardziej surową niż kara upomnienia, gdyż sam fakt ukarania karą nagany pociąga za sobą utratę biernego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, zaś obok kary nagany sąd dyscyplinarny może orzec dodatkowo wobec ukaranego zakaz wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat. Sposób wykonania kary nagany jest taki sam jak w przypadku kary upomnienia.

W stosunku do obu kar trzeba zauważyć, iż godnie z art. 84 ust. 2 ustawy kary upomnienia i nagany nie podlegają łączeniu z karą pieniężną, zaś w razie orzeczenia kary upomnienia i nagany wymierza się łączną karę nagany.

Karę pieniężną wymierza się w granicach od półtorakrotności do dwunastokrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w dacie popełnienia przewinienia dyscyplinarnego (art. 82 ust. 1 ustawy). Dolegliwość tej kary polega na obciążeniu adwokata obowiązkiem zapłaty określonej kwoty pieniężnej. Przy zbiegu kilku kar pieniężnych łączna kara pieniężna nie może przekraczać sumy tych kar i nie może być niższa od najwyższej z orzeczonych kar pieniężnych. Karę pieniężną wykonuje okręgowa rada adwokacka w formie uchwały. Wpływy z kar pieniężnych przekazuje ona na cele adwokatury. W stosunku do aplikantów adwokackich nie orzeka się kary pieniężnej. Kara pieniężna pociąga za sobą utratę biernego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Obok kary pieniężnej sąd może orzec dodatkowo zakaz wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat.

Analizując treść art. 81 ust. 2 i 4 oraz art. 95ł ust. 4 Prawa o adwokaturze, zauważyć należy, iż jedynym czynnikiem różnicującym kary dyscyplinarne nagany oraz karę pieniężną w zakresie konsekwencji ich wymierzenia jest stanowiąca istotę kary pieniężnej bezpośrednia ekonomiczna dolegliwość dla ukaranego. W pozostałym zakresie skutki wymierzenia obu kar są tożsame (fakultatywność orzeczenia dodatkowo zakazu wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat, utrata biernego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, usunięcie

wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym po upływie 3 lat od daty uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego).

Kara zawieszenia w czynnościach zawodowych oznacza, iż adwokat zawieszony w wykonywaniu czynności zawodowych nie może występować przed sądami lub organami państwowymi i samorządowymi. W okresie zawieszenia adwokat może wykonywać inne czynności, na które uzyskał zezwolenie dziekana, przy czym adwokatowi zawieszonemu w wykonywaniu czynności zawodowych nie przysługuje czynne i bierne prawo wyborcze do organów samorządu adwokackiego. Karę tę wykonuje okręgowa rada adwokacka w formie uchwały, określając jej początek i koniec. Kara ta pociąga za sobą utratę biernego i czynnego prawa wyborczego do organu samorządu adwokackiego na czas 6 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia.

Obok kary zawieszenia w czynnościach zawodowych sąd dyscyplinarny orzeka dodatkowo zakaz wykonywania patronatu na czas od 2 do 10 lat. Kara zawieszenia w czynnościach zawodowych nie podlega łączeniu z karami upomnienia, nagany i karą pieniężną.

Kara wydalenia z adwokatury pociąga za sobą skreślenie z listy adwokatów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę adwokatów przez okres 10 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kary wydalenia z adwokatury. Prawomocne orzeczenie ww. kary wykonuje się w drodze zarządzenia dziekana, które jest natychmiast wykonalne. Orzeczenie takiej kary obliguje okręgową radę adwokacką do podjęcia uchwały w sprawie skreślenia adwokata z listy adwokatów na podstawie art. 72 ust. 1 pkt 8 ustawy. Co prawda uchwała taka podlega zaskarżeniu, ale w odwołaniu nie można kwestionować prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego będącego podstawą skreślenia adwokata z listy adwokatów.

Wyrokiem z 18 października 2010 r.[587] Trybunał Konstytucyjny uznał, że przepis art. 82 ust. 2 Prawa o adwokaturze, który stanowi, że kara wydalenia

[587] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 października 2010 r., sygn. K 1-09, Dz.U. nr 200, poz. 1326.

z adwokatury pociąga za sobą skreślenie z listy adwokatów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis, w zakresie, w jakim zawiera sformułowanie „bez prawa ubiegania się o ponowny wpis", jest niezgodny z art. 65 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Wyrok ten zaczął obowiązywać z dniem ogłoszenia, tj. 27 października 2010 r.

Warto zauważyć, iż o ile bowiem kary dyscyplinarne w postaci upomnienia, nagany i kary pinieznej mają charakter „czysto dyscyplinarny", to jednka kara zawieszenia w czynnościach zawodowych wywiera konsekwencje w innych sferach prawnych. Co prawda, o karze dyscyplinarnej zawieszenia w czynnościach zawodowych i wydalenia z adwokatury zawiadamia się sądy, prokuratury oraz organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego właściwe ze względu na charakter prowadzonych przez danego adwokata spraw – w okręgu izby adwokackiej, w której adwokat albo aplikant adwokacki jest wpisany na listę. Zdarzają się jednak sytacje, gdy adwokat świadomie łamie sancję dyscyplinarną i podjmuje się obrony - mimo prawomocnego orzeczenia zawieszenia w czynnościach zawodowych (zwłaszcza w okręgu izby, w której nie jest wpisany na listę – a która nie uzyskała informacji tym, iż jest on zawieszony).

Prowadzenie obrony przez adwokata skazanego prawomocnie na karę dyscyplinarną zawieszenia w czynnościach zawodowych prowadzi do naruszenia wymogu posiadania obrońcy w warunkach obrony obligatoryjnej w myśl przepisu art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k., albowiem adwokat zawieszony w czynnościach zawodowych nie może wystepowac przed sądami (art. 4d ust.1 ustawy). W przypadku obrony fakulatywnnej, działanie obrońcy-adwokata zamieszonego w czynnościach zawodowych nie ma aż tak dalego skutku w postaci obligatoryjnego uchylenia wadliwego orzeczenia do ponownego rozpoznania, gdyż podstawą zarzuty apelacji w tym przypadku jest art. 438 pkt 2 k.p.k. czyli uchybeinie przepisów prawa procesowego, które mogło mieć wpływ na treść orzeczenia. Nawet gdyby doszło do naruszenia art. 82 k.p.k. – to naruszenie ma charakter formalny, stąd sama okoliczność zaieszenia w czynnościach zawodywch nie neguje jakości świadczonej pomocy prawnej udzilonej przez adwokata.

Uzsadniony będzie jedynie zarzut w sytacji gdy świadczona obronanie spełaniała kryteriów fachowego, starnnego działania, przez co oskarózny nie mógł korzystać z pomocy obrońcy świadczącego rzeczywista obronę – co w koncekwencji dorpowadziło do nie respotkowania jego kosntyucyjnego prawa do obrony[588].

Szczególną dolegliwością mającą charakter prewencyjny jest możliwość podania przez sąd dyscyplinarny treści orzeczenia do publicznej wiadomości w określony sposób, jeżeli sąd uzna to za celowe ze względu na okoliczności sprawy, o ile nie narusza to interesu pokrzywdzonego (art. 81 ust. 6 ustawy). Rozstrzygnięcie w tym przedmiocie podejmuje organ orzekający karę dyscyplinarną równocześnie z jej orzeczeniem.

Warunki podania orzeczenia do wiadomości publicznej są dwa: okoliczności sprawy wskazują na celowość upublicznienia orzeczenia oraz niedopuszczalność naruszenia interesu pokrzywdzonego poprzez podanie orzeczenia do wiadomości publicznej[589].

W stosunku do aplikantów adwokackich mogą być orzeczone następujące kary:

– upomnienia,
– nagany,
– zawieszenia w czynnościach na czas od 3 miesięcy do 5 lat,
– wydalenia z adwokatury.

Przepisy o zawieszeniu adwokatów w czynnościach zawodowych stosuje się odpowiednio do aplikantów adwokackich, przy czym czasu trwania zawieszenia nie zalicza się do okresu obowiązkowej aplikacji adwokackiej (art. 83 ust. 2 ustawy).

[588] A. Bojańczyk, *Jakie skutki procesowe wywołuje prowadzenie obrony przez adwokata skazanego na karę dyscyplinarną zawieszenia w czynnościach zawodowych?,* „Palestra" 2013, nr. 1-2, s. 205-207.
[589] R. Baszuk, *op. cit.,* s. 24.

Kara wydalenia z adwokatury w stosunku do aplikantów adwokackich pociąga za sobą skreślenie z listy aplikantów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę aplikantów adwokackich lub o wpis na listę adwokatów przez okres 5 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia kary wydalenia z adwokatury (art. 83 ust. 3 ustawy). Prawomocne orzeczenie ww. kary obliguje okręgową radę adwokacką do podjęcia uchwały w sprawie skreślenia aplikanta z listy aplikantów adwokackich. W stosunku do aplikantów adwokackich nie orzeka się kary pieniężnej.

Zasadą jest, iż za popełnione przewinienie dyscyplinarne można wymierzyć tylko jedną karę dyscyplinarną. W przypadku, gdy adwokat lub aplikant adwokacki popełnił kilka przewinień dyscyplinarnych, zgodnie z art. 84 ust. 1 ustawy sąd dyscyplinarny wymierza oddzielną karę za poszczególne przewinienia, a następnie wymierza jedną karę łączną. Jak już wcześniej wskazano, przy orzekaniu kary łącznej stosuje się następujące zasady:

- w razie orzeczenia kary upomnienia i nagany wymierza się łączną karę nagany,
- kary upomnienia i nagany nie podlegają łączeniu z karą pieniężną,
- przy karach pieniężnych łączna kara pieniężna nie może przekraczać sumy tych kar i nie może być niższa od najwyższej z orzeczonych kar pieniężnych,
- kara zawieszenia w czynnościach zawodowych nie podlega łączeniu z karami upomnienia, nagany i karą pieniężną,
- przy orzeczonych za kilka przewinień karach rodzajowo różnych i karze wydalenia z adwokatury wymierza się karę łączną wydalenia z adwokatury.

W przypadku, gdy obwiniony popełnił dwa lub więcej przewinień dyscyplinarnych, zanim zapadło pierwsze, choćby nieprawomocne orzeczenie co do któregokolwiek z nich, wydaje się orzeczenie łączne, o ile orzeczone kary podlegają łączeniu według zasad przewidzianych wcześniej (art. 84 ust. 3 ustawy).

Cele i przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej są odmienne od celów i przesłanek odpowiedzialności karnej. Stąd zgodnie z art. 86 ustawy postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie od postępowania karnego o ten sam czyn.

Ocena zachowania obwinionego w płaszczyźnie dyscyplinarnej może być zasadniczo odmienna od dokonanej oceny prawnokarnej, w tym także bardziej surowa dla obwinionego. Z perspektywy sądu powszechnego nie musiało mieć decydującego znaczenia to, że zachowanie obwinionego wpłynęło na negatywne postrzeganie osób wykonujących zawody zaufania publicznego, godziło w dobre imię adwokatury oraz naruszyło standardy składające się na budowanie pozytywnego odbioru całego systemu wymiaru sprawiedliwości. Te okoliczności mają jednak fundamentalne znaczenie dla oceny dyscyplinarnej postępowania obwinionego. Zwracał na to uwagę Wyższy Sąd Dyscyplinarny Adwokatury chociażby w orzeczeniu z 16 kwietnia 2011 r. (sygn. WSD 28/11), stwierdzając: „Trzeba pamiętać, że wykonując zawód adwokata reprezentuje się przed sądami i urzędami interesy swoich klientów, ale reprezentuje się również wiedzę, profesjonalizm i wszystkie inne pozytywne cechy przynależne temu zawodowi. Nie można zatem nadużywać społecznego zaufania do zawodu adwokata, poprzez działania nie tylko nieetyczne z punktu widzenia przyjętych zasad funkcjonowania zawodu adwokata, nie tylko moralnie niedopuszczalne, ale również zabronione przez ustawę karną. Adwokatura nie może pozwolić sobie na zarzut, iż reprezentować lub bronić klientów będzie adwokat, który sam sprzeniewierzył się nie tylko zasadom etyki adwokackiej, ale także nie szanuje porządku prawnego dopuszczając się karanego przestępstwa umyślnego”.

Sąd dyscyplinarny jest w zakresie orzekania niezawisły, rozstrzyga samodzielnie nasuwające się zagadnienia prawne i orzeka na mocy przekonania opartego na swobodnej ocenie całokształtu dowodów, uwzględniając okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego (art. 89 ustawy). Istnieje jednak możliwość zawieszania postępowania dyscyplinarnego do czasu ukończenia postępowania karnego, zwłaszcza gdy przemawia za tym wzgląd na ekonomię procesową lub zachodzi sytuacja, iż przewinienie dyscyplinarne zawiera znamiona przestępstwa.

Ustawa wskazuje również terminy przedawnienia karalności oraz przedawnienia wykonania kary. Przedawnienie karalności powoduje zakaz

wszczynania postępowania dyscyplinarnego albo konieczność jego umorzenia ze względu na upływ czasu, jaki nastąpił od daty popełnienia czynu. Zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, jeżeli od czasu popełnienia przewinienia upłynęły 3 lata (wcześniej 2 lata), a w przypadkach nadużycia słowa i pisma – rok (wcześniej sześć miesięcy). W razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przed wskazanymi terminami karalność przewinienia dyscyplinarnego ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło 5 lat, a w przypadkach nadużycia słowa i pisma – 3 lata.

Rozpoczęcie przedawnienia czynu ciągłego następuje po zakończeniu ostatniej czynności, na która składa się dany czyn. Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne następuje dopiero z upływem okresu przedawnienia karalności przestępstwa. Każda czynność organu powołanego do ścigania przewinienia dyscyplinarnego – rzecznika dyscyplinarnego – przerywa przedawnienie karalności przewinienia dyscyplinarnego.

Jak już wcześniej wskazano, w postępowaniu dyscyplinarnym obowiązuje zasada jurysdykcyjnej samodzielności sądu dyscyplinarnego. Sąd dyscyplinarny jest w zakresie orzekania niezawisły (art. 89 ust. 1 ustawy) i rozstrzyga samodzielnie nasuwające się zagadnienia prawne oraz orzeka na mocy przekonania opartego na swobodnej ocenie całokształtu dowodów, uwzględniając okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego (art. 89 ust. 2 ustawy). Uzupełnieniem ww. jest nawiązanie art. 86a ust. 2 ustawy, zgodnie z którym rozstrzygnięcia organów prowadzących postępowanie1 dyscyplinarne opierają się na ustaleniach faktycznych, przy czym dowody przeprowadza się na wniosek stron albo z urzędu.

Przepisy te w sposób jasny wskazują podstawowe zasady postępowania dyscyplinarnego: zasadę niezawisłości sądu oraz zasadę obiektywizmu, swobodnej oceny dowodów oraz jurysdykcyjnej samodzielności sądu. Zgodnie z art. 95c ustawy postępowanie dyscyplinarne obejmuje:

– dochodzenie,
– postępowanie przed sądem dyscyplinarnym,

– postępowanie wykonawcze.

Zgodnie z § 12 ust. 1 i 2 regulaminu działania rzeczników dyscyplinarnych[590] rzecznik podejmuje czynności w szczególności na skutek zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przewinienia dyscyplinarnego, zawiadomienia z okręgowej rady adwokackiej albo z własnej inicjatywy (z urzędu), a następnie prowadzi postępowanie z urzędu. Jest on zobowiązany do podejmowania działań określonych w ustawach i innych aktach prawnych, kierując się zasadą bezstronności, szybkości i równego traktowania. W zakresie postępowania dyscyplinarnego rzecznik kieruje się przepisami ustawy, regulaminów i uchwał NRA, a w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje odpowiednio przepisy k.p.k. oraz rozdziały I–III k.k.

Zastępca rzecznika jest obowiązany wykonywać zarządzenia, wytyczne i polecenia rzecznika, które są włączane do akt sprawy. Po przeprowadzeniu czynności zastępca rzecznika obowiązany jest do przedstawienia rzecznikowi wyników postępowania wraz z aktami w zakreślonym mu uprzednio terminie. Sam rzecznik uprawniony jest do zmiany lub uchylenia decyzji podległego zastępcy, przy czym zmiana lub uchylenie decyzji wymagają formy pisemnej z uzasadnieniem i są włączane do akt sprawy.

Dochodzenie prowadzi rzecznik dyscyplinarny izby adwokackiej lub wyznaczony przez niego zastępca. W przypadku, gdy wiadomość o przewinieniu dyscyplinarnym dotyczy członka organu adwokatury lub organu izby adwokackiej, rzecznik właściwej izby adwokackiej niezwłocznie przekazuje sprawę Rzecznikowi Dyscyplinarnemu Adwokatury. Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury przekazaną mu sprawę członka organu izby może przekazać rzecznikowi dyscyplinarnemu innej izby. Ponadto Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury na wniosek rzecznika dyscyplinarnego może przejąć sprawę do

[590] Uchwała nr 54/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r. – Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych.

bezpośredniego prowadzenia lub przekazać ją rzecznikowi dyscyplinarnemu innej izby, jeżeli jest to uzasadnione szczególnymi okolicznościami (§ 22 regulaminu).

W razie ujawnienia w toku dochodzenia innego czynu podlegającego ściganiu dyscyplinarnemu rzecznik obejmuje ten czyn dochodzeniem poprzez zmianę postanowienia o wszczęciu dochodzenia lub zmianę postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo wszczęcie odrębnego dochodzenia co do tego czynu. W przypadku ujawnienia w toku postępowania dyscyplinarnego czynu podlegającego ściganiu dyscyplinarnemu, popełnionego przez adwokata wpisanego na listę w innej izbie, rzecznik przesyła niezbędne materiały rzecznikowi tamtej izby, zaś gdy przedmiotem dochodzenia jest wspólne działanie adwokatów z różnych izb, właściwy do prowadzenia dochodzenia jest rzecznik izby, który pierwszy wszczął dochodzenie. Ostatecznie spór o właściwość miejscową pomiędzy rzecznikami dyscyplinarnymi rozstrzyga Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury (§ 19 regulaminu).

Zgodnie z § 15 regulaminu dochodzenie polega na zbadaniu okoliczności sprawy oraz na zebraniu i zabezpieczeniu dowodów, a jego celem jest ustalenie, czy doszło do popełnienia przez adwokata przewinienia dyscyplinarnego oraz czy zachodzą wystarczające podstawy do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. Stosownie do § 16 regulaminu rzecznik po powzięciu wiadomości wskazujących na popełnienie przewinienia może dokonać czynności sprawdzających, a następnie, najpóźniej w ciągu 30 dni od wydania zarządzenia o przeprowadzeniu tych czynności, wydaje postanowienie o wszczęciu dochodzenia lub odmowie wszczęcia dochodzenia.

W sytuacji, gdy brak jest podstaw do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, rzecznik dyscyplinarny może odmówić wszczęcia postępowania. Jeżeli jednak dane istniejące w chwili wszczęcia dochodzenia lub jego toku dostatecznie uzasadniają popełnienie przewinienia dyscyplinarnego, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Na tym etapie postępowania obwiniony ma prawo do ustanowienia obrońcy, może się również zapoznać z aktami sprawy i składać wnioski dowodowe.

W przypadku nieusprawiedliwionego niestawiennictwa obwinionego na uprzednie wezwanie rzecznika dyscyplinarnego odpis postanowienia o przedstawieniu zarzutów rzecznik dyscyplinarny doręcza mu na piśmie, co zastępuje jego formalne ogłoszenie. Niestawiennictwo obwinionego lub jego obrońcy nie wstrzymuje przeprowadzenia czynności, chyba że należycie usprawiedliwią oni swoją nieobecność, wnosząc o jej nieprzeprowadzanie, albo rzecznik uzna ich obecność za konieczną. Pisma doręcza się obwinionemu adwokatowi na adres jego siedziby zawodowej, a dla aplikanta adwokackiego na adres siedziby zawodowej jego patrona, chyba że wskażą inny adres do doręczeń.

Zgodnie z art. 93 ust. 1 ustawy stronami w dochodzeniu są obwiniony i pokrzywdzony, przy czym:

- obwinionym jest adwokat lub aplikant adwokacki, co do którego wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów,
- pokrzywdzonym jest osoba, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone postępowaniem adwokata lub aplikanta adwokackiego.

Rzecznik wydaje postanowienie o umorzeniu dochodzenia, jeżeli zebrany materiał nie daje podstaw do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub zachodzi wypadek mniejszej wagi. Paragraf 18 regulaminu obliguje rzecznika do doręczania Rzecznikowi Dyscyplinarnemu Adwokatury, ministrowi sprawiedliwości i właściwemu dziekanowi odpisu postanowień: o wszczęciu dochodzenia, umorzeniu dochodzenia oraz informuje o wniesieniu do sądu dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub o skierowaniu wniosku do dziekana okręgowej rady adwokackiej w trybie art. 85 ustawy. Ponadto na mocy art. 93a ustawy rzecznik dyscyplinarny zobligowany jest doręczyć ministrowi sprawiedliwości odpisy postanowień o wszczęciu dochodzenia oraz informuje ministra sprawiedliwości o wniesieniu do sądu dyscyplinarnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub o skierowaniu wniosku do dziekana okręgowej rady adwokackiej w sytuacji, gdy uznaje za wystarczające upomnienie obwinionego.

Po wykonaniu wszystkich czynności dochodzenia zastępca rzecznika przedstawia rzecznikowi akta wraz z projektem wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego albo postanowienia o umorzeniu dochodzenia celem załatwienia. Rzecznik może nakazać zastępcy uzupełnienie dochodzenia, wskazując czynności, jakie powinny być jeszcze przeprowadzone.

Minister sprawiedliwości może polecić wszczęcie dochodzenia albo postępowania przed sądem dyscyplinarnym przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu, wówczas przysługują mu prawa strony (art. 90 ust. 2 ustawy). Przepis ten na wniosek NRA został zbadany przez Trybunał Konstytucyjny pod kątem tego, czy jest on zgodny z przepisami Konstytucji, w szczególności gdyż umożliwiał ministrowi sprawiedliwości wydanie polecenia wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przed sądem dyscyplinarnym, nawet gdy wyniki dochodzenia nie uzasadniały potrzeby skierowania przez rzecznika dyscyplinarnego sprawy do sądu dyscyplinarnego. Zdaniem TK, wszczęcie postępowania dyscyplinarnego z polecenia ministra sprawiedliwości nie wpływało w żaden sposób na dalszy przebieg tego postępowania oraz uprawnienia przysługujące w jego toku stronom. Stąd też niezależnie od tego, jak postępowanie dyscyplinarne zostałoby wszczęte, strony mogły składać w nim wyjaśnienia, a obwiniony mógł w każdym czasie zapoznać się z aktami sprawy i składać wnioski dowodowe. W zależności od wyników dochodzenia rzecznik dyscyplinarny wydawał postanowienie o umorzeniu postępowania lub przekazywał sprawę do sądu dyscyplinarnego[591].

Takie stanowisko jest zgodne z poglądem Z. Krzemińskiego, który stwierdził, że „polecenie Ministra Sprawiedliwości dotyczące wszczęcia postępowania nie przesądza o sposobie załatwienia sprawy. Rzecznik dyscyplinarny władny jest umorzyć dochodzenie także w sprawie wszczętej przez

[591] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4-08.

Ministra Sprawiedliwości. Identyczne uprawnienia ma sąd dyscyplinarny, który jest w zakresie orzekania niezawisły”[592].

Niemniej jednak zdaniem Trybunału Konstytucyjnego przepis art. 95c pkt 1 w zw. z art. 90 ust. 2 Prawa o adwokaturze w zakresie, w jakim przyznaje ministrowi sprawiedliwości możliwość polecenia wszczęcia postępowania przed sądem dyscyplinarnym bez przeprowadzenia dochodzenia, narusza art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Zdaniem Trybunału pominięcie etapu dochodzenia narusza przysługujące obwinionemu prawo do obrony, pozbawiając go możliwości wykazania niezasadności wszczęcia postępowania przed sądem dyscyplinarnym. Na każdym etapie postępowania dyscyplinarnego powinna być zagwarantowana realizacja prawa do obrony, o którym mowa w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Regulacja taka jest zatem niezgodna z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP w zakresie, w jakim przyznaje ministrowi sprawiedliwości możliwość polecenia wszczęcia postępowania przed sądem dyscyplinarnym niezależnie od wyniku przeprowadzonego dochodzenia[593].

Po przeprowadzeniu dochodzenia rzecznik dyscyplinarny:

- sporządza wniosek o ukaranie i przekazuje go wraz z aktami dochodzenia do sądu dyscyplinarnego,
- kieruje wniosek o ukaranie do dziekana okręgowej rady adwokackiej w sytuacji, gdy uznaje za wystarczające upomnienie obwinionego,
- może umorzyć postępowanie dyscyplinarne w wypadkach mniejszej wagi czynu popełnionego przez obwinionego,
- może umorzyć dochodzenie w sytuacji, gdy brak jest podstaw do sporządzenia wniosku o ukaranie.

Wniosek o udzielenie upomnienia zgodnie z § 25 regulaminu powinien zawierać:

[592] Z. Krzemiński, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 160.

[593] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 grudnia 2009 r., sygn. K 4-08.

- imię i nazwisko obwinionego, inne dane o jego osobie, w tym dane o jego karalności dyscyplinarnej,
- dokładne określenie zarzucanego obwinionemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia wraz z podaniem kwalifikacji prawnej czynu,
- uzasadnienie zawierające zwięzłe przedstawienie stanu faktycznego sprawy oraz wyjaśnienie podstawy prawnej wniosku.

Postępowanie przed sądem dyscyplinarnym oparte jest na zasadzie skargowości. Zgodnie z art. 90 ust. 1 ustawy sąd dyscyplinarny wszczyna postępowanie na wniosek uprawnionego oskarżyciela – rzecznika dyscyplinarnego. Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wnosi się do sądu dyscyplinarnego właściwego ze względy na siedzibę obwinionego w chwili wszczęcia dochodzenia dyscyplinarnego. Rzecznik przesyła wniosek wraz z aktami dochodzenia, zawiadamiając o tym obwinionego i pokrzywdzonego.

Sąd nie może działać z urzędu i prowadzić sprawy bez skargi uprawnionego podmiotu. Zasada skargowości obowiązuje nie tylko w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby adwokackiej, ale również przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym jako sądem drugiej instancji, który prowadzi postępowanie po wpłynięciu odwołania. Cofnięcie odwołania przed rozpoczęciem rozprawy odwoławczej wiąże Wyższy Sąd Dyscyplinarny (art. 95g), zaś po rozpoczęciu rozprawy nie wiąże Wyższego Sądu Dyscyplinarnego.

Minister sprawiedliwości może polecić wszczęcie postępowania przed sądem dyscyplinarnym przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu na mocy art. 90 ust. 2 ustawy. Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego zgodnie z § 28 regulaminu powinien zawierać:

- imię i nazwisko obwinionego, inne dane o jego osobie, w tym dane o jego karalności dyscyplinarnej i zastosowaniu tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych,

– dokładne określenie zarzucanego obwinionemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia wraz z podaniem kwalifikacji prawnej czynu,
– wskazanie sądu dyscyplinarnego właściwego do rozpoznania sprawy,
– wykaz dowodów, o których przeprowadzenie podczas rozprawy głównej rzecznik wnosi, wraz z określeniem dla każdego dowodu, jakie okoliczności mają być udowodnione, a w razie potrzeby także wraz ze wskazaniem sposobu i kolejności przeprowadzenia tych dowodów,
– uzasadnienie zawierające zwięzłe przedstawienie stanu faktycznego sprawy oraz wyjaśnienie podstawy prawnej zarzutu.

Konsekwencją zasady skargowości jest związanie sądu dyscyplinarnego granicami podmiotowymi i przedmiotowymi wniosku. Postępowanie sądowe ogranicza się do osoby objętej wnioskiem i zdarzenia będącego przedmiotem zarzutu. Sąd orzekający jest uprawniony do dokonania zmiany opisu czynu, jeśli tylko nie wykracza poza granice oskarżenia, i urzeka w związku z czynem objętym wnioskiem o ukaranie. Niedopuszczalne jest przypisanie adwokatowi obwianemu w postępowaniu dyscyplinarnym czynu nieobjętego oskarżeniem[594].

W sprawach dyscyplinarnych orzekają sąd dyscyplinarny izby adwokackiej oraz Wyższy Sąd Dyscyplinarny. Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej w składzie trzyosobowym:

– rozpoznaje wszystkie sprawy jako sąd pierwszej instancji z wyjątkiem spraw dyscyplinarnych, dla których właściwym sądem jest Wyższy Sąd Dyscyplinarny,
– rozpoznaje jako organ drugiej instancji odwołania od kary upomnienia wymierzonej przez dziekana wobec adwokata lub aplikanta adwokackiego,
– rozpoznaje odwołania od postanowienia rzecznika dyscyplinarnego o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego.

[594] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 290–291.

Wyższy Sąd Dyscyplinarny w składzie trzech sędziów rozpoznaje jako instancja odwoławcza sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne, zaś jako sąd pierwszej instancji sprawy dyscyplinarne członków NRA i okręgowych rad adwokackich. Ponadto sąd ten rozpoznaje inne sprawy przewidziane przepisami ustawy. Odwołania od orzeczeń wydanych przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny jako sąd pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych członków NRA i okręgowych rad adwokackich rozpoznaje ten sam sąd w innym, pięcioosobowym składzie (art. 91 ust. 4 ustawy). Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozstrzyga także na mocy art. 92 ust. 3 ustawy spory o właściwość miejscową sądów dyscyplinarnych izb adwokackich właściwych do rozpoznania sprawy oraz na mocy art. 92 ust. 4 ustawy może wyznaczyć inny sąd dyscyplinarny do rozpoznania sprawy w razie, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości. Systematyzując, Wyższy Sąd Dyscyplinarny orzeka:

- jako sąd pierwszej instancji w sprawach dyscyplinarnych w składzie trzyosobowym: członków NRA, członków okręgowych rad adwokackich,
- jako sąd drugiej instancji w składzie pięcioosobowym: sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich, w innym składzie osobowym sprawy rozpoznawane przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny jako sąd pierwszej instancji w kwestiach dyscyplinarnych członków NRA i okręgowych rad adwokackich,
- w innych sprawach: o ustalenie sądu do rozpoznania konkretnej sprawy w razie, gdy sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności albo gdy wymagają tego względy celowości, sporów o właściwość miejscową sądów dyscyplinarnych.

Sędziów powołanych do orzekania w sprawie wyznacza prezes sądu dyscyplinarnego, mając na uwadze zapewnienie rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki oraz równomierne obciążenie sprawami składów sądu. W sprawie o wyłączenie członka składu orzekającego sądu dyscyplinarnego izby adwokackiej lub Wyższego Sądu Dyscyplinarnego mają odpowiednio

zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania karnego dotyczące wyłączenia sędziego (art. 40 i n. k.p.k.).

Jeśli chodzi o ustalenie właściwości miejscowej sądu dyscyplinarnego, zgodnie z art. 92 ust. 1 ustawy właściwy do rozpoznania sprawy jest sąd dyscyplinarny izby adwokackiej, której obwiniony jest członkiem w chwili wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Tym samym właściwość ustalana jest zgodnie z miejscem wpisu na listę adwokatów/aplikantów adwokackich w chwili wszczęcia postępowania.

W sytuacji, gdy przewinienie objęte jedną sprawą popełniło dwóch lub więcej obwinionych wpisanych na listę adwokatów lub aplikantów adwokackich w różnych izbach, właściwy jest sąd dyscyplinarny, w którego okręgu popełniono przewinienie, a jeżeli miejsca tego ustalić nie można – sąd dyscyplinarny izby, która wszczęła pierwsza postępowanie dyscyplinarne.

Do właściwości funkcjonalnej Wyższego Sądu Dyscyplinarnego należy rozstrzyganie sporów o właściwość miejscową, jeżeli ustalenie właściwości jest niemożliwe. Wyższy Sąd Dyscyplinarny jest również kompetentny do wyznaczenia innego sądu dyscyplinarnego do rozpoznania sprawy w sytuacji, gdy: sąd właściwy nie może z powodu przeszkody rozpoznać sprawy lub podjąć innej czynności, lub wymagają tego względy celowości.

Przepis art. 92 ust. 4 ustawy ma jednak charakter wyjątkowy, przez co odstąpienie od zasady rozpoznawania sprawy przez sąd miejscowo właściwy może nastąpić tylko w razie zaistnienia sytuacji jednoznacznie świadczącej o niemożności pozostawienia sprawy w gestii sądu właściwego miejscowo.

Zgodnie z art. 93 ust. 1 ustawy stronami w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym są oskarżyciel, obwiniony i pokrzywdzony, przy czym:

– oskarżycielami w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby adwokackiej są:
  - rzecznik dyscyplinarny lub wyznaczony przez niego zastępca,

- w sprawach wymagających znacznego nakładu pracy można powierzyć popieranie wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego na rozprawie dwóm rzecznikom,
- w sprawach, w których prowadzenie dochodzenia należy do Rzecznika Dyscyplinarnego Adwokatury, może on delegować do udziału w postępowaniu przed sądem rzecznika właściwego ze względu na sąd, do którego przekazano sprawę,
- przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym – Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury, a także jego zastępcy wykonujący czynności zlecone przez rzeczników,
- w rozprawie przed Sądem Najwyższym – Rzecznik Dyscyplinarny Adwokatury lub wyznaczony przez niego zastępca,

– obwinionym jest adwokat lub aplikant adwokacki, co do którego wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów,
– pokrzywdzonym jest osoba, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone postępowaniem adwokata lub aplikanta adwokackiego.

Warto przypomnieć również, iż ministrowi sprawiedliwości przysługują prawa strony w sytuacji, gdy na jego polecenie wszczęto dochodzenia albo postępowania przed sądem dyscyplinarnym przeciwko adwokatowi lub aplikantowi adwokackiemu (art. 90 ust. 2 ustawy).

Obwiniony ma prawo do ustanowienia obrońcy, którym może być wyłącznie adwokat lub radca prawny. Ustawa nie zastrzega, że obwiniony adwokat może bronić się sam[595]. W zakresie prawa obwinionego do obrony w postepowaniu dyscyplinarnym oraz reguł, które winne być stosowane w postępowaniu dowodowym, Sąd Najwyższy uznał, iż należy „wprost i z pełnym

[595] Por. szerzej Ł. Chojniak, *Prawo do obrony w dochodzeniu dyscyplinarnym adwokatów – wybrane zagadnienia z uwzględnieniem ostatniej nowelizacji prawa o adwokaturze*, „Palestra" 2015, nr 3-4, s. 95-105.

rygorem stsowac te przepisy k.pk., które regulują zakres prawa obwinionego do obrony lub reguły postępowania dowodowego”[596]

Sąd dyscyplinarny orzeka na rozprawie lub na posiedzeniu. Stosownie do § 31 ust. 1 regulaminu na rozprawie rzecznik zwięźle przedstawia zarzuty wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, przeprowadza dowody zawarte we wniosku, uczestniczy w przeprowadzeniu dowodów przez inne strony oraz zgłasza i popiera dalsze wnioski dowodowe mające na celu wyjaśnienie sprawy.

Niestawiennictwo obwinionego lub jego obrońcy na rozprawę lub posiedzenie nie wstrzymuje rozpoznania sprawy lub przeprowadzenia czynności, chyba że należycie usprawiedliwią oni swoją nieobecność, jednocześnie wnosząc o odroczenie lub przerwanie rozprawy lub posiedzenia, albo sąd dyscyplinarny z ważnych przyczyn uzna ich obecność za konieczną. Należyte usprawiedliwienie niestawiennictwa obwinionego lub jego obrońcy na rozprawie wymaga wskazania i uprawdopodobnienia wyjątkowych przyczyn, zaś w przypadku choroby – przedstawienia zaświadczenia lekarskiego potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie organu prowadzącego postępowanie. Orzeczenia wydanego pod nieobecność obwinionego lub jego obrońcy nie uważa się za zaoczne.

Ustawa przewiduje możliwość zastosowania środków o charakterze przymusowym, która ze względu na ich represyjny charakter wobec osób niebędących stroną w postępowaniu, a często niebędących członkami samorządu zawodowego, należy do kompetencji sądu powszechnego. Zgodnie z art. 95e ust. 2 ustawy na wniosek sądu dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego sąd rejonowy właściwy według miejsca zamieszkania świadka lub biegłego nakłada na świadka lub biegłego karę za nieusprawiedliwione niestawiennictwo, odmowę zeznań lub przyrzeczenia, przy czym świadek lub biegły nie podlega karze, jeżeli

[596] A. Korzeniewska- Lasota, *Odpowiednie stosowanie przespisów kodeksu postepowania karnego w postepowaniu w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarej adwokatów*, „Palestra” 2013, nr 9-10, s. 78.

nie był uprzedzony o skutkach niestawiennictwa, odmowy złożenia zeznań lub przyrzeczenia.

Ponadto zgodnie z art. 95e ust. 3 ustawy na wniosek sądu dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego właściwy sąd rejonowy zarządza przymusowe sprowadzenie świadka. Środek ten powinien być stosowany jedynie w sytuacjach wyjątkowych, zwłaszcza gdy wezwanie do dobrowolnego stawiennictwa pod rygorem sprowadzenia pomimo podjętych uprzednio prób okazało się bezskuteczne.

Zgodnie z art. 95a ustawy rozprawa przed sądem dyscyplinarnym jest jawna, chyba że jawność rozprawy zagraża ujawnieniu tajemnicy adwokackiej albo zachodzą inne wymagane przepisami prawa przyczyny wyłączenia jawności. Przepis ten realizuje zasadę jawności zewnętrznej rozprawy przed sądem dyscyplinarnym.

Ustawa przyznaje szerokie uprawnienia kontrolne ministrowi sprawiedliwości, który na podstawie art. 95b ustawy sam lub za pośrednictwem osób przez niego upoważnionych w każdym stadium postępowania ma prawo wglądu do akt postępowania. W toku postępowania minister sprawiedliwości może również żądać od organu prowadzącego informacji o wynikach postępowania dyscyplinarnego, zaś po zakończeniu postępowania dyscyplinarnego jest uprawniony do żądania prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych wraz z aktami sprawy.

Końcowo rzecznik wnosi o wymierzenie określonej kary dyscyplinarnej, przy czym na podstawie wyniku postępowania przed sądem może odstąpić od oskarżenia albo wnosić o uniewinnienie obwinionego. W sytuacji, gdy w rozprawie uczestniczy zastępca, wniosek o wymierzenie określonej kary, odstąpienie od wniosku lub uniewinnienie obwinionego musi być wcześniej uzgodniony z rzecznikiem.

Rozstrzygnięcia sądu dyscyplinarnego zapadają w formie orzeczeń lub postanowień (art. 95 ust. 2 ustawy). Orzeczenie może być wydane jedynie na

rozprawie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Termin „orzeczenia" nie stanowi zbiorczego określenia wszystkich rozstrzygnięć, jakie podejmują sądy dyscyplinarne, a określa formę rozstrzygnięć, jakie podejmują sądy dyscyplinarne po przeprowadzeniu rozprawy. Stąd przyjmując odpowiednie stosowanie przepisów k.p.k., Sąd Najzyżwzzy uznał, że w określonym układzie procesowym, ustawa karnoprocesowa nakazuje wydac wyrok, to w takim samym układzie procesowym w adwokackim postepowaniu dyscyplinarmym powinno zapaść orzeczenie[597]. Ponadto, zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 28 lutego 2007 r., w postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów forma orzeczenia została przewidziana dla tych rozstrzygnięć sądu dyscyplinarnego, które kończą rozpoznawanie sprawy dyscyplinarnej wszczętej w wyniku wniesienia aktu oskarżenia i rozstrzygają o zasadności tego aktu. Postanowienia zaś wydawane są w związku z kontrolą rozstrzygnięć w przedmiocie umorzenia postępowania wyjaśniającego i odmowy wszczęcia postępowania dyscyplinarnego[598].

Sąd dyscyplinarny może umorzyć postępowanie dyscyplinarne w wypadkach mniejszej wagi (art. 95d ustawy). Przepis ten jako przejaw zasady oportunizmu umożliwia zaniechanie karania mimo popełnienia przewinienia dyscyplinarnego. Analizując dorobek orzeczniczy sądów dyscyplinarnych poświęcony instytucji wypadku mniejszej wagi jako okoliczności umożliwiającej umorzenie postępowania dyscyplinarnego, stwierdzić należy, iż przyjmuje się zgodnie, że aczkolwiek ustawodawca nie wskazał definicji przewinienia dyscyplinarnego mniejszej wagi, to należy przyjąć, że chodzi tu o sytuacje, w których stopień społecznej szkodliwości czynu ulega zmniejszeniu wskutek przewagi elementów łagodzących o charakterze przedmiotowo-podmiotowym, w szczególności niewielkiej szkodliwości zachowania dla zawodu prawniczego oraz niewielkiego stopnia zawinienia. Inaczej rzecz ujmując, możliwość przyjęcia wypadku mniejszej wagi należy wiązać z oceną, że okoliczności czynu – ze względu na zespół znamion – charakteryzują się przewagą czynników

[597] Postanowienie SN z dnia 30 lipca 2008 r., sygn SDI 18/08.
[598] Postanowienie Sądu Najwyższego z 28 lutego 2007 r., sygn. SDI 5/07.

łagodzących, pozwalających uznać, iż szkodliwość czynu (szkodliwość przewinienia dla publicznego wizerunku zawodu i roli adwokata) oraz stopień zawinienia są niewielkie (nieznaczne). Bez wpływu dla zakwalifikowania przewinienia dyscyplinarnego jako wypadku mniejszej wagi pozostają natomiast okoliczności leżące poza czynem, np. poprzednia karalność lub niekaralność dyscyplinarna czy zachowanie po popełnieniu czynu[599].

Zgodnie z art. 88a ust. 1 ustawy orzeczenia i postanowienia kończące postępowanie dyscyplinarne z urzędu doręcza się wraz z uzasadnieniem stronom oraz ministrowi sprawiedliwości. Uzasadnienia nie sporządza się z urzędu w sprawach, w których:

- uwzględniono wniosek rzecznika dyscyplinarnego o wydanie orzeczenia i wymierzenie uzgodnionej z obwinionym kary dyscyplinarnej bez przeprowadzenia rozprawy,
- uwzględniono wniosek obwinionego o wydanie orzeczenia i wymierzenie mu określonej kary dyscyplinarnej,
- wymierzono karę upomnienia.

W tych trzech wymienionych przypadkach orzeczenie doręcza się z urzędu stronom oraz ministrowi sprawiedliwości, zaś uzasadnienie sporządza i doręcza się na wniosek strony lub ministra sprawiedliwości złożony w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Zastępca rzecznika obecny przy ogłoszeniu orzeczenia w ciągu 3 dni informuje pisemnie rzecznika o treści orzeczenia, przedstawiając jednocześnie swoją ocenę przesłanek do wniesienia odwołania. Zgodnie z art. 88a ust. 4 ustawy od orzeczeń i postanowień kończących postępowanie dyscyplinarne odwołanie przysługuje stronom oraz ministrowi sprawiedliwości. Termin na wniesienie odwołania wynosi 14 dni i jest on liczony od dnia doręczenia odpisu orzeczenia albo postanowienia wraz z uzasadnieniem oraz pouczeniem o terminie i sposobie wniesienia odwołania – jest to termin zawity. Uprawnienie ministra sprawiedliwości do wniesienia odwołania jest

[599] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 27 lutego 2016 r., sygn. WSD 90/15.

jednym z elementów nadzoru, jaki wykonuje on nad działalnością samorządu zawodowego adwokatury. Odwołanie powinno zawierać zarzuty stawiane postanowieniu lub orzeczeniu, podstawę tych zarzutów, wnioski oraz ich uzasadnienie.

Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpoznaje sprawę w granicach odwołania, co jest wynikiem zasady skargowości w postępowaniu dyscyplinarnym. Dlatego też w przypadku cofnięcie odwołania przed rozpoczęciem rozprawy odwoławczej, co stanowi wycofanie skargi uprawnionego podmiotu, Wyższy Sąd Dyscyplinarny zobligowany jest do umorzenia postępowania dyscyplinarnego. Sytuacja się zmienia po rozpoczęciu rozprawy. Wówczas podmiot, który wniósł skargę, traci prawo do rozporządzenia nią i Wyższy Sąd Dyscyplinarny prowadzi sprawę dalej.

Sąd odwoławczy zobligowany jest do brania z urzędu pod rozwagę naruszenie prawa materialnego oraz rażące naruszenie przepisów o postępowaniu. Ponadto orzeczenie podlega zmianie na korzyść obwinionego lub uchyleniu niezależnie od granic odwołania i jego kierunków, jeżeli jest ono oczywiście niesprawiedliwe (art. 95h ustawy). Przytoczone unormowania wskazują, że granice rozpoznania środka odwoławczego w adwokackim postępowaniu dyscyplinarnym są szersze niż w postępowaniu karnym. Szczególnie zawężający charakter ma reguła z § 2, według której jeśli apelację złożono jedynie co do kary, korekta lub uchylenie zaskarżonego wyroku co do winy dopuszczalne są tylko w razie wystąpienia bezwzględnej przyczyny odwoławczej. Reasumując, można powiedzieć, iż zaskarżenie orzeczenia sądu dyscyplinarnego izby adwokackiej odwołaniem jedynie co do kary dyscyplinarnej nie wywołuje skutku w postaci uprawomocnienia się pierwszoinstancyjnego orzeczenia w części dotyczącej winy, jako że Wyższy Sąd Dyscyplinarny zobligowany jest z urzędu brać pod uwagę również obrazę prawa materialnego i procesowego (art. 95h ust. 1 ustawy)[600].

[600] Postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 2007 r., sygn. SDI 27/07.

Kompetencja sądu odwoławczego w zakresie korekty kar orzeczonych przez sąd pierwszej instancji sprowadza się do oceny tego, czy orzeczone kary nie mają charakteru rażąco niewspółmiernego. Nie każda różnica w ocenie co do wymiaru kary może stanowić podstawę do korekty tego wymiaru. Zawarty w odwołaniu zarzut rażącej niewspółmierności kary jest zarzutem dotyczącym kategorii ocen, przy czym art. 438 pkt 4 k.p.k. mówi o „rażącej" niewspółmierności. Analiza językowa określenia „rażąca" wskazuje na to, że dojść musi do znaczącej, wyraźnej różnicy w ocenach odnośnie do wymiaru kary między sądem pierwszej instancji a sądem odwoławczym, aby mogło dojść do zmiany lub uchylenia orzeczenia. Innymi słowy, nie każda różnica w ocenie co do wymiaru kary może stanowić podstawę do korekty tego wymiaru. Nie każda wadliwość rozstrzygnięcia o wymiarze kary może stanowić usprawiedliwioną podstawę odwoławczą, lecz jedynie jej kwalifikowana postać wyrażająca się orzeczeniem kary „rażąco" niewspółmiernej. Przez rażącą niewspółmierność kary rozumieć należy różnicę między karą wymierzoną przez sąd pierwszej instancji a karą, jaką należałoby orzec w instancji odwoławczej w następstwie prawidłowego zastosowania dyrektyw sądowego wymiaru kary. Chodzi tu o różnicę zasadniczej natury, oczywistą, rzucającą się w oczy i niedającą się zaakceptować nieproporcjonalność kary orzeczonej w stosunku do kary sprawiedliwej, zasłużonej. Niewspółmierność rażąca to znaczna, zasadnicza, „bijąca w oczy" różnica między karą wymierzoną a karą sprawiedliwą[601].

Zgodnie z zakazem *reformationis in peius* Wyższy Sąd Dyscyplinarny może orzec na niekorzyść obwinionego tylko wtedy, gdy wniesiono na jego niekorzyść środek odwoławczy. Tym samym Wyższy Sąd Dyscyplinarny nie może skazać obwinionego, który został uniewinniony przez sąd dyscyplinarny lub co do którego w pierwszej instancji umorzono postępowanie. Sąd ten może orzec surowszą karę tylko wtedy, gdy nie zmienia ustaleń przyjętych za podstawę zaskarżanego orzeczenia.

[601] Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 25 października 2014 r., sygn. WSD 94/14.

W sprawach nieuregulowanych do postępowania dyscyplinarnego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego. Sąd Najwyższy wielokrotnie podkreślał w swoim orzecznictwie, że oczywiste jest w związku z tym, że w postępowaniu przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym mają pełne zastosowanie zawarte w procedurze karnej unormowania określające obowiązki sądu odwoławczego, w szczególności zawarte w art. 433 § 2 k.p.k. W myśl tego przepisu sąd drugiej instancji obowiązany jest rozważyć wszystkie wnioski i zarzuty wskazane w środku odwoławczym, chyba że ustawa stanowi inaczej. Prawidłowe zrealizowanie dyspozycji art. 433 § 2 k.p.k. znajduje z kolei swoje odzwierciedlenie w pisemnym uzasadnieniu orzeczenia sądu drugiej instancji. Zgodnie zatem z dyspozycją art. 457 § 3 k.p.k. uzasadnienie orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego powinno wskazywać, czym kierował się sąd, wydając orzeczenie, oraz dlaczego zarzuty i wnioski odwołania uznał za zasadne albo niezasadne[602].

O utrzymaniu w mocy, uchyleniu lub zmianie orzeczenia sądu dyscyplinarego pierwszej instancji sąd dyscyplinarny odwoławczy orzeka orzeczeniem, niezależnie od tego czy sad dyscylinarny odwoławczy rozstrzyma na rozprawie czy na posiedzeniu[603]

Orzeczenie z uzasadnieniem wydane przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji doręcza się stronom, ministrowi sprawiedliwości oraz NRA.

Zgodnie z art. 91a ust. 1 ustawy od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, ministrowi sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi NRA kasacja do Sądu Najwyższego. Skoro omawiany przepis wymienia jedynie podmiotu uprawniane do złożenia kasacji, to w świetle wymogów art. 526 § 2 k.p.k. niedopuszczalne jest przyjęcie stanowiska o możliwości łączenia tych dwóch ról

[602] Wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2012 r., sygn. SDI 9/12.

[603] A. Korzeniewska- Lasota, Odpowiednie stosowanie przespisów kodeksu postepowania karnego w postepowaniu w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarej adwokatów, „Palestra" 2013, nr 9-10, s. 79.

procesowych i wniesienia przez obwinionego we własnej sprawie kasacji. Potwierdza to treść postanowienia Sądu Najwyższego z 25 lipca 2013 r.[604], zgodnie z którym jeżeli obwiniony wykonuje zawód adwokata lub radcy prawnego, to w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym przeciwko niemu występuje on jedynie w roli obwinionego, a nie jako podmiot profesjonalny reprezentujący stronę. Przyjęcie stanowiska o możliwości łączenia tych dwóch ról procesowych w świetle warunków dopuszczalności kasacji w postępowaniu dyscyplinarnym należy uznać za niedopuszczalne, jako że stanowiłoby ono obejście wymogu określonego w art. 526 § 2 k.p.k.

Zgoła odmienne stanowisko ma Trybunał Konstytucyjny, który wyrokiem z 21 czerwca 2016 r.[605] orzekł, iż art. 526 § 2 k.p.k. w zakresie, w jakim wyłącza możliwość sporządzenia i podpisania kasacji we własnej sprawie przez adwokata bądź radcę prawnego, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Kwestionowany przepis wprowadza tzw. przymus adwokacki odnoszący się do wniesienia kasacji w postępowaniu karnym. Zgodnie z tym przepisem jeżeli kasacja nie pochodzi od prokuratora, ministra sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich albo Rzecznika Praw Dziecka, powinna być sporządzona i podpisana przez obrońcę lub pełnomocnika będącego adwokatem albo radcą prawnym. Kwestionowany przepis k.p.k. stanowi podstawę sformułowania normy prawnej, zgodnie z którą kasację w postępowaniu karnym może wnieść podmiot profesjonalny będący osobą inną niż sam oskarżony lub obwiniony. To znaczy, że adwokat bądź radca prawny będący stroną postępowania nie może osobiście sporządzić i podpisać kasacji we własnej sprawie. Tego rodzaju działanie jest nieskuteczne, bo traktowane jest jako obejście wymagania przewidzianego w art. 526 § 2 k.p.k. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego działanie we własnym imieniu w postępowaniu kasacyjnym nie pozbawia adwokata statusu profesjonalisty przygotowanego do prawidłowego – w aspekcie formalnym i materialnym – sporządzenia, a potem podpisania kasacji. Istotą jest

[604] Postanowienie Sądu Najwyższego z 25 lipca 2013 r., sygn. SDI 16/13.

[605] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 21 czerwca 2016 r., sygn. SK 2/15.

przygotowanie i wniesienie pisma, które odpowiadać będzie wymaganiom ustawowym. Nie ma podstaw, aby przyjmować, że adwokat występujący z kasacją we własnej sprawie nie jest w stanie co do zasady sprostać tym wymaganiom, a przez to musi korzystać z pomocy innego profesjonalnego pełnomocnika. Mając to na względzie, Trybunał uznał, że ograniczenie uprawnień adwokatów polegające na wyłączeniu możliwości samodzielnego sporządzenia i podpisania kasacji we własnej sprawie nie jest niezbędne dla realizacji celów przymusu adwokackiego w postępowaniu kasacyjnym.

W sytuacji, gdy kasację wniesie inny podmiot niż wykazany w wyliczeniu, Sąd Najwyższy pozostawi kasację bez rozpoznania. Zaskarżeniu do Sądu Najwyższego podlegają wyłącznie orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, które zapadły w wyniku rozpoznania odwołania – jest to nadzwyczajny środek zaskarżenia. Kasacja zatem nie przysługuje od postanowień tego sądu niezależnie od tego, czy orzekał on jako sąd pierwszej czy też drugiej instancji. Potwierdza to orzeczenie Sądu Najwyższego z 16 czerwca 2005 r.[606], zgodnie z którym kasacja nie jest dopuszczalna od postanowienia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego utrzymującego w mocy postanowienie sądu dyscyplinarnego rady adwokackiej o tymczasowym zawieszeniu adwokata w wykonywaniu czynności zawodowych.

Kasacja jest suspensywnym środkiem zaskarżenia, stąd orzeczenie, od którego wniesiona jest kasacja, nie podlega wykonaniu do czasu wniesienia kasacji lub bezskutecznego upływu terminu do jej wniesienia. Potwierdza to w treści postanowienia z 15 listopada 2012 r.[607] Sąd Najwyższy, w opinii którego kasacja, także w sprawach dyscyplinarnych, nie jest skargą trzecioinstancyjną, lecz nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia prawomocnego już orzeczenia dyscyplinarnego, a faktu tego nie zmienia przyjęcie w ustawie korporacyjnej, że orzeczenie to nie podlega wykonaniu do czasu rozpoznania kasacji. To ostatnie rozwiązanie oznacza bowiem jedynie, że sam ustawodawca zdecydował o wstrzymaniu wykonania prawomocnego już orzeczenia, czyli podlegającego

[606] Orzeczenie Sądu Najwyższego z 16 czerwca 2005 r., sygn. SDI 15/05.

[607] Postanowienie Sądu Najwyższego z 15 listopada 2012 r., sygn. SDI 32/12.

takiemu wykonaniu, gdy będzie ono zaskarżone kasacją, a nie jak w procedurze karnej, w której wstrzymanie wykonania pozostawiono do decyzji sądu kasacyjnego.

Kasacja może być wniesiona z powodu rażącego naruszenia prawa, jak również rażącej niewspółmierności kary dyscyplinarnej (art. 91b ustawy). Zarzut „rażącego naruszenia prawa" może dotyczyć zarówno naruszenia przepisów proceduralnych, jak i prawa materialnego. W postanowieniu z 16 czerwca 2005 r.[608] Sąd Najwyższy uznał, że „rażące naruszenie prawa" w rozumieniu art. 91b Prawa o adwokaturze zachodzi wtedy, gdy naruszono przepis o takim znaczeniu dla prawidłowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, iż mogło to mieć istotny wpływ na treść orzeczenia zaskarżonego kasacją. Oprócz konieczności wykazania „rażącego" naruszenia zaskarżone przepisy nie przewidują żadnych dodatkowych ograniczeń zakresu kontroli w ramach podstawy kasacyjnej „rażącego naruszenia prawa".

Rażącym naruszeniem prawa jest to, które ma niewątpliwy charakter, jest oczywiste – to takie uchybienie, którego skutkiem jest pogorszenie się sytuacji oskarżonego z tej, w której znalazłby się, gdyby odpowiednie przepisy zastosowano w sposób prawidłowy[609]. Rażącym naruszeniem prawa jest odstąpienie przez sąd pierwszej instancji od obowiązku ustosunkowania się w części motywacyjnej do wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia okoliczności o charakterze faktycznym lub prawnym oraz zaaprobowanie takiego stanowiska przez sąd odwoławczy, którego wyrok jest skarżony kasacją[610]. O rażącej niewspółmierności kary można mówić wówczas, gdy na podstawie ujawnionych okoliczności sprawy, które powinny mieć zasadniczy wpływ na wymiar kary, można przyjąć, że zachodzi wyraźna i jednoznaczna różnica pomiędzy karą wymierzoną przez sąd a karą sprawiedliwą. Potwierdza to w wyroku z 26 czerwca

[608] Postanowienie Sądu Najwyższego z 16 czerwca 2005 r., sygn. SDI 13/05.

[609] M. Gawryluk, *op. cit.*, s. 296.

[610] Wyrok Sądu Najwyższego z 4 listopada 1998 r., sygn. V KKN 473/98.

2006 r.[611] Sąd Najwyższy, który stwierdził, iż przez rażącą niewspółmierność kary rozumieć należy różnicę między karą wymierzoną przez sąd pierwszej instancji a karą, jaką należałoby orzec w instancji odwoławczej w następstwie prawidłowego zastosowania dyrektyw sądowego wymiaru kary. Chodzi tu o różnicę zasadniczej natury, oczywistą, rzucającą się w oczy i niedającą się zaakceptować nieproporcjonalność kary orzeczonej w stosunku do kary sprawiedliwej, zasłużonej.

Zgodnie z postawieniem z 10 maja 2012 r.[612] odnośnie do zarzutu rażącej niewspółmierności kary Sąd Najwyższy stwierdził ponadto, iż analiza językowa określenia „rażąca" wskazuje na to, że dojść musi do znaczącej, wyraźnej różnicy w ocenach odnośnie do wymiaru kary między sądem pierwszej instancji a sądem odwoławczym albo między tymi sądami a sądem kasacyjnym, aby mogło dojść do zmiany lub uchylenia orzeczenia. Innymi słowy, nie każda różnica w ocenie co do wymiaru kary może stanowić podstawę do korekty tego wymiaru. Jednym z czynników limitujących wymiar kary dyscyplinarnej jest w tego typu sprawie rodzaj i niejako ciężar gatunkowy naruszonej zasady etyki i godności zawodu.

Przepis art. 91b Prawa o adwokaturze nie pozwala na podnoszenie w skardze kasacyjnej zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych, bowiem jako podstawę kasacji wskazano jedynie „rażące naruszenie prawa" oraz „rażącą niewspółmierność kary". Sąd Najwyższy nie może zatem co do zasady dokonywać ponownej oceny dowodów i na podstawie własnej oceny kontrolować poprawności dokonanych w sprawie ustaleń faktycznych. Wprawdzie uregulowanie to różni się zasadniczo od treści art. 523 § 1 k.p.k., jednak nie upoważnia do uznania, aby podstawę kasacji określoną w art. 91b cytowanej ustawy mogły stanowić błędne ustalenia faktyczne, których ustawodawca w ogóle nie wymienia[613].

[611] Wyrok Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2006 r., sygn. SNO 28/06.

[612] Postanowienie Sądu Najwyższego z 10 maja 2012 r., sygn. SDI 7/12.

[613] Postanowienie Sądu Najwyższego z 16 czerwca 2005 r., sygn. SDI 13/05.

Wyrokiem z 25 czerwca 2012 r.[614] Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż art. 91a ust. 1 i art. 91b ustawy z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Wyrok był wynikiem wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich o stwierdzenie niezgodności wskazanego przepisu z Konstytucją z uwagi na ograniczają możliwość wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego tylko od orzeczeń sądów dyscyplinarnych drugiej instancji, w wyniku wydania których doszło do „rażącego naruszenia prawa" lub „rażącej niewspółmierności kary dyscyplinarnej". Trybunał uznał, że przyjęcie modelu kontroli, w którym kasacja może być wniesiona wyłącznie z powodu „rażącego naruszenia prawa" oraz „rażącej niewspółmierności kary dyscyplinarnej", mieści się w granicach swobody stanowienia prawa przez ustawodawcę zwykłego oraz nie narusza zasady sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy i wynikającego z niej obowiązku odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej.

Formalnym warunkiem dopuszczalności kasacji jest zwrócenie się do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego o doręczenie orzeczenia wraz z uzasadnieniem. Kasację wnosi się do Sądu Najwyższego za pośrednictwem Wyższego Sądu Dyscyplinarnego w terminie 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem (art. 91c ustawy) – jest to termin zawity, zaś dokonanie czynności po wskazanym terminie jest bezskuteczne. Warto zauważyć, iż kasacja od orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego wydanego w drugiej instancji nie podlega opłacie, zaś orzeczenie, od którego wniesiono kasację, nie podlega wykonaniu od czasu wniesienia kasacji do czasu jej rozpoznania.

Sąd Najwyższy rozpoznaje kasację na rozprawie w składzie trzech sędziów. Po rozpoznaniu sprawy oddala kasację albo zaskarżone orzeczenie uchyla w całości lub w części. Uchylając zaskarżone orzeczenie, przekazuje sprawę właściwemu sądowi do ponownego rozpoznania albo umarza postępowanie, a jeśli skazanie jest oczywiście niesłuszne – uniewinnia obwinionego.

[614] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 czerwca 2012 r., sygn. K 9/10.

Ustawa przewiduje możliwość fakultatywnego, tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych przez sąd dyscyplinarny z urzędu bądź na wniosek stron w stosunku do adwokata lub aplikanta adwokackiego, przeciwko któremu toczy się postępowanie dyscyplinarne lub karne w szczególnie uzasadnionych okolicznościach sprawy (art. 95j ust. 1 ustawy). Tak więc muszą zajść dwie przesłanki łącznie: musi być prowadzone postępowanie dyscyplinarne wobec danego adwokata lub aplikanta adwokackiego oraz zachodzić obiektywnie oceniane szczególnie uzasadnione okoliczności sprawy. Treść przepisu wskazuje, że sąd powinien z tego środka korzystać ze szczególną ostrożnością.

W przypadku, gdy wobec adwokata lub aplikanta adwokackiego, w stosunku do którego w prowadzonym przeciwko niemu postępowaniu karnym zastosowano tymczasowe aresztowanie, sąd dyscyplinarny obligatoryjnie orzeka o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych, w terminie 14 dni od daty powzięcia wiadomości o tymczasowym aresztowaniu. Jeżeli w stosunku do tymczasowo aresztowanego adwokata lub aplikanta adwokackiego nie wszczęto w chwili orzekania o tymczasowym aresztowaniu postępowania dyscyplinarnego albo brak jest wniosku o tymczasowe zawieszenie, sąd dyscyplinarny ogranicza tymczasowe zawieszenie do czasu trwania tymczasowego aresztowania.

Orzeczenie o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych członka adwokatury należy do sądu dyscyplinarnego zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji. Sąd dyscyplinarny może je wydać na rozprawie lub na posiedzeniu. Postanowienie sądu dyscyplinarnego o tymczasowym zawieszeniu jest natychmiast wykonalne. Postanowienie to podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia składanego w terminie 7 dni od daty otrzymania postanowienia wraz z uzasadnieniem.

Orzeczenie o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych jest bezterminowe, przy czym tymczasowe zawieszenie uchyla się niezwłocznie, jeżeli ustaną przyczyny, wskutek których zostało ono zastosowane, lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylenie. Tymczasowo zawieszony może w każdym czasie składać wniosek o uchylenie postanowienia o tymczasowym

zawieszeniu. Na postanowienie w przedmiocie wniosku zażalenie przysługuje tylko wtedy, gdy wniosek został złożony po upływie co najmniej 3 miesięcy od dnia wydania postanowienia w przedmiocie tymczasowego zawieszenia.

Zgodnie z art. 95l ust. 1 ustawy koszty postępowania dyscyplinarnego mają charakter zryczałtowany. Ich wysokość określa w drodze uchwały NRA, mając na względzie przeciętne koszty postępowania[615]. Zgodnie z §1 ust. 1 uchwały opłata zryczałtowana w postępowaniu dyscyplinarnym wynosi:

- w dochodzeniu dyscyplinarnym – 1000–3000 zł,
- w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym lub Wyższym Sądem Dyscyplinarnym w pierwszej instancji – 1000–3000 zł,
- w postępowaniu przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym w drugiej instancji – 1000 -3000 zł.

Jeżeli jednym orzeczeniem ukarano dwóch lub więcej obwinionych, opłatę zryczałtowaną ponosi każdy z nich z osobna. Przy ustalaniu wysokości opłaty zryczałtowanej bierze się pod uwagę liczbę i czasochłonność czynności procesowych, rozpraw i posiedzeń oraz rodzaj i stopień zawiłości sprawy. Na koszty postępowania składają się wszystkie wydatki poniesione w związku z tym postępowaniem na każdym jego etapie.

Na podstawie § 5 uchwały o kosztach postępowania opłatę zryczałtowaną z tytułu dochodzenia dyscyplinarnego pobiera się na rzecz izby adwokackiej, której rzecznik dyscyplinarny prowadził dochodzenie. W postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym opłatę zryczałtowaną pobiera się na rzecz izby adwokackiej, której sąd dyscyplinarny wydał w pierwszej instancji podlegające wykonaniu orzeczenie. W sprawach, w których dochodzenie dyscyplinarne prowadzi Rzecznik Dyscyplinarny NRA (rzecznik dyscyplinarny adwokatury) oraz w postępowaniu przed Wyższym Sądem Dyscyplinarnym opłatę zryczałtowaną pobiera się na rzecz NRA. W rozstrzygnięciu dotyczącym opłaty

[615] Uchwała nr 44/2015 NRA z 19 września 2015 r. w sprawie wysokości zryczałtowanych kosztów postępowania dyscyplinarnego.

zryczałtowanej wskazuje się wysokość opłaty pobranej na rzecz właściwej izby adwokackiej albo NRA.

Zgodnie z §4 ust. 1 uchwały o kosztach postępowania jeżeli orzeczenie nie zawiera rozstrzygnięcia w przedmiocie opłaty zryczałtowanej, określa ją postanowieniem sąd dyscyplinarny albo Wyższy Sąd Dyscyplinarny, przy czym od rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów przysługuje odwołanie. Odwołanie od postanowienia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego rozpoznaje Wyższy Sąd Dyscyplinarny w innym składzie.

Koszty postępowania dyscyplinarnego odprowadza się do budżetu izby adwokackiej. Wykonanie orzeczenia w zakresie opłaty zryczałtowanej należy do dziekana okręgowej rady adwokackiej. Okręgowa rada adwokacka przekazuje pobraną opłatę odpowiednio na rzecz właściwej izby adwokackiej oraz NRA. W razie uniewinnienia lub umorzenia postępowania dyscyplinarnego obwinionemu adwokatowi należy się zwrot wszystkich uzasadnionych wydatków poniesionych przez niego w związku z tym postępowaniem.

Zgodnie z art. 95ł ust. 1 ustawy sąd dyscyplinarny niezwłocznie przesyła odpis prawomocnego orzeczenia właściwej okręgowej radzie adwokackiej, ministrowi sprawiedliwości i NRA.

Organem prowadzącym postępowanie dyscyplinarne w zakresie postępowania wykonawczego jest właściwa rada adwokacka, a nie sąd dyscyplinarny. Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich w rozdziale VIII zatytułowanym *Wykonywanie orzeczeń dyscyplinarnych i sądowych*, w § 26 ust. 1 stwierdza jednoznacznie, że wykonywanie prawomocnych orzeczeń sądowych i dyscyplinarnych należy do rady.

Wykonanie prawomocnych orzeczeń sądowych i dyscyplinarnych należy do dziekana okręgowej rady adwokackiej. Odpis prawomocnego orzeczenia o ukaraniu dyscyplinarnym i tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych dołącza się do akt osobowych.

Karę nagany i upomnienia wykonuje dziekan w ten sposób, że wzywa ukaranego i doręcza mu stosowne zarządzenie, którego kopię włącza się do akt osobowych.

Po uprawomocnieniu się orzeczenia w zakresie kary pieniężnej oraz kosztów postępowania dyscyplinarnego dziekan wzywa ukaranego do dobrowolnego spełnienia świadczenia. Sąd dyscyplinarny izby adwokackiej nie jest właściwy w postępowaniu wykonawczym do rozpoznania wniosku o rozłożenie na raty orzeczonych prawomocnie kary pieniężnej i kosztów postępowania. Właściwa do rozpoznania takiego wniosku jest wyłącznie rada adwokacka, która podejmuje w tym zakresie uchwałę.

W razie bezskuteczności wezwania dziekan podejmuje czynności, o których mowa w ustawie, mające na celu wyegzekwowanie zasądzonej kary lub kosztów postępowania. Kara pieniężna oraz koszty postępowania wobec członka zespołu są wykonywane przez zespół adwokacki, który dokonuje potrącenia z wynagrodzenia. Karę pieniężną oraz koszty postępowania wobec adwokata wykonującego zawód w spółce może pokryć ta spółka. Sumy uzyskane z kar pieniężnych przeznacza się na cele izby.

Prawomocne orzeczenie w zakresie kary pieniężnej oraz kosztów postępowania stanowi tytuł egzekucyjny i po nadaniu mu klauzuli wykonalności przez sąd rejonowy właściwy ze względu na siedzibę sądu dyscyplinarnego, który wydał to orzeczenie, podlega wykonaniu w drodze egzekucji prowadzonej w trybie tej ustawy. W postępowaniu egzekucyjnym czynności przewidziane dla wierzyciela podejmuje dziekan okręgowej rady adwokackiej tej izby, której ukarany był członkiem w dacie uprawomocnienia się rozstrzygnięcia w zakresie kary pieniężnej oraz kosztów postępowania dyscyplinarnego.

Dziekan, wykonując karę zawieszenia w czynnościach zawodowych, określa jej początek i koniec, a w razie kilku takich kar – ich kolejność.

Pozbawienie adwokata, prawnika zagranicznego lub aplikanta adwokackiego praw publicznych lub wykonywania zawodu orzeczonych przez

sąd wykonuje się poprzez wszczęcie postępowania w przedmiocie skreślenia z listy adwokatów, prawników zagranicznych lub aplikantów adwokackich. W tym samym trybie następuje wykonanie orzeczenia dyscyplinarnego o wydaleniu z adwokatury.

Odpis prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego o tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych przesyła się skazanemu oraz spółce, w której wykonuje zawód, a ponadto dołącza się do akt osobowych i czyni odpowiednią wzmiankę.

O tymczasowym zawieszeniu w czynnościach zawodowych oraz o karze dyscyplinarnej zawieszenia w czynnościach zawodowych i wydalenia z adwokatury zawiadamia się sądy, prokuratury, właściwe ze względu na charakter prowadzonych przez danego adwokata spraw organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego w okręgu izby adwokackiej, w której adwokat albo aplikant adwokacki jest wpisany na listę.

W przypadku, gdy obok kary dyscyplinarnej sąd orzekł dodatkowo obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego, dziekan sprawdza, czy skazany wykonał ten obowiązek w sposób określony przez sąd dyscyplinarny.

Dziekan wykonuje orzeczenie w zakresie podania go do publicznej wiadomości w sposób określony przez sąd dyscyplinarny, a w przypadku braku wskazania sposobu w orzeczeniu – w sposób zwyczajowo przyjęty w izbie.

Z chwilą zatarcia kary dyscyplinarnej dziekan okręgowej rady adwokackiej zarządza wykreślenie wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym oraz usunięcie z akt osobowych dokumentów dotyczących ukarania. Usunięcie wzmianki o ukaraniu dyscyplinarnym (zatarcie skazania) następuje z urzędu po upływie:

- 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego orzekającego karę upomnienia, karę nagany lub karę pieniężną,
- 5 lat od odbycia kary zawieszenia w czynnościach zawodowych,

– 15 lat w stosunku do adwokata albo 7 lat i 6 miesięcy w stosunku do aplikanta adwokackiego od dnia uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego orzekającego karę wydalenia z adwokatury,

jeżeli adwokat lub aplikant adwokacki nie zostanie w tym czasie ukarany lub nie zostanie wszczęte przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne.

Zgodnie z treścią art. 106 k.k. z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe, a wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych. Zatarcie skazania jest zatem pewną fikcją prawną i oznacza, że skazanemu ponownie przysługuje status osoby niekaranej, bowiem przyjmuje się, iż skazanie jako zdarzenie historyczne nie miało w ogóle miejsca. Nie oznacza to, iż zatarcie skazania stwarza niewzruszalne prawne domniemanie niewinności w stosunku do danego czynu, gdyż nie chodzi tu o domniemanie, lecz o fikcję prawną. Zatarcie skazania nie oznacza więc anulowania treści wyroku, tj. wyeliminowania go z mocą wsteczną z porządku prawnego jako w ogóle niewydanego, i nie niweluje też całkowicie wszystkich skutków skazania. Skazanie jest bowiem uważane za niebyłe, ale dopiero z chwilą jego zatarcia. Od tego momentu dopiero funkcjonuje fikcja prawna i od tej też chwili nie może wywoływać żadnych negatywnych skutków prawnych dla skazanego[616].

W sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania dyscyplinarnego stosuje się odpowiednio przepis Kodeksu postępowania karnego oraz rozdziałów I–III Kodeksu karnego (art. 95n pkt 1 ustawy). Oznacza to, iż zastosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym przepisu Kodeksu postępowania karnego wymaga łącznego spełnienia dwóch warunków: 1) stwierdzenia braku przepisu regulującego instytucję lub kwestię proceduralną w ustawie adwokackiej; 2) zastosowania w postępowaniu dyscyplinarnym przepisu Kodeksu postępowania karnego „odpowiednio", co oznacza, że przepis pierwotnie odnoszący się do innej wyraźnie uregulowanej sytuacji wymaga dostosowania (modyfikacji) ze względu na różnice zachodzące między dwoma abstrakcyjnie określonymi obszarami jego

[616] Postanowienie Sądu Najwyższego z 4 stycznia 2011 r., sygn. SDI 32/10.

funkcjonowania. Odpowiednie stosowanie przepisów podzielić można na trzy kategorie. Do pierwszej zaliczone zostaną sytuacje, gdy dane przepisy prawa zostaną zastosowane bez żadnej zmiany w jego dyspozycji. W drugiej kategorii znajdą się przepisy mogące być zastosowane po dokonaniu określonej modyfikacji wynikającej z odmiennego charakteru postępowania, w którym mają być stosowane. Kategoria trzecia obejmie przepisy, które nie będą stosowane ze względu na ich bezprzedmiotowość lub sprzeczność z przepisami ustanowionymi dla tych stosunków, do których miałyby być stosowane odpowiednio[617].

Zgodnie z postanowienie Sądu Najwyższego z 9 września 2013 r.[618] należy zauważyć, iż chociaż odpowiedzialność dyscyplinarna jest odpowiedzialnością typu represyjnego, to nie jest odpowiedzialnością karną w rozumieniu Kodeksu karnego, zatem przepisy tego Kodeksu wprost do postępowania dyscyplinarnego nie mają zastosowania – mają za to zastosowanie konstytucyjne standardy dotyczące prawa karnego.

Tymczasem przepisy Kodeksu postępowania karnego stosuje się nie wprost, ale odpowiednio. Oznacza to w największym uproszczeniu uprawnienie sądu dyscyplinarnego do zastosowania danego przepisu Kodeksu postępowania karnego literalnie, zastosowanie przepisu Kodeksu postępowania karnego przy jego modyfikacji niezbędnej z uwagi na cel i charakter postępowania dyscyplinarnego, wreszcie odmowę zastosowania przepisu Kodeksu postępowania karnego z uwagi na brak jego przydatności w postępowaniu dyscyplinarnym lub niedopuszczalność jego zastosowania w tym postępowaniu. Z uwagi na represyjny charakter postępowania dyscyplinarnego w pierwszej kolejności odpowiednie zastosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym winny znaleźć przepisy Kodeksu postępowania karnego będące emanacją zasad procesu karnego oraz przepisy o charakterze gwarancyjnym[619].

---

[617] W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2012, s. 70–71.

[618] Postanowienie Sądu Najwyższego z 9 września 2013 r., sygn. SDI 22/13.

[619] Postanowienie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej z 13 listopada 2016 r., sygn. WSD 103/16.

ZAKONCZENIE

Podsumowując rozważania zawarte w dysertacji należy wskazać, że aktualne aspekty wykonywania zawodu adwokata w Polsce są efektem długotrwałego procesu. Zachodził on pod wpływem ustawodawstwa regulującego funkcjonowanie samorządu adwokackiego, innych aktów normatywnych, a także wypracowanych w ramach samorządu zawodowego aktów wewnętrznych. Istotne znaczenie odegrało także orzecznictwo sądowe i wewnętrzne orzecznictwo dyscyplinarne.

Instytucja obrony w Polsce sięga początku dziejów naszego państwa. Stanowi integralną część ogólnej struktury państwowej, powiązaną z podstawami ustroju społecznego, opartego na gwarancjach wolności. Wynika z zasad jawności i obrony prawnej. Jest konieczną konsekwencją kształtowania się postaw obywatelskich i świadomości osób w zakresie posiadanych praw, obowiązków oraz wolności. Jej znaczenie i powagę dostrzegł i sprecyzował już Stanisław Car we wstępnie do zarysu historii adwokatury w Polsce[620].

Powyższe argumenty pozwalają pozytywnie zweryfikować hipotezę 1 zgodnie, z którą: „Rozpatrując historię zawodu adwokackiego, powiązaną z historią narodu polskiego, należy dostrzegać nie tylko pozytywne osiągnięcia zawodu, ale widzieć też jego wady i przewinienia. Znajomość historii adwokatury stanowi ważny element w procesie poznawali roli i zadań zawodu."

Historia adwokatury to przede wszystkim dzieje ludzi związanych z tym zawodem. To one sprawiają, że przeszłość zawodu adwokackiego stanowi ważną część składową historii narodowej. Pierwsze unormowanie dotyczące organizacji polskiej palestry prawem pisanym nastąpiło po jej ukształtowaniu się jako stałym zwyczaju sądowym. Konstytucje i statuty normowały wyłącznie samą instytucję

[620] S. Car, *Zarys historii adwokatury w Polsce*, „Palestra" 1925, nr 6-7, s. 267.

zastępstwa procesowego, natomiast nie regulowały uprawnień adwokata jako zawodowego zastępcy procesowego. Słusznie ustalono, że wiek XVI uznać należy za okres, w którym nastąpiło ukształtowanie się palestry jako grupy zawodowej. Warto zwrócić uwagę na dwa dokumenty z XVIII wieku: „Kodeks Praw" autorstwa Andrzeja Zamoyskiego i broszurę „Adwokat polski za cnotą" – oba przedstawiają organizację adwokatury oraz zasady odbywania aplikacji.

Na szczególną uwagę zasługują te fragmenty historii adwokatury polskiej, które pozostają w związku z losem narodu polskiego w okresie rozbiorów. Używając terminu „adwokatura polska" musimy pamiętać o tym, ze adwokatura nie stanowiła jedności organizacyjnej, lecz została wchłonięta przez poszczególne państwa zaborcze, które przeżywały również swoje problemy organizacyjne. Warunki bytu ludności polskiej przedstawiały się odmiennie na terenie poszczególnych zaborów. W dwóch z zaborów, tj. rosyjskim i pruskim, poczyniono daleko idące kroki zmierzające do unifikacji terenów zaborczych z resztą kraju i tym samym do wynarodowienia społeczeństwa polskiego. Natomiast polityka na terenie zaboru austriackiego była w tym samym czasie zupełnie odmienna i pozwalała na stopniowy rozwój. Wszystkie państwa zaborcze dokonały zmian w ustroju sądownictwa oraz adwokatury poprzez wprowadzenie nowoczesnych instytucji. Daleko idące różnice w warunkach życia w różnych zaborach oraz zróżnicowane zapatrywania polityczne miały znaczący wpływ na sposób zaangażowania się w prace zawodową i społeczną adwokatów polskich.

Historyczny fakt odzyskania przez Polskę niepodległości, będący wynikiem wydarzeń I wojny światowej, zastał adwokaturę polska rozbitą na trzy odłamy, odpowiadające trzem zaborom. Odbudowa własnej państwowości oznaczała podjęcie trudnego dzieła zjednoczenia znacznej większości terytorium Polski w jeden organizm państwowy oraz zapoczątkowanie integracji społecznej, gospodarczej oraz unifikacji systemów i instytucji prawnych, tak różnych w poszczególnych zaborach. Jeśli chodzi o adwokaturę, to w każdym z tych zaborów obowiązywały inne przepisy, inny ustrój, inne formy organizacyjne, inna sytuacja osobista, społeczna i polityczna adwokatów.

Adwokatura w okresie międzywojennego dwudziestolecia przechodziła burzliwe koleje losów. Pierwszy w niepodległej Polsce akt prawny o ustroju adwokatury – Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego, trafnie określał ramy organizacyjne samorządu adwokackiego oraz wykazywał cechy postępowości. Kolejne zaś ustawy, zarówno ta wydana w formie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury, jak i ustawa z dnia 4 maja 1938 r. – Prawo o ustroju adwokatury – były wynikiem walki politycznej władzy z samorządem adwokackim o ustalenie miejsca adwokatury w systemie organów państwa. Pomimo wszystkich tych trudności, członkowie adwokatury polskiej zapisali niejedną chlubną kartę w historii Polski, zwłaszcza z racji swoich wystąpień obronnych w procesach politycznych. W samorządzie adwokackim pracowało wielu wybitnych działaczy, dających dowody wysokiej kultury politycznej i wiedzy zawodowej.

Okupacja, zarówno niemiecka jak i radziecka przeszła do historii jako okres fizycznego, jak i kulturalnego ludobójstwa dokonanego przez zbrodniarzy na narodzie polskim. Po okresie wojny i okupacji, zmiany zapoczątkowane przez nową władzę oznaczały *de facto* gruntowną przebudowę organizacji zawodu adwokata i ustroju samorządu. Wyrazem podjętych działań były dwie ustawy o ustroju adwokatury: ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. oraz ustawa z dnia 19 grudnia 1963 r. Podjęły one trud dostosowania organizacji zawodowej adwokatury do nowej sytuacji społeczno - gospodarczej. Podstawowym założeniem ustaw było uspołecznienie adwokatury przez bezwzględny nakaz wykonywania zawodu adwokata w zespole adwokackim.

Efektem działań podjętych przez samorząd adwokacki była nowa ustawa Prawo o adwokaturze, uchwalona 26 maja 1982 r. Była ona wynikiem współpracy i kompromisu organizacyjnego pomiędzy adwokaturą, a ówczesnymi władzami. Podczas przemian społecznych, gospodarczych, politycznych i prawnych zapoczątkowanych na przełomie lat 80. i 90. XX w. została przedmiotem dyskusji była także wizja nowego ustroju samorządu adwokackiego. Adwokatura stała się jedną z grup wśród zawodów prawniczych, tworzących łącznie system

skomplikowanych i wzajemnie uzupełniających się organów ochrony prawa. Istotnym celem ich działalności jest również utrzymanie ekonomicznej pozycji na rynku. Przy pełnym uszanowaniu tradycji zawodu, adwokatura musi obecnie sprostać wyzwaniom wynikającym z szeregu okoliczności: zmianom wewnątrz struktury, znacznemu wzrostowi liczby członków samorządu, a także istotnym zmianom prawa.

Należy zgodzić się z twierdzeniem Romana Łyczywka który stwierdził, iż znajomość historii adwokatury oraz działalności społecznej i politycznej wybitnych adwokatów stanowi ważny element w procesie poznawania roli i zadań zawodu. Wiedza ta winna wpłynąć wychowawczo na młodych przedstawicieli zawodu, stanowiąc dla nich wzór społecznego działania i budząc w nich poczucie odpowiedzialności[621].

Zachodzi tu ścisły związek z hipotezą 2 i jej weryfikacją: „Działalność zawodową adwokata należy postrzegać w kontekście całego samorządu zawodowego adwokatury. Należy, zatem uwzględnić całokształt organów adwokatury, a także organy samorządu adwokackiego na szczeblu lokalnym – organy izb adwokackich."

Weryfikacja tej hipotezy wykazała jej trafność. Zwłaszcza na przykładzie Krajowego Zjazdu Adwokatury dostrzegalna jest szczególna rola w wytyczaniu kierunków działania samorządu adwokackiego, a także ustalania składu osobowego organów adwokatury. Krajowy Zjazd, swoisty parlament adwokatury, wyraża poglądy środowiska na zadania i miejsce adwokatury w wymiarze sprawiedliwości. Podczas Zjazdów, w postaci uchwał formułowane są zmiany legislacyjne, a także postulaty dotyczące tych instytucji prawnych, powołanych dla samorządu adwokatury w jej ustrojowej ustawie.

Ponadto, kolejny z organów adwokatury - Naczelna Rada Adwokacka - jest organem reprezentującym całą adwokaturę, zaś jej głównym zadaniem jest

[621] R. Łyczywek, *O znaczeniu badania historii adwokatury* [w:] R. Łyczywek (red.), *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, Warszawa, 1976, s. 5.

sprawowanie nadzoru. Objęte nim jest działanie zarówno Prezydium NRA, jak też okręgowych rad adwokackich, a także kształcenie aplikantów adwokackich przez te rady. W ramach uprawnień nadzorczych NRA ma prawo uchylać sprzeczne z prawem uchwały zgromadzenia izb adwokackich oraz uchwały okręgowych rad adwokackich.

Nie bez znaczenia jest również fakt, iż NRA w porozumieniu z Krajowym Zajadem Adwokatury przedstawiła Program Strategii Adwokatury, którego celem jest m.in. wzmocnienie pozycji adwokatury, poprawa wizerunku adwokatury, podniesienie poziomu zarządzania i kształcenia adwokatów, urealnienie przyjaznego modelu wykonywania zawodu oraz zachowanie najwyższej jakości samorządowego sądownictwa dyscyplinarnego. Również na szczeblu organów izb adwokackich wykazano, iż podejmowane działania odpowiednich organów kształtują poszczególne aspekty działalności adwokatów.

Sąd dyscyplinarny wraz z rzecznikami dyscyplinarnymi zajmują się kwestiami odpowiedzialności dyscyplinarnej, a więc sprawami przeciwko adwokatom i aplikantom adwokackim w związku z postępowaniem sprzecznym z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź naruszeniem swych obowiązków zawodowych, a w stosunku do adwokatów również za niedopełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Tymczasem organy finansowe tj. komisje rewizyjne zajmują się kontrolą działalności finansowej i gospodarczej adwokatury oraz kontrolą wykonywania uchwał.

Hipoteza 3 brzmiała: „Okres aplikacji adwokackiej jest poświęcony na praktyczną naukę wszystkich aspektów składających się na wykonywanie zawodu adwokata, a przede wszystkim na kształtowanie przestrzegania zasad etyki i godności zawodu."

Hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie, ponieważ aby skutecznie podołać swoim obowiązkom zawodowym, adwokat powinien mieć odpowiednie kwalifikacje, których nie jest w stanie zdobyć podczas uniwersyteckich studiów prawniczych, ani w trakcie pracy w innym zawodzie. Dlatego też poza teoretycznym opanowaniem wiedzy z zakresu poszczególnych gałęzi prawa,

adwokat powinien posiadać umiejętności praktycznego stosowania przepisów prawnych, wykonywania specyficznych czynności zawodowych oraz znajomości zasad etycznych, przydatnych w czasie wykonywania zawodu - temu właśnie służy aplikacja adwokacka.

Podczas aplikacji adwokackiej aplikant podejmuje pod nadzorem patrona typowe czynności zawodowe adwokata: udziela porad prawnych, przygotowuje opinie prawne, redaguje pisma procesowe oraz podejmuje czynności wchodzące w zakres zastępstwa procesowego przed sądami i innymi organami. To w głównej mierze patron powinien czuwać nad prawidłowym przebiegiem aplikacji i dbać o przygotowanie aplikanta do zawodu. Od patrona bowiem aplikant uczy się jak postępować w różnych sytuacjach zawodowych. Stąd też kładzie się szczególny nacisk na właściwy dobór adwokatów, którzy będą czuwać nad aplikantami w kwestii przestrzegania zasad etycznych i godności zawodu.

Hipoteza 4 brzmiała: „Samorząd adwokacki ma prawo do stanowienia norm prawnych i jednoczenie obowiązek czuwania nad przestrzeganiem przez jego członków zasad deontologii zawodowej. Ma zatem obowiązek kształtować własne postawy wśród jego członków oraz wyciągać konsekwencje dyscyplinarne wobec tych, którzy ustalonych standardów nie przestrzegają".

Hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie, gdyż sądownictwo dyscyplinarne stanowi jeden z zasadniczych elementów ładu korporacyjnego. Stanowi fundament działania samorządów zawodów prawniczych i jako taki winno pozostawać w gestii tychże samorządów. Stanowisko takie ukształtowało się w toku wieloletniej praktyki i znalazło odzwierciedlenie w wielu orzeczeniach dyscyplinarnych.

Analiza wykazała, iż przestrzeganie zasad etyki zawodowej należy do podstawowych obowiązków członków samorządu adwokackiego. Normy te wiążą adwokatów we wszystkich sytuacjach: zarówno zawodowych, jak i pozazawodowych oraz w relacjach wobec samych siebie, klientów, społeczeństwa, władz korporacyjnych i władz państwowych. Nie bez znaczenia

jest fakt, iż ustanowienie i krzewienie zasad etyki zawodowej oraz dbanie o ich przestrzeganie należy do podstawowych zadań samorządu adwokackiego.

W tym zakresie zgodzić się należy z S. Janczewskim, który stwierdził, iż „zarówno z istoty zawodu adwokackiego, jak i z pełnionej przez adwokaturę funkcji publicznej, jaką jest udział w wymiarze sprawiedliwości, wynikają dla adwokata obowiązki, które bynajmniej nie ograniczają się do należytego, zgodnego z prawem i etyką wykonywania czynności zawodowych, ale sięgają również głęboko w życie adwokata, w jego działalność pozazawodową i w jego postępowanie jako obywatela i człowieka”[622].

[622] S. Janczewski, *Godność zawodu adwokackiego*, Warszawa 1960, s. 30.

BIBLIOGRAFIA

Akty normatywne

- Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego (Dz.U. z 1918 r., nr 22, poz. 75).
- Ustawa z 4 maja 1938 r. – Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1938 r., nr 33, poz. 289).
- Ustawa z 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1950 r., nr 30, poz. 275).
- Ustawa z 19 listopada 1956 r. o zmianie ustawy o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1956 r., nr 54, poz. 248).
- Ustawa z 5 listopada 1958 r. o zmianie ustawy z 27 czerwca 1950 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1958 r., nr 68, poz. 337).
- Ustawa z 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1963 r., nr 57, poz. 309).
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tekst pierwotny: Dz. U. 1982 r. Nr 16 poz. 124).
- Ustawa z dnia 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 1997 nr 75 poz. 471).
- Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze (Dz.U. 2000 nr 39 poz. 439).
- Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. nr 200, poz. 1679; z 2004 r., nr 240, poz. 2407 oraz z 2005 r., nr 157, poz. 1314).

– Ustawa z dnia 30 lipca 2004 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych, ustawy - Prawo o notariacie oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. 2004 nr 202 poz. 2067).

– Ustawa z 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2006 r., nr 218, poz. 1592).

– Ustawa z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze i niektórych innych ustaw (Dz.U. 2007 nr 80 poz. 540).

– Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych oraz ustawy - Prawo o notariacie (Dz.U. 2009 nr 37 poz. 286).

– Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2009 nr 166 poz. 1317).

– Ustawa z dnia 23 października 2009 r. o zmianie ustaw w zakresie uwierzytelniania dokumentów (Dz.U. 2009 nr 216 poz. 1676).

– Ustawa z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014 poz. 993).

– Ustawa z dnia 7 listopada 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o adwokaturze oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2014 poz. 1778).

– Ustawa z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej (Dz.U. poz. 1255).

– Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 7 października 1932 r. – Prawo o ustroju adwokatury (Dz.U. z 1932 r., nr 86, poz. 733).

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 1963 r. w sprawie zespołów adwokackich (Dz.U. 1964 nr 1 poz. 4).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27 listopada 2000 r. w sprawie określenia stroju urzędowego adwokatów biorących udział w rozprawach sądowych (Dz.U. z 2000 r., nr 112, poz. 1183).
- Rozporządzenie Minister Finansów z 11 grudnia 2003 r. w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej adwokatów (Dz.U. nr 217, poz. 2134).

Uchwały samorządu adwokackiego

- Regulamin w sprawie wzoru pieczęci – przyjęty uchwałą NRA z 3 października 1982 r.
- Regulamin w sprawie zasad tworzenia, organizowania, funkcjonowania i rozwiązywania zespołów adwokackich oraz uczestniczenia w dochodzie zespołu uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury 23 listopada 1986 r. ze zmianami uchwalonymi na Krajowym Zjeździe Adwokatury 25 listopada 1989 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 22 listopada 1992 r., Krajowym Zjeździe Adwokatury 26 listopada 1995 r. oraz przez NRA 11 października 1997 r. i 9 października 1999 r.
- Regulamin w sprawie zasad wyboru delegatów adwokatów niewykonujących zawodu na zgromadzenia izb adwokackich uchwalony przez NRA 28 lutego 1988 r. ze zmianą wprowadzoną uchwałą nr 8/99 z 7 kwietnia 1999 r.
- Regulamin zasad współdziałania adwokata z prawnikiem zagranicznym reprezentującym klienta w postępowaniu, w którym zgodnie z obowiązującymi przepisami wymagane jest, aby strona była reprezentowana przez adwokata, przyjęty uchwałą nr 43/04 NRA z 5 czerwca 2004 r.
- Regulamin Krajowego Zjazdu Adwokatury oraz zgromadzeń izb adwokackich uchwalony przez Krajowy Zjazd Adwokatury – załącznik do uchwały nr 12

z 20 listopada 2010 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałami nr 11, 12, 13 i 14 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 23 listopada 2013 r.

- Regulaminu działania organów adwokatury i organów izb adwokackich – przyjęty uchwała nr 11 Krajowego Zjazdu Adwokatury z 20 listopada 2010 r.
- Regulamin w sprawie zakresu działania oraz zasad wynagradzania wizytatorów – przyjęty uchwałą nr 27/2011 NRA z 17 września 2011 r.
- Regulamin odbywania aplikacji adwokackiej przyjęty uchwałą nr 55/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. wraz ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 21/2014 NRA z 22 listopada 2014 r. oraz uchwałą nr 51/2015 NRA z 13 listopada 2015 r. – t.j. w formie obwieszczenia Prezydium NRA z 15 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej.
- Regulamin organizacji i funkcjonowania okręgowych rad adwokackich – przyjęty uchwałą nr 55/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r.
- Regulamin wykonywania zawodu adwokata w kancelarii indywidualnej lub spółkach, t.j. w formie obwieszczenia Prezydium NRA z 7 lipca 2015 r., przyjęty uchwałą nr 54/2009 NRA z 12 września 2009 r. ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 72/2012 NRA z 17 marca 2012 r. i uchwałą 38/2015 z 27 czerwca 2015 r.
- Regulamin działania rzeczników dyscyplinarnych, przyjęty uchwałą nr 54/2016 NRA z 15 stycznia 2016 r.
- Regulamin określający zasady wyznaczania adwokatów do udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej, o której mowa w ustawie z 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej, i dokumentowania udzielonej nieodpłatnej pomocy prawnej, przyjęty uchwałą nr 40/2015 NRA z 19 września 2015 r.
- Jednolity tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeksu etyki adwokackiej) uchwalony przez NRA 10 października 1998 r. (uchwała

nr 2/XVIII/98) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą NRA nr 32/2005 z 19 listopada 2005 r. oraz uchwałami NRA nr 33–54/2011 z 19 listopada 2011 r. i uchwałą NRA nr 64/2016 z 25 czerwca 2016 r.

Literatura

- Anonim tzw. Gall, przeł. [z łac.] Roman Grodecki ; przekł. oprac. i przypisami opatrzył Marian Plezia. *Kronika polska*, Kraków 1999.
- Asłanowicz P, *Zarys historii czasopisma „Palestra”,* „Palestra” 1971, nr 9.
- Baszuk R., *Wpływ nowelizacji prawa o adwokaturze oraz kodeksu postepowania karnego na model adwokackiego postepowania dyscyplinarnego*, „Palestra” 2015, nr 5- 6.
- Bayer W., *Adwokatura polska podczas okupacji hitlerowskiej (1939-1945),* „Palestra” 1988, nr 11-12.
- Bayer W., *Samorząd adwokacki w dobie walki z okupacją hitlerowską (Przyczynki do dziejów adwokatury polskiej w latach 1939-1945),* „Palestra” 1968, nr 11.
- Bąkowski A., *Regulacje prawne ustroju adwokatury polskiej w latach 1918-1988,* „Palestra” 1988, nr 11-12.
- Biskupski K., *Miejsce i rola samorządu adwokackiego w ustroju PRL,* „Palestra” 1967, nr 3.
- Biskupski K., *Przyczynek do rozważań nad miejscem i rolą samorządu adwokackiego w systemie ustrojowym PRL*, „Palestra” 1967, nr 3.
- Bojańczyk A., *Czy decyzja o wyznaczeniu obrońcy z urzędu zawsze w sposób kompletny określa zakres jego obowiązków procesowych?*, „Palestra” 2016, nr 4.

- A. Bojańczyk, *Czy obrońca z urzędu może odmowić oskarżonemu sporządzenia i wniesienia apelacji, uzasadniając to brakiem podstaw do sporządzenia środka odwoławczego*, „Palestra" 2013, nr 7-8.
- Bojańczyk A., *Jakie skutki procesowe wywołuje prowadzenie obrony przez adwokata skazanego na karę dyscyplinarną zawieszenia w czynnościach zawodowych?*, „Palestra" 2013, nr. 1-2.
- Bojańczyk A., *Kontakt obrońcy ze świadkami – czy nadal procesowe tabu?,* „Palestra" 2016, nr 9.
- Car S., *Stan adwokatury w Królestwie Polskim. Referat na pierwszy ogólnopolski zjazd adwokatów polskich we Lwowie w roku 1914, Materiały do dziejów adwokatury w Polsce,* z. IV, Warszawa 1915.
- Car S., *Zarys historii adwokatury w Polsce*, „Palestra" 1924, nr 5-7.
- Chmurski A., *Historia Statutu Palestry*, „Palestra" 1931, nr 10-11.
- Chojniak Ł, *Prawo do obrony w dochodzeniu dyscyplinarnym adwokatów – wybrane zagadnienia z uwzględnieniem ostatniej nowelizacji prawa o adwokaturze*, „Palestra" 2015, nr 3-4.
- Cieślak M., *Zagadnienia immunitetu adwokackiego*, „Palestra" 1963, nr 7–8.
- Cieślak W., Kanty T., *Przesłanki tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych adwokata i aplikanta adwokackiego*, „Palestra" 2017, nr 1–2.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1974.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Etyka adwokacka jako narzędzie kształtowania postaw adwokatów,* „Palestra" 1975, nr 5-6.

- Dałczyński A., *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego,* „Palestra" 1998, nr 11-12.
- Długosz J., *Roczniki, czyli kroniki sławnego królestwa polskiego,* ks. II, Warszawa 1962.
- Dudek D., *Prawo o adwokaturze ustawa o radcach prawnych po nowelizacji*, Lublin, 1997.
- Dźwoniarski J., *Spółka partnerska jako nowa forma wykonywania zawodu adwokata*, „Palestra" 2001, nr 5-6.
- Gadek B., *Zakaz reklamy usług prawniczych*, „Palestra" 2006, nr 1-2.
- Gadomski J., *Kartka ze wspomnień adwokata z lat 1939-1944*, „Palestra" 1975, nr 3.
- Gajewski S., *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 27 lutego 2014 r., sygn. II GSK 1856/12*, „Palestra" 2016, nr 5.
- Gardocka T., *Immunitet adwokacki w prawie o adwokaturze z 1982 roku*, „Palestra" 1983, nr 3–4.
- Garlicki L. (red.), *Konstytucja – wybory – Parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, Warszawa 2000.
- Gawryluk M., *Prawo o adwokaturze – komentarz*, Warszawa 2012.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Groicki B., *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953.
- Grzyb W, *Obrona z urzędu w polskiej procedurze karnej –rozwiązania modelowe*, „Palestra" 2013, nr 5-6, s. 32.

- Hermeliński W., Nita- Światłowska B., *Kilka uwag o prawie do obrony w związku z nowelizacją kodeksu postepowania karnego z 2016 roku*, „Palestra” 2016, nr 9.
- Janczewski S., *Adwokatura międzywojenna (Przyczynek do dziejów adwokatury)*, „Palestra” 1968, nr 11.
- Janczewski S., *Dzieje adwokatury w dawnej Polsce*, Warszawa 1970.
- Janczewski S., *Dzieje prasy adwokackiej w XX-leciu międzywojennym*, „Palestra” 1967, nr 3.
- Janczewski S., *Godność zawodu*, „Palestra” 1959, nr 7-8, 9, 11, 12.
- Janczewski S., *Pierwsza rocznika samorządu adwokatury*, „Palestra” 1957, nr 4.
- Janczewski S., *Udział adwokatury w kształtowaniu kultury Polski przedrozbiorowej*, „Palestra” 1966, nr 8.
- Jaworski Cz., *Adwokatura po zmianie ustawy*, „Palestra” 1997, nr 3-4.
- Jaworski Cz., *Najkrótsza historia poprzednich Zjazdów, „Palestra”* 1992, nr 9-10.
- Jaworski Cz., *Niezależność wykonywania zawodu adwokata w świetle regulacji prawnych europejskich i polskich*, „Palestra” 1996, nr 7-8.
- Jaworski Cz., *Refleksje jubileuszowe*, „Palestra” 1993, nr 12.
- Juszuński G., *Projekt reformy ustroju adwokatury w Polsce sprzed 150 laty*, „Palestra” 1938, nr 4.
- Kardas P., *Kilka uwag o funkcji i znaczeniu etycznych i deontologicznych standardów wykonywania zawodów prawniczych*, „Palestra” 2014, nr 1-2.
- Kitowicz J., *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, oprac. M. Janik, Warszawa 1925.

- Kisza A., Krzemiński Z., Łyczywek R., *Historia adwokatury polskiej*, Warszawa 1995.
- Kisza A., *Tradycje adwokatury polskiej do czasu rozbiorów*, „Palestra" 1971, nr 9.
- Kmieciak R. (red.), *Polska w XX wieku. Politologiczna charakterystyka dokonań i perspektyw rozwoju*, Poznań 2000.
- Kobińska A., *Zaskarżalność postanowienia o przyznaniu od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzilonej z urzędu oraz niedopuszczalność przyznania tych kosztów poniżej stawki minimalnej,* „Palestra" 2013, nr 1-2.
- Kocznur J., *Proces o zabójstwo Andrzeja Tęczyńskiego*, „Palestra" 1960, nr 7 - 8.
- Kopankiewicz Z., *Kształcenie aplikantów adwokackich*, „Palestra" 1960, nr 6.
- Korzeniewska- Lasota A., *Odpowiednie stosowanie przespisów kodeksu postepowania karnego w postepowaniu w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarej adwokatów,* „Palestra" 2013, nr 9-10.
- Koszewski M., *Współczesny stan adwokatury w zachodniej dzielnicy Polski*, „Palestra" 1927, nr 3.
- Kotliński T. J., *Statut Tymczasowy Palestry Państwa Polskiego –ocena historyczno-prawna*, „Palestra" 2008, nr 11-12.
- Kotliński T.J., *Słów kilka o historii stroju adwokackiego*, „Palestra" 2007, nr 3–4.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2012.
- Kraushar A., *O palestrze staropolskiej*, „Palestra" 1957, nr 6.

- Krzemiński Z., *Adwokaci w walce o niepodległość Polski w pierwszej wojnie światowej,* „Palestra” 1978, nr 11-12.
- Krzemiński Z., *Adwokatura polska w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1945),* „Palestra” 1976, nr 2.
- Krzemiński Z., *Adwokatura polska w latach 1918- 1939,* „Palestra” 1988, nr 11-12.
- Krzemiński Z., *Aplikacja adwokacka w świetle nowych przepisów,* „Palestra” 1964, nr 2.
- Krzemiński Z., *Co zmienić w prawie o adwokaturze?,* „Palestra” 1990, nr 4–5.
- Krzemiński Z., *Geneza i ewolucja zasad etycznych w polskiej adwokaturze,* „Palestra” 1975, nr 5-6.
- Krzemiński Z., *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz.* Kraków 2003.
- Krzemiński Z., *Kodeks etyki adwokackiej,* Komentarz, Warszawa 1994.
- Krzemiński Z., *Prawo o adwokaturze. Komentarz,* Warszawa 1998.
- Krzemiński Z., *Problem tajemnicy zawodowej adwokata w świetle przepisów prawnych,* „Palestra” 1959, nr 10.
- Krzemiński Z., *Z historii prac nad kodyfikacją zasad etyki adwokackiej,* „Palestra” 1968, nr 11
- Krzemiński Z. (red.), *Adwokatura Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,* Warszawa 1974.
- Kulesza J., *Glosa do wyroku WSA z dnia 23 listopada 2007 r., sygn. akt VI SA/Wa 1560/07,* „Palestra” 2008, nr 11–12.
- Kulisiewicz J., *Problemy aplikacji adwokackiej w świetle nowego prawa o adwokaturze*, „Palestra” 1982, nr 9-10.

- Lewandowski P., *O wykonywaniu zawodu adwokata w formie spółki kapitałowej*, „Palestra" 2016, nr 12.
- Lewin I., *Palestra w Dawnej Polsce*, Lwów 1936.
- Łopatka A., *Świadczenie pomocy prawnej w formie spółki kapitałowej*, „Palestra" 2009, nr 7-8.
- Łyczywek R., *Adwokaci polscy w roku Wiosny Ludów*, „Palestra" 1971, nr 7 - 8.
- Łyczywek R., *Adwokatura międzywojenna i sprawa brzeska*, „Palestra" 1969, nr 7.
- Łyczywek R., *Historia adwokatury polskiej okresu zaborów*, „Palestra" 1971, nr 9.
- Łyczywek R., *Niektóre obowiązki adwokata i adwokatury w świetle ustawy z dnia 26 maja 1982 r.*, „Palestra" 1982, nr 9-10.
- Łyczywek R. (red.), *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, Warszawa 1976.
- Łysiak L., Roman S. (tł.), *Polskie statuty ziemskie według redakcji najstarszych drukiem (syntagmata)*, Wrocław - Kraków 1958.
- Magnuski P., Tomaszek A., *Czy zawód adwokata i radcy prawnego może wykonywać komandytariusz?*, „Palestra" 2011, nr 9-10.
- Malicki A., Giezek J., *Adwokacki obowiązek doskonalenia zawodowego*, „Palestra" 2006, nr 5-6.
- *Mały rocznik statystyczny za lata 1935-1939*.
- Marchwicki W., M. Niedużak, *Konflikt interesów w adwokackim orzecznictwie dyscyplinarnym, „*Palestra" 2017, nr 3, s. 13.
- Materniak-Pawłowska M., *Adwokatura II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Poznań 2009.

- Mazur E., *Po prostu człowiek (Materiały dotyczące pomocy niesionej Żydom w czasie okupacji hitlerowskiej w Warszawie)*, „Palestra" 1968, nr 11-12.
- Mazur E., *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, „Palestra" 1988, nr 11-12.
- Milewski J., *Adwokat zdejmuje togę*, Warszawa, 1971.
- Mizera S., *O statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego*, „Palestra" 1978, nr 11-12.
- Nieduzak M., *Czy tajemnica adwokacka może obowiązywać tylko adwokatów? Rozważania na gruncie przepisów prawa o adwokaturze oraz kodeksu postepowania karnego*, „Palestra" 2010, nr 11-12.
- Nowakowski L., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu adwokata – wybrane problemy*, „Palestra" 2006, nr 1-2.
- Nowodworski J., *O odpowiedzialności dyscyplinarnej w nowej ustawie o ustroju adwokatury*, „Palestra" 1938, nr 3.
- Nowodworski J., *Sądy dyscyplinarne w nowym ustroju adwokatury*, „Palestra" 1932, nr 11.
- Pauli. L, *O kształceniu adwokatów w dawnej Polsce*, „Palestra" 1957, nr 4.
- Piech M., *Prawo do wyboru obrońcy z urzędu*, „Palestra" 2016, nr 3.
- Pociej W., *Nowe przepisy o postępowaniu dyscyplinarnym*, „Palestra" 1959, nr 9.
- Podemski S., *Adwokat – pełnomocnik, obrońca, doradca*, Warszawa 1977.
- Pol K., *Adwokaci polscy w drodze do niepodległości (1914-1918)*, „Palestra" 2003, nr 11-12.
- Rafacz J., *Dawny proces polski*, Warszawa 1925.
- Rafacz J., *Zastępcy stron w dawnym procesie polski*, Kraków 1924.

- Razowski P., Publicznoprawny status izb adwokackich – zarys problematyki, „Palestra” 2013, nr 11-12.
- Redzik A., Kotliński T. J., *Historia adwokatury*, Warszawa 2014.
- Redzik A., Kotliński T. J., Zaborski M., *Historia ustroju Adwokatury Polskiej w źródłach,* Warszawa 2013.
- Rek T., *Adwokatura jej funkcje i oblicze*, Warszawa 1953.
- *Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej za lata 1922-1930.*
- Rościszewski A., Odpowiedzialnośc cywilna adwokata, „Palestra” 2014, nr 10.
- Ruff J., *Dyscyplina adwokatury*, Warszawa 1939.
- Rylski P., *Dopuszczalność zażalenia na postanowienie w przedmiocie przyznania od Skarbu Państwakosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzilonej przez pełnomonicka z urzędu*, „Palestra” 2013, nr 1-2,
- Rymarz F., *Czy ten kompromis zadowala?,* „Palestra” 1982, nr 9-10.
- Sadurski F., *Adwokatura polska w latach 1945- 1988*, „Palestra” 1988, nr 11-12.
- Samol S., *Warunki informowania o usługach adwokackich na podstawie nowych przepisów Zbioru Zasad Etyki i Godności Zawodu (Kodeksu Etyki Adwokackiej)*, „Palestra” 2007, nr 1-2.
- Samol S., *Warunki odbywania aplikacji adwokackiej po zmianie ustawy Prawo o adwokaturze*, „Palestra” 2006, nr 1-2.
- Sarnecki P., *Opinia o projekcie ustawy Prawo o adwokaturze*, „Palestra” 1991, nr 1-2.
- Sarnowski T., *Wnioski i postulaty w zakresie etyki adwokata na tle postepowania dyscyplinarnego, ,,* Palestra” 1975, nr 5-6.

- Siemiński A., *Najnowsze zmiany w ustawie Prawo o adwokaturze – krótki komentarz*, „Palestra" 207, nr 5-6.
- Skocznur J., *Proces o zabójstwo Andrzeja Tęczyńskiego*, „Palestra" 1960, nr 7–8.
- Składowska J., *Nowe obowiązki adwokata jako instytucji obowiązanej*, „Palestra" 2009, nr 3-4.
- Skuczyński P., *Etyka adwokatów i radców prawnych*, Warszawa 2016.
- Sowiński P. K., *Sprzeczność interesów oskarżonych jako przesłanka wyłączająca możliwość wspólnej ich obrony (art. 85 k.p.k.),* „Palestra" 2009, nr 1-2.
- Smarzewski M., Banach M., *Ochrona tejemnicy adwokackiej w procesie karnym w związkuz czynnościami przesłuchania i przeszukania*, „Palestra", 2017, nr 3, s.75-87.
- Studziński W., *Rękojmia należytego wykonywania zawodu adwokata w świetle orzecznictwa sądów administracyjnych i zmian ustawodawczych,* „Palestra" 2016, nr 5-6.
- Sutkowski W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów i aplikantów adwokackich w świetle nowej ustawy o adwokaturze*, „Palestra" 1983, nr 3-4.
- Szanciło T., *Odpowiedzialność cywilna radcy prawnego i adwokata za błędy procesowe*, „Palestra" 2013, nr 1-2.
- Szczepiński W., *Prawo o adwokaturze: czy spełnione nadzieje?,* „Palestra" 1982, nr 9-10.
- Szumiło- Kulczycka D., *Tajemnica obrończa a podłuch procesowy i kontrola operacyjna*, „Palestra" 2013, nr.1-2.
- Taubenschlag R., *Proces polski w XIII i XIV wieku do statutów Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1927.

- Tomaszek A., *Reklama i kryptoreklama a działalność adwokacka*, „Palestra" 1992, nr 9-10.
- Urbanowicz S., *Nowe prawo o ustroju adwokatury*, „Palestra" 1932, nr 3-10.
- Warylewski J., *Tajemnica adwokacka i odpowiedzialność karna za jej naruszenie (ujawnienie),* Palestra 2015, nr 5-6.
- Wasilewski J., *O niektórych kwestiach związanych z nowym modelem aplikacji adwokackiej*, „Palestra" 1982, nr 9-10.
- Woner T., *Pierwsze polskie ordynacje adwokackie*, „Palestra" 1960, nr 4.
- Vetulani A., *Zastępstwo procesowe w Polsce przed Statutami Kazimierza Wielkiego*, Lwów 1925.
- Zaborski M., *Pierwsza weryfikacja adwokatów w Polsce Ludowej (1945-1950),* „Palestra" 2015, nr 11-12.
- Zaborski M., *Zarys ustroju i dziejów adwokatury polskiej*, „Palestra" 2003, nr 11-12.
- Zawadzki K., *Postępowanie dyscyplinarne w sprawach adwokatów*, „Palestra" 1985, nr 1.
- Żywicki W., *Utworzenie, rozwiązanie i likwidacja zespołu adwokackiego*, „Palestra" 1959, nr 12.
- Żywicki W., *Zakres działania zebrań zespołu adwokackiego*, „Palestra" 1960, nr 2.